JORGE AMADO

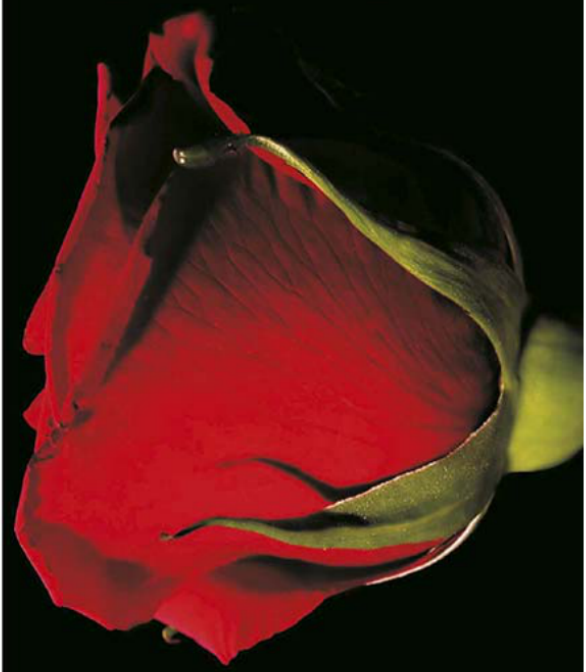

Gabriela

ROMANUL SECOLULUI XX

UNIVERS

Jorge Amado

Gabriela

Cronica unui oraș de provincie

Traducere din portugheză și note de
Dan Munteanu Colán

UNIVERS
2012

XX
ROMANUL SECOLULUI

JORGE AMADO
GABRIELA, CRAVO E CANELA

© 2008, Grapiúna Produções Artísticas Ltda
All rights reserved
Ediția originală: Livraria Martins Editora, São Paulo, 1958

© copyright Editura Univers pentru prezenta traducere

EDITURA UNIVERS
Str. Suvenir, nr. 4, ap. 3, et. 1
sector 2, cod 020741, București
tel/fax 021.31.53.308
comenzi: office@edituraunivers.ro
www.edituraunivers.ro

Corector: Elena Tătaru
Tehnoredactor: Constantin Niță

ISBN ePUB: 978-606-8543-21-5
ISBN Print: 978-99931-13-29-4

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Carte digitala cu drept exclusiv de folosire pentru iacob vio, iacobvio@yahoo.com , telefon 0722155409.

Această carte a fost publicată cu sprijinul
Ministerului Culturii din Brazilia / Fundação Biblioteca
Nacional / Direcția Generală a Cărții și a Lecturii

*Obra publicada com o apoio do Ministério da Cultura
do Brasil / Fundação Biblioteca Nacional / Coordendoria
Geral do Livro e da Leitura*

MINISTÉRIO DA CULTURA
Fundação BIBLIOTECA NACIONAL

Pentru Zélia, gelozia-i
cântecele și durerea-i,
luna plină-a Gabrielei
și crucea iubirii mele.

Pentru Alberto Cavalcânti
imaginea Gabrielei
dansând, râzând și visând.
Pentru maestrul Antônio Bulhões,
cu toată considerațiunea,
parfumul ei de garoafe.
Lui Moacir Werneck de Castro
bărbat plăcut la înfățișare
prin testament i-a lăsat
suspinele ei Gabriela,
vai.
Și pentru toți trei împreună
prietenia autorului.

(Din „Testamentul Gabrielei”)

„Parfumu-i de garoafe,
de scorțișoară-i pielea
venit-am de departe
s-o văd pe Gabriela.”

(Cântec din zona plantațiilor de cacao)

Această poveste de dragoste a început – printr-o ciudată coincidență, cum ar spune dona Arrainda – în aceeași zi luminoasă, scăldată de soarele primăverii, în care moșierul Jesuíno Mendonça i-a omorât cu câteva focuri de revolver pe dona Sinhàzinha Guedes Mendonça, soția sa, exponentă a societății locale, brunetă și durdulie, foarte înclinată spre sărbătorile bisericești, și pe doctorul Osmundo Pimentel, chirurg-dentist, sosit în Ilhéus de câteva luni, tânăr elegant și cu veleități de poet. Pentru că în dimineața aceea, înainte ca tragedia să zguduie orașul, bătrâna Filomena și-a împlinit, în sfârșit, vechea amenințare de a părăsi bucătăria arabului Nacib și a plecat, cu trenul de opt, spre Agua Preta, unde afacerile fiului ei prosperau.

Așa cum avea să-și dea cu părerea după aceea João Fulgêncio, om cu multă știință de carte și proprietar al Papetăriei Modêlo*, centrul vieții culturale din Ilhéus, ziua fusese prost aleasă, o zi frumoasă, prima zi cu soare după lunga perioadă de ploi, soare ce parcă îți mângâia trupul. Nu era o zi potrivită pentru vărsare de sânge. Dar cum colonelul Jesuíno Mendonça era un om de onoare și dintr-o bucată, puțin înclinat spre lecturi și rațiuni estetice, asemenea gânduri nici nu i-au trecut măcar prin capul împovărat de coarne. De-abia bătuseră ceasurile ora două după-masă când el – apărând pe neașteptate, căci toți îl credeau la moșie – i-a ucis pe frumoasa Sinhàzinha și pe seducătorul Osmundo cu câte două gloanțe bine trase în fiecare. Și astfel, orașul uită de celelalte afaceri aflate în centrul comentariilor: eșuarea unui vapor al companiei Costeira, în dimineața aceea, la intrarea în port, stabilirea primei linii de autobuze între Ilhéus și Itabuna, marele bal organizat de curând la* Clubul Progresso*, ba chiar și pasionanta chestiune a dragelor pentru port, ridicată de Mundinho Falcão. Cât despre mica dramă personală a lui Nacib, rămas pe neașteptate fără bucătăreasă,*

doar câțiva prieteni mai intimi au aflat imediat de ea, fără să-i dea, de altfel, prea mare importanță. Toți erau preocupați de tragedia care-i emoționase, de povestea soției moșierului cu dentistul, fie datorită faptului că cele trei personaje implicate aparțineau clasei avute, fie datorită bogăției de amănunte, unele picante și nostime. Pentru că, în ciuda trâmbițatului progres al orașului cu care se mândreau toți („Ilhéus pășește pe calea civilizației într-un ritm impetuos" – scrisese doctorul Ezequiel Prado, mare avocat, în Diário de Ilhéus*), pe acele meleaguri continuau să ocupe primul loc istoriile de dragoste pasională ca aceasta, cu gelozie și vărsare de sânge. Cu trecerea vremii se stingeau ecourile ultimelor schimburi de focuri trase în luptele pentru pământ, dar anii aceia eroici lăsaseră în sângele locuitorilor din Ilhéus gustul sângelui vărsat. Și anumite obiceiuri: acela de a se făli cu îndrăzneala și curajul lor, de a-și încărca revolverele ziua și noaptea, de-a bea și de-a-și trece vremea cu jocuri de noroc. Existau și anumite legi care le rânduiau viața. Una dintre cele mai indiscutabile își spusese din nou cuvântul în ziua aceea: onoarea bărbatului înșelat nu poate fi spălată decât cu sângele vinovaților. O lege ce exista din vremuri străvechi, nu era scrisă în nici un cod, dar stăruia în conștiința oamenilor, moștenită de la nobilii de demult, primii care tăiaseră pădurile și plantaseră arborii de cacao. Acesta era Ilhéus în acea primăvară a lui 1925, când arborii de cacao înfloreau pe pământurile îngrășate cu cadavre și sânge și se înmulțeau averile, când progresul își spunea cuvântul și transforma fizionomia orașului.*

Era atât de înrădăcinat gustul pentru sânge încât chiar și arabul Nacib, lovit pe neașteptate în propriile lui interese prin plecarea Filomenei, uitase de grijile lui, ca să se dedice pe de-a-ntregul comentariilor despre dublul asasinat. Se schimba fizionomia orașului, se tăiau străzi noi, se importau automobile, se construiau mici palate, se deschideau șosele, se publicau ziare, se înființau cluburi, Ilhéus se transforma. Dar obiceiurile, deprinderile oamenilor evoluau mai încet. Așa se întâmplă întotdeauna, în toate societățile.

PARTEA ÎNTÂI

Întâmplările fericite și nefericite ale unui brazilian cumsecade (născut în Siria) din orașul Ilhéus, în 1925, când înfloreau arborii de cacao și domnea progresul – cu amoruri, asasinate, banchete, iesle de Crăciun, povești felurite pentru toate gusturile, un îndepărtat trecut glorios cu nobili mândri și josnici, un trecut recent cu moșieri bogați și bandiți vestiți, cu nostalgii și suspine, dorințe, răzbunări, ură, cu ploi și soare și clar de lună, legi dure, manevre politice, pasionanta problemă a portului, cu un prestidigitator, o balerină, miracole și alte minuni

SAU

UN BRAZILIAN DE NEAM ARAB

CAPITOLUL ÎNTÂI

NOSTALGIA OFENÍSIEI

(ce apare foarte puțin, dar nu din această cauză este mai puțin importantă)

„În acest an de impetuos progres...”

(Dintr-un ziar din Ilhéus, din 1925)

RONDOUL OFENÍSIEI

Barba-i este-un văl de vise
Ascultă, oh, fratele meu,
Luís Antônio, fratele meu

Ofenísia pe verandă
În hamac se legăna.
Căldură, un evantai,
blândă briza adia
Slujnica o mângâia.
Pe când pleoapele-i cădeau
Monarhul îi apăru
barba neagră-i ca de smoală
oh, soare strălucitor!

Al lui Teodoro vers,
rima lui pentru Ofenísia,
rochia cusută la Rio
și corsetul și colierul,
mantia de mătase neagră,
maimuțica ce mi-ai dat,
ce să fac cu toate astea,
Luís Antônio, fratele meu?
Negri ochii-i ard tăciune

(– Sunt doar ochi de Împărat!)
și-ochii mei mi i-au aprins,
Barba-i este un văl de vise
(– E o barbă împărătească!)
trupul să mi-l înveșmânt.
Vreau cu el să mă mărit
(– Cu un rege nu se poate!)
vreau cu el să mă iubesc
și în barba-i să visez.
(–Vai, onoarea ne-o pătezi!)
Luís Antônio, fratele meu,
ce aștepți ca să mă-ucizi?

Nu vreau conți și nici baroni,
nu-mi trebuie industriași,
nici versurile lui Teodoro,
nu vreau roze, nici garoafe,
nici cercei de diamante.
Vreau doar barba neagră-a lui,
barba Împăratului!
Frate drag, Luís Antônio
din stirpea de-Avila ilustră,
ascultă fratele meu:
dacă nu voi fi amanta
Domnului meu, Împăratul,
în acest hamac de vie
o să pier de nostalgie.

Despre soare, ploaie și o mică minune

În acel an 1925, când a încolțit idila dintre mulatra Gabriela și arabul Nacib, sezonul ploilor se prelungise atât de mult peste perioada normală și necesară încât moșierii se întâlneau pe străzi, ca o turmă speriată, ca să se întrebe unii pe alții cu spaima în priviri și în glas:

— Nu se mai termină odată?

Se refereau la ploaie; niciodată nu se mai văzuse atâta apă căzând din cer zi și noapte, aproape fără întrerupere.

— Încă o săptămână și se prăpădește tot.

— Toată recolta...

— Dumnezeule mare!

Vorbeau de recolta care se anunța excepțională, întrecându-le de departe pe toate cele dinainte. Și cu prețul cacauei în continuă creștere, asta însemna și mai multă bogăție, prosperitate, belșug, bani cu ghiotura. Fiii coloneilor la cele mai scumpe colegii din marile orașe, noi reședințe de familie pe străzi noi, de curând construite, mobilă de lux comandată la Rio, planuri pentru înfrumusețarea saloanelor; prăvăliile bine aprovizionate se înmulțeau, comerțul înflorea, băutura curgea în cabarete, de pe vapoare debarcau femei, în baruri și hoteluri se jucau jocuri de noroc, ce mai, ăsta era progresul, civilizația despre care se vorbea atâta!

Și când te gândești că ploile astea, prea abundente acum, amenințătoare, diluviene, întârziaseră atât de mult, se lăsaseră așteptate și rugate! Cu luni de zile înainte, coloneii își înălțau ochii spre cerul limpede, căutând vreun nor, un semn că va ploua curând. Plantațiile de cacao se înmulțeau, întinzându-se în tot sudul Bahiei, și erau așteptate ploile, fără de care fructele, ce tocmai se iviseră înlocuind florile arborilor de cacao, nu se puteau dezvolta. Procesiunea de Sfântul Gheorghe din anul acela luase înfățișarea unei tulburătoare ofrande colective făcute sfântului patron al orașului.

Soclul statuii sale, cu margine de aur, era purtat pe umeri cu mândrie de cei mai de seamă cetățeni ai orașului și de cei mai mari moșieri, îmbrăcați în sutana roșie a congregației, ceea ce nu era de ici de colo, știut fiind că nu excelau în religiozitate coloneii, că nu se duceau la biserică și nu le păsa de liturghii și spovedanii, lăsând asemenea slăbiciuni în grija femeilor din familie:

— Biserica e treabă de muieri.

Se mulțumeau să facă danii în bani cerute de episcop și de ceilalți popi pentru opere de binefacere și sărbători: Colegiul Călugărițelor de pe colina Vitória, Palatul episcopal, școlile de catehism, *novenele*[1], luna Fecioarei Maria, chermezele, serbările de Sfântul Anton și de Sfântul Ion.

În anul acela, în loc să rămână prin baruri la câte un pahar, veniseră toți la procesiune, cu lumânări în mâini, pocăiți, promițându-i Sfântului Gheorghe marea cu sarea în schimbul prețioasei ploi. Mulțimea, în urma statuii, îngâna pe străzi rugăciunile preoților. Îmbrăcat în odăjdii, cu mâinile împreunate pentru închinăciune, cu chipul îndurerat, părintele Basílio își înălța glasul sonor, îndemnând la rugăciune. Fusese ales pentru această importantă misiune datorită virtuților sale deosebite, cunoscute și prețuite de toată lumea, pe lângă faptul că sfântul bărbat era proprietar de pământuri și de plantații și deci direct interesat de ajutorul ceresc. Așa încât se ruga cu îndoită fervoare.

Numeroasele fete bătrâne care înconjurau imaginea Sfintei Maria Magdalena, scoasă în ajun din biserica São Sebastião ca să însoțească statuia sfântului patron în peregrinarea sa prin oraș, se simțeau pe-altă lume în fața exaltării părintelui, de obicei om de treabă, veșnic grăbit, ce-și termina slujba cât ai clipi din ochi, duhovnic puțin atent la cele multe pe care ele le aveau de povestit;

atât de deosebit de părintele Cecilio, de pildă.

Se înălța puternic și interesat glasul părintelui într-o rugăciune fierbinte, se înălțau vocile fonfăite ale domnișoarelor bătrâne, corul ca un singur glas al coloneilor, al soțiilor, fiicelor și fiilor lor, al negustorilor, angrosiștilor, lucrătorilor veniți din provincie pentru sărbătoare, al hamalilor, marinarilor, târfelor, funcționarilor comerciali, al cartoforilor de profesie și al altor feluriți escroci, al băieților de la școala de catiheți și al fetelor din Congregația Marianei. Rugile se înălțau spre un cer diafan fără urmă de nori, unde o minge de foc ucigașă, un soare necruțător ardea, gata să distrugă proaspăt născuții muguri ai fructelor de cacao.

Câteva doamne din înalta societate, ca urmare a unei promisiuni făcute la ultimul bal de la *Clubul Progresso*, veniseră la procesiune desculțe, oferindu-i sfântului jertfa eleganței lor în schimbul ploii. Se murmurau felurite făgăduieli, sfântul era implorat, nu se mai putea admite nici o întârziere, doar vedea bine suferința enoriașilor săi, îi cereau să facă urgent o minune.

Sfântul Gheorghe nu rămăsese nesimțitor la rugăciuni, la brusca religiozitate a coloneilor și la banii pe care aceștia îi promiseseră bisericii parohiale, la picioarele goale ale doamnelor chinuite de pietrele cubice ale străzilor, impresionat fără îndoială, mai mult decât de orice altceva, de chinurile părintelui Basílio. Atât de îngrijorat era părintele de soarta fructelor sale de cacao încât, între pauzele dintre rugăciunile rostite cu glas puternic, când corul își înălța cântul, se jura sfântului că n-o să se mai bucure o lună întreagă de dulcile favoruri ale rubedeniei și menajerei lui, Otália. De cinci ori rubedenie, fiindcă cinci prunci zdraveni și promițători – ca arborii de cacao ai părintelui – îi adusese Otália înfășurați în scutece de pânză fină și dantelă să fie botezați creștinește. Cum nu-i putea recunoaște, părintele Basílio era nașul celor cinci – trei fete și doi băieți – și, în numele carității creștine, le dăduse spre folosință propriul său nume de familie, Cerqueira, un nume frumos și onorabil.

Cum ar fi putut Sfântul Gheorghe să rămână indiferent la atâta durere? De bine de rău, conducea destinele acestor pământuri, acum pământuri ale cacauei, din timpurile imemoriale ale căpităniei[2]. Jorje de Figueiredo Correia, căruia regele Portugaliei îi dăruise în semn de prietenie aceste câteva zeci de leghe acoperite de junglă și populate de indigeni, n-a vrut să renunțe la plăcerile curții de la Lisabona pentru pădurile virgine de aici și l-a trimis pe un cumnat de-al lui, spaniol, să moară în mâinile indienilor. Dar i-a cerut, în schimb, să pună sub protecția sfântului învingător al balaurului acea feudă pe care regele găsise cu cale să i-o dăruiască. El n-avea de gând să meargă pe acele meleaguri îndepărtate și sălbatice, dar avea să le dea numele lui, închinându-le tizului său Sfântul Gheorghe. Și astfel, călare pe armăsarul său, sfântul urmărea de pe lună destinele zbuciumate ale acelui São Jorge dos Ilhéus de circa patru sute de ani. I-a văzut pe indieni ucigându-i pe primii colonizatori și fiind la rândul lor uciși sau transformați în sclavi, a văzut

înălțându-se fabricile de zahăr, crescând plantațiile de cafea, micuțe primele, mijlocii celelalte. A văzut lâncezind aceste pământuri, fără nici un viitor, timp de veacuri. A asistat apoi la sosirea primilor arbori de cacao și le-a poruncit maimuțelor *jupará* să-i facă să se înmulțească. Probabil că fără vreun țel precis, cel mult ca să mai schimbe nițel peisajul de care era pesemne obosit, după atâția ani. Fără să-și imagineze că odată cu cacaua aveau să sosească bogăția și timpuri noi pentru pământul aflat sub protecția lui. Și a văzut atunci lucruri îngrozitoare: oameni omorându-se între ei cu ticăloșie și cruzime, ca să pună stăpânire pe văi și dealuri, pe râuri și munți, dând foc pădurilor și plantând cacao și iar cacao. A văzut dezvoltându-se regiunea întreagă pe neașteptate, apărând orașe și așezări, a văzut progresul sosind în Ilhéus, aducând un episcop și făcând să se nască noi orașe – Itabuna, Itapira –, a văzut înălțându-se Colegiul Călugărițelor și navele din care debarca mulțimea, și-atât de multe a văzut încât nu credea că l-ar mai putea impresiona ceva. Și cu toate acestea, a rămas impresionat de acea neașteptată și profundă devoțiune a coloneilor, oameni aspri, puțin înclinați spre legi și rugăciune, și de promisiunea nebună a părintelui Basílio Cerqueira, nestăpânit și focos din fire, atât de focos și de nestăpânit încât sfântul se îndoia că va reuși să-și țină făgăduiala până la capăt.

Când procesiunea a ajuns în Piața São Sebastião, oprindu-se în fața micii biserici albe, când Glória, zâmbitoare, și-a făcut cruce la fereastra ei blestemată, când arabul Nacib a ieșit din barul lui pustiu ca să vadă mai bine spectacolul, atunci s-a întâmplat pomenita minune. Nu, cerul albastru nu s-a acoperit de nori negri și n-a început să cadă ploaia. Fără îndoială ca să nu strice procesiunea. Dar o lună palidă a apărut pe cer în plină zi, perfect vizibilă, în ciuda luminii orbitoare a soarelui. Negrișorul Tuísca a fost primul care a zărit-o și le-a atras atenția surorilor Dos Reis, stăpânele lui, aflate în grupul înveșmântat în negru al domnișoarelor bătrâne. A urmat strigătul în fața minunii, pornind de la domnișoarele bătrâne căzute în transă, multiplicat de mulțime și răspândindu-se apoi în tot orașul. Două zile nu s-a mai vorbit despre altceva. Sfântul Gheorghe venise să le asculte rugăciunile; ploaia n-o să întârzie!

Și într-adevăr, la câteva zile după procesiune, nori de ploaie se îngrămădiră pe cer și la lăsatul nopții apele începură să cadă de sus. Numai că Sfântul Gheorghe, impresionat, bineînțeles, de cantitatea de rugăciuni și de picioarele desculțe ale doamnelor și de înfricoșătorul jurământ de castitate al părintelui Basílio, săvârșise un miracol prea mare și acum ploaia nu se mai oprea; sezonul umed se prelungise deja peste două săptămâni față de durata obișnuită.

Micile fructe de cacao de-abia născute, a căror dezvoltare o amenințase soarele, crescuseră splendide și mai multe ca oricând datorită ploilor, dar acum începeau să aibă iarăși nevoie de soare, ca să se pârguiască. Dacă ploile puternice și persistente continuau, ar fi putut putrezi înainte de vremea recoltei. Cu aceiași

ochi plini de teamă și neliniște, coloneii priveau cerul plumburiu, ploaia căzând, și căutau soarele ce se ascunsese. Fuseseră aprinse lumânări la altarele Sfântului Gheorghe, Sfântului Sebastian, Mariei Magdalena, ba chiar și la cel al Sfintei Fecioare da Vitória, în capela din cimitir. Încă o săptămână, încă zece zile de ploaie și întreaga recoltă o să fie distrusă; era o așteptare tragică.

Iată de ce, când în dimineața aceea în care a început totul, un bătrân moșier, colonelul Manuel das Onças (căruia i se spunea așa pentru că plantațiile lui se aflau undeva la capătul lumii, unde după cum umbla vorba, iar el o confirma, se auzea răgetul tigrilor[3]), a ieșit din casă când încă nu se luminase de ziuă, pe la patru dimineața, și a văzut cerul limpede, în albastrul înalt al zorilor ce se năștea și soarele anunțându-se într-o lumină veselă deasupra mării, a ridicat brațele și a strigat cu o imensă ușurare:

— În sfârșit... Recolta e salvată.

Colonelul Manuel das Onças se îndreptă în grabă spre hala de pește din apropierea portului, unde dimineața devreme se aduna, în fiecare zi, un grup de vechi cunoscuți, în jurul oalelor cu *mingau*[4] pregătit de *bahiane*[5]. N-avea să-ntâlnească pe nimeni acolo, el sosea întotdeauna primul, dar mergea repede de parcă toți l-ar fi așteptat să audă vestea. Vestea îmbucurătoare că sezonul ploilor s-a sfârșit. Chipul moșierului se lumina într-un zâmbet fericit.

Recolta era asigurată, recolta aceea care-o să fie cea mai mare, excepțională, iar prețurile, în continuă creștere, în acel an cu atâtea evenimente sociale și politice. În care aveau să se schimbe atâtea în Ilhéus, an considerat de mulți oameni ca hotărâtor în viața provinciei. Pentru unii a fost anul problemei portului, pentru alții, cel al luptei politice între Mundinho Falcão, exportator de cacao, și colonelul Ramiro Bastos, vechi șef local. Unii și-l aminteau ca anul senzaționalului proces al colonelului Jesuíno Mendonça, alții ca pe cel al sosirii primului vapor suedez ce marca începutul exportului direct de cacao. Și totuși, nimeni nu pomenește de acest an, anul recoltei din 1925-1926, ca de anul iubirii dintre Nacib și Gabriela, și atunci când se referă la peripețiile acestui roman de dragoste, nu-și dau seama cum de s-a putut ca povestea acestei pasiuni nebune să se afle, mai mult decât orice alt eveniment, în centrul întregii vieți a orașului în epoca aceea, când progresul impetuos și noutățile civilizației transformau înfățișarea orașului Ilhéus.

Despre trecut și viitor, amestecate pe străzile din Ilhéus

Ploile ce nu se mai sfârșeau transformaseră drumurile și străzile într-o mocirlă frământată zi de zi de copitele măgarilor și ale cailor.

Chiar și șoseaua principală, recent inaugurată, care lega Ilhéus de Itabuna, pe unde circulau camioanele și autobuzele, ajunsese, la un moment dat, de

nefolosit, din cauza podețelor luate de apă și a porțiunilor cu atâta noroi încât șoferii nu îndrăzneau să înainteze. Rusul Jacob și asociatul său, tânărul Moacir Estrela, proprietar al unui garaj, trăseseră o spaimă pe cinste. Înainte de-a începe ploile, puseseră pe picioare o întreprindere de transporturi menită să fructifice șoseaua care lega cele două orașe principale ale cacauei și comandaseră patru autobuze mici undeva în sud. Drumul pe calea ferată dura trei ore, când trenul nu avea întârziere; pe șosea putea fi făcut într-o oră și jumătate.

Rusul ăsta, Jacob, avea camioane și transporta cacao de la Itabuna la Ilhéus, Moacir Estrela își construise un garaj în centru și lucra și el cu camioane. Și-au reunit forțele, au obținut un împrumut de la o bancă semnând niște polițe și au comandat autobuzele. Își frecau mâinile în așteptarea marii afaceri. De fapt, rusul își freca mâinile, iar Moacir se mulțumea să fluiere. Fluieratul lui vesel umplea garajul, în vreme ce pe stâlpii din oraș afișele anunțau apropiata înființare a liniei de autobuze – călătorii mai rapide și mai ieftine decât cu trenul.

Numai că autobuzele întârziau să sosească și, când, în sfârșit, au fost debarcate de pe un cargou al companiei Lloyde Brasileiro, în admirația generală a orașului, ploile erau în toi, iar șoseaua într-un hal fără de hal. Podul de lemn de pe râul Cachoeira, aflat chiar la mijlocul drumului, era amenințat de creșterea apelor și cei doi patroni au hotărât să amâne inaugurarea liniei. Autobuzele noi-nouțe rămaseră aproape două luni în garaj, timp în care rusul înjura într-o limbă necunoscută, iar Moacir fluiera plin de furie. Polițele de la bancă expirau și dacă Mundinho Falcão nu i-ar fi ajutat, afacerea lor ar fi dat faliment înainte de-a fi început. Mundinho, din proprie inițiativă, l-a căutat pe rus și l-a poftit la el la birou, oferindu-i banii necesari fără dobândă. Mundinho Falcão sprijinea și stimula progresul în Ilhéus.

Odată cu scăderea ploilor, au scăzut și apele râului și, cu toate că vremea continua să fie proastă, Jacob și Moacir au reparat câteva podețe pe cheltuiala lor, au împrăștiat piatră pe porțiunile mai alunecoase și au început transporturile. Călătoria inaugurală, cu autobuzul condus chiar de Moacir Estrela, a dat naștere la discuții și glume. Toți pasagerii erau invitați: prefectul, Mundinho Falcão, alți câțiva exportatori, colonelul Ramiro Bastos, câțiva moșieri, Căpitanul, Doctorul, avocați și medici. Unii, temându-se de starea drumului, s-au scuzat în diverse feluri și locurile lor au fost ocupate de alții; erau atât de mulți amatori încât au ajuns să meargă și în picioare. Călătoria a durat două ore – șoseaua era încă într-o stare foarte proastă, dar s-a desfășurat fără nici un incident deosebit. La Itabuna, sosirea a fost sărbătorită prin focuri de artificii și un prânz festiv. Rusul Jacob a anunțat, cu această, ocazie, că după primele cincisprezece curse regulate, în Ilhéus se va organiza un mare banchet cu personalități din cele două municipii, pentru a mai sărbători o dată acest pas pe calea progresului local. Banchetul a fost comandat la Nacib.

Progres era cuvântul care se auzea cel mai mult în vremea aceea la Ilhéus și Itabuna. Era pe toate buzele, repetat cu insistență. Apărea în coloanele ziarelor, în cotidiene și săptămânale, în discuțiile de la *Papetăria Modêlo*, în baruri, în cabarete. Locuitorii din Ilhéus îl repetau când venea vorba despre străzile cele noi, piețele împodobite cu flori, edificiile din centrul comercial, reședințele moderne de pe plajă, birourile ziarului *Diário de Ilhéus*, autobuzele care plecau dimineața și după-masa spre Itabuna, camioanele transportând cacao, cabaretele iluminate, noul *Cine-Teatru Ilhéus*, terenul de fotbal, colegiul doctorului Enoch, conferențiarii înfometați sosiți din Bahia și chiar din Rio, *Clubul Progresso* și ceaiurile dansante de acolo. „Ăsta-i progresul!” O spuneau cu mândrie, conștienți că toți contribuie la schimbările atât de profunde petrecute în înfățișarea orașului și a obiceiurilor sale.

Peste tot se simțea prosperitatea, dezvoltarea vertiginoasă. Se construiau străzi în partea dinspre mare și în cea dinspre coline, apăreau pârculețe și piațete, se înălțau case, vile, palate. Chiriile creșteau și ajunseseră la cifre absurde în centrul comercial. Bănci din sud își deschideau sucursale, Banco do Brasil își construise un nou sediu de patru etaje; o frumusețe!

Orașul își pierdea pe zi ce trece acel aer de tabără militară care îl caracteriza pe vremea luptelor pentru pământ: moșieri călare cu pistolul la brâu, pistolari înfiorători cu carabina în mână trecând pe străzile nepavate, veșnic pline fie de noroi, fie de praf; împușcături ce umpleau de spaimă nopțile neliniștite, vânzători ambulanți etalându-și tarabele pe trotuare. Toate acestea dispăreau, orașul strălucea în vitrine colorate și aranjate în fel și chip, se înmulțeau prăvăliile și magazinele, iar vânzătorii ambulanți umblau prin provincie și apăreau doar în zilele de târg. Baruri, cabarete, cinematografe, colegii. Meleag puțin înclinat spre religiozitate, provincia se mândrea, totuși, cu faptul că fusese ridicată la rang de dioceză și-și primise primul episcop cu onoruri de neuitat. Moșieri, exportatori, bancheri, comercianți, toți au dat bani pentru a fi construite Colegiul Călugărițelor, pentru tinerele fete din Ilhéus, și Palatul episcopal, amândouă pe colina Conquista. Așa cum dăduseră bani pentru constituirea *Clubului Progresso*, din inițiativa comercianților și doctorilor, în frunte cu Mundinho Falcão, unde duminică se organizau ceaiuri dansante și uneori mari baluri. Apăreau cluburi de fotbal, *Asociația Rui Barbosa* prospera. În anii aceia, Ilhéus a început să fie cunoscut în restul țării ca „Regina sudului”. Culturile de cacao dominau tot sudul statului Bahia, nu exista nici o altă cultură mai rentabilă; averile creșteau și odată cu ele Ilhéus, capitala cacauei.

Cu toate acestea, pe străzi se mai amestecau încă acest progres impetuos, acest viitor măreț, cu urme de pe vremea luptei pentru pământuri, urme ale unui trecut apropiat de înfruntări și banditism. Turme de măgari încărcați cu cacao invadau încă centrul comercial în drum spre antrepozitele exportatorilor, amestecându-se cu camioanele care începeau să-i concureze. Mai umblau încă

mulți oameni în cizme, cu revolvere la brâu, pe străduțele periferice izbucneau încă destul de ușor încăierări, pistolari cunoscuți se făleau cu faptele lor în cârciumile ordinare și, din când în când, se săvârșea câte-un omor în plină stradă. Tipi precum cei amintiți se încrucișau pe străzile pavate și curate cu exportatori prosperi, îmbrăcați elegant de croitori veniți din Bahia; cu nenumărați comis-voiajori zgomotoși și simpatici, întotdeauna la curent cu ultimele anecdote, cu medici, avocați, dentiști, agronomi, ingineri, sosiți cu ultimul vapor. Până și mulți moșieri renunțaseră la cizme și la arme și cu un aer pașnic își construiau case, locuind o parte din timp în oraș, trimițându-și fiii la colegiul lui Enoch sau la gimnaziile din Bahia, iar soțiile nu se mai duceau la moșie decât în zilele de sărbătoare, purtau rochii de mătase și pantofi cu toc înalt și frecventau petrecerile de la *Clubul Progresso*.

Multe lucruri aminteau de vechiul Ilhéus de dinainte. Nu cel de pe vremea fabricilor de zahăr, cel al sărmanelor plantații de cafea, al seniorilor nobili și al sclavilor negri, din timpul ilustrei case de Avila. Acest trecut îndepărtat exista doar ca o vagă amintire; doar Doctorul se mai ocupa de el. Ci urme ale unui trecut recent, de pe vremea marilor lupte pentru cucerirea pământurilor, după ce părinții iezuiți aduseră aici primii arbori de cacao. Din timpurile când oamenii, sosiți în căutarea norocului, puneau stăpânire pe păduri și se luptau cu carabina și cu parabelumul în mână pentru fiecare palmă de pământ. Când familiile Badarós, Oliveira, Brás Damásio, Teodoro das Baraúnas și mulți alții străbăteau coclaurii și-și deschideau drum în fruntea pistolarilor, în lupte ucigătoare. Când pădurile au fost doborâte și arborii de cacao plantați pe cadavre și sânge. Din vremea când domneau înșelăciunea, dreptatea pusă în slujba intereselor celor ce cuceriseră pământurile când fiecare copac mai mare ascundea un om la pândă așteptându-și victima cu pușca în mână. Acest trecut era încă prezent în detaliile vieții orașului și în obiceiurile poporului. Dispărea încetul cu încetul, cedând locul inovațiilor, obiceiurilor noi, dar nu fără să opună rezistență, mai ales când era vorba de obișnuințe, devenite, cu timpul, aproape legi.

Unul dintre cei ce tânjeau după trecut, privind cu neîncredere noutățile din Ilhéus, trăind aproape tot timpul pe plantație și venind la oraș doar pentru afaceri, ca să discute cu exportatorii, era colonelul Manuel das Onças. Pe când pășea pe strada pustie, în dimineața aceea fără ploaie, prima după atâta vreme, se gândea să se întoarcă în aceeași zi la fermă. Se apropia vremea recoltei, soarele avea să aurească acum fructele de cacao și plantația avea să fie o frumusețe. Asta îi plăcea lui; orașul nu reușea să-l cucerească, în ciuda atâtor atracții: cinematografe, baruri, cabarete cu femei frumoase, prăvălii pline. Prefera belșugul moșiei, vânătorile, spectacolul plantației de cacao, taclalele cu lucrătorii, poveștile de pe vremea luptei pentru pământuri, spuse și răspuse, aventurile cu șerpi, tinerele mulatre modeste din bordelurile sărăcăcioase de prin sate. Venise la Ilhéus ca să stea de vorbă cu

Mundinho Falcão, să contracteze o livrare ulterioară de cacao și să scoată bani în vederea unor investiții noi la moșie. Exportatorul era la Rio și nu voise să discute cu secretarul acestuia; prefera să-l aștepte pe Mundinho care sosea cu primul vapor.

Și în vreme ce aștepta în orașul vesel, în ciuda ploilor, era târât de prieteni la cinematografe (în general, adormea la jumătatea filmului, îi oboseau ochii), baruri, cabarete. Ce parfumate mai erau femeile alea, Dumnezeule! O grozăvie!... Și cereau mult; voiau bijuterii, inele... Ilhéus ăsta era orașul pierzaniei... Între timp, imaginea cerului senin, siguranța că recolta e garantată, tabloul șlepurilor pe care cacaua se va usca, al mierii ce se scurge din fructele zdrobite și al măgarilor purtând sacii de cacao mai departe îl făceau atât de fericit încât își spuse că nu e drept să-și țină familia la moșie, copiii fără școală, nevasta la bucătărie, ca pe o negresă, fără nici o distracție. Alți colonei trăiau în oraș, își făcuseră case frumoase, se îmbrăcau ca lumea....

Din tot ce făcea în Ilhéus, în timpul scurtelor sale șederi aici, nimic nu-i plăcea mai mult colonelului Manuel das Onças ca matinala conversație cu prietenii, lângă hala de pește. În dimineața aceea o să le spună că s-a hotărât să-și facă o casă în Ilhéus și să-și aducă familia. La asta se gândea mergând pe strada pustie, când, ajuns în port, l-a întâlnit pe rusul Jacob, cu barba lui roșcată nerasă, nepieptănat, într-o stare euforică. Acesta de cum l-a văzut pe colonel a deschis brațele și a strigat ceva, dar cum era atât de tulburat, a strigat într-o limbă străină, ceea ce nu l-a împiedicat pe incultul moșier să înțeleagă și să răspundă:

— Așa e... În sfârșit.... A ieșit soarele, prietene.

Rusul își freca mâinile:

— Acum o să avem trei curse pe zi: la șapte, la douăsprezece și la patru după-masa. Și mai cumpărăm două autobuze.

Au mers împreună până la garaj, unde colonelul i-a spus curajos:

— De data asta am să călătoresc cu mașina dumitale. M-am hotărât...

Rusul a râs:

— Dacă șoseaua e uscată, drumul durează ceva mai mult de-o oră...

— Formidabil! Cine-ar fi crezut! Treizeci și cinci de kilometri într-o oră și jumătate... Pe vremuri, oamenii făceau două zile, călare... Dacă Mundinho Falcão vine azi cu vaporul companiei Ita, poți să-mi rezervi un loc pentru mâine dimineață...

— Asta nu, domnule. Mâine nu.

— Și de ce nu?

— Pentru că mâine e banchetul nostru festiv și dumneavoastră sunteți invitatul meu. Un banchet pe cinste; vin colonelul Ramiro Bastos, prefectul de aici și cel din Itabuna, judecătorul – și cel din Itabuna –, Mundinho Falcão, numai persoane importante... Directorul de la Banco do Brasil... Un banchet de pomină!

— Cine sunt eu, Jacob, ca să am parte de-asemenea lux... Eu trăiesc în colțișorul meu.

— Țin foarte mult la prezența dumneavoastră. Ne-ntâlnim la barul *Vesúvio*, la Nacib.

— Atunci o să plec poimâine...

— O să vă rezerv un loc în față.

Moșierul și-a luat rămas bun:

— Chiar nu-i nici un pericol să se răstoarne harabaua? La așa viteză... Pare imposibil.

Despre persoane însemnate la hala de peşte

Au tăcut o clipă, auzind sirena vaporului.

— Acum așteaptă pilotul... a zis João Fulgêncio.

— E Ita, vine de la Rio. Vine și Mundinho Falcão cu el – i-a informat Căpitanul, întotdeauna la curent cu noutățile.

Doctorul își continuă vorba, ridicând un deget categoric pentru a-și sublinia spusele:

— E-așa cum v-am spus: în câțiva ani, poate cinci, Ilhéus va fi o adevărată capitală. Mai mare decât Aracajú, Natal, Maceió... În toată partea de nord a țării nu există, în prezent, un oraș care să progreseze mai rapid. Acum câteva zile am citit într-un ziar din Rio... lăsa vorbele să cadă încet; chiar și în timpul unei conversații, glasul său păstra un anumit ton oratoric; părerile lui erau foarte apreciate. Funcționar public pensionar, cu faimă de om de cultură și talentat, ce publica în ziarele din Bahia lungi și indigeste articole istorice, Pelópidas de Assunção d'Avila, locuitor al orașului de pe timpuri, era aproape o mândrie a urbei.

În jur, toți îl aprobau din cap, toți erau mulțumiți că se sfârșiseră ploile și inegalabilul progres al regiunii cacauei era pentru toți – moșieri, funcționari, comercianți, exportatori – motiv de mândrie. Cu excepția lui Pelópidas, a Căpitanului și a lui João Fulgêncio, nici unul dintre cei ce stăteau de vorbă în ziua aceea lângă hala de pește nu se născuse în Ilhéus. Veniseră atrași de cacao, dar toți se simțeau neaoși, legați de locurile acelea pentru totdeauna.

Colonelul Ribeirinho, cu părul cărunt, își amintea:

— Când am debarcat, în 1902, luna viitoare se împlinesc douăzeci și trei de ani, aici era o văgăună îngrozitoare. Sfârșitul lumii, și ăla o ruină. Olivença, în schimb, era un oraș... a râs, amintindu-și. Nu existau cheiuri unde să acosteze vapoarele, străzile, câteva, nu erau pavate, lume puțină. Un loc bun să-ți aștepți moartea. Astăzi e ceea ce se vede: în fiecare zi o stradă nouă. Iar portul geme de vapoare.

Arăta cheiurile: un cargou al companiei Lloyde, tras la cheiul căii ferate, o

navă a companiei Bahiana la cheiul dinspre antrepozite, o șalupă plecând de lângă cheiul cel mai apropiat ca să-i facă loc Itei. Șlepuri, șalupe și bărci circulând între Ilhéus și Pontal, sosind pe râu dinspre plantațiile de cacao.

Stăteau de vorbă lângă hala de pește construită pe un teren viran, vizavi de strada ce urca spre Unhão, unde circurile aflate în trecere își instalau cortul.

Câteva negrese vindeau *mingau*, cușcuș, porumb copt și gogoșele de tapioca. Moșieri obișnuiți să se trezească dimineața în mijlocul plantațiilor și câteva figuri urbane – Doctorul, João Fulgêncio, Căpitanul, Nhô-Galo, uneori judecătorul și doctorul Ezequiel Prado, ce venea aproape întotdeauna de la bordelul aflat în apropiere – se întâlneau acolo în fiecare zi, înainte ca orașul să se trezească. Sub pretextul că vor să cumpere pește din cel mai bun, proaspăt, ce se zbătea încă viu pe tejghele în hală, comentau ultimele evenimente și făceau pronosticuri cu privire la ploaie, la recoltă și la prețul cacauei. Unii, ca fermierul Manuel das Onças, apăreau atât de devreme încât asistau la plecarea ultimilor întârziați de la cabaretul *Bataclán* și la sosirea pescarilor cu coșurile de pește de-abia scoase din lotci cu roșioare și bibani strălucind ca niște bucăți de argint în lumina dimineții. Colonelul Ribeirinho, proprietarul moșiei „Princesa da Serra”, a cărui bogăție nu afectase cu nimic simplitatea lui de om de treabă, era acolo aproape întotdeauna la cinci dimineața, când Maria de São Jorje, frumoasa negresă specialistă în *mingau* și *cușcuș de puba*6, cobora dealul cu o tavă pe cap, îmbrăcată într-o fustă colorată de pânză și o bluză scrobită și decoltată care lăsa să i se vadă jumătate din sânii tari. De câte ori n-o ajutase colonelul să-și dea jos oala cu *mingau* și să-și aranjeze tava, cu ochii țintă în decolteul bluzei.

Unii veneau chiar în papuci, cu bluza de pijama peste un pantalon vechi. Doctorul niciodată, bineînțeles. Omul ăsta dădea impresia că nu-și scotea niciodată, nici când dormea, hainele negre, ghetele, gulerul tare cu vârfuri îndoite și cravata sobră. În fiecare dimineață se repeta același ritual: întâi castronașul cu *mingau* la hala de pește, conversația însuflețită, ultimele noutăți, hohote de râs. Apoi se îndreptau spre cheiul principal, unde se mai opreau o clipă și se despărțeau, aproape întotdeauna în fața garajului lui Moacir Estrela, unde autobuzul de ora șapte, spectacol recent, aștepta pasagerii pentru Itabuna.

Vaporul și-a făcut auzită din nou sirena, un șuierat prelung și vesel, de parcă ar fi vrut să trezească tot orașul.

— A sosit pilotul. O să intre în port.

— Da, da. Ilhéus e formidabil. Nu există loc cu un viitor mai măreț.

— Dacă prețul cacauei crește măcar la cinci sute de reali, anul ăsta cu recolta pe care o s-o avem, banii o să curgă cu ghiotura... – a conchis colonelul Ribeirinho, cu o licărire de lăcomie în ochi.

— Am să cumpăr și eu o casă frumoasă pentru familia mea. Să cumpăr sau să construiesc... a anunțat colonelul Manuel das Onças.

— Oh, foarte bine! În sfârșit, domnule! a aprobat Căpitanul, bătându-l pe spate pe moșier.

— Era și timpul, Manuel... a spus ironic Ribeirinho.

— Copiii cei mici au ajuns la vârsta când ar trebui dați la școală și nu vreau să rămână inculți ca frații lor mai mari sau ca mine. Măcar unul să ajungă doctor cu diplomă.

— În afară de asta, a spus Doctorul, oamenii înstăriți din regiune, ca dumneata, au obligația să contribuie la progresul orașului, construind case frumoase, vile, palate. Uitați-vă la palatul pe care și l-a construit Mundinho Falcão pe coastă; și el a venit aici doar de câțiva ani și nu e nici căsătorit. La urma urmei, la ce-ți folosește să strângi bani dacă trăiești în mijlocul plantației, fără confort?

— Eu vreau să-mi cumpăr o casă la Bahia și să-mi instalez familia acolo, a zis colonelul Amâncio Leal, care avea un ochi lipsă și o infirmitate la brațul stâng – amintiri din vremea luptelor.

— Asta, după mine, se numește lipsă de patriotism, s-a indignat Doctorul. Aici sau la Bahia ți-ai câștigat banii? De ce să cheltuiești la Bahia banii câștigați aici?

— Calmează-te, Doctore, nu te înfierbânta. Ilhéus e minunat etc., dar înțelege, Bahia e capitală. Acolo se găsesc de toate și există și un colegiu bun pentru copii.

Doctorul nu se calma.

— Se găsesc de toate pentru că oameni ca dumneata vin aici cu mâna goală. Își umflă burta și se umplu de bani și apoi se duc să-i cheltuiască la Bahia.

— Dar...

— Prietene Amâncio, s-a adresat João Fulgêncio moșierului –, cred că Doctorul are dreptate. Dacă noi n-avem grijă de Ilhéus, cine să o facă?

— Nu zic nu... cedă Amâncio. Era un om calm; nu-i plăceau discuțiile, cine l-ar fi văzut atât de pașnic nu și-ar fi închipuit că se află în fața unei vestite căpetenii de pistolari, a unuia dintre cei care au făcut să curgă cel mai mult sânge în Ilhéus, în timpul luptelor pentru terenurile din Sequeiro Grande. Pentru mine personal, nu există loc care să se compare cu Ilhéus. Numai că la Bahia confortul e mai mare, sunt colegii bune. Cine poate nega asta? Copiii mei mai mici sunt la Colegiul Iezuiților, iar nevastă-mea nu vrea să stea departe de ei. Se topește de dor după cel din São Paulo. Ce pot să fac? Dacă-ar fi după mine, n-aș pleca de-aici... Căpitanul a intervenit:

— Cu colegiul n-ai dreptate, Amâncio. E absurd să spui așa ceva când avem colegiul lui Enoch. Nu există colegiu mai bun la Bahia... Însuși Căpitanul, ca să dea o mână de ajutor, nu de nevoie, preda istoria universală la acest colegiu înființat de un avocat cu clientelă puțină, doctorul Enoch Lira, care introdusese metode noi de predare și abolise bătaia.

— Dar nu e nici măcar recunoscut oficial.

— Cred că a și fost deja recunoscut. Enoch a primit o telegramă de la Mundinho Falcão în care îl anunța că ministrul justiției garantează că în câteva zile...

— Și atunci?

— Mundinho Falcão ăsta e dat dracului...

— Ce naiba credeți că vrea el, de fapt? a întrebat colonelul Manuel das Onças, dar întrebarea a rămas fără răspuns, pentru că între Ribeirinho, Doctor și João Fulgêncio începuse o discuție despre metodele de predare.

— Puteți spune ce vreți, dar după mine, când e vorba de învățat „o-i-oi" nimeni nu-i mai bună decât dona Guilhermina. Mână de fier. Fiu-meu învață cu ea să citească și să facă socoteli. Chestia asta cu învățatul fără bătaie...

— Ai rămas în urmă, domnule colonel, a zâmbit João Fulgêncio. Au trecut vremurile astea. Pedagogia modernă...

— Ce?

— Că bătaia e ruptă din rai, ce să...

— Ați rămas în urmă cu un secol. În Statele Unite...

— Pe fete le trimit la călugărițe, nu-ncape vorbă, dar pe băieți îi las cu dona Guilhermina...

— Pedagogia modernă a renunțat la bătaie și la pedeapsa corporală a reușit să explice João Fulgêncio.

— Nu știu de cine vorbești João Fulgêncio, dar vă garantez că s-a procedat foarte prost. Eu, dacă știu să citesc și să scriu...

Discutând despre metodele doctorului Enoch și cele ale faimoasei dona Guilhermina, legendară pentru severitatea ei, se îndreptară spre chei. De pe alte străzi mai veneau câteva persoane, mergând în aceeași direcție, să aștepte vaporul. În ciuda orei matinale, în port domnea deja o oarecare animație. Docherii cărau saci de cacao de la magazii la vaporul companiei Bahiana. O barcă, cu pânzele sus, care se pregătea să plece, părea o enormă pasăre albă. Un șuier de sirenă se înălță, vibra în aer anunțând apropiata plecare. Colonelul Manuel das Onças insista:

— De fapt, ce vizează Mundinho Falcão? Omul ăsta parcă-l are pe dracu' în el. Nu se mulțumește cu afacerile lui, se vâră în toate.

— E simplu, ce naiba. Vrea să fie primar la următoarele alegeri.

— Nu cred... E puțin pentru el a zis João Fulgêncio.

— E foarte ambițios.

— Ar fi un primar bun. E întreprinzător.

— E un necunoscut; de-abia a venit aici.

Doctorul, admirator al lui Mundinho, l-a întrerupt:

— De oameni ca Mundinho Falcão avem nevoie. Oameni cu vederi largi, curajoși, dispuși să...

— Ce dracu', Doctore, curajul nu le-a lipsit niciodată oamenilor de pe aici...

— Nu de asemenea curaj vorbesc eu să tragi cu pușca și să omori. Vorbesc de ceva mai dificil...

— Mai dificil?

— Mundinho Falcão de-abia a venit aici, cum zice Amâncio. Și gândiți-vă câte a făcut: a făcut bulevardul de pe malul mării, nimeni nu a vrut să dea bani; și-a fost o afacere clasa întâi, iar pentru oraș, o splendoare. A adus primele camioane și fără el nu s-ar fi publicat *Diário de Ilhéus* și n-ar fi existat nici *Clubul Progresso*.

— Se spune că i-a împrumutat cu bani pe rusul Jacob și pe Moacir pentru autobuze...

— Sunt de acord cu Doctorul a zis Căpitanul, care până atunci tăcuse. De oameni din ăștia avem nevoie... În stare să înțeleagă și să sprijine progresul.

Au ajuns pe chei, unde l-au găsit pe Nhô-Galo, funcționar la Percepție, boem înveterat, nelipsit în toate cercurile societății, fonfăit și dușman declarat al clerului.

— Salut, ilustră adunare... – le strângea mâinile, povestind în continuare: – Sunt mort de somn, n-am dormit aproape deloc. Am fost cu Nacib la *Bataclán* și de-acolo am ajuns acasă la Machadão: mâncare, femei... Dar nu puteam să nu fiu de față la sosirea lui Mundinho.

În fața garajului lui Moacir Estrêla se strângeau pasagerii pentru prima cursă. Răsărise soarele și era o zi splendidă.

— O să avem o recoltă pe cinste.

— Mâine avem banchetul, masa pentru linia de autobuze...

— Așa e. M-a invitat rusul Jacob.

Conversația fu întreruptă de repetatele șuierături ale sirenei de pe vapor, scurte și dureroase. Pe chei lumea se agită în așteptare. Până și docherii se opriră să asculte.

— A eșuat!

— Ce porcărie de radă!

— Dacă merge așa, n-o să poată intra în port nici vaporul liniei Bahiana.

— Ce să mai vorbim de Costeira și Lloyde.

— Compania „Costeira" a amenințat deja c-o să-și suspende cursele.

Intrarea în portul Ilhéus era grea și periculoasă, străjuită înspre oraș de colina Unhão și de dealul Pernambuco aflat pe o insulă în apropiere de Pontal. Un canal strâmt și puțin adânc, cu fund nisipos, mișcându-se mereu, la fiecare maree. Navele eșuau deseori și uneori dura o zi până reușeau să se miște. Vapoarele mari nu se încumetau să intre în rada aceea înspăimântătoare, în ciuda magnificului port construit în Ilhéus. Semnalele sirenei continuau neliniștite; unii dintre cei ce veniseră să aștepte vaporul începeau să se îndrepte spre strada Unhão ca să vadă ce

se întâmplă în radă.

— Mergem până acolo?

— E revoltător, spunea Doctorul în vreme ce grupul mergea pe strada nepavată ce ocolea colina. Ilhéus produce o mare parte din cacaua care se consumă în lume, are un port minunat și totuși taxele de export pentru cacao se încasează la Bahia. Și asta din pricina acestui golf nenorocit...

Acum, când ploile încetaseră, nu mai exista nici o altă chestiune mai pasionantă decât asta pentru locuitorii din Ilhéus. Despre intrarea în port și necesitatea de-a o face practicabilă pentru navele mari se discuta în fiecare zi și peste tot. Se propuneau soluții, se critica guvernul, era acuzată municipalitatea că nu se ocupă suficient. Fără să se ajungă la nici o soluție, autoritățile rămânând la promisiuni, iar portul din Bahia încasând taxele de export.

Pe când discuția se înflăcăra din nou, Căpitanul a rămas în urmă și l-a apucat de braț pe Nhô-Galo, pe care îl lăsase pe la unu noaptea în fața porții Mariei Machadão:

— Cum e fata?

— Lux... a șoptit Nhô-Galo cu vocea lui fonfăită. Și a continuat: Habar n-ai ce-ai pierdut. Să-l fi văzut pe arabul Nacib făcându-i declarații de amor prospăturii ăleia sașii cu care-a plecat. Să faci pe tine de râs, nu alta...

Semnalele vaporului creșteau în disperare și ei grăbiră pasul. Venea lume din toate părțile.

Despre cum se face că Doctorul avea aproape sânge imperial

Doctorul nu era doctor, Căpitanul nu era căpitan. Așa cum mare parte din colonei nu erau colonei. În realitate, erau puțini moșierii care la începuturile Republicii, pe vremea când se năștea cultura cacauei, obținuseră livrete de colonel în Garda Națională. Devenise însă un obicei: orice proprietar de plantație care producea peste o mie de *arrobas*[7] primea și folosea în mod firesc acest titlu care, în cazul de față, nu implica o comandă militară, ci recunoașterea bogăției. João Fulgêncio, căruia îi plăcea să râdă de obiceiurile locale, zicea că majoritatea dintre ei sunt „colonei de pistolari”, pentru că mulți luaseră parte la luptele pentru cucerirea de pământuri.

Printre tinerele generații erau unii care nu cunoșteau nici măcar sonorul și nobilul nume de Pelópidas de Assunção d’Avila, într-atât erau de obișnuiți să-l trateze în mod respectuos cu titlul de Doctor. Cât despre Miguel Batista de Oliveira, fiul răposatului Cazuzinha, fost primar la începutul luptelor, plin de bani, dar care murise sărac și a cărui faimă de om bun mai era și azi subiect de conversație pentru cumetrele bătrâne, lui Miguel îi spuseseră Căpitan încă de copil, când, zvăpăiat și curajos, îi comanda pe puștii de atunci.

În oraș erau două personalități ilustre și, deși prieteni vechi, poporul nu se hotăra care dintre ei este cel mai mare și mai înflăcărat orator local. Asta, fără să-l nedreptățim pe doctorul Ezequiel Prado, invincibil la tribunal.

De sărbătorile naționale – 7 Septembrie, 15 Noiembrie, 13 Mai –, în zilele de sărbătoare de la sfârșitul și începutul anului, cu *reisado*[8], *bumba-meu-boi*[9] și tradiționalele iesle[10], cu ocazia sosirii în Ilhéus a unor literați din capitala statului, populația își oferea, din nou, plăcerea de a-și împărți opțiunile între talentul oratoric ai Doctorului și cel al Căpitanului.

Niciodată nu se ajunsese la unanimitate în această dispută ce se prelungea de-a lungul anilor. Unii preferau tiradele răsunătoare ale Căpitanului cu adjective grandilocvente ce se succedau în impetuoase cavalcade și tremolourile cu voce răgușită ce stârneau aplauze delirante; alții preferau lungile fraze căutate ale Doctorului, lăsând să transpară erudiția în numele citate din abundență, adjectivările dificile, în care scânteiau ca niște nestemate rare cuvinte atât de clasice încât doar câțiva le cunoșteau adevăratul înțeles.

Până și surorile Dos Reis, așa de unite în toată viața lor, în cazul de față aveau opinii diferite. Delicata Florzinha plină de nerv se exalta la declamațiile Căpitanului cu ale sale „strălucitoare zori de libertate”, se desfăta cu tremolourile de sfârșit de frază, vibrând în aer. Quinquina, durdulia și vesela Quinquina, prefera cultura Doctorului, cuvintele acelea vetuste, maniera lui patetică de a clama cu degetul în sus: „Popor, poporul meu!”. Când se întorceau de la reuniunile publice de la primărie sau din piață, discutau amândouă, așa cum discuta întreg orașul, incapabile să se hotărască.

— Nu înțeleg nimic, dar e-așa de drăguț... sfârșea Quinquina în favoarea Doctorului.

— Simt cum mă trece un fior pe șira spinării când vorbește el – zicea Florzinha despre Căpitan.

Memorabile zilele acelea când, la tribuna din Piața Bisericii parohiale São Jorge, împodobită cu flori, Căpitanul și Doctorul țineau cuvântări, unul în calitate de orator oficial al *Societății Euterpe 13 Mai*, celălalt, în numele *Asociației Rui Barbosa*, organizația literaro-rebusistă din oraș. Dispăreau toți ceilalți oratori (chiar și profesorul Josué, a cărui pălăvrăgeală lirică își avea publicul său de fetișcane de la Colegiul Călugărițelor) și se făcea liniște la marile ocazii când apărea la tribună fie chipul bun și simpatic al Căpitanului, îmbrăcat impecabil în alb, cu o floare la butonieră și un ac de cravată cu rubin, cu înfățișarea lui de pasăre de pradă, datorită nasului lung și coroiat, fie silueta subțiratică a Doctorului, micuț și vioi, ca o vrabie gureșă și fără stare, îmbrăcat în veșnicul său costum negru, cu guler tare și plastron scrobit, cu pince-nezul prins de veston cu o panglică și părul aproape complet alb.

— Astăzi Căpitanul parcă era o cascadă de elocință. Ce frumos discurs!

— Dar fără conținut. În schimb, Doctorul tot ce zice e cu miez. E o adevărată enciclopedie!

Numai doctorul Ezequiel Prado le putea face concurență în rarele ocazii când, aproape întotdeauna băut, încât de-abia se mai ținea pe picioare, se urca la altă tribună decât estrada de la tribunal. Avea și el partizanii lui statornici, iar în privința dezbaterilor juridice întrunea unanimitatea opiniei publice: nu putea fi comparat cu nimeni...

Pelópidas de Assunção d'Avila descindea din niște Avila, hidalgi portughezi stabiliți în regiunea Ilhéus încă de pe vremea căpităniei. Cel puțin, așa afirma Doctorul, spunând că se bazează pe documente de familie. Afirmație de istoric, demnă de luat în seamă.

Descendent al acestor vestiți Avila a căror reședință se ridica între Ilhéus și Olivença, azi negre ruine privind spre mare, năpădite de cocotieri, dar și al unor Assunção plebei și negustori, trebuie spus, spre cinstea lui, că Doctorul le cultiva memoria atât unora, cât și celorlalți, cu aceeași fervoare plină de exaltare. Bineînțeles că despre familia Assunção erau puține de povestit, în vreme ce cronica familiei Avila era plină de întâmplări. Obscur funcționar public pensionat, Doctorul trăia totuși într-o lume a fanteziei și a măreției: vechea glorie a familiei Avila și gloriosul prezent al orașului Ilhéus. Despre familia Avila, faptele și obârșia lor, scria de mulți ani o carte voluminoasă și definitivă. Cât despre progresul orașului Ilhéus, era un pasionat propagandist și colaborator voluntar la înfăptuirea lui. Un Avila colateral și ruinat fusese tatăl lui Pelópidas. De la nobila familie moștenise doar numele și aristocraticul obicei de a nu munci. Cu toate acestea, dragostea, și nu un josnic interes, cum se bârfise pe atunci, îl îndemnase să se căsătorească cu o plebee Assunção, fiica unui prosper patron de bazar de mărunțișuri. Atât de prosper în timpul vieții bătrânului Assunção încât tânărul Pelópidas fusese trimis să studieze Dreptul la Rio de Janeiro. Dar bătrânul Assunção murise, fără să-i fi iertat pe de-a-ntregul fiicei sale prostia acelei căsătorii nobile, iar aristocratul care dobândise obiceiuri populare ca jocul de table și luptele de cocoși păpase încetul cu încetul bazarul, pânzeturile, metru cu metru, copcile, duzină cu duzină, panglicile colorate, bucată cu bucată, și așa se sfârșise prosperitatea familiei Assunção, după ce se sfârșise măreția familiei Avila, iar Pelópidas a rămas la Rio de Janeiro fără posibilitatea materială de a-și continua studiile când era în anul al treilea de facultate. Încă de pe atunci îi spuneau Doctor, întâi bunicul, apoi servitoarele din casă și vecinii, când venea la Ilhéus în vacanță.

Niște prieteni de-ai bunicului i-au găsit o slujbă nenorocită la stat, a renunțat la studii și a rămas la Rio. Avansa în slujbă, dar nu prea grozav, fiindcă n-avea sfinți care să-l sprijine și era lipsit de utila știință a lingușelii. După treizeci de ani s-a pensionat și s-a întors la Ilhéus pentru totdeauna, ca să se consacre „operei sale", monumentala carte despre familia Avila și trecutul orașului Ilhéus.

Carte care era deja, ea însăşi, aproape o tradiţie. Pentru că despre ea se vorbea de pe vremea când, student fiind încă, Doctorul publicase într-o revistă din Rio, cu circulaţie restrânsă şi viaţă limitată la primul număr, un faimos articol despre amorul dintre împăratul Pedro al II-lea[11] – cu ocazia imperialei sale călătorii în nordul ţării – şi feciorelnica Ofenísia, o Avilă romantică şi clorotică.

Articolul tânărului student ar fi trecut complet neobservat, dacă printr-un joc al hazardului revista n-ar fi căzut în mâinile unui scriitor moralist, conte catolic şi membru al Academiei Braziliene. Admirator fără rezerve al virtuţilor monarhului, contele s-a simţit jignit în propria-i onoare de acea „insinuare” depravată şi anarhistă, care-l punea pe „ilustrul bărbat” în ridicola postură de îndrăgostit, de oaspete neloial ce caută privirile fiicei virtuoase într-o casă pe care-o onora cu prezenţa sa. Într-o viguroasă portugheză din secolul al XVI-lea, contele îl desfiinţa pe îndrăzneţul student, punându-i în spate intenţii şi scopuri pe care Pelópidas nu le avusese niciodată. Studentul a fost entuziasmat de această replică dură ce echivala aproape cu o consacrare. Pentru al doilea număr al revistei a pregătit un articol, într-o portugheză nu mai puţin clasică, cu argumente imbatabile, în care, bazându-se pe fapte, şi mai ales pe versurile poetului Teodoro de Castro, distrugea completamente toate obiecţiile contelui. Revista n-a mai apărut, rămânând la primul număr. Ziarul în care contele îi atacase pe tânărul Pelópidas a refuzat să-i publice răspunsul şi, cu mari eforturi, a rezumat cele optsprezece pagini ale Doctorului la douăzeci de rânduri tipărite într-un colţ de pagină. Dar Doctorul se împăunează până şi-n ziua de azi cu această „violentă polemică” pe care a avut-o cu un membru al Academiei Braziliene, nume cunoscut în toată ţara.

— Al doilea articol al meu l-a zdrobit şi l-a redus la tăcere...

În analele vieţii intelectuale din Ilhéus, această polemică este citată cu asiduitate şi cu mândrie ca probă de cultură locală, alături de menţiunea de onoare obţinută de Ari Santos – actual preşedinte al *Asociaţiei Rui Barbosa*, tânăr funcţionar la o firmă exportatoare – la un concurs de povestiri organizat de o revistă din Rio, şi de versurile deja citatului poet Teodoro de Castro. Cât despre iubirea tăinuită a împăratului şi a Ofenísiei, se pare că aceasta se reducea la priviri, suspine şi jurăminte spuse în şoaptă. Imperialul călător o cunoscuse la Bahia, la o petrecere, şi se aprinsese după ochii ei languroşi şi cum în palatul familiei Avila, pe Ladeira do Pelourinho, locuia un anumit părinte Romualdo, latinist faimos, împăratul îşi făcuse apariţia pe acolo nu o dată sub pretext că-l vizitează pe preotul atât de învăţat. În balcoanele dantelate ale palatului, monarhul îşi plângea în latină dragostea lui nemărturisită şi imposibilă pentru această floare a familiei Avila. Ofenísia, înfierbântată ca o slujnicuţă, dădea târcoale salonului unde barba neagră şi înţeleaptă a împăratului şi preotul îşi împărtăşeau ştiinţa, sub privirile respectuoase şi ignorante ale lui Luis Antônio d’Avila, fratele ei şi capul familiei.

Este cert faptul că, după plecarea imperialului îndrăgostit, Ofenísia a declanşat o ofensivă vizând mutarea tuturor la curte, dar a eşuat în faţa încăpăţânatei împotriviri a lui Luís Antônio, păzitor al onoarei tinerei domnişoare şi a întregii familii.

Acest Luís Antônio d'Avila avea să moară colonel în războiul din Paraguay, comandându-şi oamenii de pe plantaţiile sale de zahăr, în retragerea de la Laguna. Romantica Ofenísia a murit ftizică şi virgină în Palatul Avila de dorul bărbii regale. Şi beat a murit poetul Teodoro de Castro, pasionatul şi minunatul cântăreţ al farmecelor Ofenísiei, ale cărui versuri se bucuraseră de o anumită popularitate în epocă, nume pe nedrept uitat, astăzi, în antologiile naţionale.

Pentru Ofenísia scrisese cele mai frumoase versuri ale sale, preaslăvind în rime strălucitoare delicata ei frumuseţe languroasă şi cerşindu-i inaccesibila iubire. Versuri recitate şi azi de elevele de la Colegiul Călugăriţelor, pe melodia *Dalilei*, la serbări şi şezători. Poetul Teodoro, temperament tragic şi boem, a murit, fără îndoială, de dor nestins (cine să discute cu Doctorul acest adevăr?), la zece ani după ce pe poarta palatului îndoliat ieşise sicriul alb cu trupul chinuit al Ofenísiei. A murit înecat în alcool, în alcoolul pe atunci ieftin în Ilhéus, rachiu din manufacturile familiei Avila.

Cum se vede, Doctorului nu-i lipsea materialul interesant pentru cartea lui inedită şi deja celebră: familia Avila cu fabrici de zahăr şi cazane de rachiu, cu sute de sclavi, pământuri fără sfârşit, familia Avila cu reşedinţa în Olivença, cu palate pe Ladeira do Pelourinho, în capitală, familia Avila, pantagruelici, întreţinând amante la curte, familia Avila cu femei frumoase şi bărbaţi fără teamă, ba chiar şi cu un Avila literat. În afară de Luís Antônio şi Ofenísia, ceilalţi se remarcaseră în trecut şi după aceea, precum cel care luptase la Recôncavo alături de bunicul lui Castro Alves împotriva trupelor portugheze, în timpul Războiului de Independenţă în 1823. Un altul, Jeronimo d'Avila, care intrase în politică, învins în nişte alegeri fraudate de el în Ilhéus, şi de adversarii lui în restul provinciei, a pornit în fruntea oamenilor săi şi, după ce-a pustiit drumurile şi-a jefuit aşezări, s-a îndreptat spre capitală ameninţând că răstoarnă guvernul. O serie de mediatori au obţinut pacea şi compensaţii pentru colericul Avila. Decadenţa familiei s-a accentuat cu Pedro d'Avila, temperament nebunitec şi bărbiţă blondă care-a fugit părăsindu-şi palatul (reşedinţa din Bahia fusese deja vândută), fabricile de zahăr şi cazanele de rachiu ipotecate şi familia în hohote de plâns, după o ţigancă de o frumuseţe stranie şi, după spusele soţiei neconsolate, cu puteri malefice. Despre acest Pedro d'Avila se ştie că sfârşise ucis într-o încăierare la colţ de stradă de alt amant al ţigăncii.

Toate acestea făceau parte dintr-un trecut uitat de cetăţenii din Ilhéus. O viaţă nouă apăruse odată cu cacaua; ceea ce se-ntâmplase înainte nu conta, fabrici de zahăr şi cazane de rachiu, plantaţii de trestie de zahăr şi de cafea, legende şi istorii, totul dispăruse pentru totdeauna; acum înfloreau plantaţiile de cacao şi noi

legende și istorii despre luptele oamenilor pentru pământ. Cântăreții orbi făceau cunoscute prin târguri, până în cele mai îndepărtate unghere, numele și faptele oamenilor din zona cacauei, faima acelei regiuni. Doar Doctorul se ocupa de familia Avila, ceea ce, fără îndoială, nu făcea decât să sporească stima de care se bucura în oraș. Acei cuceritori de pământuri tăiați din topor, moșieri cu puțină carte, aveau un respect aproape umil pentru știință, pentru oamenii culți care scriau în ziare și rosteau discursuri.

Ce să mai zicem atunci de un om atât de inteligent și de învățat, în stare să scrie sau să fi scris o carte? Pentru că atâta se vorbise de această carte a Doctorului, atât de mult fusese lăudată, încât mulți credeau că fusese publicată cu ani în urmă și demult inclusă definitiv în tezaurul literaturii naționale.

Despre cum s-a trezit Nacib fără bucătăreasă

Nacib s-a trezit din cauza bătăilor repetate la ușa camerei sale. Se întorsese în zori, după ce închisese barul umblase cu Tonico Bastos și cu Nhô-Galo prin cabarete și încheiase petrecerea în casa Mariei Machadão cu Risoleta, o prospătură venită din Aracajú, nițel sașie.

— Ce e? Eu sunt, domnu' Nacib. Vreau să-mi iau rămas-bun că plec acuma.

În apropiere, sirena unui vapor cerea un pilot.

— Unde pleci, Filomena?

Nacib s-a sculat, a ascultat distrat sirena vaporului – după sirenă trebuie să fie „Ita", și-a spus – și a încercat să se uite la ceasul de buzunar pus lângă pat: șase dimineața și el se întorsese pe la patru. Ce muiere, Risoleta asta! Nu c-ar fi fost o frumusețe, avea și-un ochi sașiu, dar știa o groază de trucuri, îi mușca vârful urechii și se dădea înapoi, râzând... Ce nebunie o fi apucat-o și pe bătrâna Filomena?

— La Agua Preta, la fiu-meu...

— Ce dracu' de poveste mai e și asta? Te-ai țicnit?

Își căuta papucii cu picioarele, trezit pe jumătate, cu gândul la Risoleta. Mirosul de colonie ieftină al femeii persista încă pe pieptul lui păros. Ieși pe culoar desculț, în cămașă de noapte. Bătrâna Filomena aștepta în salon, cu rochia ei cea nouă, o basma înflorată pe cap și o umbrelă în mână. Pe jos erau cufărul și un pachet cu icoane. Era în slujba lui Nacib de când acesta cumpărase barul, mai bine de patru ani. Cârcotașă, dar curată și muncitoare, serioasă peste poate, incapabilă să se atingă până și de un bănuț, foarte grijulie. „O perlă, o piatră prețioasă", spunea dona Arminda ca s-o caracterizeze. Își avea zilele ei proaste când se trezea cu fundu-n sus și nu deschidea gura decât ca să spună că pleacă în curând la Agua Preta, unde unicul ei fiu își deschisese o prăvălioară. Atâta vorbise de plecare și de

acea faimoasă călătorie încât Nacib n-o mai credea, zicându-și că totul nu era decât o manie inofensivă a bătrânei, atât de legată de el, considerată mai degrabă o persoană din casă decât o servitoare, aproape ca o rudă îndepărtată.

Vaporul șuiera; Nacib a deschis fereastra. Așa cum își închipuise era „Ita" venind de la Rio de Janeiro. Oprise în fața stâncii Rapa și avea nevoie de pilot.

— Filomena, da' ce nebunie mai e și asta? Așa, deodată, fără să mă anunți, fără nimic... E absurd!

— Haide, domnu' Nacib! Că de când v-am trecut pragul, v-am tot zis: „Într-o bună zi o să mă duc să stau cu Vicente-al meu...".

— Puteai să-mi spui de ieri că azi...

— V-am trimis vorbă cu Chico, dar dumneavoastră nu l-ați luat în seamă și nici n-ați dat pe-acasă.

Într-adevăr, Chico Moleza, vecinul și salariatul său, fiul donei Arminda, îi transmisese mesajul bătrânei, care îl anunța că pleacă, pe când îi adusese prânzul. Dar asta se întâmpla în fiecare săptămână și Nacib nu-l ascultase și nici nu răspunsese ceva.

— V-am așteptat până noaptea târziu... Până în zori. Da' conașu' umbla după căprițe cine știe pe unde, om în toată firea care trebuia să fie deja însurat, să-și țină coada acasă, nu să alerge după fuste cum termină treaba. Într-o bună zi, cât de zdravăn sunteți, o să vă-mbolnăviți și-o să dați ortu' popii...

Arăta cu degetul întins, descărnat și acuzator spre pieptul arabului ce se vedea prin gulerul desfăcut al cămășii de noapte, brodat cu mici flori roșii. Nacib privi în jos și văzu urmele de ruj. Risoleta!... Bătrâna Filomena și dona Arminda îl criticau tot timpul pentru viața de holtei pe care-o ducea, îi făceau apropouri și plănuiau diverse căsătorii pentru el.

— Filomena, dar...

— Nu mai încape nici un „dar", domnu' Nacib. Plec chiar acum. Mi-a scris Vicente, vrea să se însoare și are nevoie de mine. Mi-am și adunat lucrurile...

Și chiar în ajunul banchetului pentru întreprinderea de Autobuze Sud-Bahiana, comandat pentru a doua zi, să înnebunești, nu alta, treizeci de tacâmuri. Parcă și-ar fi ales special ziua bătrâna.

— Rămâneți cu bine domnu' Nacib. Dumnezeu să vă păzească și să vă ajute să vă găsiți o nevastă bună, care să aibă grijă de casă...

— Femeie, dar trenul pleacă la opt și acum e doar șase dimineața...

— Eu nu mă-ncred în tren. Asta-i dihanie vicleană. Mai bine s-ajung din vreme...

— Lasă-mă să-ți plătesc măcar...

Toată povestea i se părea un coșmar idiot. Umbla prin salon desculț, călcând pe pardoseala rece, a strănutat, și a tras o înjurătură pe înfundate. Și pe deasupra să mai și răcească... A dracului bătrână nebună...

Filomena îi întindea mâna osoasă, vârfurile degetelor.

— La revedere, domnu' Nacib. Când treceți prin Agua Preta, să veniți pe la noi.

Nacib a numărat banii, i-a dat și ceva în plus – la urma urmei merita –, a ajutat-o să-și ia cufărul, pachetul greu cu icoane – mai înainte agățate peste tot în mica ei cameră din spate –, umbrela. Pe fereastră intrau dimineața veselă, și cu ea briza mării, un tril de pasăre și un soare strălucitor, după atâtea zile de ploaie. Nacib a privit spre vapor; se apropia șalupa pilotului. Nacib și-a lăsat brațele în jos și a rezistat tentației de a se întoarce în pat. O să doarmă după-masă ca să fie în formă diseară; îi promisese Risoletei c-o să vină iar. Baba asta a naibii îi stricase toată ziua...

S-a dus la fereastră și a privit-o pe servitoare îndepărtându-se. Vântul dinspre mare l-a făcut să se înfioare. Casa de pe Ladeira de São Sebastião se înălța aproape în fața intrării în port. Bine măcar că încetaseră ploile. Țînuseră atât de mult că era cât pe-aci să se strice recolta, fructele tinere de cacao ar fi putut putrezi pe ram dacă ar fi continuat să plouă. Coloneii erau deja nițel neliniștiți. La fereastra de la casa vecină a apărut dona Arminda făcându-i semne cu batista bătrânei Filomena; erau prietene intime.

— Bună ziua, domnule Nacib.

— Aiurita asta de Filomena... A plecat...

— Eee... E o coincidență, nici nu vă închipuiți. Chiar ieri i-am spus lui Chico când s-a-ntors de la bar: „Mâine coana Filomena pleacă, i-a scris fiu-su și o cheamă la el...".

— Mi-a spus Chico, dar n-am crezut.

— V-a așteptat până târziu. De fapt am stat amândouă la taclale în fața casei dumneavoastră. Numai că dumneavoastră n-ați apărut... a râs cu reprobare și înțelegere totodată.

— Sunt ocupat, dona Arminda, am mult de lucru...

Femeia nu-și lua ochii de la urmele de ruj. Nacib s-a speriat: o avea ruj și pe față? Probabil, foarte probabil.

— Așa zic și eu întotdeauna: bărbați muncitori ca domnu' Nacib sunt puțini în Ilhéus. Până și-n zori...

— Și tocmai azi, s-a plâns Nacib, cu un banchet de treizeci de persoane comandat la bar pentru mâine seară...

— N-am auzit când ați venit și m-am dus să mă culc; târziu, trecuse de două noaptea...

Nacib a mormăit ceva; dona Arminda asta era curiozitatea în persoană.

— Cam atunci... Și-acum cine-o să pregătească banchetul?

— E o problemă serioasă... Să nu contați pe mine; Dona Elisabeth trebuie să nască dintr-o clipă într-alta; i-a trecut termenul. De-asta am stat trează, că putea

oricând să vină domnu’ Paulo. Și pe deasupra, eu la mâncăruri de-astea fine nu mă pricep...

Dona Arminda, văduvă, mare amatoare de spiritism, cu limbă ascuțită, mama lui Chico Moleza, băiatul angajat la barul lui Nacib, era o moașă renumită, nenumărați locuitori din Ilhéus se născuseră, în ultimii douăzeci de ani, în mâinile ei și primele senzații despre lume pe care le percepuseră fuseseră mirosul ei trăsnitor de usturoi și fața ei roșcovană ca de rac.

— Și dona Clorinda a născut deja? Doctorul Raul n-a apărut ieri la bar...

— Da, ieri după-masă. Dar au chemat medicul, pe doftorul ăla, Demósthenes. Invențiile astea moderne. Dumneavoastră nu credeți că e necuviincios ca un medic să ajute la naștere? Să vadă nevestele altora goale pușcă? Fără de rușine...

Pentru Arminda chestiunea era vitală: medicii începeau să-i facă concurență; unde s-a mai văzut atâta obrăznicie; un medic cu ochii pe femeia altuia, goală, în durerile facerii...? Pe Nacib însă îl frământau banchetul de-a doua zi, dulciurile și gustările pentru bar, probleme serioase create de plecarea Filomenei.

— Ăsta-i progresul, dona Arminda. Baba mi-a făcut-o.

— Progres? Asta-i neruşinare, asta e...

— Unde să găsesc eu o bucătăreasă?

— Soluția e să le-angajați pe surorile Dos Reis...

— Iau mult, te jupoaie de piele... și angajasem și două fetișcane ca s-o ajute pe Filomena...

— Așa-i pe lumea asta, domnu’ Nacib. Când te-aștepți mai puțin îți vine necazul. Eu, din fericire, îl am pe răposatu’ care mă anunță. Uite, chiar acum câteva zile, nici nu vă puteți închipui... La o ședință de spiritism acasă la cumătrul Deodoro...

Nacib, însă, n-avea chef să asculte veșnicele povești de spiritism, specialitatea moașei.

— Chico s-a trezit?

— Ce vorbă, domnu’ Nacib. Bietul de el a venit după douăspe noaptea.

— Trezește-l, te rog. Am o mulțime de treabă. Cred că înțelegi, un banchet pentru treizeci de persoane, toate importante, pentru sărbătorirea liniei de autobuze...

— Am auzit că unul s-a răsturnat pe podul de peste Cachoeira.

— Zvonuri. Vin și pleacă pline. O afacere pe cinste.

— Ce ziceți, domnu’ Nacib, vezi de toate în Ilhéus în ziua de azi. Mi-a zis cineva că la hotelul nou o să fie până și-un ascensor așa, o cutie care urcă și coboară singură...

— Vrei să-l scoli pe Chico?

— Uite că mă duc... Ale dracului de scări!

Nacib a mai rămas câteva clipe la fereastră, privind nava de care se apropia pilotul. Mundinho Falcão trebuia să fie și el pe vas, așa zicea cineva la bar. Cu siguranță, doldora de vești. O să sosească și femei pentru cabarete și pentru bordelurile de pe Unhão, Sapo, Flôres. Fiecare vapor de la Bahia, Aracajú sau Rio aducea și-o încărcătură de prostituate. Poate că sosește și automobilul doctorului Demósthenes; medicul câștiga o groază de bani, avea cel mai renumit cabinet din oraș. Merita să se îmbrace și să se ducă în port, să asiste la debarcare. O să găsească, cu siguranță, obișnuitul grup al celor matinali. Și cine știe dacă n-o să audă de vreo bucătăreasă bună, în stare să facă treabă la bar? În Ilhéus bucătăresele erau o raritate, disputate de familii, hoteluri, pensiuni și baruri. A dracului babă... Și tocmai când descoperise minunăția aia, pe Risoleta! Când avea nevoie de liniște sufletească... Nu vedea altă soluție, cel puțin pentru câteva zile, decât să se lase în ghearele surorilor Dos Reis. Complicat lucru mai e și viața: până ieri totul mergea atât de bine, n-avea probleme, îi luase două partide la table una după alta unui rival de forță cum era Căpitanul, mâncase niște fructe de mare realmente dumnezeiești în casa Mariei Machadão și-o descoperise pe prospătura aia, pe Risoleta... Iar azi, de cu noaptea-n cap, avea numai probleme... O porcărie!... Bătrână nebună... Adevărul e că îi simțea deja lipsa: casa dereticată, cafeaua de dimineață cu turte de mălai, batate, banane fripte și *beiju*12... Grija ei maternă, atențiile, ba chiar bodogănelile ei. Când avea febră, pe timpul tifosului endemic, al malariei și al vărsatului, ea nu plecase de lângă patul lui și dormise pe jos lângă el. Unde să mai găsească pe cineva ca ea?

Dona Arminda a reapărut la fereastră.

— S-a sculat, domnu’ Nacib. Acum se spală.

— Asta o să fac și eu. Mulțumesc.

— După aia, veniți să beți cafeaua cu noi. Cafea de oameni săraci. Vreau să vă povestesc ce-am visat cu răposatu’. El îmi zicea: „Arminda, draga mea, necuratul a pus stăpânire pe mintea oamenilor din Ilhéus. Nu se mai gândesc decât la bani și la măriri. Asta o să se termine rău... O să-nceapă să se petreacă multe...”.

— Pentru mine, dona Arminda, au și început... Cu plecarea asta a Filomenei. Au și-nceput pentru mine.

A spus-o pe un ton glumeț, fără să știe că într-adevăr începuseră. Sosise pilotul și acum vaporul se îndrepta spre port.

Despre elogiul legii și justiției sau despre origine și naționalitate

Era ceva obișnuit ca lui Nacib să i se spună arab sau chiar turc, dar nu trebuie să existe nici cea mai mică îndoială cu privire la condiția lui de brazilian, născut, și nu naturalizat. Se născuse în Siria și debarcase în Ilhéus la vârsta de

patru ani după ce sosise la Bahia cu o navă franceză. Pe vremea aceea, atraşi de plantaţiile de cacao ce aduceau bani, în oraşul devenit faimos, soseau zilnic, pe drumuri de ape – mări şi râuri – şi pe pământ, cu nave, şlepuri, şalupe şi bărci, călare pe măgari, tăindu-şi drum cu piciorul, sute şi sute de brazilieni şi străini din toate părţile: Sergipe, Ceará, Alagoas, Bahia, Recife, Rio, din Siria şi Italia, Liban şi Portugalia, din Spania şi din diferite ghetouri. Muncitori, negustori, tineri dornici să-şi facă o situaţie, bandiţi şi aventurieri, muieruşte de toate culorile şi chiar şi doi greci – soţ şi soţie – apăruţi Dumnezeu ştie de unde. Şi cu toţii, chiar şi blonzii nemţi de la proaspăt înfiinţata fabrică de ciocolată praf ori distinşii englezi de la Căile Ferate, nu erau altceva decât locuitori ai zonei plantaţiilor de cacao, adaptaţi la obiceiurile regiunii încă semisălbatice, cu luptele ei sângeroase, încăierări şi morţi. Soseau şi, în scurtă vreme, deveneau autohtoni dintre cei mai autentici, localnici get-beget, plantând arbori de cacao, deschizând prăvălii şi magazine, construind drumuri, ucigând oameni, jucându-şi banii în cabarete, bând la baruri, ridicând aşezări ce se dezvoltau rapid, doborând selva ameninţătoare, câştigând şi pierzând bani, simţindu-se la fel de autohtoni precum cei mai vechi locuitori din Ilhéus, fiii familiilor dinaintea apariţiei cacauei.

Datorită acestei mulţimi pestriţe, Ilhéus începuse să-şi piardă înfăţişarea de tabără de pistolari şi să devină oraş. Toţi, până la ultimul vagabond, sosiseră aici ca să câştige bani pe seama coloneilor îmbogăţiţi, factori ai uimitorului progres al zonei.

Localnici get-beget, nu doar brazilieni naturalizaţi, erau şi neamurile lui Nacib, pe numele lor Aschar, amestecate în luptele pentru pământuri şi isprăvile lor erau comentate ca nişte fapte eroice. Nu puteau fi comparate decât cu isprăvile familiilor Badarós, Braz Damásio, ale celebrului negru José Nique şi ale colonelului Amâncio Leal. Unul dintre ei, Abdula, al treilea ca vârstă, murise într-un cabaret din Pirangi după ce doborâse trei din cei cinci ucigaşi trimişi contra lui, pe când juca o paşnică partidă de pocher. Fraţii l-au răzbunat într-un chip de neuitat. Ca să te informezi despre aceste rude bogate ale lui Nacib era de-ajuns să răsfoieşti arhivele tribunalului, să citeşti pledoariile procurorului şi ale avocaţilor.

Mulţi îi spuneau arab şi turc, e foarte adevărat. Dar aşa-i spuneau tocmai cei mai buni prieteni şi o făceau în semn de dragoste, de intimitate. Nu-i plăcea să i se spună turc, nu admitea această poreclă şi uneori chiar se înfuria:

— Turc pe mă-ta!

— Nacib, da’...

— Orice, da’ nu turc. Brazilian – se bătea cu palma lui enormă pe pieptul păros –, fiu de sirieni mulţumită lui Dumnezeu.

— Arab, turc, sirian, tot una e.

— Tot una, pe dracu’! Asta-i ignoranţa ta şi faptul că nu ştii istorie şi geografie. Turcii sunt nişte bandiţi. Cea mai nenorocită naţie din câte există. Cea

mai groaznică insultă pentru un sirian e să-l faci turc.

— Nacib, acum nu te înfuria. N-am vrut să te jignesc. Dar chestiile astea cu străinătățurile, pentru mine-s tot una...

Poate că-i spuneau așa mai puțin din cauza originii sale levantine, cât datorită mustăților imense și negre de sultan detronat, ce-i coborau pe lângă buze și ale căror vârfuri și le răsucea în timp ce vorbea. Mustăți stufoase răsărind pe un chip dolofan și plin de bunătate, cu ochi peste măsură de mari, cu luminițe de concupiscență aprinzându-se la trecerea vreunei femei. Gură lacomă, mare și gata oricând să râdă. Un brazilian uriaș, înalt și gras, cu capul turtit și păr din belșug, cu o burtă prea mare, „burtă de nouă luni”, cum glumea Căpitanul când pierdea vreo partidă de dame.

— În țara tatălui meu... – așa începeau poveștile lui în nopțile de lungi taclale, când la mesele din bar mai rămâneau doar câțiva amici.

Pentru că țara lui de baștină era Ilhéus, orașul vesel cu fața spre mare, plantațiile de cacao, acel meleag îmbelșugat, unde devenise om. Tatăl și unchii lui, urmând exemplul acelor Aschar, au sosit mai înainte, lăsându-și familiile în urmă. El a venit după aceea, cu mama și sora mai mare, de șase ani. Nacib încă nu împlinise patru, își amintea vag de călătoria cu clasa a treia și de debarcarea la Bahia, unde îi aștepta taică-su. Pe urmă, sosirea la Ilhéus, apropierea de țărm într-o barcă, fiindcă pe atunci nu exista vreun debarcader. Nu-și aducea însă aminte de Siria, n-avea nici o amintire despre locurile natale, într-atâta se contopiseră cu noua patrie și el devenise brazilian și localnic din Ilhéus. Pentru Nacib era ca și cum s-ar fi născut chiar în momentul sosirii navei la Bahia, când taică-su îl sărutase printre lacrimi. Pe de altă parte, prima grijă a marchidanului Aziz, după sosirea la Ilhéus, a fost să-și ducă copiii la Itabuna, pe atunci Tabocas, la biroul bătrânului Segismundo și să-i declare brazilieni.

Proces rapid de naturalizare, pe care respectabilul notar îl săvârșea, cu perfecta conștiință a datoriei împlinite, pentru câteva mii de reali. Neavând suflet de exploatator, lua puțin și punea legea la dispoziția tuturor făcând din acești fii de imigranți, dacă nu chiar din imigranții veniți să muncească pe pământurile noastre, autentici cetățeni brazilieni, prin vânzarea unor adevărate și valabile certificate de naștere.

Întâmplarea a făcut ca vechiul birou să ardă într-una din acele lupte pentru pământuri și focul să mistuie indiscrete însemnări și măsurători cu privire la pământurile din Sequeiro Grande – asta s-a povestit chiar și-ntr-o carte. Nu era vina nimănui, și deci cu atât mai puțin a bătrânului Segismundo, că registrele cu nașteri și decese arseseră toate la incendiu și sute de locuitori din Ilhéus fuseseră obligați să se înregistreze din nou (pe vremea aceea Itabuna mai era capitala districtului de care ținea municipiul Ilhéus). Registrele de stare civilă nu mai existau, dar existau martori de încredere care să afirme că micul Nacib și timida

Salma, copiii lui Aziz și ai Zoraiei, se născuseră în mahalaua Ferradas și fuseseră încă dinainte de incendiu înregistrați la notar. Cum ar fi putut Segismundo, fără să comită o gravă impolitețe, să se îndoiască de cuvântul colonelului José Antunes, bogatul moșier, sau de cel al negustorului Fadel, proprietar al unui magazin de stofe, care avea credit în tot orașul? Sau chiar de cuvântul mai modest al paracliserului Bonifácio, gata oricând să-și sporească mizera lui leafă slujind în asemenea împrejurări ca martor demn de încredere? Sau de cel al lui Fabiano șchiopul, invalid de la Sequeiro do Espinho care n-avea alt mijloc de trai decât cel de-a depune mărturii?

Trecuseră aproape treizeci de ani peste aceste întâmplări. Bătrânul Segismundo murise bucurându-se de stima generală și până în ziua de azi lumea își mai amintește de înmormântarea lui. Participase tot orașul, pentru că de multă vreme nu mai avea dușmani, nici măcar pe cei ce-i incendiaseră biroul.

La mormântul său s-au ținut discursuri, lăudându-i-se virtuțile. Fusese – s-a spus – un admirabil slujitor al justiției, pildă pentru generațiile viitoare.

El înregistra cu ușurință ca născut în municipiul Ilhéus, Statul Bahia, Brazilia, pe orice prunc i se aducea, fără prea multe cercetări, chiar și când era evident că acela se născuse mult după incendiu. Nu era sceptic, nici formalist și nici n-ar fi putut fi în acel Ilhéus al începuturilor cacauei. Domneau înșelăciunea, falsurile în acte și la măsurarea terenurilor, ipotecile fără acoperire, notarii și birourile lor erau pioni importanți în lupta pentru pământurile unde se planta cacaua; cum să deosebești un document fals de unul autentic? Cum să te gândești la mizere detalii legale ca locul și data exactă a nașterii unui plod, când trăiai într-o continuă primejdie, în mijlocul împușcăturilor, al bandelor de tâlhari înarmați și al încăierărilor mortale? Viața era frumoasă și plină de inedit; cum era bătrânul Segismundo să se împiedice de niște nume de localități? În fond, ce importanță avea unde se născuse brazilianul ce trebuia înregistrat; într-un sat sirian sau în Ferradas, în sudul Italiei sau la Pirangi, în Trás-os-Montes ori în Rio do Braço? Bătrânul Segismundo avea și-așa destule probleme cu actele de proprietate pentru pământuri; de ce să mai complice viața unor onorați cetățeni care, de fapt, doreau să respecte legea, înregistrându-și progeniturile? Se încredea pur și simplu în cuvântul acelor imigranți simpatici, le primea modestele daruri și apoi veneau însoțiți de martori de încredere, persoane respectabile, oameni al căror cuvânt, uneori, prețuia mai mult decât orice document legal.

Și chiar dacă în suflet îi mai rămânea cumva vreo îndoială, prețul pentru înregistrare și pentru certificat nu era mai ridicat; o bucată de stofă pentru nevastă-sa, o găină sau un curcan pentru ogradă îl împăcau cu propria-i conștiință. Și asta pentru că el, la fel ca majoritatea populației, nu cântărea pe adevăratul localnic după locul nașterii, ci după cum muncea pământul, după curajul cu care pătrundea în selvă să înfrunte moartea, după câți arbori de cacao planta, ori după numărul

prăvăliilor și magazinelor, după cum contribuia la dezvoltarea provinciei. Aceasta era mentalitatea în Ilhéus și asta era și mentalitatea bătrânului Segismundo, om cu o lungă experiență de viață, cu multă înțelegere umană și puține scrupule. Experiență și înțelegere puse în slujba regiunii plantațiilor de cacao. Cât despre scrupule, nu datorită lor au progresat orașele din sudul statului Bahia, s-au tăiat drumuri, s-au întins moșiile, s-a dezvoltat comerțul, s-a construit portul, s-au înălțat clădiri, s-au înființat ziare și s-a exportat cacaua în întreaga lume. Toate astea s-au făcut cu împușcături și încăierări, cu acte false și măsurători plăsmuite, cu morți și crime, cu pistolari și aventurieri, cu târfe și cartofori, cu sânge și curaj. O dată Segismundo și-a amintit de scrupulele lui. Era vorba de măsurarea terenurilor de la Sequeiro Grande și i se oferise puțin pentru falsificarea datelor; brusc a devenit scrupulos. Și ca urmare, i-au dat foc biroului și i-au tras un glonț în picior. Glonțul, din greșeală, clar, din greșeală în picior, pentru că trebuia să ajungă în pieptul lui Segismundo. De atunci a devenit mai puțin scrupulos, mai ieftin la preț și mai neaoș, slavă Domnului. De aceea când a murit octogenar, înmormântarea lui s-a transformat într-o adevărată manifestație în semn de omagiu adus celui ce a fost, pe acele meleaguri, pildă de spirit cetățenesc și devotament în slujba justiției.

Datorită mâinii sale venerate a devenit Nacib brazilian din naștere într-o după-amiază îndepărtată de prima lui copilărie, îmbrăcat în șalvari verzi de catifea franțuzească.

Unde apare Mundinho Falcão, personaj important, privind orașul Ilhéus printr-un binoclu

De pe puntea de comandă a vaporului ce aștepta pilotul, un bărbat încă tânăr, bine îmbrăcat și proaspăt ras, privea orașul cu un aer ușor visător. Ceva, poate părul negru, poate ochii migdalați, îi dădea o înfățișare romantică. Dar gura cu linii aspre și bărbia puternică arătau un om hotărât, practic, care știe ce vrea și ce face. Comandantul, cu chipul tăbăcit de vânturi și cu o pipă între dinți, i-a întins binoclul. Mundinho Falcão l-a luat și a spus:

— De fapt, nu-mi trebuie... Știu fiecare casă, fiecare om. De parcă m-aș fi născut aici, pe mal – arăta cu degetul. Casa aceea – la stânga clădirii înalte – e casa mea. Pot spune că bulevardul ăsta l-am construit eu...

— Pământ al banilor, al viitorului, a spus, cunoscător, comandantul. Dar intrarea în port e o catastrofă...

— O s-o rezolvăm și pe-asta, a zis Mundinho. Și-ncă foarte repede...

— Să v-audă Domnul. De câte ori intru în port tremur pentru nava mea. Nu e banc de nisip mai afurisit în tot nordul.

Mundinho a ridicat binoclul și l-a dus la ochi. A văzut casa lui modernă

construită de un arhitect adus din Rio. Clădirile rezidențiale de pe bulevard, grădinile din jurul palatului colonelului Misael, turnurile Bisericii parohiale, Școala primară. Dentistul Osmundo, înfășurat într-un halat, ieșea din casă să-și facă baia în mare la ora aceea foarte matinală, ca să nu scandalizeze populația, în Piața São Sebastião nici un suflet de om. Barul *Vesúvio* cu ușile închise. Vântul de peste noapte dărâmase un panou cu afișe în fața cinematografului. Mundinho examina fiecare detaliu atent, aproape cu emoție. Adevărul e că-i plăceau tot mai mult acele locuri și nu regreta nebunească pornire ce-l adusese acolo, cu puțini ani în urmă, ca pe un naufragiat purtat de valuri, pentru care orice pământ înseamnă salvarea. Dar acesta nu era un pământ oarecare. Acolo creștea cacaua. Unde putea să-și folosească mai bine banii, să și-i înmulțească? Era de-ajuns să aibă chef de muncă, cap pentru afaceri, tact și îndrăzneală. El le avea pe toate astea și ceva în plus: o femeie, pe care trebuia s-o uite, o pasiune imposibilă pe care trebuia să și-o smulgă din piept și din minte.

De data asta, la Rio, mama, frații, cu toții l-au găsit schimbat, diferit.

Lourival, fratele lui mai mare, n-a putut să nu recunoască, cu vocea lui flegmatică, întotdeauna plictisită:

— Nu e nici o îndoială, puștiul s-a maturizat.

Emilio zâmbise trăgând din havană.

— Și câștigă bani. N-ar fi trebuit – acum vorbea pentru Mundinho – să-l lăsăm să plece. Dar cine putea să-și închipuie că tânărul nostru june prim avea cap pentru afaceri? Aici nu-ți plăceau decât petrecerile. Și când ai plecat, luându-ți banii cu tine, ce puteam să ne închipuim decât c-ai să faci o nebunie și mai mare decât celelalte? Trebuia să așteptăm să te întorci ca să-ți arătăm drumul în viață.

Mama încheiase aproape supărată:

— Nu mai e un copil. Supărată pe cine? Pe Emilio pentru vorbele pe care le spusese sau pe Mundinho pentru că nu-i mai cerea bani după ce-și toca substanțiala sumă pe care i-o dădea lunar?

Mundinho îi lăsa să vorbească; îi plăcea acel dialog. Când n-au mai avut nimic de spus, i-a anunțat:

— Am de gând să intru în politică, să mă aleg cu ceva. Poate, deputat... Să devin încetul cu încetul un personaj important pe meleagurile acelea. Ce-ai zice, Emilio, să mă vezi urcând la tribună ca să răspund la unul din discursurile tale în care lingușești guvernul? Vreau să merg cu opoziția...

În marele salon auster al reședinței familiale, cu mobile sobre, cei trei frați stăteau de vorbă; mama, ca o regină, îi domina, cu privirea mândră și părul alb. Lourival, care-și comanda hainele la Londra, nu acceptase niciodată să fie deputat sau senator. Refuzase chiar și un minister când i-a fost oferit. Guvernator de São Paulo, cine știe, poate ar accepta, dac-ar fi ales de toate forțele politice, Emilio era deputat federal, ales și reales fără cea mai mică greutate. Mult mai în vârstă decât

Mundinho, amândoi, acum se speriau văzându-l bărbat în toată firea, făcând afaceri, exportând cacao, obținând câștiguri de invidiat, vorbind despre acele pământuri barbare unde se refugiase fără ca nimeni să știe vreodată motivul, anunțându-i că, în scurtă vreme, va fi deputat.

— Te putem ajuta, a spus, patern, Lourival.

— Te trecem printre primii pe lista guvernului. Alegere garantată, a completat Emilio.

— N-am venit să cer, am venit să vă informez.

— Orgolios, puștiul... a murmurat Lourival, cu dispreț.

— De unul singur nu te-alegi, i-a prezis Emilio.

— Singur o să mă aleg. Din partea opoziției. O să fiu șef, numai că vreau să fiu acolo, în Ilhéus. Și șefia asta n-am venit să v-o cer vouă; vă mulțumesc foarte mult.

Mama a ridicat glasul.

— Poți să faci ce vrei, nimeni nu te împiedică. Dar de ce te ridici contra fraților tăi? De ce te desparți de noi? Ei nu vor decât să te ajute; sunt frații tăi.

— Nu mai sunt un copil, chiar dumneata ai spus-o.

După aceea le-a povestit despre Ilhéus, despre luptele din trecut, banditism, pământuri cucerite cu arma, despre progresul actual și despre problemele de-acolo.

— Vreau să fiu respectat, să fiu trimis să vorbesc în numele lor, în Cameră. Ce-aș câștiga dacă m-ați trece pe o listă? E de-ajuns Emilio ca să reprezinte firma. Eu sunt din Ilhéus.

— Politică de provincie. Cu împușcături și fanfară, a zâmbit Emilio ironic și condescendent în același timp.

— De ce să riști, dacă nu e nevoie? a întrebat mama ascunzându-și teama.

— Ca să nu fiu doar fratele fraților mei. Ca să fiu cineva.

Umblase prin Rio de Janeiro. Pe la ministere, tutuindu-se cu miniștrii, intrând direct în cabinetele lor – de câte ori nu se întâlnise cu fiecare dintre ei acasă la el, așezați la masa prezidată de mama, sau acasă la Lourival, la São Paulo, zâmbindu-i Madeleinei? Când ministrul justiției, rivalul său cu ani în urmă în disputa pentru farmecele unei olandeze, îi spusese că i-a răspuns guvernatorului din Bahia că va putea obține recunoașterea oficială a colegiului Enoch de-abia la începutul anului, Mundinho râsese:

— Băiete, tu datorezi mult orașului Ilhéus. Dacă eu n-aș fi plecat acolo, niciodată nu te-ai fi culcat cu Berta, mica olandeză rea de muscă. Vreau oficializarea, acum. Guvernatorului poți să-i arăți legea. Mie nu. Eu vreau ce e ilegal, dificil, imposibil...

La Ministerul Drumurilor și al Lucrărilor Publice a cerut un inginer. I-a povestit ministrului toată istoria cu intrarea în portul Ilhéus, cu docurile din Bahia,

interesele unor oameni de-ai ginerelui guvernatorului. Era imposibil. Just, fără îndoială, dar imposibil, dragul meu, totalmente imposibil, guvernatorul o să urle de furie.

— El te-a numit?

— Nu, bineînțeles.

— Te poate da jos?

— Cred că nu...

— Și atunci?

— Nu înțelegi?

— Nu. Guvernatorul e bătrân, iar ginere-su e un pungaș, nu fac doi bani. Sfârșitul unui guvern, sfârșitul unui clan. O să fii împotriva mea, împotriva celei mai prospere și mai puternice regiuni din stat? Prostii. Eu reprezint viitorul, guvernatorul, trecutul. Pe lângă faptul c-am venit la tine din prietenie. Știi bine că pot să mă duc mai sus. Dacă vorbesc cu Lourival și Emilio ai să primești ordin de la președintele republicii să trimiți un inginer. Nu-i așa?

Îl amuza șantajul acela, cu frații lui, cărora pentru nimic în lume nu le-ar fi cerut ceva. Seara a luat masa cu ministrul: muzică, femei, șampanie, flori. Luna următoare inginerul avea să fie în Ilhéus.

A stat trei săptămâni la Rio, revenind la viața de altădată: petreceri, chefuri, tinere din înalta societate, artiste de la teatrul de varietăți. Se mira că tot ceea ce reprezentase viața lui timp de ani și ani acum îl atrăgea atât de puțin și îl obosea. Adevărul e că îi lipseau Ilhéus-ul, biroul lui plin de lume, intrigile, bârfele, anumite personaje locale. Nu-și închipuise niciodată că se va adapta și se va atașa atât de mult. Maică-sa i-a prezentat domnișoare bogate, de familie bună, îi căuta o logodnică care să-l smulgă din Ilhéus, Lourival voia să-l ia cu el la São Paulo; Mundinho era încă asociatul lui la plantațiile de cafea și trebuia să le viziteze. Nu s-a dus, de-abia i se cicatrizase rana din suflet, de-abia se șterse imaginea Madeleinei din visurile sale; nu voia s-o revadă, să fie urmărit de chipul ei. Pasiune devoratoare, nemărturisită vreodată, încercată mai mult de el decât de ea, mereu la un pas de-a se arunca unul în brațele celuilalt. Ilhéus îl vindecase și acum trăia pentru Ilhéus.

Lourival, flegmatic și blazat, atât de superior, atât de englez în suficiența lui, văduv al unei neveste milionare, fără copii, se căsătorise din nou, pe neașteptate, în timpul uneia din veșnicele lui călătorii în Europa, cu o franțuzoaică, manechin la o casă de modă. Între cei doi era o diferență de vârstă mare, iar Madeleine disimula cu greu motivele pentru care se căsătorise. Mundinho simțise că dacă nu pleacă definitiv, nu mai era nimic de făcut, nici considerațiile morale, nici scandalul, nici posibile remușcări nu puteau să-i împiedice să sfârșească unul în brațele celuilalt. Se urmăreau din priviri prin casă, când se atingeau aveau un tremur în mâini și în glasuri. Cu greu își putea imagina flegmaticul și rationalul

Lourival că fratele lui cel mai mic, nebunaticul Mundinho, avea să renunțe la toate din cauza lui, datorită dragostei de frate.

Ilhéus îl vindecase, acum era vindecat; cine știe, poate ar putea, dac-ar vrea, să dea ochii cu Madeleine, nu mai încerca nici un sentiment pentru ea. Străbătu orașul cu binoclul și-l văzu pe arabul Nacib la fereastra casei. Zâmbi, pentru că proprietarul barului îi amintea de Căpitan – erau adversari veșnici la table și la dame. Căpitanul îl ajutase mult. Ajunsese cel mai bun prieten a lui și de mai multă vreme îi sugerase, pe ocolite, posibilitatea de-a intra în politică. În oraș nu era un secret ura Căpitanului pentru familia Bastos, care îl răsturnase pe taică-su din guvernul local și-l zdrobise în lupta politică, acum douăzeci de ani. Mundinho se făcea că nu pricepe; își pregătea încă terenul. Acum sosise momentul. Trebuia să-l determine pe Căpitan să-i vorbească deschis, să-i ofere conducerea opoziției. O să le arate fraților săi ce-i în stare. Fără să mai spunem că Ilhéus avea nevoie de un om ca el ca să se dezvolte în continuare într-un ritm accelerat; coloneii ăia nu știau de ce-are nevoie provincia.

Mundinho înapoie binoclul; pilotul urca la bord și nava se îndrepta spre port.

Despre sosirea vaporului

În ciuda orei matinale, o mică mulțime urmărea dificilele operații de despotmolire a navei. Eșuase pe bancul de nisip și părea ancorată acolo pentru totdeauna. De pe culmea dealului Unhão, curioșii îi vedeau pe comandant și pe pilot aferați, dând ordine, marinarii alergând, ofițerii trecând grăbiți. Mici șalupe sosite de la Pontal înconjurau vaporul.

Pasagerii se aplecau peste bord, majoritatea în pijama și papuci și, doar ici-colo, câte unul îmbrăcat pentru debarcare. Toți vorbeau, aproape țipând cu rudele care se sculaseră ca să-i aștepte în port, povestind despre călătorie și făcând bancuri despre eșuarea navei. De la bord, cineva anunța familia de pe chei:

— A murit în chinuri groaznice, sărăcuța!

Veste care smulse suspine unei doamne în negru, de vârstă mijlocie, venită cu un bărbat slab și trist, cu panglică de doliu la mânecă și la reverul hainei. Doi copii urmăreau vaporul fără să observe lacrimile mamei.

Printre spectatori se formau grupuri, se schimbau saluturi, se comenta evenimentul:

— E o rușine intrarea asta în port...

— E un pericol. Într-o bună zi o să rămână un vapor acolo pentru totdeauna și adio portul Ilhéus...

— Guvernul nu se interesează...

— Nu se interesează? Dinadins nu face nimic. Ca să nu intre vapoarele

mari. Ca să exportăm marfa tot prin Bahia.

— Nici primăria nu face nimic. Primarul nu e activ. Nu știe decât să aprobe guvernul.

— Ilhéus trebuie să dovedească ce e în stare.

Grupul venit dinspre hala de pește era prins în conversație. Doctorul, cu obișnuita lui înfierbântare, chema poporul contra politicienilor, a autorităților din Bahia care tratau orașul cu dispreț de parcă n-ar fi fost cel mai bogat și cel mai prosper din tot statul, cel care contribuia cel mai mult la buget. Asta ca să nu mai vorbim de Itabuna, oraș ce crescuse ca ciupercile după ploaie, sacrificat și el din cauza incapacității, indolenței și relei voințe a autorităților cu privire la portul Ilhéus.

— Vina e a noastră, trebuie s-o recunoaștem, a spus Căpitanul.

— De ce?

— Numai noi suntem vinovați, nimeni altcineva. Și e ușor de demonstrat; cine face politica în Ilhéus? Aceiași oameni de acum douăzeci de ani. Să alegem ca primar, deputat, senator pentru statul nostru ori deputat federal oameni care n-au nici o legătură cu Ilhéus; și n-au de plătit datorii de pe vremea când era bunica fată.

João Fulgêncio îl sprijinea:

— Are dreptate. Coloneii îi votează tot pe cei pe care i-au susținut pe vremuri.

— Rezultatul, Ilhéus să-și vadă singur de interesele sale.

— Datoria e datorie... s-a apărat colonelul Amâncio Leal. În vremurile de izbelițe am contat pe ei...

— Acum problemele sunt altele...

Doctorul amenința cu degetul:

— Dar această situație rușinoasă se va termina. O să alegem oameni care să reprezinte adevăratele interese ale regiunii.

Colonelul Manuel das Onças a râs:

— Și voturile de unde le scoți, Doctore?

Colonelul Amâncio Leal a spus cu glasul lui blând:

— Ascultă, Doctore! Se vorbește mult de progres, de civilizație, de nevoia de-a schimba totul în Ilhéus. De dimineață până seara n-aud altceva. Dar spune-mi un lucru: cui se datorează acest progres? Nu nouă, plantatorilor de cacao? Avem datoriile noastre, pe care ni le-am asumat în clipe grele și suntem oameni de cuvânt. Câtă vreme voi trăi, voturile mele i le dau prietenului meu Ramiro Bastos și cui îmi spune el. Nu mă interesează numele. El m-a ajutat când oamenii își riscau viața pe coclaurii ăștia...

Arabul Nacib s-a alăturat grupului, încă somnoros, preocupat și abătut:

— Despre ce-i vorba?

Căpitanul i-a explicat:

— Veșnica înapoiere... Coloneii nu înțeleg că au trecut vremurile de demult, că astăzi lucrurile sunt diferite. Că problemele nu mai sunt aceleași de acum douăzeci ori treizeci de ani.

Pe arab însă nu-l interesa, era departe de toată discuția aceea care l-ar fi pasionat în altă ocazie. Gândindu-se la ale lui – barul fără bucătăreasă, un dezastru! –, de-abia a înclinat din cap la spusele amicului său.

— Ești abătut. Ce-i cu fața asta de înmormântare?

— Mi-a plecat bucătăreasa...

— Poftim, motiv...

Căpitanul a revenit la discuția tot mai pasionată, care acum adunase mai multe persoane în jurul grupului.

Poftim, motiv... Poftim, motiv... Nacib a făcut câțiva pași, vrând parcă să se îndepărteze de discuția care îl perturba. Vocea Doctorului, oratorică, se încrucișa cu vocea blândă, dar hotărâtă a colonelului Amâncio. Ce-l interesau pe el primăria din Ilhéus, deputații și senatorii, îl interesa banchetul de-a doua zi cu treizeci de tacâmuri. Dacă surorile Dos Reis o să vrea să i-l pregătească, o să-i ceară o grămadă de bani. Și tocmai acum când toate mergeau ca pe roate...

Când a cumpărat barul *Vesúvio*, situat în Piața São Sebastião, în cartierul rezidențial – departe – departe nu, pentru că distanțele erau ridicole în Ilhéus –, ceva mai încolo de centrul comercial, de port, unde era cea mai mare concurență, câțiva prieteni și unchiu-su erau de părere că făcuse o prostie. Barul era într-o mizerie cumplită, gol, fără clienți, pustiu. Prosperau cârciumile din port, cu clientela obișnuită. Nacib, însă, nu voia să mai vândă țesături la tejgheaua din prăvălia unde lucra de la moartea lui taică-su. Nu-i plăceau munca aceea și, cu atât mai puțin, combinația cu unchiu-su și cumnatu-su (soră-sa se căsătorise cu un agronom de la Stațiunea Experimentală pentru Cacao). Câtă vreme trăise taică-su, prăvălia mersese bine, bătrânul avea inițiativă și era simpatic. Unchiu-su, dintr-o familie mare, tipicar, bătea pasul pe loc, temător, mulțumindu-se cu puțin. Nacib a preferat să-și vândă partea lui, a făcut niște tranzacții riscante – vindea și cumpăra cacao ca să-și fructifice capitalul și a sfârșit prin a cumpăra barul, îl cumpărase de la un italian în urmă cu cinci ani. Italianul plecase spre interiorul țării, atras de mirajul cacauei.

Un bar era o afacere bună în Ilhéus, mai bună chiar decât un cabaret. Meleag cu lume mereu în mișcare, cu oameni sosind atrași de faima bogățiilor, o mulțime de comis-voiajori umplând străzile, popor mult în trecere, cu numeroase afaceri încheiate la mese prin baruri, cu oameni ce beau pe cinste și cu obiceiul adus de englezi odată cu construirea căii ferate, de a lua un aperitiv înainte de prânz și de cină, câștigat la o partidă de pocher cu zaruri, obicei ce se răspândise în rândul întregii populații masculine.

Înainte de amiază și după cinci după-masă barurile gemeau.

Barul *Vesúvio* era cel mai vechi din oraș. Era situat la parterul unei clădiri pe colț, într-o mică și cochetă piață spre mare, unde se înălța biserica São Sebastião. În colțul celălalt se inaugurase recent *Cine-Teatrul Ilhéus*. Decăderea barului *Vesúvio* nu era cauzată de poziția sa în afara străzilor comerciale, unde prosperau *Café Ideal*, *Barul Chic* și *Pinga de Ouro* a lui Plínio Araçá, cei trei principali concurenți ai lui Nacib. Decăderea barului era cauzată mai ales de italian, cu gândul la plantațiile de cacao. Nu se interesa de bar, nu-și reînnoia stocurile de băuturi și nu făcea nimic ca să fie pe placul clienților. Până și un gramofon vechi cu discuri cu arii din opere aștepta să fie reparat, acoperit de pânze de păianjen. Scaune desfăcute din încheieturi, mese cu picioare rupte, o masă de biliard cu postavul sfâșiat. Până și numele barului, pictat cu litere de foc deasupra imaginii unui vulcan în erupție, se șterse cu timpul. Nacib a cumpărat toată mizeria asta, plus numele și locul cu bani puțini. Italianul a păstrat doar gramofonul și plăcile.

A zugrăvit totul din nou, a comandat mese noi, scaune, a adus măsuțe pentru jocul de dame și table, a vândut masa de biliard unui bar din Macuco și a construit un separeu în spate pentru jucătorii de pocher. Un bogat sortiment de băuturi, înghețată pentru cei ce ieșeau la plimbare cu familia pe noul bulevard de pe țărmul mării la ceasul înserării sau la ora ieșirii de la cinematografe, dar mai ales gustări și dulciuri pentru aperitiv. Un amănunt aparent fără importanță: toate acele *acarajé*[13], *abará*[14], turtițe de manioc și *puba*, gustările din *siri*[15], crevete și cod, prăjiturelele din manioc și mălai fuseseră ideea lui João Fulgêncio:

— De ce nu faci din astea pentru bar? îl întrebase într-o zi, mestecând niște *acarajé* pregătit de bătrâna Filomena pentru plăcerea exclusivă a arabului Nacib, iubitor de mâncăruri bune.

La început veneau la bar doar prietenii: grupul de la *Papetăria Modêlo*, ce sosea după închidere să stea acolo la taclale, amatorii de table și de dame și câteva persoane mai respectabile, ca de pildă judecătorul și doctorul Maurício, puțin tentați să apară prin barurile din port, cu lume pestriță, unde, nu arareori, izbucneau încăierări violente, cu bătăi și focuri de revolver. Pe urmă au început să vină și bărbați cu familiile lor, atrași de înghețată și de sucurile de fructe. Însă de-abia după ce a introdus prăjiturelele și gustările la ora aperitivului, clientela a început să crească cu adevărat și barul să prospere. Partidele de pocher din separeu aveau mare succes. Pentru clienții de aici – colonelul Amâncio Leal, bogătașul Maluf, colonelul Melk Tavares, Ribeirinho, sirianul Fuad, proprietarul magazinului de încălțăminte, Osnar Faria, a cărui singură ocupație era să joace pocher și să țină calea negreselor pe colina Conquista, doctorul Ezequiel Prado și alții –, Nacib păstra pentru miezul nopții gustări, turtițe și prăjiturele. Băutura curgea din plin, caniota casei era substanțială.

În scurtă vreme, *Vesúvio* redevenise prosper. A depășit *Barul Chic*, *Café*

Ideal și era întrecut doar de *Pinga de Ouro*. Nacib nu se putea plânge; muncea ca un rob, e-adevărat, ajutat de Chico Moleza și Bico-Fino uneori și de negrișorul Tuísca, care-și instala lădița de lustruit pantofii pe lunga terasă a barului dinspre piațetă, lângă mesele în aer liber. Totul mergea bine, îi plăcea munca asta, la bar se vorbea despre toate noutățile, se comentau și cele mai mici întâmplări din oraș, veștile din țară și din lume. Nacib era simpatizat de toată lumea, „om cinstit și muncitor", cum spunea judecătorul așezându-se seara, după cină, la o masă de afară să privească marea și lumea din piață.

Totul mergea foarte bine până azi, când nebuna de Filomena și-a dus la îndeplinire vechea amenințare. Cine să gătească acum pentru bar – și pentru el, pentru Nacib, al cărui viciu era să mănânce bine – mâncăruri gustoase și condimentate? Era absurd să se gândească la angajarea permanentă a surorilor Dos Reis; nu numai că ele n-ar accepta, dar nici el nu le-ar putea plăti. Erau scumpe; s-ar fi dus tot câștigul lui. Trebuia să angajeze, chiar azi, dacă era posibil, o bucătăreasă, și încă una bună, altminteri...

— S-ar putea să arunce încărcătura în mare ca să iasă – comentă un bărbat în cămașă. E împotmolit bine. Pentru o clipă Nacib a uitat de grijile lui; motoarele vaporului urlau în van.

— Asta o să se termine... se auzi vocea Doctorului în mijlocul discuției.

— Nimeni nu știe foarte exact nici măcar cine e acest Mundinho Falcão... ataca mereu blând Amâncio Leal.

— Nu știe? E omul de pe acest vapor, omul de care are nevoie Ilhéus.

Nava se zguduia, chila se târa pe nisip, motoarele gemeau, pilotul dădea ordine. Pe puntea de comandă a apărut un bărbat încă tânăr, bine îmbrăcat, cu mâinile streașină la ochi, încercând să-și recunoască prietenii printre spectatori.

— Uite-l acolo... Mundinho! a spus Căpitanul.

— Unde?

— Acolo, sus...

Strigătele s-au repetat:

— Mundinho! Mundinho!

Celălalt a auzit, s-a uitat să vadă de unde vin glasurile și a făcut semne cu mâna. Pe urmă, a coborât scările, a dispăru câteva clipe și a reapărut printre pasagerii aplecați peste bord. A duse mâinile pâlnie la gură ca să anunțe:

— Trebuie să sosească și inginerul!

— Ce inginer?

— De la Ministerul Drumurilor, ca să studieze rada. Vești bune...

— Eh, vedeți? Ce vă spuneam eu?

În spatele lui Mundinho Falcão a apărut chipul unei femei necunoscute, cu o pălărie mare, verde și părul blond. Surâzătoare, îl ținea de braț pe exportator.

— Ptiu, ce femeie! Mundinho nu-și pierde timpul.

— Ce bucățică! Nhô-Galo a dat aprobator din cap.

Vaporul se clătină tare, speriind pasagerii – femeia blondă scoase un mic țipăt –, chila se desprinsese din nisip, strigăte de veselie izbucniră pe țărm și la bord. Un bărbat brunet și foarte slab, cu o țigară de foi în gură, privea indiferent, alături de Mundinho. Exportatorul i-a spus ceva și el a râs.

— Mundinho ăsta e dat naibii... a comentat cu simpatie colonelul Ribeirinho.

Nava a șuierat, un șuier lung de libertate, și s-a îndreptat spre port.

— E un aristocrat, nu-i ca noi, a răspuns, fără simpatie, colonelul Amâncio Leal.

— Hai să vedem ce vești ne-aduce Mundinho, a propus Căpitanul.

— Eu mă duc la pensiune să mă schimb și să beau o cafea, a zis în chip de despărțire Manuel das Onças.

— Și eu la fel...

Și Amâncio Leal îl însoți. Mulțimea s-a îndreptat spre port. Grupul de prieteni comenta vestea adusă de Mundinho:

— După cât se pare, a reușit să miște ceva la minister. Era și timpul.

— Omul are trecere, fără discuție.

— Ce femeie! Ruptă din soare... a suspinat colonelul Ribeirinho.

Când au ajuns pe chei, vaporul făcea deja manevrele de ancorare. Pasagerii pentru Bahia, Aracaju, Maceió, Recife priveau curioși. Mundinho Falcão a fost printre primii care au coborât, îmbrățișat de îndată de prieteni. Arabul se frângea în salamalecuri.

— Te-ai îngrășat...

— Ai mai întinerit.

— La Rio de Janeiro întinerești...

Femeia blondă – mai puțin tânără decât părea în realitate, dar și mai frumoasă, bine îmbrăcată și bine machiată, „o păpușă din străinătate”, cum a categorisit-o colonelul Ribeirinho – și bărbatul scheletic rămăseseră așteptând, lângă grup. Mundinho a făcut prezentările, pe un ton săltăreț, ca o reclamă de circ:

— Prințul Sandra, magician vestit, și soția sa, balerina Anabela... O să joace o stagiune aici.

Bărbatul care de la bord anunțase dureroasa moarte a cuiva, îmbrățișându-se acum cu familia pe chei, povestea amănunte triste:

— O lună s-a chinuit pe patul de moarte, biata de ea! Niciodată n-am văzut atâta suferință... Gemea ziua și noaptea, de-ți sfâșia inima.

Plânsetul femeii s-a întețit. Mundinho, artiștii, Căpitanul, Doctorul, Nacib, moșierii au pornit pe chei spre ieșire. Treceau hamali cu geamantane. Anabela a deschis o umbrelă. Mundinho Falcão i-a spus lui Nacib:

— Nu vrei să angajezi fata să danseze la bar? Are un număr, dragă, dansul

vălurilor, ar fi un succes...

Nacib a ridicat mâinile.

— La bar? Asta-i pentru cinematografe sau pentru cabarete... Eu am nevoie de-o bucătăreasă.

Au râs cu toţii. Căpitanul l-a luat de braţ pe Mundinho:

— Ce-i cu inginerul?

— La sfârşitul lunii e-aici. Mi-a garantat ministrul.

1 *Novena* (în pg. şi sp.), ciclu de rugăciuni care se rostesc nouă zile la rând.

2 Denumirea veche a unităţii teritorial-administrative din coloniile portugheze, deci şi din Brazilia.

3 Joc de cuvinte intraductibil în română: pg. *onça* înseamnă uncie, măsură de greutate, dar şi numele unor mamifere din familia felinelor.

4 Mâncare braziliană, un fel de terci din făină de grâu sau de manioc, cu zahăr, ouă şi alte ingrediente.

5 Locuitoare din Bahia.

6 Tip de cuşcuş din tapioca fermentată în apă.

7 Arroba (în pg. şi sp.), unitate de măsură egală cu 14,688 kg.

8 Dans popular, un fel de cavalcadă, cu care se sărbătoreşte ziua de 6 ianuarie, când, potrivit tradiţiei, sosesc Cei Trei Crai de la Răsărit (în pg.).

9 Dans şi reprezentaţie dramatică populară, în formă de cortegiu, în care personajele principale sunt boul, căluţul-de-mare şi doctorul (în pg.).

10 Reprezentare la scară redusă a Ieslei de la Bethleem, care se instalează în case, instituţii şi locuri publice de Crăciun.

11 Pedro al II-lea, împărat al Braziliei între 1831–1889.

12 Un fel de gogoşi din tapioca.

13 Un fel de terci din fasole albă, prăjit în ulei de *dendê* (specie de palmier).

14 Mâncare foarte asemănătoare cu cea anterioară, dar condimentată, mai ales cu piper.

15 Numele a mai multor specii de crustacee.

Despre surorile Dos Reis şi despre ieslea lor de Crăciun

Surorile Dos Reis, durdulia Quinquina şi subţiratica Florzinha, care se întorceau de la liturghia de şapte de la Catedrală, şi-au iuţit paşii mărunţi văzându-l pe Nacib aşteptând în faţa porţii. Erau două bătrânele joviale şi aveau împreună o sută douăzeci şi opt de ani de bravă virginitate indiscutabilă. Gemene, erau ultimele descendente ale unei vechi familii din Ilhéus dinaintea epocii cacauei, descendente ale celor care le cedaseră locul oamenilor veniţi din Sergipe, *sertão*16, Alagoa do Monteiro, arabilor, italienilor şi spaniolilor, celor din Ceará. Moşteniseră o casă frumoasă, în care locuiau – râvnită de mulţi colonei bogaţi – pe strada Colonel Adami şi încă trei în Piaţa Bisericii parohiale; trăiau din chiriile de pe case şi din dulciurile vândute după-masă de negrişorul Tuísca. Mari specialiste în dulciuri, mâini fermecate la bucătărie, acceptau uneori să pregătească prânzuri şi banchete de mare lux, însă faima lor, care le transforma într-o adevărată instituţie a oraşului, era marea iesle de Crăciun17 pe care o făceau în fiecare an într-unul din saloanele din faţă ale casei zugrăvite în albastru. Lucrau un an întreg, tăind şi lipind pe carton figuri din reviste, ca să-şi mărească ieslea, distracţia şi obiectul lor de devoţiune.

— V-aţi sculat devreme azi, domnule Nacib...

— Probleme.

— Şi revistele pe care ni le-aţi promis?

— O să le-aduc, dona Florzinha, o să le-aduc. Tot adun.

Florzinha, cea plină de nerv, cerea reviste de la toţi cunoscuţii; impasibila Quinquina surâdea. Păreau două caricaturi ieşite dintr-o carte veche, cu rochiile lor demodate, cu baticuri pe cap, săltăreţe şi vioaie.

— Şi ce v-a adus pe la noi la ora asta?

— Aş vrea să discutăm o afacere.

— Atunci, poftiţi înăuntru...

Poarta dădea spre o verandă unde creşteau flori şi plante îngrijite cu multă dragoste. O servitoare, şi mai în vârstă decât cele două fete bătrâne, îndoită de spate de povara anilor, trecea printre glastre, udându-le cu o stropitoare.

— Poftiţi în salonul cu ieslea, l-a invitat Quinquina.

— Anastácia, serveşte-l cu un lichior pe domnul Nacib! a poruncit Florzinha. Ce preferaţi, de *jenipapo*18 sau de ananas? Avem şi de portocale şi de *maracujá*19...

Nacib ştia din experienţă că trebuia să bea un lichior – la ora aia, dimineaţa, Dumnezeule!, să-l laude, să le întrebe cum merge treaba la iesle, să se arate interesat de asta, dacă voia să-şi ducă la bun sfârşit tratativele. Important era

să aibă garantate gustările și dulciurile la bar pentru câteva zile și banchetul Întreprinderii de Autobuze de mâine seară. Până o să găsească o altă bucătăreasă bună.

Era una din acele case de pe timpuri cu două saloane pentru musafiri la stradă. Unul din ele nu mai slujea de mult scopului inițial și devenise salonul cu ieslea. Asta nu însemna că ieslea rămânea aranjată acolo tot anul. Era montată în decembrie și publicul o putea vizita până în preajma carnavalului, când Quinquina și Florzinha o demontau cu grijă și începeau imediat să se pregătească pentru următoarea iesle.

Nu era singura din Ilhéus. Mai existau și altele, unele frumoase și bogate, dar când cineva vorbea despre „iesle”, se referea la cea a surorilor Dos Reis, pentru că nici una din celelalte nu se putea compara cu a lor. Fusese făcută încetul cu încetul de-a lungul a peste cincizeci de ani. Ilhéus era încă o văgăună înapoiată; Quinquina și Florzinha erau fete tinere, neastâmpărate și amatoare de petreceri, foarte curtate de băieți (și-acum e un mic mister cum de-au rămas domnișoare bătrâne; poate că aleseseră prea mult) când și-au făcut prima și mica lor iesle. În acel uitat Ilhéus din alte timpuri, dinaintea perioadei cacauei, între familii avea loc o adevărată întrecere ca să se vadă cine are cea mai frumoasă, completă și bogată iesle de Crăciun. Crăciunul european cu Moș Crăciun într-o sanie trasă de reni, îmbrăcat ca pentru mers prin zăpadă și frig, aducând cadouri copiilor, nu exista în Ilhéus. Aici exista Crăciunul cu iesle, cu vizite cu masa întinsă, cu cina după liturghia de seară, cu începutul serbărilor populare – *reisado*, cele trei păstorițe[20], *bumba-meu-boi*, vărcarul și *caapora*[21].

An de an, tinerele Dos Reis își îmbogățiseră ieslea. Și pe măsură ce le trecea vremea balurilor, consacrau tot mai mult timp ieslei, adăugându-i noi figuri, mărind estrada pe care o montau până ajunsese să ocupe un sfert din salon. Din martie până în noiembrie, tot timpul ce le rămânea după drumurile obligatorii la biserici (la șase dimineața pentru liturghie și la șase seara pentru împărtășanie), după pregătirea gustoaselor dulciuri vândute de negrișorul Tuísca unor clienți permanenți, după vizitele la prieteni și vagi rude și bârfele cu vecinii despre viața celorlalți, tot timpul liber decupau figuri din reviste și almanahuri, și le lipeau apoi pe carton. La aranjarea ieslei, la sfârșitul anului, erau ajutate de Joaquim, salariat la *Papetăria Modêlo*, toboșar la *Societatea Euterpe 13 Mai*, care din acest motiv se considera un temperament artistic. João Fulgêncio, Căpitanul Diógenes (proprietarul *Cine-Teatrului Ilhéus* și protestant), elevele de la Colegiul Călugărițelor, profesorul Josué Nhô-Galo, deși înfierbântat dușman al clerului, erau cei care le procurau cu asiduitate reviste. Când, în decembrie, era mai multă treabă, vecine și prietene, studente după ce-și dădeau examenele veneau să le ajute pe bătrâne. Marea iesle ajunsese să fie aproape proprietate colectivă a comunității, mândria localnicilor; ziua în care se inaugura era zi de sărbătoare, casa surorilor

Dos Reis plină de lume și curioșii îngrămădiți în stradă, în fața ferestrelor deschise, ca să vadă ieslea iluminată cu lampioane multicolore, tot opera lui Joaquim, care în acea zi glorioasă se îmbăta cu vitejie cu lichiorurile dulci ale domnișoarelor bătrâne.

Ieslea reprezenta, așa cum era de așteptat, nașterea lui Christos în sărăcăciosul staul din îndepărtata Palestină. Dar, oh! Aridul pământ oriental era acum doar un amănunt în mijlocul unei lumi pestrițe unde se amestecau, în chip democratic, scenele și figurile cele mai felurite, din cele mai diferite perioade ale istoriei, lume ce se dezvolta an de an. Oameni celebri, politicieni, savanți, militari, literați și artiști, animale domestice și sălbatice, chipuri martirizate de sfinți alături de trupurile strălucitoare ale unor stele de cinema aproape goale.

Pe estradă se înălța un șir de dealuri, cu o mică vale în mijloc, unde se aflau staulul cu leagănul lui Iisus, Maria așezată lângă el și Sfântul Iosif, în picioare, ținând de căpăstru un măgar timid. Aceste chipuri nu erau nici cele mai mari, nici cele mai frumos împodobite din iesle. Din contră, păreau mici și sărăcăcioase alături de celelalte, dar cum făceau parte din prima iesle aranjată de ele, Quinquina și Florzinha voiau să le păstreze cu orice preț. Nu același lucru se putea spune despre marea și misterioasa vestitoare a nașterii Domnului, agățată cu fire de ață între staul și un cer de pânză albastră găurită de stele. Era capodopera lui Joaquim, ținta elogiilor ce îi umezeau ochii: o enormă stea cu coada roșie, toată din celofan, atât de bine concepută și realizată încât părea că răspândește întreaga lumină ce strălucea în ieslea imensă.

În apropierea staulului, vaci trezite de eveniment din pașnicul lor somn, cai, pisici, căței, cocoși, rațe și găini, animale felurite, un leu, un tigru și o girafă adorau pruncul. Și călăuziți de lumina stelei lui Joaquim sosiseră acolo și Cei Trei Crai, Gaspar, Melchior și Baltazar, aducând aur, tămâie și smirnă. Două figuri biblice, cei doi crai albi, fuseseră decupate dintr-un almanah cu mult timp în urmă. Cât despre craiul negru, al cărui chip fusese distrus de umezeală, îl înlocuiseră, de curând, cu portretul sultanului din Maroc, publicat mereu de ziarele și revistele din acea vreme. (Și într-adevăr, ce rege era mai indicat să-l înlocuiască pe mutilatul Melchior decât cel ce avea atâta nevoie să fie apărat, pentru că lupta cu arma în mână pentru independența regatului său?)

Un râu, un firișor de apă curgând în matca unui tub de cauciuc tăiat pe mijloc, cobora printre coline la vale și ingeniosul Joaquim concepuse și realizase chiar și o cataractă. Drumuri se încrucișau pe dealuri, îndreptându-se toate spre staul, ici și colo se înălțau mici așezări. Și pe drumeaguri, în fața caselor cu ferestre luminate, printre animale, se aflau bărbați și femei care, într-un fel sau altul, deveniseră celebri în Brazilia și în lume, ale căror portrete își meritau consacrarea în reviste. Se aflau acolo Santos Dumont lângă unul din rudimentarele lui avioane, cu o pălărie sport și aerul său nițel trist. Lângă el, pe costișa din dreapta a unui

deal, stăteau de vorbă Irod și Pilat. Mai încolo, eroi militari: regele George al V-lea al Angliei, Kaiser-ul, mareșalul Joffre, Lloyd George, Poincaré, țarul Nicolae. Pe povârnișul stâng, splendida Eleonora Dusé[22], cu diademă pe cap și brațele goale. Se mai aflau împreună Rui Barbosa[23], J.J. Seabra, Lucien Guitry[24], Victor Hugo, Don Pedro al II-lea, Emilio de Menezes[25], baronul de Rio Branco[26] Zola și Dreyfus, poetul Castro Alves și tâlharul Antônio Silvino. Alături de nevinovate poze colorate, care le făceau pe surori să exclame încântate când le vedeau în reviste:

— Ce frumusețe pentru iesle!

În ultimii ani crescuse mult numărul artiștilor de cinema, principala contribuție a elevelor de la Colegiul Călugărițelor, și William Farnum, Eddie Paolo, Lia de Putti, Rudolf Valentino, Carlitos, Lilian Gish, Ramón Novarro și William S. Hart amenințau serios să ajungă să domine drumurile de pe dealuri. Se afla acolo și Vladimir Ilici Lenin, temutul conducător al revoluției bolșevice. João Fulgêncio îi decupase portretul dintr-o revistă și i-l dăduse Florzinhei.

— E-un om important... Nu poate să lipsească din iesle.

Apăreau și personalități locale: fostul primar Cazuza Oliveira, a cărui administrație fusese faimoasă, ori răposatul colonel Horácio Macedo, cuceritor de noi pământuri. Un desen – făcut de Joaquim la insistențele Doctorului – o înfățișa pe neuitata Ofenísia. Pistolari din lut, scene de luptă, oameni cu carabina la umăr.

Pe o masă, lângă fereastră, erau împrăștiate reviste, foarfece, lipici și carton. Nacib era grăbit, voia să discute despre banchetul pentru Întreprinderea de Autobuze și despre gustările și dulciurile pentru bar. A sorbit din lichiorul de *jenipapo* și a lăudat lucrările la iesle:

— După cât se vede, anul ăsta o să fie formidabilă!

— Dac-o vrea Dumnezeu...

— Aveți multe figuri noi, nu-i așa?

— Oh, nici nu le știm socoteala.

Cele două surori s-au așezat pe o sofa, țepene, zâmbindu-i arabului și așteptând să le spună despre ce este vorba.

— Ei... Nici nu vă închipuiți ce mi s-a întâmplat azi... Bătrâna Filomena a plecat să locuiască cu fiu-su la Agua Preta.

— Nu mai spuneți... Chiar așa? Zicea ea că... vorbeau amândouă deodată; era o bârfă bună de răspândit.

— Nu mă așteptam la una ca asta. Și chiar azi; zi de târg, lume multă la bar și pe deasupra mi s-a comandat și un banchet pentru treizeci de persoane.

— O masă pentru treizeci de persoane?

— Oferită de rusul Jacob și de Moacir, cel cu garajul. Ca să sărbătorească inaugurarea Întreprinderii de Autobuze.

— Ah! a zis Florzinha, știu.

— Da! a spus Quinquina. Am auzit. Se zice că vine și primarul din Itabuna.

— Cel de-aici, cel din Itabuna, colonelul Misael, directorul băncii, domnul Hugo Kaufmann, în fine, numai lume bună.

— Dumneavoastră credeți că povestea asta cu autobuzele o să dea rezultate? a vrut să știe Quinquina.

— Ce să dea... că dă deja. Peste puțin timp, nimeni n-o să mai meargă cu trenul. E-o oră diferență...

— Și nu-i periculos? întrebă Florzinha.

— De ce?

— Dacă se răstoarnă... Acum câteva zile s-a răsturnat unul la Bahia și au murit trei persoane; am citit în ziar...

— Eu nu mă urc în așa ceva. Automobilul nu-i pentru mine. Pot să mor de mașină dacă mă calcă pe stradă, dar să mă urc în ea, asta nu... a spus Quinquina.

— Mai ieri, cumătrul Eusébio voia să ne urce cu forța în mașina lui, să facem o plimbare. Până și cumătra Noca a zis că suntem înapoiate... a povestit Florzinha.

Nacib a râs:

— Până la urmă o să vedeți cum vă cumpărați automobil.

— Noi... Și dac-am avea bani...

— Să ne-ntoarcem la oile noastre.

Au refuzat, s-au lăsat rugate și, la sfârșit, au acceptat. Nu fără să spună că o fac doar pentru că este vorba de domnul Nacib, un tânăr distins. Unde s-a mai văzut să pregătești un banchet doar cu o zi înainte, pentru treizeci de persoane, toate importante? Fără să mai vorbim de cele două zile pierdute; n-o să aibă timp să decupeze nici măcar o poză pentru iesle.

— Eu vorbisem cu două fete s-o ajute pe Filomena...

— Nu. Noi le preferăm pe dona Jucundina și pe fetele ei. Ne-am obișnuit cu ea. Și gătește bine.

— Oare ea n-ar vrea să gătească pentru mine?

— Cine? Jucundina? Nici să nu vă gândiți, domnu' Nacib; are casă, trei băieți mari, soț, cine să-i îngrijească? Așa, pentru noi, vine câteodată, din prietenie...

Cereau mult, o grămadă de bani. La prețul ăsta n-o să mai câștige nimic de pe urma banchetului. Dacă nu le-ar fi promis lui Moacir și rusului... El era om de cuvânt; nu putea să-și lase prietenii baltă, fără mâncare pentru invitați. Așa cum nu putea să lase barul fără gustări și prăjiturele. Dac-ar face asta, și-ar pierde clientela și paguba ar fi mai mare. Însă povestea asta nu putea dura mai mult de câteva zile; altfel unde-o să ajungă?

— E-așa de greu să găsești o bucătăreasă bună... s-a plâns Florzinha.

— Și când apare una, toți trag de ea... a completat Quinquina.

Era adevărat. O bucătăreasc bună în Ilhéus era aur; familiile bogate le aduceau din Aracajú, de la Feira-de-Sant'Ana, Estância.

— Atunci, rămâne cum am vorbit. Îl trimit pe Chico Moleza cu alimentele.

— Cât mai repede, domnu' Nacib.

S-a ridicat și a dat mâna cu fetele bătrâne. S-a mai uitat o dată la masa plină de reviste, la ieslea ce aștepta să fie montată, la cutiile de carton ticsite de figuri:

— O să vă aduc revistele. Și vă mulțumesc mult că m-ați scos din încurcătură.

— N-aveți pentru ce. O facem pentru dumneavoastră. Ar trebui să vă căsătoriți, domnule Nacib. Dac-ați fi însurat, n-ați mai avea probleme din astea.

— Sunt atâtea fete tinere în oraș... și cumințI.

— Știu eu una perfectă pentru dumneavoastră, domnii Nacib. Fată cinstită, nu din astea flușturatice cărora le stă capul doar la filme și la dans... E distinsă, știe să cânte și la pian. Numai că e săracă...

Asta era mania bătrânelor: să pună la cale mariaje. Nacib a râs:

— Când m-oi hotărî să mă însor, vin direct aici să-mi caut nevastă.

Despre deznădăjduitele căutări

Și-a început deznădăjduitele căutări pe dealul Unhão. Cu trupul aplecat înainte, transpirând din abundență, cu haina pe braț, Nacib a străbătut orașul Ilhéus de la un cap la altul, în acea primă dimineață cu soare, după lunga perioadă de ploi. O veselă animație domnea pe străzi, unde plantatori, exportatori, negustori se salutau și se felicitau. Era zi de târg, prăvăliile erau pline, cabinetele doctorilor și farmaciile erau ticsite. Urcând și coborând drumurile în pantă, traversând străzi și piețe, Nacib blestema. Când ajunsese acasă azi-noapte obosit după o zi de muncă și de amorul cu Risoleta, își făcuse programul pentru a doua zi: să doarmă până la zece, când Chico Moleza și Bico Fino, după ce făcuseră curățenie în bar, începeau să servească primii clienți. Apoi să doarmă după-masă. Să joace o partidă de table sau de dame cu Nhô-Galo și Căpitanul, să stea la taclale cu João Fulgêncio ca să afle noutățile locale și cele din lumea largă. Să dea o raită pe la cabaret, după ce închidea barul, și să-și încheie noaptea, cine știe?, iar cu Risoleta. Și în loc de asta, alerga pe străzile din Ilhéus și se cățăra pe dealuri... La Unhão le-a anunțat să nu mai vină pe cele două fete angajate s-o ajute pe Filomena la pregătirea banchetului pentru Întreprinderea de Autobuze. Una din ele, râzând cu gura știrbă, i-a spus că știe să gătească lucruri obișnuite. Cealaltă nici măcar atâta... *Acarajé*, *abará*, prăjiturele, *moqueca*[27] și crevete prăjit nu știa să facă decât Maria de São Jorge... Nacib a întrebat în dreapta și-n stânga, a coborât pe cealaltă parte a dealului.

Bucătăreasă în Ilhéus în stare să se ocupe de bucătăria unui bar era lucru dificil, dacă nu imposibil.

A întrebat în port, a trecut pe la unchiu-su pe-acasă: „Nu cumva știu de vreo bucătăreasa?”. A ascultat-o pe mătușă-sa plângându-se: avusese una, așa și așa, nu era grozavă, dar plecase fără nici un motiv. Acum făcea ea, mătușa, bucătărie, până o să găsească alta. De ce nu venea Nacib la ei la prânz?

A aflat de una, renumită, care locuia pe colina Conquista. „Formidabilă” – îi spusese spaniolul Felipe, care i-o recomandase, un tip ce se pricepea să repare nu numai pantofi și cizme, dar și hamuri și șei. Palavragiu fără pereche, temut adversar la jocul de dame, acest Felipe, buruienos la gură și cu inima largă, reprezenta, în Ilhéus, extrema stângă, declara la fiecare pas că este anarhist, amenința că va curăța omenirea de capitaliști și de popi, dar era prieten și lua masa cu diverși moșieri, printre care și părintele Basílio. În timp ce bătea cuie în tălpile pantofilor, fredona cântece anarhiste, iar când juca dame cu Nhô-Galo merita să-i asculți cum îi înjură amândoi pe popi. Se arătase interesat de drama culinară a lui Nacib.

— O oarecare Mariazinha. O minune.

Nacib a luat-o spre Conquista; costișa era încă alunecoasă din cauza ploilor și un grup de negrese tinere a izbucnit în râs când a căzut și și-a murdărit turul pantalonilor. Din om în om, a dat de casa bucătăresei. În vârful dealului. O căsuță din lemn cu acoperiș de tablă. Acum nutrea o oarecare speranță. Domnul Eduardo, stăpânul unor vaci de lapte, îi confirmase meritele Mariazinhei. Lucrase o vreme la el și știa să gătească gustos. Unicul ei defect era băutura – era o bețivă de mâna-ntâi. Și când bea, parcă intra dracu’- n ea; nu mai era respectuoasă cu dona Mariana și de-asta Eduardo o concediase.

— Dar într-o casă de burlac, ca la dumneavoastră...

Bețivă sau nu, dacă era bucătăreasă bună, o s-o angajeze. Cel puțin, până o să găsească alta. În sfârșit, a zărit căsuța nenorocită și, așezată în portiță, pe Mariazinha, desculță, pieptănându-și părul lung și căutându-se de păduchi. Era o femeie de vreo treizeci-treizeci și cinci de ani, consumată de băutură, dar păstrând încă resturi de frumusețe pe chipul de metisă. L-a ascultat, cu pieptenele în mână. Pe urmă a râs, de parcă ar fi distrat-o propunerea:

— Nu mă interesează, domnu’. Acum gătesc numa’ pentru omu’ meu și pentru mine. Nici nu vrea s-audă de-așa ceva.

Vocea omului s-a auzit dinăuntru:

— Cine e, Mariazinha?

— Un doctor, caută bucătăreasă. Vrea să mă angajeze... Zice că plătește bine...

— Spune-i să se ducă la dracu’. Aici n-avem nici o bucătăreasă.

— Vedeți? Așa e el, nici nu vrea s-audă să mă angajez. E gelos. Pentru o

nimica toată face un scandal de mama focului... E sergent de poliție – a spus cu mândrie, vrând parcă s-arate ce important este.

— Ce mai stai de vorbă cu străinii, muiere? Spune-i să se care până nu mă înfurii.

— E mai bine s-o luați din loc... A început să-și pieptene din nou părul, căutându-se de păduchi, cu picioarele întinse la soare. Nacib a ridicat din umeri:

— Nu știi vreuna?

Nici nu i-a răspuns; de-abia a mișcat din cap în semn că nu. Nacib a coborât colina Vitoria și a trecut pe la cimitir. Acolo jos, orașul strălucea în soare, plin de mișcare. Vaporul companiei Ita sosit de dimineață descărca. Al dracului loc! Atâta se vorbea de progres și nu puteai găsi o bucătăreasă. Tocmai de-asta – avea să-i explice João Fulgêncio când arabul s-a oprit la *Papetăria Modêlo* să se odihnească – mâna de lucru e greu de găsit și e scumpă. Cine știe, poate la târg?

Târgul săptămânal era o sărbătoare. Zgomotoasă și colorată. Un teren viran mare, în fața radei, se întindea până în apropierea căii ferate. Tarabe cu pastramă, afumături, porci, oi, căpriori, *paca* și *cotia*[28], vânat felurit. Saci cu făină albă de manioc. Banane de culoarea aurului, bostani galbeni, *jilo*[29] verde, *quiabo*[30], portocale. La chioșcuri se serveau pe farfurii de cositor *sarapatel*[31], *feijoada*[32], *moqueca* de pește. Câțiva țărani mâncau cu stacanele de rachiu alături. Nacib a întrebat și pe-acolo. O negresă grasă, cu turban pe cap, mărgele și brățări, a strâmbat din nas:

— Să intru la stăpân? Doamne păzește...

Păsări cu penaj neverosimil, papagali care vorbesc.

— Cât vrei pe papagal, cucoană?

— Opt mii de reali, pentru dumneavoastră...

— E prea scump.

— Da’ vorbește de-adevărat. Știe toate porcăriile...

Papagalul, ca s-o dovedească parcă, își spărgea pieptul cântând „Ai, dom’le Mé”. Nacib a trecut printre munți de brânză; soarele strălucea în galbenul fructelor coapte ale arborilor de pâine. Papagalul țipa: „Țopârlane! Țopârlane!”. Nimeni nu auzise de vreo bucătăreasă.

Un orb, cu strachina cu bănuți pusă pe jos, îngâna la chitară istorii de pe vremea luptelor:

Amâncio, bărbat viteaz
ținta nicicând n-o greșește
Júca Ferreira doar
mai viteaz e când ochește,
Într-o noapte de pierzanie
În poiană se-ntâlniră

„Cine-i?” – Ferreira-ntreabă
„Oameni buni, doar nu dihanie”
Răspunse bravul Amâncio
Cu mâna pe carabină.
Chiar maimuțele fugiră.
În noaptea grea făr’ de lumină.

Uneori, orbii știu o mulțime de lucruri. Nici ei nu auziseră însă de vreo bucătăreasă. Unul dintre ei, venit din *sertão*, înjura mâncarea din Ilhéus. Nu știau să gătească; mâncare ca lumea era la Pernambuco, nu porcăria asta de-aici, unde lumea habar n-are ce e bun.

Arabi săraci, vânzători ambulanți își arătau valizele deschise cu mărunțișuri, bucăți ieftine de stambă, mărgele false și arătoase, inele lucitoare de sticlă, parfumuri cu nume străine fabricate la São Paulo. Mulatre și negrese, servitoare pe la casele mari, se îngrămădeau în fața geamantanelor deschise:

— Ia, coniță, ia. Ieftin... – pronunție hazlie și glas îmbietor.

Tocmeli prelungite. Mărgele pe pieptul negru, brățări pe brațele mulatre, ce ispită! Sticla inelelor scânteia în soare ca diamantele.

— Sunt veritabile toate; cea mai bună calitate.

Nacib întrerupea tocmeala asupra prețului; nu știa nimeni vreo bucătăreasă bună? Era una, foarte bună, priceputâ și la mâncăruri și la dulciuri, da’ era angajată la comandorul Domingos Ferreira, da, domnule. Și se purtau cu ea de parcă nici n-ar fi fost servitoare.

Vânzătorul i-a arătat lui Nacib niște cercei:

— Ia, cumetre, ia că suntem de-un neam, cadou pentru nevastă, pentru logodnică, pentru iubită.

Nacib își urma drumul, insensibil la orice ispită. Negresele cumpărau la jumătate de preț de două ori mai mult.

Un șarlatan cu o cobră îmblânzită și un mic caiman promitea unui grup care-l înconjura că-i vindecă de orice durere. Arăta o sticluță cu un leac miraculos, descoperit de indienii din pădurile de dincolo de plantațiile de cacao.

— Vindecă de tuse, răceală, ftizie, râie, vărsat de vânt, pojar, vărsat negru, friguri, dor de cap, buboaie și toate bolile urâte, câte și mai câte, rele de la lingurică și de reumă...

Pentru o nimica toată, o mie cinci sute de reali, vindea flaconul acela de sănătate. Cobra se urca pe brațul șarlatanului; caimanul stătea pe jos, nemișcat ca o piatră ciudată. Nacib întreba pe unul, pe altul.

— De bucătăreasă n-am auzit. Știu un zidar bun...

Urcioare de lut, oale, carafe pentru apă proaspătă, blide, străchini pentru cușcuș și cai, boi, câini, cocoși, bandiți cu carabine, bărbați călări, polițiști, scene

de luptă, de înmormântare și de nuntă la preț de un *tostão*, doi, un *cruzado*[33], operele mâinilor stângace și înțelepte ale meșterilor populari. Un negru aproape la fel de înalt ca Nacib a dat pe gât un pahar de rachiu dintr-o dată și a scuipat o flegmă mare pe jos:

— Băutură a-ntâia, fie lăudat Domnul nostru Iisus Christos!

A răspuns la întrebarea obosită:

— Nu știu, domnule, nu știu. Tu știi de vreo bucătăreasă, Pedro Paca? Pentru colonel...

Celălalt nu știa. Poate la „piața de sclavi", numai că acum era pustiu și-acolo, nu venise nici un lot de *sertanejos*[34] de curând.

Nacib nici măcar nu s-a mai omorât să se ducă la „piața de sclavi" din spatele căii ferate, unde se strângeau cei ce fugeau de seceta din *sertão* și veneau să caute de lucru. Acolo își angajau coloneii muncitori și vechili, iar familiile bogate servitoarele. Dar în perioada asta nu era suflet de om acolo. A fost sfătuit să se ducă la Pontal.

Cel puțin nu mai avea de urcat povârnișuri. A luat o barcă și a traversat rada. Străbătu puținele străzi cu nisip pe jos, prin soare, unde puștii jucau fotbal cu o minge de cârpă. Euclides, patronul unei brutării, i-a spulberat orice speranță:

— Bucătăreasă? Nici gând... Nici bună, nici proastă. La fabrica de ciocolată se câștigă mai bine. Nu mai căutați.

S-a întors la Ilhéus, obosit și somnoros. La ora asta, barul trebuia să fie deschis deja și fiind zi de târg era, probabil, plin. Prezența lui, atențiile față de clienți, conversația, animația și solicitudinea sa erau indispensabile. Cei doi angajați – niște idioți – nu făceau față singuri. La Pontal, însă, i se povestise despre o bătrână care gătea bine, lucra pe la diferite case și locuia cu o fată de-a ei căsătorită, pe lângă Piața Seabra. A hotărât să-și încerce norocul.

— Pe urmă, mă duc la bar...

Bătrâna murise de peste șase luni. Fiică-sa a vrut să-i povestească toată nenorocirea, dar Nacib n-avea timp s-o asculte. L-a cuprins sfârșeala și, dacă ar fi putut, s-ar fi dus acasă să se culce. A ajuns în Piața Seabra, unde se aflau sediul primăriei și *Clubul Progresso*. Mergea rumegându-și necazurile, când a dat de colonelul Ramiro Bastos așezat pe o bancă la soare, chiar în fața palatului municipal. S-a oprit să-l salute și colonelul l-a poftit să se așeze lângă el.

— De-o groază de timp nu te-am văzut, Nacib. Cum merge barul? Tot prosper, tot prosper? Așa sper, cel puțin.

— Mi s-a-ntâmplat o chestie azi, domnule colonel! Mi-a plecat bucătăreasa. Am alergat prin tot Ilhéus-ul, am ajuns până la Pontal și nu găsesc pe nimeni care să gătească...

— Nu e ușor. Doar să cauți prin alte părți. Sau pe plantații...

— Și cu banchetul de mâine pentru rusul Jacob...

— Așa e. M-a invitat și pe mine. Poate că o să mă duc. Colonelul surâdea, mulțumit de soarele ce se juca pe geamurile primăriei și îi încălzea trupul obosit.

Despre moșierul ce se încălzea la soare

Nacib n-a reușit să plece. Nu l-a lăsat colonelul Bastos. Și cine discuta un ordin de-al colonelului, chiar când îl dădea zâmbind, de parcă te-ar fi rugat ceva.

— E devreme. Hai să mai stăm nițel de vorbă.

În zilele cu soare, întotdeauna la ora zece, sprijinindu-se într-un baston cu mâner de aur, cu pași înceți, dar încă hotărâți, colonelul Ramiro Bastos ieșea din casă, traversa strada, intra în piața primăriei și se așeza pe o bancă.

— Cobra a venit să se încălzească la soare, zicea Căpitanul, privindu-l din ușa Fiscului, față în față cu *Papetăria Modêlo*.

Colonelul îl vedea și el, își scotea panamaua și-și înclina capul cu părul alb. Căpitanul răspundea la salut deși dorințele lui erau cu totul altele.

Acolo era cea mai frumoasă grădină publică din oraș. Gurile rele spuneau că primăria se ocupa în mod special de acel loc datorită vecinătății cu vila colonelului Ramiro. Adevărul era, însă, că în Piața Seabra se înălțau clădirea primăriei, sediul *Clubului Progresso*, cinematograful *Vitoria*, unde la etajul doi locuiau burlaci și într-o sală de vizavi era sediul *Asociației Rui Barbosa*. Pe lângă alte clădiri și edificii dintre cele mai elegante din oraș. Era natural ca autoritățile publice să îngrijească piața cu deosebită atenție. Grădina publică fusese amenajată în timpul unuia din mandatele colonelului Ramiro.

În ziua aceea, bătrânul era mulțumit și cu chef de vorbă. Soarele reapăruse în sfârșit, colonelul îl simțea în spatele adus, în mâinile osoase și chiar și-n inimă. La cei optzeci și doi de ani ai săi, soarele acela de dimineață era distracția lui, luxul lui, cea mai mare bucurie. În timpul ploilor se simțea nefericit, rămânea în salon, în jilțul său austriac, așteptând vizite, ascultând cereri, promițând rezolvări. Zilnic se perindau zeci de persoane. Dar când era soare, la ora zece, indiferent cine-ar fi fost la el, se ridica, se scuza, își lua bastonul și pornea spre piață. Se așeza pe o bancă din grădină și, la scurtă vreme, apărea cineva să-i țină tovărășie. Privirea i se plimba prin piață, se oprea la clădirea primăriei. Colonelul Ramiro Bastos privea toate acele locuri ca pe o proprietate personală. Și așa era într-o oarecare măsură, pentru că de mulți ani în Ilhéus conduceau el și oamenii săi.

Era un bătrân uscățiv, ce se împotrivea trecerii anilor. Ochii lui mici păstrau o scânteiere poruncitoare, de om obișnuit să dea ordine. Fiind unul din marii moșieri din regiune, devenise șef politic respectat și temut. Luase puterea în mână pe vremea luptelor pentru pământ, când Cazuza Oliveira se prăbușise. Îl sprijinise pe bătrânul Seabra și acesta îi dăduse toată regiunea pe mână. Fusese de două ori primar și acum era senator statal. Din doi în doi ani primarul se schimba

în urma unor alegeri aduse din condei, pentru că, de fapt, nu se schimba nimic... Cel ce continua să poruncească era tot colonelul Ramiro, al cărui portret, în picioare, putea fi văzut în salonul de onoare al primăriei, unde se organizau conferinţele şi festivităţile. Prieteni de nădejde sau rude de-ale lui se schimbau în funcţie şi nu mişcau un deget fără aprobarea lui. Fiul său, medic pediatru şi deputat statal, îşi crease faima de bun administrator. Construise străzi şi pieţe. Amenajase grădini publice şi, în timpul administraţiei sale, oraşul începuse să-şi schimbe înfăţişarea. Se spunea că toate astea aveau ca scop să-i faciliteze alegerea în Camera Statală. Cu toate acestea, adevărul era că el, colonelul Ramiro, iubea oraşul în felul lui, aşa cum îşi iubea grădina din faţa casei, ori livada de la moşie. În grădinile lui de-acasă sădise până şi meri, peri şi plante aduse din Europa. Îi plăcea să vadă oraşul curat (şi de-aceea municipalitatea cumpărase camioane), asfaltat, cu grădini şi un bun sistem de canalizare. Sprijinea construcţiile de case bune şi se bucura când străinii vorbeau de frumuseţea oraşului Ilhéus, cu piaţetele şi grădinile sale. Pe de altă parte, însă, rămânea cu înverşunare surd la anumite probleme, la diferite cereri: construirea de spitale, înfiinţarea unui gimnaziu municipal, construirea unor drumuri în interiorul provinciei ori a unor terenuri de sport. Strâmba din nas când auzea de *Clubul Progresso* şi nici nu voia să audă de dragarea radei. De astfel de lucruri se ocupa doar când nu avea încotro, când simţea că prestigiul său se clatină. Aşa se întâmplase cu şoseaua, operă a două municipalităţi – Ilhéus şi Itabuna. Privea cu neîncredere anumite întreprinderi şi, mai ales, anumite obiceiuri noi. Şi cum opoziţia se reducea la un mic grup de nemulţumiţi fără putere şi nereprezentativi, colonelul făcea aproape întotdeauna ce voia, cu un suprem dispreţ pentru opinia publică. Cu toate acestea, în ciuda încăpăţânării sale, în ultima vreme simţea că indiscutabilul său prestigiu, cuvântul lui cu putere de lege sunt într-o oarecare descreştere. Nu datorită opoziţiei, lipsită de platformă, ci datorită dezvoltării oraşului şi a regiunii care, uneori, păreau că vor să scape din mâinile sale, acum tremurânde. Nu-l criticau propriile lui nepoate pentru că determinase primăria să refuze un ajutor economic pentru *Clubul Progresso*? Şi ziarul lui Clóvis Costa nu îndrăznise să ia în discuţie chestiunea gimnaziului? Le auzise pe nepoate spunând: „Bunicul e un retrograd!”.

El înţelegea şi accepta cabaretele; bordelurile, orgiile destrăbălate din timpul nopţii în Ilhéus. Oamenii aveau nevoie de aşa ceva; şi el fusese tânăr. Ceea ce nu înţelegea era chestia asta cu un club unde tineri şi tinere stăteau de vorbă până la ore târzii, dansau dansurile acelea moderne, şi unde până şi femei căsătorite se lăsau purtate în vârtej de alte braţe decât cele ale soţilor lor, ce indecenţă! Femeia e făcută să trăiască în casă, să îngrijească de copii şi de cămin. Iar fetele tinere, să aştepte un soţ, să ştie să coasă, să cânte la pian, să supravegheze treburile bucătăriei. Nu putuse să împiedice înfiinţarea clubului, deşi se străduise. Mundinho Falcão ăsta, venit din Rio, îi scăpa de sub control, nu venea să-l

viziteze, ori să-i ceară vreo părere, lua hotărâri de unul singur și făcea-ceea ce credea de cuviință. Colonelul simțea undeva în adâncul sufletului că exportatorul era un dușman și că o să-i mai dea dureri de cap. În aparență erau în relațiile cele mai bune. Când se întâlneau, ceea ce se întâmpla rar, schimbau cuvinte amabile, dovezi de prietenie, își ofereau serviciile unul altuia. Dar Mundinho ăsta începuse să-și bage nasul în toate, tot mai multe persoane îl înconjurau, vorbea despre Ilhéus, viața și progresul orașului, ca și cum asta ar fi fost treaba lui, de îndatoririle sale, de parcă ar fi avut vreo autoritate. Era dintr-o familie obișnuită să conducă în sudul țării, frații lui aveau un nume și bani. Pentru el, colonelul Ramiro parcă nici n-ar fi existat. Nu așa a procedat când a hotărât să construiască un bulevard pe malul mării? Apăruse pe neașteptate la primărie, în chip de proprietar al terenului, cu toate planurile gata.

Nacib i-a povestit ultimele noutăți; colonelul aflase deja că vaporul Itei eșuase.

— A venit și Mundinho Falcão cu vaporul. Zice el povestea cu intrarea în port...

— Venetic... i-a tăiat vorba colonelul. Ce dracu' o căuta în Ilhéus cu care n-are nimic de-a face? – era glasul dur al bărbatului care pusese foc moșiilor, dăduse năvală peste așezări și lichidase oameni fără milă. Nacib s-a cutremurat.

— Venetic...

Ca și cum Ilhéus n-ar fi fost un meleag de venetici, de oameni veniți din toate părțile. Dar nu era același. Ceilalți veneau modești, se înclinau imediat în fața autorității familiei Bastos, voiau să câștige bani, să se stabilească, să ajungă pe plantații. Nu se apucau să se îngrijească de „progresul orașului și al regiunii", să ia hotărâri privind trebuințele orașului Ilhéus. Cu câteva luni înainte, colonelul Ramiro Bastos fusese căutat de Clóvis Costa, proprietarul unui hebdomadar. Voia să creeze o societate care să publice un cotidian. Avea și utilajul necesar la Bahia, îi trebuia doar capitalul. I-a dat lungi explicații: o publicație cotidiană însemna un nou pas pe calea progresului în Ilhéus și ar fi primul ziar din stat, în afară de cele din capitală. Ziaristul voia să obțină bani de la moșieri, să fie toți societari ai ziarului, organ în slujba apărării intereselor din regiunea cacauei. Lui Ramiro Bastos nu i-a plăcut ideea. Apărare contra cui sau contra ce? Cine amenința Ilhéus? Poate guvernul? Opoziția nu prezenta importanță, era vrednică de dispreț. Un cotidian i se părea un lux de prisos. Dacă avea nevoie de el pentru orice altceva, îi stătea la dispoziție. Pentru un ziar, însă, nu...

Clóvis plecase descurajat și se plânsese lui Tonico Bastos, celălalt fiu al colonelului, notarul orașului. Ar putea scoate niște bani de la câțiva moșieri, dar refuzul lui Ramiro însemna refuzul majorității. Fiecare l-ar fi întrebat:

— Colonelul Ramiro cât a dat?

Colonelul nu se mai gândise la povestea asta. Chestia cu ziarul era un

pericol. Era de-ajuns ca, într-o zi, să-l refuze cu ceva pe Clóvis și ziarul să treacă de partea opoziției, să se vâre în treburile municipalității, despicând firul în patru și terfelind cine știe ce nume. Prin refuzul lui, înmormântase definitiv această idee. Asta îi spusese lui Tonico în seara când acesta venise să-i vorbească despre afacere, povestindu-i de ieremiadele lui Clóvis.

— Ție îți trebuie un cotidian? Nici mie. Deci Ilhéus n-are nevoie de ziar – și a schimbat vorba.

Mare nu i-a fost însă surpriza, când a văzut pe stâlpii din piață și pe ziduri, după câteva zile, afișe ce anunțau apropiata apariție a ziarului. L-a chemat pe Tonico:

— Ce-i cu povestea cu ziarul?

— Cu Clóvis?

— Da. Am văzut afișe care anunțau că apare.

— Mașinile au și sosit și acum le instalează.

— Cum așa? Eu l-am refuzat. Unde a găsit bani? La Bahia?

— Chiar aici, tată. Mundinho Falcão...

Și cine încurajase crearea *Clubului Progresso*, cine le dăduse bani salariaților din comerț să înființeze cluburile de fotbal? Umbra lui Mundinho Falcão se întindea în toate părțile. Numele lui răsuna tot mai insistent în urechile colonelului. Chiar și-acum, arabul Nacib îi vorbea de el și de sosirea lui, când anunțase că o să vină niște ingineri de la Ministerul Drumurilor să studieze chestiunea radei portului. Cine îi ceruse ingineri, cine îl pusese să rezolve problemele orașului? De când reprezenta el autoritățile?

— Cine l-a pus să se ocupe de asta? – glasul repezit al bătrânului îl întreba pe Nacib, de parcă acesta ar fi avut vreo vină.

— Ah, asta nu știu... Eu vând ce-am cumpărat...

Florile colorate din parc străluceau în lumina zilei minunate și păsările ciripeau în pomii din jur. Colonelului i s-a întunecat chipul și Nacib nu avea curaj să plece. Bătrânul era furios; brusc a început să vorbească. Dacă își închipuie că el e terminat, se înșală. Încă n-a murit și nici nu s-a ramolit. Vor să lupte? Păi atunci o să ne luptăm; toată viața asta a făcut. Cum și-a plantat arborii de cacao, cum și-a întins hotarele moșiilor sale, cum și-a construit imperiul? Nu moștenind de la părinți, nici crescând la umbra fraților, în marile capitale, ca acest Mundinho Falcão... Cum și-a lichidat adversarii politici? Pătrunzând în junglă cu revolverul în mână și cu pistolarii după el. Oricare om mai în vârstă din Ilhéus poate povesti. Nimeni n-a uitat încă aceste istorii. Mundinho Falcão ăsta se înșală foarte tare; vine din altă parte, nu cunoaște trecutul orașului Ilhéus, era mai bine să se fi informat mai întâi... Colonelul bătea cu vârful bastonului în asfaltul aleii. Nacib îl ascultă în tăcere.

Vocea prietenoasă a profesorului Josué îl întrerupe:

— Bună ziua, domnule colonel! Ați ieșit la soare? Colonelul zâmbește și-i întinde mâna tânărului:

— Stau la povești cu amicul Nacib. Stai jos. I-a făcut loc pe bancă: La vârsta mea, nu-mi mai rămâne decât să ies la soare...

— Ei, domnule colonel, puțini tineri se pot compara cu dumneavoastră.

— Tocmai îi spuneam lui Nacib că încă n-am murit. Deși sunt persoane care cred că nu mai fac doi bani.

— Nimeni nu crede așa ceva, domnule colonel, a spus Nacib.

Ramiro Bastos a schimbat vorba și l-a întrebat pe Josué:

— Cum merge colegiul Enoch?

Josué era profesor și director adjunct al colegiului.

— Foarte bine, foarte bine. A fost oficializat. Acum Ilhéus are gimnaziul său. E un eveniment important.

— A fost oficializat? Nu știam... Guvernatorul îmi transmisese că nu se va putea face decât la începutul anului. Că, prin lege, ministerul nu poate să-l oficializeze mai devreme. M-am interesat mult de problema asta.

— Într-adevăr, domnule colonel, oficializările se fac, în principiu, întotdeauna la începutul anului, înainte de începerea cursurilor. Dar Enoch l-a rugat pe Mundinho Falcão când s-a dus la Rio...

— Ah!

— ...și a obținut o derogare de la minister. La examenele de anul ăsta va participa deja un delegat din partea guvernului federal. E un mare eveniment pentru Ilhéus...

— Fără-ndoială... Fără-ndoială...

Tânărul profesor continua să vorbească, Nacib profită de ocazie ca să plece, iar colonelul nici nu-i auzea. Gândurile lui erau departe. Ce dracului făcea fiu-su, Alfredo, la Bahia? Deputat statal, putând să intre la Palat și să-i vorbească guvernatorului în orice moment, ce naiba făcea? Nu-i ceruse el oficializarea colegiului? Lui, și nimănui altcuiva, i-ar fi datorat Enoch și orașul oficializarea colegiului, dacă guvernatorul, împins de la spate de Alfredo, s-ar fi interesat realmente de asta. În ultima vreme, el, Ramiro, aproape că nu se mai ducea la Bahia la sesiunile Senatului; o călătorie din asta era un sacrificiu. Și uite rezultatul: cererile sale adresate guvernului dormeau pe la ministere, se târau pe cărările normale ale birocrației, în timp ce... Colegiul va fi neapărat oficializat: la începutul anului îi trimisese vorbă guvernatorul, de parcă s-ar fi grăbit să-i îndeplinească rugămintea. Și el fusese mulțumit și-i dăduse vestea lui Enoch, subliniind promptitudinea cu care guvernatorul răspundea solicitărilor sale.

— La anu’, colegiul dumneavoastră va avea statut federal.

Enoch îi mulțumise, dar regretase:

— Ce păcat că n-ați obținut oficializarea chiar acum, domnule colonel.

Pierdem un an și mulți copii o să se ducă la Bahia.

— Nu-i bună perioada, dragul meu. La mijlocul anului școlar e imposibilă oficializarea. Trebuie doar să mai așteptăm puțin.

Și acum, dintr-odată, vestea. Colegiul oficializat înainte de termen, mulțumită lui Mundinho Falcão. O să se ducă la Bahia și-o să-i spună câteva guvernatorului... El nu era omul cu care să glumești, să te poți juca cu prestigiul lui. Și fiu-su ce dracu' făcea în Cameră? Băiatul n-avea stofă de politician; era un medic bun, bun administrator, dar era moale, nu semăna cu el, nu știa să se impună. Celălalt, Tonico, era cu gândul doar la muieri, nu voia să știe de nimic altceva... Josué pleca.

— Pe curând, fiule. Transmite-i lui Enoch felicitările mele. Așteptam vestea asta dintr-un moment într-altul.

Rămase, din nou, singur în piață. Nu mai simțea veselia soarelui, chipul i se întunecase. Se gândea la vremurile trecute, când asemenea lucruri se rezolvau ușor. Când cineva devenea incomod, era de-ajuns să chemi un om de încredere, să-i promiți niște hani și să-i spui numele tipului. În ziua de azi era altfel. Dar Mundinho Falcão ăsta se înșela. Ilhéus se schimbase mult în acești ani, e foarte adevărat. Colonelul Ramiro căuta să înțeleagă această viață nouă, acest Ilhéus ce se năștea din celălalt care fusese al său. Credea că îl înțelesese, că-i pătrunsese problemele, nevoile. Nu înfrumusețase orașul, nu construise piețe și parcuri, nu asfaltase străzi, nu construise până și șoseaua, în ciuda promisiunilor făcute englezilor de la căile ferate? Și-atunci, de ce așa, dintr-odată, orașul părea că-i scapă din mâini? De ce începeau toți să facă ce voia fiecare, pe cont propriu, fără să-l asculte, fără să aștepte ca el să le dea ordine? Ce se întâmpla în Ilhéus și el nu mai înțelegea și nu mai comanda?

Nu era omul care să se lase învins în luptă. Acela era pământul lui, nimeni nu făcuse mai mult pentru el decât Ramiro Bastos și nimeni n-o să-i ia bastonul de mareșal oricine-ar fi fost. Simțea că se apropie o nouă perioadă de lupte. Diferită de cea de altădată mai grea, poate. S-a ridicat și s-a îndreptat din spate ca și cum n-ar fi simțit povara anilor. Putea fi bătrân, dar încă nu intrase în mormânt și câtă vreme va trăi, el o să poruncească acolo. A părăsit grădina și s-a îndreptat spre palat. Polițistul de la intrare i-a prezentat onorul. Colonelul Ramiro Bastos a zâmbit.

Despre conspirația politică

La ceasul când colonelul Ramiro Bastos intra în clădirea primăriei și arabul Nacib ajungea la barul *Vesúvio*, fără să fi găsit bucătăreasă, Mundinho, în casa lui de pe malul mării, îi povestea Căpitanului:

— O bătălie, dragul meu. N-a fost deloc ușor.

A dat la o parte cana, și-a întins picioarele și s-a lăsat pe spate în fotoliu, a lene. Trecuse în fugă pe la birou și-l adusese pe prietenul său acasă, sub pretext că trebuie să-i povestească noutățile. Căpitanul a sorbit o înghițitură de cafea și a vrut să știe amănunte:

— Dar care-i cauza acestei înverșunări? În fond, Ilhéus nu e un orășel oarecare. E un oraș cu un venit de peste un miliard.

— Ei bine, dragul meu, un ministru nu e atotputernic. Trebuie să țină seamă de interesele guvernatorilor. Și guvernul din Bahia e dispus să asculte orice, în afară de problema portului Ilhéus. Fiecare sac de cacao care pleacă din portul Bahia înseamnă bani pentru docurile de acolo. Și ginerele guvernatorului e în relații cu cei de la docuri. Ministrul mi-a spus: domnule Mundinho, din cauza dumitale o să mă pun prost cu guvernatorul din Bahia.

— E un nesimțit ginerele ăsta. Asta nu vor să înțeleagă coloneii. Chiar azi discutam, în timp ce vaporul de la Ita era repus pe linia de plutire. Ei sprijină un guvern care suge totul din Ilhéus și nu ne dă nimic.

— Ba nu... Politicienii de aici nu mișcă nici un deget.

— Așa e. Și pun bețe-n roate unor lucrări indispensabile pentru oraș. E o tâmpenie fără seamăn. Ramiro Bastos își încrucișează brațele, n-are orizont și ceilalți îl aprobă.

Graba care-l cuprinsese pe Mundinho la birou, făcându-l să-și părăsească clienții și să amâne pe după-masă importante întâlniri de afaceri, dispărea acum, când acesta observase nerăbdarea Căpitanului. Trebuia neapărat ca celălalt să-i ofere șefia politică, trebuia să se lase rugat, să fie luat prin surprindere, implorat. S-a ridicat, s-a dus până la fereastră și a contemplat marea ce se spărgea de țărm în ziua însorită.

— Uneori, stau și mă întreb. Căpitane, ce dracu’ caut eu aici? În fond, aș putea să mă bucur de viață la Rio sau la São Paulo. Chiar și-acum, frate-meu Emilio, deputatul, m-a întrebat: „Încă nu te-ai plictisit de nebunia asta cu Ilhéus-ul? Nu știu ce te-a apucat de te-ai vârât în văgăuna aia”. Dumneata știi că familia mea face comerț cu cafea, nu știai? Acum mulți ani...

Bătea cu degetele în fereastră și-l privea pe Căpitan:

— Să nu crezi că mă plâng; cacaua e o afacere bună. Foarte bună. Dar nu se poate compara viața de-aici cu viața de la Rio. Și totuși, nu vreau să mă întorc. Și știi de ce?

Căpitanul se bucura de acel ceas de intimitate cu exportatorul, se simțea mândru de acea prietenie cu un om important:

— Îți mărturisesc curiozitatea mea. Care nu e numai a mea, ci a tuturor. Ăsta-i unul din misterele locale: de ce-ai venit aici...

— De ce-am venit n-are importanță. De ce-am rămas, asta e întrebarea. Când am debarcat aici și am tras la *Hotel Coelho*, în prima zi, îmi venea să mă așez

în stradă și să plâng.

— Înapoierea.

— Ei bine, cred că tocmai asta m-a prins. Exact asta... Un pământ nou, bogat, unde totul trebuie făcut, totul e la început. Ceea ce s-a făcut, în general, e prost făcut și trebuie schimbat. Aici, ca să spun așa, trebuie creată o civilizație.

— Trebuie creată o civilizație, bine zis... îl aproba Căpitanul. Pe vremuri, în timpul încăierărilor, se spunea că cine vine în Ilhéus nu mai pleacă niciodată. Ți se afundau picioarele în mierea dulce de cacao și rămâneai prins acolo pe vecie. N-ai auzit povestea?

— Ba da, dar cum eu sunt exportator, şi nu plantator, cred că picioarele mele s-au afundat în noroiul străzilor. Și asta m-a făcut să rămân ca să construiesc ceva. Nu știu dacă mă înțelegi.

— Perfect.

— Bineînţeles că dacă n-aș fi câștigat bani, dacă, n-ar fi fost cacaua o afacere bună așa după cum e, n-aș fi rămas. Dar asta n-ar fi fost de-ajuns ca să mă țină aici. Cred că am vocația pionieratului, a râs el.

— De-asta te bagi în atâtea? Acum înțeleg... Cumperi terenuri, construiești case, investești în cele mai felurite afaceri...

Căpitanul continua să înșire afacerile lui Mundinho și, în același timp, își dădea seama cât de întinse erau, de faptul că exportatorul era prezent în aproape tot ceea ce se făcea în Ilhéus: deschiderea unor noi filiale ale unor bănci, Întreprinderea de Autobuze, bulevardul de pe malul mării, ziarul, agronomii aduși pentru îngrijirea plantațiilor, arhitectul extravagant care-i construise casa și acum era la modă, copleșit de atâta lucru.

— ...până și artiști de teatru ai adus... A încheiat râzând, aluzie la balerina sosită cu Ita, de dimineață.

— Drăguță, nu? Săracii. I-am întâlnit pe amândoi la Rio; nu știau ce să mai facă. Voiau să plece undeva, dar n-aveau nici bani de drum. M-am transformat în impresar...

— În condițiile astea, dragul meu, e avantajos. Și eu m-aș face impresar. Soțul pare a face parte din Confreria...

— Ce confrerie?

— Confreria Sfântului Corneliu, ilustra confrerie a soților cu coarne împăcați cu soarta, a nevinovaților de treabă...

Mundinho a făcut un gest cu mâna.

— Aiurea... Nici nu sunt căsătoriți; oamenii ăștia nu se căsătoresc. Trăiesc împreună, dar fiecare cu-ale lui. Ce crezi dumneata că face ea când n-are unde dansa? Pentru mine a fost un amuzament, așa ca să alung monotonia călătoriei. S-a terminat. E la dispoziția dumneavoastră. Trebuie doar să plătești, dragul meu.

— Coloneii o să-și piardă capul... Nu contează că nu sunt căsătoriți cu

pirostrii. Idealul oricărui colonel e să se culce cu o femeie căsătorită. Dar dacă cineva ar vrea să se culce cu nevasta vreunuia din ei, Dumnezeule... Revenind la problema portului... Dumneata eşti hotărât să mergi mai departe?

— Pentru mine e o chestiune personală acum. La Rio am intrat în legătură cu o companie suedeză de cargouri. Sunt dispuşi să înfiinţeze o linie directă pentru Ilhéus. Când în port vor putea intra vase de pescaj mai mare.

Căpitanul asculta atent, rumegând nişte gânduri care-l urmăreau de multă vreme, anumite planuri politice. Venise momentul să le pună în aplicare. Sosirea lui Mundinho în Ilhéus fusese o binecuvântare a cerului. Dar cum o să primească propunerea? Trebuia să fie atent ca să-i câştige încrederea, să-i convingă. Mundinho se simţea înduioşat de admiraţia celuilalt, era pornit pe confidenţe, se lăsa dus de val:

— Ascultă, Căpitane, când am venit aici... – a tăcut o clipă, de parcă ar fi şovăit dacă să vorbească sau nu – ...am venit ca fugar. O nouă pauză. Nu fugeam de poliţie! Fugeam de o femeie. Într-o zi am să-ţi spun toată povestea, dar azi nu. Ştii ce înseamnă pasiune? Mai mult decât pasiune, nebunie. De-aceea am venit aici şi am abandonat totul. Mi se vorbise de Ilhéus, de cacao. Am venit să văd cum era şi n-am mai plecat. Restul îl ştii: firma exportatoare, viaţa mea aici, prietenii buni pe care mi i-am făcut, entuziasmul meu pentru aceste locuri. Nu e doar o chestiune de afaceri, de bani, mă înţelegi? Puteam să câştig tot atât, sau mai mult, exportând cafea. Aici, însă, simt că fac ceva, că sunt cineva, pricepi? Cu mâinile mele... – şi-şi privea mâinile îngrijite, fine, cu manichiura făcută, ca mâinile unei femei.

— Despre asta voiam să-ţi vorbesc...

— Stai un pic. Lasă-mă să termin. Am venit din motive personale, fugind. Dar am rămas, datorită fraţilor mei. Sunt cel mai tânăr dintre noi trei, mezinul, mult mai tânăr, m-am născut târziu. Totul era făcut, eu nu trebuia să mă zbat pentru nimic. Doar să las lucrurile să meargă înainte. Eu eram întotdeauna al treilea. Întâi, ceilalţi doi. Şi asta nu-mi plăcea.

Căpitanul era în culmea bucuriei; confidenţele acelea veneau la ţanc. Se împrietenise cu Mundinho Falcão, de îndată ce exportatorul sosise în Ilhéus, datorită înfiinţării noii firme exportatoare. El era inspector financiar federal şi trebuia să-i dea o serie de indicaţii exportatorului. Au început să-şi petreacă timpul împreună şi el îi servea de ghid. L-a dus la moşia lui Ribeirinho, la Itabuna, Pirangi, Agua Preta, i-a explicat obiceiurile locului, ba i-a recomandat chiar şi femei. Mundinho, la rândul lui, nu-şi dădea aere, era un om cordial, cu care te împrieteneai uşor. La început, Căpitanul era doar mândru de intimitatea lui cu acel bogătaş din sud, dintr-o familie cu o poziţie importantă în economie şi politică, un frate deputat şi rude în diplomaţie. Fratele mai mare fusese chiar propus pentru postul de ministru al economiei. De-abia după aceea, odată cu trecerea timpului şi cu multiplele activităţi ale lui Mundinho, a început să cugete şi să facă planuri: ăsta

era omul indicat să înfrunte familia Bastos şi s-o răstoarne....

— Am fost un copil răsfăţat. La firmă n-aveam nimic de făcut; fraţii mei rezolvau totul. Deşi ajunsesem om în toată firea, pentru ei eram tot prâslea. Mă lăsau să mă distrez, pentru că mai târziu o să vină şi „vremea responsabilităţilor mele" – cum spunea Lourival... – chipul i s-a posomorât când l-a pomenit pe fratele lui mai mare. Înţelegi? Am obosit să nu fac nimic, să fiu fratele mai mic. Poate că n-aş fi reacţionat niciodată şi m-aş fi complăcut în starea aceea de lenevie, de trai bun. Dar a apărut o femeie... O problemă fără rezolvare... – acum se întorsese spre mare, în faţa ferestrei deschise, dar privea dincolo de orizont, amintiri şi chipuri pe care el le zărea.

— Drăguţă?

— Ar însemna s-o jigneşti. E o frumuseţe, Căpitane, ştii? Perfecţiunea. Despre asemenea femeie nu poţi spune că-i drăguţă.

Şi-a trecut mâna peste faţă, ca să alunge nălucile:

— În fine... În fond, sunt mulţumit. Astăzi nu mai sunt fratele lui Lourival şi al lui Emilio Mendes Falcão. Sunt eu însumi. Aici e locul meu, am firma mea şi-am să întorc pe dos Ilhéus ăsta, să fac din el o...

— ...o capitală, cum spunea chiar azi Doctorul... l-a întrerupt Căpitanul.

— De data asta, fraţii mei m-au privit cu alţi ochi. Şi-au pierdut speranţa că o să mă vadă întorcându-mă învins, cu capul plecat. Adevărul e că nu mă descurc prea rău, nu?

— Rău? Pe naiba; păi ai sosit mai ieri şi ai ajuns deja cel mai mare exportator de cacao.

— Încă nu. Kaufmann exportă mai mult. Şi Stevenson. Dar o să le-o iau înainte. Şi totuşi, ceea ce mă ţine aici sunt aceste locuri aflate la începuturile lor, această primă etapă în care totul e încă de făcut şi faptul că eu pot să fac asta. Cel puţin – s-a corectat – să ajut să se facă. Pentru un om ca mine ăsta-i un stimulent.

— Dumneata ştii ce se spune prin târg?

Căpitanul se ridicase şi străbătea încăperea; sosise momentul.

— Ce?

Mundinho aştepta, ghicea cuvintele celuilalt.

— Că ai ambiţii politice. Chiar azi...

— Ambiţii politice? Niciodată nu m-am gândit serios la aşa ceva. Vreau să câştig bani şi să încurajez progresul acestor meleaguri.

— Toate astea sunt foarte bune şi frumoase. Dar n-ai să reuşeşti să faci nici jumătate din ceea ce gândeşti dacă nu intri în politică şi nu se schimbă situaţia actuală de aici.

— De ce?

Cărţile erau pe masă; începea jocul.

— Chiar dumneata ai spus-o: ministrul trebuie să ţină seama de

guvernator. Guvernul n-are nici un interes; politicienii de aici sunt niște imbecili. Coloneii nu văd nici un pas în fața ochilor. Pentru ei totul e să planteze și să recolteze cacaua. Restul nu-i interesează. Aleg niște idioți în Cameră și votează pe cine poruncește Ramiro Bastos. Primăria trece din mâinile unui fiu în cele ale unei rude de-a lui Ramiro.

— Dar colonelul face mereu câte ceva...

— Asfaltează străzi, construiește piețe, sădește flori. Și atât. Drumuri, nici gând. Pentru șoseaua spre Itabuna s-a dat o adevărată luptă. Că are obligații față de englezii de la căile ferate, că așa și pe dincolo... Portul? Că i-a promis guvernatorului... De parcă Ilhéus ar fi rămas pe loc de douăzeci de ani încoace... Acum era Mundinho cel care asculta în tăcere. Căpitanul vorbea cu o doză de înflăcărare, vrând să fie convingător. Mundinho se gândea: are dreptate, nevoile coloneilor nu mai corespund cu cele ale regiunii în progres rapid.

— Ai dreptate...

— Bineînțeles că am – îl bătea pe umăr pe exportator. Chiar dacă nu vrei, n-ai altă soluție decât să intri în politică...

— De ce?

— Pentru că ți-o cer Ilhéus, prietenii dumitale, poporul!

Căpitanul vorbea solemn, întinsese brațul de parcă ținea un discurs. Mundinho Falcão a aprins o țigară:

— Trebuie să mă gândesc...

Și se vedea în Camera Federală, ales deputat al regiunii cacauei, așa cum îi spusese lui Emilio.

— Nici nu-ți imaginezi... Căpitanul s-a așezat din nou, mulțumit de sine însuși. Nu se vorbește decât de asta. Toți cei care se interesează de progresul orașului Ilhéus, al Itabunei, al întregii zone. O mulțime de oameni, nici nu-i poți socoti.

— E o problemă de discutat; nu spun nici da, nici nu. Nu vreau să mă vâr într-o aventură ridicolă.

— Aventură? Dacă ți-aș spune că o să fie ușor, că n-o să ne luptăm, te-aș minți. O să fie o luptă grea, fără-ndoială. Dar un lucru e sigur: putem câștiga de departe.

— Trebuie gândit... a repetat Mundinho Falcão.

Căpitanul a zâmbit; Mundinho se arăta interesat și de-aici până să se hotărască era doar un pas. Și, în Ilhéus, doar Mundinho Falcão, el și nimeni altul, putea să facă față puterii colonelului Ramiro Bastos, doar el îl putea răzbuna pe Căpitan. Nu familia Bastos îl răsturnase pe bătrânul Cazuzinha, ruinându-l într-o luptă politică lipsită de glorie și lăsându-l pe Căpitan fără nici o moștenire, depinzând de un salariu de la stat?

Mundinho Falcão a zâmbit și el; Căpitanul era acolo și-i oferea puterea

sau, cel puțin, mijloacele de a pune mâna pe putere. Așa cum își dorise.

— De gândit? Alegerile se apropie. Trebuie să începem imediat.

— Dumneata chiar crezi că o să fiu sprijinit, că vor fi oameni care mă vor sprijini?

— Totul e să te hotărăști. Vezi, povestea asta cu portul poate fi decisivă. E o chestiune care preocupă pe toată lumea. Și nu numai aici. La Itabuna, Itapira, în toată provincia. O să vezi: sosirea inginerului va face senzație.

— Și după inginer o să vină dragele, remorcherele...

— Și cui îi datorează Ilhéus toate astea? Îți dai seama că ai victoria în mână? E mai grozav decât dac-ai avea niște cărți măsluite. Știi care-i prima măsură de luat?

— Care?

— O serie de articole în *Diário,* care să demaște guvernul, primăria și să arate importanța portului. Vezi, avem până și ziar!

— Eh, nu-i al meu. Am dat bani ca să-l ajut, dar Clóvis Costa n-are nici o obligație față de mine. Cred că e prieten cu familia Bastos. Cel puțin, cu Tonico; i-am văzut împreună...

— E prieten cu cine plătește mai bine. Lasă-l în seama mea.

Exportatorul a vrut să pară că mai are o ultimă îndoială:

— Oare chiar merită? Politica e întotdeauna așa de murdară... Dar dacă e pentru binele acestor locuri... Se simțea ușor ridicol. Poate c-o să fie nostim, a dres-o.

— Dragul meu, dacă vrei să-ți realizezi proiectele, să slujești Ilhéus-ul, n-ai altă soluție. Idealismul nu-i de-ajuns.

— Ai dreptate...

Se auzeau bătăi la ușă și servitoarea se duse să deschidă. Figura de neconfundat a Doctorului exclama:

— Am fost la birou să-ți spun bun venit. Nu te-am găsit, așa că am trecut pe-aici să te salut. Transpira sub gulerul tare cu vârfurile răsfrânte și cămașa cu piepții scrobiți.

Căpitanul s-a grăbit:

— Ce-ai zice, Doctore, să-l avem pe Mundinho Falcão candidat la viitoarele alegeri?

Doctorul a ridicat brațele:

— O veste formidabilă! Senzațională! s-a întors spre exportator. Dacă modestele mele servicii vă pot fi de folos...

Căpitanul s-a uitat la Mundinho vrând parcă să-i spună: „Vezi că nu te mințeam? Cei mai de nădejde oameni din Ilhéus...”.

— Dar deocamdată e secret, Doctore.

S-au așezat toți trei și Căpitanul a început să explice mecanismul politic

din acele locuri, legăturile între cei ce dispuneau de voturi, interesele aflate în joc. Doctorul Ezequiel Prado, de pildă, persoană cu mulți prieteni printre moșieri, era nemulțumit de familia Bastos pentru că nu-l făcuse președintele Consiliului municipal...

Despre arta de a vorbi de viața altora

Nacib și-a suflecat mânecile cămășii și a examinat clientela. La ora aceea, aproape toți clienții erau străini, în trecere prin oraș, datorită târgului. Erau și câțiva pasageri de pe vasul companiei Ita, în tranzit spre porturile din nord; pentru clienții obișnuiți era încă devreme. L-a apucat de braț pe Bico-Fino și i-a luat sticla din mână:

— Ce-nseamnă asta? Era o sticlă de coniac portughez. Unde s-a mai văzut așa ceva? S-a îndreptat spre tejghea cu băiatul. Să-i servești pe mitocani cu coniac veritabil... A luat altă sticlă, la fel, cu aceeași etichetă, în care era coniac portughez amestecat cu coniac autohton – rețete de-ale arabului ca să-și sporească câștigul.

— Nu era pentru ăștia, domn' Nacib. Pentru echipajul vaporului.

— Și ce? Ăia-s mai buni decât ăștialalți? Coniacul pur, vermutul neamestecat, Porto-ul și Madeira nebotezate erau rezervate pentru clienții siguri, cei de fiecare zi, pentru prieteni. Cum lipsea de la bar, angajații lui încurcau borcanele; dacă n-ar fi fost tot timpul acolo și-ar fi pierdut toți banii, până la urmă. Deschise sertarul casei de bani. O să fie o zi cu aglomerație! Și cu multe taclale. Plecarea Filomenei însemna nu doar o pierdere materială, ci și oboseală. Îi răpea liniștea sufletească, îl împiedica să se dedice pe de-a-ntregul multiplelor noutăți și întâmplări demne de a fi comentate când îi vor sosi prietenii. Noutăți cu ghiotura și, după părerea lui Nacib, nimic nu era mai plăcut – cu excepția mâncării și a femeilor – decât să comentezi noutățile și să faci speculații. Suprema artă, suprema desfătare a orașului era să vorbească despre viața altora. Artă ridicată la incredibile rafinamente de fetele bătrâne. „S-a întrunit Congresul Limbilor de Viperă" – spunea João Fulgêncio când le vedea în fața bisericii, la ora împărtășaniei. Dar oare nu la *Papetăria Modêlo*, unde împărățea João Fulgêncio printre cărți, caiete, creioane și tocuri, se întruneau talentele locale, limbile la fel de ascuțite ca acelea ale fetelor bătrâne? Acolo și la baruri, pe cheiurile din port, la mesele de pocher, peste tot, se vorbea de viața celorlalți, se comentau evenimentele. Odată îi spuseră lui Nhô-Galo că se vorbea despre aventurile lui la casele de toleranță. Răspunsese cu glasul lui fonfăit:

— Băiete, nu mă deranjează. Știu că lumea mă bârfește, dar toată lumea e bârfită; de-abia fac și eu un efort să vă dau un subiect de conversație, ca un bun patriot.

Asta era principala distracție a orașului. Și cum nu toți aveau umorul lui

Nhô-Galo, uneori se auzeau palme prin baruri, unii mai colerici cereau explicații, scoteau revolverul. Așa că nu era o artă gratuită, lipsită de pericole.

În ziua aceea erau multe de comentat: în primul rând, problema portului, chestiune complexă, cu o mulțime de detalii cum ar fi eșuarea vaporului Itei, sosirea inginerului, activitatea lui Mundinho Falcão („Ce vrea ăsta, de fapt?” – întreba colonelul Manuel das Onças), marea supărare a colonelului Ramiro Bastos. Numai povestea asta complicată era de-ajuns de pasionantă. Dar cum să-i treci cu vederea pe cei doi artiști, pe femeia cea frumoasă și pe prințul ăla de coate-goale cu mutra lui de șobolan înfometat? Chestiune delicată și savuroasă, care va stârni glumele Căpitanului și ale lui João Fulgêncio, sarcasticele comentarii ale lui Nhô-Galo și plăcute hohote de râs. Tonico Bastos n-o să întârzie să-i dea târcoale dansatoarei, dar, de data asta, o să se înfrunte cu Mundinho Falcão. Că doar nu de dragul dansurilor ei o adusese exportatorul, cu soțul ăla al ei cu tot, cu țigaret lung, plătindu-le cu siguranță și biletele. Mai era și banchetul de a doua zi pentru Întreprinderea de Autobuze. Să afle pentru ce motive nu fusese invitat cutare ori cutare. Și fetele noi de la cabaret, noaptea petrecută cu Risoleta...

Ca la comandă, în bar a intrat Nhô-Galo. Nu era ora lui obișnuită, acum ar fi trebuit să fie la Percepție:

— Am făcut tâmpenia să mă întorc acasă după sosirea Itei și-am dormit până acum. Dă-mi un păhărel, că mă duc la treabă...

I-a servit porția obișnuită de vermut cu rachiu.

— Și cum e cu zbanghia? a râs Nhô-Galo. Erai măreț aseară, arabule! – a zis ca cineva care face o constatare:

— Gagicele de la noi au început să fie de calitate, nu-ncape îndoială.

— N-am mai întâlnit femeie așa expertă. Nacib îi șoptea diverse detalii.

— Nu mai spune, dom’le!

Negrișorul Tuísca a sosit cu lădița lui de lustragiu și i-a transmis un mesaj din partea surorilor Dos Reis: totul era în ordine, Nacib putea să se odihnească. După-masă o să trimită două tăvi.

— Apropo de tăvi, dă-mi ceva de rontăit. O gustărică, ceva.

— Nu vezi că n-am? De-abia după masă. Mi-a plecat bucătăreasa...

Nhô-Galo a făcut un banc:

— De ce nu o angajezi pe Machadinho sau pe Miss Pirangi?

Era vorba de doi pederaști oficiali din oraș. Mulatrul Machadinho, întotdeauna curat și pus la punct, spălătorească de meserie, în ale cărui mâini delicate își depozitau familiile lenjeria de in, de bumbac alb, cămășile fine, gulerele tari. Și un negru înfricoșător, servitor la pensiunea lui Caetano, a cărui siluetă era văzută noaptea pe plajă, căutând să-și potolească viciul. Puștii aruncau cu pietre în el și îl strigau: „Miss Pirangi! Miss Pirangi!”.

Nacib s-a înfuriat pentru sfatul batjocoritor:

— Du-te dracului!

— Mă duc, mă duc la slujbă. Să mă fac că muncesc. Mă-ntorc repede; vreau să știu cum a fost azi-noapte, de la A la Z.

Barul se aglomera. Nacib i-a văzut apărând dinspre mare pe Căpitan și pe Doctor. Încadrându-l pe Mundinho Falcão. Vorbeau cu aprindere. Căpitanul gesticula, întrerupt, din când în când, de Doctor. Mundinho asculta, aproba cu capul. Se întâmplă ceva... – s-a gândit Nacib. Ce dracu' făcea exportatorul acasă (pentru că venea de-acasă, în mod cert), la ora aia, în tovărășia celor doi? Sosit în dimineața aceea, după o absență de aproape o lună, Mundinho ar fi trebuit să fie la birou, să-i primească pe colonei, să discute afaceri, să cumpere cacao. Mundinho Falcão ăsta te zăpăcea; făcea totul altfel decât ceilalți. Acum, de parcă n-ar fi avut de rezolvat afaceri și de discutat cu clienții, stătea de vorbă cu cea mai mare însuflețire cu cei doi prieteni. Nacib l-a lăsat la casă pe Bico-Fino și a ieșit pe trotuar.

— Ai găsit bucătăreasă? l-a întrebat Căpitanul, așezându-se.

— Am umblat prin tot Ilhéus-ul. Nici urmă...

— Coniac, Nacib. Veritabil! a comandat Mundinho.

— Și niște chifteluțe de cod...

— Numai după-masă...

— Ei, arabule, ce-i decăderea asta?

— Așa o să-ți pierzi clienții. Schimbăm barul... a zis Căpitanul.

— După-masă o să am. Am comandat ceva la surorile Dos Reis.

— Tot e bine...

— Bine? Cer o groază de bani... Îmi pierd tot câștigul.

Mundinho Falcão îl sfătuia:

— Știi ce-ar trebui să faci dumneata, Nacib? Să-ți modernizezi barul. Să aduci un frigorifer, să ai gheață proprie, instalații moderne...

— Eu am nevoie de-o bucătăreasă...

— Caută la Sergipe.

— Și până sosește?

Iscodea cu un aer complice pe cei trei, zâmbetul satisfăcut al Căpitanului, conversația întreruptă, sfârșită brusc. Chico Moleza a sosit cu tava cu băuturi. Nacib s-a așezat:

— Domnu' Mundinho, ce dracul i-ați făcut colonelului Ramiro Bastos?

— Colonelului? Nu i-am făcut nimic. De ce?

A fost rândul lui Nacib să fie discret:

— Așa...

Căpitanul, interesat, l-a bătut pe spate, autoritar:

— Dă-i drumul, arabule. Ce-a fost?

— L-am întâlnit azi, în fața primăriei. Stătea pe o bancă la soare. Am

vorbit despre una, despre alta, i-am spus că domnu' Munhindo a venit azi, c-o să sosească inginerul... Bătrânul parcă era o fiară. Voia să știe ce legătură are domnu' Mundinho cu chestia asta, de ce se bagă unde nu-i fierbe oala.

— Vezi? l-a întrerupt Căpitanul. Portul...

— Nu e numai asta, nu. În timp ce vorbea cu mine a sosit profesorul Josué și i-a povestit că a fost oficializat colegiul, și-atunci a explodat. Se pare că ceruse și el guvernului același lucru și nu reușise. Bătea cu bastonul în caldarâm, furios pe toată lumea.

Nacib savura tăcerea prietenilor, impresia produsă de povestea lui, se răzbuna pentru aerul conspirativ cu care sosiseră. N-o să întârzie să afle ce puneau la cale. Căpitanul a spus:

— Furios, da? Eh, o să fie și mai furios, bătrânul vrăjitor, își închipuie că e stăpân aici...

— Pentru el, Ilhéus parcă face parte din moșia lui. Iar noi, cei din Ilhéus, suntem simpli argați și slujbași... a precizat Doctorul.

Mundinho Falcão nu spunea nimic; surâdea. La intrarea cinematografului au apărut Diógenes și perechea de artiști. I-au văzut pe ceilalți la masă, la terasa barului, și s-au îndreptat spre ei. Nacib a adăugat:

— Chiar așa. Pentru el, domnu' Mundinho e un „venetic".

— A zis el venetic? a întrebat exportatorul.

— Venetic, da. Ăsta-i cuvântul pe care l-a folosit. Mundinho Falcão l-a luat de braț pe Căpitan:

— Poți să-l cauți pe tip, Căpitane. M-am hotărât. O să cântăm, să joace bătrânul... a spus ultima frază pentru Nacib.

Căpitanul s-a ridicat și și-a golit paharul; sosea cuplul de artiști. Ce naiba or fi plănuind ăștia? – se gândea Nacib. Căpitanul se scuza:

— Iertați-mă, tocmai plecam. Ceva urgent.

Bărbații s-au ridicat și au adus scaune. Sub umbreluța deschisă, Anabela zâmbea, cochetă. Prințul, cu țigaretul său lung, întindea o mână interminabilă, piele și os, nervoasă.

— Când va fi premiera? a întrebat Doctorul.

— Mâine... Am stabilit cu domnul Diógenes.

Patronul cinematografului, nebărbierit, dădea explicații cu vocea lui veșnic fără vlagă și plângăreață, de cântăreț de biserică:

— Cred că el o să aibă succes. Copiilor le plac trucurile astea de prestidigitație. Și chiar și oamenilor mari. Ea însă...

— De ce ea nu? a întrebat Mundinho, în vreme ce Nacib servea încă un rând de băuturi.

Diógenes își frecă bărbia:

— Știți dumneavoastră, aici suntem încă înapoiați. Dansurile astea ale ei,

aproape goală... oamenii cu familie n-o să vină.

— O să fie plin de bărbați... a zis Nacib.

Diógenes era încurcat. Nu știa cum să le explice, nevrând să mărturisească faptul că el însuși, protestant și pudibond, era scandalizat de îndrăznețele dansuri ale Anabelei.

— Asta-i ceva pentru cabaret... Nu merge la cinema. Doctorul, foarte politicos și fin, scuza orașul în fața surâzătoarei artiste:

— Iertați-ne. Meleaguri înapoiate, unde inovațiile artei nu sunt înțelese. Li se pare totul imoral.

— Dansuri artistice, se auzi vocea cavernoasă a prestidigitatorului.

— Bineînțeles, bineînțeles... Dar...

Mundinho Falcão se amuza:

— Ei, domnule Diógenes...

— La cabaret câștigă mai mult. Lucrează la cinema cu soțul ei, la numerele de iluzionism, și pe urmă dansează la cabaret...

La vorbele „câștigă mai mult”, privirea prințului s-a luminat. Anabela voia să știe părerea lui Mundinho:

— Ce părere ai?

— Bună, nu? Iluzionism la cinema și dans la cabaret... Perfect.

— Dar patronul cabaretului? Crezi că o să-l intereseze?

— Asta o s-o aflăm imediat... i s-a adresat lui Nacib: Fă-mi un serviciu, Nacib, trimite un băiat să-l cheme pe Zeca Lima, că vreau să vorbesc cu el. Repede, să vină imediat.

Nacib l-a strigat pe negrișorul Tuísca și acesta a pornit în fugă. Mundinho dădea bacșișuri grase. Arabul se gândea la glasul poruncitor al exportatorului; părea vocea colonelului Ramiro Bastos când era mai tânăr, dând întotdeauna ordine, decretând legi. Trebuia să se întâmple ceva.

Barul se aglomera, soseau noi clienți, la mese era animație, Chica Moleza alerga dintr-o parte în alta, Nhô-Galo a reapărut și s-a alăturat grupului. A sosit și colonelul Ribeirinho, care-o sorbea din ochi pe balerină. Anabela strălucea între toți acei bărbați. Prințul Sandra, cu figura lui de subalimentat, foarte demn pe scaun, calcula câți bani o să câștige aici... Era un loc unde puteau să stea, să mai iasă din mizerie.

— Ideea asta cu cabaretul nu e rea...

— Ce idee? a vrut să știe Ribeirinho.

— Să danseze la cabaret...

— La cinema, nu?

— La cinema, doar iluzionism. Pentru familii. La cabaret, dansul celor șapte văluri...

— La cabaret? Foarte bine... O să fie ticsit... Da’ de ce nu dansează la

cinema? Eu credeam...

— Sunt dansuri moderne, dom'le colonel. Vălurile cad unul câte unul...

— Unul câte unul? Toate șapte?

— S-ar putea să nu placă familiilor respectabile...

— Ah! Asta e... Unul câte unul... Toate? E chiar mai bine la cabaret... E mai multă animație.

Anabela râdea și-l privea pe colonel cu ochi promițători. Doctorul repeta:

— Meleaguri înapoiate. Unde arta e exilată în cabarete.

— Nici bucătăreasă nu găsești, s-a plâns Nacib. Profesorul Josué cobora strada împreună de João Fulgêncio. Era ora aperitivului. Barul era ticsit de lume. Chiar și Nacib era obligat să servească la mese. Clienții cereau gustări și dulciuri, arabul repeta explicațiile, și-o blestema pe bătrâna Filomena. Rusul Jacob, leoarcă de sudoare, cu părul blond vâlvoi, voia să știe ce-i cu banchetul de-a doua zi:

— Nu-ți face griji. Nu sunt curvištină să-ți iau banii de pomană.

Josué, foarte de lume, i-a sărutat mâna Anabelei. João Fulgêncio, care nu frecventa cabaretul, protesta contra pudibonderiei lui Diógenes:

— Ce scandal, nici vorbă de-așa ceva. Ăsta-i fanatismul protestantului...

Mundinho Falcão privea spre stradă, așteptând întoarcerea Căpitanului. Din timp în timp, schimba câte-o privire cu Doctorul. Nacib urmărea privirile acelea și nerăbdarea exportatorului. Pe el nu-l duceau; se uneltea ceva. Vântul dinspre mare a luat umbreluța Anabelei, lăsată deschisă alături de masă. Nhô-Galo, Josué, Doctorul și colonelul Ribeirinho s-au repezit s-o prindă. Doar Mundinho Falcão și prințul Sandra au rămas pe scaune. Dar cel care a adus-o a fost doctorul Ezequiel Prado, care tocmai sosea cu ochii injectați de alcool.

— Respectele mele, doamnă...

Ochii Anabelei, cu lungi gene negre, treceau de la un bărbat la altul și se opreau la Ribeirinho.

— Lume distinsă! a zis prințul Sandra.

Tonico Bastos, venit de la notariat, îl îmbrățișa pe Mundinho Falcão, călduroasă dovadă de prietenie:

— Și, cum e la Rio? Acolo viață...

Ochii lui o măsurau pe Anabela, ochii lui de cuceritor, de bărbat irezistibil în oraș.

— Cine mă prezintă? a întrebat.

Nhô-Galo și Doctorul s-au așezat la o partidă de table. La o altă masă, cineva îi povestea lui Nacib minunății despre o bucătăreasă. Gust la mâncare cum dădea ea nu se mai văzuse... Doar că era la Recife, în slujba unei familii Coutinho, pernambucani de vază.

— Cu ce dracu' mă servești?

Gabriela pe drum

Peisajul se schimbase, neprimitoarea *caatinga*[35] ceda locul pământurilor fertile, pășunilor verzi, pădurilor umbroase ce trebuiau străbătute, râurilor și pâraielor, cu ploaia căzând din abundență. Înnoptaseră în apropierea unei poverne; câmpuri de trestie se legănau în vânt. Un lucrător le dăduse explicații amănunțite despre drumul de urmat: în mai puțin de o zi de mers vor ajunge la Ilhéus, călătoria groazei se va termina și vor începe o viață nouă.

— Toți pribegiții trag în apropiere de port, înspre calea ferată, la capătul târgului.

— O să găsim de lucru, nu? a întrebat negrul Fagundes.

— E mai bine să aștepți; imediat vin oameni să te angajeze. Pentru plantațiile de cacao sau în oraș...

— Și în oraș? s-a interesat Clemente, cu chipul întunecat, acordeonul în spate și privirea îngrijorată.

— Da, dom'le. Cine știe-o meserie; zidar, tâmplar, zugrav. Se construiesc atâtea case în Ilhéus, adevărată risipă.

— Numai meseriași?

— Sunt slujbe și la magaziile de cacao, la docuri.

— Eu, spuse un *sertanejo* robust, de vârstă mijlocie, mă duc pe plantații. Se zice că acolo poți să strângi bani.

— Mai demult așa era. Acum e mai greu.

— Am auzit că cine știe să tragă cu pușca e plătit bine... a zis negrul Fagundes, plimbându-și mâna pe pușcă, parcă mângâind-o.

— Așa era pe vremuri.

— Și-acum nu mai e?

— Se mai întâmplă.

Clemente n-avea nici o meserie. Lucrase întotdeauna la câmp; tot ce știa era să sape pământul, să semene, să culeagă recolta. Și pe urmă, venise cu gândul să plece pe plantațiile de cacao, prea auzise multe povești despre oameni sosiți ca el, fugind de secetă, aproape morți de foame, care se îmbogățiseră, în scurtă vreme, pe acele meleaguri. Așa se spunea în *sertão;* faima orașului Ilhéus ajunsese departe, orbii îi cântau măreția acompaniindu-se la chitară, comis-voiajorii vorbeau despre acele locuri de belșug și vitejie, acolo un om se aranja în doi timpi și trei mișcări, nu exista muncă mai rentabilă decât cea de pe plantațiile de cacao. Cetele de pribegi coborau din *sertão,* cu seceta pe urmele lor, își părăseau pământurile sterpe, unde animalele mureau și câmpurile nu rodeau, și porneau pe poteci spre sud. Mulți rămâneau pe drum, nu suportau pribegia plină de orori, alții mureau când ajungeau în zona ploilor, unde îi așteptau tifosul, frigurile, vărsatul. Ajungeau decimați, resturi de familii, aproape morți de foame, dar cu inimile clocotind de

speranța acelei ultime zile de marș. Încă un mic efort și aveau să ajungă la acel oraș bogat, cu viață ușoară. Pământul cacauei, unde banii se aruncau pe fereastră.

Clemente era încărcat. Pe lângă boarfele lui – acordeonul și un sac de pânză plin pe jumătate – ducea și bocceaua Gabrielei. Mergeau încet, aveau bătrâni cu ei și chiar și tinerii erau la capătul puterilor și nu mai puteau. Unii de-abia se mai târau, îmboldiți doar de speranță.

Numai Gabriela părea că nu simte oboseala drumului; picioarele ei parcă alunecau pe potecile tăiate uneori chiar atunci prin jungla virgină, cu lovituri de *machete*[36]. De parcă n-ar fi existat pietre, rădăcinile copacilor tăiați, desișul de liane. Pulberea drumurilor din *caatinga* o acoperise atât de tare încât era imposibil să-i mai distingi trăsăturile. În păr nu-i mai intra nici măcar vârful pieptenelui, atâta praf se adunase. Părea o nebună rătăcind pe drumuri. Dar Clemente știa cum arată cu adevărat și-i cunoștea fiecare părticică a trupului ei, din vârful degetelor până la sâni. Când cele două grupuri se întâlniseră, la începutul călătoriei, culoarea feței Gabrielei și a picioarelor sale se mai distingea încă, iar părul i se învolbura pe spate răspândindu-i parfumul. Chiar și acum, dincolo de murdăria care o acoperea, el o vedea așa cum o zărise în prima zi, sprijinită de un copac, cu trupul drept și chipul zâmbitor, mușcând dintr-o *guayaba*[37].

— Tu parcă n-ai veni de departe.

Ea a râs:

— Aproape c-am ajuns. Nu mai e mult. Ce bine că ajungem.

El s-a posomorât și mai mult:

— Nu cred, nu.

— De ce nu? și-a ridicat spre fața aspră a bărbatului ochii ei, când timizi și candizi, când insolenți și provocatori. N-ai plecat ca să vii să muncești pe plantațiile de cacao, să câștigi bani? Numai de asta vorbești.

— Știi bine de ce, a mormăit el furios. Pentru mine, drumul ăsta ar fi putut dura toată viața. Nu conta...

În râsul ei se simțea o oarecare amărăciune, nu era chiar tristețe, de parcă ar fi fost împăcată cu soarta:

— Și ce e bun, și ce e rău până la urmă tot se sfârșește.

O furie lăuntrică neputincioasă punea stăpânire pe el. Controlându-și vocea, a repetat încă o dată întrebarea pe care i-o pusese de-a lungul drumului și în nopțile de veghe:

— Nu vrei totuși să vii cu mine undeva la țară? Să lucrăm un petic de pământ, să plantăm cacao împreună, amândoi? În scurtă vreme o să avem plantația noastră, o să începem să trăim cu-adevărat. Vocea Gabrielei era caldă, dar hotărâtă:

— Ți-am spus ce intenții am. Vreau să rămân la oraș, nu mai vreau să trăiesc la țară. Mă angajez bucătăreasă, spălătoreasă sau femeie în casă...

Adăugă, amintindu-și cu plăcere:

— Am mai fost servitoare într-o casă de oameni bogați; am învățat să gătesc.

— Acolo n-ai să ajungi nimic. La câmp, cu mine, am pune niște bani deoparte, ne-am mai sălta și noi.

Ea n-a răspuns. Mergea pe drum, aproape țopăind. Părea o nebună cu părul acela încâlcit, plină de jeg, cu picioarele pline de răni și veșmintele zdrențuite pe trup. Dar Clemente o vedea zveltă și frumoasă, cu părul în vânt și chipul delicat, cu picioarele lungi și bustul mândru. Fața i s-a întunecat și mai mult; voia s-o aibă lângă el pentru totdeauna. Cum să trăiască fără căldura Gabrielei?

Când, la începutul călătoriei, cetele se întâlniseră, o remarcase imediat. Venea împreună cu un unchi, sfârșit și bolnav, scuturat din vreme în vreme de tuse. În primele zile o observase de departe, fără să aibă curaj să se apropie măcar de ea. Ea mergea de la unul la altul, spunând o vorbă bună, ajutând, consolând.

În nopțile petrecute în *caatinga*, stăpânite de șerpi și spaime, Clemente își lua acordeonul și muzica umplea singurătatea. Negrul Fagundes istorisea povești despre bandiții cu care umblase și cum omorau oameni. O privea pe Gabriela cu ochi grei și umili și o asculta fără șovăială când ea îi cerea să aducă o căldare de apă.

Clemente cânta pentru Gabriela, dar nu îndrăznea să-i vorbească. Ea a fost cea care a venit la el, într-o noapte, cu pasul ei de dans și ochi nevinovați, să stea de vorbă. Unchiu-su dormea agitat, n-avea aer; ea s-a sprijinit de un copac. Negrul Fagundes povestea:

— Erau cinci soldați, cinci maimuțoi pe care i-am tăiat cu cuțitul, ca să nu-mi irosesc munițiile...

În noaptea neagră și înfricoșătoare, Clemente simțea în apropiere prezența Gabrielei, dar nu îndrăznea nici măcar să se uite la copacul de care se sprijinea, un *ombú*[38]. Sunetele acordeonului s-au stins, glasul lui Fagundes s-a auzit mai tare în tăcere. Gabriela a spus încetișor:

— Cântă mai departe, altfel o să se trezească.

A început să cânte un cântec din *sertão;* i se pusese un nod în gât și-și simțea sufletul trist. Fata a început să cânte și ea în surdină. Era târziu, focul se stingea în jăratic când ea s-a culcat lângă el în cel mai firesc mod. Noaptea era atât de neagră că aproape nu se vedeau.

Din noaptea aceea minunată Clemente trăia cu groaza c-o va pierde. La început își spusese că, după cele întâmplate, ea n-o să-l părăsească, o să-și încerce norocul pe aceste pământuri ale cacauei. Dar în curând și-a pierdut iluziile. De-a lungul drumului, ea se purta de parcă n-ar fi fost nimic între ei, îl trata la fel ca pe ceilalți. Era o fire veselă, îi plăcea să glumească, făcea glume până și cu negrul Fagundes, împărțea zâmbete și obținea de la toți orice voia. Dar când sosea noaptea, după ce se îngrijea de unchiu-su, venea în colțișorul depărtat unde se

așeza el și se culca alături de el, de parcă întreaga zi n-ar fi trăit decât pentru asta. Se dăruia toată, lăsându-se în mâinile lui, murind în suspine și râzând.

A doua zi, când el, subjugat de Gabriela ca și cum ea ar fi fost propria lui viață, voia să facă planuri de viitor, ea râdea de el, aproape că-l lua peste picior și pleca să-l ajute pe unchiu-su, tot mai obosit și mai slab.

Într-o după-masă au fost nevoiți să se oprească din drum; unchiul Gabrielei era pe moarte, scuipa sânge și nu mai putea merge. Negrul Fagundes l-a săltat pe umeri, ca pe un balot, și l-a dus așa o bucată de drum. Bătrânul se sufoca; Gabriela mergea pe lângă el. A murit pe înserat, vărsând sânge pe gură; câțiva *urubu*39 se roteau deasupra cadavrului.

Atunci Clemente a văzut-o orfană și singură, neajutorată și tristă. Pentru prima dată a crezut că o înțelege; nu era altceva decât o biată fată, aproape copil, pe care trebuia s-o protejeze. S-a apropiat de ea și i-a vorbit îndelung despre planurile sale. I se povestise mult despre acele pământuri ale cacauei spre care se îndreptau. Știa de oameni care plecaseră, din Ceará, fără o para și se întorseseră după câțiva ani, în plimbare, azvârlind cu banii. Asta voia și el să facă. Să desțelenească pământul, mai erau locuri, să planteze arbori de cacao, să aibă peticul lui, să câștige bine. Gabriela o să vină cu el și când o să treacă un preot prin părțile acelea, o să se căsătorească. Ea a făcut semn din cap că „nu”; acum nu râdea cu râsul ei batjocoritor, ci a spus doar:

— Nu mă duc la țară, Clemente.

Au murit și alții și trupurile le-au rămas pe drum, hrană pentru *urubu*. *Caatinga* se sfârșea, începeau pământurile roditoare, cădeau ploi. Ea continua să se culce cu el, să geamă și să râdă, să doarmă pe pieptul lui gol. Clemente vorbea, tot mai posomorât, îi explica avantajele, dar ea râdea și își clătina capul într-un nou refuz. Într-o noapte, a împins-o într-o parte cu bruschețe, reproșându-i:

— Tu nu mă iubești!

Pe neașteptate, nu se știe de unde, s-a ivit negrul Fagundes, cu arma în mână și fulgere în priviri. Gabriela i-a spus:

— Nu s-a întâmplat nimic, Fagundes.

Se lovise de trunchiul copacului la poalele căruia se culcaseră. Fagundes și-a lăsat capul în jos și s-a îndepărtat. Gabriela râdea, furia punea stăpânire pe Clemente. S-a apropiat de ea și a prins-o de încheieturile mâinilor; ea era culcată pe jos; se lovise la față.

— Îmi vine să te omor și să mă omor și eu...

— De ce?

— Pentru că nu mă iubești.

— Ești un prost.

— Ce-o să fac, Dumnezeule?

— Nu contează, a spus și l-a tras spre ea. Acum, în acea ultimă zi a

călătoriei, dezorientat și pierdut, se hotărâse în cele din urmă. O să rămână în Ilhéus, o să renunțe la planurile lui; singurul lucru important era să rămână lângă Gabriela.

— Dacă tu nu vrei să vii cu mine, am să găsesc o soluție să rămân în Ilhéus. Partea proastă e că n-am nici o meserie, nu știu să fac nimic decât să lucrez pământul.

Ea l-a luat de mână cu un gest neașteptat și el s-a simțit victorios și fericit.

— Nu, Clemente, să nu rămâi, la ce bun?

— La ce bun?

— Tu ai venit aici să câștigi bani, să plantezi arbori de cacao, să ajungi, într-o zi, fermier. Asta îți dorești. De ce să rămâi în Ilhéus și s-o duci prost?

— Ca să te văd, să fim împreună.

— Și dacă n-o să ne putem vedea? E mai bine să nu rămâi; tu mergi pe drumul tău, eu pe-al meu. Cine știe, poate, într-o zi o să ne-ntâlnim din nou. Tu o să fii bogat și nici n-o să mă mai recunoști.

Spunea totul cu calm, ca și cum nopțile petrecute împreună n-ar fi existat, de parcă de-abia se cunoscuseră.

— Gabriela, dar...

Nu știa ce să-i răspundă, își uitase argumentele, ba chiar și vorbele grele, dorința de-a o lovi ca să-i arate că nu trebuie să te joci cu un bărbat. Nu reușea să spună decât:

— Tu nu mă iubești...

— A fost bine că ne-am întâlnit; drumul a fost mai scurt.

— Deci, nu vrei să rămân?

— De ce? Ca să o duci prost? Nu merită. Tu ai intențiile tale, urmează-ți drumul tău.

— Și intențiile tale care sunt?

— La țară nu vreau să mă duc. Restul, Dumnezeu știe.

El a rămas tăcut, cu o durere în piept și dorința de-a o ucide, de a-și pune capăt propriei vieți înainte de sfârșitul călătoriei. Ea i-a zâmbit:

— Nu contează, Clemente.

16 Zonă aridă, necultivată, îndepărtată, din interiorul țării.

17 În Spania, Portugalia și țările ibero-americane, de Crăciun se construiesc reprezentări ale ieslei de la Bethleem, cu nașterea Pruncului și sosirea Celor Trei Crai de la Răsărit, în case, în spații publice, instituții etc.

18 Arbore din familia rubiaceelor și fructul său, asemănător cu o portocală verzuie cu miezul roșu-închis dulce-acrișor.

19 Plantă din familia pasifloraceelor și fructul ei, foarte parfumat.

20 Reprezentație dramatică în care personajele principale sunt zeița Diana, păstorița în roșu și păstorița în albastru.

21 Geniu rău în mitologia indigenă, care trăiește în junglă și aduce nenorociri celor care-l zăresc.

22 Celebră actriță italiană (1858–1924).

23 Politician, jurist și scriitor brazilian (1849–1923), partizan al Republicii și al abolirii sclaviei.

24 Lucien-Germain Guitry (1860-1925), mare actor francez.

25 Emilio Meneses (? -1906), industriaș spaniol, inventatorul „argintului Meneses”.

26 Jose Maria de Silva Paranhos, baron de Rio Branco (1845-1912), politician și diplomat brazilian, militant pentru abolirea sclaviei.

27 Mâncare de pește sau scoici, cu ulei și piper.

28 Mamifere rozătoare din America de Sud.

29 Legumă verde, cu gust amărui.

30 Plantă malvacee folosită în bucătărie.

31 Mâncare preparată din sânge, ficat, rinichi, bojoci și inimă de porc sau berbec.

32 Mâncare din regiunea Rio de Janeiro pregătită din fasole neagră cu carne de porc sau cârnați și orez.

33 *Tostão*, *cruzado*, vechi monede braziliene.

34 Locuitori din *sertão.*

35 Teren sălbatic, necultivat, cu vegetație rară.

36 Cuțit mare, asemănător cu un iatagan, cu lama lată, folosit la muncile câmpului și ca armă.

37 Fruct tropical relativ dulce, de diferite culori, cu multe semințe mici negre și o aromă foarte puternică, al unui arbore din familia Mirtaceelor.

38 Arbore din América de Sud, din familia Fitolaceelor, cu lemn moale și spongios.

39 Specie de vultur denumită în popor și corb, datorită culorii sale. Cunoscut sub numele de *aura*, *zopilote*, *gallinazo* în țările de limbă spaniolă.

CAPITOLUL AL DOILEA

SINGURĂTATEA GLÓRIEI

(oftând la fereastră)

„Înapoiați și ignoranți, incapabili să înțeleagă vremurile noi, progresul, civilizația, acești oameni nu mai pot guverna.”

(Dintr-un articol al Doctorului în Diário de Ilhéus)

LAMENTAȚIA GLÓRIEI

Simt un foc în pieptul meu
oh, ce foc în pieptul meu
cin-se mistui-va-n el?

Bogății fără de număr
îmi dădu un colonel:
mobile stil Louis XV
fundu’ să-mi aşez pe ele
și cămașă de mătase
bluză albă de Cambrai
Dar nici cea mai fină bluză,
de satin ori de Cambrai
focul nu poate să stingă,
ce singurătatea-mi arde
cuprinzându-mi pieptul, vai.

Am și umbrelă de soare
și bani de-aruncat în vânt,
Din vitrine scumpe cumpăr

mi se trece totu-n cont.
Am tot ce îmi pot dori
dar pe jar mă perpelesc.
La ce bun să ai de toate
când nu am ce îmi doresc?

Femei spatele-mi întorc,
bărbații se-uită de departe.
Toți știu: sunt a colonelului,
Glória, metresa moșierului.
Albe de in așternuturi
și un foc în pieptul meu.
În patul cel gol și mare
coapsele îmi sunt în flăcări,
sânii mi se perpelesc
gura, vai, de sete-mi moare,
Sunt Glória, a moșierului iubită
focul rău în piept mă doare
și-ntre albele așternuturi
cu singurătatea dorm.

Vrăjitori sunt ochii mei,
sânii-mi sunt de levănțică
și un foc arde în ei
și de pântec nu vorbesc,
că focul ce mă topește
s-a născut din jaru-aprins
în singurătatea lunii
din al Glóriei dulce pântec
taina lui n-o povestesc
nici a jarului nestins.
Un student să am doresc
cu mustața-abia mijită.
Ori un brav soldat viteaz
cu tunică găitănită
Aș vrea o iubire, aș vrea
focul să mi-l potolesc
singurătatea să izgonesc.
Ușa casei mi-o împinge
ivărul l-am ridicat
cheie n-am de încuiat.

Vino să-mi stingi jarul ăsta
și să arzi în focul meu
adu-mi un strop de iubire
multă am să-ți dărui eu.
Umple-mi golul patul meu.

Simt un foc în pieptul meu
oh, ce foc în pieptul meu
(cin-se mistui-va-n el?)

Despre ispita de la fereastră

Casa Glóriei se afla în colțul pieței și după-mesele Glória stătea aplecată la fereastră cu sânii ei opulenți și tari ca o ofrandă adusă trecătorilor. Acest lucru le scandaliza pe fetele bătrâne care veneau la biserică și dădea loc la aceleași comentarii, în fiecare zi, la ceasul de amurg al liturghiei.

— Fără rușine...

— Oamenii păcătuiesc chiar fără să vrea. Numai cu privirea.

— Până și privirile copiilor sunt dezvirginate...

Severa Dorotéia, îmbrăcată în negrul unei virtuți virginale, îndrăznea să murmure într-o sfântă exaltare:

— Și colonelul Coriolano putea să-i fi făcut casă țiitoarei pe o stradă mai lăturalnică. A venit și-a instalat-o chiar în nasul celor mai bune familii din oraș, chiar în ochii bărbaților...

— Lângă biserică. E o ofensă adusă și lui Dumnezeu...

Din barul plin, începând de la cinci după masă, bărbații își aruncau privirile spre fereastra Glóriei, de cealaltă parte a pieței. Profesorul Josué, cu o cravată fantezi albastră cu picouri albe, cu părul strălucind de briantină și trăsături adânci săpate de tuberculoză, înalt și zvelt („ca un trist eucalipt solitar”, cum se caracterizase el într-un poem), cu un volum de versuri în mână, a traversat piața și a luat-o pe trotuarul Glóriei. În colț, în fundul pieței, în mijlocul unei mici grădini bine îngrijite, cu trandafiri galbeni, crini albi și iasomie la intrare, se înălța casa cea nouă a colonelului Melk Tavares, obiect de profunde și acre discuții la *Papetăria Modêlo*. Era o casă în „stil modern”, prima construită de arhitectul adus de Mundinho Falcão, și opiniile intelectualității locale se împărțiseră, iar discuțiile se eternizau. Cu liniile ei clare și simple, contrasta cu casele rezidențiale greoaie și cu cele scunde, în stil colonial.

În grădină, îngrijind florile, în genunchi printre ele, mai frumoasă ca ele, visa Malvina, fiica unică a lui Melk, elevă la Colegiul Călugărițelor, după care ofta Josué. În fiecare după-amiază, odată terminate orele și indispensabila bârfă de la

Papetăria Modêlo, profesorul venea să se plimbe prin piață, trecea de douăzeci de ori prin fața grădinii Malvinei, de douăzeci de ori își ațintea privirea rugătoare asupra fetei, într-o declarație mută. La barul lui Nacib, clienții obișnuiți îi urmăreau peregrinările cotidiene cu comentarii ironice:

— Profesorul e încăpățânat...

— Vrea să devină independent, să aibă plantații de cacao fără să fi muncit.

— Vine să-și ispășească pedeapsa... spuneau fetele bătrâne când îl vedeau sosind în piață grăbit, și simpatizau cu el, cu acea pasiune arzătoare neîmpărtășită.

— Știu eu cine-mi e: o înfumurată care-și dă importanță. Ce altceva așteaptă decât un băiat așa de inteligent?

— Dar sărac...

— Căsătoria pentru avere nu aduce fericirea. Un bărbat atât de bun, cu-atâta carte; scrie chiar și versuri.

În apropierea bisericii, Josué își încetinea pasul grăbit, își scotea pălăria și aproape că se frângea de mijloc salutând domnișoarele bătrâne.

— E-așa de bine crescut. Un băiat fin.

— Da' bolnav de piept.

— Doctorul Plínio a spus că n-are nimic la plămâni. E doar slab.

— Ea e o cochetă, asta e. Pentru că are o fețișoară nostimă și un tată cu bani. Iar băiatul, săracul, e-atât de prins... Un oftat se înălța din pieptul scobit.

Urmărit de comentariile pline de simpatie ale domnișoarelor bătrâne și de nedreptele aprecieri emise la bar, Josué se apropia de fereastra Glóriei. Ca s-o vadă pe Malvina, frumoasă și rece, străbătea acel drum de douăzeci de ori, pe înserate, cu pași rari și cu o carte de versuri în mână. În trecere, însă, privirea sa romantică se odihnea pe sânii țepeni ai Glóriei așezați pe pervazul ferestrei ca pe o tavă albastră. Și de la sâni se urca spre chipul brun roșcat, cu buze cărnoase și lacome, ochii deschiși într-o permanentă invitație. Ochii romantici ai lui Josué se aprindeau de păcătoase și materiale dorințe și paloarea feței lui se acoperea de roșeața focului. Dar numai pentru o clipă, căci, odată trecută ispita de la fereastra rău famată, ochii lui își recăpătau expresia, de rugăciune și disperare, iar chipul îi devenea și mai palid, ochi și chip pentru Malvina.

Și profesorul Josué critica, în forul lui interior, nefericita idee a colonelului Coriolano Ribeiro, moșier bogat, de a-și instala concubina atât de râvnită și atât de dispusă să se dăruiască, în Piața São Sebastião, pe strada unde locuiau cele mai bune familii, la doi pași de casa colonelului Melk Tavares. Dacă ar fi fost altă stradă, oricare alta, mai departe de grădina Malvinei, ar fi putut risca, poate, într-o noapte fără lună, să culeagă toate promisiunile citite în ochii Glóriei, care-l chema cu buzele întredeschise.

— Pacostea a pus ochii pe băiat...

Fetele bătrâne, cu rochii lungi, negre închise pe gât, cu șaluri negre pe

umeri, păreau păsări de noapte stând în fața pridvorului micii biserici. Priveau cum Glória îl însoțea din priviri pe Josué în plimbarea lui prin fața casei colonelului Melk.

— El e băiat cinstit. N-are ochi decât pentru Malvina.

— Am să dau un acatist Sfântului Sebastian, spunea durdulia Quinquina, să-l placă Malvina. Am s-aprind o lumânare mare.

— Am s-aprind și eu una... întărea Florzinha cea slabă. Întru totul solidară cu soră-sa.

La fereastră, Glória oftă adânc, aproape ca un geamăt. Neliniște, tristețe, indignare se amestecau în acest oftat ce murea în piață.

Pieptul îi era plin de indignare împotriva tuturor bărbaților, în general. Erau lași și ipocriți. Când, în ceasurile de zăduf de la mijlocul după-amiezei, piața era pustie și ferestrele de la casele familiilor bune închise, treceau singuri prin fața ferestrei deschise a Glóriei, îi zâmbeau, îi cerșeau o privire, o salutau cu vădită tulburare. Dar era de-ajuns să se afle cineva în piață, o singură domnișoară bătrână de era, sau să nu fie singuri, ca să-i întoarcă spatele, să privească în altă parte, în mod ostentativ, de parcă le-ar fi fost scârbă s-o vadă la fereastră, cu sânii tari ieșindu-i din bluza brodată de Cambrai. Își așterneau pe chip o jignită pudoare chiar și cei care, mai înainte, când trecuseră singuri, îi spuseseră vorbe dulci. Glóriei i-ar fi plăcut să le dea cu fereastra-n cap, dar, vai, n-avea puterea s-o facă; scânteia aceea de dorință, zărită în ochii bărbaților, era tot ceea ce avea în singurătatea ei. Mult prea puțin pentru foamea și setea ei. Dacă le-ar fi dat cu fereastra în cap, ar fi pierdut chiar și acele zâmbete, privirile cinice și cuvintele acelea timide și spuse în fugă. Nu exista femeie căsătorită în Ilhéus, unde femeia măritată trăia numai între pereții casei, îngrijind de cămin, atât de bine păzită și atât de inaccesibilă ca această prostituată. Colonelul Coriolano nu era om cu care să poți glumi. Atât de frică le era de el încât n-aveau curaj nici măcar s-o salute pe biata Glória. Doar Josué era altfel. De douăzeci de ori în fiecare după-masă privirea lui se aprindea când trecea pe sub fereastra Glóriei și se stingea romantică pe când ajungea la poarta Malvinei, Glória știa de pasiunea profesorului și o antipatiza și ea pe tânăra colegiană, indiferentă la atâta iubire și o considera plictisitoare și toantă. Știa de pasiunea lui Josué, dar asta n-o împiedica să-i surâdă cu același zâmbet ca o invitație și o promisiune și îi era recunoscătoare pentru că el nu-și întorcea niciodată privirea, chiar când Malvina era în poartă, sub iasomia în floare. Ah!, dacă el ar avea puțin mai mult curaj și ar împinge, în plină noapte, ușa dinspre stradă, pe care Glória o lăsa deschisă că cine știe de unde sare iepurele... Atunci l-ar face ea s-o uite pe domnișoara îngâmfată.

Josué nu îndrăznea să împingă masiva ușă dinspre stradă. Nimeni nu îndrăznea. Erau teama de limba ascuțită a fetelor bătrâne, de oamenii din oraș care bârfeau viețile celorlalți, teama de scandal, dar mai ales teama de colonelul

Coriolano Ribeiro. Toți știau povestea lui Juca și-a Chiquinhei.

În ziua aceea, Josué venise mult mai devreme, la ceasul siestei, când piața era pustie. Clientela barului se reducea la câțiva comis-voiajori, Doctorul și Căpitanul, care jucau o partidă de dame. Enoch, ca să sărbătorească oficializarea colegiului, le dăduse elevilor după-masa liberă. Profesorul Josué fusese prin târg, asistase la sosirea unui numeros grup de pribegi la „piața de sclavi", trecuse pe la *Papetăria Modêlo* și acum bea un cocteil la bar, stând de vorbă cu Nacib:

— O mulțime de pribegi. Seceta distruge totul în *sertão.*

Nacib se interesă:

— Și femei?

Profesorul a vrut să știe motivul acestui interes:

— Chiar așa ai ajuns?

— Nu glumi. Mi-a plecat bucătăreasa și caut alta. Uneori, printre pribegi, se găsește câte una...

— Sunt câteva femei, da. Sunt de groază oamenii ăia, îmbrăcați în zdrențe, murdari, parc-ar puți...

— Mai târziu trec pe-acolo să văd dacă găsesc ceva...

Malvina nu apărea la poartă, Josué era impacientat. Nacib l-a informat:

— Fata e pe bulevard, pe malul mării. A trecut, nu de mult, cu niște colege.

Josué a plătit și s-a ridicat. Nacib a rămas în ușa barului, privindu-l cum pleacă; pesemne că era plăcut să fii așa îndrăgostit. Chiar dacă fata nu-ți dă prea multă atenție; jinduiești și mai mult după ea. Mai devreme sau mai târziu, povestea o să se termine cu nuntă... Glória apăru la fereastră; ochii lui Nacib o priviră lacomi. Dacă într-o bună zi, colonelul o s-o lase, o să aibă loc o bătălie nemaivăzută în Ilhéus. Dar el tot n-ar apuca să se înfrupte, nu l-ar lăsa coloneii bogați... Tăvile cu gustări și prăjiturele sosiseră; clienții veniți pentru aperitiv o să fie mulțumiți. Numai că el, Nacib, nu putea să plătească, în continuare, o avere surorilor Dos Reis. Când n-o să mai fie atâta lume, la ora cinci, o să se ducă să vadă pribegii. Cine știe, poate are noroc și-o să găsească o bucătăreasă?...

Brusc, liniștea după-mesei a fost sfâșiată de țipete și o hărmălaie făcută de multă lume care vorbește laolaltă. Căpitanul s-a întrerupt din joc cu o piesă de dame în mână. Nacib a înaintat un pas; hărmălaia creștea.

Tuísca, negrișorul care vindea dulciurile făcute de surorile Dos Reis, a apărut în fugă dinspre bulevard, cu tava în echilibru pe cap. Striga ceva, dar nu se auzea ce spune. Căpitanul și Doctorul s-au întors curioși, clienții s-au ridicat. Nacib l-a văzut pe Josué împreună cu alte persoane, mergând grăbiți pe bulevard. În cele din urmă, negrișorul Tuísca s-a făcut înțeles:

— Colonelul Jesuíno i-a omorât pe dona Sinhazinha și pe doctorul Osmundo. Sunt acolo, într-o baltă de sânge...

Căpitanul a împins masa de joc și a ieșit aproape în fugă. Doctorul l-a însoțit. Nacib, după o clipă de nehotărâre, a pornit grăbit, să-i ajungă.

Despre legea nemiloasă

Vestea crimei se răspândi cât ai clipi din ochi. De pe dealul Unhão până pe colina Conquista, în casele elegante de pe malul mării, și în cocioabele din Ilha das Cobras, la Pontal și Malhado, în familiile bune și în bordeluri se comentau cele întâmplate. Pe deasupra era o zi de târg, orașul era plin de lume venită din provincie, din sate și de pe plantații să vândă și să cumpere. În prăvălii, la băcănii, la farmacii și la cabinetele medicale, în birourile avocaților, la firmele de export, la Biserica parohială São Jorge și la biserica São Sebastião, nu se discuta altceva.

Și mai ales în baruri, unde clientela sporise de îndată ce începuse să circule vestea. Și în special la barul *Vesúvio*, situat în apropierea locului tragediei. În fața casei dentistului, un mic bungalou pe malul mării, se adunaseră curioșii. Un polițist postat la intrare dădea explicații. O înconjuraseră pe servitoarea ce-și pierduse capul, voiau amănunte. Fete de la Colegiul Călugărițelor, excitate și vesele, se iviseră pe bulevard și-și șopteau secrete la ureche. Profesorul Josué profită ca să se apropie de Malvina și reamintea grupului de fete iubiri celebre: Romeo și Julieta, Eloisa și Abelard, Dirceu și Marilia.

Și toată lumea aceea sfârșea la barul lui Nacib, umplând mesele, comentând și discutând. Îi dădeau dreptate moșierului în unanimitate; nu se ridica nici un glas – nici chiar al vreunei femei în tinda bisericii – care s-o apere pe sărmana și frumoasa Sinhàzinha. Încă o dată, colonelul Jesuíno dovedise că e om dintr-o bucată, hotărât, curajos, integru, cum de altfel o dovedise cu prisosință în timpul luptelor pentru pământ. După cum se spunea, multe cruci din cimitir și de la marginea drumurilor se datorau pistolarilor săi, a căror faimă nu fusese uitată. Nu numai că se folosea de pistolari, dar îi comanda chiar el în ocazii deosebite, cum fusese întâlnirea aceea cu oamenii maiorului Fortunato Pereira la răscrucea de la Boa Morte, pe drumeagurile primejdioase din Ferradas. Era un bărbat fără frică și încăpățânat.

Acest Jesuíno Mendonça ce se trăgea din niște vestiți Mendonça din Alagoas, venise de tânăr la Ilhéus, pe când se dădeau luptele pentru pământ. Tăiase păduri și plantase arbori de cacao, luptându-se cu arma în mână ca să pună stăpânire pe pământuri; proprietățile lui se întinseseră, iar numele său ajunse să fie respectat. Se căsătorise cu Sinhàzinha Guedes, frumusețe locală, dintr-o veche familie din Ilhéus, orfană de tată și moștenitoarea unei plantații de cocotieri prin părțile Olivençei. Cu aproape douăzeci de ani mai tânără ca bărbatu-su, drăguță, clientă asiduă a prăvăliilor de stofe și încălțăminte, principala organizatoare a sărbătorilor la biserica São Sebastião, înrudită de departe cu Doctorul, petrecând

lungi perioade de timp la moșie, Sinhàzinha nu dăduse niciodată prilej de vorbă, în toți acei ani de când era măritată, mulțimii de bârfitori din oraș. Și brusc, în acea splendidă zi însorită, la ceasul liniștit al siestei, colonelul Jesuíno Mendonça își descărcase revolverul în nevastă-sa și în amantul ei, tulburând orașul, readucându-l, încă o dată, în îndepărtatele timpuri ale vărsării de sânge și făcându-l până și pe Nacib să-și uite de foarte grava: problemă a bucătăresei. Căpitanul și Doctorul își uitară și ei preocupările politice și însuși colonelul Ramiro Bastos, informat despre nenorocire, încetă să se mai gândească la Mundinho Falcão. Vestea se răspândise cu iuțeala fulgerului, făcând să crească respectul și admirația care aureolau figura uscătivă și cam sumbră a moșierului. Pentru că așa era în Ilhéus; onoarea soțului înșelat nu putea fi spălată decât cu sânge.

Așa era. Într-o regiune care de-abia sfârșise cu încăierările și luptele frecvente, când drumurile pentru turmele de măgari și chiar pentru camioane se construiau pe urmele potecilor făcute de pistolari, marcate de crucile celor căzuți în înfruntări, unde viața omului n-avea mare valoare, nu se cunoștea altă lege pentru soția trădătoare decât moartea violentă. Lege veche, de pe vremea începuturilor cacauei; lege nescrisă, netrecută în codul penal, era mai puternică decât celelalte legi și jurații, reuniți să hotărască soarta ucigașului, o confirmau în unanimitate, de fiecare dată, impunând-o parcă legii scrise ce poruncea condamnarea celui ce-și ucide seamănul.

În ciuda recentei concurențe dintre cele trei cinematografe locale, a balurilor și a ceaiurilor dansante de la *Clubul Progresso*, a meciurilor de fotbal de duminică după-masă și a conferințelor – literați din Bahia și chiar din Rio, sosiți la Ilhéus să vâneze niște parale pe pământuri inculte și bogate –, ședințele tribunalului, de două ori pe an, erau cea mai însuflețită și cea mai populară distracție a orașului. Existau avocați celebri, ca doctorul Ezequiel Prado sau doctorul Maurício Caires, stagiarul João Peixoto, cu voce răsunătoare, oratori aplaudați, eminenți ce făceau asistența să freamăte și să plângă. Doctorul Mauricío Caires, omul bisericii și al popilor, președintele Confreriei São Jorge, era specialist în citate din Biblie. Fusese seminarist înainte de-a intra la facultate, îi plăceau citatele în latină și era lume care îl considera la fel de erudit ca pe Doctor. La tribunal, duelurile oratorice durau ore în șir, cu replici și răspunsuri la replici ce se prelungeau până dimineața și erau evenimentele culturale cele mai importante din Ilhéus.

Se făceau pariuri grase cu privire la achitare ori condamnare, oamenilor din Ilhéus le plăcea să-și încerce norocul și orice pretext era bun. În alte ocazii, acum mai rare, decizia juraților dădea naștere altor împușcături și morți. Colonelul Pedro Brandão, de pildă, fusese asasinat pe treptele primăriei, după ce fusese achitat de juriu. Fiul lui Chico Martins, pe care colonelul și pistolarii lui îl uciseră în mod barbar, și-a făcut dreptate cu mâna lui.

Nu se accepta, însă, nici un pariu, când juriul se întrunea ca să hotărască cu privire la omucidere în caz de adulter; toți știau că rezultatul fatal și drept era achitarea în unanimitate a soțului ultragiat. Veneau doar ca să asculte pledoariile acuzării și apărării și în speranța unor amănunte scabroase și picante, ce puteau ieși la iveală din dezbateri și din pledoariile avocaților. Condamnarea asasinului, asta niciodată! Era împotriva legii pământului ce poruncea ca onoarea pătată a soțului să fie spălată cu sânge.

Se comenta și se discuta cu înflăcărare despre tragedia Sinhàzinhei și a dentistului. Versiunile întâmplării erau diferite, amănuntele se contraziceau, dar toți erau de acord într-o privință: îi dădeau dreptate colonelului și-i lăudau gestul bărbătesc.

Despre ciorapii negri

În zi de târg sporea clientela la barul *Vesúvio*, dar în după-amiaza aceea cu moartea violentă era o aglomerație absolut ieșită din comun, o animație aproape sărbătorească, în afara clienților obișnuiți de la ora aperitivului și a celor veniți la târg, apăreau nenumărați alți clienți ca să afle și să comenteze noutățile. Se duceau până la malul mării să iscodească locuința dentistului și apoi se proțăpeau la bar:

— Cine-ar fi zis! Nu ieșea din biserică...

Nacib, agitându-se de la o masă la alta, își îmboldea salariații, calculând în gând câștigurile. O crimă din asta în fiecare zi și-ar putea să-și cumpere imediat plantația de cacao visată.

Mundinho Falcão, care avea stabilită o întâlnire cu Clóvis Costa la barul *Vesúvio*, s-a trezit în mijlocul comentariilor. Zâmbea indiferent, preocupat de proiectele sale politice, cărora li se dăruia cu trup și suflet. Așa era el; când se hotăra să facă un lucru, nu avea răgaz până nu-l vedea realizat. Însă atât Doctorul, cât și Căpitanul păreau insensibili la orice altceva în afară de crimă, de parcă nici n-ar fi discutat în cursul dimineții. Mundinho regretase moartea dentistului, vecinul său de pe plajă și unul dintre puținii companioni de băi în mare, fapt considerat pe atunci, în Ilhéus, aproape un scandal. Doctorul, al cărui temperament exaltat se simțea în elementul lui în acea ambianță tragică, readucea în discuție cazul Ofenísiei și-al împăratului, apropo de Sinhàzinha:

— Dona Sinhàzinha era înrudită și cu familia Avila. Familie cu femei romantice. Probabil c-a moștenit destinul verișoarei sale, vocația ei pentru nefericire.

— Care Ofenísia? Cine e? a vrut să știe un negustor din Rio do Braço, venit la Ilhéus la târg, dornic să se întoarcă în urbea lui cu amănunte cât mai bogate și mai complete de privind crima.

— O strămoașă de-a mea, o frumusețe fatală care l-a inspirat pe poetul

Teodoro de Castro și de care s-a îndrăgostit Don Pedro al II-lea. A murit de dor că n-a putut pleca cu el.

— Unde?

— La dracu', unde... a glumit João Fulgêncio. Într-un pat, unde se putea duce...

Doctorul explica:

— La curte. Nu-i păsa dacă ar fi devenit amanta lui și frate-su a trebuit s-o încuie cu șapte lacăte. Frate-su era colonelul Luís Antônio D'Avila, cel care a luptat în Paraguay. Ea a murit de inimă rea. Dona Sinhàzinha avea din sângele Ofenísiei, sângele familiei Avila purtând stigmatul tragediei!

Nhô-Galo a apărut agitat și a slobozit vestea în mijlocul tuturor:

— Jesuíno a primit o scrisoare anonimă la moșie.

— Cine o fi scris-o?

S-au pierdut într-o tăcere plină de presupuneri. Mundinho a profitat ca să-l întrebe pe Căpitan cu glas scăzut:

— Și Clóvis Costa? Ai vorbit cu el?

— Scria despre crimă. A întârziat și apariția ziarului. Am aranjat pentru astă-seară, acasă la dumneata.

— Atunci eu plec...

— Pleci? Cu toată povestea asta?

— Eu nu sunt de-aici, dragul meu... a râs exportatorul.

În fața unei asemenea indiferențe față de un eveniment atât de rar, hrană zeiască, savuroasă, uimirea era generală. Mundinho a traversat piața, s-a întâlnit cu grupul de fete de la Colegiul Călugărițelor escortate de profesorul Josué. La apropierea exportatorului, ochii Malvinei au strălucit, pe buze i s-a ivit un zâmbet și și-a aranjat rochia. Josué, fericit că se află în apropierea Malvinei, l-a mai felicitat o dată pe Mundinho pentru oficializarea colegiului:

— Ilhéus vă datorează și această binefacere...

— Eh! A fost foarte ușor... părea un prinț, împărțind cu mărinimie recompense, titluri de noblețe, bani și favoruri.

— Și dumneavoastră ce părere aveți despre crimă? l-a întrebat Iracema, brunetă focoasă cu amoruri la portița din grădină, comentate în târg.

Malvina s-a apropiat ca să audă răspunsul. Mundinho a deschis brațele:

— Întotdeauna e trist când afli de moartea unei femei frumoase. Mai ales, o moarte așa de oribilă. Femeia frumoasă e sfântă.

— Dar își înșela bărbatul a acuzat-o Celestina, foarte tânără, dar cu mentalitate de fată bătrână.

— Între moarte și iubire, prefer iubirea.

— Și dumneavoastră faceți versuri? a zâmbit Malvina.

— Cine? Eu? Nu, domnișoară, n-am asemenea har. Poet aici este

profesorul nostru.

— Credeam. Fraza pe care ați spus-o pare un vers...

— O frază frumoasă, fără-ndoială, a întărit Josué. Pentru prima oară, Mundinho a privit-o cu atenție pe Malvina. Fată drăguță; nu-l slăbea din ochii ei adânci și misterioși.

— Spuneți așa pentru că nu sunteți însurat, a insistat Celestina.

— Nici dumneavoastră nu sunteți măritată, nu?

Au râs cu toții. Mundinho a plecat. Ochii Malvinei îl urmăreau, gânditori. Iracema a râs aproape obraznic:

— Domnul Mundinho ăsta... și cum exportatorul se îndepărta spre casă: O frumusețe de băiat!

La bar, Ari Santos – Ariosto în cronicile din *Diário de Ilhéus*, funcționar la o firmă exportatoare și președintele *Asociației Rui Barbosa* – s-a aplecat peste masă și dădea amănunte în șoaptă:

— Era goală-goluță...

— Toată?

— Complet? – glasul libidinos al Căpitanului.

— Toată, toată... Doar cu ciorapi negri.

— Negri? se scandaliza Nhô-Galo.

— Ciorapi negri, oh! a plesnit Căpitanul din limbă.

— Stricată... a condamnat-o doctorul Maurício Caires.

— Cred că era o frumusețe. Arabul Nacib, în picioare, a văzut-o deodată pe dona Sinhàzinha goală, cu ciorapi negri. A oftat.

Amănuntul o să fie înregistrat la proces. Extravaganțe de-ale dentistului, fără îndoială, băiat din capitală, născut și crescut la Bahia, de unde venise la Ilhéus după ce-și luase diploma, cu câteva luni înainte, atras de faima acelor pământuri bogate și prospere. Îi mergea bine, închiriase acel bungalou pe malul mării și tot acolo își instalase și cabinetul, în camera din față, așa că trecătorii puteau vedea, prin fereastra mare, de la zece la douăsprezece și de la trei la șase după-amiază, scaunul cel nou și strălucitor de metal, de fabricație japoneză, și pe dentistul elegant în halatul lui alb, lucrând la gurile pacienților. Taică-su îi dăduse bani pentru cabinet și în primele luni îi trimitea o sumă lunară ca să-l ajute; era comerciant bogat la Bahia, cu prăvălie pe strada Chile. Cabinet bine dotat în camera din față, dar moșierul își găsise nevasta în altă cameră, aproape goală – cum povestea Ari și se reținuse la proces – doar cu niște „ciorapi negri de curvă”. Cât despre doctorul Osmundo Pimentel, acesta era complet gol, fără ciorapi de vreo culoare și nici vreun alt veșmânt care să-i acopere aroganta tinerețe cuceritoare. Moșierul trăsese câte două gloanțe în fiecare – mortale. Trăgător renumit, obișnuit să-și nimerească ținta pe întuneric la margine de drum, ori în încăierările și ambuscadele nocturne. Lui Nacib nu-i mai ajungeau cele două

mâini. Chico Moleza și Bico-Fino alergau de la o masă la alta în barul plin, servind pe unul și pe altul și prinzând din zbor, ici-colo, câte un amănunt din conversații. Negrișorul Tuísca îi ajuta, îngrijorat să știe cine îi va plăti nota săptămânală pentru dulciurile pe care le aducea în fiecare după-masă acasă dentistului – prăjiturile de mălai și *yuca*40 și cușcușul de manioc. Din când în când, privind barul supraaglomerat și știind că dulciurile și gustările trimise de surorile Dos Reis se terminaseră deja, Nacib o blestema pe bătrâna Filomena. Tocmai într-o zi ca asta, plină de atâtea noutăți și asemenea evenimente, se găsise să plece, lăsându-l fără bucătăreasă. Mergând de la o masă la alta, participând la discuții, bând cu prietenii, Nacib nu se putea dărui pe de-a-ntregul plăcerii comentariilor despre tragedie, așa cum ar fi dorit și cu siguranță ar fi făcut-o, dacă nu l-ar fi chinuit grija bucătăresei. Poveşti ca asta, cu iubiri tainice și răzbunări mortale, cu amănunte atât de picante, ciorapi negri, Doamne Dumnezeule, nu se întâmplau în fiecare zi. Și el care trebuia să plece peste puțin timp, să caute o bucătăreasă printre pribegii sosiți la „piața de sclavi”.

Chico Moleza, puturos incurabil, trecea cu sticle și pahare și cu urechile ciulite, oprindu-se să mai audă ceva. Nacib îl îmboldea:

— Hai, puturoşenie...

Chico se oprea la mese, că doar era și el creștin, și voia și el să audă noutățile, să afle cum e cu „ciorapii negri”.

— Extrem de fini, dragul meu, străini... Ari Santos adăuga detalii. Marfă din asta nu se găseşte în Ilhéus...

— Cu siguranță că el i-a cumpărat de la Bahia. De la prăvălia lui taică-su.

— Ce chestie! Colonelului Manuel das Onças îi căzuse bărbia de spaimă. Câte se-ntâmplă în lumea asta!

— Erau unul în brațele celuilalt când a intrat Jesuíno. Nici nu l-au auzit.

— Deși servitoarea a țipat când l-a văzut pe Jesuíno...

— În asemenea momente n-auzi nimic... a zis Căpitanul.

— Foarte bine! Colonelul a făcut dreptate... Doctorul Maurício părea că se simte deja la tribunal:

— A făcut ceea ce ar face oricare dintre noi în asemenea situație. A procedat ca un om de bine. Nu s-a născut încornorat și nu există decât o modalitate de-a scăpa de coarne – cea folosită de el.

Conversația devenea generală, se vorbea de la o masă la alta și în acea zgomotoasă adunare, unde erau întrunite câteva din notabilitățile orașului, nu se ridica nici un glas în apărarea Sinhàzinhei – fruct pârguit și în călduri, treizeci și cinci de ani de dorințe adormite, trezite brusc de vorbele dulci ale dentistului și transformate în pasiune devoratoare. Farmecul dentistului și pletele lui ondulate, ochii lui mari, triști ca cei ai Sfântului Sebastian străpuns de săgeți din altarul cel mare al bisericuței din piață, de lângă bar. Ari Santos, coleg cu dentistul la

ședințele literare ale *Asociației Rui Barbosa*, unde recitau versuri și citeau proză duminicile dimineața pentru un auditoriu restrâns, povestea cum a început totul; mai întâi, ei i s-a părut că Osmundo seamănă cu Sfântul Sebastian, căruia i se închina, aceiași ochi, leiți nu alta.

— Uite, la asta ajungi când te duci mult la biserică... a comentat Nhô-Galo, dușman declarat al clerului.

— Chiar așa... a aprobat colonelul Ribeirinho. Femeia măritată care se ține de fusta popilor e treabă necurată...

Trei dinți de obturat și vocea dulce a dentistului în ritmul motorașului japonez, vorbe frumoase și comparații ca niște versuri...

— Avea talent, afirma Doctorul. Mi-a recitat, o dată, niște sonete, o minunăție. Rime superbe. Demne de Olavo Bilac[41].

Atât de diferit de soțul aspru și tăcut, cu douăzeci de ani mai bătrân ca ea, era dentistul, cu doisprezece ani mai tânăr! Și ochii aceia rugători ai Sfântului Sebastian... Dumnezeule! Ce femeie ar rezista, mai ales o femeie în plină floare, cu un bărbat bătrân ce stătea mai mult pe plantații decât acasă, sătul de nevastă, și umbla după fetele tinere de pe moșie, după mulatrele îmbobocite, cu gesturi din topor, și mai ales o femeie fără copii la care să se gândească și pe care să-i îngrijească. Cum să reziste?

— Nu-mi veni acum s-o aperi pe nerușinată, dragă domnule Ari Santos... i-a tăiat-o doctorul Maurício Caires. Femeia cinstită, fortăreață inexpugnabilă.

— Sângele... a zis Doctorul, cu o voce lugubră, purtând parcă greutatea unui blestem etern. Sângele teribil al familiei Avila, sângele Ofenísiei...

— Iar îi dai cu sângele... Compari o poveste platonică ce n-a trecut de niște priviri furișe, fără urmări, cu această orgie imundă. Compari o nobilă inocentă cu o bacantă și pe împăratul nostru, model de virtute, cu dentistul ăsta depravat...

— Dar cine compară? Eu vorbesc doar despre ereditate, de sângele familiei mele...

— Nu apăr pe nimeni, a afirmat Ari. Eu doar povestesc. Sinhàzinha a renunțat la sărbătorile bisericești și a început să frecventeze ceaiurile dansante de la *Clubul Progresso*...

— Factor de distrugere a obiceiurilor... l-a întrerupt doctorul Maurício.

...Și și-a prelungit tratamentul, acum fără bormașină și schimbând scaunul de metal strălucitor din cabinet cu patul negru din cameră. Chico Moleza, în picioare cu o sticlă și un pahar în mână, asculta avid amănuntele cu ochii de adolescent cât roata carului și gura deschisă într-un râs idiot. Ari Santos a terminat cu o frază ce i s-a părut demnă de un epitaf.

— Și astfel, destinul face dintr-o femeie cinstită, cu frica lui Dumnezeu și timidă, o eroină de tragedie...

— Eroină? Ia nu-mi veni cu literatura. N-o absolvi pe păcătoasă. Păi unde-

o să ajungem? Doctorul Maurício a rămas cu mâna în aer, într-un gest amenințător. Toate astea sunt rezultatul degenerării ce începe să domnească la noi; baluri și seri dansante, petreceri peste tot, giugiuleli în întunericul cinematografelor. Filme care te învață cum să-ți înșeli bărbatul; degradare...

— Las-o dracului, doctore, nu da vina pe cinematografe și baluri. Și-nainte de-a exista toate astea, femeile își înșelau bărbații. Obiceiul ăsta vine de la Eva cu șarpele... a râs João Fulgêncio.

Căpitanul l-a sprijinit. Avocatul avea vedenii. Nici el, Căpitanul, n-o disculpa pe femeia căsătorită care-și uită îndatoririle. Dar de aici până la a da vina pe *Clubul Progresso* și cinematografe... De ce nu-i învinovățea pe anumiți soți care nu se îngrijeau de nevestele lor și le tratau ca pe niște servitoare, dar, în schimb, le dădeau de toate, bijuterii și parfumuri, toalete scumpe și luxoase, curvelor, prostituatelor pe care le întrețineau ori mulatrelor cărora le construiau casă? Era de-ajuns să privești aici în piață: Glória era mai luxoasă și mai bine îmbrăcată decât orice doamnă; oare colonelul Coriolano cheltuia tot atât și cu nevastă-sa?

— E o bătrână decrepită...

— Nu-i vorba de ea, ci de ceea ce se-ntâmplă. E-așa sau nu-i așa?

— Femeia măritată trebuie să stea acasă, să-și crească copiii, să aibă grijă de bărbat și de familie...

— Și târfele să ne toace banii?

— Eu nu-l găsesc așa de vinovat pe dentist. În fond... João Fulgêncio a întrerupt discuția; vorbele pline de indignare ale Căpitanului puteau să fie interpretate greșit de moșierii prezenți.

Dentistul era holtei, tânăr, cu inima nedată cuiva, dacă femeia găsise că seamănă cu Sfântul Sebastian, ce vină avea el? Nici măcar nu era catolic – împreună cu Diógenes reprezenta perechea de protestanți din oraș...

— Nici măcar nu era catolic, doctore Maurício.

— De ce nu s-a gândit, înainte de-a se culca cu o femeie măritată, la onoarea nepătată a bărbatului? a întrebat avocatul.

— Femeia e ispita, e dracul gol, suceşte capul bărbaților.

— Și dumneata crezi că ea i s-a aruncat în brațe așa, nitam-nisam? Că el, nevinovatul, n-a făcut nimic?

Discuția dintre cei doi intelectuali admirați – avocatul și João Fulgêncio, unul solemn și agresiv, apărător sectar al moralei, celălalt, de treabă și vesel, pus pe glume și ironii, de nu știai niciodată când vorbește serios – entuziasma asistența. Nacib adora asemenea discuții. Cu atât mai mult când erau de față și puteau participa Doctorul, Căpitanul, Nhô-Galo, Ari Santos...

Nu, João Fulgêncio n-o credea pe Sinhàzinha în stare să se arunce în brațele dentistului, așa nitam-nisam. Că el i-o fi spus vorbe frumoase, era perfect posibil. Dar – întreba – nu e asta obligația minimă a unui bun dentist? Să le facă

puțină curte pacientelor îngrozite de instrumente, de bormașină, de scaunul înfricoșător? Osmundo era dentist bun, printre cei mai buni din Ilhéus, cine putea nega? Și cine poate spune că dentiștii nu inspiră teamă? Vorbe ca să creeze atmosferă, să îndepărteze teama, să inspire încredere.

— Obligația dentistului e să trateze dinți, nu să recite versuri pacientelor drăguțe, amice. Afirm și subliniez: obiceiurile depravate de pe meleaguri în decadență vor să ne domine. În societatea din Ilhéus începe să pătrundă veninul, mai bine spus, mocirla distrugătoare...

— Ăsta-i progresul, doctore.

— Progresul ăsta eu îl numesc imoralitate... își plimba privirea fioroasă prin bar și Chico Moleza aproape că se cutremura.

S-a ridicat vocea fonfăită a lui Nhô-Galo:

— Despre ce obiceiuri vorbiți? De baluri și de cinema... Dar eu trăiesc aici de peste douăzeci de ani și întotdeauna în Ilhéus au existat cabarete, curve, s-au făcut bețiii de pomină și s-a jucat... Asta nu-i de-acuma, a existat dintotdeauna.

— Astea sunt treburi de bărbați. Nu că eu aș fi de acord cu ele. Dar nu sunt chestii care afectează familia, ca aceste cluburi unde fetele tinere și doamnele vin să danseze, uitând de obligațiile familiale. Cinematograful e o școală a depravării...

Acum, Căpitanul punea altă întrebare: cum putea un bărbat – și asta era, de asemenea, o chestiune de onoare – să refuze o femeie drăguță când ea, tulburată de vorbele lui, găsind că seamănă cu un sfânt de biserică, amețită de valurile de parfum răspândite de părul negru, îi cade în brațe, cu dinții obturați, dar cu inima rănită pe vecie? Bărbatul are și el onoarea lui de mascul. După opinia Căpitanului, dentistul era mai mult victimă decât vinovat, mai demn de a fi compătimit decât incriminat.

— Ce-ai face dumneata, dom'le doctor Maurício, dacă dona Sinhàzinha, cu trupul ăla pe care i l-a dat Dumnezeu, goală și cu ciorapi negri în picioare, s-ar arunca peste dumneata? Ai ieși fugind, cerând ajutor?

Câțiva din cei prezenți – arabul Nacib, colonelul Ribeirinho și chiar colonelul Manuel das Onças cu părul lui alb – au cântărit întrebarea și au găsit-o fără răspuns. Toți o cunoscuseră pe dona Sinhàzinha, o văzuseră traversând piața, cu rochia bine strânsă pe trup, când se ducea la biserică, cu un aer serios, de profundă reculegere... Chico Moleza, uitând să mai servească, a suspinat în fața imaginii Sinhàzinhei goală, aruncându-i-se în brațe. Așa că Nacib l-a repezit:

— La treabă, puștiule. Unde te crezi?

Doctorul Maurício se și vedea în plin proces:

— *Vade retro!*

Dentistul nu era nevinovatul pe care îl zugrăvea Căpitanul (aproape că-i venea să spună „distinsul coleg"). Și ca să-i răspundă, avea să caute în Biblie, cartea cărților, pilda lui Iosif...

— Care Iosif?

— Cel ispitit de femeia faraonului...

— Tipul era curist... a râs Nhô-Galo. Doctorul Maurício l-a fulgerat cu privirea pe funcționarul de la Percepție:

— Asemenea glume deplasate nu se potrivesc cu seriozitatea chestiunii. Nu era deloc un inocent acest Osmundo. Putea fi dentist bun, dar era un pericol pentru familiile din Ilhéus...

Și l-a descris, ca și cum s-ar fi aflat în fața judecătorului și a juraților: vorbea frumos, se îmbrăca îngrijit; și de ce atâta eleganță într-un loc unde coloneii umblau în pantaloni de călărie și cizme înalte? Nu era asta o dovadă a decăderii obiceiurilor, factor de decadență morală? Imediat ce-a sosit în oraș, s-a dovedit că este un mare dansator de tangou argentinian. Ah! Acest club unde sâmbăta și duminica fete și băieți, ba chiar și femei căsătorite se duceau să se scălâmbăie... Acest *Club Progresso*, care mai bine s-ar numi Clubul Pipăielilor... Acolo dispăreau pudoarea și cinstea... Ca un fluturaș. În cele opt luni cât stătuse în Ilhéus, Osmundo sucise capul unei jumătăți de duzină de fete necăsătorite, dintre cele mai frumoase, zburând de la una la alta, inimă flușturatică. Pentru că nu-l interesau fetele de măritat, voia o femeie căsătorită ca să benchetuiască gratis la masa altuia. Un pungaș ca mulți alții care acum începuseră să apară pe străzile din Ilhéus. Și-a dres glasul și a înclinat din cap, mulțumind deja pentru aplauzele ce n-aveau să lipsească în rândul juraților, în ciuda faptului că judecătorul le interzisese în repetate rânduri.

Nici în bar n-au lipsit aplauzele:

— Bine vorbit... a aprobat moșierul Manuel das Onças.

— Fără îndoială, așa e... a spus Ribeirinho. A fost un bun exemplu. Jesuíno a procedat așa cum trebuie.

— Eu nu discut asta, a vorbit Căpitanul. Dar adevărul e că dumneata, doctore Maurício, și mulți alții sunteți împotriva progresului.

— De când progresul înseamnă nerușinare?

— Sunteți împotrivă, asta e și nu-mi vorbiți mie de nerușinare într-un loc plin de cabarete și de prostituate. Unde fiecare om bogat are o metresă. Dumneavoastră sunteți contra cinematografului, a unui club și chiar contra petrecerilor în familie. Vreți să vă țineți soțiile încuiate în casă, la bucătărie...

— Căminul este fortăreața femeii virtuoase.

— În ceea ce mă privește, eu nu sunt contra acestor chestii, a explicat Manuel das Onças. Ba îmi place chiar și câte un film că mă distrez, când e comedie. Să mă bâțâi, asta nu, nu mai e pentru vârsta mea. Dar asta-i una și să afirmi că femeia măritată are dreptul să-și înșele bărbatul, alta.

— Da' cine-a zis asta? Cine e de acord cu asta? Nici chiar Căpitanul, om cu experiență, trăit la Rio și condamnând multe obiceiuri din Ilhéus, nici chiar el

nu avea curaj să se împotrivească pe față legii nemiloase. Atât de nemiloasă și dură încât bietul doctor Felismino, un medic sosit cu câțiva ani mai înainte în Ilhéus, ca să-și deschidă o clinică, nu mai putuse practica după ce descoperise amorul soției sale, Rita, cu agronomul Raul Lima și i-o lăsase amantului. Fericit, pe deasupra, de neașteptata ocazie de a scăpa de-o femeie insuportabilă cu care nici el nu știa de ce se căsătorise. Rareori se simțise atât de mulțumit ca atunci când descoperise adulterul; agronomul, neștiind ce intenții are, fugise pe jumătate gol pe străzile din Ilhéus. Lui Felismino nici o răzbunare nu i s-a părut mai grozavă, mai rafinată și mai cumplită decât aceea de a-i lăsa amantului responsabilitatea cheltuielilor Ritei, înclinația ei pentru lux, insuportabila ei tiranie. Ilhéus nu avea, însă, atâta simț al umorului, nimeni nu l-a înțeles, toți l-au considerat un cinic, laș și imoral, pacienții de-abia câștigați au dispărut, unii nici nu-i mai dădeau bună ziua și l-au poreclit „Boul blând”. N-a avut ce să mai facă și a plecat de-acolo pentru totdeauna.

Despre legea pentru țiitoare

În ziua aceea, în barul însuflețit și aproape în sărbătoare, se amintiră multe povești, în afară de trista aventură a doctorului Felismino. Istorii groaznice, în general cu amoruri, trădări și răzbunări înfricoșătoare. Și cum era de așteptat, cu Glória la fereastră, la doi pași, plină de dorințe și singură, și cu servitoarea ei umblând printre grupurile de oameni pe malul mării și venind apoi la bar să mai afle noutăți, cineva și-a amintit de celebra poveste a lui Juca Viana și a Chiquinhei. Nu era vorba, bineînțeles, de un eveniment asemănător cu cel din după-masa asta, deoarece coloneii rezervau pedeapsa cu moartea doar soțiilor care îi înșelau. O metresă nu merita atâta. Așa gândea și colonelul Coriolano Ribeiro.

Când aflau de infidelitatea femeilor pe care le întrețineau – fie plătindu-le camera, mâncarea și luxul în pensiunile pentru prostituate, fie închiriindu-le case pe străzi mai puțin circulate –, se mulțumeau să le părăsească, să le înlocuiască în ambianța confortabilă pe care le-o oferiseră. Își luau alta. Cu toate acestea nu o dată se trăseseră focuri și muriseră oameni din cauza câte unei târfe. De pildă, colonelul Ananias și funcționarul din comerț Ivo, cunoscut sub numele de „Tigrul”, pentru măiestria lui ca centru înaintaș la F.C. Vera-Cruz, nu trăseseră oare unul în altul și încă de curând, la *Pinga de Ouro,* din cauza Joanei, pernambucana ciupită de vărsat?

Colonelul Coriolano Ribeiro fusese unul dintre primii care se stabiliseră în selvă și plantaseră cacao. Puține moșii se puteau compara cu a lui, pământuri minunate, arborii de cacao începeau să dea fruct după trei ani. Om cu influență, înrudit cu colonelul Ramiro Bastos, stăpânea unul dintre cele mai bogate districte din Ilhéus. Cu apucături simple, păstra obiceiurile timpurilor de demult, sobru în dorințe; singurul său lux era să aibă o casă pentru țiitoare. Trăia aproape tot timpul

la moşie, apărând în Ilhéus călare, dispreţuind confortul trenului şi al recentelor autobuze, îmbrăcat în pantaloni de gata, o haină decolorată de ploi, pălărie de o vârstă respectabilă şi cizmele murdare de noroi. Iubea câmpul, plantaţiile de cacao, îi plăcea să dea ordine lucrătorilor, să umble prin pădure. Gurile rele spuneau că la moşie mânca orez doar duminica şi în zilele de sărbătoare, în rest, se mulţumea cu fasole şi câte-o bucată de pastramă, hrana lucrătorilor. Cu toate acestea, familia lui locuia la Bahia, în cel mai desăvârşit confort, într-o casă mare pe Barra, fiu-su făcea Dreptul, iar fiică-sa frecventa balurile *Asociaţiei Atletice*. Nevastă-sa îmbătrânise înainte de vreme, în timpul luptelor, în nopţile de veghe, când colonelul pleca în fruntea pistolarilor săi.

— Un înger de bunătate, un diavol de urâţenie... spunea despre ea João Fulgêncio, când cineva îl critica pe Colonel pentru că îşi părăsise soţia şi se ducea la Bahia doar din timp în timp.

Chiar şi pe vremea când familia lui locuia la Ilhéus – în casa unde, acum, o instalase pe Glória –, întotdeauna colonelul avusese o ţiitoare cu casă plătită de el. Uneori, când venea de la moşie se ducea la „filială”, acolo descăleca mai înainte de-a se duce să-şi vadă familia. Fătuţele acelea, mulatre în floarea vârstei, care-l tratau de parcă ar fi fost un rege, erau luxul şi bucuria lui.

Când copiii au ajuns la vârsta liceului, şi-a instalat familia la Bahia şi el trăgea la casa ţiitoarei. Acolo îşi primea prietenii, trata afaceri, discuta politică, întins într-un hamac şi fumând o ţigară din foi de porumb. Chiar şi fiu-su – când făcea câte-o escapadă la Ilhéus şi la moşie, în timpul vacanţelor – tot acolo trebuia să-l caute. Om care economisea şi ultimul bănuţ când era vorba de el, era mână spartă cu prostituatele, îi plăcea să le vadă luxoase, le deschidea conturi la prăvălii.

Înaintea Glóriei, multe altele se bucuraseră de bunele oficii ale colonelului, legături care, în general, durau o bucată de vreme. Ţiitoarea lui stătea ferecată în casă; singură ieşea puţin, n-avea voie să aibă prietene, să primească vizite. „Un monstru de gelozie”, se spunea despre el.

— Nu-mi place să plătesc femei pentru alţii... explica întotdeauna colonelul când venea vorba despre asta.

Aproape întotdeauna, femeia îl părăsea, sătulă de viaţa aceea de captivă, de roabă bine hrănită şi bine îmbrăcată. Unele ajungeau prin bordeluri, altele se întorceau la câmp, una ajunsese la Bahia, cu un comis-voiajor. Cu toate acestea, uneori se sătura şi colonelul; avea nevoie de un trup proaspăt. Aproape întotdeauna descoperea chiar pe moşia lui, sau prin sate, vreo mulatră nostimă şi-o expedia pe cea dinainte. În astfel de cazuri o răsplătea bine. Uneia dintre ele, cu care trăise mai bine de trei ani, îi cumpărase o prăvălioară pe strada Sapo. Din când în când, se ducea pe la ea în vizită, stăteau de vorbă, se interesa cum îi merg afacerile. Despre ţiitoarele colonelului Coriolano se povesteau o mulţime de istorii. Una, însă, despre o oarecare Chiquinha, foarte tânără şi foarte timidă, rămăsese drept

pildă. Fată tânără de șaisprezece ani, părând că se teme de toate, subțirică, cu ochi blânzi ce păreau că-i joacă pe chip, fusese descoperită și adusă de colonel de pe pământurile lui într-o casă de la periferie. Acolo îşi priponea el calul roib când venea la oraș. Colonelul avea vreo cincizeci de ani și Chiquinha era atât de timidă și ruşinoasă încât îi cumpăra el personal pantofi, materiale de rochii și sticluțe de parfum. Ea chiar și în ceasurile de totală intimitate îi spunea respectuoasă „domnule” și „colonel”. Lui Coriolano îi lăsa gura apă de plăcere.

Student în vacanță, Juca Viana o descoperise pe Chiquinha într-o zi la o procesiune religioasă. A început să dea târcoale casei de pe strada prost luminată; prietenii l-au avertizat de primejdia care îl paște: nimeni nu se leagă de țiitoarea colonelului Coriolano, cu colonelul nu e de glumit. Juca Viana, student în anul al doilea la Drept, făcând pe viteazul, a ridicat din umeri. Timiditatea Chiquinhei s-a topit în fața îndrăzneței mustăți studențești, a hainelor elegante și a jurămintelor de amor. A început prin a deschide fereastra, aproape întotdeauna închisă când colonelul nu era acolo. Într-o noapte a deschis ușa. Juca a devenit asociatul colonelului la patul țiitoarei. Asociat fără capital și fără obligații, însușindu-și partea cea bună a câștigului într-o pasiune arzătoare care ajunsese să fie repede cunoscută și comentată de tot orașul.

Până și azi, povestea, cu toate amănuntele ei, e amintită la *Papetăria Modêlo*, în conversațiile fetelor bătrâne, ori în timpul partidelor de table. Juca Viana părăsise orice prudență, intra în plină zi în casa a cărei chirie o plătea Coriolano. Timida Chiquinha devenise o amantă îndrăzneață, ajungând să iasă noaptea la braț cu Juca, și făceau amândoi amor pe plaja pustie, sub clar de lună. Păreau doi copii ieșiți dintr-un poem bucolic, ea cu cei șaisprezece ani ai ei, el cu cei douăzeci neîmpliniți.

Gorilele colonelului sosiră la-nceputul serii, băură câteva rachiuri ca să se monteze, la barul rău famat a lui Toinho Cap de Țap, proferară amenințări și porniră spre casa Chiquinhei. Îndrăgostiții făceau dragoste în patul plătit de colonel, plini de pasiune și liniștiți, zâmbindu-și unul altuia, fericiți. Vecinii mai apropiați auzeau râsete și gemete întretăiate, din când în când, de glasul Chiquinhei într-un oftat: „Ah, iubitul meu!”. Gorilele intrară prin grădină, vecinii mai apropiați și mai depărtați auziră zgomote noi, toată strada se trezi de țipete și se adună în fața casei. După cum se povestește, le-au tras o sfântă de bătaie băiatului și fetei, și pe urmă i-au ras în cap pe amândoi – cozile lungi ale Chiquinhei și părul blond și creț al lui Juca Viana – și le-au poruncit, în numele colonelului indignat, să dispară chiar în noaptea aia și pentru totdeauna din Ilhéus. Juca Viana a ajuns procuror la Jequié; nici după ce și-a terminat facultatea nu s-a mai întors la Ilhéus. De Chiquinha nu se mai știe nimic.

Știind această poveste, cine ar îndrăzni, fără invitația expresă a colonelului, să calce pragul porții amantei sale? Mai ales poarta masivă a casei

Glóriei, cea mai apetisantă și cea mai splendidă din câte ținuse Coriolano? Colonelul îmbătrânise, puterea lui politică nu mai era aceeași, dar amintirea pilduitoare a lui Juca Viana și a Chiquinhei dăinuia încă, și însuși Coriolano se însărcina s-o reamintească atunci când credea necesar. Recente erau întâmplările petrecute în biroul lui Tonico Bastos.

Despre simpatica pușlama

Tonico Bastos, bărbatul prin excelență elegant din oraș cu cearcăne negre și părul romantic înspicat de fire argintii, cu sacou bleumarin și pantaloni albi, cu pantofii strălucind de lustru, un adevărat dandi, tocmai intra în bar cu mersul lui de om lipsit de griji, când s-a pronunțat numele lui. S-a lăsat o tăcere jenantă în tot grupul și el a întrebat suspicios:

— Despre ce vorbeați? Mi-am auzit numele.

— Despre femei, despre ce altceva? a spus João Fulgêncio, și, vorbind de femei, s-a rostit numele tău. Nici nu se putea altfel...

Fața lui Tonico s-a luminat într-un zâmbet și și-a tras un scaun; faima aceea de cuceritor, de bărbat fatal era rațiunea existenței sale. În timp ce fratele lui, Alfredo, medic și deputat, consulta plozi în cabinetul lui din Ilhéus și ținea discursuri în Cameră, la Bahia, el bătea străzile, se ținea cu târfele și le punea coarne moșierilor în pat cu țiitoarele lor. Dacă era drăguță, Tonico Bastos îi dădea târcoale imediat și-i făcea curte galant și îndrăzneț oricărei femei recent sosit în oraș. Adevărul e că avea succes, și în discuțiile despre femei exagera cât putea aceste succese. Era prieten cu Nacib și venea, în general, în timpul după-amiezei, când barul dormita pustiu, să-l sperie pe arab cu poveștile și cuceririle lui, cu geloziile femeilor din cauza lui.

Părerile despre Tonico Bastos erau împărțite. Unii îl considerau băiat bun, un pic interesat și un pic fanfaron, dar cu o conversație plăcută și, în fond, inofensiv. Alții îl socoteau un imbecil plin de el, incapabil și laș, puturos și suficient. Dar, indiscutabil, era simpatic: zâmbetul acela de om mulțumit de viață, conversația lui fermecătoare. Chiar și Căpitanul spunea când vorbeau despre el.

— E o canalie simpatică, o lichea irezistibilă.

Tonico Bastos nu reușise să treacă de anul al treilea de Politehnică din cei șapte câți urmase la facultate la Rio unde-l trimisese colonelul Ramiro, sătul de scandalurile lui din Bahia. Obosit să-i tot trimită bani, luându-și gândul de a-l mai vedea cu diplomă și făcându-și meseria cu pasiune, ca Alfredo, colonelul l-a rechemat la Ilhéus, și i-a găsit cel mai bun post de notar din oraș și cea mai bogată nevastă.

Bogată, fiică unică a unei văduve, orfana unui moșier care-și pierduse viața în timpul luptelor, dona Olga era mai ales incomodă. Tonico nu moștenise

curajul lui taică-su și nu o dată fusese văzut albindu-se la față și bâlbâindu-se când avea încurcături cu femeile pe stradă, dar chiar și-așa, tot nu se putea explica frica pe care i-o inspira nevastă-sa. Fără îndoială frica de un scandal care-i putea dăuna bătrânului Ramiro, om apreciat și respectat. Pentru că dona Olga trăia amenințând cu scandaluri, avea gura spartă, și, după părerea ei, toate femeile umblau după Tonico. Vecinii auzeau zilnic amenințările doamnei grase, predicile ținute bărbatului:

— Dacă aflu vreodată că te-ai încurcat cu vreuna!...

La ei nu stătea nici o servitoare; dona Olga le suspecta pe toate și le dădea afară pentru cel mai mic pretext: în mod cert râvneau la frumosul ei soț. Le privea cu neîncredere pe fetele de la Colegiul Călugărițelor, pe doamnele venite la balurile de la *Clubul Progresso*, gelozia ei devenise legendară în Ilhéus. Gelozia, proasta educație, apucăturile grosolane și gafele ei colosale.

Nu știa de aventurile lui Tonico, nu bănuia că ar fi la bordel când pleca seara ca să discute politică, așa cum îi explica ei. Dac-ar fi știut, s-ar fi prăbușit cerul. Tonico însă era abil, întotdeauna găsea un mod de-a o înșela, de a-i potoli gelozia. Nu exista bărbat mai atent când, după cină, făcea o plimbare cu nevastă-sa pe bulevard, pe malul mării, mâncau câte o înghețată la barul *Vesúvio* sau o ducea la cinema.

— Ia uitați-vă ce sobru e cu elefantul lui... zicea lumea, când îi vedea trecând, referindu-se la aerul său demn și la Olga, ale cărei rochii plezneau pe ea de grasă.

Era cu totul alt om după câteva minute, după ce o conducea acasă, pe strada Paralelipípedos, unde se afla și biroul, ca să „discute cu prietenii și să facă politică”. Se ducea să danseze prin cabarete, să petreacă prin bordeluri, foarte disputat, se băteau prostituatele pe el, se înjurau și ajungeau să se ia de păr.

— Într-o bună zi se dărâmă șandramaua... comenta lumea. Dacă află dona Olga o să fie sfârșitul pământului.

De câteva ori era să se întâmple. Dar Tonico Bastos își învăluia soția într-o plasă de minciuni, îi potolea bănuielile. Nu era mic prețul pe care trebuia să-l plătească pentru poziția lui de bărbat irezistibil, de cuceritorul numărul unu al orașului.

— Ei, ce părere ai despre crimă? l-a întrebat Nhô-Galo.

— Ce grozăvie! Așa ceva...

I-au povestit despre ciorapii negri. Tonico a făcut cu ochiul, expert. Iarăși își aminteau de cazuri asemănătoare, de colonelul Fabricio, care-și omorâse nevasta cu cuțitul și-și trimisese pistolarii să-l împuște pe amant, pe când se întorcea de la o întrunire masonică. Obiceiuri crude, tradiția răzbunării și a sângelui. O lege inexorabilă.

Arabul Nacib, în ciuda grijilor sale – prăjiturelele și gustările surorilor Dos

Reis se evaporaseră –, lua parte și el la conversație. Și, ca întotdeauna, ca să spună că în Siria, patria părinților săi, era și mai cumplit. În picioare lângă masă, cu trupul său enorm, domina asistența. La celelalte mese s-a făcut tăcere, ca să fie mai bine auzit.

— În țara lui taică-meu e și mai rău... onoarea bărbatului e sfântă, nimeni nu se joacă cu așa ceva. Pedeapsa e...

— Care, arabule?

Își plimba privirea încet peste ascultători, clienții și prietenii săi, adopta un aer dramatic și-și azvârlea capul înainte:

— Femeia nerușinată e ucisă cu cuțitul pe îndelete. Tăiată în bucățele...

— În bucățele? – glasul fonfăit al lui Nhô-Galo.

Nacib își apropia de el fața dolofană, cu obraji de copil nevinovat, își lua o mutră ucigașă și-și răsucea vârfurile mustății:

— Da, amice Nhô, acolo, nimeni nu se mulțumește s-o omoare pe stricată, așa cu două-trei gloanțe trase în ea și în ticălos. Acolo e țara bărbaților adevărați și femeia nerușinată e altfel pedepsită: târâtura trebuie tăiată în bucăți, începând cu sfârcurile țâțelor...

— Cu sfârcurile țâțelor, ce grozăvie, până și colonelul Ribeirinho se simțea cutremurat.

— Ba nu-i groaznic deloc! Femeia care-și înșală bărbatul nu merită altceva. Eu, dac-aș fi căsătorit și nevastă-mea mi-ar pune coarne, ha, aș aplica legea siriană: aș face chifteluțe din ea... Asta aș face, nimic altceva.

— Și cu amantul? s-a interesat doctorul Maurício Caires, impresionat.

— Cel care-a pătat onoarea altuia? a rămas în picioare, aproape sumbru, a ridicat mâna, a scos un râset scurt, cavernos – mizerabilul, ah!... Ținut bine de câțiva oameni, sirieni din aceia zdraveni de la munte, i se dau jos pantalonii, i se îndepărtează coapsele... și soțul, cu un brici bine ascuțit... – a coborât mâna într-un gest iute ce descria restul.

— Nu mai spune! Nu se poate!

— Ba chiar așa, doctore. Îl jugănești de tot. João Fulgêncio și-a frecat bărbia.

— Ciudate obiceiuri, Nacib. În fine, fiecare loc cu ale lui...

— Fir-ar să fie, a spus Căpitanul. Și cum sunt turcoaicele focoase, cred că sunt mulți scopiți pe-acolo...

— Cine-i pune să intre în casa altuia și să fure ce nu-i al lor? – aproba doctorul Maurício. E vorba de onoarea unui cămin.

Arabul Nacib triumfa; zâmbea, își privea cu drag clienții. Îi plăceau meseria asta de patron de bar, taclalele, discuțiile, partidele de table și dame, pocherașul.

— Hai să facem o partidă... l-a poftit Căpitanul.

— Azi, nu. E multă lume. Și în curând plec să-mi caut bucătăreasă.

Doctorul a acceptat invitația și s-a dus să se așeze la table cu Căpitanul. Nhô-Galo l-a însoțit; o să joace cu câștigătorul.

În timp ce așezau pulurile, Doctorul povestea:

— Un caz asemănător s-a petrecut și cu un Avila... S-a încurcat cu nevasta unui vechil, a ieșit scandal, soțul a aflat...

— Și l-a jugănit pe neamul ăla al dumitale?

— Cine-a spus că l-a castrat? Soțul a apărut înarmat, dar străbunicul meu a tras înainte...

Grupul se împrăștia încetul cu încetul. Se apropia ora cinci. Venind dinspre hotel spre cinema, apărură la fel ca dimineața Diógenes și cuplul de artiști. Tonico Bastos voia amănunte:

— În exclusivitate pentru Mundinho?

De la masa de table, simțindu-se într-un fel stăpân pe faptele lui Mundinho, Căpitanul l-a informat:

— Nu, n-are nimic cu ea. E liberă ca pasărea cerului, la dispoziție...

Tonico a șuierat printre dinți. Cuplul îi saluta. Anabela zâmbea.

— Mă duc la ei s-o salut în numele orașului...

— Nu amesteca orașul, dom'le pușlama.

— Fii atent la briciul soțului... a râs Nhô-Galo.

— Vin și eu cu dumneata... a spus colonelul Ribeirinho.

Dar n-au apucat să se ducă, pentru că a apărut colonelul Amâncio Leal și curiozitatea a fost mai puternică; toți știau că, după crimă, Jesuíno se refugiase în casa acestuia. După ce-și potolise setea de răzbunare, colonelul se retrăsese calm, ca să evite evenimentele ulterioare. Străbătuse orașul în fierbere datorită târgului, fără să grăbească pasul, se dusese acasă la prietenul și camaradul său de pe vremea luptelor și-l rugase să-l anunțe pe judecător că se va preda a doua zi. Ca să poată pleca apoi imediat, liniștit, urmând să aștepte procesul în libertate, așa cum era obiceiul în asemenea cazuri. Colonelul Amâncio căuta pe cineva din ochi; s-a apropiat de doctorul Maurício:

— Pot să-ți spun o vorbă, doctore?

Avocatul s-a ridicat și amândoi s-au îndreptat spre fundul barului; moșierul spunea ceva; Maurício dădea din cap; s-a întors să-și ia pălăria:

— Scuzați-mă. Trebuie să plec. Colonelul Amâncio a salutat:

— La revedere, domnilor.

Au luat-o pe strada Colonel Adami; Amâncio locuia în piața Școlii primare. Câțiva mai curioși s-au ridicat în picioare ca să-i vadă urcând strada, tăcuți, și gravi de parcă ar fi mers la o procesiune sau la o înmormântare.

— Îl angajează pe doctorul Maurício ca apărător.

— E pe mâini bune. La proces o s-avem parte de Vechiul și Noul

Testament.

— Așa-i... Nici nu-i trebuie avocat. Achitare sigură. Căpitanul s-a întors și a spus:

— Maurício ăsta e un sac de ipocrizie... Un văduv neruşinat.

— Se zice că nici o femeie nu-l suportă...

— Am auzit...

— Are una, o negresă de pe dealul Unhão, care vine aproape în fiecare seară la el acasă.

La intrarea cinematografului au apărut, din nou, prinţul şi Anabela, însoţiţi de Diógenes cu faţa lui tristă. Femeia avea o carte în mână.

— Vin încoace... a şoptit colonelul Ribeirinho.

S-au ridicat la apropierea Anabelei, au invitat-o să ia loc. Cartea, un album cu coperte de piele, trecea din mână în mână. Conţinea tăieturi din ziare şi opinii manuscrise despre balerină.

— După primul spectacol o să vă cer părerea tuturor, domnilor – stătea în picioare, nu voise să se aşeze („mergem la hotel”), sprijinită de scaunul colonelului Ribeirinho.

Avea să debuteze chiar în seara aceea la cabaret; iar a doua zi vor apărea ea şi prinţul, la cinema, cu numere de prestidigitaţie. El făcea hipnotism şi era un as în telepatie. Tocmai făcuseră o demonstraţie pentru Diógenes şi patronul cinematografului mărturisea că niciodată nu mai văzuse aşa ceva. În tinda bisericii, fetele bătrâne, excitate deja de dublul asasinat, priveau scena, arătând spre femeie:

— Încă una care-o să sucească minţile bărbaţilor...

Anabela întreba cu glas dulce:

— Am auzit că azi a avut loc o crimă.

— Aşa e. Un moşier omorât pe nevastă-sa şi pe iubitul ei.

— Biata de ea... a spus tulburată Anabela şi acestea au fost singurele cuvinte de regret pentru soarta tristă a Sinhàzinhei în după-amiaza aceea în care discutaseră atâtea.

— Obiceiuri feudale... – a zis Tonico Bastos, întorcându-se spre dansatoare. Aici trăim încă în veacul trecut.

Prinţul zâmbea dispreţuitor; a aprobat din cap şi a dat pe gât rachiul pur; nu-i plăceau amestecurile. João Fulgêncio a înapoiat albumul unde citise elogiile la adresa artei Anabelei. Cuplul pleca. Ea voia să se odihnească înainte de spectacol.

— Vă aştept pe toţi, astă-seară, la *Bataclán*.

— O să fim acolo, cu siguranţă.

Domnişoarele bătrâne umpleau pridvorul bisericii şi, scandalizate, îşi făceau cruce. Loc de pierzanie, Ilhéus ăsta... În poarta casei colonelului Melk Tavares, profesorul Josué stătea de vorbă cu Malvina; Glória ofta solitară la fereastră. Seara se lăsa peste Ilhéus. Barul începea să se golească. Colonelul

Ribeirinho plecase după artiști.

Tonico Bastos a venit să se sprijine de tejghea, lângă casă. Nacib și-a pus haina și le-a dat câteva ordine lui Chico Moleza și Bico-Fino. Tonico, dus pe gânduri, contempla fundul aproape gol al paharului.

— Te gândești la dansatoare? Marfă de lux, trebuie să cheltuiești o groază. Concurența o să fie mare. Ribeirinho și-a pus deja ochii pe ea...

— Mă gândeam la Sinhàzinha. Ce oroare, domnu' Nacib...

— Auzisem ceva despre ea cu dentistul. Îți jur că n-am crezut. Era atât de serioasă.

— Dumneata eşti un naiv – s-a servit singur, intim al barului, și-a umplut din nou paharul și a cerut să i se treacă în cont – plătea la sfârșitul lunii. Putea să fie mai rău, mult mai rău.

Nacib și-a coborât glasul:

— Și dumneata ai navigat pe apele acelea?

Tonico n-a avut curajul să spună „da"; îi ajungea să semene îndoiala, bănuiala. A făcut un gest cu mâna.

— Părea atât de serioasă... – glasul lui Nacib s-a ticăloșit. Ca să vezi ce se ascunde sub atâta seriozitate. Și dumneata, deci!

— Nu fi limbă ascuțită, arabule. Lasă morții în pace.

Nacib a deschis gura să spună ceva, dar n-a spus nimic, a oftat doar. Deci dentistul nu fusese primul... Tonico ăsta dat în mă-sa, cu meșa lui de păr argintiu, curvar ca nimeni altul, o ținuse și el în brațe, avusese parte de trupul ăla. De câte ori n-o petrecuse Nacib, cu ochii plini de jind și respect, când Sinhàzinha trecea prin fața barului spre biserică.

— De-asta nu mă însor și nici nu mă-ncurc cu femei căsătorite.

— Nici eu... a spus Tonico.

— Eşti un păcătos...

S-a îndreptat spre stradă.

— Mă duc să văd poate găsesc o bucătăreasă. Au venit niște pribegi, cine știe, o fi vreuna pricepută.

La fereastra Glóriei, negrișorul Tuísca îi povestea noutățile, amănuntele crimei, tot ce auzise la bar. Recunoscătoare, mulatra îi zburlea părul creț și-l ciupea de obrăjori pe puști. Căpitanul câștigase partida și privea scena.

— Băftos negrișorul!

Despre ceasul trist al amurgului

Mergând spre calea ferată, la ceasul trist al amurgului, cu pălăria cu boruri mari și revolverul la brâu, Nacib se gândea la Sinhàzinha. Dinăuntrul caselor se auzea zgomot de mese puse, râsete și vorbe. Precis vorbeau de Sinhàzinha și de

Osmundo. Nacib şi-o amintea cu duioşie şi dorea, în adâncul sufletului ca mizerabilul ăla de Jesuíno Mendonça, tip arogant şi antipatic, să fie condamnat de justiţie, lucru imposibil, bineînţeles, deşi ar fi meritat-o. Sălbatice obiceiuri în Ilhéus...

Pentru că toate fandoselile lui Nacib, poveştile lui de groază din Siria, femeia tocată cu cuţitul, iubitul castrat cu briciul, erau vorbe goale. Cum putea el accepta ca o femeie tânără şi frumoasă să merite moartea pentru că-şi înşelase bărbatul bătrân şi grosolan, în mod sigur, incapabil s-o iubească, să-i spună o vorbă de drag? Provincia asta, Ilhéus, patria lui, era departe de a fi realmente civilizată. Se vorbea mult de progres, banii curgeau gârlă, cacaua construia şosele, înălţa aşezări, schimba înfăţişarea oraşului, dar se păstrau obiceiurile vechi, ororile astea. Nacib n-avea curaj să spună asemenea lucruri cu voce tare, doar Mundinho Falcão îşi putea permite asemenea îndrăzneală, dar în acest ceas de melancolie, când se lăsa înserarea, se gândea şi îl cuprindea tristeţea, se simţea obosit.

Din această cauză şi de alte motive, Nacib nu se însura; ca să nu fie înşelat, să nu fie obligat să omoare, să verse sângele altuia, să tragă cinci gloanţe în pieptul unei femei. I-ar plăcea grozav să se căsătorească. Simţea lipsa dragostei, a duioşiei, a unui cămin, o casă plină de prezenţa femeii care să-l aştepte la miezul nopţii când închidea barul. Gândul acesta îl urmărea, din când în când, ca acum când mergea spre „piaţa de sclavi”. El nu era bărbat să umble să-şi caute nevastă, nici n-avea timp măcar; toată ziua era la bar. Viaţa lui sentimentală se reducea la legături, mai mult sau mai puţin lungi, cu prostituate întâlnite prin cabarete, femei care erau ale lui şi ale altora în acelaşi timp, aventuri fără importanţă în care iubirea nu-şi avea locul. Când era mai tânăr, avusese vreo două-trei iubite. Dar cum pe atunci nu se putea gândi la însurătoare, totul se limitase la vorbe de dragoste fără urmări, bileţele în care îşi dădeau întâlniri la cinema şi timide sărutări la matinee.

Acum nu avea timp pentru iubire, barul îi ocupa toată ziua. Voia să câştige bani, să prospere, să-şi poată cumpăra pământuri unde să planteze arbori de cacao. Ca toţi cei din Ilhéus, Nacib visa plantaţii de cacao, pământuri cu arbori ale căror fructe galbene ca aurul valorau aur. Atunci poate o să se gândească la căsătorie. Deocamdată se mulţumea să-şi clătească ochii întredeschişi cu frumoasele doamne ce treceau prin piaţă, cu inaccesibila Glória la fereastra ei, să descopere noutăţi în genul Risoletei şi să se culce cu ele.

A zâmbit la amintirea *sergipenei*[42] din ajun, cu un ochi niţel zbanghiu şi priceputa la pat. O să se ducă sau nu s-o vadă iarăşi în noaptea asta? Cu siguranţă că ea o să-l aştepte la cabaret, dar el era obosit şi trist. S-a gândit iar la Sinhàzinha; de multe ori stătuse în faţa barului şi o privise trecând prin piaţă, intrând în biserică. Cu ochii poftind la bunul moşierului, pătând onoarea străină cu gândul, pentru că nu putea s-o păteze cu fapta şi cu nebuniile. El nu ştia vorbe frumoase ca o poezie, nu avea plete ondulate şi nu dansa tangou argentinian la *Clubul*

Progresso. Dacă ar fi făcut-o, poate că acum ar fi zăcut într-o baltă de sânge, cu pieptul găurit de gloanțe, alături de femeia cu ciorapi negri.

Nacib merge în amurg, din când în când răspunde la câte un „bună seara” cu gândurile departe. Pieptul găurit de gloanțe, sânii albi ai amantei sfâșiați de gloanțe. Vedea scena, cele două cadavre unul lângă altul, goale într-o baltă de sânge, ea cu ciorapi negri. Cu jartiere poate, ori fără, cum o fi fost? Fără jartiere i se părea mai elegant, ciorapi cu ochiuri fine, lipindu-se singuri pe carnea albă. Frumos! Frumos și trist. Nacib oftează; nu-l mai zărește pe dentistul Osmundo alături de Sinhàzinha. Îl vede chiar pe Nacib, ceva mai slab, fără burtă, întins mort, asasinat, alături de femeie. O frumusețe! Cu pieptul sfâșiat de gloanțe. A oftat din nou. Suflet romantic, poveștile de groază pe care le istorisea nu însemnau nimic. Nici revolverul pe care-l purta la cingătoare, ca orice bărbat din Ilhéus în vremea aceea. Obiceiul pământului... Ceea ce-i plăcea lui era să mănânce bine mâncăruri bune, condimentate, să-și bea berea rece, să joace o partidă bună de table și să-și petreacă diminețile cu gândul la pocher, temător să nu-și piardă câștigul de la bar pe care îl depunea la bancă, în speranța că-și va cumpăra pământ. Îi mai plăcea să boteze băuturile ca să câștige mai mult, să încarce cu grijă cu vreo mie de reali conturile celor ce plăteau la sfârșitul lunii, să meargă cu prietenii la cabaret, să-și încheie noaptea în brațele vreunei Risolete, oarecare, aventură de câteva zile. Astea-i plăceau, și brunetele cu pielea arsă. Și să stea de vorbă și să râdă.

Despre cum a angajat Nacib o bucătăreasă sau complicatele căi ale dragostei

Lăsă în urmă târgul, unde tarabele fuseseră strânse și mărfurile adunate. Trecu printre clădirile căii ferate. La poalele colinei Conquista se afla „piața de sclavi”. Așa-i spusese cineva, mai demult, locului unde se instalau pribegii așteptând să găsească de lucru. Numele prinsese și nimeni nu-i mai spunea altfel. Acolo se adunau acei *sertanejos* fugind de secetă, cei mai săraci dintre câți își părăseau gospodăriile și pământul la chemarea cacauei.

Moșierii cercetau grupul de-abia venit, pocnindu-se cu biciușca peste cizme. Acești *sertanejos* aveau faimă de oameni muncitori.

Bărbați și femei fără vlagă și famelici așteptau. Vedeau orașul ceva mai încolo și speranța le umplea inimile. Reușiseră să învingă drumul, *caatinga*, foamea și cobrele, bolile endemice și oboseala. Ajunseseră la pământurile îmbelșugate, zilele de mizerie păreau terminate. Auzeau povestindu-se istorii înspăimântătoare cu amoruri și violență, dar știau că prețul cacauei e în creștere, știau de oameni veniți ca și ei din *sertão* dându-și sufletul și care acum umblau cu cizme lustruite și cu cravașă cu mâner de argint. Proprietari de plantații de cacao.

În târg se iscase o încăierare, lumea alerga, un cuțit a strălucit în ultimele

raze de soare, țipete ajungeau până aici. Întotdeauna era așa la spartul târgului – beții și bătăi. Dinspre grupul de *sertanejos* veneau sunetele melodioase ale unui acordeon; un glas de femeie cânta.

Colonelul Melk Tavares i-a făcut semn celui ce cânta la acordeon și s-a făcut liniște.

— Însurat?

— Nu, conașule.

— Vrei să lucrezi la mine? a arătat spre alți bărbați pe care îi alesese. Un muzicant bun nu e niciodată de prisos la moșie. Te înveselește la sărbători... a râs convingător. Se spunea despre el că se pricepe ca nimeni altul să aleagă muncitori buni. Moșiile lui erau în Cachoeria do Sul; canoele mari așteptau lângă podul de cale ferată.

— Ca arendaș sau cu plată?

— Cum vrei. Mai am de desțelenit niște pământ, am nevoie de lucrători. Cei din *sertão* preferă să ia în arendă o plantație de cacao nouă, posibilitatea de a câștiga bani pe cont propriu cu riscul de rigoare.

— Așa-i, conașule.

Melk l-a zărit pe Nacib și a glumit:

— Te-ai făcut moșier, Nacib, ai venit să angajezi oameni?

— Cine sunt eu, domn' colonel... Eu caut o bucătăreasă, a mea a plecat azi...

— Ce spui de povestea cu Jesuíno?

— Eh... Așa ceva, pe negândite...

— Am trecut să-l salut acasă la Amâncio. Eu plec chiar azi la moșie, cu oamenii ăștia... Dacă-i soare o să avem o recoltă bună – a arătat spre oamenii pe care îi alesese, adunați acum lângă el. Ăștia din *sertão* sunt oameni harnici. Nu ca oamenii de pe-aici. Ai noștri nu se bagă la greu, vor doar să hoinărească prin oraș.

Un alt moșier trecea printre grupuri. Melk a continuat:

— Cei din *sertão* nu se tem de muncă, vor să câștige parale. La cinci dimineața sunt deja pe câmp și nu lasă din mână sapa decât după apusul soarelui. Dacă au fasole, pastramă, cafea și rachiu sunt mulțumiți. Pentru mine, nu există lucrători mai buni ca ei – a afirmat ca o autoritate în materie.

Nacib s-a uitat la oamenii angajați de colonel și i-a aprobat alegerea. Îl invidia pe celălalt, proprietar de pământuri, țanțoș în cizmele lui, angajând oameni pentru moșie. Cât despre el, căuta doar o femeie nu prea tânără, serioasă, în stare să deretice în căsuța lui de pe Ladeira de São Sebastião, să-i spele rufele, să-i gătească și să pregătească gustările pentru bar. Asta făcuse toată ziua, umblând de colo-colo.

— Problemă grea o bucătăreasă aici, la noi... – spunea Melk.

Instinctiv, Nacib căuta printre *sertanejos* una care să semene cu Filomena,

mai mult sau mai puțin de vârsta ei, cu mutra ei cârcotașă. Colonelul Melk îi strângea mâna, canoele așteptau, deja, încărcate:

— Jesuíno a procedat cum se cuvine. Bărbat de onoare...

Nacib și-a vândut și el noutățile:

— Vine un inginer să vadă ce-i cu intrarea în port.

— Am auzit. Pierdere de timp, nu se poate face nimic.

Nacib a pornit mai departe printre *sertanejos*. Bătrâni și tineri îi aruncau priviri pline de speranță. Femei puține, aproape toate cu plozi agățați de fuste. În sfârșit, s-a oprit la una de vreo cincizeci de ani, mare, solidă, fără bărbat:

— A murit pe drum, conașule...

— Știi să gătești?

— Ca la casă mare, nu.

Dumnezeule, unde să găsească o bucătăreasă? Nu putea să plătească o avere, în continuare, surorilor Dos Reis. Și încă în zile de aglomerație, azi asasinate, mâine înmormântări. Și mai rău era că o să fie obligat să mănânce la prânz și seara la *Hotel Coelho* porcăria aia de mâncare fără gust. Soluția era să caute pe cineva la Aracajú și să-i plătească drumul. S-a oprit în fața unei bătrâne, dar era atât de bătrână încât cu siguranță că de-abia ar fi avut timp să moară până să ajungă la el acasă. Se sprijinea într-un ciomag, încovoiată; cum de reușise să străbată atâta cale până la Ilhéus? Ți se făcea milă, atât de bătrână și uscată era, o rămășiță de om. E-atâta nenorocire pe lume...

Atunci a apărut altă femeie, îmbrăcată în niște zdrențe mizerabile și așa de murdară că era imposibil să-i distingi trăsăturile feței, să-i dai o vârstă oarecare, cu părul încâlcit, îngălat de praf, cu picioarele desculțe. Aducea o tătarcă cu apă și-a pus-o în mâinile tremurânde ale bătrânei, care a băut cu poftă.

— Dumnezeu să-ți ajute...

— Pentru nimic, bunicuțo... – era un glas de femeie tânără, poate glasul care cânta când sosise Nacib.

Colonelul Melk și oamenii lui dispăreau în spatele vagoanelor din gară, omul cu acordeonul s-a oprit o clipă, făcând „adio” cu mâna. Femeia și-a ridicat mâna, a făcut un semn de rămas bun, apoi s-a reîntors spre bătrână și i-a luat cana goală. Dădea să plece când Nacib, încă uimit de bătrâna fără vlagă, a întrebat-o:

— E bunica dumitale?

— Nu, domnișorule – s-a oprit și a zâmbit și abia atunci Nacib a observat că, într-adevăr, este tânără, pentru că îi luceau ochii când râdea. Am găsit-o noi pe drum, acum vreo patru zile.

— Noi, cine?

— Cei de-aici... – a arătat cu degetul spre un grup și a râs iarăși, cu un râs limpede, cristalin, neașteptat. Am plecat împreună, din același loc. Seceta a ucis tot ce era ființă vie, toate râurile au secat, pomii s-au transformat în surcele de foc. Pe

drum am întâlnit și alți oameni. Și ei pribegiți.

— Ești rudă cu ei?

— Nu, domnișorule, sunt singură pe lume. Unchiu-meu, care venise cu mine, a închis ochii înainte de-a ajunge la Jeremoabo. Avea oftică... – și a râs de parcă asta era de râs.

— Nu dumneata cântai mai înainte?

— Ba da, domnule. Era un băiat cu acordeonul, s-a angajat pe plantații, zice c-o să se îmbogățească acolo. Oamenii cântă și mai uită de necazuri...

Cu mâna ținea tătarca sprijinită de șold. Nacib o examina sub stratul de jeg. Părea robustă și vioaie.

— Ce știi să faci?

— Câte puțin din toate, domnișorule.

— Știi să speli rufe?

— Cine nu știe? s-a mirat. E de-ajuns să ai apă și săpun.

— Și să gătești?

— Am fost chiar bucătăreasă la o casă boierească... – și a râs din nou, ca și cum și-ar fi amintit de ceva amuzant.

Poate pentru că râsese, Nacib a tras concluzia că nu e serioasă. Oamenii ăștia veniți din *sertão,* înfometați, erau în stare să spună orice minciună ca să găsească de lucru. Ce putea ști ea să gătească? Să prăjească pastrama și să facă o fasole, nimic altceva. El avea nevoie de-o femeie în vârstă, serioasă, curată și muncitoare ca bătrâna Filomena. Și bucătăreasă bună, pricepută să dea gust mâncării, să facă prăjituri. Fata rămăsese pe loc mai departe, așteptând, privindu-l în față. Nacib a dat din mână, fără să știe ce să spună:

— Bine... La revedere. Și noroc.

S-a întors cu spatele dând să plece, când a auzit în urmă-i vocea molcomă și caldă:

— Ce băiat frumos!

S-a oprit. Nu-și amintea ca cineva vreodată să-l fi găsit frumos, cu excepția bătrânei Zoraia, maică-sa, pe când era copil. A fost aproape un șoc.

— Așteaptă.

A cercetat-o din nou, era puternică, de ce să nu încerce.

— Chiar știi să gătești?’

— Domnișorul mă ia la el și-o să vadă...

Dacă n-o să știe să gătească, cel puțin o să deretice prin casă și-o să spele rufele.

— Cât vrei să câștigi?

— Dumneavoastră știți mai bine. Cât vreți să-mi plătiți...

— Să vedem întâi ce știi să faci și pe urmă stabilim leafa. De acord?

— Cum ziceți, pentru mine e bine.

— Atunci, ia-ți lucrurile.

Ea a râs din nou, arătându-și dinții albi, ascuțiți. El era obosit și începea deja să creadă că făcuse o tâmpenie. Pentru că i se făcuse milă de femeia aceea, o să rămână cu beleaua pe cap. Dar acum era prea târziu să se căiască. Măcar dacă ar ști să spele...

S-a întors cu o boccea; avea lucruri puține. Nacib a pornit agale. Cu bocceaua în mână, ea venea la câțiva pași în urma lui. Pe când dădeau să iasă de pe calea ferată, el a întors capul și a întrebat-o:

— Cum te cheamă?

— Gabriela, la dispoziția dumneavoastră.

Continua să meargă, el înainte, gândindu-se, iarăși, la Sinhàzinha, la ziua aceea agitată, la vaporul împotmolit și la crimă. Fără să mai vorbim de secretele Căpitanului, Doctorului și ale lui Mundinho Falcão. Era ceva cu ei, pe el, pe Nacib, nu-l duceau. În curând o să se întâmple ceva. Adevărul este că, după ce auzise de crimă, uitase de aerul conspirativ al celor trei și de furia colonelului Ramiro Bastos. Crima îi tulburase pe toți și celelalte rămăseseră pe planul doi. Bietul dentist, băiat simpatic, plătise scump pentru dorința de-a avea o femeie măritată. Riști mult când te-ncurci cu nevestele altora; sfârșești cu un glonț în piept. Tonico Bastos trebuia să aibă grijă, altfel, într-o bună zi, o să i se întâmple ceva asemănător. Oare s-o fi culcat într-adevăr cu Sinhàzinha sau erau doar vorbe de-ale lui; lăudăroșenii ca să-l impresioneze pe el? Oricum, Tonico risca să i se întâmple o nenorocire într-o zi. Nacib reflecta: cine știe, poate că merită să riști totul pentru o privire, un suspin, pentru sărutarea unei femei.

Gabriela mergea la câțiva pași în urma lui, cu bocceaua în mână, fără să se mai gândească la Clemente, bucuroasă că părăsește ceata de pribegi și mizeria aceea. Mergea și-i râdeau ochii și gura, alunecând aproape cu picioarele desculțe pe pământ și-ar fi avut poftă să îngâne cântece din *sertão,* dar n-o făcea pentru că poate nu i-ar fi plăcut domnișorului frumos și trist.

Despre canoea prin junglă

— Colonelul Jesuíno zice lumea că și-a omorât nevasta și pe-un doctor care se culca cu ea. Chiar e-adevărat, domn’ colonel? – l-a întrebat un vâslaș pe Melk Tavares.

— Și eu am auzit... a spus altul.

— E-adevărat, da. A prins-o pe nevastă-sa în pat cu dentistul. I-a împușcat pe amândoi.

— Femeia e calul dracului, numai nenorociri aduce. Canoea urca pe râu în sus, jungla acoperea râpele, cei din *sertão* priveau peisajul nou, cu o vagă spaimă în suflet. Noaptea se lăsa din copaci asupra apei, înfricoșătoare. Canoea era mai

degrabă un barcaz mare, cobora încărcată cu saci de cacao și se întorcea plină cu de-ale gurii. Luntrașii se încovoiau într-un efort nemaipomenit; înaintau încet. Unul dintre ei a aprins un felinar la pupă; lumina roșiatică năștea umbre fantastice pe râu.

— În Ceará s-a întâmplat ceva la fel... a început să povestească un *sertanejo.*

— Femeia e vicleană, niciodată nu știi ce născocește femeia... Am cunoscut eu pe una, părea o sfântă, nimeni nu-și putea închipui... și-a amintit negrul Fagundes. Clemente era tăcut, Melk Tavares se îndemna la vorbă cu noii angajați, vrând să știe de fiecare, calitățile și defectele lucrătorilor săi, trecutul lor. Și acești *sertanejos* îi povesteau, istoriile lor se asemănau, același pământ sterp, ars de secetă, lanurile de porumb și de manioc pierdute, drumul nesfârșit. Erau cumpătați la vorbă. Zvonurile despre Ilhéus ajunseseră până la ei: pământuri mănoase, banul ușor de câștigat. Câmpuri cu viitor, încăierări și asasinate. Când îi lovea seceta, părăseau totul și porneau spre sud. Negrul Fagundes era mai vorbăreț, povestea întâmplări vitejești.

Dar voiau să afle și ei niște lucruri.

— Am auzit că sunt multe pământuri de desțelenit.

— De desțelenit, da. Dar de luat în stăpânire, nu mai sunt. Toate au stăpân, a râs un vâslaș.

— Dar mai sunt încă bani de câștigat, și mulți pentru cine-i muncitor, i-a consolat Melk Tavares.

— Doar că vremurile când veneai cu mâna goală și intrai în junglă cu curaj să plantezi cacaua s-au sfârșit. Era bine atunci... Era de-ajuns să fii fără teamă, să mergi înainte, să lichidezi vreo patru-cinci oameni care aveau aceleași intenții ca tine, și te îmbogățeai...

— Am auzit de vremurile acelea... a zis negrul Fagundes. Și de-asta am venit...

— Nu-ți place la sapă, tuciuriule? l-a întrebat Melk.

— Nu mă dau în lături, domnule, nu. Dar mă pricep mai bine la semănat plumbi... a râs mângâindu-și pușca.

— Mai sunt încă pământuri nelucrate și încă întinse. Acolo, spre munții Baforé, de pildă. Pământ bun pentru cacao, cum nu s-a mai văzut...

— Numai că trebuie cumpărată fiecare palmă de pământ. Totul e măsurat și înregistrat. Și dumneavoastră aveți pământuri pe-acolo.

— Un petic... a mărturisit Melk. Nimica toată. O să tai pădurea la anu', dac-o vrea Dumnezeu.

— Acum Ilhéus nu face două parale, nu mai e ca înainte. A devenit o zonă importantă s-a plâns un vâslaș.

— Și de-asta nu face două parale?

— Înainte, un om se descurca, dacă era curajos. Acum nu se mai îmbogățesc decât turcii marchitani și spaniolii cu prăvălii. Nu mai e ca pe vremuri.

— Vremurile acelea s-au sfârșit, a explicat Melk. Acum a venit progresul, lucrurile sunt altfel. Dar un om muncitor tot se descurcă; e încă loc pentru toată lumea.

— Nu mai poți nici să tragi câteva focuri pe stradă. Imediat te arestează.

Canoea înainta încetișor, umbrele nopții o învăluiau, din junglă se auzeau țipete de animale, în copaci, papagalii stârneau larmă pe neașteptate. Numai Clemente stătea tăcut; toți ceilalți participau la conversație, povesteau întâmplări, discutau despre Ilhéus.

— Regiunea asta o să prospere și mai mult în ziua în care o să înceapă exportul direct.

— Așa e.

Cei din *sertão* nu înțelegeau; Melk Tavares le explica: toată cacaua pentru străinătate, pentru Anglia, Germania, Franța, Statele Unite, Scandinavia, Argentina, se exporta prin portul Bahia. O grămadă de bani din impozite, taxe de export, totul rămânea în capitală, iar Ilhéus nu apuca nici măcar fărâmăturile. Rada era strâmtă, puțin adâncă. Numai cu multă muncă – erau chiar persoane care spuneau că e imposibil – ar fi putut fi amenajată ca să intre vapoarele mari. Și când marile cargouri o să vină să încarce cacaua în portul Ilhéus, atunci se va putea vorbi eu adevărat de progres...

— Acum nu se vorbește decât de un oarecare domn Mundinho Falcão, domn' colonel. Zice lumea că el o să rezolve... Că e dat dracului.

— Te gândești la fată? l-a întrebat Fagundes pe Clemente.

— Nici măcar nu mi-a spus „la revedere"... Nici nu mi-a aruncat o privire la plecare.

— Îți sucise capul. Nu mai erai tu.

— De parcă nici nu ne-am fi cunoscut... Nici măcar „la revedere".

— Așa e femeia. Nu merită nimic.

— E un om foarte ambițios. Dar cum o să poată rezolva problema intrării în port, când nici cumătrul Ramiro n-a reușit? – Melk vorbea despre Mundinho Falcão.

Mâna lui Clemente mângâia acordeonul pe fundul bărcii; auzea vocea Gabrielei cântând. A privit în jur, căutând-o parcă; jungla înconjurând râul, copaci și liane încâlcite, răgete înspăimântătoare și țipetele rău prevestitoare ale cucuvelelor, o exuberanță de verde devenind negru, nu era ca cenușia și golașa *caatinga.* Un luntraș a întins degetul, arătând ceva în junglă:

— Pe-aici s-a dat lupta între Onofre și oamenii domnului Amâncio Leal... Au murit atunci vreo zece.

Se puteau câștiga bani buni în locurile acelea, dar nu trebuia să te temi de

muncă. Să câștige bani și să se întoarcă în oraș s-o caute pe Gabriela. Trebuia s-o găsească, orice-ar fi.

— Mai bine nu te mai gândi la ea, scoate-ți-o din minte, l-a sfătuit Fagundes. Ochii negrului scrutau jungla și glasul i-a devenit mai blând vorbind despre Gabriela. Scoate-ți-o din cap. Ea nu e femeie pentru tine, nici pentru mine. Nu e ca astea, e...

— O am tot timpul în minte, să vreau și nu pot.

— Ești nebun. Ea nu e femeie cu care să trăiești.

— Ce tot spui?

— Nu știu... Eu așa gândesc. Poți să te culci cu ea, să faci ce vrei, dar s-o ai cu adevărat, să fii stăpânul ei cum se întâmplă cu altele, asta n-o să se întâmple niciodată.

— De ce?

— Nu știu, dracu' știe. Nu există explicație.

Da, negrul Fagundes avea dreptate. Se iubeau noaptea, și-a doua zi parcă nici nu-și amintea, îl privea ca pe ceilalți, se purta cu el la fel cum se purta cu ceilalți. Ca și cum n-ar fi avut nici o importanță...

Umbrele acoperă și înconjoară canoea, jungla pare că se apropie și mai mult, închizându-se deasupra lor. Țipătul cucuvelelor sfâșie întunericul. Noapte fără Gabriela, fără trupul ei măsliniu, râsul ei fără motiv și gura ei ca o fragă. Nici nu i-a spus „la revedere". Femeie de neînțeles. Un junghi străpunge pieptul lui Clemente. Și brusc, certitudinea că n-o s-o revadă niciodată, că n-o s-o mai țină în brațe, s-o strângă la piept, să-i audă suspinele de dragoste.

În tăcerea nopții s-a ridicat vocea colonelului Melk Tavares, poruncindu-i lui Clemente.

— Cântă ceva pentru oameni, băiete. Ca să ne treacă timpul. A luat acordeonul. Printre copaci, luna creștea deasupra râului. Clemente zărește chipul Gabrielei. În depărtare strălucesc lumini de felinare. Muzica se înalță într-un plâns de om pierdut, pentru totdeauna singur. În junglă, râzând, în razele lunii, Gabriela.

Gabriela adormită

Nacib a dus-o până acasă, pe Ladeira do São Sebastião. De-abia băgase cheia în broască și dona Arminda, agitată, a apărut la fereastră.

— Ce întâmplare, domnu' Nacib', eh? Părea atât de distinsă, așa de plină de nuri, în fiecare după-masă la biserică. De-asta zic eu întotdeauna... A dat cu ochii de Gabriela și a rămas cu vorba la jumătate.

— Am angajat o femeie. Să spele și să gătească. Dona Arminda o examina pe pribeagă, din cap până-n picioare, măsurând-o, cântărind-o, parcă. Își oferea serviciile:

— Dacă ai vreo nevoie, copilă, poți să mă strigi. De-aia suntem vecini, să ne ajutăm, nu? Doar că astă-seară n-o să fiu acasă. E zi de ședință acasă la cumătrul Deodoro și vine răposatul să vorbească cu mine... S-ar putea să vină chiar și dona Sinhàzinha... Ochii ei se plimbau de la Gabriela la Nacib. Tânără, eh? Acum nu mai vreți bătrâne ca Filomena... a râs complice.

— Asta am găsit...

— Și-așa cum vă spuneam, pentru mine n-a fost o surpriză; chiar zilele trecute l-am văzut pe dentist pe stradă. Ce coincidență, era tot zi de ședință, azi e fix săptămâna. M-am uitat la el și-am auzit vocea răposatului în ureche: „Ăsta nu mai e decât subiect de discuții, a murit deja”. Am crezut că răposatul glumea. De-abia azi, când am aflat, mi-am dat seama că răposatul mă anunțase.

S-a întors spre Gabriela. Nacib intrase deja:

— Orice ai nevoie, mă strigi. Mâine o să stăm de vorbă. Eu sunt oricând gata să te ajut; domnu’ Nacib e ca o rudă, e patronul lui Chico al meu...

Nacib i-a arătat camera din spate, ocupată înainte de Filomena și i-a explicat ce are de făcut: curățenie în casă, să spele rufele murdare și să-i gătească. N-a pomenit de gustările și dulciurile pentru bar, voia să știe, mai întâi, cum gătește. I-a arătat cămara, unde Chico Moleza lăsase cumpărăturile făcute la piață.

— Dacă nu te descurci, întreab-o pe dona Arminda. Era grăbit, venea seara, peste puțin barul o să fie, din nou, plin de lume și el mai trebuia să și mănânce. În cameră, Gabriela, cu ochii mari, privea marea în noapte; o vedea pentru prima oară. Nacib i-a spus la plecare:

— Și fă o baie; ai mare nevoie.

La *Hotel Coelho* i-a întâlnit pe Mundinho Falcão, pe Căpitan și pe Doctor luând masa împreună. S-a așezat, în mod firesc, la masa lor și le-a povestit imediat despre bucătăreasă. Ceilalți îl ascultau în tăcere. Nacib a înțeles că întrerupsese o discuție importantă. Au vorbit despre crima petrecută după-masă; el de-abia începuse să mănânce, când prietenii lui, care sfârșiseră deja, au plecat. A rămas pe gânduri. Cei trei puneau ceva la cale. Ce naiba, oare?

În seara aceea n-a avut o clipă de răgaz la bar. S-a învârtit ca un titirez printre mesele pline; toată lumea voia să comenteze evenimentele. Pe la ceasurile zece au apărut Căpitanul și Doctorul, însoțiți de Clóvis Costa, directorul publicației *Diário de Ilhéus.* Veneau de la Mundinho Falcão și au anunțat că exportatorul va trece pe la *Bataclán*, cam pe la miezul nopții, ca să asiste la primul spectacol al Anabelei. Clóvis și Doctorul vorbeau în șoaptă. Nacib a ciulit urechile.

La altă masă, Tonico Bastos povestea despre cina, adevărat banchet, de la Amâncio Leal. Cu diverși prieteni de-ai lui Jesuíno Mendonça, inclusiv doctorul Maurício Caires, însărcinat cu apărarea colonelului. Un festin de zile mari, cu vinuri portugheze și mâncare și băutură din belșug. Nhô-Galo găsea povestea absurdă. Cu nevastă-sa caldă încă, nu avea dreptul... Ari Santos a povestit despre

priveghiul pentru Sinhàzinha, acasă la niște rude; priveghi trist și sărăcăcios – vreo jumătate de duzină de persoane. Cât despre Osmundo, ce să mai vorbim. De câteva ceasuri corpul dentistului zăcea vegheat doar de servitoare. Trecuse pe acolo, la urma urmei îl cunoscuse pe mort, deveniseră prieteni la întrunirile *Asociației Rui Barbosa*.

— O să trec și eu pe-acolo... a spus Căpitanul. Era băiat bun și nu-i lipsea talentul. Versuri încântătoare?

— O să vin și eu, s-a solidarizat Nhô-Galo.

Nacib și alți câțiva s-au dus cu ei, din curiozitate, în jur de unsprezece, când se mai rărise clientela la bar. Cu chipul golit de sânge, Osmundo zâmbea de dincolo de moarte. Nacib a rămas impresionat. Stătea cu mâinile încrucișate, livide.

— Gloanțele l-au nimerit în piept. În inimă.

A sfârșit prin a se duce la cabaret ca s-o admire pe dansatoare și să-și izgonească din minte imaginea mortului. S-a așezat la o masă cu Tonico Bastos. În jurul lor se dansa. Într-o altă încăpere, despărțită de un culoar, se juca. Doctorul Ezequiel Prado, destul de afumat deja, a venit să se așeze la masa lor. L-a împunse în piept pe Nacib cu arătătorul:

— Am auzit că te-ai încurcat cu aia zbanghie? o arăta pe Risoleta, care dansa cu un comis-voiajor.

— Încurcat? Nu. Ieri am fost cu ea, asta-i tot.

— Nu-mi place să mă bag peste iubitele amicilor. De-asta am întrebat. Dar dacă-i așa... E o bomboană de fată, nu-i așa?

— Și Maria, doctore Ezequiel?

— Face pe nebuna. Am cârpit-o. Azi nu mă duc la ea.

A luat paharul lui Tonico și a băut o înghițitură. Ciorovăielile avocatului cu metresa lui, o blondă pe care o întreținea de câțiva ani, aveau loc la trei zile o dată și erau bârfa permanentă a orașului. Cu cât o bătea, când era beat, mai tare se agăța de el, înnebunită; îl căuta prin cabarete, bordeluri și uneori îl scotea din patul alteia. Familia avocatului locuia la Bahia; era despărțit de nevastă-sa.

S-a ridicat bălăbănindu-se, s-a vârât în mijlocul dansatorilor și a despărțit-o pe Risoleta de perechea ei. Tonico Bastos a anunțat:

— Iese cu scandal.

Dar comis-voiajorul îl cunoștea pe doctorul Ezequiel și faima lui, așa că i-a lăsat femeia și a căutat alta din ochi. Risoleta se împotrivea, Ezequiel a apucat-o de încheietură și a strâns-o în brațe.

— Ți-a suflat-o... a râs Tonico Bastos.

— Îmi face un serviciu. N-am chef de ea azi, sunt mort de oboseală. Imediat după ce dansează aia, plec. Am avut o zi de groază.

— Și cum e cu bucătăreasa?

— Am reușit să găsesc una, o *sertaneja.*

— Tânără?

— Știu și eu... Așa pare. Era așa de jegoasă că nu se vedea. Oamenii ăștia n-au vârstă. Până și fetițele par babe, dom'le Tonico.

— Drăguță?

— De unde să știu? Niște zdrențe, murdărie, părul țeapăn de praf. Poa' să fie și-o cotoroanță, casa mea nu-i ca a dumitale, unde până și servitoarea pare domnișoară de lume.

— Dacă le-ar lăsa Olga, așa ar fi. Dar cum arată una omenește, se trezește în stradă acoperită de insulte.

— Cu dona Olga nu-i de glumit. Și bine face. Dumneata trebuie să fii ținut în frâu.

Tonico Bastos a schițat un gest de falsă modestie:

— Nu exagera, dom'le. Cine te-aude...

Mundinho Falcão a sosit cu colonelul Ribeirinho și s-au așezat la masa Căpitanului.

— Și Doctorul?

— Nu vine niciodată la cabaret. Nici cu forța. Nhô-Galo s-a apropiat de Nacib.

— I-ai lăsat tipa lui Ezequiel?

— Astă-seară vreau să dorm.

— Eu mă duc la *Zilda*. Am auzit că are o pernambucană, prima-ntâi, plescăi din limba. Poate dai pe-acolo...

— Una cu cozi?

— Așa. Cu fundul mare...

— E la *Trianon*. În fiecare noapte e-acolo... l-a lămurit Tonico. E favorita colonelului Melk, el a adus-o de la Bahia. Hai, că-ți curg balele...

— Colonelul a plecat azi la moșie. L-am văzut când a plecat, i-a informat Nacib. A angajat lucrători la „piața de sclavi".

— O-ntind la *Trianon*...

— Înainte de dansatoare?

— Imediat după aia.

Bataclán și *Trianon* erau principalele cabarete din Ilhéus, frecventate de exportatori, plantatori, comercianți, reprezentanți ai marilor firme. Pe străzile de la periferie însă erau altele, unde se adunau muncitori din port, oameni veniți de pe plantații, femei mai ieftine. Jocurile de noroc erau permise în toate, garantându-le veniturile.

O mică orchestră însuflețea dansul. Tonico s-a dus să invite o femeie, Nhô-Galo se uita la ceas, era deja ora balerinei; era nerăbdător. Voia să meargă la *Trianon*, s-o vadă pe tipa colonelului Melk, aia cu cozi.

Era aproape unu noaptea când orchestra a tăcut și luminile s-au stins. Rămăseseră aprinse doar câteva lămpi albastre; din sala de joc a sosit lume multă, răspândindu-se pe la mese, ori rămânând în picioare, pe lângă uși. Anabela a apărut din fund, cu niște evantaie enorme de pene în mâini. Evantaiele o acopereau și-o descopereau, lăsând să se vadă părți din trupul ei.

Prințul, în smoking, cânta la pian. Anabela dansa în mijlocul sălii, zâmbind printre mese. Un adevărat succes. Colonelul Ribeirinho cerea un bis, aplauda în picioare. Luminile se aprindeau din nou, Anabela mulțumea pentru aplauze, îmbrăcată într-un maiou de culoarea pielii.

— O porcărie... Lumea crede că-i vede pielea și când colo, e mătase roz... a comentat Nhô-Galo.

În ropotul aplauzelor, ea s-a retras, ca să se întoarcă după câteva minute pentru al doilea număr și mai senzațional: îmbrăcată în văluri multicolore, care cădeau unul după altul, așa cum spusese Mundinho. Și timp de un scurt minut, când a căzut ultimul văl și luminile s-au aprins din nou, au putut vedea trupul zvelt și bine făcut, aproape gol, cu un cache-sexe minuscul și o fâșie purpurie peste sânii mici. Sala urla în cor, cerea bis, Anabela trecea în fugă printre mese. Colonelul Ribeirinho a comandat șampanie.

— Acum, da, merită...

Până și Nhô-Galo era entuziasmat. Anabela și prințul s-au așezat la masa lui Mundinho Falcão. „Eu plătesc totul”, spunea colonelul Ribeirinho. Orchestra a început să cânte din nou, doctorul Ezequiel o trăgea după el pe Risoleta, împiedicându-se de scaune. Nacib s-a hotărât să plece. Tonico Bastos, cu ochii la Anabela, s-a mutat la masa lui Mundinho. Nhô-Galo dispăruse. Balerina a zâmbit și a ridicat cupa cu șampanie:

— În sănătatea tuturor! Pentru progres în Ilhéus!

Au aplaudat. Celelalte mese îi priveau cu invidie. Mulți se duseseră alături, în sala de joc. Nacib a coborât scările.

A străbătut străzile tăcute. Acasă la doctorul Maurício Caires se vedea lumină la ferestre. Probabil că începuse să studieze cazul lui Jesuíno, să-și pregătească datele pentru apărare, s-a gândit Nacib, amintindu-și de indignarea avocatului la bar. Dar un râset de femeie a răzbătut prin fereastra întredeschisă și a murit în stradă. Se spunea că văduvul aducea noaptea acasă la el negrese de pe deal. Dar chiar așa fiind, Nacib nu putea ghici că la acea oră, omul legii, poate din interes pur profesional, îi cerea unei muieruște din Unhão, mulatră știrbă și speriată, să se culce goală, doar cu niște ciorapi negri de bumbac în picioare.

— Mare-i grădina lui Dumnezeu... râdea femeia cu dinți căzuți și putreziți.

Nacib simțea oboseala acelei zile grele. Reușise să afle, în sfârșit, motivul acelui du-te-vino al lui Mundinho, secretele lui cu Căpitanul și Doctorul, întâlnirea tăinuită cu Clóvis. Erau în legătură cu portul. Surprinsese fragmente de

conversație. Din câte spuneau, o să sosească ingineri, drage, remorchere. S-o supăra, nu s-o supăra careva, marile nave străine vor intra în port, vor veni după cacao, vor începe exporturile directe. Și cine putea să se supere? Nu cumva era o luptă pe față cu familia Bastos, cu colonelul Ramiro? Căpitanul dorise întotdeauna să dirijeze politica locală. Dar nu era moșier, n-avea bani de cheltuit. Așa se explica prietenia lui cu Mundinho Falcão; se anunțau evenimente importante. Colonelul Ramiro, în ciuda vârstei, nu era omul care să rămână cu brațele încrucișate, să se predea fără luptă. Nacib nu voia să se bage în povestea asta. Era prieten și cu unii, și cu alții, cu Mundinho și cu colonelul, cu Căpitanul și cu Tonico Bastos. Un patron de bar nu se poate vârî în politică. N-are decât de pierdut. E mai periculos chiar decât să te încurci cu o femeie măritată.

Sinhàzinha și Osmundo n-o să vadă remorcherele și dragele amenajând rada. N-o să vadă aceste vremuri de mare progres, de care vorbea Mundinho. Așa e făcută lumea, din bucurii și necazuri.

A ocolit biserica și a început să urce alene panta. Oare, într-adevăr, Tonico s-o fi culcat cu Sinhàzinha? Sau o spusese ca să-și dea importanță? Nhô-Galo afirma că Tonico mințea cu nerușinare. În general, el nu se încurca cu femei căsătorite. Cu o curviștină, da, nu respecta amanții titulari. Era un tip norocos. Și elegant, cu părul lui argintiu, glasul învăluitor. Tare i-ar fi plăcut lui Nacib să fie ca el, dorit de femei, stârnind gelozii violente. Să fie iubit nebunește, așa cum îl iubea pe Tonico Lidia, țiitoarea colonelului Nicodemos. Îi trimitea bilețele, ieșea pe stradă să-l vadă, ofta după el, iar el, sătul de atâta devotament, nici nu-i mai dădea atenție. Lidia își risca situația în fiecare zi pentru el, pentru o privire ori vreo vorbă de-a lui. Tonico nu respecta metresa nimănui, cu excepția Glóriei, și toată lumea știa de ce. Dar cu vreo femeie măritată nu știa să se fi încurcat.

A băgat cheia în broască, gâfâind din cauza urcușului; camera era luminată. O fi vreun hoț? Sau noua lui servitoare uitase să stingă lumina?

A intrat încetișor și a văzut-o adormită pe un scaun, cu părul lung căzându-i pe umeri. După ce și-l spălase și se pieptănase, se transformase într-un păr lung, negru, ondulat. Se îmbrăcase cu niște zdrențe mai curate, cu siguranță din bocceluță. Fusta avea o sfâșietură și pe-acolo se vedea o parte din coapsă, de culoarea scorțișoarei; sânii i se înălțau și coborau ușor, în ritmul somnului, iar fața îi surâdea.

— Doamne, Dumnezeule!

Nacib a rămas încremenit; nu-i venea să-și creadă ochilor.

O privea cu o uimire nemăsurată; cum se putea ascunde atâta frumusețe sub colbul drumului? Cu brațul rotunjit căzut, cu chipul brun zâmbind în somn, acolo, adormită pe scaun, părea o cadră. Câți ani să aibă? Trup de femeie tânără, trăsături de copilă.

— Doamne, ce minunăție! a murmurat arabul aproape cu fervoare.

La auzul glasului său, ea s-a trezit speriată, dar imediat a zâmbit și toată încăperea parcă a râs odată cu ea. S-a ridicat în picioare, netezindu-și cu mâna zdrențele cu care era îmbrăcată, umilă și luminoasă ca o geană de lună.

— De ce nu te-ai dus să te culci, să dormi? a fost tot ce a reușit să spună Nacib.

— Băiatul nu mi-a spus nimic...

— Care băiat?

— Dumneavoastră, domnișorule... Am spălat rufele, am făcut curat în casă. Și pe urmă v-am așteptat și m-a luat somnul – vorbea cântat ca cei din nord-est.

Răspândea un parfum de garoafe, poate părul sau gâtul, cine știe.

— Știi să gătești, într-adevăr?

Lumină și întuneric în părul ei, ochii plecați, piciorul drept mângâia podeaua de parcă ar fi vrut să danseze,

— Da, domnule, știu. Am lucrat la o familie de bogătași, m-au învățat acolo. Ba chiar îmi place să gătesc... – a zâmbit și totul a zâmbit odată cu ea, până și arabul Nacib, lăsându-se să cadă pe-un scaun.

— Dacă știi să gătești cu-adevărat, o să-ți dau o groază de bani. Cincizeci de mii de reali pe lună. Pe aici se plătește douăzeci, maximum treizeci. Dacă ți se pare prea greu, poți să angajezi o fată să te ajute. Bătrâna Filomena n-a vrut niciodată vreuna. Zicea că nu-i pe moarte ca să aibă nevoie de ajutor.

— Nici mie nu-mi trebuie.

— Și de leafă, ce zici?

— Cât vreți dumneavoastră să-mi plătiți, eu sunt mulțumită...

— Să vedem mâncarea de mâine. La prânz trimit băiatul să mi-o aducă... Mănânc la bar. Acum...

Ea aștepta, cu zâmbetul pe buze, cu o rază de lună în păr și parfumul acela de garoafe.

— ...Acum te duci la culcare, că e deja târziu.

Ea a plecat și el i-a studiat picioarele, corpul ce se legăna în mers, bucata de coapsă de culoarea scorțișoarei. Ea a întors capul:

— Atunci, noapte bună, domnișorule...

A dispărut în întunericul culoarului. Lui Nacib i s-a părut că o aude mestecând vorbele „băiat frumos...”. S-a ridicat, gata s-o strige. Nu, asta spusese după-masă, în târg. Dacă o cheamă, s-ar putea să se sperie, avea un aer ingenuu, poate o fi chiar fată mare... Era timp pentru toate. Nacib și-a scos haina, a pus-o pe scaun și s-a dezbrăcat de cămașă. Parfumul rămăsese în încăpere, un miros de garoafe. Mâine o să-i cumpere o rochie de stambă și niște pantofi. I le va face cadou, n-o să i le scadă din leafă.

S-a așezat pe pat și și-a scos pantofii. Fusese o zi grea. Se întâmplaseră o

mulțime de lucruri. Și-a pus cămașa de noapte. Brună și frumoasă servitoarea asta a lui. Niște ochi, Dumnezeule mare... Și culoarea aia roșiatică, cum îi plăcea lui. S-a culcat și a stins lumina. L-a răzbit somnul, un somn agitat, o visa pe Sinhàzinha, goală, cu ciorapi negri, moartă, întinsă pe puntea unui vapor străin care intra în port. Osmundo fugea cu un autobuz, Jesuíno trăgea în Tonico, Mundinho Falcão se ivea cu dona Sinhàzinha, acum vie, zâmbindu-i lui Nacib, întinzând brațele spre el, dar era dona Sinhàzinha cu chipul brunet al noii lui servitoare. Dar Nacib n-o putea ajunge; ea dansa la cabaret.

Despre înmormântări şi banchete cu o paranteză pentru a povesti o întâmplare pilduitoare

Soarele recucerit în ajun era sus pe cer, când, la strigătele donei Arminda, Nacib și-a amintit:

— Hai să ne uităm la înmormântări, copilă. Merită!

— Nu pot, coniță. Domnișoru' încă nu s-a sculat.

A sărit din pat; cum să piardă înmormântările? A ieșit din baie gata îmbrăcat; Gabriela tocmai pusese cănile aburinde cu cafea cu lapte. Pe fața de masă albă, cușcuș de mălai cu lapte de nucă de cocos, banane prăjite, *ñame*[43] și *yuca*. Ea a rămas în ușa bucătăriei, întrebătoare:

— Domnișoru', trebuie să-mi spuneți ce vă place...

Înghițea cușcușul cu ochi înduioșați – lăcomia îl ținea lipit de masă, dar îl îmboldea curiozitatea –, era ora înmormântărilor. Cușcușul era divin, feliile de banană prăjită, sublime. S-a smuls cu greu de la masă. Gabriela își legase părul cu o panglică; probabil că era plăcut să-i muști gâtul brun. Nacib a plecat aproape în goană spre bar. Vocea Gabrielei l-a însoțit pe drum, cântându-i:

Nu te duce dragul meu
că-i potecă printre stânci,
ai s-aluneci și-ai să cazi
trandafirul o să-l frângi.

Cortegiul funebru pentru Osmundo se ivea în piață, venind dinspre bulevardul de pe malul mării.

— Nu e lume nici măcar să poarte sicriul... a comentat cineva.

— Adevărat. Era greu să-ți închipui o înmormântare cu mai puțină lume. Doar persoanele cele mai atașate de Osmundo avuseseră curajul să-l însoțească în această ultimă plimbare pe străzile din Ilhéus. A-l conduce pe dentist la cimitir era aproape un afront adus colonelului Jesuíno și societății. Ari Santos, Căpitanul, Nhô-Galo, un redactor de la *Diãrio de Ilhéus* și încă alți câțiva purtau coșciugul cu

rândul.

Mortul n-avea familie în Ilhéus, dar în lunile cât trăise acolo îşi făcuse multe relaţii; om simpatic, amabil, prezent la balurile de la *Clubul Progresso*, la întrunirile *Asociaţiei Rui Barbosa*, la petrecerile de familie şi în baruri şi cabarete. Şi totuşi era dus la cimitir ca un fitecine, fără coroane şi lacrimi. Un comerciant primise o telegramă de la tatăl lui Osmundo, cu care avea relaţii de afaceri, rugându-l să facă tot ce trebuie pentru înmormântare şi anunţându-l că va sosi cu primul vapor. Negustorul comandase coşciugul şi groapa, angajase câţiva oameni din port să ducă sicriul, în caz că nu apărea nici un prieten, şi nu găsise necesar să cheltuiască bani pe coroane şi flori.

Nacib nu avea relaţii strânse cu Osmundo. Din când în când, dentistul trecea pe la bar, dar locul lui preferat era *Barul Chic*. Bea câte un păhărel, aproape întotdeauna cu Ari Santos sau cu profesorul Josué. Recitau sonete, îşi citeau fragmente de proză, discutau literatură. Uneori se întâmpla ca arabul să se aşeze la masa lor; auzea fragmente de cronici şi versuri despre femei. Ca toată lumea, era de părere că dentistul e un băiat bun, priceput în meserie, după cum se spunea; avea tot mai mulţi pacienţi. Acum, văzând acea înmormântare meschină, lipsa oamenilor şi a florilor, coşciugul acela sărăcăcios, se simţea trist. La urma urmei, era o nedreptate, ceva penibil pentru întregul oraş. Unde erau cei care-i lăudau talentul de poet, pacienţii care îi ridicau în slăvi mâna uşoară la extracţii, colegii lui din *Asociaţia Rui Barbosa*, prietenii de la *Clubul Progresso*, amicii de la bar? Le era frică de colonelul Jesuíno, de bârfelile domnişoarelor bătrâne, ori că oraşul îi va socoti solidari cu Osmundo.

Un puştan trecu prin cortegiu, împărţind reclamele cinematografului care anunţau primul spectacol, chiar în seara aceea, al „faimosului magician hindus, prinţul Sandra, cel mai mare iluzionist al secolului, fachir şi hipnotizator, aclamat de publicul din Europa, şi al frumoasei sale asistente, Madame Anabela, medium cu darul prezicerii şi mare specialistă în telepatie”. Dusă de vânt, una din reclame zburătăcea deasupra sicriului. Osmundo n-o va cunoaşte pe Anabela, nu va face parte din suita ei de admiratori, nu va participa la competiţia pentru trupul ei. Înmormântarea a trecut pe lângă tinda bisericii şi Nacib a intrat în cortegiu. N-o să meargă până la cimitir, nu putea lăsa barul, în seara aceea era banchetul pentru Întreprinderea de Autobuze. Dar o să însoţească sicriul măcar vreun colţ, două: se simţea obligat s-o facă.

Înmormântarea a luat-o pe strada Parelelipípedos; a cui o fi fost ideea? Drumul cel mai direct şi mai scurt era pe strada Colonel Adami, de ce să treacă prin faţa casei unde era priveghiul pentru Sinhàzinha? Asta pesemne că a aranjat-o Căpitanul. De la fereastra ei, Glória, cu un halat peste cămaşa de noapte, privea sicriul trecând pe sub sânii ei de-abia ascunşi de pânza de Cambrai.

În poarta colegiului Enoch, unde copiii se îngrămădeau curioşi, profesorul

Josué l-a înlocuit pe Nhô-Galo la unul din mânerele sicriului. Ferestre pline de lume, comentarii. În fața casei verilor Sinhàzinhei stăteau câteva persoane îmbrăcate în negru. Coșciugul lui Osmundo înainta încet cu cortegiul său mizer. Trecătorii își scoteau pălăriile. De la o fereastră a casei în doliu, cineva a strigat:

— N-au găsit alt drum? Nu i-a ajuns c-a nenorocit-o pe biata femeie?

La Piața Bisericii parohiale, Nacib s-a întors. S-a oprit câteva minute la priveghiul Sinhàzinhei. Sicriul încă nu era închis; în încăpere erau lumânări și flori, câteva coroane. Femeile plângeau; pentru Osmundo, însă, nu plânsese nimeni.

— Trebuie să mai aşteptăm un timp. Să apuce să-l înmormânteze pe celălalt, a explicat o rudă.

Stăpânul casei, soțul unei verișoare de-a Sinhàzinhei, se plimba pe coridor, fără să-și ascundă plictiseala. Povestea asta însemna o complicație neașteptată în viața lui: corpul moartei nu putea fi scos din casa lui Jesuíno și nici din casa dentistului; nu era decent. Nevastă-sa era singura rudă a Sinhàzinhei care locuia în oraș, celelalte erau la Olivenga; nu avea altă soluție decât să-i lase să aducă cadavrul acolo și să-i facă priveghiul. Și tocmai el, prieten cu colonelul Jesuíno, cu care avea și niște afaceri.

— Un necaz... explica.

O zi și-o noapte de neplăceri, fără să mai vorbim de cheltuieli. Cine-o să plătească?

Nacib s-a dus să privească moarta: ochii închiși, trăsăturile feței senine, părul lăsat liber, mătăsos, picioarele bine făcute. Și-a mutat privirea, nu era momentul să se uite la picioarele Sinhàzinhei. Figura solemnă a Doctorului a apărut în încăpere. A rămas o clipă în fața moartei și i-a spus lui Nacib, ca să audă toți:

— Avea sângele familiei Avila, sânge blestemat, sângele Ofenísiei – și-a coborât vocea. Era rudă cu mine.

În fața privirilor uimite ale străzii îngrămădite la uși și la ferestre, Malvina a intrat cu un buchet de flori culese din grădina ei. Ce căuta acolo, la funeraliile unei soții ucise pentru adulter, această fată necăsătorită, elevă, fiică a unui moșier? Nici măcar nu fuseseră prietene intime. O dezaprobau din ochi, șușoteau pe la colțuri. Malvina i-a zâmbit Doctorului, a pus florile la picioarele sicriului, și-a mișcat buzele într-o rugăciune și a ieșit cu capul sus, așa cum intrase.

— Fata asta a lui Melk Tavares are tupeu.

— E în vorbă cu Josué.

Nacib a însoțit-o cu privirea; îi plăcuse gestul ei. Nu știa ce-i cu el în această zi; se trezise bine dispus, se simțea solidar cu Osmundo și Sinhàzinha, iritat că nu venise lume la înmormântarea dentistului, de tânguielile stăpânului casei unde se afla coșciugul celei ucise.

A sosit părintele Basílio, strângând mâini și comentând apariția soarelui strălucitor și sfârșitul ploilor.

În sfârșit, cortegiul a ieșit pe poartă, cu mai multă lume decât la Osmundo, dar tot mizer, cu părintele Basílio îngânându-și rugăciunile, familia venită din Olivenga plângând și stăpânul casei răsuflând ușurat. Nacib s-a întors la bar. De ce să nu-i fi îngropat pe amândoi împreună, cu sicriele ieșind pe poartă la aceeași oră, din aceeași casă și în aceeași groapă? Așa ar fi trebuit să facă. Viață nemernică, plină de ipocrizie, oraș fără inimă, unde doar banul conta.

— Domnu' Nacib, servitoarea dumitale e o bomboană. O frumusețe! – vocea molatecă a lui Chico.

— Du-te dracului! Nacib era trist.

Mai târziu a aflat că sicriul Sinhàzinhei intrase pe poarta cimitirului exact în clipa când plecau puținii oameni veniți pentru Osmundo. Aproape la aceeași oră când colonelul Jesuíno Mendonça, asistat de doctorul Maurício Caires, bătea la ușa judecătorului, ca să se predea. După aceea, avocatul apăruse la bar, refuzând orice băutură în afară de apă minerală:

— Ieri m-am făcut rău acasă la Amâncio. Avea un vin portughez, clasa întâi...

Nacib s-a îndepărtat; nu voia să audă relatarea festinului din ajun. S-a dus la surorile Dos Reis să vadă cum merg pregătirile pentru banchet și le-a găsit preocupate, încă, de crimă:

— Ieri dimineață era la biserică, nefericita, a spus Quinquinha, făcându-și cruce.

— Când ați venit la noi, tocmai ne despărțiserăm de ea la biserică, la liturghie, s-a cutremurat Florzinha.

— Așa ceva... De-asta nu mă însor.

L-au dus la bucătărie, unde Jucundina și fetele ei se speteau. „Nu vă faceți griji pentru banchet, totul o să fie bine."

— Apropo de asta, am angajat o bucătăreasă.

— Bravo. E bună?

— Cușcuș știe să facă. Cât despre mâncare, o să văd în curând, la ceasul prânzului.

— Nu mai vreți gustări?

— Câteva zile, încă...

— Din cauza ieslei, vă întreb... Avem mult de lucru. Când s-a mai potolit lumea la bar, l-a trimis pe Chico Moleza să mănânce:

— Când te-ntorci, adu-mi și mie sufertașul.

La ceasul prânzului, barul se golea. Nacib făcea casa, își calcula câștigul și socotea cheltuielile. Întotdeauna, primul care apărea după prânz era Tonico Bastos, care lua un rachiu cu biter pentru digestie. În ziua aceea au vorbit despre

înmormântări, pe urmă Tonico i-a povestit ce se întâmplase la cabaret în ajun, după plecarea arabului. Colonelul Ribeirinho băuse atât de mult încât aproape că au fost nevoiți să-l ducă acasă în spate. Pe scară vomitase de trei ori, murdărindu-și hainele.

— I s-au aprins călcâiele după dansatoare...

— Și Mundinho Falcão?

— A plecat devreme. M-a asigurat că n-are nimic cu ea, că drumul e liber. Și atunci, e clar...

— Te-ai aruncat...

— Am practicat stilul meu.

— Și ea?

— Eh! E interesată. Dar până nu pune gheara pe Ribeirinho face pe sfânta. Am priceput tot.

— Și bărbatu-su?

— E de partea colonelului cu trup și suflet. Știe deja totul despre Ribeirinho. De mine nu vrea s-audă. Dacă nevastă-sa îi zâmbește lui Ribeirinho, dansează cu el strâns, ori îl ține de frunte să verse, porcului i se pare minunat. Dar e de-ajuns să mă apropii eu și îl cuprinde frica. Tipul e un pește de primă clasă.

— I-e frică să nu-i strici combinațiile.

— Eu? Eu vreau doar firimiturile. Să plătească Ribeirinho și eu mă mulțumesc cu zilele de relaș... Cât despre soț, nu-ți face griji. La ora asta probabil că știe deja că sunt fiul liderului politic al regiunii. Că trebuie să se poarte bine cu mine.

Chico Moleza venea cu mâncarea. Nacib a părăsit tejgheaua și s-a așezat la o masă, punându-și un șervet la gât:

— Să vedem cum se comportă bucătăreasa...

— Cea nouă? Tonico s-a apropiat curios.

— În viața mea n-am văzut o brunetă așa frumoasă! Chico Moleza lăsa vorbele să alunece alene.

— Și mi-ai spus că e o cotoroanță, domnule arab nerușinat. Va să zică ascunzi prietenilor adevărul?

Nacib desfăcea sufertașul și scotea mâncărurile.

— Oh! a exclamat în fața aromelor ce se înălțau din tocănița de măruntaie de pasăre, din peștele prăjit, orezul, fasolea și bucățelele de prăjitură de banană.

Tonico l-a întrebat pe Chico Moleza:

— E drăguță, de-adevărat?

— Drăguță...

S-a aplecat peste farfurii:

— Și nu știe să gătească, nu-i așa? Dom’le turc mincinos... Îmi lasă gura apă...

Nacib l-a invitat:

— Ajunge pentru amândoi. Ia o înghițitură.

Bico-Fino a deschis o sticlă de bere și a pus-o pe masă.

— Ce făcea? l-a întrebat Nacib pe Chico.

— Tăifăsuia pe-ndelete cu bătrâna. Vorbesc de spiritism. Mai exact, mama vorbește și ea doar ascultă și râde. Când râde, domnule Tonico, te prostește de-a binelea.

— Oh! a exclamat din nou Nacib, după prima îmbucătură. Mană cerească, domnu' Tonico. De data asta, am avut mare noroc, Doamne-ajută.

— La masă și la pat, eh, dom'le turc...

Nacib a mâncat pe săturate și pe urmă, după ce a plecat Tonico, s-a întins pe șezlong, așa cum făcea în fiece zi, la umbra unor copaci în spatele barului. A luat un ziar din Bahia, apărut cu aproape o săptămână în urmă, și și-a aprins o țigară de foi. Și-a mângâiat mustața mulțumit de viață; tristețea dimineții cu înmormântări i se risipise. Mai încolo o să se ducă la prăvălia lui unchiu-su și o să ia o rochie ieftină și o pereche de sandale. Și-o să discute cu bucătăreasa problema gustărilor și a dulciurilor pentru bar. Nu și-ar fi închipuit că pribeaga aceea, plină de praf și îmbrăcată în zdrențe, știe să gătească... Și că sub colb se ascunde atâta farmec, atâta frumusețe... A adormit în pace. Briza mării îi mângâia mustățile.

Orologiile încă nu bătuseră de cinci după-masă, Percepția era în plină activitate, când Nhô-Galo a intrat în bar agitat, cu un exemplar din *Diãrio de Ilhéus* în mână. Nacib i-a servit un vermut și se pregătea să-i povestească despre noua bucătăreasă, când celălalt a spus fonfăit:

— A început distracția!

— Ce?

— Uite ziarul de azi. De-abia a ieșit. Citește...

Pe prima pagină era un articol lung, cu litere mari. Titlul era pe patru coloane: *„Scandaloasă indiferență față de rada portului”*. Un atac în regulă la adresa primăriei, a lui Alfredo Bastos, „deputat statal ales de poporul din Ilhéus ca să apere interesele sacre ale regiunii cacauei”, care a uitat aceste interese și a cărui palidă elocință se făcea auzită doar pentru a preamări acțiunile guvernului, parlamentar ce spunea doar „foarte bine” și „de acord”, la adresa primarului, o rubedenie de-a colonelului Ramiro, de o „mediocritate inutilă și servilism fără seamăn în fața ștabilor, a celor atotputernici”, învinovățindu-i pe oamenii politici aflați la putere de situația radei din Ilhéus. Pretextul articolului era eșuarea vaporului companiei Ita în ziua precedentă. „Cea mai importantă și mai arzătoare problemă a regiunii, care reprezintă încununarea progresului local și va însemna bogăție și civilizație, ori înapoiere și mizerie, problema intrării în portul Ilhéus, sau, cu alte cuvinte, problema portului direct al cacauei”, nu există pentru cei care „în împrejurări speciale puseseră mâna pe posturile de conducere”. Și îi dădea tot

așa, teribilă catilinară, ce sfârșea cu o evidentă aluzie la Mundinho, amintind că, totuși, „persoane cu un înalt sentiment civic, în fața acestui criminal dezinteres al autorităților municipale, erau gata să ia problema în mână și s-o rezolve. Poporul, acest glorios și curajos popor din Ilhéus, purtător al altor tradiții, va ști să judece, să pedepsească, să răsplătească!”.

— Băiete... treaba e serioasă...

— E scris de Doctor.

— Pare, mai degrabă, de Ezequiel.

— Doctorul e, sunt sigur. Ieri, doctorul Ezequiel se îmbătase la cabaret. O să fie discuții...

— Discuții! Ești optimist. O să fie un scandal pe cinste.

— Numai să nu înceapă azi, aici, la bar.

— De ce, aici?

— E banchetul Întreprinderii de Autobuze, ai uitat? O să vină toată lumea: primarul, Mundinho, colonelul Amâncio, Tonico, Doctorul, Căpitanul, Manuel das Onças, ba chiar și colonelul Ramiro Bastos a spus că s-ar putea să vină.

— Colonelul Ramiro? Nu mai iese seara.

— A zis c-o să vină. E dat dracului și-acum de-abia o să vină, cu siguranță, o să vezi. E posibil ca banchetul să sfârșească într-o încăierare...

Nhô-Galo își freca mâinile:

— O să fie amuzant...

Se întorcea la Percepție, lăsându-l pe Nacib îngrijorat. Patronul barului era prieten cu toți, trebuia să rămână departe de acea luptă politică.

Soseau chelnerii angajați să servească la banchet și s-au apucat să aranjeze sala, alipind mesele. Aproape în același timp, judecătorul, cu un teanc de cărți sub braț, s-a așezat afară cu João Fulgêncio și Josué. O admirau pe Glória la fereastră; judecătorul considera că spectacolul e un adevărat scandal. João Fulgêncio râdea, nu era de acord:

— Glória, domnule judecător, e o necesitate socială, ar trebui ca primăria s-o socotească o instituție publică, ca *Asociația Rui Barbosa*, *Euterpe 13 Mai* ori *Sfânta Casă a Mizericordiei*. Glória are o funcție importantă în societate. Prin simpla ei prezență la fereastră, sau apariția ei, din când în când, pe străzi, ridică la un nivel superior unul din aspectele cele mai serioase ale vieții orașului: viața sexuală. Le formează tinerilor gustul pentru frumusețe și conferă demnitate viselor bărbaților cu neveste urâte, din nefericire, în majoritate în orașul nostru, și obligațiilor lor matrimoniale care, altfel, ar fi un insuportabil sacrificiu.

Judecătorul a catadicsit să aprobe:

— Frumoasă pledoarie, dragul meu, demnă de cine o face și de cine a provocat-o. Dar, între noi fie vorba, nu e totuși absurd, atâta carne de muiere pentru un singur bărbat? Și încă unul scund, slab... Cel puțin, dacă n-ar sta la

vedere toată ziua, așa cum stă...

— Și ce crezi dumneata, domnule? Că nimeni nu face amor cu ea? Te înșeli, dragul meu judecător, te înșeli...

— Nu mai spune, João? Și cine îndrăznește?

— Majoritatea bărbaților, Excelență... Când se culcă cu nevestele lor, se gândesc la Glória. Cu ea fac amor.

— Fir-ai să fii, dom'le João Fulgêncio, trebuia să ghicesc imediat că e vorba de un paradox...

— Oricum, această doamnă de aici e o ispită, a spus Josué. Mai lipsește să agațe lumea cu privirea...

Cineva a apărut vânturând un exemplar din *Diãrio de Ilhéus:*

— Ați văzut?

João Fulgêncio și Josué citiseră deja. Judecătorul a luat ziarul și și-a pus ochelarii. Și la celelalte mese se făceau comentarii.

— Ei, ce ziceți?

— Politica o să distrugă totul...

— Banchetul de azi o să fie distractiv.

Josué continua să vorbească despre Glória:

— Ceea ce e de mirare e că nimeni nu îndrăznește să se combine cu ea. Pentru mine e un mister.

Profesorul Josué era nou pe aceste meleaguri, adus de Enoch când înființase colegiul. Deși se adaptase imediat, frecventa *Papetăria Modêlo* și barul *Vesúvio,* apărea prin cabarete, ținea discursuri la festivități, ori cina la bordeluri, încă nu știa multe din istoriile din Ilhéus. Și pe când ceilalți discutau articolul din *Diãrio,* João Fulgêncio i-a povestit cele întâmplate cu colonelul Coriolano și Tonico, puțin înainte de venirea lui Josué în oraș, când colonelul o instalase pe Glória în casă.

Paranteză de avertizare

De îndată ce colonelul o adusese și-o instalase pe Glória în oraș – povestea João Fulgêncio, adevărată enciclopedie a întâmplărilor și istoriilor din Ilhéus – în cea mai frumoasă dintre casele sale, cea în care locuise familia lui înainte de-a se muta în capitală, scandalizând fetele bătrâne, Antoninho Bastos, notar public, soț al unei neveste geloase și tată a doi copii drăguți, băiat atât de elegant încât duminica purta vestă, un Don Juan local, fiul mult iubit al colonelului Ramiro Bastos, a început să-i facă ochi dulci mulatrei.

Nu era vorba de o reeditare a idilei dintre Juca Viana și Chiquinha. Josué auzise vorbindu-se de această poveste veche? I se povestiseră amănuntele comice și triste, totodată? Mai mult triste decât comice, umorul ăsta al celor din Ilhéus era

cam macabru. În cazul de față n-au fost plimbări pe plajă, nici strângeri de mână pe cheiurile portului, Tonico încă nu se aventurase să împingă poarta Glóriei, în miez de noapte. Venea doar după-amiezele, destul de des, acasă la țiitoare cu mici daruri – bomboane cumpărate la barul lui Nacib, s-o întrebe de sănătate și dacă are nevoie de ceva. Și priviri pierdute și vorbe dulci. Mai mult nu îndrăznea maestrul Tonico.

O veche prietenie îl lega pe colonelul Coriolano de familia Bastos. Ramiro Bastos îi botezase un fiu, erau camarazi de partid, se vedeau mereu. De asta profitase Tonico, ca să-i explice nevestei sale, acestei grăsane și supergeloase dona Olga, că este obligat, datorită legăturilor de prietenie și intereselor politice care-l legau de colonel, să facă acele suspecte vizite, imediat după prânz, în casa rău famată. Dona Olga își sălta pieptul monumental amenințătoare:

— Dacă ești obligat să te duci, dacă ți-a cerut colonelul, du-te Tonico, nu-ți face griji, din cauza mea. Dar ai grijă! Dacă aflu ceva, ah, dacă aflu...

— Atunci, fata mea, dacă ai o urmă de îndoială, mai bine nu mă duc. Atât doar, că i-am promis lui Coriolano... Limbă de aur, Tonico ăsta, cum spunea Căpitanul. Pentru dona Olga nu exista bărbat mai pur, biata de ea, urmărit de toate femeile din oraș, prostituate, fete nemăritate, femei căsătorite, toate niște târfe, fără excepție. Și totuși, ca să fie mai sigură, ca să-l împiedice să cadă în ispită, îl ținea sub control. Habar n-avea ea...

Și-așa, cu răbdare și bomboane, Tonico „își pregătea patul unde să se culce”, cum se șoptea deja la papetărie și la bar. Dar înainte de a se întâmpla ceea ce cu siguranță ar fi trebuit să se întâmple, colonelul Coriolano a aflat de vizite, de caramele și de privirile pierdute. A apărut pe neașteptate la Ilhéus, la mijlocul săptămânii, și a intrat pe poarta casei lui Tonico, unde se afla și biroul lui, plin de lume la ora aceea.

Antoninho Bastos și-a primit prietenul cu dovezi zgomotoase de prietenie și bătându-l pe umăr, fiindcă era așa cum era, un tip deosebit de cordial și simpatic. Coriolano l-a lăsat s-o facă, a acceptat un scaun, s-a așezat și, plesnindu-se cu cravașa peste cizmele pline de noroi, a spus fără să ridice glasul:

— Domnule Tonico, mi-a ajuns la urechi că domnia ta dai târcoale casei în care stă protejata mea. Eu îți prețuiesc prietenia, domnule Tonico. Te știu de când erai mic în casa cumătrului Ramiro. De-asta am să-i dau un sfat domniei tale, un sfat de prieten vechi: nu mai trece pe-acolo. Eu îl prețuiam mult și pe Juca Viana, fiul răposatului Viana, partenerul meu de pocher, și îl știam și pe el de mic. Îți amintești ce i s-a întâmplat? E regretabil, bietul de el, dar s-a încurcat cu femeia altuia...

În birou s-a lăsat o tăcere apăsătoare. Tonico a îngânat:

— Dar, colonele...

Coriolano a continuat, fără să-și schimbe tonul, jucându-se cu cravașa:

— Domnia ta ești un băiat drăguț și prezentabil, ai femei multe, nu duci

lipsă de-așa ceva. Eu sunt obosit și bătrân, femeia mea cu pirostrii a îmbătrânit, sărăcuța de ea, n-o mai am decât pe Glória. Îmi place fata asta și-o vreau numai pentru mine. Afacerea asta cu plătitul femeilor pentru alții n-a fost niciodată pe placul meu.

I-a zâmbit lui Tonico Bastos:

— Sunt prietenul dumitale și de-asta te previn; nu mai da târcoale pe-acolo.

Notarul era palid, în birou se făcuse o liniște mormântală. Cei de față schimbau priviri între ei, Manuel das Onças, care venise să înregistreze un înscris, afirma după aceea că simțise în aer un „miros a mort” și el avea un nas format pentru asemenea miros, avea pe conștiință câteva cadavre din vremea încăierărilor. Tonico a început să se explice: erau calomnii, niște calomnii mizerabile ale dușmanilor săi și ale dușmanilor lui Coriolano. El trecea pe acasă pe la Glória ca să-și ofere serviciile protejatei colonelului, disprețuită tot timpul de toată lumea. Erau aceiași care îl criticau pe Coriolano pentru că o instalase în Piața São Sebastião, în casa unde locuise familia lui, oameni care-i întorceau spatele fetei, care scuipau când trecea ea, aceiași umblau cu intrigi și acum. Ei voise doar să-și arate în mod public stima și solidaritatea lui cu colonelul. N-avea nimic cu fata, nici măcar vreo intenție. Limbă de aur, Tonico ăsta.

— Că n-ai nimic cu ea, asta știu. Dacă ai fi avut, n-aș fi fost aici să stăm de vorbă, discuția ar fi fost altfel. Însă nu pun mâna în foc că n-ai vreun gând. Dar cum intențiile nu păgubesc și nici nu pun coarne cuiva... Mai bine ar fi ca domnia ta să faci ca ceilalți, să-i întorci spatele. Așa îmi place mie. Și-acum, că domnia ta ești prevenit, să nu mai vorbim despre asta.

Imediat a început să vorbească de afaceri, de parcă n-ar fi spus nimic, a intrat în casă să-i spună „bună ziua” donei Olga și să-i ciupească de obraji pe copii. Tonico Bastos n-a mai trecut nici măcar pe trotuarul Glóriei și de atunci, ea trăia și mai melancolică și singuratică. Orașul glosase povestea: „patul se prăbușise înainte de-a fi apucat să se culce în el”, se spunea „și căzuse făcând zgomot”, adăugau unii – lumea din Ilhéus fără simțire și milă. Avertismentul colonelului Coriolano nu-i slujise doar lui Tonico; mulți se hotărâră să rămână la intenții care, în nopțile monotone, se transformau în vise agitate, alimentate de contemplarea bustului Glóriei la fereastră și de zâmbetul ei coborându-i dinspre ochi spre gură „umed de dorință”, așa cum spunea atât de bine în versuri chiar Josué. Și cine câștiga din asta după João Fulgêncio, care își încheia povestirea, erau nevestele, femeile bătrâne și urâte, pentru că, așa cum îi spusese judecătorului, Glória era o instituție publică, o necesitate socială, ridicând la un nivel superior viața sexuală a acestui oraș Ilhéus, atât de feudal, deși nimeni nu nega ciuda mult lăudatul și inegalabilul progres...

Închisă paranteza, se ajunge la banchet

În ciuda curiozității și a temerilor lui Nacib, banchetul Întreprinderii de Autobuze s-a desfășurat în perfectă pace și armonie. Încă dinainte de ora șapte, când ultimii clienți veniți pentru aperitiv s-au retras, rusul Jacob, frecându-și mâinile și râzând cu toată gura, se-nvârtea prin jurul lui Nacib. Și el citise articolul din ziar și se temea pentru reușita petrecerii. Locuitorii din Ilhéus se aprindeau ușor... Asociatul său Moacir Estrela aștepta la garaj sosirea autobuzului cu invitații de la Itabuna, zece persoane, între care primarul și judecătorul. Și tocmai acum, nenorocitul ăsta de articol care crea zâzanie, neîncredere și disensiuni între invitații săi.

— Chestia asta o să mai provoace multe discuții.

Căpitanul, care apăruse mai înainte, ca să-și termine partida de table, i-a mărturisit lui Nacib că articolul e doar un început. Primul dintr-o serie și că lucrurile nu vor rămâne doar pe hârtie; Ilhéus va trăi zile mărețe. Doctorul, cu degetele murdare de cerneală și ochii strălucind de mândrie, trecuse pe-acolo în fugă, declarând că este foarte ocupat. Cât despre Tonico Bastos, nu se mai întorsese la bar și se pare că fusese chemat de urgență de colonelul Ramiro.

Primii invitați veniți au fost cei din Itabuna, lăudând călătoria cu autobuzul, voiajul făcut într-o oră și jumătate, deși drumul nu era complet uscat. Priveau cu o curiozitate condescendentă străzile, casele, biserica, barul *Vesúvio*, provizia de băuturi, *Cine-Teatrul Ilhéus*, găsind că în Itabuna totul era mai bun: nu erau biserici ca la ei, cinematograf ca al lor, case pe potriva noilor clădiri din Itabuna, baruri atât de bine aprovizionate cu băuturi și cabarete atât de frecventate. Pe vremea aceea începuse deja rivalitatea între cele două orașe principale din zona plantațiilor de cacao. Cei din Itabuna vorbeau de progresul nelimitat, de dezvoltarea formidabilă a provinciei lor, până acum câțiva ani simplu district aparținând de Ilhéus, un sat cunoscut sub numele de Taboca. Discutau cu Căpitanul despre problema portului.

Diverse familii se îndreptau spre cinema să asiste la spectacolul magicianului Sandra, priveau lumea de la bar, personalitățile importante adunate acolo și masa mare în formă de T. Jacob și Moacir primeau invitații. Mundinho Falcão a sosit împreună cu Clóvis Costa și s-a produs o oarecare agitație datorită curiozității. Exportatorul îi îmbrățișa pe cei din Itabuna; printre ei se aflau clienți de-ai lui. Colonelul Amâncio Leal, însoțit de Manuel das Onças, povestea că Jesuíno plecase la moșie, cu încuviințarea judecătorului și că va aștepta acolo desfășurarea procesului. Colonelul Ribeirinho nu-și lua ochii de la intrarea cinematografului, în speranța c-o va vedea venind pe Anabela. Conversația devenea generală, se vorbea de înmormântări, de crima din ziua precedentă, de afaceri, de sfârșitul ploilor, de perspectivele recoltei, despre prințul Sandra și

Anabela, și se evita cu grijă orice aluzie la chestiunea portului și la articolul din *Diãrio de Ilhéus.* Ca și cum toți s-ar fi temut că vor începe ostilitățile și nimeni n-ar fi vrut să-și asume o astfel de răspundere.

Când în jurul orei opt se așezau deja la masă, cineva a anunțat din ușa barului:

— Vine colonelul Ramiro cu Tonico.

Amâncio Leal le-a ieșit în întâmpinare. Nacib s-a speriat; atmosfera a devenit mai încordată, râsetele sunau fals și el distingea revolverele pe sub haine, Mundinho Falcão stătea de vorbă cu João Fulgêncio; Căpitanul s-a apropiat de ei. De cealaltă parte a pieței, profesorul Josué putea fi văzut la poarta Malvinei. Colonelul Ramiro Bastos, cu pași obosiți, sprijinindu-se în baston, a intrat în bar și înainta, salutând pe fiecare în parte. S-a oprit în fața lui Clóvis Costa și i-a strâns mâna:

— Cum merge ziarul, Clóvis? Bine?

— Bine, domnule colonel.

S-a oprit nițel la grupul format din Mundinho, João Fulgêncio și Căpitan. A vrut să știe cum a fost călătoria lui Mundinho, îi reproșa lui João Fulgêncio că nu mai trecuse în ultima vreme pe-acasă pe la el, a glumit cu Căpitanul. Nacib se simțea plin de admirație pentru bătrân; probabil că era nebun de furie în adâncul sufletului, dar nu lăsa să se vadă nimic. Își privea adversarii, pe cei ce se pregăteau să lupte contra puterii lui, ca să-i smulgă posturile, de parcă ar fi fost copii fără minte care nu reprezentau o primejdie. A fost așezat în capul mesei între cei doi primari, și, imediat după el, Mundinho între cei doi judecători. Au început să fie servite mâncărurile surorilor Dos Reis.

La început, nimeni nu se simțea în largul lui. Mâncau, beau, stăteau de vorbă, dar plutea o neliniște asupra mesei, de parcă toți ar fi așteptat un eveniment. Colonelul Ramiro Bastos nu s-a atins de mâncare și de-abia a gustat din vin. Ochii săi mici se plimbau de la un comesean la altul. S-au întunecat când s-au oprit la Clóvis Costa, la Căpitan și la Mundinho. Deodată a vrut să știe de ce nu venise Doctorul și i-a regretat absența. Încetul cu încetul atmosfera a devenit mai veselă și mai senină. Se spuneau bancuri, se vorbea despre spectacolul Anabelei și era lăudată mâncarea surorilor Dos Reis.

Și, în sfârșit, a sosit ora discursurilor. Rusul Jacob și Moacir îl rugaseră pe doctorul Ezequiel Prado să vorbească în numele Întreprinderii care dădea banchetul. Avocatul s-a ridicat, băuse mult și avea limba încleiată, dar cu cât bea mai mult, cu atât vorbea mai bine. Amâncio Leal îi șoptise ceva în taină doctorului Maurício Caires. Fără îndoială îi spusese să fie atent. Dacă Ezequiel, a cărui loialitate politică față de colonelul Ramiro devenise îndoielnică de la ultimele alegeri, se apucă să comenteze chestiunea portului, atunci el, Maurício, trebuia să răspundă la atac. Dar doctorul Ezequiel, fiind într-o zi de mare inspirație, își

alesese ca temă principală prietenia între Ilhéus și Itabuna, orașe înfrățite din zona plantațiilor de cacao, legate acum și prin noua Întreprindere de Autobuze, această „monumentală realizare” a unor oameni întreprinzători ca Jacob, „venit din stepele înghețate ale Siberiei ca să impulsioneze progresul în acest colț de țară brazilian – frază la care lui Jacob, născut, în realitate, într-un ghetou din Kiev, i s-au umezit ochii –, și Moacir, „om ce s-a format prin propriul său efort, exemplu de muncitor onest” – Moacir și-a plecat ochii, modest, în vreme ce în jur răsunau aplauze. Și-așa mai departe, dându-i întruna cu civilizația și progresul, prevăzând viitorul zonei menite „să ajungă rapid la cele mai înalte culmi ale culturii”.

Primarul din Ilhéus, încâlcit și interminabil, i-a salutat pe locuitorii din Itabuna, atât de bine reprezentați. Primarul din Itabuna, colonelul Aristóteles Pires, a mulțumit în câteva cuvinte. Studia ambianța, pensativ. Se ridică doctorul Maurício, dându-și drumul la gură și servindu-le Biblia ca desert. Ca să încheie cu un toast pentru „acest onorabil locuitor din Ilhéus, căruia îi datorează atât de mult regiunea noastră, bărbat cu deosebite virtuți, bun gospodar, tată de familie exemplar, conducător și prieten, colonelul Ramiro Bastos”. Au băut toți; Mundinho a ciocnit cu colonelul. De-abia s-a așezat doctorul Maurício că s-a ridicat Căpitanul, cu o cupă în mână. Și el voia să țină un toast, a spus, profitând de această petrecere care marca un pas înainte pe calea progresului în zona plantațiilor de cacao. A închinat pentru un om venit din marile orașe ale sudului ca să-și folosească în regiunea aceasta averea și extraordinara lui energie, clarviziunea sa de om de stat și patriotismul său. În cinstea acestui om, căruia Ilhéus și Itabuna îi datorează deja atâtea, al cărui nume e legat, în mod anonim, de această Întreprindere de Autobuze, ca, de altfel, de tot ceea ce au realizat cei din Ilhéus în acești ultimi ani, în cinstea lui Raimundo Mendes Falcão, ridică paharul. A fost rândul colonelului să ciocnească cu exportatorul. După cum s-a povestit după aceea, tot timpul toastului rostit de Căpitan, Amâncio Leal ținuse mâna pe revolver.

Și nu s-a mai întâmplat nimic. Totuși, înțeleseseră cu toții că Mundinho își asuma, din ziua aceea, șefia opoziției și va începe lupta. Dar nu o luptă ca pe timpuri, din vremea cuceririi pământurilor. Acum carabinele și încăierările, notariatele incendiate și înscrisurile false nu mai erau hotărâtoare. João Fulgêncio i-a spus judecătorului:

— În loc de împușcături, discursuri... E mai bine așa. Dar judecătorul se îndoia:

— Asta tot cu împușcături se termină, ai să vezi. Colonelul Ramiro Bastos s-a retras imediat, însoțit de Tonico. Ceilalți s-au împrăștiat pe la mesele din bar și au continuat să bea. S-a format o masă de pocher în separeu; unii au pornit spre cabarete. Nacib umbla de la un grup la altul, îmboldindu-i pe ospătari; băutura curgea. În mijlocul acelei harababuri, un pușți îi aduse un bilet de la Risoleta. Voia

să-l vadă neapărat în noaptea aceea și o să-l aștepte la *Bataclán*. Semna „turturica ta Risoleta”; arabul a zâmbit satisfăcut. Lângă tejghea era pachetul pentru Gabriela: o rochie de stambă înflorată și o pereche de sandale.

Când s-a terminat spectacolul la cinema, barul s-a umplut. Nacib nu mai pridideа cu servitul. Acum conversația era axată pe comentariile despre articol. Mai erau unii care vorbeau despre crima din ajun, familiile lăudau prestidigitatorul. Dar aproape la toate mesele tema era articolul din *Diário de Ilhéus.* Clienții au rămas până târziu, era trecut de miezul nopții când Nacib a făcut casa și s-a îndreptat spre cabaret. La o masă, cu Ribeirinho, Ezequiel și alții, Anabela le cerea să-și scrie impresiile în albumul ei. Nhô-Galo, romantic, a scris: „Tu ești, oh, balerină, însăși personificarea artei”. Doctorul Ezequiel, beat pulbere, a adăugat cu un scris tremurat: „Ce n-aș da să fiu amantul artei”. Prințul Sandra fuma cu țigaretul lui lung, imitație de fildeș. Ribeirinho, foarte intim, îl bătea pe spate și-i povestea minunățiile moșiei lui.

Risoleta îl aștepta pe Nacib. L-a tras într-un colț al salonului. I-a povestit necazurile sale: se sculase bolnavă, îi reapăruse o complicație mai veche care-i amăra zilele, trebuia să cheme doctorul. Și n-avea nici un ban, nici pentru medicamente. N-avea cui să ceară, nu cunoștea aproape pe nimeni. Apelase la Nacib, el fusese atât de drăguț în noaptea aceea. Arabul i-a dat o bancnotă, bombănind; ea l-a mângâiat pe păr.

— O să mă fac bine repede, în două-trei zile, și te anunț...

A plecat grăbită. O fi într-adevăr bolnavă ori jucase comedia asta ca să-l tapeze de bani și să-i toace cu vreun student ori vreun amploiat, plătind o masă stropită cu mult vin? Nacib se simțea iritat, spera să se culce cu ea, să uite în brațele ei ziua tristă a înmormântărilor, ziua obositoare și agitată a banchetului și a intrigilor politice. O zi să te facă praf. Sfârșită cu această decepție. Ținea în mână pachetul pentru Gabriela. Luminile se stingeau, dansatoarea a apărut cu penele ei. Colonelul Ribeirinho a chemat chelnerul și a comandat șampanie.

Noaptea Gabrielei

A intrat în cameră și și-a scos pantofii. Stătuse o bună parte a zilei în picioare, alergând de la o masă la alta. O plăcere să-ți scoți pantofii, ciorapii, să-ți miști degetele de la picioare, să faci câțiva pași desculț și să-ți pui papucii vechi din blană de pisică. În cap îi năvăleau sentimente și imagini. Anabela probabil că își terminase numărul și-o fi stând la masă cu Ribeirinho, bând șampanie. Tonico Bastos nu apăruse în seara asta. Și prințul? Se numea Eduardo da Silva; pe cartea lui de vizită scria: „artist”. Un cinic, asta era. Făcându-i curte moșierului, împingând-o pe femeie în brațele lui, făcând comerț cu trupul ei. Nacib ridică din umeri. Poate că era un biet nenorocit, poate că Anabela nu reprezenta mare lucru

pentru el, o simplă legătură întâmplătoare, datorită meseriei. Asta era afacerea lui, așa își câștiga pâinea, după chip părea că suferise mult de foame. Murdară meserie, fără îndoială, dar care e curată? De ce să-l judece și să-l condamne? Cine știe dacă el nu e mai bine crescut decât prietenii lui Osmundo, amicii lui de bar, de literatură proastă, de baluri la *Clubul Progresso* și de bârfe despre femei, toți cetățeni onorabili, dar care n-au fost în stare să petreacă la cimitir cadavrul prietenului lor?... Corect era Căpitanul. Sărac, fără alte venituri decât leafa lui de inspector federal, fără plantații de cacao, își menținea punctul de vedere și înfrunta pe oricine. Nu era prieten bun cu Osmundo și totuși fusese la înmormântare, ținuse coșciugul de unul din mânere. Și discursul de la banchet? Le aruncase la toți în față numele lui Mundinho. În prezența colonelului Ramiro Bastos.

Amintindu-și de banchet, Nacib s-a cutremurat. Putea să iasă cu împușcături, a fost un noroc că se terminase cu bine. Și ăsta era doar începutul, chiar Căpitanul o spusese. Mundinho avea bani, se bucura de prestigiu la Rio, avea prieteni în guvernul federal, nu era „un fitecine de căcat” ca doctorul Honorato, medic bătrân și ramolit, șeful opoziției, care-i datora favoruri lui Ramiro și-i cerea slujbe pentru fiii lui. Mundinho o să târască multă lume după el, o să-i dezbine pe moșieri, stăpâni pe voturi, o să creeze probleme. Dacă reușea, cum promisese, să aducă ingineri și drage ca să amenajeze portul... Putea să devină stăpân în Ilhéus, să-i ostracizeze pe Bastos. Bătrânul era pe ducă, Alfredo mai era în Cameră doar pentru că era fiul lui, medic pediatru bun și nimic mai mult. Cât despre Tonico... ăsta nu se născuse pentru politică, să comande și să ordone, să facă și să desfacă. Decât atunci când era vorba de femei. Nu apăruse la cabaret în seara asta. Cu siguranță, ca să nu participe la discuțiile cu privire la articol, nu știa să lupte. Nacib a clătinat din cap. Prieten cu unii și cu alții, cu Căpitanul și cu Tonico, cu Amâncio Leal și cu Doctorul, cu ei bea, juca, stătea de vorbă, se ducea la casele de curve. De la ei îi veneau banii pe care îi câștiga. Și acum erau dezbinați, fiecare în altă grupare. Într-o singură privință erau toți de acord: femeia adulteră trebuie ucisă, nici măcar Căpitanul n-o apărase pe Sinhàzinha. Nici măcar vărul ei, în casa căruia fusese adus cadavrul înainte de înmormântare. Ce dracului căutase acolo fata colonelului Melk Tavares, pentru care ofta plin de pasiune Josué, cu chip frumos, tăcută și ochi plini de neliniște, de parcă ar fi ascuns o taină, un mister? Odată, João Fulgêncio spusese, văzând-o împreună cu alte colege cumpărând ciocolată de la bar:

— Fata asta e altfel decât celelalte, are caracter.

De ce altfel, ce voia să spună João Fulgêncio, om atât de inteligent, cu chestia aia că „are caracter”? Adevărul e că venise la priveghi cu flori, taică-su îl vizitase pe Jesuíno, „trecuse să-l salute”, cum îi spusese chiar el lui Nacib la „piața de sclavi”. Iar fiică-sa, fată nemăritată și elevă, în așteptarea unui logodnic, ce dracului căuta lângă sicriul Sinhàzinhei? Toți erau dezbinați; tatăl de-o parte, fiica

de cealaltă. Tare-i complicată viața, înțeleag-o cine poate, pentru el era peste puteri, nu era decât patron de bar, de ce să se gândească la toate astea? El trebuia să câștige bani, ca într-o bună zi să-și cumpere o plantație de cacao. Dacă l-o ajuta Dumnezeu, o s-o cumpere. Atunci, poate, va putea, să privească chipul Malvinei, să încerce să-i dezlege enigma. Sau, cel puțin, să-i cumpere casă unei metrese ca Glória.

Îi era sete, s-a dus să bea apă din cana din bucătărie. A văzut pachetul cu rochia și sandalele aduse de la prăvălia lui unchi-su. Era nehotărât. Cel mai bine era să i le dea mâine. Sau să le lase la ușa cămăruței din fund ca să le găsească servitoarea când s-o trezi. Ca de Crăciun... a zâmbit și a luat pachetul. În bucătărie a sorbit apa cu înghițituri prelungi, băuse mult toată ziua, la banchet, ajutând la servit.

Luna, sus pe cer, lumina grădina cu *mamoni*[44] și *guayabos*. Ușa de la camera servitoarei era deschisă. Poate din cauza căldurii. Pe vremea Filomenei era încuiată cu cheia, bătrâna se temea de hoți, bogăția ei erau icoanele. Lumina lunii intra în cameră. Nacib s-a apropiat; o să lase pachetul la picioarele patului și ea o să se sperie mâine dimineață. Și, poate, noaptea următoare...

Ochii scrutau întunericul. Razele de lună urcau pe pat, îi luminau o parte din picior. Nacib a rămas cu ochii țintă, excitat. Sperase să se culce în brațele Risoletei. În noaptea aceea se dusese la cabaret cu convingerea asta, bucurându-se dinainte de iscusința ei de prostituată de oraș mare. Rămăsese cu dorința. Acum vedea trupul brun al Gabrielei, piciorul atârnându-i din pat. Mai mult îl ghicea decât îl vedea, sub pătura peticită, acoperindu-i doar în parte combinezonul rupt, pântecele și sânii. Un sân tresălta pe jumătate gol; Nacib încerca să vadă mai bine. Și mirosul acela de garoafe care te amețea.

Gabriela se mișcă în somn; arabul intrase în cameră. Stătea cu mâna întinsă, n-avea curaj să atingă trupul adormit. De ce să se grăbească? Dacă o să strige, o să facă scandal, o să plece? O să rămână fără bucătăreasă și alta ca ea n-o să mai găsească niciodată. Cel mai bine era să lase pachetul la marginea patului. Mâine o să stea mai mult pe-acasă, o să-i câștige încrederea încetul cu încetul și, în cele din urmă, o s-o cucerească.

Când a vrut să lase pachetul, aproape că-i tremura mâna. Gabriela a tresărit, a deschis ochii, a vrut să spună ceva, dar l-a văzut pe Nacib în picioare, privind-o. A căutat pătura cu mâna, instinctiv, dar n-a reușit decât – de spaimă ori în mod intenționat? – s-o dea jos. S-a ridicat în capul oaselor și a rămas așa zâmbind timid. Nu încerca să-și ascundă sânul, vizibil acum la lumina lunii.

— Am venit să-ți aduc un cadou, a îngânat Nacib. Voiam să-l pun pe pat. Acum am sosit...

Ea zâmbea – de frică sau ca să-i dea curaj? Putea fi și una, și alta; părea un copil, cu coapsele și sânii dezveliți, ca și cum n-ar fi văzut nimic rău în asta, ca și

cum n-ar fi ştiut nimic despre asemenea lucruri, inocenţa întruchipată. A luat pachetul din mâna lui:

— Mulţumesc, domnişorule. Dumnezeu să te răsplătească.

A desfăcut sfoara! Nacib o privea; a despăturit rochia şi-a întins-o peste ea, a zâmbit, apoi a mângâiat-o cu palma:

— Frumoasă...

S-a uitat la sandalele ieftine; Nacib gâfâia.

— Sunteţi aşa de bun...

Dorinţa urca în pieptul lui Nacib, îl sufoca. Ochii i s-au tulburat, parfumul de garoafe îl ameţea; ea a luat rochia s-o privească mai bine şi goliciunea ei nevinovată s-a ivit din nou.

— Frumoasă... Am stat trează, v-am aşteptat să-mi spuneţi ce mâncare să fac mâine. S-a făcut târziu şi am venit să mă culc...

— Am avut mult de lucru – cuvintele-i ieşeau cu greu din gură.

— Bietul de el... Nu sunteţi obosit?

A împăturit rochia şi a pus sandalele pe podea.

— Dă-mi-o s-o pun în cuier.

Mâna lui a atins-o pe cea a Gabrielei; ea a râs.

— Ce mână rece...

El n-a mai putut, a apucat-o de braţ şi cu cealaltă mână i-a căutat sânul ce înflorea în lumina lunii. Ea l-a tras mai aproape:

— Băiat frumos...

Parfumul de garoafe umplea încăperea, o căldură ce venea din trupul Gabrielei îl învăluia pe Nacib, îi ardea pielea şi razele lunii mureau în pat. Într-un murmur, printre sărutări, se stingea glasul Gabrielei:

— Băiat frumos...

40 Manioc.

41 Olavo Bilac (1865–1918), poet brazilian, remarcabil pentru perfecţiunea sa tehnică.

42 Locuitor sau originar din statul Sergipe.

43 Plantă din familia Dioscaraceelor, cu tuberculi comestibili.

44 Arbore american din familia Euforbiaceelor.

PARTEA A DOUA

Bucuriile și tristețile unei fete din popor pe străzile din Ilhéus, de la bucătărie până în fața altarului (de fapt altar n-a fost, din cauza complicațiilor de ordin religios), pe când banii curgeau gârlă și viața se schimba – cu căsătorii și despărțenii, suspine de dragoste și urlete de gelozie, trădări politice și conferințe literare, atentate, fugi, ziare în flăcări, lupte electorale și sfârșitul singurătății, schimburi de focuri și un *chef de cuisine*[45], căldură și serbări de sfârșit de an, cortegiul păstorițelor și un circ prost, chermeze și scafandri, femei debarcând de pe fiecare navă, ultimele focuri ale pistolarilor, marile cargouri intrând în port, cu legea învinsă, cu o floare și o stea

SAU

GABRIELA, GAROAFĂ ȘI SCORȚIȘOARĂ

45 Bucătar șef (în fr., în orig.).

CAPITOLUL AL TREILEA

TAINA MALVINEI

(născută să aibă un viitor strălucit, captivă în grădina ei)

„Morala slăbește, obiceiurile degenerează, aventurierii veniți din alte părți...”

(Dintr-un discurs al doctorului Maurício Caires).

CÂNTEC DE LEAGĂN PENTRU MALVINA

Dormi, copilă adormită
vis frumos tu să visezi.
Și din patu-ți adormită
vei pleca să navighezi.

În grădină sunt captivă
lanțurile sunt de flori.
Veniți! Vor să mă sugrume
să mă ia de pe-astă lume

un bărbat vor să îmi dea
într-o casă să mă-ngroape
la bucătărie-ar vrea
să gătesc și să deretic,
să mă duc la spovedanie
și să cânt frumos la pian.
Un bărbat ei vor să-mi dea.
Și din patu-ți adormită
vei pleca să navighezi.

Soțul meu, stăpânul meu

viața să mi-o poruncească.
Să-mi spună cum să mă-mbrac
colonia să-mi poruncească.
Să-mi spună ce pot dori
somnul să mi-l poruncească.
Trupului să-i poruncească
inimii să-i poruncească.
Doar a plânge-i dreptul meu
a ucide, dreptul său.

Și din patu-ți adormită
vei pleca să navighezi.

Veniți! Luați-mă cu voi
vreau un soț să îl iubesc
nu vreau soț doar să-l cinstesc.
Nu contează de-i sărac.
de-i urât ori de-i bogat,
de-i mulatru ori frumos
să mă ia de-aici aș vrea.
Roabă, eu nu vreau să fiu.
Veniți! Luați-mă cu voi.

Și din patu-ți adormită
vei pleca să navighezi.

voi pleca să navighez
singură ori însoțită.
Lăudată ori blestemată
voi pleca să navighez.
Să mă mărit voi pleca
voi pleca să navighez.
Să mă dărui voi pleca
voi pleca să navighez:
Să muncesc eu voi pleca,
voi pleca să navighez.
Să mă găsesc voi pleca
voi pleca pentru de-a pururi.

Dormi, copilă adormită
vis frumos tu să visezi.

Gabriela cu floarea

Florile se deschideau în piațetele din Ilhéus, straturi de trandafiri, crizanteme, dalii, margarete și nu-mă-uita; petalele florilor numite „ora unsprezece” se deschideau printre tufișuri, punctuale ca orologiul primăriei, stropind cu purpură verdele ierbii. Înspre Malhado, în mijlocul vegetației, în crângurile umede de pe Unhão și Conquista explodau fantastice orhidee. Dar mireasma ce se ridica deasupra orașului și pusese stăpânire pe el nu se răspândea din grădini, din crânguri, din florile îngrijite și orhideele sălbatice. Venea din magaziile de cacao, de pe cheiuri și de la firmele exportatoare, era parfumul fructelor de cacao uscate, atât de puternic încât îi amețea pe cei străini de oraș, dar atât de obișnuit încât nimeni nu-l mai simțea. Se revărsa deasupra orașului, râului și mării.

Pe plantații fructele de cacao se dezvoltaseră brusc, cu toată gama de galben, făcând ca peisajul să pară aurit. Se apropia vremea culesului, niciodată nu se mai pomenise o recoltă așa de bogată.

Gabriela aranja o tavă enormă cu dulciuri. Alta, și mai mare, cu *acarajé, abará,* chifteluțe de cod și alte gustări, era deja gata. Negrișorul Tuísca, trăgând dintr-un chiștoc de trabuc, aștepta să-i povestească discuțiile de la bar, micile evenimente, mai ales ceea ce îl impresionase cel mai mult: cele zece perechi de pantofi ai lui Mundinho Falcão, meciurile de fotbal de pe plajă, furtul de la o prăvălie de țesături și anunțul apropiatei sosiri a „Marelui Circ Balcanic”, cu elefanți, girafe, cămile, lei și tigri. Gabriela râdea, dar a devenit atentă, auzind de circ.

— Chiar vine?

— Au lipit deja afișele pe stâlpi.

— Mai demult a fost un circ și pe la noi. M-am dus să-l văd, cu mătușă-mea. Aveau un om care mânca foc.

Tuísca făcea planuri: când o să vină circul, el o să-l însoțească pe clovn prin oraș, călărind de-a-ndăratelea pe un măgar. Așa se întâmpla întotdeauna, de fiecare dată când un circ își înălța cortul pe terenul viran de lângă hala de pește. Clovnul îl întreba:

— „Ce e clovnul?”

Și ceata de copii răspundea:

— „E hoț de femei...”

Clovnul îi făcea un zbenghi cu var pe cap și seara intra la spectacol gratis. Asta, când nu-i ajuta pe îngrijitori să curețe arena, făcându-se indispensabil și prieten bun cu toți. În asemenea ocazii își părăsea lădița de lustragiu.

— Un circ a vrut să mă angajeze. M-a chemat directorul...

— Ca îngrijitor?

Tuísca s-a simțit aproape jignit:

— Nu. Ca artist.

— Ce-ar fi trebuit să faci? Feţişoara neagră i s-a luminat:

— Să ajut maimuţele, să apar cu ele. Şi să dansez... Dar nu m-am dus din cauza maică-mii – negresa Raimunda era înţepată de reumatism, nu mai putea să-şi facă meseria de spălătoreasă şi copiii ţineau casa: Filó, şofer de autobuz, şi Tuísca, maestru în diferite arte.

— Şi tu ştii să dansezi?

— Nu m-ai văzut niciodată? Vrei să vezi?

A început imediat să danseze, avea dansul în el, picioarele născoceau paşi, trupul îi plutea, palmele băteau ritmul. Gabriela privea şi, cum şi ea era la fel, nu s-a putut stăpâni. A lăsat tăvile şi cratiţele, gustările şi prăjiturelele, şi şi-a adunat poalele cu mâna. Acum dansau amândoi, negrişorul şi mulatra, sub soarele din curte. Nimic altceva nu mai exista pe lume. La un moment dat, Tuísca s-a oprit şi a continuat doar să bată ritmul cu mâna într-o oală goală cu gura-n jos. Gabriela se învârtea, fusta plutea, mâinile i se mişcau într-un du-te-vino, corpul ei se frângea în două şi iar se împreuna, şoldurile i se unduiau, gura îi zâmbea.

— Dumnezeule, gustările...

Au aranjat în grabă tăvile, cea cu dulciuri peste cele cu gustări, totul pe capul lui Tuísca şi acesta a plecat fluierând melodia dinainte. Picioarele Gabrielei au mai schiţat câţiva paşi; era plăcut să dansezi. Un zgomot de ceva care fierbe a venit dinspre bucătărie şi ea s-a grăbit într-acolo.

Când l-a auzit pe Chico Moleza intrând în casa de-alături, era deja gata; a luat oala, şi-a pus sandalele şi s-a îndreptat spre uşă. Se ducea să-i ducă mâncarea lui Nacib şi să-l ajute cât lipsea băiatul. Totuşi, s-a întors, a rupt un trandafir din curte, şi l-a pus după ureche; simţea petalele catifelate atingându-i uşor faţa.

Cizmarul Felipe – gură spurcată de anarhist, care-i înjura pe popi, dar bine crescut ca un nobil spaniol când vorbea cu o doamnă – o învăţase moda aceea. „Cea mai frumoasă modă”, îi spusese.

— Toate fetele din Sevilla îşi pun o floare *roja*[46] în păr...

Trăia de atâţia ani în Ilhéus, punând pingele, şi tot mai amesteca vorbe spanioleşti în portugheza lui. Înainte venea la bar doar din când în când. Lucra mult; repara şei, hamuri, făcea cravaşe, punea pingele la pantofi şi cizme, iar în timpul liber citea broşuri cu copertei roşii şi se încingea la discuţii la *Papetăria Modêlo*. Venea la bar aproape numai duminicile, ca să joace table şi dame; era un adversar redutabil. Acum venea în fiecare zi înainte de prânz, la ora aperitivului. Când sosea Gabriela, spaniolul îşi înălţa capul cu părul alb rebel şi râdea cu dantura lui perfectă, de om tânăr:

— *Salve, la gracia, olé*[47].

Şi din degete imita sunetul castanietelor.

Și alții, clienți ocazionali înainte, deveniseră clienți zilnici; barul *Vesúvio* cunoștea o deosebită înflorire. Faima gustărilor și a prăjiturilor făcute de Gabriela se răspândise, din primele zile, printre cei cu viciul aperitivului, aducând lumea din barurile din port și alarmându-l pe Plínio Araçá, patronul barului *Pinga de Ouro*. Nhó-Galo, Tonico Bastos, Căpitanul, fiecare pe rând, împărțiseră prânzul cu Nacib și plecaseră spunând că mâncarea era o minune. Fripturile învelite în frunze de banan, acel *acarajé*, chifteluțele picante erau cântate în proză și în versuri – în versuri, pentru că profesorul Josué le dedicase o strofă în care rima friptură cu băutură și bucătăreasă cu persoană aleasă. Mundinho Falcão o ceruse deja cu împrumut, într-o zi, când dăduse o masă la el acasă, cu ocazia trecerii întâmplătoare prin Ilhéus, la bordul navei companiei Ita, a unui prieten de-al său, senator de Alagoas.

Veneau pentru aperitiv, pentru pocherul cu zaruri, pentru acel *acarajé* piperat ori buletele sărate de cod ce deschideau pofta de mâncare. Mereu tot mai mulți, unii aducând pe alții, căci se dusese vestea despre deosebita calitate a preparatelor Gabrielei. Dar mulți dintre ei rămâneau acum ceva mai mult peste ora obișnuită, întârziind la prânz. Asta, de când Gabriela începuse să vină la bar cu sufertașul pentru Nacib.

Când intra în bar se auzeau exclamații; pasul acela de dans, ochii privind în pământ, zâmbetul ce i se desprindea de pe buze spre gurile tuturor. Intra dând bună ziua printre mese, se ducea direct la tejghea și lăsa sufertașul. În mod obișnuit, la ora aceea, clientela ar fi trebuit să fie minimă, ici-colo câte-un întârziat, grăbindu-se să plece acasă. Dar, încetul cu încetul, clienții își prelungeau ora aperitivului, măsurând timpul după sosirea Gabrielei și bând un ultim pahar după apariția ei la bar.

— Dă-mi un *rabo-de-galo*[48], Bico-Fino.

— Două vermuturi, aici...

— Mai facem una? Zarurile sunau în paharul de piele, se rostogoleau pe masă. Trei popi...

Ea ajuta la servit, ca să se sfârșească mai repede aglomerația, căci altfel se răcea mâncarea în sufertaș și nu mai avea gust. Își aluneca sandalele pe ciment, cu părul strâns într-o panglică, nemachiată, cu șoldurile parcă dansându-i. Se mișca printre mese; unul îi făcea complimente, altul o privea cu ochi rugători, Doctorul o bătea cu palma pe mână și-i spunea „fata mea”. Ea le zâmbea tuturor, părea o fetiță, de n-ar fi fost șoldurile legănându-se. O bruscă însuflețire umplea barul, de parcă prezența Gabrielei l-ar fi făcut mai primitor și mai intim.

De la tejghea, Nacib o vedea apărând în piață, cu trandafirul prins în păr, la ureche. Ochii arabului se închideau pe jumătate; sufertașul plin cu mâncare gustoasă, la ceasul acela se simțea înfometat și se stăpânea să nu devoreze pateurile și gustările cu crevete și chifteluțele de pe tăvi. Și sosirea Gabrielei

însemna încă un rând de băutură la aproape toate mesele, un câștig în plus. Și pe deasupra era o bucurie pentru ochi s-o vezi la miezul zilei, să-ți amintești noaptea trecută și să-ți imaginezi noaptea următoare.

În spatele tejghelei o ciupea, îi băga mâna sub fustă, o apuca de sâni. Gabriela râdea încetișor, îi plăcea.

Căpitanul o striga:

— Vino să vezi figura asta, eleva mea...

Îi spunea elevă, cu un fals aer patern, din ziua când, în barul aproape gol, încercase s-o învețe misterele tablelor. Ea râsese, dând din cap, în afară de „popa prostu'" nu reușea să învețe nici un alt joc. El însă, la încheierea unor partide prelungite în mutări încete, îi cerea să asiste la momentele-cheie ca s-o vadă cum se apropie:

— Vino să-mi porți noroc...

Uneori, norocul era de partea lui Nhô-Galo, a cizmarului Felipe sau a Doctorului:

— Mulțumesc, fata mea, să te facă Dumnezeu și mai frumoasă – Doctorul o bătea ușor pe mână.

— Și mai frumoasă? Imposibil, protesta Căpitanul, renunțând la aerul patern.

Nhô-Galo nu spunea nimic, de-abia o privea. Cizmarul Felipe îi lăuda trandafirul din păr:

— Ah, dac-aș avea douăzeci de ani...

Îl întreba pe Josué de ce nu făcea un sonet închinat florii aceleia, urechii, ochilor aceia verzi? Josué răspundea că un sonet e prea puțin, că o să scrie o odă, o baladă.

Se speriau când orologiul bătea de douăsprezece și jumătate și plecau, lăsând bacșișuri grase pe care Bico-Fino le strângea cu mâinile lui murdare și lacome. Plecau mânați din urmă de ceas, obligați parcă, împotriva voiei lor. Barul se golea. Nacib se așeza să mănânce. Ea îl servea, învârtindu-se în jurul mesei, deschizând sticla de bere, umplându-i paharul. Chipul oacheș strălucea când el, sătul, între două râgâituri – „face bine la sănătate", explica – îi lăuda mâncărurile. Strângea crăticioarele; Chico Moleza se întorcea, era rândul lui Bico-Fino să meargă să mănânce. Gabriela întindea șezlongul în curtea plantată cu pomi din spatele barului, ce dădea spre piață. Spunea „la revedere, domnu' Nacib" și se întorcea acasă. Arabul își aprindea trabucul *São Felix*, lua două ziare din Bahia, vechi de-o săptămână, stătea și-o privea până dispărea după biserică, cu pasul ei de dans, legănându-se ca un marinar. Nu mai avea floarea prinsă în păr, după ureche. El o găsea pe șezlong, poate căzuse când se aplecase fata, ori și-o scosese ea din păr și o lăsase acolo înadins? Trandafir roșu cu miros de garoafe, parfumul Gabrielei.

Despre aşteptatul oaspete nedorit

Euforici, Căpitanul şi Doctorul au apărut devreme la *Vesúvio*, împreună cu un bărbat de vreo treizeci şi ceva de ani, cu un chip simpatic şi aer sportiv. Încă înainte de-a fi prezentat, Nacib a ghicit că era vorba de inginer. Apăruse, în sfârşit, persoana atât de aşteptată şi discutată...

— Doctorul Rômulo Vieira, inginer la Ministerul Drumurilor.

— Îmi pare bine, domnule doctor. La dispoziţia dumneavoastră...

— Plăcerea e de partea mea.

Era acolo, cu faţa arsă de soare, cu părul tuns scurt, aproape zero, cu o mică cicatrice pe cap. Strângea cu putere mâna lui Nacib. Doctorul surâdea, atât de fericit, de parcă i-ar fi prezentat o rudă apropiată şi ilustră, ori o femeie de o frumuseţe rară. Căpitanul glumea:

— Arabul ăsta e o instituţie. El ne otrăveşte cu băuturi falsificate, ne fură la pocher şi cunoaşte viaţa tuturora.

— Nu spune asta, Căpitane. Ce-o să creadă doctorul despre mine?

— E un prieten bun – se corecta Căpitanul. Un om de treabă.

Inginerul zâmbea, niţel forţat, privind cu neîncredere piaţa şi străzile, barul, cinematograful, casele din apropiere, la ferestrele cărora apăreau priviri curioase. S-au aşezat la una din mesele de afară. Glória a apărut la fereastră, udă încă după baie, cu părul nepieptănat, ca cineva de curând sculat din somn. De îndată ce l-a văzut pe străin, l-a săgetat cu privirea şi a alergat înăuntru să se facă frumoasă.

— Pe cinste muiere, nu?

Căpitanul îi povestea despre Glória cea solitară.

Nacib a vrut să-i servească el, personal; a adus bucăţele de gheaţă într-un castronaş, pentru că berea nu era rece. În sfârşit, sosise inginerul! *Diário de Ilhéus* anunţase în ajun, pe prima pagină, cu litere groase, că a doua zi avea să debarce de pe vasul companiei Bahiana şi astfel, se adăuga în ştire cu duritate, „râsul prostesc al celor de rea-credinţă şi al netoţilor, acei profeţi ai lucrurilor prost făcute, care, în acţiunea lor lipsită de patriotism, negau nu numai venirea inginerului, dar chiar şi existenţa unui inginer la Minister, se va transforma într-un zâmbet strâmb. Mâine va fi ziua gurilor pecetluite, ziua orgoliului pedepsit”. Inginerul venise prin Bahia şi debarcase în Ilhéus în dimineaţa aceea.

Violentă ştirea din jurnal, plină de insulte la adresa adversarilor. Adevărul e însă că inginerul întârziase să vină, trecuseră mai bine de trei luni de când se anunţase apropiata lui sosire. Într-o zi – Nacib îşi amintea foarte bine, pentru că în ziua aceea plecase bătrâna Filomena şi el o angajase pe Gabriela, Mundinho Falcão debarcase de pe un vapor al Itei, trâmbiţând în cele patru vânturi, într-o demonstraţie de prestigiu absolut, că va fi studiată şi soluţionată problema portului.

Punctul de plecare inițial era iminenta sosire a unui inginer de la minister. În oraș vestea făcuse senzație, cel puțin tot atât de mare cât crima colonelului Jesuíno Mendonça. Fusese deschiderea campaniei politice pentru alegerile de la începutul anului următor. Mundinho Falcão își asumase șefia opoziției și târâse după el o grămadă de oameni. *Diário de Ilhéus*, sub al cărui titlu se putea citi „organ informativ și apolitic", începuse să lovească în administrația municipală, să-l atace pe colonelul Ramiro Bastos, să înțepe guvernul local. Doctorul scrisese o serie de articole, pamflete feroce, fluturând venirea inginerului ca pe o spadă deasupra capului familiei Bastos.

La biroul său – unde tot parterul era ocupat de magaziile de cacao –, Mundinho Falcão stătea de vorbă cu moșierii, dar nu mai erau simple afaceri comerciale, vânzarea recoltei și modalități de plată. Discuta politică, propunea alianțe, anunța diverse planuri, considera alegerile ca și câștigate. Coloneii ascultau impresionați. Familia Bastos poruncea în Ilhéus de peste douăzeci de ani, apreciată de succesivele guverne statale. Și totuși Mundinho ocupa o poziție mai înaltă; el se bucura de prestigiu la Rio, la guvernul federal. Altfel, n-ar fi reușit, în ciuda împotrivirii guvernului statal, să aducă un inginer ca să studieze problema portului, până atunci de nerezolvat, și nu s-ar fi angajat s-o soluționeze în scurtă vreme.

Colonelul Ribeirinho, care niciodată nu făcuse caz de voturile sale, dându-i-le cu ochii închiși lui Ramiro Bastos, trecuse în rândurile noului șef, intrând, pentru prima oară, în politică. Și o făcea cu entuziasm, plecând în călătorii în provincie ca să discute cu oameni de-ai lui, să-i influențeze pe micii proprietari. Unii spuneau că prietenia aceea politică se născuse în patul Anabelei, balerina adusă în Ilhéus de exportator, și care îl abandonase pe partenerul ei, magician iluzionist, ca să danseze exclusiv pentru colonel. „Exclusiv, pe dracu'", gândea Nacib. Dovedind o exemplară neutralitate politică, se culca cu Tonico Bastos, în vreme ce colonelul străbătea târguri și sate. Și-i trăgea pe sfoară pe amândoi când Mundinho Falcão, amator de variație, îi trimitea vorbă. În fond, pe el conta dacă i s-ar întâmpla vreo nenorocire prin locurile astea înspăimântătoare, cu obiceiuri brutale.

Alți moșieri, mai ales cei mai tineri, ale căror datorii față de colonelul Ramiro Bastos erau mai recente și nu purtau pecetea sângelui vărsat, erau de acord cu Mundinho Falcão în privința analizei și soluțiilor problemelor și nevoilor orașului Ilhéus: construirea unor șosele, distribuirea unei părți din buget districtelor din interiorul statului: Agua Preta, Pirangi, Rio do Braço, Cachoeira do Sul, să se ceară englezilor să termine tronsonul de cale ferată între Ilhéus și Itapira, unde lucrările nu se mai sfârșeau.

— De-ajuns cu atâtea piețe și grădini... Avem nevoie de șosele.

Erau tentați mai ales de perspectiva exportului direct, rada dragată și amenajată permițând intrarea navelor mari. Avea să crească bugetul municipiului și

Ilhéus o să devină o adevărată capitală. Peste câteva zile, inginerul o să fie aici...

Adevărul e, însă, că timpul trecuse, săptămână după săptămână, o lună, încă o lună, și inginerul nu sosea. Entuziasmul moșierilor scădea, numai Ribeirinho se menținea pe poziție, discutând prin baruri, promițând și amenințând. *Jornal do Sul*, săptămânal al familiei Bastos, se întreba ce-i cu „inginerul fantomă, născocire a unor străini ambițioși, și rău intenționați, al căror prestigiu nu trecea dincolo de vorbăria de la bar". Până și Căpitanul, sufletul întregii mișcări, oricât ar fi ascuns-o, era iritat, se enerva la table, pierdea partidele.

Colonelul Ramiro Bastos se dusese la Bahia, cu toate că prietenii și copiii îl sfătuiseră să renunțe la călătorie, periculoasă pentru vârsta lui. Se întorsese după o săptămână, victorios, și-și convocase partizanii acasă la el.

Amâncio Leal povestea cui voia să asculte, cu vocea lui moale, cum guvernatorul statului îi garantase colonelului Ramiro că nu există nici un inginer desemnat de minister pentru rada portului Ilhéus. Era o chestiune fără rezolvare; secretarul de la Drumuri la nivelul statului o studiase în amănunt. Nu exista nici o posibilitate, era timp pierdut să se încerce ceva. Soluția era să se construiască un port nou pentru Ilhéus, la Malhado, în afara radei. O lucrare de proporții uriașe care cerea ani de studiu înainte de a te gândi măcar la începerea ei. Costul lucrării s-ar ridica la miliarde de reali și ar necesita cooperarea dintre autoritățile federale, statale și municipale. La o asemenea lucrare, proiectele mergeau încet, nu se putea altfel. Prospecțiuni nenumărate, îndelungate și dificile. Dar începutul fusese făcut. Locuitorii din Ilhéus trebuiau să mai aibă puțină răbdare...

Jornal do Sul a publicat un articol despre viitorul port, elogiindu-i pe guvernator și pe colonelul Ramiro. Cât despre inginer, scria că „se împotmolise în radă pentru veșnicie...". La sugestia lui Ramiro, primarul a dat dispoziție să se mai amenajeze o grădină publică, lângă noul edificiu ocupat de Banco do Brasil.

Amâncio Leal, ori de câte ori îi întâlnea pe Căpitan și pe Doctor, nu scăpa prilejul să-i întrebe, cu un zâmbet zeflemitor:

— Și când vine inginerul?

Doctorul îi răspundea sec:

— Cine râde la urmă râde mai bine.

Căpitanul adăuga:

— Nu pierzi nimic așteptând.

— Cât trebuie să aștept?

Sfârșeau prin a bea împreună un păhărel și Amâncio îi punea să plătească ei:

— Când vine inginerul, încep să plătesc eu.

A vrut să facă bancul ăsta și cu Ribeirinho, dar celălalt se montă, țipând tare în bar:

— Eu nu umblu cu găinării. Vrei să pariezi? Atunci pune rămășag de-

adevăratelea, pe bani. Zece milioane că vine inginerul.

— Zece milioane? Douăzeci că nu vine într-un an. Sau vrei mai mult? – avea glasul blând, privirea rea.

Nacib şi João Fulgêncio erau martori.

Căpitanul insista pe lângă Mundinho să se ducă la Rio, să-l preseze pe ministru. Exportatorul se eschiva. Avea să înceapă recolta, nu putea să-şi lase afacerile baltă în momentul acela. Călătorie pe de altă parte inutilă, deoarece venirea inginerului era sigură; întârzia, cel mult, din cauza unor amănunte birocratice. Nu povestea despre dificultăţile reale, despre spaima pe care o trăsese când aflase, din scrisoarea unui prieten, că ministrul nu-şi mai ţinea promisiunea, ca urmare a protestului guvernatorului din Bahia. Mundinho îşi pusese, atunci, în mişcare toate relaţiile cu excepţia propriei familii, pentru rezolvarea problemei. Scrisese scrisori, expediase o groază de telegrame, ceruse şi promisese. Un prieten de-al lui vorbise cu preşedintele republicii şi, ceea ce Mundinho n-a ştiut niciodată, factorul decisiv în rezolvarea problemei fusese prestigiul lui Lourival şi al lui Emilio. Aflând numele autorului acestei scrisori şi înrudirea lui cu influenţii politicieni din São Paulo, preşedintele îi spusese ministrului:

— În fond, e o cerere justă. Guvernatorul e la sfârşitul mandatului, e la cuţite cu multă lume, nici nu ştiu dacă o să se aleagă candidatul lui. Nu trebuie să ne înclinăm mereu în faţa guvernelor statale...

Mundinho trăise zile de teamă, aproape de panică. Dacă pierdea partida aceea, nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să-şi strângă bagajele şi să plece din Ilhéus. Dacă nu voia să trăiască înfrânt, subiect de bârfe şi anecdote. Să se întoarcă, cu capul plecat, învins, sub aripa fraţilor săi... Aproape că nu mai apărea prin baruri şi cabarete, unde clevetirile creşteau.

Chiar şi Tonico Bastos, foarte discret, evitând pe cât putea să atingă chestiunea respectivă în faţa partizanilor lui Mundinho, nu se mai stăpânea şi se bucura de proasta dispoziţie a adversarilor. Odată a avut un schimb de cuvinte cu Căpitanul şi a trebuit să intervină João Fulgêncio ca să împiedice ruperea relaţiilor. Tonico propusese, pe când beau şi stăteau de vorbă:

— De ce nu aduce Mundinho, în loc de inginer, încă o dansatoare? Cere mai puţin efort şi e de folos prietenilor...

Chiar în seara aceea, Căpitanul trecuse pe acasă pe la exportator, pe neanunţate. Mundinho îl primise cam ciudat:

— Te rog să mă ierţi, Căpitane, am pe cineva la mine. O tânără care-a venit de la Bahia, cu vaporul, chiar azi. Să mai uit de afaceri...

— Doar un minut îţi răpesc – povestea aia cu târfa adusă din Bahia îl irita pe Căpitan. Ştii ce-a spus Tonico Bastos, azi, la bar? Că nu eşti bun decât să aduci femei în Ilhéus. Femei şi nimic mai mult... Nu un inginer.

— Are haz – Mundinho râdea. Dar nu te supăra...

— Cum să nu mă supăr? Timpul trece, venirea inginerului...

— Știu tot ce vrei să-mi spui, Căpitane. Dumneata crezi că sunt un imbecil, că stau cu brațele încrucișate?

— De ce nu apelezi la frații dumitale? Au putere.

— Asta niciodată. Și nici nu-i nevoie. Astăzi le-am trimis un adevărat ultimatum. Du-te să te odihnești și iartă-mă că te-am primit așa.

— Eu te-am deranjat... – auzea pașii unei femei umblând prin cameră.

— Și întreabă-l pe Tonico dacă o vrea blondă sau brună...

După câteva zile sosea telegrama de la ministru, anunțând numele inginerului și data la care se îmbarca pentru Bahia. Mundinho i-a chemat pe Căpitan, pe colonelul Ribeirinho, pe Doctor. „A fost numit inginerul Rômulo Vieira.” Căpitanul a luat telegrama și s-a ridicat în picioare:

— Am să le-o bag sub nas lui Tonico și Amâncio...

— Douăzeci de milioane câștigate fără efort... – Ribeirinho ridica mâinile. O să facem un chef de pomină la *Bataclán*.

Mundinho i-a cerut telegrama înapoi; nu-l lăsă pe Căpitan s-o ia. Ba chiar i-a rugat să păstreze secretul câteva zile; efectul va fi mult mai mare dacă vor anunța în ziar când inginerul va fi deja la Bahia. De fapt, se temea de o nouă ofensivă a guvernatorului, că ministrul o să dea iarăși înapoi. Și, numai după o săptămână, când inginerul, deja la Bahia, își anunța sosirea cu prima navă a companiei Bahiana, Mundinho i-a convocat, din nou, și le-a arătat scrisorile și telegramele expediate și primite; fusese o bătălie dură și grea contra guvernului statal. Nu voise să-și alarmeze prietenii, de aceea nu-i ținuse la curent, mai dinainte, cu toate amănuntele. Dar acum, când învinseseră, merita să se știe adevărata amploare și valoare a acestei victorii.

La barul *Vesúvio*, Ribeirinho comandă de băut pentru toată lumea și Căpitanul, care-și redobândise buna dispoziție, ridică paharul în sănătatea „Doctorului Rômulo Vieira, eliberatorul radei din Ilhéus”. Vestea se răspândi, apoi se publică în ziar, mai mulți moșieri se entuziasmară din nou. Ribeirinho, Căpitanul și Doctorul citau fragmente din scrisori. Guvernul statal făcuse totul ca să împiedice venirea inginerului. Își pusese în joc tot prestigiul, toată puterea. Guvernatorul, datorită ginerelui său, se împotrivise personal. Și cine învinsese? El, cu puterea statală în mână, șeful statului, sau Mundinho Falcão, fără să se miște din biroul lui din Ilhéus? Prestigiul lui personal înfrânsese guvernul statal. Era un adevăr indiscutabil. Moșierii clătinau din cap, impresionați.

Primirea în port fusese festivă. Nacib, fiindcă se sculase târziu, ceea ce acum i se întâmpla frecvent, n-a putut să ia parte. Dar a aflat totul, de-abia ajuns la bar, de la Nhô-Galo. Veniseră pe chei Mundinho Falcão și prietenii lui, mai mulți moșieri și un mare număr de curioși. Atâta se vorbise despre acest inginer, că doreau să vadă cum arată, devenise aproape o ființă supranaturală. Apăruse chiar și

un fotograf, angajat de Clóvis Costa. Adunase toată lumea într-un grup, cu inginerul la mijloc, își băgase capul sub pânza neagră și stătuse o jumătate de oră ca să facă fotografia. Din nenorocire, acest document istoric s-a pierdut; negativul se voalase; omul știa să fotografieze doar în atelierul lui.

— Când începeți? a vrut să știe Nacib.

— Imediat. Studiile preliminare. Trebuie să-mi aștept asistenții și instrumentele necesare, sosesc cu un vapor de la Lloyde, direct.

— O să dureze mult?

— Greu de prevăzut. O lună și jumătate, două luni, încă nu știu.

Inginerul se interesa și el:

— Plaja e frumoasă? E bună de făcut baie?

— Foarte bună.

— Dar e goală...

— Aici nu e obiceiul ăsta. Doar Mundinho și, mai demult, răposatul Osmundo, un dentist care-a fost asasinat... Dimineața, foarte devreme...

Inginerul a râs:

— Doar nu e interzis?

— Interzis? Nu. Doar că lumea nu obișnuiește. Fete de la Colegiul Călugărițelor, profitând de ziua de sărbătoare, umblau prin prăvălii după cumpărături și intrau la bar să caute bomboane și caramele. Printre ele, frumoasă și serioasă, Malvina. Căpitanul le prezenta:

— Tineretul studios, viitoarele mame de familie, Iracema, Heloísa, Zuleika, Malvina...

Inginerul dădea mâna cu ele, zâmbea, făcea complimente.

— Meleaguri cu fete frumoase.

— Ați întârziat mult, a spus Malvina, privindu-l cu ochii ei misterioși. Lumea credea că n-o să mai veniți.

— Dacă aș fi știut că sunt așteptat de domnișoare atât de frumoase, aș fi venit de multă vreme, chiar fără să fiu numit...

Ce ochi avea fata aia, frumusețea ei n-o constituiau doar chipul și trupul zvelt, ci părea că vine și dinăuntrul ei.

Grupul zglobiu a plecat. Malvina s-a întors de două ori să privească înapoi. Inginerul a anunțat:

— Am să profit de soarele ăsta și-am să fac o baie.

— Întoarceți-vă la ora aperitivului. Pe la unsprezece, unsprezece și jumătate... O să cunoașteți jumătate din Ilhéus.

Trăsese la *Hotel Coelho*. L-au văzut trecând, peste puțin timp, înfășurat într-un halat de baie, îndreptându-se spre plajă. S-au ridicat ca să-l vadă cum își scoate halatul; corp atletic, îmbrăcat doar într-un costum de baie, alergând spre mare, tăind apa cu mișcări iuți. Malvina s-a așezat pe o bancă pe bulevardul de pe

țărm și l-a însoțit cu privirea.

Despre cum s-au născut nedesluşitele sentimente ale arabului Nacib

A citit câteva rânduri din ziar, aspirând fumul trabucului *São Felix*, parfumat. În general, nu reușea să fumeze toată țigarea, nici să citească mare lucru în ziarele din Bahia. Adormea imediat, legănat de briza mării, învins de mâncărurile devorate cu lăcomie, datorită inegalabilei priceperi a Gabrielei. Sforăia fericit printre mustățile stufoase. Acea jumătate de oră de somn, la umbra copacilor era una din plăcerile vieții lui, buna lui viață liniștită, fără spaime, fără complicații, fără probleme grave. Niciodată afacerile nu merseseră atât de bine, clientela la bar sporea, el strângea bani la bancă și visul acela cu un petic de pământ unde să planteze cacao prindea contur. Niciodată nu făcuse o afacere mai bună ca atunci când o angajase pe Gabriela la „piața de sclavi". Cine-ar fi spus că e o bucătăreasă atât de pricepută, cine-ar fi spus că sub zdrențele murdare se ascundeau atâta grație și frumusețe, un trup atât de fierbinte, brațe mângâietoare și parfumul acela de garoafe ce te amețea?...

În ziua aceea, ziua sosirii inginerului, când curiozitatea pusese stăpânire pe bar, prezentări, complimente elogii grămadă – „sunteți un înotător excelent" –, când în toate casele din Ilhéus s-a întârziat cu prânzul, Nacib făcea socoteala pe zile, cât timp trecuse de când îi fusese anunțată sosirea. Gabriela se întorcea acasă, după ce-l rugase:

— Mă lași să merg la cinema, azi? Mă duc cu dona Arminda...

A scos din casă o hârtie de cinci mii de reali, generos:

— Plătește și biletul ei...

Văzând-o plecând, veselă și râzătoare (el o ciupise și-o pipăise chiar și în timp ce mânca), număra zilele: trei luni și optsprezece zile, exact. De supărări, șușoteli, agitație, îndoieli și speranțe pentru Mundinho și prietenii săi, pentru colonelul Ramiro Bastos și partizanii lui. Cu insulte în ziare, întâlniri secrete, rămășaguri, certuri, amenințări surde, o atmosferă de tensiune în continuă creștere. Erau zile în care barul părea un cazan gata să explodeze, când Căpitanul și Tonico se luau la harță, iar colonelul Amâncio Leal și colonelul Ribeirinho de-abia se mai salutau.

Ca să vezi ce-i și cu viața asta. Exact aceleași zile fuseseră zile de pace, de perfectă liniște sufletească, de dulce veselie pentru Nacib. Poate cele mai fericite din existența lui.

Niciodată nu dormise după-mesele atât de senin, trezindu-se zâmbitor la auzul vocii lui Tonico, nelipsit după prânz, la un deget de biter, ca să-l ajute la digestie, și pentru zece minute de taifas înainte de-a deschide biroul. Puțin după

aceea, li se alătura João Fulgêncio, în drum spre papetărie. Vorbeau despre Ilhéus și despre lume; librarul era priceput la probleme internaționale, iar Tonico știa tot ce avea legătură cu femeile din oraș.

Trei luni și optsprezece zile întârziase inginerul până să sosească, exact timpul care trecuse de când o angajase pe Gabriela. În ziua aceea, colonelul Jesuíno Mendonça îi ucisese pe dona Sinhàzinha și pe dentistul Osmundo. Dar de-abia a doua zi, Nacib avusese siguranța că ea știa să gătească. Pe șezlong, cu ziarul lăsat pe jos și trabucul gata să se stingă, Nacib a zâmbit, amintindu-și... Trei luni și șaptesprezece zile de când mănâncă ce-i gătește ea; în întregul Ilhéus nu era bucătăreasă cu care s-o poți compara. Trei luni și șaptesprezece zile de când se culca cu ea, începând din a doua noapte, când razele lunii o mângâiau pe picior și în întunericul camerei tresalta un sân prin combinezonul rupt...

În după-masa aceasta, poate datorită aglomerației anormale, de la bar și a agitației stârnite de prezența inginerului, Nacib nu reușea să adoarmă, purtat de gânduri. La început nu dăduse prea mare importanță nici unuia dintre cele două lucruri; nici calității mâncării, nici trupului pribegei în nopțile de jar. Mulțumit de gustul și varietatea mâncărurilor, și-a dat seama de adevărata lor valoare când a început să sporească clientela, când a fost obligat să aducă mai multe gustări și dulciuri, când elogiile s-au succedat unanime și când Plínio Araçá, ale cărui metode comerciale erau dintre cele mai discutabile, îi propusese Gabrielei să o angajeze la el. Cât despre trupul ei – focul acela de iubire ce o mistuia în pat, acea nebunie a nopților fără somn –, pusese stăpânire pe el pe nesimțite. La început, o căuta doar în anumite nopți, când Risoleta era ocupată sau bolnavă și, ajuns acasă, nu se simțea obosit și nu-i era somn. Atunci hotăra să se culce cu ea; în lipsă de altceva mai bun. Dar această situație a durat puțin. Pe urmă se învățase atât de mult cu mâncarea făcută de Gabriela încât, invitat la masă de Nhô-Galo, la aniversarea lui, de-abia se atinsese de mâncăruri, simțind diferența de finețe în pregătirea lor. Și, fără să-și dea seama, se ducea tot mai des în camera din spate, uitând-o pe priceputa Risoleta, ajungând să nu mai suporte dragostea ei prefăcută, trucurile și veșnicele ei lamentații, ba chiar și acea știință a iubirii de care se folosea ca să-i smulgă banii. Până la urmă n-a mai căutat-o deloc, nu i-a mai răspuns la bilețele și, de atunci, de aproape două luni, nu a mai avut altă femeie în afară de Gabriela. Acum venea în camera ei în fiecare noapte, încercând să plece de la bar cât mai devreme posibil.

Timpuri bune, luni de viață veselă, de dorințe trupești satisfăcute, cu mâncare bună, gustoasă; cu sufletul mulțumit și fericit la pat. Pe lista virtuților Gabrielei, stabilită mental de Nacib la ceasul siestei, figurau dragostea de muncă și spiritul de economie. Cum își organiza ea timpul și forțele ca să spele rufele, să strângă în casă – niciodată nu fusese atât de curat! –, să pregătească gustările pentru bar, prânzul și cina pentru Nacib? Fără să mai vorbim că noaptea era

proaspătă și odihnită, umedă de dorință, nu dăruindu-se, ci cerându-i, niciodată obosită, somnoroasă ori sătulă. Părea că ghicește gândurile lui Nacib, o lua înaintea dorințelor lui, îi pregătea surprize: anumite mâncăruri greu de făcut, care-i plăceau lui – *pirão*[49] cu raci, *vatapá*[50], specialități de berbec –, flori într-un vas lângă fotografia lui de pe măsuța din salon, banii puțini pentru coșniță și ideea asta de-a veni să-l ajute la bar.

Înainte, când se întorcea de la masă, Chico Moleza îi aducea sufertașul pregătit de Filomena. Burta lui număra orele, arabul aștepta nerăbdător. Rămânea singur, cu Bico-Fino, să servească ultimii clienți veniți pentru aperitiv. Într-o zi, fără să-l prevină, Gabriela apăruse cu sufertașul, venise să-i ceară voie să se ducă la o ședință de spiritism la care o invitase dona Arminda. Rămăsese să-l ajute la servit și a început să vină în fiecare zi. În seara aceea îi spusese:

— E mai bine să-ți aduc eu mâncarea, domnișorule. Așa mănânci mai devreme și pot să te și ajut. Te supără?

Cum să-l supere când prezența ei era o atracție în plus pentru clienți? Nacib și-a dat seama imediat; stăteau mai mult, cereau încă un rând, clienții ocazionali deveneau permanenți, venind în fiecare zi ca s-o vadă, să-i spună câteva vorbe, să-i zâmbească, să-i atingă mâna. La urma urmei, nu-i păsa, era doar bucătăreasa lui, cu care se culca, fără nici un fel de obligație. Ea îi servea mâncarea, îi întindea șezlongul, îi lăsa trandafirul cu parfumul ei. Nacib, mulțumit de viață, își aprindea trabucul, lua ziarele și adormea întru sfânta pace a Domnului, în briza mării ce îi mângâia mustățile stufoase.

Dar în acest început de după-amiază nu reușea să doarmă. Făcea în minte bilanțul acelor trei luni și optsprezece zile, agitate pentru oraș, calme pentru Nacib. Cu toate acestea, i-ar fi plăcut să picotească măcar vreo zece minute, în loc să-și amintească tot soiul de lucruri fără prea mare importanță. Deodată, a simțit că-i lipsește ceva, poate din cauza asta nu reușise să adoarmă. Îi lipsea trandafirul pe care-l găsea pe pânza șezlongului. Îl văzuse pe judecător, care, fără să-și respecte cum se cuvine funcția, i-l luase Gabrielei de după ureche și-l pusese la butonieră... Un om în vârstă, cu cei cincizeci de ani ai lui, profitând de învălmășeala din jurul inginerului ca să fure trandafirul, un judecător... Se temuse de vreun gest brusc de-al Gabrielei, dar ea se făcuse că nu observă. Judecătorul ăsta o luase razna de-a binelea. Înainte nu venea niciodată la bar la ora aperitivului, apărând doar, din când în când, pe seară, cu João Fulgêncio sau cu doctorul Maurício. Acum uitase de toate ideile preconcepute și, ori de câte ori putea, era acolo, la bar, bând un vin de Porto și dându-i târcoale Gabrielei. Dându-i târcoale Gabrielei... Nacib a rămas pe gânduri. Da, da, dându-i târcoale, și-a dat seama dintr-odată. Și nu era doar el, ci mulți alții... De ce rămâneau până după ora prânzului, să-i spună drăgălășenii, să-i atingă mâna, să-i facă propuneri, cine știe ce? În privința propunerilor, Nacib știa doar de cea făcută de Plínio Araçá. Dar aceea era adresată bucătăresei. O serie de

clienți de la *Pinga de Ouro* se mutaseră la *Vesúvio* și Plínio îi oferise Gabrielei un salariu mai mare. Dar își alesese prost mijlocitorul, încredințându-i mesajul negrișorului Tuísca, fidel barului *Vesúvio* și loial lui Nacib. Așa că însuși arabul îi transmisese Gabrielei mesajul. Ea zâmbise:

— Nu vreau... Doar dacă domnu' Nacib mă dă afară...

El o luase în brațe, era noapte, se învăluise în căldura ei. Și i-a mărit leafa cu zece mii de reali:

— Nu cer nimic... spusese ea.

Din când în când îi cumpăra niște cercei, o broșă de pus în piept, suvenire ieftine, unele nu-l costau nimic, le lua de la prăvălia lui unchiu-su. I le dădea seara, ea se înduioșa, îi mulțumea umilită, sărutându-i podul palmei cu un gest aproape oriental:

— Băiat bun, domnu' Nacib...

Broșe de zece *tostões*, cercei de o mie cinci sute, cu asta îi răsplătea nopțile de amor, suspinele, clipele de extaz, focul acela pârjolind nestins. De două ori îi dăruise niște materiale ieftine de rochie, o pereche de sandale, atât de puțin pentru atențiile și delicatețile Gabrielei; mâncărurile pe gustul lui, sucurile de fructe, cămășile albe ca neaua, bine călcate, trandafirul căzut din plete pe șezlong. De sus, superior și distant, el o trata de parcă i-ar fi plătit regește pentru munca ei și i-ar fi făcut o favoare că se culcă cu ea.

Ceilalți îi dădeau târcoale la bar. Poate-i dădeau târcoale și acasă, pe Ladeira de São Sebastião, îi trimiteau bilețele, îi făceau propuneri, de ce n-ar fi așa? Nu toți o să-l folosească pe Tuísca în chip de mesager și el, Nacib, cum o să mai afle? Ce altceva căuta la bar judecătorul, dacă nu s-o ispitească? Țiitoarea judecătorului, o metisă de pe plantații, se îmbolnăvise de boli rușinoase și el o părăsise.

Când Gabriela a început să vină la bar, el – idiotul! – se bucurase, gândindu-se doar la cât o să câștige de pe urma rândurilor de băutură repetate, fără să cugete la pericolul acestei ispite zilnic reînnoite. Nu putea s-o împiedice să vină, n-ar mai fi câștigat. Dar trebuia să fie cu ochii pe ea, să-i dea mai multă atenție, să-i facă un cadou mai serios, să-i promită c-o să-i mărească, iarăși, leafa. O bucătăreasă bună era lucru rar în Ilhéus, nimeni nu știa asta mai bine ca el. Multe familii bogate, patroni de baruri și de hoteluri râvneau probabil la angajata lui, dispuși să-i dea salarii scandaloase. Și cum ar fi mers barul fără dulciurile și gustările Gabrielei, fără zâmbetul ei din fiecare zi, fără scurta ei prezență de la miezul zilei? Și cum ar mai trăi el fără prânzul și cina Gabrielei, fără mâncărurile aromitoare, sosurile maronii cu piper, cușcușul de dimineață?

Și cum să trăiască fără ea, fără râsul ei timid și sincer, fără pielea ei rumenită, de scorțișoară, parfumul ei de garoafe, acele nopți în care murea în brațele ei, fără căldura sânilor și jarul coapselor ei? Și atunci a înțeles ce însemna

Gabriela. Dumnezeule! Ce se întâmpla cu el, de ce acea bruscă spaimă să n-o piardă, de ce briza mării devenise vânt de gheață ce-i înfiora grăsimile? Nu, nici nu se gândea s-o piardă, cum să trăiască fără ea? Niciodată nu i-ar mai plăcea altă mâncare gătită și dreasă de alte mâini. Niciodată, ah, niciodată n-o să poată iubi așa, dori așa de mult, niciodată n-o să aibă o asemenea nevoie, urgentă, permanentă, de altă femeie, oricât de albă ar fi, mai bine îmbrăcată, mai îngrijită, mai bogată sau căsătorită. Ce însemna această teamă, această groază c-o va pierde, furia bruscă provocată de clienții care o priveau, îi atingeau mâna, de judecătorul hoț de flori, fără respect pentru funcția lui? Nacib se întreba neliniștit: în fond, ce simțea pentru Gabriela, nu era ea o simplă bucătăreasă, mulatră drăguță, de culoarea scorțișoarei, cu care se culca din plictiseală? Sau poate nu era chiar atât de simplu? Nu îndrăznea să caute răspunsul.

Vocea lui Tonico Bastos a venit – „din fericire!”, a respirat ușurat – să-l smulgă din aceste gânduri încâlcite și înspăimântătoare. Rămânea pentru altă dată să se scufunde în ele, să se lase năpădit cu violență de ele. Așa încât de-abia s-au sprijinit de tejghea, Tonico ca să-și pună un biter și Nacib ca să-și alunge melancolia, când acesta i-a spus:

— Deci, tipul a venit, în sfârșit... Mundinho a mai câștigat un punct, ăsta-i adevărul.

Tonico, sumbru, i-a aruncat o privire neagră.

— De ce nu-ți vezi de treburile dumitale, domnule turc? Cine te previne ți-e prieten. În loc să vorbești tâmpenii, de ce nu te ocupi de ale dumitale?

Tonico voia doar să evite chestiunea inginerului sau știa ceva?

— Ce vrei să spui cu asta?

— Păzește-ți comoara. Există oameni care vor să o fure.

— Comoara?

— Gabriela, prostovane. Vor să-i facă și casă.

— Judecătorul?

— Și el? Eu am auzit de Manuel das Onças.

N-o fi vreo sforărie de-a lui Tonico? Bătrânul colonel era foarte apropiat lui Mundinho... Dar era adevărat și că acum apărea mereu în Ilhéus și nu se mai clintea de la bar; Nacib se înfiora, vântul acela înghețat venea dinspre mare? A scos dintr-o ascunzătoare în tejghea o sticlă de coniac neamestecat și s-a servit cu o porție respectabilă. A vrut să-l mai tragă de limbă pe Tonico, dar notarul blestema orașul Ilhéus:

— Țară înapoiată și căcăcioasă care face pe ea când vine un inginer. De parcă ar fi ceva de pe altă lume...

Despre conversații și evenimente și un autodafé

Pe măsură ce trecea după-masa, creștea nostalgia în pieptul lui Nacib, de parcă Gabriela n-ar mai fi existat și plecarea ei ar fi fost inevitabilă. A hotărât să-i cumpere un cadou, avea nevoie de o pereche de pantofi. Umbla prin casă tot timpul desculță, venea în papuci la bar, nu se făcea. Odată, Nacib îi spusese: „Ia-ți niște pantofi”, zbenguindu-se în pat, gâdilând-o la tălpi. Timpul petrecut la țară, drumul din *sertão* spre sud, obiceiul de-a umbla desculță nu-i deformaseră picioarele, purta numărul 36, erau doar puțin lățite, cu degetul mare, nostim, într-o parte. Fiecare amănunt pe care și-l amintea îl umplea de duioșie și de dor, de parcă ar fi pierdut-o.

Venea pe stradă în jos, cu pachetul, niște pantofi galbeni care i se păruseră drăguți, și a văzut agitație la *Papetăria Modêlo*. N-a putut rezista, simțea nevoia să se destindă, așa că s-a îndreptat într-acolo. Puținele scaune din fața tejghelei, ocupate toate și lume în picioare. Nacib a simțit în adâncul lui că renaște, pâlpâind încă, flacăra curiozității. Probabil vorbeau despre inginer, făceau pronosticuri cu privire la lupta politică. A grăbit pasul, l-a văzut pe doctorul Ezequiel Prado agitându-și brațele. A ajuns și a auzit ultimele lui cuvinte:

— ...lipsă de respect față de societate și de popor...

Ciudat! Nu vorbeau despre inginer. Comentau neașteptata întoarcere în oraș a colonelului Jesuíno Mendoça, retras la moșia lui de când își asasinase soția și pe dentist. Nu cu multă vreme înainte trecuse prin fața primăriei și intrase în casă la colonelul Ramiro Bastos. Împotriva acestei întoarceri, considerată de el o jignire adusă onoarei celor din Ilhéus, clama avocatul. João Fulgêncio râdea:

— Ce naiba, Ezequiel, când ai văzut dumneata lumea de aici simțindu-se jignită că asasinii umblă în voia lor pe stradă? Dacă toți coloneii vinovați de crimă ar trebui să trăiască la moșiile lor, străzile din Ilhéus ar rămâne pustii, cabaretele și barurile și-ar închide porțile, iar prietenul nostru Nacib, aici de față, ar avea de suferit.

Avocatul nu era de acord. La urma urmei, asta era obligația lui, să nu fie de acord; fusese angajat de tatăl lui Osmundo să-l acuze pe Jesuíno la tribunal, comerciantul n-avea încredere în procuror. În cazul unei crime ca aceea, cu omor cauzate de adulter, acuzația era doar o simplă formalitate.

Tatăl lui Osmundo, comerciant bogat, cu relații serioase la Bahia, pusese în mișcare orașul Ilhéus timp de o săptămână. La două zile după înmormântare, debarcase de pe o navă, în cel mai negru doliu. Îl adora pe acel fiu, cel mai mare, a cărui licență de curând obținută fusese prilej de mari petreceri. Soția lui, neconsolată, era în grija medicilor. El venea la Ilhéus dispus să facă totul ca asasinul să nu rămână nepedepsit. Despre toate astea s-a aflat imediat în oraș și înfățișarea dramatică a părintelui îndoliat mișcase multă lume. Și s-a petrecut un lucru curios: la înmormântarea lui Osmundo nu venise aproape nimeni, de-abia fuseseră de-ajuns oameni ca să-i poarte sicriul. Una din primele măsuri luate de

tată a fost organizarea unui pelerinaj la mormântul fiului său. A comandat coroane, o revărsare de flori, a chemat un pastor protestant din Itabuna și i-a invitat pe toți cei care, dintr-un motiv sau altul, avuseseră relații cu Osmundo. Până și la ușa surorilor Dos Reis se dusese să bată, cu pălăria în mână și durerea întipărită în ochii secați de lacrimi. Quinquina, într-o noapte când o apucase o teribilă durere de dinți, să înnebunească nu alta, fusese ajutată de dentist.

În salon, comerciantul le-a povestit fetelor bătrâne întâmplări din copilăria lui Osmundo, înclinația lui pentru învățătură, a vorbit despre biata mamă zdrobită, ce nu se mai bucura de viață, umblând prin casă ca o dementă. Până la urmă s-au pornit toți trei pe plâns, plus bătrâna servitoare care asculta la ușă, pe coridor. Surorile Dos Reis i-au arătat ieslea, l-au lăudat pe dentist:

— Băiat bun, atât de delicat.

Și n-a fost pelerinajul la cimitir un succes, contrariul înmormântării? Lume multă: negustori, *Asociația Rui Barbosa* în plen, conducerea *Clubului Progresso*, profesorul Josué și mulți alții. Erau acolo și surorile Dos Reis, foarte țepene, fiecare cu buchețelul ei de flori. Îl consultaseră pe părintele Basílio: e un păcat să te duci la mormântul unui protestant?

— Păcat e să nu te rogi pentru morți... răspunsese grăbitul preot.

E-adevărat că părintele Cecilio, slab și cu aerul său mistic, dezaprobase gestul. Aflând, părintele Basílio comentase:

— Cecilio e un pedant, se bucură mai mult de chinurile iadului decât de fericirea raiului. Nu vă faceți griji, fiicele mele, eu vă dau iertarea.

În jurul părintelui neconsolat și activ mergeau doctorul Ezequiel, Căpitanul, Nhô-Galo și însuși Mundinho Falcão. Nu fusese el aproape vecin cu dentistul, nu se duceau împreună să înoate în mare? Coroane funerare, câte lipsiseră la înmormântare, flori din abundență, de câte n-avusese parte coșciugul. O placă de marmură acoperea acum mormântul, pe care erau scrise numele lui Osmundo, data nașterii și a morții și, ca să nu fie uitată crima, câteva cuvinte săpate cu dalta: *Asasinat în chip laș*. Doctorul Ezequiel începuse să facă agitație în jurul cazului. Ceruse arestarea preventivă a moșierului, judecătorul refuzase, făcuse recurs la Tribunalul din Bahia, unde dosarul aștepta să fie judecat. Se spunea că tatăl lui Osmundo îi promisese cincizeci de milioane de reali – o avere! – dacă reușea să-l bage la pușcărie pe colonel.

Discuțiile despre Jesuíno Mendonça au durat puțin. Senzația zilei era inginerul. Ezequiel nu reușea să transmită auditoriului indignarea lui bine plătită și ajunsese și el să discute problema portului și consecințele ei.

— Foarte bine, să i se mai taie din nas banditului ăsta bătrân.

— N-o să-mi spui că și dumneata o să-l sprijini pe Mundinho Falcão? a întrebat João Fulgêncio.

— Și ce mă împiedică? a replicat avocatul. Am fost alături de familia

Bastos o groază de timp, le-am pledat într-o serie de procese și care-a fost răsplata? Alegerea mea consilier? Cu ei sau fără ei, mă aleg de câte ori vreau. Când a fost să-l aleagă pe președintele Consiliului Municipal, l-au preferat pe Melk Tavares, analfabet după tată și după mamă și asta când se pronunțase deja numele meu și treaba era sigură.

— Faci foarte bine – glasul fonfănit al lui Nhô-Galo. Mundinho Falcão are altă mentalitate. Cu el la conducere, multe se vor schimba în Ilhéus. Dacă eu aș fi un om cu influență, de partea lui aș fi...

Nacib a comentat:

— E simpatic inginerul. Tip sportiv, nu? Pare mai degrabă artist de cinema... O să le sucească capul multor fete...

— E însurat a informat João Fulgêncio.

— Și despărțit de nevastă-sa... a completat Nhô-Galo.

De unde știau toate intimitățile acelea despre inginer? João Fulgêncio a explicat; chiar inginerul le povestise după prânz, când Căpitanul îl adusese la papetărie. Nevastă-sa era bolnavă, internată într-un sanatoriu.

— Știți cine stă de vorbă în acest moment cu Mundinho? a întrebat Clóvis Costa, până atunci tăcut, cu ochii în stradă, așteptând să-i vadă pe puști trâmbițând *Diário de Ilhéus.*

— Cine?

— Colonelul Altino Brandão... Anul ăsta îi vinde recolta lui Mundinho. Și s-ar putea să-i dea și voturile... – a schimbat tonul. De ce dracu' n-a apărut încă ziarul?

Colonelul Brandão din Rio do Braço... Cel mai mare moșier din zonă după colonelul Misael. Cu el vota tot districtul, era un atu important în viața politică.

Clóvis Costa spunea adevărul. În biroul lui Mundinho, afundat în fotoliul moale de piele, moșierul cu cizme și pinteni savura lichiorul franțuzesc servit de exportator.

— Da, domnule Mundinho, anul ăsta s-a făcut atâta cacao, de mai mare plăcerea. Nu trebuie decât să treceți pe la moșie. Să stați câteva zile cu noi. Casa noastră e casă de oameni săraci, dar dacă doriți să ne faceți cinstea, n-o să muriți de foame, slavă Domnului! Să vedeți cacaotierii încărcați de roade, întinzându-se la picioarele noastre și strălucind. Am început culesul... Se bucură ochii de atât de multă cacao.

Exportatorul îl bătea pe genunchi pe moșier:

— Primesc invitația. O să vin într-o duminică, cu domnul...

— Veniți într-o sâmbătă, duminica oamenii nu lucrează. Și vă-ntoarceți luni. Dacă vreți, bineînțeles, casa mea e casa dumneavoastră...

— Ne-am înțeles, o să vin sâmbătă. Acum pot să mai ies nițel, eram pironit aici de istoria asta cu venirea inginerului.

— Se spune că a sosit. E chiar adevărat?

— Adevărul adevărat, colonele. Mâine începe să studieze rada. Pregătiți-vă să vedeți, în curând, cacaua de pe plantațiile dumneavoastră plecând direct din Ilhéus spre Europa, Statele Unite...

— Da, domnule... Cine-ar fi zis... – mai sorbea o înghițitură de lichior și-l privea pe Mundinho cu ochii lui șireți. Clasa-ntâi, rachiul ăsta, lucru fin. Nu e de pe-aici, așa-i? – și fără să aștepte răspunsul continuă. Se vorbește că o să candidați la alegeri? Mi-au povestit chestia asta și nu mi-a venit să cred.

— Și de ce nu, colonele?

Mundinho era mulțumit că bătrânul intrase direct în chestiune. Oare n-am nici o calitate? Chiar așa părere proastă aveți despre mine?

— Eu? Să am o părere proastă despre dumneavoastră? Dumnezeu să mă apere și să mă păzească. O meritați pe deplin. Doar că... – ținea în mână păhărelul de lichior, în bătaia soarelui. Numai că dumneavoastră, ca și rachiul ăsta, nu sunteți de pe-aici... – și-a ridicat ochii spre Mundinho, ca să-l studieze.

Exportatorul a clătinat din cap; argumentul acela nu era nou, se obișnuise deja cu el. Să-l respingă devenise ceva obișnuit, un soi de exercițiu intelectual:

— Dumneavoastră v-ați născut aici, colonele?

— Eu? Sunt din Sergipe, sunt „hoț de cai”, cum spune prostimea de-aici. Examina reflexele cristalului în soare. Numai că eu am venit în Ilhéus de peste patruzeci de ani.

— Eu am venit doar de patru, aproape cinci. Și sunt la fel de localnic ca și dumneavoastră. De-aici nu mai plec...

Își etala argumentele, amintea în treacăt toate afacerile care-l legau de provincie, diferitele investiții în care era amestecat sau pe care le făcuse. Ca să încheie cu chestiunea portului și venirea inginerului.

Moșierul asculta, răsucindu-și o țigară din foi de porumb și tutun, scrutând, din timp în timp, chipul lui Mundinho cu ochii lui vii, cântărindu-i parcă sinceritatea.

— Aveți multe merite... Alții care sosesc aici nu vor decât să câștige bani, nu se mai gândesc la nimic altceva. Dumneavoastră vă gândiți la toate, la nevoile regiunii. Păcat că nu sunteți căsătorit.

— De ce, colonele? Luă sticla, aproape o operă de artă, ca să servească iarăși.

— Vă rog să mă iertați... Fină băutura asta. Dar ca să fiu franc cu dumneavoastră, prefer un rachiu cinstit... Băutura asta e înșelătoare: parfumată, dulce, parc-ar fi băutură pentru femei. Și e tare de te trăsnește, te îmbeți fără să-ți dai seama. Rachiul, nu-i așa, îl știi imediat, nu înșală pe nimeni.

Mundinho a scos din dulap o sticlă de rachiu:

— Cum doriți, colonele. Dar de ce ar trebui să fiu căsătorit?

— Dacă îmi permiteți, o să vă dau un sfat: căsătoriți-vă cu o fată de-aici, cu fata cuiva. Nu vă propun nici o fată de-a mea; sunt toate trei măritate, și măritate bine, slavă Domnului. Dar sunt multe fete bune aici și-n Itabuna. Așa, toată lumea o să vadă că n-ați venit aici în vizită, doar ca să trageți foloase.

— Căsătoria e un lucru serios, colonele. Întâi trebuie să găsești femeia pe care o visezi, căsătoria se face din dragoste.

— Sau de nevoie, nu? Pe plantații lucrătorul se însoară și c-o scândură, dacă poartă fustă. Ca să aibă o femeie în casă, cu care să se culce și să schimbe o vorbă. Femeia e de mare ajutor, nici nu vă închipuiți. Te ajută chiar și în politică. Îți dăruiește copii, impune respect. Pentru celelalte, sunt țiitoarele...

Mundinho râdea:

— Vreți să mă faceți să plătesc un preț foarte mare pentru alegeri. Dacă victoria depinde de însurătoare, teamă mi-e că sunt deja înfrânt. Nu așa vreau să câștig, colonele. Vreau să câștig cu programul meu.

Și îi vorbi, așa cum mai făcuse cu atâția alții, despre problemele regiunii, prezentând soluții, trasând direcții și perspective cu un entuziasm contagios.

— Aveți toată dreptatea. Tot ce-ați spus e asemeni cărții legilor, adevărul curat. Cine vă poate contrazice? Acum privea în pământ, de multe ori se amărâse pentru părăsirea în care trăiau cei din interiorul provinciei, uitați de familia Bastos. Dacă oamenii de-aici sunt cu judecată, o să câștigați. Acum, dacă o să vă recunoască și guvernul, nu știu, asta-i altă poveste... Mundinho a zâmbit, socotind că l-a convins pe colonel.

— Doar că mai e un lucru: aveți de partea dumneavoastră dreptatea, dar colonelul Ramiro are relațiile, a făcut bine la multă lume, are multe rubedenii și prieteni, toată lumea e obișnuită să voteze cu el. Vă rog să mă iertați, dar de ce nu faceți un aranjament cu el?

— Ce aranjament, colonele?

— Să vă uniți amândoi. Dumneavoastră cu capul și cu ochii care știu să vadă, el cu prestigiul și cu alegătorii. Are o nepoată drăguță, n-o cunoașteți? Cealaltă e încă prea mică.... Fetele doctorului Alfredo.

— Nu-i vorbă de asta, colonele. Eu gândesc într-un anume fel, îmi cunoașteți ideile. Colonelul Ramiro gândește în alt fel, pentru el a guverna înseamnă doar să pavezi străzi și să faci grădini publice în oraș. Nu văd nici un acord posibil. Eu vă propun un program de lucru, de gospodărire. Nu pentru mine vă cer voturile, ci pentru Ilhéus, pentru progresul acestei regiuni a cacauei.

Moșierul s-a scărpinat în capul cu părul nepieptănat:

— Am venit aici să-mi vând cacaua, domnule Mundinho..., am vândut-o bine și sunt mulțumit. Sunt mulțumit și că am stat de vorbă, am aflat ce gândiți – îl privea pe exportator. Votez cu Ramiro de peste douăzeci de ani. N-am avut nevoie de el în timpul încăierărilor. Când am sosit în Rio do Braço, încă nu venise nimeni;

cei care-au apărut după aceea erau niște rahați, i-am alungat fără să am nevoie de ajutor. Dar m-am obișnuit să votez cu Ramiro, nu mi-a făcut niciodată vreun rău. Odată, când s-au luat de mine, mi-a dat dreptate.

Mundinho a vrut să spună ceva, dar un gest al colonelului l-a oprit:

— Nu vă promit nimic, promit doar când mă țin de cuvânt. Dar o să vin să mai stăm de vorbă. Asta v-o garantez.

A plecat, lăsându-l pe exportator iritat, regretând timpul pierdut, o bună parte a după-amiezei. Asta i-a spus Căpitanului, care a apărut la câteva momente după plecarea seniorului absolut din Rio do Braço:

— Un bătrân imbecil care vrea să mă însoare cu o nepoată a lui Ramiro Bastos. Mi-am pierdut timpul de pomană. „Nu promit nimic dar o să vin să mai vorbim" – imita accentul cântat al moșierului.

— A zis că o să mai vină? Ăsta-i un semn excelent – s-a însufleţit Căpitanul. Dragul meu, dumneata încă nu-i cunoşti pe coloneii noştri. Şi, mai ales, nu-l cunoşti pe Altino Brandão. Ăsta-i om dintr-o bucată. Ți-ar fi spus în față că e împotriva noastră dacă vorbele dumitale nu l-ar fi impresionat. Şi dacă ne sprijină el...

La papetărie, discuția se prelungea. Clóvis Costa era tot mai neliniştit; era trecut de patru şi încă nu apăruseră colportorii cu *Diário de Ilhéus*.

— Mă duc la redacție să văd ce dracu' se-ntâmplă.

Câteva fete de la Colegiul Călugărițelor, printre care şi Malvina, întrerupseseră pălăvrăgeala, frunzăreau cărți din colecția *Bibliothèque rose;* João Fulgêncio se ocupa de ele. Malvina îşi plimba privirea pe rafturile cu cărți, răsfoia romane de Eça, de Aluísio Azevedo. Iracema s-a apropiat, cu un zâmbet maliţios:

— Am acasă *Crima părintelui Amaro.* Am luat-o s-o citesc, dar frate-meu nu m-a lăsat, zice să asta nu e o carte pentru fete... – fratele ei era student la Medicină la Bahia.

— Şi de ce el poate s-o citească şi tu nu? – au scânteiat ochii Malvinei cu licărul acela ciudat şi rebel.

— Domnu' João, aveți *Crima părintelui Amaro?*

— Da, avem. O vreți? Un roman mare...

— Îl iau, da. Cât costă?

Iracema a rămas impresionată de curajul prietenei sale.

— O cumperi? Ce-o să spună lumea?

— Şi ce mă interesează?

Diva cumpărase un roman pentru tinere domnişoare şi le promisese c-o să-l împrumute celorlalte. Iracema o întreba pe Malvina:

— După ce-l citeşti, mi-l împrumuți? Dar să nu spui la nimeni. Am să-l citesc la tine.

— Fetele din ziua de azi... a comentat unul din cei prezenți. Cumpără până

și cărți imorale. De-asta se-ntâmplă povești ca aceea a lui Jesuíno.

João Fulgêncio a întrerupt discuția:

— Nu mai vorbi prostii, Maneca, dumneata nu pricepi nimic. E o carte foarte bună, n-are nimic imoral. Asta e o fată inteligentă.

— Cine e inteligentă? a vrut să știe judecătorul, așezându-se pe scaunul lăsat liber de Clóvis.

— Vorbeam despre Eça de Queiroz, Excelență, a răspuns João Fulgêncio, strângând mâna magistratului.

— Un autor foarte instructiv... pentru judecător, toți autorii erau „foarte instructivi”. Cumpăra cărți cu kilogramele, jurisprudență, literatură, știință și spiritism, de-a valma. După cum se spunea, cumpăra ca să-și umple biblioteca, să-și facă un nume în oraș, nu citea nici o carte. João Fulgêncio obișnuia să-l întrebe:

— Deci, Excelență, v-a plăcut Anatole France?

— Un autor foarte instructiv, răspundea imperturbabil judecătorul.

— Nu vi s-a părut nițel cam ireverențios?

— Ireverențios? Da, nițeluș. Dar, totuși, foarte instructiv...

Cu prezența judecătorului au reapărut supărările lui Nacib. Babalâc libidinos... Ce făcuse cu trandafirul Gabrielei, unde-l lăsase? Era ora la care se aglomera barul, gata cu taifasul.

— Pleci deja, dragul meu prieten? s-a interesat judecătorul. Ți-ai găsit o servitoare foarte bună... Te felicit. Cum ziceai c-o cheamă?

Plecă. Babalâc libidinos... Și culmea culmilor, să-l întrebe de numele Gabrielei, bătrân cinic, fără respect pentru funcția pe care-o ocupa. Și mai umbla vorba să fie numit magistrat suprem...

Când a ajuns în piață, a zărit-o pe Malvina stând de vorbă cu inginerul pe bulevardul de pe malul mării. Fata era așezată pe o bancă. Rômulo stătea în picioare lângă ea. Ea râdea cu un hohot prelung, Nacib nu mai auzise niciodată asemenea râs. Inginerul era căsătorit, nevastă-sa era nebună, într-un ospiciu. Malvina o să afle în curând. Din bar, Josué urmărea și el scena, abătut, ascultând hohotul cristalin ce răsuna în blândețea serii. Nacib s-a așezat lângă el, solidar, simpatizând cu tristețea lui. Tânărul profesor nu încerca să-și ascundă durerea ascuțită ce-i sfâșia sufletul. Arabul se gândi la Gabriela: judecătorul, colonelul Manuel das Onças, Plínio Araçá și mulți alții dându-i târcoale. Nici chiar Josué nu făcea altceva, când îi scria versuri. O liniște fără margini punea stăpânire pe piață, în amurgul cald din Ilhéus. Glória se apleca pe fereastră. Josué, stăpânit de gelozie, s-a ridicat de pe scaun și s-a întreptat spre fereastra prohibită, cu dantele și sâni. Și-a scos pălăria și a salutat-o pe Glória cu un gest necugetat și scandalos.

Malvina râdea pe plajă, în dulcea după-masă tihnită.

Alergând pe stradă, purtător de vești bune și proaste, negrișorul Tuísca, gâfâind, se opri în dreptul meselor:

— Domnu’ Nacib! Domnu’ Nacib?

— Ce e, Tuísca?

— Au dat foc ziarului *Diário de Ilhéus.*

— Cui? Clădirii? Maşinilor?

— Nu, domnule. Ziarelor, au strâns o grămadă pe stradă, au aruncat cu gaz şi-au făcut un foc, că nici în noaptea de Sfântu’ Ion...

Despre foc şi apă pentru ziare şi inimi

Câţiva norocoşi reuşiseră să scoată din cenuşa stinsă cu apă câteva exemplare ale ziarului, aproape întregi. Ceea ce nu mistuise focul se îmbibase de apa adusă în vase şi găleţi de muncitori, funcţionari şi voluntari inimoşi, ca să stingă pălălaia. Cenuşa se împrăştia pe stradă, zbura purtată de briza înserării, răspândind un miros de hârtie arsă.

Cățârându-se pe o masă adusă din redacţie, Doctorul, alb la faţă de indignare, cu glasul gâtuit, vorbea pentru curioşii îngrămădiţi în faţa redacţiei *Diário de Ilhéus:*

— Suflete ca al lui Torquemada, Neroni de bâlci, cai precum ai lui Caligula, li se năzare să lupte şi să înfrângă ideea, să învingă lumina gândirii scrise cu focul criminal al incendiatorilor, obscuri obscurantişti!

Câteva persoane au aplaudat, mulţimea de puştani amuzaţi ţipa, bătea din palme, fluiera. Doctorul, în faţa acestui entuziasm, cu pince-nezul pierdut prin haină, întindea braţele spre cei ce-l aplaudau, vibrant şi emoţionat:

— Popor, o poporul meu din Ilhéus, pământ al civilizaţiei şi al libertăţii! Nu vom permite niciodată, doar dacă se va trece peste cadavrele noastre, ca aici să se instaureze neagra Inchiziţie şi cuvântul scris să fie persecutat. Vom ridica baricade pe străzi, tribune la fiecare colţ....

De la o masă instalată lângă una din intrări, la *Pinga de Ouro,* aflată în apropiere, colonelul Amâncio Leal asculta discursul pompos al Doctorului, sclipindu-i ochiul sănătos, şi i-a spus, zâmbind, colonelului Jesuíno Mendonça:

— Doctorul e inspirat astăzi...

Jesuíno s-a mirat:

— Încă n-a pomenit de familia Avila. Un discurs de-al lui fără Avila nu e discurs...

De acolo, de la masa aceea, asistaseră la întreaga desfăşurare a evenimentelor. Sosirea oamenilor înarmaţi, pistolari aduşi de pe plantaţii, postându-se în apropierea redacţiei, aşteptând momentul. Perfecta încercuire a puştanilor ce ieşeau din redacţie cu ziarele. Unii mai apucaseră să strige:

— *Diário de Ilhéus!* Cumpăraţi *Diário...* sosirea inginerului, guvernul cu botul pe labe...

Ziarele le-au fost smulse puștanilor speriați. Câțiva pistolari intraseră în redacție și în birouri și ieșiseră cu restul ediției. După aceea s-a povestit că bătrânul Ascendino, biet profesor de portugheză care câștiga câteva parale în plus corectând articolele lui Clóvis Costa, editorialele și știrile, făcuse pe el de frică și se ruga cu mâinile împreunate:

— Nu mă omorâți, am familie...

Bidoanele cu gaz erau într-un camion staționat lângă trotuar; totul fusese prevăzut. Focul a izbucnit, a crescut în pălălăi înalte, lingând amenințător fațadele caselor; oamenii se opreau să privească scena fără să înțeleagă. Pistolarii, ca să nu-și piardă obiceiul și să-și asigure retragerea, au tras câteva focuri în aer, împrăștiind asistența. S-au urcat în camion și șoferul a străbătut străzile din centru claxonând, călcându-l aproape pe exportatorul Stevenson. Mergea ca un nebun și a dispărut în direcția șoselei.

Curioșii se îngrămădeau la ușile prăvăliilor, ale magazinelor, se îndreptau spre ziar. Amâncio și Jesuíno nici nu se ridicaseră, masa lor avea o poziție strategică. Pe un tip care se așezase în ușă, împiedicându-i să vadă, Amâncio l-a rugat cu glasul lui moale:

— Dă-te la o parte, te rog...

Cum omul nu auzise, l-a apucat de braț:

— Dă-te la o parte, am zis...

După ce a trecut camionul, Amâncio a ridicat paharul cu bere și i-a surâs lui Jesuíno:

— Operațiune de curățare...

— Bine executată...

Au rămas la bar, fără să dea importanță curioșilor din jur, lumii care se oprea pe trotuarul de pe cealaltă parte a străzii, ca să-i privească. Diverse persoane îi recunoscuseră pe pistolarii lui Amâncio, Jesuíno, Melk Tavanes. Iar cel ce condusese toată acțiunea, comandând oamenii, fusese un anume Loirinho, fin de-al lui Amâncio, bătăuș de meserie, care trăia din scandalurile făcute în bordeluri.

Clóvis Costa ajunsese când focul începea să fie stins. Și-a scos revolverul și s-a postat eroic în ușa redacției. La masa din bar, Amâncio a comentat cu dispreț.

— Nici măcar nu știe să țină revolverul...

Au început să sosească prieteni și s-a improvizat acea întrunire. Tot timpul după-amiezei, diverse personalități au venit să-și ofere ajutorul.

Mundinho a sosit împreună cu Căpitanul și l-a îmbrățișat pe Clóvis Costa. Ziaristul repeta:

— Riscurile meseriei...

În după-masa aceea, cel care s-a oprit sub fereastra Glóriei ca să-i potolească foamea de noutăți n-a fost negrișorul Tuísca, foarte ocupat să comande ceata de puștani din fața redacției. A fost profesorul Josué, care abandonase

prudența și convenințele, cu chipul mai palid ca de obicei, cu ochii romantici încercănați și inima cernită. Malvina se plimba cu inginerul pe bulevard, Rômulo îi arăta marea, poate îi vorbea despre profesiunea lui. Fata asculta cu interes și, din când în când, râdea. Nacib l-a târât pe Josué până la ziar, dar profesorul a stat doar câteva minute; ceea ce-l interesa realmente erau evenimentele de pe plajă, conversația Malvinei cu inginerul. Domnișoarele bătrâne croncăneau deja în poarta bisericii, în jurul părintelui Cecilio, vorbind despre incendiu. Râsul Malvinei în fața mării, neinteresându-se de ziarele arse, l-a înfuriat, până la urmă, pe Josué. În fond, nu inginerul era vinovatul? Proaspăt venitul aici nu se sinchisea de brusca agitație din oraș, stând nepăsător de vorbă cu Malvina. Josué a străbătut piața, a trecut printre fetele bătrâne și s-a apropiat de fereastra Glóriei; buzele cărnoase ale mulatrei se deschideau într-un zâmbet.

— Bună seara.

— Bună seara, profesore. Ce s-a întâmplat?

— Au dat foc ediției din *Diário.* Oamenii familiei Bastos. Din cauza idiotului de inginer care-a sosit azi...

Glória a privit spre bulevardul de pe țărm:

— Băiatul care vorbește cu iubita dumitale?

— Iubita mea? Nici vorbă. Suntem simple cunoștințe. În Ilhéus nu există decât o singură femeie care nu mă lasă să dorm...

— Cine e, se poate ști?

— Pot să-ți spun?

— Nu te jena...

În poarta bisericii, domnișoarele bătrâne priveau cu ochii cât cepele, dar Malvina, pe bulevard, nici nu observase scena.

Gabriela în centrul atenției

Era un motan vagabond de pe colină, aproape sălbatic. Cu blana murdară de noroi, cu smocuri smulse, o ureche ruptă, alergând după pisicile din vecinătate, luptător fără rival, cu mutră de aventurier. Fura din toate bucătăriile de pe stradă, dușmănit de gospodine și de servitoare, sprinten și neîncrezător, niciodată nu fusese prins de careva. Cum reușise Gabriela să-l cucerească, să-l facă s-o însoțească mieunând, să vină să i se culce în poală? Poate, pentru că nu-l gonise cu țipete și lovituri de mătură când se ivea, îndrăzneț, dar prudent, în căutarea resturilor de la bucătărie. Îi arunca bucăți de carne, cozi de pește, măruntaie de la păsări. El se învățase și acum stătea cea mai mare parte a zilei în curte, dormind la umbra *guayabelor*. Nu mai părea atât de jigărit și murdar, deși își păstrase libertatea nopților sale cutreierând colina și acoperișurile, bătăuș și fecund.

Când Gabriela se întorcea de la bar și se așeza să mănânce, el venea să se

frece de picioarele ei și să toarcă. Mesteca sătul bucățile pe care i le dădea ea, mieunând recunoscător când Gabriela întindea mâna și îl mângâia pe cap sau pe burtă.

Pentru dona Arminda, asta era o adevărată minune. Niciodată nu-și închipuise că era posibil să îmblânzești un animal atât de sălbatic, să-l faci să-ți mănânce din mână, să se lase luat în brațe și să doarmă în poala cuiva. Gabriela strângea motanul la piept, își freca obrazul de chipul lui sălbatic, el mieuna încetișor, cu ochii pe jumătate închiși, zgâriind-o ușor cu ghearele. Pentru dona Arminda nu exista decât o explicație: Gabriela era un medium cu un fluid puternic, necultivat, nici măcar descoperit, diamant brut ce trebuia șlefuit la „ședințe” ca să devină un aparat perfect de comunicare cu lumea cealaltă. Ce altceva dacă nu fluidul ei ar fi putut îmblânzi un animal atât de sălbatic?

Stăteau amândouă în pragul ușii, văduva cârpind ciorapi, Gabriela jucându-se cu motanul, și dona Arminda încerca s-o convingă:

— Fata mea, știi ce trebuie să faci, să nu pierzi nici o ședință. Chiar mai ieri, cumătrul Deodoro m-a întrebat de dumneata. „De ce n-a mai venit sora aceea a noastră? Spiritul ei e o călăuză foarte bună. Era în spatele scaunului ei.” Așa a spus, cuvânt cu cuvânt. E o coincidență, dar și eu mă gândisem la fel. Și, fii atentă, cumătrul Deodoro e priceput în materie. Nu pare, e atât de tânăr. Dar e așa de intim cu spiritele, că trebuie să vezi ca să crezi. Face ce vrea cu ele. Dumneata poți ajunge să fii și medium văzător...

— Nu vreau... Nu vreau, dona Arminda. La ce bun? E mai bine să n-ai de-a face cu morții, să-i lași în pace. Nu-mi place așa ceva... Scărpina motanul pe burtă și el torcea mai tare.

— Să știi că faci foarte rău, fata mea. Așa, călăuza dumitale nu te poate sfătui, nu înțelegi ce-ți spune. O să mergi prin viață ca o oarbă. Pentru că spiritul e ca o călăuză pentru orb. Îți arată drumul, te ferește de obstacole...

— Nu e cazul, dona Arminda. Ce obstacole?

— Nu-i vorba doar de obstacole; ci și de sfaturile pe care ți le dă. Acum câteva zile am avut o naștere grea, cu dona Amparo. Fătul era răsucit, nu voia să iasă. Eu nu știam ce să fac, domnul Milton zicea că o să cheme medicul. Cine m-a ajutat? Răposatu’ bărbatu-meu, care-i mereu cu mine, nu mă lasă. Acolo sus – arăta spre cer – știu de toate, chiar și medicină. El îmi șoptea la ureche și eu făceam ce îmi spunea. S-a născut o frumusețe de băiat...

— Cred că e bine să fii moașă... Să-i ajuți să se nască pe pruncii nevinovați.

— Cine-o să te sfătuiască? Mai ales pe dumneata, care ai atâta nevoie...

— Am nevoie, dona Arminda, de ce? Nu știam...

— Fata mea, tu ești o proastă, iartă-mă că-ți spun. Mare proastă. Nu știi să te folosești de ce ți-a dat Dumnezeu.

— Nu mai spune așa ceva, dona Arminda, că nici nu te-nțeleg. Mă folosesc de tot ce am. Chiar și de pantofii pe care mi i-a dat domnu' Nacib. Mă duc cu ei la bar. Dar, nu-mi plac, nu, îmi plac mai mult papucii. Nu-mi place să port pantofi...

— Da' ce, de pantofi e vorba, prostuță? Tu n-ai văzut că domnu' Nacib e mort după tine, făcut grămadă, că nu mai știe pe ce lume se află...

Gabriela a râs, strângând motanul la piept:

— Domnu' Nacib e băiat bun, de ce să mă tem? N-are de gând să mă dea afară și eu vreau doar să-i fiu pe plac...

În fața unei asemenea orbiri, dona Arminda s-a înțepat cu acul în deget:

— M-am și-nțepat... Ești mai proastă decât îmi închipuiam. Domnu' Nacib poate să-ți dea tot ce vrei... E bogat domnu' Nacib! Dacă-i ceri mătăsuri, îți dă; dacă-i ceri o fată să te ajute la treabă, imediat angajează două, dacă vrei bani, câți vrei îți dă.

— N-am nevoie... Pentru ce?

— Tu crezi c-ai să fii frumoasă toată viața? Dacă nu profiți acum, pe urmă o să fie prea târziu. Aș putea să jur că nu-i ceri nimic lu' domnu' Nacib. Nu-i așa?

— Îi cer voie să merg la cinema, când mergeți și dumneavoastră. Ce altceva să-i cer?

Dona Arminda și-a pierdut calmul, a aruncat ciorapul cu oul de lemn, motanul s-a speriat și a săgetat-o cu ochi răi.

— Totul! Totul, fetiță, tot ce vrei să-ți dea – și-a coborât glasul într-un murmur. Dacă ești deșteaptă, se și însoară cu tine...

— Să se însoare cu mine? De ce? N-are nevoie, dona Arminda, de ce să se însoare? Domnu' Nacib trebuie să se însoare cu o fată bună, de familie, cu calități. De ce să se însoare cu mine? N-are nevoie.

— Tu nu vrei să fii o doamnă, să comanzi într-o casă; să ieși la braț cu soțu', să fii cineva?

— Ar trebui să umblu încălțată cu pantofi toată ziua. Nu-mi place... să port pantofi. Să mă mărit cu domnul Nacib, asta chiar mi-ar plăcea. Să gătesc toată viața pentru el, să-l ajut – surâdea, îi torcea motanului, îi mângâia botișorul umed și rece. Dar ce vorbă, domnu' Nacib are altceva mai bun de făcut. N-o să se însoare cu o oarecare, ca mine, găsită pe drumuri... Nici nu vreau să mă gândesc la asta, dona Arminda. Doar de-ar fi nebun...

— Ascultă-mă ce-ți spun, fata mea, totul e să vrei și să știi să tragi sforile cu cap, mai dând, mai refuzând, să ajungă să-i lase gura apă. El e deja speriat. Chico al meu mi-a povestit că judecătorul zice că vrea să-ți facă o casă. L-a auzit pe domnu' Nhô-Galo spunând că domnu' Nacib e tare necăjit...

— Nu vreau... zâmbetul i-a murit pe buze. Nu-mi place de judecător. Bătrân fără haz.

— Uite, altul... a șoptit dona Arminda.

Colonelul Manuel das Onças, cu mersul lui de țăran, urca strada. S-a oprit în fața femeilor. Și-a scos panamaua și și-a șters sudoarea cu o batistă colorată

— Bună seara.

— Bună seara, domnule colonel, a răspuns văduva.

— Asta-i casa lui Nacib, nu-i așa? Am recunoscut-o după fată – o arăta pe Gabriela. Umblu să găsesc o servitoare, vreau să-mi aduc familia în Ilhéus... Nu știți pe careva?

— Servitoare la ce, domnu' colonel?

— Hm... să gătească...

— E greu de găsit!

— Cât îți plătește Nacib?

Gabriela și-a ridicat privirea candidă:

— Șaizeci de mii de reali, domnule...

— Plătește bine, nici vorbă.

A urmat o tăcere lungă, moșierul privea spre coridor, dona Arminda și-a strâns lucrurile, a salut și a rămas să tragă cu urechea în spatele ușii casei ei. Colonelul a zâmbit satisfăcut:

— La drept vorbind, n-am nevoie de bucătăreasă. Când o să-mi vină familia, aduc una de pe plantație. Dar e păcat ca o fată frumoasă ca dumneata să stea la bucătărie.

— De ce, domnule colonel?

— Îți strici mâinile. De dumneata depinde să renunți la cratițe. Dacă vreau, pot să-ți ofer totul; o casă cum se cuvine, servitoare, cont deschis la prăvălie. Îmi place cum arăți.

Gabriela s-a ridicat, zâmbind în continuare, aproape mulțumindu-i.

— Ce zici de propunerea mea?

— Nu vreau, să mă ierte conașu'. N-am nimic cu dumneavoastră, nu mi-o luați în nume de rău. Dar mă simt bine aici, nu-mi lipsește nimic. Cu permisiunea dumneavoastră, domnule colonel...

Deasupra zidului scund din fundul curții a apărut capul donei Arminda strigând-o pe Gabriela:

— Ai văzut ce coincidență? Nu-ți spuneam eu? Și el vrea să-ți facă o casă...

— Nu-mi place... Nici dac-aș muri de foame.

— Eu ți-am spus: totul e să vrei...

— Nu vreau nimic...

Era mulțumită cu ce avea, cu rochiile de stambă, sandalele, cerceii, broșa, o brățară; pantofii nu-i plăceau, o strângeau. Mulțumită de curte, de bucătărie și de mașina de gătit, de cămăruța unde dormea, de veselia cotidiană de la bar, cu băieții

ăia drăguți – profesorul Josué, domnu' Tonico, domnu' Ari – și bărbații aceia fini – domnu' Felipe, Doctorul, Căpitanul –, mulțumită de negrișorul Tuísca, prietenul ei, și de motanul adunat de pe colină.

Mulțumită cu domnu' Nacib. Era bine să dormi cu el, cu capul pe pieptul lui păros, să simți pe coapse greutatea piciorului unui bărbat mare și voinic, un băiat frumos. O gâdila cu mustața la ceafă. Gabriela se înfiora, era așa de bine să te culci cu un bărbat, dar nu cu un bărbat bătrân, pentru casă și masă, rochii și pantofi. Cu un om tânăr, să te culci de drag, cu un bărbat puternic și frumos ca domnu' Nacib.

Dona Arminda asta, de atâta spiritism, se țicnise. Ce idee fără cap și coadă să se mărite cu domnu' Nacib. Că era plăcut să te gândești, ah, asta da... să meargă de braț cu el, pe stradă. Chiar cu pantofi care te strâng. Să intre la cinema, să se așeze lângă el, să-și lase capul pe umărul lui moale ca o pernă. Să meargă la o petrecere, să danseze cu Nacib. Cu verighetă pe deget...

La ce bun să se gândească? Nu merita... Domnu' Nacib era făcut să se însoare cu o fată distinsă, pusă la șapte ace, care poartă pantofi, ciorapi de mătase și se dă cu colonie. Cu o fată mare, care nu s-a dedat la bărbați. Gabriela era bună să gătească, să facă ordine în casă, să spele rufe, să se culce cu un bărbat. Nu bătrân și urât și nu pe bani. Să se iubească de plăcere; Clemente pe drum, Nhôzinho la țară și Zé de Carmo. În oraș, Bebinho; era student, în casa aceea atât de bogată. Venea încetișor, în vârful picioarelor, de teamă să nu-l audă maică-sa. Primul, când era mică, a fost chiar unchiu-su. Ea era mică și noaptea venea la ea unchiu-su, bătrân și bolnav.

Despre lumina felinarului

Sub soarele arzător, cu spatele gol, cu secerile legate de prăjini lungi, lucrătorii culegeau fructele de cacao. Cădeau cu un sunet surd fructele galbene, iar femeile și copiii le adunau și le desfăceau cu lama cuțitelor. Se îngrămădeau boabele de cacao moi, albe de miere și erau încărcate în coșuri mari de nuiele, purtate pe spinările măgarilor spre zăcători. Lucrul începea când se crăpa de ziuă și sfârșea la lăsatul serii, o bucată de pastramă prăjită în făină și-un fruct copt de arbore de pâine, mâncate în fugă la ceasul când soarele bătea în creștetul capului. Glasurile femeilor se înălțau în triste melopee închinate muncii:

„Viață duc ca de mișel
pe plantație – muncitor.
Spune-mi, dom'le colonel,
Nu mă lăsa, zău, să mor,
când îi vremea să culeg

Nemilosul meu amor?”

Iar corul bărbaților de pe plantație răspundea:

„Să culegem am pornit
La cacao să culegem...”

Strigătele oamenilor îndemnau măgarii de îndată ce turma încărcată cu cacaua moale ajungea la drum: „Hei, dar-ar boala în tine de măgar! Hai, mai repede, Diamante!”. Călare pe cal, urmat de vechil, colonelul Melk Tavares străbătea plantațiile, supraveghind lucrul. Descăleca și striga la femei și la copii:

— Ce vă mișcați așa încet? Mai repede, femeie, cu încetul te cauți doar de păduchi.

Și erau mai repezi loviturile ce spărgeau în două fructele de cacao ținute în palmă și, de fiecare dată, lama ascuțită a cuțitului amenința degetele. Se făcea mai iute și ritmul cântecului ce umplea plantația, îmboldindu-i pe culegători:

„Dulce e cacaua zău,
pe plantație-s numa’ flori.
Spune-mi, dom’le colonel,
Nu mă lăsa, zău, să mor,
când îi vremea să mă culc
în pat cu al meu amor?”

Printre copaci, pe drumul șerpilor, călcând frunzele uscate, creștea glasul oamenilor culegând mai repede:

„Să culegem am pornit
La cacao să culegem...”

Colonelul examina arborii, vechilul striga la oameni, munca grea de zi cu zi continua. Melk Tavares s-a oprit dintr-odată și a întrebat:

— Cine-a cules aici?

Vechilul a repetat întrebarea, lucrătorii s-au întors să privească și negrul Fagundes a răspuns:

— Eu.

— Vino încoa’!

Arăta arborii de cacao prin funzișul des, pe ramurile cele mai înalte se vedeau fructe neculese:

— Tu ce faci aici, ai grijă de maimuțe? Crezi că pentru ele plantez eu cacaua? Puți de lene, nu ești bun decât să faci scandal...

— Așa-i, conașule. N-am băgat de seamă...

— N-ai băgat de seamă, pentru că nu-i plantația ta; și nu pierzi tu banii: fii atent de-acum înainte.

Și-a văzut de drum, negrul Fagundes a ridicat secera, însoțindu-l pe colonel cu ochi blânzi și buni. Ce-i putea răspunde? Melk îl scosese din mâinile poliției când fusese în sat și, beat, făcuse praf casa de curve. Nu era el omul să asculte și să tacă, dar colonelului nu-i putea răspunde. Nu-l dusese el nu de mult la Ilhéus să dea foc unor gazete, chestie distractivă, și nu-l plătise bine? Și nu-i spusese că veniseră iarăși vremurile încăierărilor, vremuri bune pentru oamenii curajoși și trăgători buni ochitori, cum era negrul Fagundes? În așteptare, culegea cacao, țopăind pe boabele puse la uscat pe barcazele mari, asudând la căldura sobei, cu picioarele pline de miere în zăcătoare, întârziau anunțatele încăierări, focul acela din oraș de-abia îl zădărâse. Dar și-așa fusese bine, văzuse lume, mersese cu camionul, trăsese câteva focuri în aer, doar așa ca să sperie lumea și dăduse cu ochii de Gabriela de cum sosise. Trecea prin fața unui bar și-o auzise râzând, nu putea fi decât ea. Pe urmă, îi duseseră într-o casă unde trebuiau să stea până la ora stabilită. Tipul care-i dusese, Loirinho îi spunea, îi răspunsese la întrebare:

— E bucătăreasa arabului, o dulceață.

Negrul Fagundes a încetinit pasul și a rămas în urmă s-o vadă. Loirinho l-a îmboldit, cu draci:

— Hai, tuciuriule. Nu te mai fâțâi la vedere, că se duce de râpă planul nostru. Haide.

Când s-a întors la moșie, în noaptea imensă plină de stele, când sunetele acordeonului plângeau singurătatea, i-a povestit lui Clemente. Lumina roșietică a felinarului plăsmuia năluci în negura plantației și ei vedeau imaginea Gabrielei, cu trupul ei parcă dansând, cu picioare lungi, mereu gata de drum.

— Era frumoasă, s-o fi văzut...

— Lucrează într-un bar?

— Gătește pentru bar. Lucrează la un turc, un grăsan cu mutră de bou. Era gătită, cu sandale, proaspăt spălată.

De-abia îl distingea pe Clemente la lumina felinarului, aplecat să audă, tăcut și gânditor.

— Râdea când am trecut eu. Râdea cu un tip, un bogătan din ăia. Știi, Clemente? Avea un trandafir după ureche, în viața mea n-am văzut așa ceva.

Cu trandafirul la ureche, Gabriela pierdută în lumina felinarului. Clemente s-a închis în el ca într-o carapace.

— M-am băgat în camerele din spate în casa colonelului. Am văzut-o pe nevastă-sa, e bolnavă, părea o nălucă. Am văzut-o și pe fiică-sa, frumoasă foc, da' mândră, trecea pe lângă noi fără să ne bage-n seamă. Un boboc de fată, da' îți spun eu, Clemente, ca Gabriela nu e alta. Ce-are ea, Clemente? Spune-mi...

Ce-are ea? De unde să știe? Nu-i slujise la nimic că se culcase cu ea, ea pe pieptul lui, în nopțile de drum, în *sertão*, în *caatinga* și apoi prin câmpurile verzi. Nu aflase, n-o să știe niciodată. Rămăsese cu un singur lucru: era imposibil s-o uite. Culoarea de scorțișoară? Parfumul de garoafe? Felul ei de-a râde? Cum să știe? Îl ardea un foc, îi ardea pielea, îl ardea pe dinăuntru, ca un rug.

— Am făcut un rug de hârtii, a ars într-o clipă. Eu voiam s-o văd pe Gabriela, să stau de vorbă cu ea. Dar nu s-a putut, deși tare am vrut.

— N-ai mai văzut-o?

Lumina felinarului lingea întunericul și noaptea creștea fără Gabriela. Urlete de câini, țipete de cucuvele, șuier de cobre. În tăcere, doar dorul amândurora. Negrul Fagundes a luat felinarul și s-a dus să se culce. În umbra nopții, imensă și solitară, mulatrul Clemente a regăsit-o Gabriela. Chipul ei surâzător, picioarele ei vioaie, șoldurile cafenii, sânii tari, pântecele ca noaptea, parfumul ei de garoafe, culoarea ei de scorțișoară. A luat-o în brațe și a dus-o pe patul lui de scânduri. S-a culcat împreună cu ea, ea cu capul pe pieptul lui.

Despre bal și întâmplarea cu englezii

Unul dintre cele mai importante evenimente ale anului acela în Ilhéus a fost inaugurarea noului sediu al Asociației Comerciale. Noul sediu care, de fapt, era și primul, pentru că Asociația, înființată de câțiva ani, funcționase până atunci în biroul lui Ataúlfo Passos, președinte și reprezentant al firmelor din sudul țării. În ultima vreme, Asociația devenise un element important în viața orașului, factor de progres, încurajând inițiativa și folosindu-și influența. Noul sediu, clădire cu două etaje, se afla în apropiere de barul *Vesúvio*, pe strada care lega Piața São Sebastião de port. Lui Nacib i s-au comandat băuturile, prăjiturile și gustările pentru petrecerea dată cu prilejul inaugurării. De data asta n-a avut altă soluție decât să angajeze două fete care s-o ajute pe Gabriela, comanda era mare.

Alegerile pentru consiliul de conducere s-au desfășurat înaintea mutării. Mai demult era nevoie să li se caute în coarne comercianților, importatorilor și exportatorilor, ca să accepte ca numele lor să figureze în consiliul de conducere. Acum se băteau pe scaune; o astfel de funcție însemna prestigiu, credite la bănci, dreptul de a-și da cu părerea cu privire la administrarea orașului. S-au prezentat două liste: una de către oamenii familiei Bastos, cealaltă de către prietenii lui Mundinho Falcão. Acum așa era în orice împrejurare: de-o parte familia Bastos, de cealaltă, Mundinho. În *Diário de Ilhéus* a apărut o declarație semnată de exportatori, diferiți comercianți, proprietari ai unor firme de import, care prezenta o listă în frunte cu Ataúlfo Passos, propus să fie reales președinte, Mundinho Falcão, vicepreședinte, și Căpitanul ca purtător de cuvânt oficial. Completau lista alte nume cunoscute. O declarație asemănătoare a publicat și *Jornal do Sul*,

semnată, de asemenea, de diverşi membri importanţi ai Asociaţiei, prezentând altă listă. Ca preşedinte, Ataúlfo Passos; în jurul numelui său nu erau discuţii. Nu era politician şi lui i se datora dezvoltarea Asociaţiei. Ca vicepreşedinte, sirianul Maluf, proprietarul celui mai mare magazin din Ilhéus, prieten intim cu Ramiro Bastos, pe a cărui moşie începuse cu o mică băcănie. Ca purtător de cuvânt oficial, doctorul Maurício Caires. În afară de numele lui Ataúlfo Passos, un altul se repeta în ambele liste, pentru aceeaşi modestă funcţie de al patrulea secretar: cel al arabului Nacib A. Saad. Se aştepta o luptă acerbă, forţele erau echilibrate. Dar Ataúlfo, om abil şi bine văzut, a declarat că va accepta să-şi depună candidatura doar dacă adversarii se vor înţelege între ei şi vor cădea de acord asupra unei liste unice reunind personalităţi din cele două grupuri. N-a fost uşor să-i convingă. Ataúlfo, însă, era mare sforar; l-a vizitat pe Mundinho, i-a lăudat spiritul civic, interesul său constant pentru regiune şi pentru Asociaţie, şi i-a spus că s-ar simţi onorat să-l aibă ca vicepreşedinte. Dar nu credea exportatorul că obligaţia lor era să menţină Asociaţia Comercială departe de luptele politice, ca un teren neutru pe care forţele rivale să poată colabora pentru binele regiunii Ilhéus şi al patriei? Ceea ce propunea el era contopirea celor două liste, creându-se două funcţii, de vicepreşedinte, cu două secretariate şi două funcţii de trezorier, de purtător de cuvânt şi de bibliotecar. Asociaţia, factor de progres, cu un amplu program de realizat pentru a face din Ilhéus un adevărat oraş, trebuia să fie deasupra lamentabilelor disensiuni politice.

Mundinho a fost de acord, dispus chiar să renunţe la candidatura lui ca vicepreşedinte, pentru care fusese propus fără ştirea lui. Dar trebuia să se consulte cu prietenii; spre deosebire de colonelul Ramiro, el nu dădea ordine şi nu hotăra nimic fără să-i consulte pe partizanii săi.

— Cred că vor fi de acord. Aţi vorbit cu colonelul?

— Am vrut să ştiu mai întâi părerea dumneavoastră. O să trec pe la el după-masă.

Cu colonelul Ramiro a fost mai greu. Bătrânul s-a arătat de la început insensibil la orice argument, furios:

— Venetic, fără rădăcini în pământul ăsta. N-are nici măcar un arbore de cacao...

— Nici eu nu am, domnule colonel.

— Cu dumneavoastră e altceva. Sunteţi aici de peste cincisprezece ani. Sunteţi un om respectabil, tată de familie, n-aţi venit aici ca să suciţi capul nimănui, n-aţi adus bărbaţi căsătoriţi care să le facă fetelor noastre curte, nu vreţi să schimbaţi totul de parcă nimic n-ar fi bun.

— Domnule colonel, dumneavoastră ştiţi că eu nu fac politică. Nu sunt nici măcar alegător. Vreau să trăiesc bine cu toţi, am relaţii şi cu unii, şi cu alţii. Dar, fără îndoială, trebuie schimbate multe în Ilhéus, nu mai trăim vremurile de

altădată. Și cine a schimbat cele mai multe lucruri în Ilhéus, dacă nu dumneavoastră?

Bătrânul, a cărui furie era în creștere, gata să explodeze, s-a înmuiat la ultimele cuvinte ale comerciantului *en gros:*

— Așa e, cine a schimbat cele mai multe lucruri în Ilhéus?... – a repetat. Aici era o văgăună, o mizerie, vă amintiți cu siguranță. Astăzi nu există oraș ca Ilhéus în tot statul. De ce nu așteaptă măcar până mor? Sunt la un pas de groapă. De ce atâta ingratitudine, acum, la sfârșitul vieții? Ce rău am făcut? Cu ce l-am jignit pe acest domn Mundinho, pe care de-abia îl cunosc?

Ataúlfo Passos nu știa ce să răspundă. Acum vocea colonelului era tremurată, voce de om bătrân, sfârșit.

— Să nu credeți că sunt împotriva anumitor schimbări, împotriva noului. Dar de ce atâta grabă, disperarea asta de parcă s-ar sfârși lumea? E timp pentru toate – redevenea proprietarul de pământuri, invincibilul Ramiro Bastos. Nu mă plâng. Sunt învățat să lupt, nu mi-e frică. Acest domn Mundinho își închipuie că Ilhéus s-a născut odată cu debarcarea lui aici. Vrea să ascundă trecutul și asta n-o poate face nimeni. O să sufere o înfrângere amară, o să-mi plătească scump porcăria asta... O să învinge în alegeri și o să-l dau afară din Ilhéus. Și nimeni n-o să mă poată împiedica.

— În chestii din astea, domnule colonel, eu nu mă bag. Eu vreau doar să rezolv problema Asociației. De ce să amestecăm Asociația în disputa asta? La urma urmei, e ceva fără importanță, se ocupă doar de afaceri, de interesele comerțului. Dacă va începe să se ocupe de politică, se va duce de râpă. De ce să ne irosim forțele cu prostia asta?

— Ce propuneți?

I-a explicat, și colonelul Ramiro Bastos l-a ascultat, cu bărbia sprijinită în baston, cu chipul lui uscățiv și zbârcit bine ras, cu o urmă de mânie scânteindu-i în ochi.

— Ei bine, nu vreau să se spună că am făcut rău Asociației. Eu vă stimez foarte mult. Fiți liniștit, o să-i explic chiar eu amicului Maluf. Amândoi o să fie egali, fără chestii cu prim-vicepreședinte și al doilea?

— Egali. Vă mulțumesc, domnule colonel.

— Ați discutat cu domnul Mundinho?

— Încă nu. Întâi am vrut să știu părerea dumneavoastră; acum mă duc să vorbesc cu el.

— E în stare să nu accepte.

— Dumneavoastră, care sunteți cine sunteți, ați acceptat; de ce să refuze el?

Colonelul Ramiro Bastos a surâs; el era primul!

Așa s-a văzut ales Nacib ca al patrulea secretar al Asociației Comerciale

din Ilhéus, coleg cu Ataúlfo, Mundinho, Maluf, bijutierul Pimenta şi alte persoane importante, inclusiv doctorul Maurício şi Căpitanul. Rezolvarea problemei purtătorului de cuvânt oficial îi dăduse aproape mai mult de furcă lui Ataúlfo Passos decât toate celelalte. Mult i-a trebuit ca să-l convingă pe Căpitan să se mulţumească cu postul de bibliotecar, ultimul de pe listă. Dar nu era el, oricum, oratorul oficial al *Societăţii Euterpe 13 Mai*? Doctorul Maurício nu era oratorul nici unei asociaţii. Şi pe lângă asta, cu substanţialul fond votat pentru bibliotecă, cine altcineva dacă nu Căpitanul era cel mai competent pentru a alege şi a achiziţiona cărţi? În realitate, asta va fi biblioteca publică din Ilhéus, unde tineri şi bătrâni vor veni să citească şi să se instruiască, deschisă întregii populaţii.

— Sunteţi foarte amabil. Dar îl aveţi pe João Fulgêncio, pe Doctor. Elemente excepţionale...

Dar nu sunt candidaţi. Doctorul nici măcar nu e membru al Asociaţiei, iubitul nostru João nu acceptă nici o funcţie... Numai dumneavoastră puteţi fi, pe cine să punem?... Oricum sunteţi cel mai mare orator din oraş.

Petrecerea pentru inaugurarea sediului şi instalarea noii conduceri a fost demnă de a fi văzută şi comentată. După masa cu şampanie şi discursuri în marea sală care ocupa tot parterul, unde urma să funcţioneze biblioteca, au avut loc întruniri şi conferinţe (la etajul întâi se aflau diversele birouri şi secretariatul) şi noua conducere şi-a luat în primire funcţiile. Nacib îşi comandase un costum nou, special pentru eveniment. Cravată roşu *flamme*, pantofi lustruiţi, un solitar în deget, părea un colonel, proprietar de moşii.

Seara avu loc balul cu bufet asigurat de el (Plínio Araçá a răspândit zvonul că Nacib se folosise de funcţia lui ca să câştige o sumă mare de bani, minciună rău intenţionată), variat şi gustos. Băuturi pe alese, în afară de rachiu. Pe scaunele aşezate pe lângă pereţi, într-o larmă de râsete, fetele aşteptau să fie invitate la dans. În saloanele de la primul etaj, toate deschise şi iluminate, doamne şi domni, mestecând prăjiturelele şi gustările Gabrielei, conversau şi spuneau că nici la Bahia nu se făceau petreceri atât de elegante.

Orchestra de la *Bataclán* ataca valsuri, tangouri, foxtroturi şi polci militare. În noaptea aceea nu se dansa la cabaret. Dar nu erau acolo, la Asociaţie, toţi coloneii, comercianţii, exportatorii, funcţionarii din comerţ, medicii şi avocaţii? Cabaretul dormita pustiu cu câteva femei într-o aşteptare inutilă.

Bătrâne şi tinere şuşoteau în sala de bal, bârfind rochiile, bijuteriile, gătelile, legăturile amoroase şi prevăzând căsătorii. În cea mai frumoasă rochie de seară, comandată la Bahia, Malvina era întruchiparea celui mai viu şi comentat scandal. Nimeni din oraş nu mai ignora condiţia de bărbat căsătorit a inginerului venit pentru port, despărţit, însă, de nevastă-sa. Nebună incurabilă, internată într-un ospiciu, foarte adevărat. Dar asta nu conta, el n-avea dreptul să se uite la o domnişoară de măritat. Ce putea el să-i ofere, în afară de dezonoare şi, în cel mai

bun caz, să ajungă s-o bârfească toată lumea și să nu se mărite niciodată. Cu toate acestea, ei erau tot timpul împreună, cea mai constantă pereche, fără să piardă un vals, o polcă, un foxtrot. Rômulo dansa tangoul argentinian mai bine decât răposatul Osmundo. Malvina, cu obrajii îmbujorați, cu ochii adânci, parcă purtată de-un vis, ușoară, părea că zboară în brațele atletice ale inginerului. Un murmur trecea printre scaunele sprijinite de pereți, urca pe scări, se răspândea prin saloane. Dona Felicia, mama Iracemei, bruneta focoasă cu curtezanii la poartă, îi spunea fiicei sale să nu mai umble cu Malvina. Profesorul Josué amesteca băuturile, vorbea tare, afișa indiferență și veselie. Sunetul muzicii murea în piață și intra prin fereastra Glóriei culcate cu colonelul Coriolano, care venise să asiste la inaugurarea de după-amiază. La baluri nu se ducea, asta era pentru tineri. Balul său era ăla, în patul Glóriei.

Mundinho Falcão cobora spre sala de dans. Dona Felicia a ciupit-o pe Iracema și i-a șoptit la ureche:

— Domnul Mundinho se uită la tine. Vine să te invite la dans.

Aproape că o împingea pe fiică-sa în brațele exportatorului. Ce partidă mai bună exista în Ilhéus? Exportator de cacao, milionar, conducător politic și holtei? Dar holtei bun de însurătoare.

— Îmi faceți onoarea? a întrebat Mundinho.

— Cu plăcere... dona Felicia s-a ridicat puțin, în semn de politețe.

Iracema, cu carnea tare, languroasă și prefăcută, se lipea de el. Mundinho simțea sânii fetei, coapsele ce-l atingeau și a strâns-o ușor.

— Ești regina balului... i-a spus.

Iracema s-a lipit mai tare în el, răspunzându-i:

— Săraca de mine... Nimeni nu se uită la mine.

Dona Felicia zâmbea pe scaun. Iracema o să-și termine școala la Colegiul Călugărițelor la sfârșitul anului, venea vremea să se mărite.

La evenimentul de după-masă, colonelul Ramiro Bastos fusese reprezentat de Tonico. Celălalt fiu, Alfredo, era la Bahia, ocupat la Cameră. Seara, la bal, Tonico venise cu dona Olga, cu slăninile înghesuite într-o rochie roz, tinerească, ridicolă! Venise cu ei și nepoata cea mare, cu ochi de-un albastru deschis și pielea fină ca o perlă. Foarte pătruns și respectuos, Tonico nici nu se uita la femei, ocupat să învârtească pe muzică acel munte de carne pe care Dumnezeu și colonelul Ramiro i-l dăduseră de nevastă.

Nacib bea șampanie. Nu ca să se consume mai multă băutură scumpă și să câștige mai mulți bani, cum ar fi mârâit invidiosul de Plínio Araçá. Ci ca să-și uite necazurile, să îndepărteze spaima care nu-l mai părăsea, teama ce-l urmărea zi și noapte. Cercul în jurul Gabrielei creștea și se strângea. Primea mesaje, propuneri, bilețele de amor. I se ofereau salarii mirobolante bucătăresei fără pereche; casă și toalete de lux amantei fără pereche.

Cu câteva zile înainte chiar, când Nacib se simțea mai puțin trist datorită faptului că fusese ales secretar patru, se întâmplase un lucru care dovedea până unde mergea îndrăzneala acestor oameni.

Soția lui Mister Grant, director la căile ferate, nu se sfiise să vină acasă la Nacib și să-i facă o propunere Gabrielei. Acest Grant era un englez bătrân, slab și tăcut, care locuia în Ilhéus din 1900. Lumea îl știa și-i spunea simplu Mister. Nevastă-sa, străină înaltă și foarte blondă, cu apucături libertine și nițel masculine, nu suporta Ilhéus-ul și trăia la Bahia de mai mulți ani. De pe vremea când era în oraș rămăsese amintirea figurii ei, pe atunci foarte tânără, și un teren de tenis pe care-l construise lângă calea ferată, năpădit de buruieni după plecarea ei. La Bahia dădea mari petreceri în casa ei de pe Barra Avenida, umbla în automobil, fuma țigări de foi și era dovedit că-și primea amanții în plină zi. Mister nu ieșea din Ilhéus, adorând bunul rachiu fabricat aici, jucând pocher cu zaruri, îmbătându-se cu regularitate în fiecare sâmbătă la *Pinga de Ouro* și ducându-se în fiecare duminică la vânătoare în împrejurimi. Locuia într-o casă frumoasă, în mijlocul unei grădini, doar el cu o indiancă cu care avusese un băiat. Când soția lui apărea în Ilhéus, de două-trei ori pe an, îi aducea cadouri indiencei grave și tăcute ca un idol. Și imediat ce puștiul a împlinit șase ani, englezoaica l-a luat cu ea la Bahia, unde îl creștea de parcă ar fi fost copilul ei. În zilele de sărbătoare, pe un catarg înfipt în grădina lui Mister, unduia steagul Angliei, pentru că Grant era în Ilhéus viceconsul al Înaltei sale Majestăți Britanice.

Străina debarcase de curând, cum de aflase de Gabriela? Trimisese după gustări și dulciuri la bar și într-o zi urcase pe Ladeira do São Sebastião, bătuse la ușa lui Nacib și o examinase pe zâmbitoarea servitoare:

— *Very well!*

Femeie fără rușine, se spuneau orori despre ea: bea la fel sau mai mult ca un bărbat, se ducea la plajă pe jumătate goală, îi plăceau adolescenții, aproape copii, și se zvonea că-i plac chiar și femeile. I-a propus Gabrielei s-o ducă la Bahia, să-i dea un salariu de neconceput în Ilhéus, s-o îmbrace elegant și să-i dea liber duminicile. Nu umblase cu politețuri, venise să bată la ușa lui Nacib. Venetică neobrăzată...

Și judecătorul nu-ncepuse acum să se plimbe pe Ladeira, după ședințele de la tribunal? Câți nu visau să-i aranjeze casă, s-o aibă țiitoare? Alții, mai modești, suspinau doar pentru o noapte cu Gabriela, în spatele stâncilor de pe plajă, unde se plimbau, pe întuneric, perechi suspecte. Deveneau tot mai îndrăzneți, pe zi ce trecea. Își pierdeau capul la bar șoptindu-i vorbe la ureche, drumul spre casa lui Nacib devenise aglomerat. Îi ajungeau vorbe la ureche arabului, la tejghea. În fiecare după-masă, Tonico îi povestea ceva nou și Nhô-Galo îi vorbise deja despre primejdia crescândă:

— Orice femeie, și cea mai credincioasă, are o limită...

Dona Arminda, cu spiritismul și coincidențele ei, îi spusese că Gabriela e o proastă că refuză atâtea oferte tentante.

— În fond, nu v-ar deranja dac-ar pleca, nu-i așa domnu' Nacib?

Nu-l deranja... Nu se mai gândea la altceva, căuta soluții, își pierduse somnul, nu mai dormea după-masa, rumegându-și temerile în șezlong. Dumnezeule mare, își pierduse până și pofta de mâncare, slăbea! În timp ce primea felicitări la petrecere, bătăi pe umăr, îmbrățișări și urări, își îneca în șampanie frica, întrebările care-i năvăleau în suflet. Ce însemna Gabriela în viața lui, până unde trebuia să meargă ca s-o păstreze? Căută compania melancolică a lui Josué; profesorul naufragiase în vermut, indignat:

— De ce dracu' n-au rachiu la căcatul ăsta de petrecere? – unde erau vorbele lui frumoase, versurile lui ritmate?

Au fost și senzații la bal. Una, când Mundinho Falcão, săturându-se repede de ușuratica Iracema (el nu era bărbat să spună vorbe dulci la portiță sau să meargă la matineu la cinema, pentru pupături și pipăieli), a observat-o pe fata blondă cu pielea fină ca de perlă și ochii de culoarea cerului.

— Cine e? întrebase.

— Nepoata colonelului Ramiro, Jerusa, fiica doctorului Alfredo.

Mundinho a zâmbit, i se părea nostimă ideea. Stătea, frumusețe adolescentină, lângă unchiu-su și dona Olga. Mundinho a așteptat să înceapă orchestra, a pornit spre ei și a pus mâna pe brațul lui Tonico:

— Dă-mi voie să le salut pe soția și pe nepoata dumitale. Tonico s-a bâlbâit în prezentări, dar imediat s-a controlat, ca un om de lume. Au schimbat câteva cuvinte amabile. Mundinho a întrebat-o pe tânără:

— Dansați?

A răspuns cu o scurtă aplecare a capului, zâmbitoare. S-au dus să danseze și tulburarea a fost atât de mare în salon încât câteva perechi au pierdut ritmul, răsucindu-se să privească. Murmurul doamnelor a crescut, lumea de la etajul de deasupra a coborât să vadă...

— Deci dumneavoastră sunteți zmeul cel rău? Nu păreți...

Mundinho a râs:

— Sunt un simplu exportator de cacao.

Era rândul fetei să râdă, conversația continua.

Cealaltă senzație a fost Anabela. Ideea lui João Fulgêncio, care n-o văzuse niciodată dansând, pentru că nu mergea la cabaret. La miezul nopții, când petrecerea era în toi, s-au stins aproape toate luminile, salonul a rămas în penumbră și Ataúlfo Passos a anunțat:

— Balerina Anabela, cunoscută artistă din Rio de Janeiro.

Pentru domnișoarele și doamnele care aplaudau entuziasmate, a dansat cu pene și cu voaluri. Ribeirinho, lângă nevastă-sa, triumfa. Bărbații de față știau că

acel corp zvelt și agil îi aparține, pentru el dansa fără maiou, fără pene și voaluri.

Doctorul, solemn, a lăsat să cadă afirmația:

— Ilhéus se civilizează cu pași de uriaș. Până acum câteva luni chiar, arta era expulzată din saloane. Această talentată Terpsichoră era alungată în cabarete, arta se exila în mizerie.

Asociația Comerțului scosese arta din mizerie, o aducea în mijlocul celor mai bune familii. Au izbucnit aplauze.

46 Roșie (în sp. în orig.).

47 Cu plecăciune, frumoaso, olé (în sp. în orig.).

48 Cocteil preparat din vermut și rachiu.

49 Pastă groasă din făină de manioc fiartă.

50 Mâncare tipică din Bahia, din pesmet sau făină, ienupăr, ardei, arahide, lapte de cocos, ulei de palmier (*dendê*) și ceapă, care se servește cu creveți, pește sau carne de vită.

Despre vechile metode

Mundinho Falcão îşi ţinuse, în cele din urmă, promisiunea făcută colonelului Altino şi se dusese să-i viziteze moşiile. Nu în sâmbăta stabilită. După mai mult de o lună şi la insistenţele Căpitanului. Inspectorul dădea mare importanţă cuceririi lui Altino spunând că, dacă îl vor câştiga pe el, vor obţine sprijinul mai multor moşieri, care şovăiau chiar şi după începerea studiilor cu privire la radă.

Nu exista nici un dubiu că sosirea inginerului – înfrângere suferită de guvernul statal – fusese un şoc, un punct marcat de Mundinho. O dovedea însăşi reacţia familiei Bastos, violentă, dând foc unei ediţii din *Diário de Ilhéus.* În zilele ce urmaseră, mai mulţi colonei apăruseră în birourile firmei exportatoare ca să se solidarizeze cu Mundinho, să-i ofere voturile. Căpitanul înşira cifre pe o coloană şi aduna voturile pe hârtie. Cunoscând obiceiurile politice în vigoare, ştia că nu-i va ajuta o victorie la limită. Recunoaşterea, fie a deputaţilor în Camera Federală ori în Camera Statală, fie a primarului şi a consilierilor municipali, se putea face numai printr-o victorie de răsunet, zdrobitoare. Şi chiar şi-aşa, nu era uşor de obţinut această recunoaştere. Pentru asta conta pe relaţiile exportatorului în cercurile federale, pe prestigiul familiei Mendes Falcão. Trebuia, însă, să învingă cu o majoritate mare, fără asta nu se putea face nimic.

Calmul revenise, cel puţin aparent, după ultimele evenimente. În anumite cercuri din Ilhéus, creştea simpatia pentru Mundinho. Oameni speriaţi de revenirea vechilor metode, de incendierea jurnalelor. Câtă vreme va porunci familia Bastos, se spunea, nu se va sfârşi domnia pistolarilor. Căpitanul, însă, ştia că aceşti negustori, băieţii de prăvălie, muncitorii din port însemnau voturi puţine. Voturile erau ale coloneilor, mai ales ale marilor moşieri, seniorii districtelor, înrudiţi cu toată lumea, stăpâni şi pe maşina electorală. Aceştia, da, ei hotărau.

Casa colonelului Altino Brandão din Rio do Braço era lângă gară, înconjurată de-o verandă cu plante agăţătoare, ce se căţărau pe pereţi, flori felurite în grădină şi o livadă cu pomi fructiferi. Mundinho a fost uimit şi se gândea că inspectorul avea dreptate când spunea că moşierul e un tip deosebit în Ilhéus, o minte luminată. În zona aceea nu exista tradiţia confortabilelor reşedinţe din timpul plantaţiilor de zahăr, cu rafinamentele şi luxul lor. Pe plantaţii şi în micile aşezări, casele coloneilor erau lipsite, uneori, de cel mai elementar confort. La moşie, casele erau înălţate pe piloni şi dedesubt dormeau porcii. Şi dacă nu era aşa, oricum cocina era în apropiere, ca să-i apere de mulţimea de şerpi cu venin mortal. Porcii îi omorau, fiind protejaţi contra veninului de stratul gros de grăsime de pe ei. Din perioada încăierărilor dăinuia o anumită sobrietate în modul de trai, care

părea să dispară doar de o vreme încoace în Ilhéus şi Itabuna, unde coloneii începuseră să-şi cumpere şi să-şi construiască reşedinţe frumoase, vile, şi chiar mici palate. Copiii lor, studenţi la facultăţile din Bahia, erau cei care îi obligau să renunţe la obiceiurile sobre.

— E o cinste pentru noi... spusese colonelul, prezentându-l soţiei în salonul pentru musafiri, frumos mobilat, pe ai cărui pereţi se vedeau portretele în culori al lui Altino şi al soţiei sale când erau tineri.

L-a condus apoi în camera de oaspeţi, elegantă, cu o saltea groasă de lână, cearşafuri de in, cuvertură brodată şi un miros de levănţică arsă ce umplea aerul.

— Dacă Domnia Voastră este de acord, vă propun să plecăm imediat după prânz. Ca să avem timp să vedem cum se munceşte pe plantaţie. Dormim la „Aguas Claras", dimineaţa facem o baie în râu şi apoi o plimbare călare, să vedem moşia. Mâncăm nişte vânat pe-acolo şi ne-ntoarcem pentru masa de seară aici.

— Minunat, întru totul de acord.

Moşia „Aguas Claras" a colonelului Altino, imensă întindere de pământ, era în apropiere de aşezare, la mai puţin de o leghe. Mai avea şi altă moşie mai departe, unde încă mai era junglă de doborât.

Felurile de mâncare au început să se perinde pe masă: peşti de râu, diverse păsări, carne de vită, de berbec, de porc. Şi era o masă în familie; duminică la masa de seară urma să aibă invitaţi.

Seara, la moşie (după ce Mundinho văzuse lucrătorii la cules, la zăcătorile cu cacao moale şi pe şalande, răscolind cacaua pusă la soare, într-un dans cu paşi mărunţi) au stat de vorbă la lumina lămpilor cu gaz. Altino povestea întâmplări cu pistolari, vorbea despre vremurile de demult când cuceriseră pământurile. Câţiva lucrători, aşezaţi pe jos, luau parte la conversaţie, îşi aminteau detalii. Altino arăta spre un negru:

— Ăsta e la mine de vreo douăzeci şi cinci de ani. Venise aici ca fugar. Era din oamenii lui Badaros. Dac-ar trebui să fie condamnat pentru câţi oameni a trimis pe lumea cealaltă, nu i-ar ajunge toată viaţa.

Negrul zâmbea arătându-şi dinţii albi; mesteca tutun; cu mâinile bătătorite şi picioarele acoperite de crusta formată de mierea de cacao uscată:

— Ce-o să creadă domnişorul despre mine, colonele?

Mundinho voia să discute politică, să-l câştige pe bogatul moşier de partea lui. Dar Altino evita chestiunea, de-abia se referise – şi asta în timpul prânzului de la Rio do *Braço* – la focul cu ediţia din *Diário de Ilhéus*. Ca să condamne gestul:

— O treabă foarte urâtă... Lucrurile astea se-ntâmplau în alte timpuri, care au trecut, slavă Domnului. Amâncio e om de treabă, dar al dracului de violent, de mă întreb cum de mai trăieşte încă. A fost rănit de trei ori în timpul încăierărilor, a rămas fără un ochi şi cu un braţ ţeapăn. Şi nu se potoleşte. Nici cu Melk Tavares nu e de glumit, ca să nu mai vorbim de Jesuíno, săracul... Nimeni nu-i ferit de

nenorocire. Jesuíno n-avea altă soluție. Dar de ce s-au mai apucat să dea foc ziarului? Foarte urâtă treabă...

Căuta oasele de pește:

— Dar, să mă iertați că vă spun, nici dumneavoastră n-ați procedat corect. Eu așa cred.

— De ce? Pentru că ziarul a fost violent? O campanie politică nu se face cu elogii aduse adversarului.

— Nu zic nu, ziarul dumneavoastră e pe cinste. Îți face plăcere să citești fiecare articol... Am auzit că le scrie Doctorul; ăsta are mai multă materie cenușie în cap decât tot Ilhéus-ul la un loc. Om inteligent... Îmi place să-l aud vorbind, parcă-i un *sabiá*[51]. În privința asta, aveți dreptate. Ziarul e făcut să lovești, să-ți zdrobești dușmanul. E clar, m-am abonat și eu. Dar nu de asta vorbesc, nu.

— Atunci, de ce?

— Domnule Mundinho, au făcut rău că au dat foc la ziar. Nu sunt de acord cu ce-au făcut. Dar când i-au dat foc, erați acasă, nu mai puteați face nimic. Ca Jesuíno. Ce, el voia să-și omoare nevasta? Nu voia. Ea, însă, i-a pus coarne și el a trebuit s-o ucidă, altfel ar fi rămas de râsul lumii, de batjocura târgului, l-ar fi râs și curcile. Dar, pe urmă, de ce n-ați dat foc ziarului lor; nu ediției, ci clădirii, de ce n-ați distrus mașinile? Iertați-mă, dar asta trebuia să faceți, altfel o să se spună că sunteți prea bun și așa mai departe, și pentru a guverna în Ilhéus și Itabuna trebuie să fii bărbat, să nu-ți pleci capul.

— Domnule colonele, nu sunt laș, credeți-mă, Dar așa cum ați spus chiar dumneavoastră, metodele astea țin de alte timpuri și tocmai ca să le schimbăm, să terminăm cu ele, ca să facem din Ilhéus un meleag civilizat, m-am băgat eu în politică, și, în afară de asta, de unde să fi angajat pistolari, că eu nu am...

— Ce dracu', ăsta-i motiv... Dumneavoastră aveți prieteni, oameni dintr-o bucată ca Ribeirinho. Chiar și eu anunțasem niște oameni gândindu-mă că, cine știe, domnu' Mundinho o să aibă nevoie, o să-mi ceară să-i împrumut niște oameni.

Asta a fost tot ce-au discutat în materie de politică. Mundinho nu știa ce să creadă. Avea impresia că domnul colonel îl trata ca pe un copil, că se distra cu el. Seara, pe plantație, Mundinho încercase să îndrepte conversația spre politică. Altino nu răspundea, vorbea despre cacao. S-au înapoiat la Rio do Braço după un prânz delicios: vânat de mai multe feluri, dar unul mai gustos decât toate. Mundinho a aflat după aceea că era carne de maimuță *jupará*. În sat a avut loc o cină de pomină cu moșieri, negustori, medicul, farmacistul, preotul, toți câți aveau o oarecare poziție în localitate. Altino chemase lăutari ce improvizau pe loc, printre ei, un orb formidabil la versuri. La un moment dat, farmacistul l-a întrebat pe Mundinho cum merge politica. N-a avut timp să răspundă, Altino a intervenit imediat:

— Domnul Mundinho a venit în vizită, n-a venit să facă politică – și a schimbat vorba.

Luni, exportatorul s-a întors; ce dracu' voia colonelul Altino Brandão. Venise el singur să-i vândă cacaua, peste douăzeci de mii de *arrobas*, abandonându-l pe Stevenson. Pentru Mundinho era o afacere clasa întâi. Colonelul n-avea obligații mari față de Bastos și, totuși, nu voia să audă vorbindu-se de politică. Ori el, Mundinho, nu pricepe nimic, ori bătrânul este țicnit. Să vrea ca el să dea foc la clădiri, să distrugă mașini și poate chiar să omoare oameni.

Căpitanul afirma că el nu-i cunoaște pe colonei, modul lor de a fi, de a acționa. Cât despre ideea aceea de-a se răzbuna pe *Jornal do Sul* pentru incendierea idioată a exemplarelor din *Diário de Ilhéus*, Căpitanul spusese gânditor:

— Și totuși, are dreptate. Și eu m-am gândit la asta. Adevărul e că oamenii ăștia ai clanului Bastos au nevoie de o lecție. Ceva care să arate poporului de-aici că ei nu mai sunt stăpânii pământului ca altădată. M-am gândit mult la asta. Am stat chiar de vorbă cu Ribeirinho.

— Atenție, Căpitane! Să nu facem o prostie. La violență să răspundem cu remorchere, cu drage pentru port.

— La urma urmei, când își termină inginerul ăsta al dumitale studiile și o să vină dragele? Niciodată n-am pomenit să dureze atâta...

— Nu e treabă ușoară, de câteva zile. Lucrează toată ziua. Nu pierde nici un minut. Mai repede nu se poate.

— Lucrează zi și noapte, a râs Căpitanul. Ziua în port și noaptea la poarta lui Melk Tavares. S-a aprins după fata lui, e dragoste mare...

— Băiatul trebuie să se distreze...

Aproximativ după o săptămână de la vizita la Rio do Braço, Mundinho, ieșind de la *Clubul Progresso*, de la o ședință cu conducerea, l-a văzut din spate pe colonelul Altino, în apropierea casei lui Ramiro Bastos. A zărit-o, de asemenea, la fereastră, pe blonda Jerusa și și-a scos pălăria, iar ea i-a făcut semn cu mâna. Ceea ce dovedea, cel puțin, că avea simțul umorului, pentru că, în ajun, Ribeirinho îl gonise din Guaraci, un sat din apropierea moșiei sale, pe un protejat al familiei Bastos, funcționar la primărie. Omul sosise la Ilhéus să ceară ajutor, bătut măr, îmbrăcat cu haine de împrumut, imense pentru el, fiindcă fusese obligat să fugă gol pușcă, în noaptea când fusese tăbăcit...

Despre pasărea *sofrê*[52]

Nacib nu mai putea, își pierduse tihna, veselia, gustul de viață. Nu-și mai răsucea nici măcar vârfurile mustăților, ofilite acum peste gura ce-și pierduse râsul. Se frământa tot timpul, nimic mai rău pentru a consuma un om, răpindu-i somnul

și pofta de mâncare, făcându-l să slăbească, să-și piardă hazul, să fie melancolic.

Tonico Bastos se sprijinea de tejghea; își pusese un biter și privea chipul abătut al patronului barului:

— Decazi, arabule. Nu mai ești tu însuți.

Nacib aproba din cap, fără vlagă. Ochii săi mari deschiși se pironeau asupra elegantului notar. Tonico crescuse în ochii lui în ultima vreme. Întotdeauna fuseseră prieteni, dincolo de relațiile superficiale, discuțiile despre prostituate, escapadele la cabaret și paharele băute împreună. În ultimul timp, însă, de când apăruse Gabriela, între ei se stabilise o relație și mai intimă. Dintre toți cei care frecventau barul zilnic, la ora aperitivului, Tonico era unicul care la ceasul amiezii, când ea sosea cu floarea la ureche, se comporta decent. O saluta respectuos, o întreba de sănătate și îi lăuda mâncărurile fără pereche. Nu-i făcea ochi dulci, nu-i șoptea vorbe la ureche și nici nu încerca s-o apuce de mână. Se purta cu ea ca și cum ar fi fost o doamnă respectabilă, frumoasă și ispititoare, dar inaccesibilă. De nimeni nu se temuse mai tare Nacib ca posibil rival, când o angajase pe Gabriela, ca de Tonico. Nu era el cuceritorul fără rival, zdrobitorul de inimi?

Așa e lumea, surprinzătoare și complicată; Tonico se purta cu cea mai mare discreție și respect în prezența excitantă a Gabrielei. Toți știau de relația arabului cu frumoasa servitoare. E-adevărat că, oficial, ea nu era decât bucătăreasă, nu existau alte angajamente între ei. Pretext pentru toți ca s-o copleșească cu vorbe dulci chiar în prezența lui, s-o învăluie în cuvinte de dragoste și să-i strecoare bilețele în mână. Pe primele le citise indiferent, făcând din ele cocoloașe de hârtie pe care le arunca la gunoi. Acum le rupea furios, erau o mulțime, unele chiar indecente. Tonico nu făcea așa ceva. Dădea dovadă de prietenie adevărată, o respecta ca și cum ar fi fost femeie căsătorită, soție de colonel. Era asta prietenie sau nu, semn de considerație? Nacib nu-l amenințase cum făcuse colonelul Coriolano apropo de Glória. Și totuși, numai de Tonico nu se putea plânge și doar lui își deschidea sufletul îndurerat, străpuns parcă de-un spin.

— Cel mai rău lucru pe lume e să nu știi ce să faci.

— Care-i problema?

— Nu vezi? Mă frământ în mine, asta mă roade pe dinăuntru. Umblu ca beat. Ajunge să-ți spun că acum câteva zile am uitat să plătesc o poliță, ca să-ți dai seama...

— Cu iubirea nu-i de glumit...

— Iubire?

— Nu-i asta? Amorul e cel mai minunat și cel mai groaznic lucru de pe lume.

Pasiune... Iubire... Se luptase cu acele cuvinte zile întregi, când stătea și cugeta la ceasul siestei. Nevrând să măsoare puterea sentimentelor sale, refuzând să privească în față realitatea. Credea că e vorba de o aventură, mai serioasă decât

altele, mai lungă ca durată. Dar niciodată nu suferise atâta pentru o aventură, niciodată nu fusese atât de gelos, nu simțise această teamă, această spaimă c-o va pierde. Nu era teama supărătoare c-o să rămână fără renumita bucătăreasă în ale cărei mâini fermecate se afla o mare parte din actuala prosperitate a barului. Nici nu se mai gândea la asta, grijile astea ținuseră puțin. Dacă își pierduse pofta de mâncare și îl stăpânea greața asta cumplită... Asta era pentru că i se părea imposibil să-și imagineze măcar o noapte fără Gabriela, fără căldura trupului ei. Chiar și în zilele când nu se putea, se culca în patul ei, ea îl ținea la piept și parfumul de garoafe îi pătrundea în nări. În aceste nopți dormea prost, cu dorințele înfrânate, acumulându-se pentru adevărate nopți de nuntă ce se reînnoiau în fiecare lună. Dacă asta nu era iubire, pasiune deznădăjduită, ce era, Dumnezeule mare? Și dacă era iubire, dacă viața îi devenea imposibilă fără ea, care era soluția? „Orice femeie, chiar și cea mai credincioasă, are o limită”, spusese Nhô-Galo, care dădea sfaturi bune. Alt prieten bun. Nu atât de decent ca Tonico, pentru că-i arunca Gabrielei lungi priviri imploratoare. Dar se limita la asta, nu-i făcea propuneri.

— Asta trebuie să fie. Să știi. Tonico, fără femeia asta nu pot trăi. Înnebunesc dacă mă lasă...

— Și ce vrei să faci?

— Știu și eu...

Chipul lui Nacib era trist de-ți făcea milă. Îi pierise acea jovialitate revărsată pe obrajii bucălați. Părea că se alungise, sumbru, aproape funebru.

— De ce nu te însori cu ea? a spus deodată Tonico, ghicind parcă ce se ascunde în sufletul prietenului său.

— Glumești? Cu asta nu se glumește...

Tonico s-a ridicat, i-a spus să-i treacă biterul în cont, i-a aruncat o monedă lui Chico Moleza, care a început să se joace cu ea în aer:

— Eu asta aș face în locul dumitale...

În barul gol, Nacib se gândea. Ce putea să mai facă? Erau departe vremurile când se ducea în camera lui ca să se liniștească, obosit de Risoleta și de alte femei. Când îi aducea drept răsplată vreo broșă de zece *tostões* și inele ieftine cu sticlă în loc de pietre prețioase. Acum îi făcea câte unul și chiar două cadouri pe săptămână. Materiale pentru rochii, sticluțe de parfum, baticuri, caramele de la bar. Dar ce valorau toate astea în comparație cu propunerile de-a avea casă, de-a duce o viață de lux, fără să muncească, la fel ca Glória, cheltuind bani prin prăvălii și îmbrăcându-se mai bine decât multe femei căsătorite cu soți bogați? Trebuia neapărat să-i ofere ceva mai grozav, ceva mai important, în stare să facă rizibile ofertele judecătorului, ale lui Manuel das Onças și acum și ale lui Ribeirinho, rămas brusc fără Anabela. Dansatoarea plecase, meleagurile acelea o speriau. Zvonurile stârnite de bătaia luată de funcționarul de la primărie, care-l implicau pe Ribeirinho, anunțând lucruri și mai grave încă, o hotărâseră. Și-a făcut bagajele în

tainã, a cumpărat pe ascuns un bilet pentru un vapor al companiei Bahiana şi şi-a luat rămas bun doar de la Mundinho. S-a dus la el acasă în ajunul plecării şi el i-a dat un milion de reali. Ribeirinho era pe plantaţie, a aflat când s-a întors. Plecase cu un inel cu briliante, un pandantiv de aur, bijuterii de peste douăzeci de mii. Tonico discuta la bar:

— Am rămas văduvi, eu şi Ribeirinho. Aşa că e timpul ca Mundinho să ne găsească altceva...

Ribeirinho şi-a îndreptat atenţia spre Gabriela, avea casa gata, trebuia doar să se hotărască ea. O să-i dea şi ei un inel cu briliante şi un pandantiv de aur. Nacib ştia de toate astea, îi povestise dona Arminda, care-şi lăuda vecina:

— Niciodată n-am văzut femeie atât de cinstită... şi să ştiţi că asemenea lucruri sucesc capul oricărei femei. Trebuie să-ţi placă neapărat cineva, să iubeşti mai mult un bărbat decât pe tine însuţi. Alta, până acum, ar fi ajuns mai luxoasă ca o prinţesă...

El nu se îndoia de sentimentele Gabrielei. Nu rezista tentaţiilor, de parcă n-o interesau deloc toate propunerile şi ofertele? Râdea de ei, nu se supăra când vreunul mai îndrăzneţ o apuca de mână sau o mângâia pe bărbie. Nu înapoia biletele, nu era prost crescută, mulţumea pentru complimente. Dar nu era familiară cu nimeni, nu se plângea, nu-i cerea niciodată nimic, primea cadourile bătând din palme, veselă. Şi nu se sfârşea ea, în fiecare noapte, în braţele lui, arzătoare mereu înfometată, mereu proaspătă, spunându-i „băiatul meu frumos, pierzania mea”?

„Eu asta aş face în locul, dumitale...” Uşor de spus, când e vorba de altul. Dar cum să se însoare cu Gabriela, bucătăreasă, mulatră, fără familie, care nu mai este fată mare, găsită în „piaţa de sclavi”? Căsătoria trebuie făcută cu o domnişoară cu situaţie, dintr-o familie cunoscută, cu zestre, cu educaţie şi cu fecioria bine păzită. Ce-ar spune unchiu-su, mătuşă-sa, care-şi dădea atâtea aere, soră-sa, cumnatu-su, inginer agronom de familie bună? Ce-ar spune familia Aschar, rudele lui bogate, proprietari de pământ, oameni care porunceau în Itabuna? Şi prietenii lui de la bar, Mundinho Falcão, Amâncio Leal, Melk Tavares, Doctorul, Căpitanul, doctorul Maurício, doctorul Ezequiel? Ce-o să spună lumea din oraş? Nici măcar nu se putea gândi, era o absurditate. Şi totuşi, se gândea.

În bar a intrat un ţăran care vindea păsările. Într-o colivie, un *sofrê* se frângea într-un cântec trist şi dulce. Frumos şi neliniştit, negru cu galben, nu tăcea nici o clipă. Trilul lui creştea, era plăcut să-l asculţi. Chico Moleza şi Bico-Fino erau extaziaţi.

În orice caz o să facă un lucru. Să termine cu venirea Gabrielei la bar la miezul zilei. O să sufere barul? Răbdare... O să piardă bani, dar mai rău ar fi s-o piardă pe ea. Era o ispită zilnică pentru bărbaţi, o prezenţă ameţitoare. Cum să n-o iubeşti, să n-o doreşti, să nu suspini pentru ea, după ce-o vedeai? Nacib o simţea în vârfurile degetelor, în mustăţile căzute, în pielea de pe coapse, în tălpile

picioarelor. Pasărea *sofrê* părea că îi cântă lui, atât de trist cânta. Ce-ar fi s-o ia pentru Gabriela? Acum, dacă o oprea să vină la bar, avea nevoie de distracţii.

A cumpărat pasărea. Nu mai putea cu atâtea gânduri, nu mai putea cu-atâta suferinţă.

Gabriela şi pasărea captivă

— Of, ce frumuseţe! a îngânat Gabriela văzând pasărea *sofrê*.

Nacib a pus colivia pe un scaun; pasărea se izbea de gratii.

— Pentru tine... să-ţi ţină de urât.

El s-a aşezat pe un scaun şi Gabriela s-a ghemuit pe jos la picioarele lui. I-a luat mâna mare şi păroasă şi i-a sărutat palma cu un gest ce-i amintea lui Nacib, fără ca măcar să ştie de ce, de patria părinţilor săi, munţii din Siria. Pe urmă şi-a pus capul pe genunchii lui şi el i-a trecut mâna prin păr. Pasărea s-a liniştit şi s-a pornit să cânte.

— Două cadouri deodată... Domnişorul e atât de bun!

— Două?

— Pasărea şi, mai ales, c-ai venit s-o aduci. Vii în fiecare zi doar seara târziu...

O s-o piardă... „Orice femeie, chiar şi cea mai credincioasă, are o limită”, Nhô-Galo voia să spună „un preţ”. Amărăciunea i s-a aşternut pe chip şi Gabriela, care ridicase ochii să-i spună ceva, a observat:

— Domnu’ Nacib e trist... Nu era aşa înainte... Erai jucăuş, zâmbitor, acum eşti trist. De ce domnu’ Nacib?

Ce putea să-i spună? Că nu ştia cum s-o păstreze, cum s-o ţină lângă el pentru totdeauna? A profitat ca să vorbească cu ea despre venirile zilnice la bar.

— Trebuie să-ţi spun ceva.

— Spune-mi, stăpânul meu...

— Nu-mi place un lucru, mă îngrijorează ceva.

Ea s-a speriat:

— Nu e bună mâncarea? Nu spăl bine rufele?

— Nici vorbă de-aşa ceva. Alta-i problema.

— Care?

— Venirile tale la bar. Asta nu-mi place. Nu mă încântă...

Gabriela a făcut ochii mari:

— Da’ eu vin să dau o mână de ajutor, să nu se răcească mâncarea. De-asta vin.

— Ştiu. Dar ceilalţi nu ştiu...

— Am înţeles. Nu m-am gândit la asta... Nu-i frumos să vin la bar, nu-i aşa? Clienţii sunt nemulţumiţi, o bucătăreasă la bar... Nu m-am gândit la asta, nu.

Profitând, i-a răspuns:

— Chiar așa e. Unora nu le pasă, dar alții s-au plâns. Triști ochii Gabrielei. Pasărea își dădea viața în cântecul ce-ți sfâșia inima. Atât de triști sunt ochii Gabrielei.

— Ce rău făceam?

De ce-o făcea să sufere, de ce nu-i spunea adevărul, nu-i vorbea de gelozia lui, nu-i declara iubirea lui, n-o alinta spunându-i Bié, cum îi venea, cum îi spunea în gând?

— Uite ce-o să fac începând de mâine: intru prin spate, numai ca să-ți servesc masa. Nu trec prin salon şi nici pe-afară, prin față.

De ce nu? Așa o s-o vadă în continuare la miezul zilei, o s-o aibă lângă el, o să-i mângâie mâna, coapsele, sânii. Și prezența ei, pe jumătate ascunsă, nu echivala cu un răspuns negativ la ofertele ispititoare, la vorbele dulci?

— Îți place să vii?

A făcut semn din cap că „da”. Era ceasul ei liber de plimbare, cât de mult îi plăcea! Să umble prin soare cu sufertașul în mână. Să treacă printre mese, să asculte ce i se spune, să simtă privirile încărcate de dorințe. Nu ale bătrânilor. Și nici propunerile coloneilor de a-i face cadou o casă, nu. Dar să se simtă privită, adorată, dorită. Era un fel de pregătire pentru noapte, rămânea parcă învăluită într-o atmosferă de dorință și în brațele lui Nacib îi revedea pe băieții frumoși: domnu’ Tonico, domnu’ Josué, domnu’ Ari, domnu’ Epaminondas de la prăvălie. Să se fi plâns vreunul din ei? Nu credea. Cu siguranță c-a fost vreunul din babalâcii ăia urâți, furios ca ea nu-i dă atenție.

— Bine, atunci poți veni. Dar nu mai servi, rămâi doar în spatele tejghelei.

Cel puțin o să vadă privirile, zâmbetele celorlalți, câte cineva o să vină la tejghea să-i vorbească.

— Mă întorc... a spus Nacib.

— Atât de repede...

— Nici nu puteam veni, de fapt... Brațele Gabrielei îi cuprindeau picioarele reținându-l. Niciodată nu se culcase cu ea ziua, întotdeauna noaptea. A vrut să se ridice, ea îl reținea, tăcută și mulțumită.

— Vino... Aici...

A tras-o după el. Era prima oară când făcea dragoste cu ea în dormitorul lui, în patul lui, ca şi cum ar fi fost nevasta lui, nu bucătăreasă. Când i-a smuls rochia de percal și trupul gol s-a rostogolit în pat invitându-l, cu fesele mici și sânii tari, când ea i-a luat capul în mâini şi l-a sărutat pe ochi, el a întrebat-o, și era prima dată că o făcea:

— Spune-mi un lucru, mă iubeşti?

Ea a râs într-un tril de pasăre.

— Băiat frumos... Îmi placi grozav de mult...

O întristase povestea aceea cu venitul la bar. De ce s-o facă să sufere, să nu-i spună adevărul?

— Nu s-a plâns nimeni că vii la bar. Eu nu vreau să vii. De-asta sunt trist. Toți stau de vorbă cu tine, îți pun prostii, te apucă de mână, mai lipsește să te pună chiar acolo pe dușumea... Ea a râs, părându-i-se nostimă toată povestea:

— Nu contează... Eu nu mă-ncurc cu ei...

— Sigur nu?

Gabriela l-a strâns lângă ea, între sânii ei. Nacib a murmurat: Bié... și în limba iubirii lui, care era araba, i-a spus în timp ce făcea amor cu ea: „De azi înainte ești Bié și ăsta e patul tău, aici o să dormi. Nu ești bucătăreasă, chiar dacă gătești. Ești femeia acestei case, rază de soare, lumina lunii, cântul păsărelelor... Numele tău e Bié...”.

— Bié e nume străin? Spune-mi Bié și vorbește-mi mai mult în limba asta... Îmi place cum sună.

Când Nacib a plecat, ea s-a așezat în fața coliviei. Domnu’ Nacib este bun, s-a gândit, este gelos. A râs, vârându-și degetul printre gratii, și pasărea, speriată, a fugit. Era gelos, ce nostim... Ea nu era, dacă el voia, putea să umble cu alta. La început așa a fost, știa ea. Se culca cu ea și cu altele. Nu-i păsa. Putea să umble cu altele. Dar nu să rămână cu vreuna, doar să facă amor. Domnu’ Nacib era gelos, ce nostim. Ce pierdea dacă Josué o apuca de mână? Dacă domnu’ Tonico, o frumusețe de băiat, atât de serios în prezența lui Nacib, încerca s-o sărute pe ceafă când el întorcea spatele? Sau dacă domnu’ Epaminondas îi cerea o întâlnire, dacă domnu’ Ari îi dădea bomboane sau o mângâia pe bărbie? Cu toții se culca în fiecare noapte, cu ei și cu cei dinainte, în afară de unchiu-su, în brațele lui domnu’ Nacib. O dată cu unul, o dată cu altul și de cele mai multe ori cu micul Bebinho și cu domnu’ Tonico. Era atât de bine, îi ajungea să se gândească.

Era plăcut să vină la bar, să umble printre bărbați. Viața era frumoasă, era de-ajuns să trăiești, să te prăjești la soare, să faci o baie rece. Să mesteci *guayabe*, să mănânci mango, să zdrobești în dinți boabe de piper. Să umbli pe străzi, să cânți cântece, să te culci cu un băiat. Și să visezi cu altul.

Bié; îi plăcea numele. Domnu’ Nacib, atât de mare, cine-ar fi crezut. Chiar și-acum vorbea într-o limbă străină, era gelos... Ce nostim! O să aibă grijă, nu voia să-l amărască. Doar că nu putea să nu iasă din casă, să nu stea la fereastră, să nu umble pe stradă. Cu gura închisă și fără să zâmbească. Fără să audă glas de bărbat, respirația lor sacadată, fără scânteierea din ochii lor. „Nu pot să mă prefac, domnu’ Nacib, asta nu pot să fac.”

Păsărica se izbea de gratii, de câte zile o fi fost prinsă? Nu de multe, cu siguranță, n-avusese timp să se învețe. Cine se învață să trăiască în captivitate? Îi plăceau viețuitoarele, se împrietenea cu ele. Pisici, câini, chiar și găini. La țară avusese un papagal, știa să vorbească. Murise de foame, înainte de unchi-su. Dar

niciodată n-a vrut o păsărică în colivie. Îi părea rău de ele. Nu spusese, însă, ca să nu-l supere pe domnu' Nacib. El se gândise să-i facă un cadou, să-i țină de urât acasă, un *sofrê* cântător. Un cântec atât de trist, domnu' Nacib atât de trist! Nu voia să-l jignească, o să aibă grijă. Nu voia să-l amărască. O să spună că păsărica a scăpat.

S-a dus în curte și a deschis colivia în fața copacului. Pisica dormea. Pasărea *sofrê* a zburat, s-a așezat pe o creangă și a cântat pentru ea. Ce triluri limpezi și vesele! Gabriela a râs. Pisica s-a trezit.

Despre scaunele cu spătar înalt

Scaune austriece, greoaie, cu spătar înalt, negre și strunjite, cu piele lucrată la foc. Păreau așezate acolo ca să fie privite și admirate, nu ca să te așezi pe ele. Ar fi intimidat pe oricine. În picioare, colonelul Altino Brandão admira, încă o dată, încăperea. Pe perete, ca la el acasă, portrete în culori – operă a înfloritoarei arte din São Paulo –, al colonelului Ramiro și al răposatei sale soții, cu o oglindă între ele. Într-un colț, o nișă cu icoane. În loc de lumânări, minuscule lămpi electrice, albastre, verzi, roșii, o frumusețe. Pe celălalt perete, mici rogojini japoneze de bambus, cu cărți poștale, fotografii ale rudelor, stampe. Un pian în fund, acoperit cu o cuvertură neagră, cu flori de culoare sângerie.

Când Altino, în trecere, o salutase pe Jerusa și întrebase dacă e acasă colonelul Ramiro Bastos și putea să-l primească două minute, fata îl poftise să intre pe culoarul ce despărțea cele două saloane din față. De-acolo auzea crescând zgomotele din casă: se deschideau geamurile, erau scoase husele de pânză ce protejau scaunele, se mătura, se ștergea praful. Încăperea aceea se deschidea doar în zilele de sărbătoare: aniversarea colonelului, instalarea noului primar, primirea oamenilor politici importanți din Bahia, sau pentru vreo vizită neobișnuită și deosebită. Jerusa a apărut în ușă și l-a poftit:

— Vreți să intrați, domnule colonel?

De puține ori văzuse casa lui Ramiro Bastos. Aproape întotdeauna în zile de sărbătoare și, din nou, admira salonul luxos, dovadă de netăgăduit a bogăției și puterii colonelului.

— Bunicul vine imediat... a zâmbit Jerusa și s-a retras cu o înclinare a capului. „Frumoasă fată, parc-ar fi străină, atât de blondă și cu pielea atât de albă că bate în albastru. Mundinho Falcão ăsta e un prost. De ce atâta luptă, când totul se putea rezolva ușor?"

A auzit pașii târșâiți ai lui Ramiro. S-a așezat.

— Ei, fir-ar să fie! Ce minune mai e și asta? Cărui fapt datorez această plăcere?

Și-au strâns mâinile. Pe Altino l-a impresionat bătrânul: cum se mai

împuținase în lunile astea, de când îl văzuse ultima dată. Înainte, parcă era un stejar, ca și cum anii nu l-ar fi atins, neclintit în fața vânturilor și furtunilor, înălțându-se în Ilhéus să poruncească, parcă, pentru veșnicie. Din această prezență impunătoare nu mai rămăsese decât privirea dominatoare. Îi tremurau ușor mâinile, umerii i se încovoiaseră, pașii îi erau șovăitori.

— Vă văd tot mai în putere, a mințit Altino.

— Mă silesc și eu. Să luăm loc.

Spătarul drept al scaunului. O fi frumos, dar incomod. Prefera fotoliile moi din piele albastră din biroul lui Mundinho, cu arcuri, în care corpul ți se afunda, atât de comode că nu-ți mai venea să te scoli.

— Iertați-mi întrebarea, ce vârstă aveți?

— Merg pe optzeci și trei.

— Frumoasă vârstă. Să vă dea Dumnezeu încă mulți ani de viață colonele.

— În familia mea, oamenii mor târziu. Bunicu-meu a trăit până la optzeci și nouă. Taică-meu, până la nouăzeci și doi.

— Mi-aduc aminte de el.

Jerusa a intrat în salon aducând o tavă cu cești de cafea.

— Nepoatele s-au făcut domnișoare...

— M-am căsătorit târziu, la fel s-a întâmplat cu Alfredo și cu Tonico. Altfel, aș fi avut deja strănepoți, chiar stră-strănepoți aș fi putut avea.

— N-o să întârzie nici strănepoții. Cu o nepoată așa frumoasă...

— Posibil.

Jerusa a revenit, a strâns cestile și a spus:

— Bunicule, a venit unchiul Tonico. Întreabă dacă poate intra.

Ramiro l-a privit pe Altino:

— Ce ziceți, colonele? E vorba de-o discuție între patru ochi?

— Când e vorba de domnul Tonico... e fiul dumneavoastră.

— Spune-i să intre.

Tonico a apărut cu vestă și cu jambiere. Altino s-a ridicat și a fost îmbrățișat cu căldură și cordialitate. „Un căcănar”, și-a zis moșierul.

— Colonele, e o mare satisfacție să vă văd în această casă. Nu veniți aproape niciodată...

— Eu sunt de la țară, nu plec din Rio do Braço decât de nevoie. Și de-acolo, doar la „Aguas Claras”...

— Ce recoltă anul ăsta. Nu, colonele? l-a întrerupt Tonico.

— Dumnezeu fie lăudat. Niciodată n-am văzut atâta cacao. Am venit la Ilhéus și m-am hotărât să-i fac o vizită colonelului Ramiro. Să discutăm niște lucruri la care m-am gândit. Pe plantație, nopțile, oamenii își fac gânduri... Știți cum e. Începi să cugeți și pe urmă vrei să spui ce-ai în cap.

— Sunt numai urechi, colonele.

— Dumneavoastră știți că eu în chestiunile politice nu am vrut să mă bag niciodată. Doar o singură dată am făcut-o, când am fost obligat. Trebuie să vă amintiți, când era prefect domnul Firmo. Au vrut să-și bage nasul în Rio do Braço, să pună acolo un om de-al lor. Am venit atunci să stau de vorbă cu dumneavoastră.

Ramiro își amintea incidentul. Prefectul de poliție, un om de-al său, îl destituise pe subprefectul din Rio do Braço, un protejat de-al lui Altino, și numise în locul lui un caporal de poliție. Altino venise la Ilhéus, acasă la el, să se plângă; asta se-ntâmplase acum vreo doisprezece ani. Îi cerea să fie schimbat caporalul și să fie renumit în funcție protejatul său. Ramiro fusese de acord. Schimbarea se făcuse fără să fi fost consultat, fără aprobarea lui, când era la Senat, la Bahia.

— O să cer să fie rechemat caporalul, promisese.

— Nu-i nevoie. S-a întors cu același tren cu care a venit, se pare că i-a fost frică să rămână. Nu știu bine de ce, nu sunt foarte informat. Am auzit că i-au jucat câteva feste, strengării copilărești. Cred că nu vrea să se mai întoarcă acolo. E nevoie doar să fie scos din funcție și să fie pus, din nou, omul meu. O autoritate fără putere nu face două parale...

Și așa se făcuse. Ramiro își amintea discuția dură. Altino amenințase că o să treacă de partea opoziției. Ce voia acum?

— Astăzi vin din nou. Poate că mă bag unde nu-mi fierbe oala. Nimeni nu m-a angajat să țin o pledoarie. Dar acolo, pe plantație, mă gândesc la ce se întâmplă în Ilhéus. Chiar dacă vrei să stai deoparte, situația nu-ți permite. Pentru că, în cele din urmă, noi, moșierii, cei care trăim pe plantații culegând cacao, suportăm consecințele politicii. De-asta sunt îngrijorat...

— Și ce credeți despre situația actuală?

— Că e proastă. Dumneavoastră ați fost întotdeauna respectat, de mulți ani sunteți conducătorul politic aici și o meritați. Cine poate nega? În nici un caz eu, ferească-mă Dumnezeu.

— Acum sunt oameni care neagă. Și nici măcar oameni de pe-aici. Un străin care a venit în Ilhéus, habar n-am de ce. Frații lui, care sunt oameni corecți, l-au dat afară de la firma lor, nici nu vor să-l mai vadă pe renegat. Și-a venit să dezbine ce era unit, să-i despartă pe cei ce erau împreună. Că mă combate Căpitanul, de acord, și eu l-am combătut pe taică-su și l-am dat jos de la conducere. El are dreptate, de-asta niciodată n-am avut ceva cu el și l-am respectat. Dar acest domn Mundinho trebuia să se mulțumească cu banii care-i câștigă. De ce se vâră?

Altino și-a aprins o țigară de foi și a privit lămpile din nișa cu icoane:

— Frumoase luminile astea. Acasă avem niște icoane, ale nevesti-mii. Aprinde lumânări la ele și e groaznic. Am să-mi instalez și eu niște lămpi la fel. Ilhéus e patria străinilor, domnule colonel. Chiar și noi, ce suntem? Nici unul nu ne-am născut aici. Și cei de-aici, ce reprezintă? Cu excepția Doctorului, om cult,

ceilalți sunt niște ciurucuri, buni de aruncat la gunoi. Ca să spunem așa, noi suntem dintre primii stabiliți aici. Copiii noștri sunt cu adevărat localnici. Când noi am venit în jungla asta de spaimă, și ceilalți ar fi putut spune că suntem doar niște străini.

— Nu vreau să vă jignesc. Știu că lui v-ați vândut cacaua. Nu știam că sunteți prieteni, de-asta v-am vorbit așa. Dar nu-mi retrag cuvintele. Ce-am spus, am spus. Nu vă comparați cu el, colonele, și nu mă comparați cu el. Noi am venit când aici nu era nimic. A fost altceva. De câte ori nu ne-am riscat viața, am scăpat de moarte? Și mai rău încă, de câte ori n-a trebuit să poruncim să fie omorâți alții? Asta nu înseamnă nimic? Nu vă comparați cu el, colonele, nu mă comparați nici pe mine cu el – printr-un efort de voință, vocea bătrânului își pierduse tremurul, șovăiala, era vechea lui voce poruncitoare. El și-a riscat viața? A debarcat aici plin de bani, și-a deschis un birou și cumpără și exportă cacao. Pe cine a ucis el? De unde dreptul de a comanda aici? Ăsta e dreptul nostru, noi l-am cucerit.

— E-adevărat, colonele. Tot ce-ați spus e adevărat, dar aparține altor vremuri. Noi ne trecem viața spetindu-ne cu munca, nu ne dăm seama, timpul fuge, lucrurile se schimbă. Deodată, deschizi ochii și totul e diferit.

Tonico asculta tăcut și alarmat. Aproape regretând că intrase în salon. Pe culoar, Jerusa dădea ordine servitoarelor.

— Care-i diferența? Nu vă înțeleg...

— O să vă explic. Înainte era ușor să poruncești. Era de-ajuns să ai putere. Era ușor să guvernezi. Astăzi, totul s-a schimbat. Oamenii ajungeau la putere, chiar dumneavoastră ați spus-o, prin vărsare de sânge. Luau puterea ca să poată stăpâni pământurile, așa trebuia. Dar acești oameni au făcut ceea ce era de făcut. Totul s-a dezvoltat. Itabuna e la fel de mare ca Ilhéus; Pirangi, Agua Preta, Macuco, Guaraci se transformă în orașe. Peste tot e plin de doctori, agronomi, medici, avocați. Toți protestează. Oare oamenii dinainte mai știu să conducă, mai pot conduce?

— Și cum s-a ajuns la asta, la atâția doctori, la atâta progres? Cine le-a făcut? Dumneavoastră, colonele, și eu, sluga dumneavoastră. Nu le-a făcut nici un străin. Și acum, când toate sunt făcute, cu ce drept se ridică împotriva celor care le-au făcut?

— Noi plantăm arbori de cacao, îi îngrijim să crească, culegem fructele, le zdrobim, punem boabele în căzi, le uscăm pe șalande, în uscătorii, le încărcăm pe spinările măgarilor, le trimitem la Ilhéus și le vindem exportatorilor. Cacaua e uscată, aromitoare, e cea mai bună din lume, noi am făcut-o. Dar putem face ciocolată, știm s-o facem? A fost nevoie să vină domnul Hugo Kaufmann tocmai din Europa. Și nu face decât praf de cacao. Dumneavoastră, colonele, ați făcut toate astea. Ceea ce are Ilhéus, ceea ce valorează Ilhéus vă datorează dumneavoastră. Ferească-mă Dumnezeu să neg asta, sunt primul care o recunosc. Dar dumneavoastră ați făcut tot ce știți, tot ce puteți face.

— Și ce are Ilhéus în afară de ce facem noi? Ce trebuie să facem? Vă spun drept, nu văd care sunt aceste nevoi. Doar dacă mi le arătați dumneavoastră o să înțeleg.

— O să înțelegeți. Ilhéus e frumos ca o grădină. Dar Pirangi, Rio do Braço, Agua Preta? Poporul se plânge, ridică pretenții. Noi am tăiat drumuri cu lucrători și pistolari. Acum e nevoie de șosele pe care nu le pot face pistolarii. Și cel mai rău lucru e rada, povestea asta cu portul. De ce sunteți împotrivă, colonele Ramiro Bastos? De ce se împotrivește guvernatorul? Toată lumea dorește asta, e o mândrie a regiunii să plece cacaua de-aici în lumea întreagă. Și să nu mai plătim transportul la Bahia. Cine plătește? Exportatorii și moșierii.

— Avem anumite obligații. Fiecare și le îndeplinește pe-ale lui. Pentru că dacă nu ți le îndeplinești, nu mai ești respectat. Eu mi le-am îndeplinit întotdeauna, știți. Guvernatorul mi-a explicat, m-a rugat. Mai târziu, copiii noștri o să construiască un port dincolo de bancul de nisip, la Malhado. Toate la vremea lor.

— A sosit timpul, dumneavoastră nu vreți să vă dați seama. Pe vremea noastră nu exista cinema, obiceiurile erau altele. Și ele se schimbă, apar atâtea lucruri noi că nici nu mai știi unde să-ntorci capul. Înainte, ca să conduci, era de-ajuns să poruncești și să-ți îndeplinești obligațiile față de guvern. Astăzi nu mai e de-ajuns. Dumneavoastră vă îndepliniți obligațiile față de guvernator; e prietenul dumneavoastră, dar de-asta nu mai sunteți respectat. Poporul nu vrea să mai știe de-așa ceva. Vrea un guvern care să se ocupe de nevoile lui. De ce îi dezbină domnul Mundinho pe toți și lumea e de partea lui?

— De ce? Pentru că îi cumpără pe oameni, le oferă marea cu sarea. Și pentru că există nemernici care nu-și îndeplinesc obligațiile.

— Iertați-mă, colonele, dar nu-i vorba de asta. Ce le poate oferi el și nu le puteți oferi dumneavoastră? Un nume important, influență, o numire, prestigiu? Dumneavoastră puteți mai mult. Ceea ce oferă și face el este să conducă în pas cu vremea.

— Să conducă? De când a câștigat alegerile?

— Nici n-are nevoie să le câștige. A făcut bulevardul de pe malul mării, a înființat ziarul, a ajutat la cumpărarea autobuzelor, a instalat o filială a Băncii și-a adus inginerul pentru port. Asta nu înseamnă că el guvernează? Dumneavoastră ordonați primarului, prefectului, autorităților rurale. Dar cel care guvernează, de multă vreme deja, este Mundinho Falcão. De-asta am venit aici, pentru că o regiune nu poate avea două conduceri. Am ieșit din bârlogul meu ca să vorbesc cu dumneavoastră. Dacă lucrurile merg tot așa, o să se-ntâmple o nenorocire. A și început; dumneavoastră ați poruncit să dea foc ziarelor și ei aproape că v-au omorât un om în Guaraci. Lucrurile astea erau bune în alte vremuri, când nu se putea altfel. Azi, însă, nu sunt bune. De-asta am venit să stăm de vorbă, am bătut la poarta casei dumneavoastră.

— Ce vreți să spuneți?

— Că nu există decât un singur mod de-a aranja lucrurile. Unul singur, nu văd altul.

— Și care e ăsta, spuneți? Vocea colonelului suna aspru, acum păreau aproape doi dușmani față în față.

— Sunt prietenul dumneavoastră, colonele. Votez cu dumneavoastră de peste douăzeci de ani. Niciodată nu v-am cerut nimic, doar o singură dată m-am plâns și aveam dreptate. Am venit aici ca prieten.

— Vă mulțumesc. Vorbiți.

— Nu e decât o soluție: să cădeți la un acord.

— Cine? Eu? Cu veneticul ăsta? Dar ce părere aveți despre mine, colonele? N-am încheiat acorduri nici când eram tânăr și-mi era viața în primejdie. Eu sunt om de onoare, n-o să mă plec acum, înainte de moarte. Nici nu mai vorbiți despre așa ceva.

A intervenit însă Tonico. Ideea aceea a unui acord îi plăcea. În urmă cu câteva zile, Mundinho fusese la moșie la Altino. Cu siguranță că propunerea venea din partea lui.

— Lasă-l pe colonel să vorbească, tată. A venit ca prieten, trebuie să-l asculți. Dacă accepți sau nu, asta-i altă poveste.

— De ce nu preluați dumneavoastră problema portului? De ce nu-l invitați pe Mundinho să intre în partidul dumneavoastră? Să-i uniți pe toți, cu dumneavoastră în frunte? Nimeni nu vă dușmănește în Ilhéus, nici chiar Căpitanul. Dar dacă o să continuați tot așa, o să pierdeți.

— Aveți vreo propunere concretă, colonele? a întrebat Tonico.

— Propuneri concrete n-am. Cu domnul Mundinho nici n-am vrut să discut politică. I-am spus doar că văd o singură cale: un acord între amândoi.

— Și el ce-a spus? a vrut să știe Tonico, atent și curios.

— N-a spus nimic și nici eu nu i-am cerut un răspuns. Dar dacă vrea colonelul Ramiro, în ce situație ar fi dacă n-ar accepta? Dacă îi întinde mâna colonelul, cum ar putea să refuze?

— Cine știe, poate aveți dreptate...

Tonico și-a tras scaunul greu, apropiindu-se de Altino.

Glasul colonelului Ramiro Bastos, schimbat, a întrerupt dialogul:

— Colonele Altino Brandao, dacă numai asta v-a adus aici, atunci vizita dumneavoastră s-a terminat...

— Tată! Ce-nseamnă asta?

— Iar tu, taci din gură. Dacă vrei binecuvântarea mea, nu te mai gândi la vreun acord. Colonele, iertați-mă, nu vreau să vă jignesc, întotdeauna m-am înțeles bine cu dumneavoastră. Casa mea e casa dumneavoastră. Să vorbim despre altceva, dacă doriți. Cât despre acord, să nu uitați ce vă spun acum: s-ar putea să

rămân singur, s-ar putea să mă părăsească până și prietenii mei și să se alăture acestui venetic. Poate că o să rămân fără prieteni sau doar cu unul singur, sunt sigur. Pot să rămân singur, dar nu închei nici un acord. Înainte de-a muri eu, nimeni nu va stăpâni în Ilhéus. Ce-a fost bun ieri poate fi bun și azi. Chiar de-o trebui să mor cu arma în mână și chiar de-o trebui să poruncesc iarăși, să mă ierte Dumnezeu, să fie uciși oameni. Peste un an o să fie alegeri. O să câștig eu, colonele, chiar dac-o să fie toată lumea contra mea, chiar dacă Ilhéus o să devină, din nou, un bârlog de bandiți, un meleag al tâlharilor, se auzea mai tare vocea tremurătoare. S-a ridicat în picioare. Eu o să câștig!

Se ridică și Altino și-și luă pălăria:

— Am venit cu gânduri bune; nici n-ați vrut să mă ascultați. Nu vreau să plec din casa dumneavoastră ca dușman, vă respect foarte mult. Dar plec fără să promit nimic, nu vă datorez nimic, sunt liber să votez cu cine vreau. Adio, colonele Ramiro Bastos.

Bătrânul a înclinat capul; ochii săi păreau sticloși. Tonico l-a însoțit pe colonel până la poartă:

— Taică-meu e încăpățânat, îndărătnic. Dar poate eu aș putea...

Altino i-a strâns mâna și l-a întrerupt:

— Așa, o să rămână singur. Cu doi sau trei prieteni mai devotați. Îl privea pe tânărul elegant, un „căcănar”. Cred că Mundinho are dreptate. Ilhéus are nevoie de oameni noi care să guverneze. Rămân alături de el. Dar dumneavoastră, obligația dumneavoastră este să fiți alături de tatăl dumneavoastră, să-l ascultați. Oricare altul are dreptul să ducă tratative, să ceară un acord, poate chiar îndurare. Dumneavoastră însă, nu; aveți un singur lucru de făcut. Să rămâneți alături de el, chiar de-ar fi să vă pierdeți viața. În afară de asta, n-aveți nimic altceva de făcut.

A salutat-o pe Jerusa, blondă și curioasă la fereastra celeilalte încăperi, și a plecat.

Despre diavolul slobod de pe străzi

— Ptiu, ucigă-l toaca!... Parcă s-ar fi slobozit dracu’ în Ilhéus. Unde s-a mai pomenit ca o domnișoară nemăritată să se îndrăgostească de un om căsătorit? blestema severa Dorotéia în pridvorul bisericii, în mijlocul fetelor bătrâne.

— Profesorul, sărăcuțul de el, doar că nu-și pierde mințile. E atât de trist că-ți face rău... îl plânse Quinquina.

— Un băiat așa de delicat, s-ar putea să se îmbolnăvească, a întărit Florzinha. Și-așa nu-i foarte sănătos.

— Nici el nu e cum trebuie. De tristețe a început să-i dea târcoale nerușinatei... Ba când se plimbă se și oprește să stea de vorbă cu ea. Eu i-am spus părintelui Basílio...

— Ce?

— Că Ilhéus-ul a devenit pământul pierzaniei, într-o bună zi o să ne bată Dumnezeu. Ne trimite vreo boală şi mor toţi arborii de cacao.

— Şi el ce-a spus?

— A zis că sunt cobe. S-a înfuriat. Zicea că vreau răul.

— Şi dumneata, tocmai cu el ţi-ai găsit să vorbeşti... El are plantaţie. De ce n-ai vorbit cu părintele Cecilio? Ăsta, sărmanul, e neprihănit!

— Păi am vorbit şi cu el. Şi el mi-a spus: „Dorotéia, diavolul umblă slobod prin Ilhéus. Doar el domneşte aici”. Şi ăsta-i adevărul.

Şi-au întors capetele, ca să n-o vadă pe Glória la fereastră, toată numai un zâmbet, privind spre barul lui Nacib. Ar fi însemnat să vadă păcatul, pe însuşi diavolul.

La bar, Căpitanul triumfător anunţa senzaţionala veste: colonelul Altino Brandao, proprietarul din Rio do Braço, om cu peste o mie de voturi, trecuse de partea lui Mundinho. Mersese acolo, la firma exportatoare, ca să-şi anunţe hotărârea. Mundinho îl întrebase, surprins de neaşteptata schimbare de atitudine a colonelului:

— Ce v-a decis, colonele?

Se gândea la argumentele inavuabile şi la conversaţia convingătoare.

— Nişte scaune cu spătar, a răspuns Altino.

La bar, însă, se aflase deja de întrevederea nefericită şi de furia lui Ramiro. Faptele se exagerau: că avusese o ceartă violentă, că bătrânul om politic îl dăduse afară pe Altino, că acesta fusese trimis de Mundinho să propună un acord şi să ceară un armistiţiu şi clemenţă. Versiune născocită de Tonico, foarte agitat, anunţând pe stradă că Ilhéus-ul va reveni la vremurile trecute cu împuşcături şi morţi. Alte versiuni, a Doctorului şi a lui Nhô-Galo, care îl întâlniseră pe colonelul Altino, povesteau că Ramiro îşi pierduse capul când moşierul din Rio do Braço îi spusese că îl consideră înfrânt chiar înainte de alegeri şi că va vota cu Mundinho. Mai înainte, Tonico îi propusese un acord umilitor pentru familia Bastos şi Ramiro refuzase. Versiunile se ciocneau în funcţie de simpatiile politice. Cu toate acestea, un lucru era sigur: după plecarea lui Altino, Tonico alergase după un medic, doctorul Demósthenes, să vină să-l îngrijească pe colonelul Ramiro, care avusese un leşin. O zi plină de comentarii, de discuţii, de nervi. I-au cerut părerea lui João Fulgêncio, venit de la papetărie pentru taclalele de seară:

— Eu gândesc ca dona Dorotéia. A venit să-mi spună că diavolul umblă slobod prin Ilhéus. Dar nu ştiu exact dacă se ascunde în casa Glóriei sau aici, la bar. Unde l-ai ascuns pe necuratul, Nacib?

Nu doar pe dracu’, tot iadul îl avea în el. Nu slujise la nimic pactul făcut cu Gabriela. Ea venea şi rămânea în spatele tejghelei, la casă. Slabă pavăză şi scurtă distanţa pentru dorinţa bărbaţilor. Acum beau în picioare, cu coatele

sprijinite de tejghea, aproape ca la un miting în jurul ei, fără pic de rușine. Judecătorul era atât de nerușinat încât îi spusese chiar lui, lui Nacib:

— Pregătește-te, dragul meu, că o să ți-o fur pe Gabriela. Încearcă să-ți găsești altă bucătăreasă.

— V-a dat speranțe, doctore?

— O să-mi dea... E o chestiune de timp și de abilitate.

Manuel das Onças, care înainte nu pleca de pe plantație, părea că-și uitase de moșie în plin sezon de recoltare. Îi oferise Gabrielei chiar și o bucată de pământ. Avea dreptate fata aia bătrână. Diavolul umbla prin Ilhéus și sucea capetele oamenilor. O să-l sucească, până la urmă, și pe-al Gabrielei. Chiar acum două zile îi spusese dona Arminda:

— Ce coincidență; am visat că Gabriela plecase și în aceeași zi colonelul Manuel a trimis vorbă că, dacă ea vrea, îi face un act pe numele ei pentru o sfoară de moșie.

Femeia are minte scurtă, era de-ajuns să se uite în piață: pe o bancă, pe bulevard, Malvina sporovăia cu inginerul. Nu zicea João Fulgêncio că e fata cea mai inteligentă din Ilhéus, cu caracter și așa mai departe? Și nu-și pierduse capul de vreme ce-i făcea curte, în văzul tuturor, unui bărbat căsătorit?

Nacib s-a dus până la capătul lungii terase a barului. Cufundat în gândurile sale, s-a speriat când l-a văzut pe colonelul Melk Tavares ieșind din casă și îndreptându-se spre plajă.

— Ia uitați-vă! a exclamat.

Câțiva l-au auzit și s-au întors să se uite.

— Se duce la ei...

— O să iasă cu ceartă...

Fata l-a văzut și ea pe taică-su apropiindu-se și s-a ridicat în picioare. Probabil că sosise de pe plantație chiar atunci, nici nu-și scosese cizmele. La bar lumea părăsea mesele dinăuntru, ca să poată privi.

Inginerul a pălit când Malvina l-a anunțat:

— Taică-meu vine încoace.

— Ce facem?

Vocea îl trăda.

Melk Tavares, cu chipul întunecat, cu cravașa în mână și ochii pe fiică-sa, s-a oprit lângă ei. Ca și cum nici nu l-ar fi văzut pe inginer, nici nu s-a uitat la el. I-a spus Malvinei cu un glas ca un plesnet de bici:

— Acasă! și cravașa a pocnit sec pe cizmă.

A rămas pe loc, privindu-și fata, care mergea cu pași înceți. Inginerul nu se mișcase, cu o greutate în picioare și sudoare pe față și în palme. Când Malvina a intrat pe poartă și a dispărut, Melk a ridicat cravașa și l-a împuns pe Rômulo în piept, cu vârful de piele:

— Am aflat că ați terminat studiile pentru port, că ați telegrafiat cerând permisiunea să continuați, să rămâneți aici ca să conduceți lucrările. În locul dumneavoastră eu n-aș face asta. Aș trimite o telegramă cerând un înlocuitor și n-aș aștepta să sosească. Aveți un vapor poimâine. A retras cravașa ridicând-o apoi și vârful ei atinse ușor fața lui Rômulo. Poimâine, ăsta-i termenul pe care vi-l dau.

I-a întors spatele, privind acum spre bar, vrând parcă să afle motivul acelei mici îmbulzeli la mesele de-afară. S-a îndreptă într-acolo, curioșii s-au așezat pe scaune înnodând repede câte-o conversație și privind cu coada ochiului. Melk a sosit și l-a bătut pe umăr pe Nacib:

— Cum îți mai merge? Dă-mi un coniac.

L-a văzut pe João Fulgêncio și s-a așezat lângă el:

— Bună seara, domnule João. Am aflat că i-ai vândut niște cărți proaste fiicei mele. Vreau să te rog ceva; nu-i mai vinde nici una. Numai cărți de școală, celelalte nu sunt bune de nimic, nu folosesc decât să te-abată de la calea cea dreaptă.

Foarte calm, João Fulgêncio a răspuns:

— Eu cărțile le am de vânzare. Dacă clientul vrea să cumpere, eu îi vând. Ce înțelegeți dumneavoastră prin carte proastă? Fiica dumneavoastră a cumpărat numai cărți bune, de cei mai buni autori. Și profit de ocazie ca să vă spun că e o fată inteligentă, foarte capabilă. Trebuie s-o înțelegeți, nu trebuie s-o tratați ca pe fitecine.

— E fata mea, lăsați-o în seama mea. Pentru anumite boli, cunosc eu leacul. Cât despre cărți, bune sau rele, ea n-o să mai cumpere nici una.

— Asta e treaba ei.

— Și-a mea.

João Fulgêncio a ridicat din umeri, spălându-se parcă pe mâini de urmări. Bico-Fino a sosit cu coniacul, Melk l-a băut dintr-o înghițitură și a dat să se ridice. João Fulgêncio l-a apucat de braț:

— Ascultați-mă, colonele Melk; vorbiți cu fiica dumneavoastră cu calm și fiți înțelegător, poate o să vă asculte. Dacă o să recurgeți la violență, s-ar putea să vă căiți mai târziu.

Melk părea că face un efort să se stăpânească:

— Domnule João, dacă nu te-aș cunoaște, dacă n-aș fi fost prieten cu tatăl dumitale, nici nu te-aș fi ascultat. Las-o pe fată în seama mea. Nu obișnuiesc să mă căiesc. Oricum îți mulțumesc pentru intenție.

Pocnindu-se cu cravașa peste cizmă, a străbătut piața. Josué îl privea de la una din mese. A venit să se așeze pe scaunul pe care-l lăsase liber, lângă João Fulgêncio:

— Ce-o să facă?

— Probabil o prostie. Și-a ațintit ochii plini de bunătate asupra

profesorului. Ceea ce nu-i de mirare, dumneata nu faci atâtea? E o fată cu caracter, deosebită. Și se poartă cu ea de parc-ar fi o toantă...

Melk a intrat pe poarta casei în „stil modern”. La bar, conversația revenea la Altino Brandao, la colonelul Ramiro, la agitația politică. Inginerul dispăruse de pe banca de pe bulevard. Doar João Fulgêncio, Josué și Nacib, acesta din urmă, în picioare pe trotuar, continuau să urmărească atenți ce făcea moșierul.

În salon îl aștepta nevastă-sa, năpădită de frică. Părea chipul unei sfinte chinuite, avea dreptate negrul Fagundes.

— Unde e?

— A urcat în camera ei.

— Spune-i să coboare.

A așteptat în salon, pocnindu-se cu cravașa peste cizmă. Malvina a intrat; maică-sa a rămas în ușă. În picioare în fața lui, cu capul sus, încordată, mândră, hotărâtă, Malvina aștepta. Maică-sa aștepta și ea, cu ochi plini de spaimă. Melk umbla prin salon;

— Ce-ai de spus?

— În legătură cu ce?

— Fii respectuoasă! a țipat. Sunt tatăl tău, lasă-ți capul în jos. Știi despre ce vorbesc. Cum îmi explici această idilă? În Ilhéus nu se vorbește de altceva, până și pe plantație s-a auzit. Să nu vii să-mi spui că nu știai că este însurat, el n-a ascuns-o. Ce-ai de spus?

— La ce bun să vorbesc? Dumneata n-o să înțelegi. Aici nimeni nu mă poate înțelege. Ți-am mai spus, tată, nu o dată, că n-o să accept să mă căsătoresc cu omul ales de familie, că n-o să mă îngrop în bucătăria nici unui moșier și n-o să fiu servitoarea nici unui doctor din Ilhéus. Vreau să trăiesc în felul meu. Când o să termin colegiul, la sfârșitul anului, vreau să muncesc, să mă angajez la un birou.

— Tu n-ai voie să vrei nimic. Tu trebuie să faci ce-ți ordon eu.

— O să fac doar ce vreau eu.

— Cum?

— Ce vreau eu...

— Taci din gură, nenorocito!

— Nu țipa la mine, sunt fiica ta, nu sunt sclavă.

— Malvina! a exclamat maică-sa. Nu-i răspunde așa lui taică-tu.

Melk a apucat-o de încheietura mâinii și-a pocnit-o peste față. Malvina a urlat:

— Ei, să știi că plec cu el!

— Doamne, Dumnezeule!...

Maică-sa și-a acoperit fața cu mâinile.

— Cățea! a ridicat cravașa fără să se uite unde lovește. Pe picioare, pe fese, pe mâini, pe față, peste sâni. Din buza spartă curgea sânge; Malvina a țipat:

— Poți să mă bați. Plec cu el.

— Mai bine te omor...

Cu un brânci a trântit-o pe sofa. Ea a căzut pe burtă și din nou el a ridicat mâna, cravașa cobora și se ridica, șuierând în aer. Strigătele Malvinei răsunau în piață.

Mama implora, plângând, cu glas înfricoșat:

— Ajunge Melk, ajunge...

Apoi, pe neașteptate, a țâșnit din ușă și l-a apucat de mână:

— Nu-mi omorî fata!

S-a oprit, gâfâind. Malvina, acum, scâncea ușor pe sofa.

— În camera ta! Până la noi ordine n-ai voie să ieși.

La bar, Josué își frângea mâinile, își mușca buzele; Nacib se simțea îndurerat. João Fulgêncio clătina din cap. Restul lumii din bar rămăsese în așteptare, în tăcere. La fereastra ei, Glória a zâmbit trist.

Cineva a zis:

— N-o mai bate.

Despre fecioara de pe stânci

Stânci negre, ieșind din mare; valurile se sparg în spumă albă de coasta lor de piatră. Raci cu clești înfricoșători se ivesc din vizuini ascunse. Dimineața, puștii se cățărau sprinteni pe creste, jucându-se de-a pistolarii și coloneii. Noaptea se auzea învolburarea apei mușcând neobosită piatra. Din când în când, câte-o lumină ciudată se ivea pe plajă, se urca pe stânci, se pierdea în întuneric și reapărea pe țancuri. Negrii ziceau că sunt vrăji de-ale sirenelor, îndurerate zeițe ale apelor, dona Janaína prefăcută în foc verde. În negura nopții se auzeau suspine și gemete de dragoste. Cei mai săraci, cerșetori, vagabonzi, târfe fără adăpost făceau dragoste pe plaja ascunsă printre stânci, rostogolindu-se pe nisip. În fața lor urla marea sălbatică, în spate dormea orașul sălbatic.

O umbră, zveltă și curajoasă, escalada stâncile în noaptea fără lună. Era Malvina, desculță, cu pantofii în mână, cu privirea hotărâtă. Ceas la care fetele dorm în patul lor, visând la școală și la petreceri și la măritiș. Malvina visa cu ochii deschiși, urcând pe stânci.

Era un loc, săpat în piatră de furtuni, un soi de scaun lung cu fața spre ocean pe care se așezau îndrăgostiții cu picioarele spânzurând în hău. Valurile se spărgeau dedesubt, întindeau mâini albe de spumă, într-o chemare. Acolo s-a așezat Malvina, numărând clipele, într-o așteptare plină de neliniște.

Taică-su intrase în camera ei, tăcut și sever. Îi luase cărțile, revistele, căutase scrisori, hârtii. Nu-i lăsase decât niște ziare din Bahia și durerea, revolta în trupul biciuit, înroșit de lovituri. Biletul de dragoste „mi-am regăsit viața, bucuria

pierdută, speranța pierită, ești totul pentru mine” îl păstrase în sân. Venise și maică-sa, îi adusese de mâncare, îi dăduse sfaturi, spunându-i că ar vrea să moară. Ce viață era asta, să trăiască între un asemenea tată și-o astfel de fiică, două orgolii potrivnice, două voințe de cremene, două pumnale ridicate? Se ruga la sfinți să-i îngăduie să moară. Ah! Ca să nu vadă cum se împlinește inevitabilul destin, cum se va produce inexorabila nenorocire, își îmbrățișa fiica. Malvina i-a spus:

— Mamă, eu n-o să fiu nefericită ca dumneata.

— Nu vorbi prostii.

N-a mai spus nimic, sosise ceasul hotărâtor. O să plece cu Rômulo, o să înceapă să trăiască.

Dur, ca cea mai dură stâncă, taică-su mai degrabă s-ar fi lăsat omorât decât înduplecat. Când era mică, pe plantație, auzise povestindu-se multe întâmplări. Din timpul luptelor, despre nopțile petrecute pe drumuri cu oameni înarmați conduși de taică-su. Pe urmă văzuse. Pentru o prostie, niște vite ce fugiseră rupând îngrăditura și intrând pe terenurile lor, se luptaseră cu familia Alves, vecini de moșie cu ei. Schimburi de vorbe, vanități rănite și începuse lupta. Încăierări, pistolari, împușcături, din nou sânge. Malvina îl mai vedea și-acum pe unchiu-su Aluísio, sprijinindu-se de peretele casei cu umărul sângerând. Mult mai tânăr decât Melk, slăbuț și vesel, era un bărbat drăguț. Îi plăceau animalele, caii, vacile, creștea câini, cânta prin casă, o lua în cârcă pe Malvina, se juca cu ea, iubea viața. Era în luna iunie. În loc de focuri de sărbătoare, de petarde și artificii, împușcături pe drum, pândari în spatele copacilor. Chipul chinuit al mamei, așa o cunoscuse Malvina dintotdeauna. Din nopțile fără somn. Dinainte de-a se fi născut, de pe vremea marilor încăierări. Tremurând în fața lui Melk, a poruncilor sale urlate, a voinței sale pe care i-o impunea.

Îngrijea umărul unchiului, unde-l lovise glonțul. Melk spusese doar:

— Doar pentru asta te-ai întors? Și oamenii?

— S-au întors cu mine...

— Și eu ce ți-am spus?

Aluísio îi privise cu ochi rugători, nu răspunsese.

— Ce ți-am spus eu? Indiferent ce se-ntâmplă să nu părăsești poiana. De ce-ai plecat?

Mâna mamei tremura îngrijind rana; unchiul era slăbuț, nu se născuse pentru lupte și împușcături în noapte. Lăsase capul în jos.

— Te întorci. Cu oamenii. Chiar acum.

— O să atace din nou.

— Nici nu vreau altceva. Când o să atace, mai vin cu niște oameni, îi lovesc prin spate și termin cu ei. Dacă n-ai fi fugit la prima împușcătură i-aș fi terminat deja.

Unchiu-su a fost de acord. Malvina privea. Aluísio a încălecat pe cal, a

privit casa, veranda, ograda adormită, câinii lătrând. Privire lungă, ca pentru ultima oară. Pleca împreună cu oamenii; ceilalți erau acolo, așteptând. Când au răsunat împușcăturile, taică-su a ordonat:

— Haideți!

Se întorsese victorios, sfârșise cu familia Alves. Pe cal, de-a curmezișul, trupul unchiului. Era un om drăguț, vesel.

De la cine moștenise Malvina această dragoste de viață, această sete de a trăi, oroarea de a se supune, de a-și pleca capul, de-a vorbi încet în prezența lui Melk? Poate chiar de la el. Viața de umilință a mamei tremurând în fața lui Melk, dându-și acordul la toate afacerile, fără să fie consultată. El sosea și spunea poruncile:

— Pregătește-te. Azi mergem la biroul lui Tonico să semnăm un act.

Ea nici nu întreba ce fel de act, ce se cumpăra sau se vindea, nici nu încerca să știe. Bucuria ei era biserica. Melk avea toate drepturile, hotăra totul. Mama îngrijea casa, era singurul ei drept. Tata umbla prin cabarete, pe la bordeluri, cheltuind cu țiitoarele, jucând prin hoteluri, prin baruri, bând cu prietenii. Mama stingându-se și ascultând și supunându-se. Ofilită și umilită, încuviințând totul, își pierduse voința, nici fiică-sii nu-i mai spunea nimic. Malvina jurase, de cum se făcuse mai mare, că ea n-o să fie așa. N-o să se supună. Melk îi făcea chefurile, uneori o privea gânditor. Se recunoștea, în anumite detalii, în dorința ei de a fi cineva, îi cerea să fie ascultătoare. Când ea îi spusese că o să facă gimnaziul și că pe urmă o să intre la facultate, decretase:

— Nu vreau fată doctor. Te duci la Colegiul Călugărițelor, să înveți să coși, să socotești, să citești, să cânți la pian. N-ai nevoie de altceva. Femeia care vrea să ajungă savantă e nerușinată, femeie care vrea s-apuce pe calea pierzaniei. Văzuse ce înseamnă viața femeilor căsătorite, viața maică-sii. Supuse stăpânului. Mai rău decât călugărițele. Malvina își jurase că niciodată, niciodată, nici în ruptul capului n-o să se lase înlănțuită. Stăteau de vorbă în curtea colegiului, tinere și vesele, fete de părinți bogați. Cu frații la Bahia, la gimnaziu și facultăți. Care primeau sume de bani lunare și aveau dreptul să cheltuiască și să facă tot ce voiau. Ele n-aveau pentru sufletul lor decât această perioadă scurtă a adolescenței. Reuniunile de la *Clubul Progresso*, amoruri fără urmări, bilețele de dragoste, sărutări timide la matineele de cinema și uneori mai prelungi la poarta dinspre grădină. Într-o zi, tatăl sosea cu un prieten, iubirea se sfârșea și începea logodna. Dacă nu voia, tatăl o obliga. Se întâmpla ca vreuna să se mărite cu iubitul, când băiatul era pe placul părinților. Dar situația era aceeași. Bărbat ales și adus de tată sau logodnic ales de soartă, tot una era. După ce se mărita, nu mai era nici o diferență. El era stăpânul, seniorul ce făcea legea și trebuia să i te supui. Ei aveau toate drepturile, ele datoria, respectul. Păzitoare ale onoarei familiei, ale numelui bărbatului, purtând răspunderea casei și a copiilor.

Mai mare decât ea, înaintea ei la colegiu, Clara devenise prietenă intimă cu Malvina. Chicoteau amândouă, şuşotind în curte. Nu se mai văzuse fată mai veselă, mai plină de viaţă, de o frumuseţe sănătoasă, dansatoare de tangou şi visând aventuri. Atât de pasională şi romantică, rebelă şi hotărâtă! S-a căsătorit din dragoste, cel puţin aşa gândea. Soţul ei nu era moşier cu mentalitate înapoiată. Era doctor în drept şi recita versuri. Şi totul fusese la fel. Ce se întâmplase cu Clara, unde era, unde îşi ascunsese veselia, elanurile, unde-şi îngropase planurile, proiectele? Se ducea la biserică, îngrijea de casă, făcea copii. Nici nu se mai farda, doctorului nu-i plăcea.

Aşa fusese întotdeauna şi-aşa era în continuare, de parcă nu se transformase nimic, de parcă viaţa nu se schimbase şi nu se dezvoltase oraşul. La colegiu le emoţiona povestea Ofenísiei, fecioara familiei Avila, moartă de iubire. Nu-l iubise pe baron, îl respinsese pe proprietarul de fabrici. Fratele ei, Luís Antônio, îi aducea pretendenţi. Ea îl visa pe împărat.

Malvina ura meleagurile astea, oraşul cu şuşoteli şi bârfeli. Ura viaţa asta şi pornise să lupte contra ei. A început să citească. João Fulgêncio o călăuzea, îi recomanda cărţi. A descoperit altă lume, dincolo de Ilhéus, unde viaţa era frumoasă, unde femeia nu era roabă. Marile oraşe, unde putea să muncească, să-şi câştige pâinea şi libertatea. Nu se uita la bărbaţii din Ilhéus. Iracema îi spunea „fecioara de bronz”, titlul unui roman, pentru că n-avea iubiţi. Josué îi făcea curte, venise din altă parte, scria sonete, le publica în ziare, „Dedicat indiferentei M...” Iracema le citea în curtea colegiului, cu glas tare. Odată, când un soţ înşelat îşi omorâse soţia, Malvina stătuse de vorbă cu el, se născuse o scurtă poveste de iubire. Poate, cine ştie, era altfel? Era, însă, la fel. Imediat a vrut să-i interzică să se machieze, să renunţe la prietenia cu Iracema – „toată lumea o vorbeşte, nu e pentru tine” –, să meargă la o petrecere acasă la colonelul Misael, la care el nu fusese invitat. Şi toate astea, în mai puţin de o lună.

În Ilhéus nu-i plăcea decât casa cea nouă, construită după un model ales de ea într-o revistă din Rio. Taică-su îi făcuse pe plac, lui îi era totuna. Mundinho Falcão îl adusese pe arhitectul ăla ţicnit, fără lucru la Rio, şi ea era încântată de casa lui Mundinho. Şi pe el îl visase. Şi da, el era deosebit, el putea s-o smulgă de acolo, s-o ducă în altă parte, în locurile descrise de romanele franţuzeşti. În cazul Malvinei nu era vorba de dragoste, de pasiune gata să izbucnească. L-ar fi iubit pe cel care i-ar fi oferit dreptul la viaţă, care ar fi eliberat-o de groaza că va avea soarta tuturor femeilor din Ilhéus. E preferabil să ajungi fată bătrână, îmbrăcată în negru, în poarta bisericii. Dacă nu voiai să mori ca Sinhàzinha, împuşcată.

Mundinho s-a retras de îndată ce a simţit că este interesată de el, Malvina a suferit, era o speranţă pierdută. Josué devenise imposibil, exigent şi autoritar. Atunci sosise Rômulo şi traversase piaţa în costum de baie, tăind valurile cu mişcări largi. Acesta da, gândea altfel. Fusese nefericit, nevastă-sa era nebună. Îi

vorbise de Rio, ce conta căsătoria, simple convenții? Ea putea să muncească, să-l ajute, să-i fie iubită și secretară, să facă facultate, dacă așa voia, să fie independentă, să nu-i lege decât iubirea. Ah! Cât de intens trăise lunile astea. Știa că tot orașul bârfește, că la colegiu nu se vorbește de altceva, câteva prietene se îndepărtaseră de ea, prima fusese Iracema. Ce conta? Se întâlnea cu el pe bulevardul dinspre plajă, conversații de neuitat. La matinee, la cinema se sărutau cu furie, el spunea că renăscuse de când o cunoscuse. Melk era pe plantație și în unele nopți – când toată casa dormea – Malvina venea să-l întâlnească pe stânci. Se așezau pe jilțul săpat în piatră, mâinile inginerului i se plimbau pe corp. El îi șoptea rugăminți cu respirația întretăiată. De ce nu acum, acolo, pe plajă? Malvina voia să plece din Ilhéus. Când o să plece, o să fie a lui. Făceau planuri de fugă.

În camera ei, bătută și prizonieră, citea în ziarele din Bahia: „Un scandal a zguduit înalta societate din Italia. Prințesa Alexandra, fiica Infantei Dona Beatriz de Spania și a prințului Vitorio, a plecat din casa părinților ca să trăiască singură și se angajase casieră la o casă de modă. Aceasta, deoarece tatăl ei voia s-o mărite cu bogatul Duce Umberto Visconti de Modrome din Milano, iar ea era îndrăgostită de plebeul Franco Martini, industriaș”. Parcă fusese scris pentru ea. Cu un capăt de creion, pe marginea ziarului a scris biletul pentru Rômulo, stabilind întâlnirea. Servitoarea a dus biletul la hotel și i l-a dat în mână. Dacă voia, în noaptea aceea o să fie a lui. Pentru că acum se hotărâse definitiv: o să plece de-acolo, va începe să trăiască. Singura problemă care o reținuse – și de-abia acum își dăduse seama – era că voia să-l facă pe taică-su să sufere. Și ce-o să mai sufere! Dar acum, nu-i mai păsa.

Așezată pe piatra umedă, cu picioarele deasupra hăului, Malvina așteaptă. Pe plaja tăinuită, gemetele perechilor. Pe țancuri, joacă focurile morților. Tot planul e pus la punct până la ultimul amănunt. Malvina așteaptă nerăbdătoare. Valurile se sparg jos, spuma zboară. De ce nu vine? Ar fi trebuit să sosească înaintea ei, în bilețel Malvina scrisese ora exactă. De ce nu vine?

La *Hotel Coelho*, cu ușa zăvorâtă și soneria oprită, Rômulo Vieira, competentul inginer de la Ministerul Drumurilor și al Lucrărilor Publice tremura de frică. Întotdeauna fusese idiot când era vorba de femei. Se vâra în încurcături și ieșea prost. Nu se îndrepta. Făcea curte fetelor necăsătorite, la Rio de-abia scăpase de furia unor frați violenți ai unei Antonieta cu care se tot întâlnea. Se uniseră toți patru ca să-i dea o lecție. De-asta acceptase să vină la Ilhéus, jurându-se că nici măcar n-o să se mai uite vreodată la fete de măritat. Misiunea asta la Ilhéus era o adevărată mană. Punea niște bani deoparte și, pe lângă asta, Mundinho Falcão îi asigurase o substanțială primă dacă lucrează repede și face un raport cerând trimiterea urgentă a dragelor. Așa făcuse și aranjase cu Mundinho să ceară la minister să conducă el lucrările de amenajare și dragare a radei. Exportatorul îi promisese o primă și mai mare când prima navă străină va intra în port. Și că-l va

ajuta să fie promovat. Ce-şi putea dori mai mult? Şi cu toate astea, se încurcase cu o fată nemăritată, o pipăia prin cinematografe şi-i făcea promisiuni imposibile. Rezultatul: trebuise să telegrafieze, cerând să fie înlocuit; discuţia cu Mundinho fusese neplăcută, îl asigurase că, de cum va sosi la Rio, nu-l va slăbi pe ministru până ce nu vor fi trimise dragele şi remorcherele. Era tot ce putea face. Ceea ce nu putea face era să rămână în Ilhéus, să fie biciuit în stradă sau să-l găurească un glonţ în întunecimea nopţii. Apoi, se zăvorâse în cameră, n-o să iasă decât ca să ia vaporul. Şi nebuna care-i dădea întâlnire la stânci; el nici nu credea că Melk se întorsese imediat pe plantaţie, unde recolta era pe sfârşite. O nebună, aşa avea el mania ţicniţilor, se-ncurca cu de-astea...

Malvina aştepta sus pe stânci. Jos valurile o chemau. N-o să vină; încă de-aseară era mort de frică, acum înţelegea ea. Privea spuma zburând, apele o chemau, pentru o clipă s-a gândit să se arunce. Ar sfârşi cu toate. Dar voia să trăiască, să plece din Ilhéus, să muncească, să fie cineva, avea o lume de cucerit. Ce câştigă dacă moare? Aruncă în valuri planurile făcute, iubirea seducătoare a lui Rômulo, vorbele şi biletul pe care îl scrisese la câteva zile după ce debarcase. Malvina îşi dădea seama de greşeala făcută; ca să plece de-aici nu vedea decât o cale: la braţul unui bărbat, soţ sau amant. De ce? Nu însemna asta că Ilhéus-ul o influenţează, făcând-o să nu se încreadă în ea însăşi? De ce să plece cu ajutorul cuiva, făcând un compromis, rămânând atât de îndatorată? De ce să nu plece pe propriile-i picioare, singură, să cucerească lumea? Aşa o să plece. Nu pe poarta morţii. Voia să trăiască cu ardoare, liberă ca marea fără hotare. Şi-a luat pantofii, a coborât stâncile şi a început să schiţeze un plan. Se simţea uşurată. Cel mai bun lucru fusese că el nu venise; cum ar fi putut trăi cu un bărbat laş?

Despre iubirea eternă sau despre Josué trecând prin ziduri

În acea serie de sonete dedicate „indiferentei, ingratei, mândrei, orgolioasei M”... tipărite cu italice în citita coloană cu aniversări, botezuri, morţi şi căsătorii din *Diário de Ilhéus*, Josué afirmase în siluite rime, de mai multe ori, caracterul etern al iubirii lui disprețuite. Multiple calităţi, care mai de care mai formidabile, caracterizau pasiunea profesorului, dar, dintre toate, mai ales caracterul său etern era trâmbiţat cu corp zece în paginile ziarului. Eternitate plină de sudoare, pentru care profesorul număra alexandrini şi decasilibi, căutând rime. Iubirea lui creştea tot mai mult, devenise veşnică şi nemuritoare în înflăcărată redundanţă, când, în sfârşit, în tulburarea produsă de asasinarea Sinhàzinhei şi a lui Osmundo, orgoliul Malvinei se frânsese şi începuse iubirea lor. A fost perioada poemelor lungi, exaltând amorul acela pe care nici moartea, nici trecerea veacurilor nu-l vor distruge vreodată. „Etern ca însăşi eternitatea”, „mai mare decât spaţiile cunoscute şi necunoscute, mai nemuritor decât zeii nemuritori” scria

profesorul și poetul.

Din convingere și forțat de împrejurări – dacă ar fi fost să rimeze și să respecte metrica în poemele lungi, nu i-ar fi ajuns timpul –, Josué aderase la faimoasa „Săptămână a Artei Moderne” din Sao Paulo, ale cărei ecouri revoluționare soseau în Ilhéus cu trei ani întârziere. Acum își declara dragostea pentru Malvina și pentru poezia modernă eliberată de lanțurile rimei și metricii, cum spunea el în discuțiile literare de la *Papetăria Modêlo*, cu Doctorul, João Fulgêncio și Nhô-Galo, sau cu Ari Santos, la *Asociația Rui Barbosa*. Și mai puțin trudnică, pentru că nu mai trebuia să numeri silabe și să cauți rime. Și, pe lângă toate astea, casa Malvinei nu era în „stil modern”? Suflete gemene până și în gusturi, gândea el.

Extraordinar a fost faptul că această eternitate de dimensiunile eternității înseși, această nemurire mai mare decât nemurirea tuturor zeilor la un loc, reușise să crească și mai mult, într-o proză pamfletară, când fata rupsese cu iubirea lui și începuse scandalul cu Rômulo. Larg era sufletul înțelegător al lui Nacib, când ținea tovărășie la bar tristeții profesorului. Solidari, și puțin curioși, prietenii de la papetărie și de la *Asociație*. Dar durerea lui Josué veni să se sprijine, în mod inexplicabil, de umărul castilian și anarhist al cizmarului Felipe. Pantofarul spaniol era singurul filozof din oraș cu o părere formată despre societate și viață, femei și popi. Părere foarte proastă, de altfel. Josué i-a devorat broșurile cu coperte roșii, a abandonat poezia și a început o fecundă carieră de prozator. O proză grețoasă și revendicativă; Josué trecuse la anarhism cu trup și suflet, ajunsese să urască societatea existentă, să facă elogiul bombelor și al dinamitei regeneratoare, să clameze răzbunarea contra tuturor. Doctorul îi lăuda stilul înaripat. În fond, toată această exaltare tenebroasă era îndreptată împotriva Malvinei. Afirma că este deziluzionat pentru totdeauna de lume, mai ales de frumoasele fete de moșieri, râvnite partide. „Nu sunt decât niște curviștine...” scuipa, văzându-le trecând tinere, în uniformele de la Colegiul Călugărițelor, sau ispititoare, în rochii elegante. Dar iubirea ce o închinase Malvinei, ah!, aceasta continua să fie eternă, în proză exaltată, nu se va stinge niciodată în pieptul lui și, dacă nu-și lua viața de disperare, era pentru că își propusese să schimbe cu pana lui societatea și inimile femeilor.

În mod logic, ura lui contra fetelor din înalta societate, fundamentată pe ideologia confuză a broșurilor, l-a apropiat de femeile din popor. Când s-a îndreptat, pentru prima oară, spre solitara fereastră a Glóriei – într-un splendid gest revoluționar, unicul act militant din fulminanta lui carieră politică, gândit și dus la capăt, de altfel, înainte de a fi aderat la anarhism –, o făcuse cu intenția de a-i arăta Malvinei gradul de nebunie la care ajunsese din cauza nerușinatelor flecăreli ale fetei cu inginerul. Fără nici un efect asupra Malvinei; ea nici nu ajunsese să-și dea seama, atât de îmbătată era de vorbele lui Rômulo... Dar cu puternice repercusiuni în societatea orașului. Gest temerar și necuviincios, care nu devenise centrul

comentariilor tuturor datorită unor întâmplări ca iubirea dintre Malvina și Rômulo, incendierea exemplarelor din *Diário de Ilhéus* și chelfăneala slujbașului de la primărie.

Felipe îl felicitase pentru actul curajos. Așa începuse prietenia lui cu cizmarul. Josué lua broșurile acasă, în camera de deasupra *Cinematografului Vitoria*. O disprețuia pe Malvina, păstrându-i, totuși, o iubire veșnică și nemuritoare, de care nu era demnă. O cânta pe Glória, victimă a societății, cu puritatea ei pătată, violentată cu forța, desigur, și expulzată din societate. Era o sfântă. Toate astea le scria – fără nume, bineînțeles – într-o proză vehementă ce umplea caiete întregi. Și cum nimic din toate astea nu era doar teatru, Josué suferea cu adevărat și își imagina că va provoca în Ilhéus supreme scandaluri. Să strige pe străzi interesul lui pentru Glória, dorința pe care i-o stârnea – iubirea lui era însă Malvina –, respectul pe care îl merita. Să stea de vorbă cu ea la fereastră, să se plimbe de braț pe stradă, s-o ducă să locuiască în modesta cămăruță unde scria și se odihnea. Să trăiască cu ea, o viață de stigmatizați, rupți de societate, expulzați din casele onorabile, și să azvârle oroarea asta în fața Malvinei, strigând: „Vezi la ce m-ai dus? Tu ești vinovată!”.

Toate astea i le-a spus lui Nacib, în timp ce bea la bar. Arabul a făcut ochii mari, crezându-l cu sfințenie. El însuși nu se gândea să dea dracului tot și să se însoare cu Gabriela? N-a spus nici că-i bine, nici că-i rău, doar a prezis:

— O să fie o revoluție.

Asta dorea Josué. Glória, însă, s-a retras de la fereastră zâmbind, când el s-a îndreptat într-acolo pentru a doua oară. Pe urmă, i-a trimis un bilet, cu un scris groaznic și o ortografie și mai groaznică, printr-o servitoare. Îmbibat în colonie, spunea la sfârșit: „Scuze pentru ștersături”. Erau într-adevăr multe și biletul era greu de citit. Nu trebuia să se apropie de fereastră, o să afle colonelul, până la urmă, și era periculos. Cu atât mai mult, zilele astea, când urma să vină și avea să tragă la ea. Imediat după ce va pleca bătrânul, ea o să-l înștiințeze cum s-ar putea întâlni.

O nouă lovitură pentru Josué. Le-a cufundat laolaltă, în același dispreț, pe fetele din înalta societate și pe femeile din popor. Norocul lui că Glória n-a citit *Diário de Ilhéus.* Pentru că în paginile sale batjocorea prudența Gloriei: „Le scuip pe femei, bogate și sărace, nobile și plebee, virtuoase și ușuratice. Sunt stăpânite doar de egoism, de interesul josnic”, și o vreme, ocupat să spioneze dragostea Malvinei, dedicându-se suferinței, scrisului, batjocurii și trăirii rolului atât de romantic de îndrăgostit disprețuit, nici măcar n-a mai privit spre fereastra solitară. O asedia pe Gabriela, îi scria versuri, într-o provizorie revenire la poezia rimată, îi oferea cămăruța lui, săracă în privința confortului, dar bogată în artă. Gabriela zâmbea, îi plăcea asculte.

Dar în după-masa în care Melk o bătuse pe Malvina, Josué a văzut chipul

trist al Glóriei, trist pentru fata snopită în bătaie, trist pentru Josué părăsit, trist pentru ea însăşi în reînnoita-i singurătate. I-a scris îndată un bilet, a trecut pe lângă fereastră şi l-a lăsat acolo.

Câteva nopţi după aceea, când tăcerea învăluia piaţa, ultimii noctambuli se adunaseră pe la case, intra pe poarta grea întredeschisă. O gură i-a zdrobit gura, nişte braţe i-au cuprins umerii lui slabi şi l-au tras înăuntru. A uitat de Malvina, iubirea lui eternă, nemuritoare.

Când a sosit aurora şi odată cu ea ora plecării, mai înainte ca matinalii să înceapă să se îndrepte spre hala de peşte, când ea i-a întins buzele avide pentru ultimele sărutări ale nopţii de foc şi miere, el i-a vorbit de planurile sale: cu ea de braţ pe stradă, înfruntând societatea, locuind amândoi în cămăruţa de deasupra *Cinematografului Vitoria*, într-o sărăcie ascetică, dar milionari în privinţa iubirii... Casă ca aceea, lux şi servitoare, parfumuri şi bijuterii nu-i putea oferi, nu era plantator de cacao. Modest profesor cu venituri reduse. Dar dragoste... Glória nici nu l-a lăsat să-şi termine romantica propunere:

— Nu, băiatul meu, nu. Asta nu se poate. Ea voia ambele lucruri: amor şi confort. Josué şi Coriolano. Ştia dintr-o experienţă trăită ce înseamnă mizeria, gustul amar al sărăciei. Ştia şi cât de nestatornici sunt bărbaţii. Voia să fie al ei, dar în taină, aşa încât colonelul Coriolano să nu ajungă să afle ceva sau să devină bănuitor. Să vină noaptea târziu şi să plece în zori. Făcându-se că n-o vede la fereastră, nici să n-o salute măcar. Era chiar mai bine aşa, avea savoarea păcatului, un aer de mister.

— Dacă află bătrânul, sunt pierdută. Nici o precauţie nu e de prisos.

Pasionată, da, cum să se îndoiască după noaptea aceea de jar arzător, când fusese iapă şi căţea în călduri? Şi totuşi, calculată şi prudentă, riscând cât mai puţin posibil, dorind să păstreze totul. Riscul exista tot timpul, dar trebuiau să-l reducă pe cât puteau.

— O să-l fac pe băieţaşul meu s-o uite pe fata cea rea...

— Am şi uitat-o...

— Vii la noapte? Te aştept...

Nu aşa visase povestea lui cu Glória. Dar la ce bun să-i spună că n-o să se întoarcă? Chiar în clipa aceea, rănit încă de ştiinţa cu care ea calcula riscurile iubirii şi cum să le îndepărteze, de experienţa ei rece cu care îl făcea să accepte rămăşiţele de la masa colonelului, Josué simţea că în mod inevitabil se va întoarce. Era legat de acel pat de spaime şi străfulgerări. Începea o altă iubire.

Era ceasul să plece, să se strecoare pe poartă, să doarmă câteva minute înainte de-a se înfrunta cu puştii, la opt, la ora de geografie. Ea a descuiat un sertar şi a scos o hârtie de o sută de mii de reali:

— Voiam să-ţi dau ceva, ceva de care să te foloseşti ca să-ţi aminteşti de mine toată ziua. Eu nu pot să mă duc să cumpăr, oamenii ar bănui. Cumpără pentru

mine.

A vrut să refuze cu un gest mândru. Ea l-a mușcat de ureche:

— Cumpără-ți niște pantofi; când o să mergi o să te gândești că mă calci pe mine. Nu spune nu, te rog eu.

Văzuse talpa găurită a pantofului negru.

— Nu costă decât treizeci de mii de reali...

— Cumpără-ți și ciorapi... gemea în brațele lui.

La papetărie, după-masă, mort de somn, Josué a anunțat întoarcerea definitivă la poezie, acum senzuală, cântând plăcerile cărnii. Și a adaugat:

— Dragostea eternă nu există. Chiar și cea mai pură pasiune are o viață anume. Când îi bate ceasul, se sfârșește și se naște altă iubire.

— Tocmai de-asta iubirea e eternă, a conchis João Fulgêncio. Pentru că se reînnoiește. Se sfârșesc pasiunile, dar rămâne dragostea.

La fereastra ei, triumfătoare și alintându-se, Glória le zâmbea condescendentă fetelor bătrâne. Nu mai invidia pe nimeni, singurătatea se sfârșise.

Cântecul Gabrielei

Așa, îmbrăcată în rochie de mătase, încălțată cu pantofi și ciorapi și toate celelalte, părea fată de bogătaș, de familie înstărită. Dona Arminda bătea din palme.

— În Ilhéus nu-ți ajunge nimeni nici la degetul mic. Nici femeie măritată, nici domnișoară, nici prostituată. Nimeni.

Gabriela se învârtea în fața oglinzii, admirându-se. Era plăcut să fii frumoasă: bărbații înnebuneau, îi șopteau vorbe cu glas gâtuit. Îi plăcea să le asculte, când le spunea un tânăr.

— Domnu' Josué voia să mă mut la el, închipuie-ți! E-un băiat așa de drăguț...

— N-are nici după ce bea apă, profesor pentru copii. Nici să nu te gândești la așa ceva, ai de-unde alege.

— Nu mă gândesc. Nu vreau să locuiesc cu el. Nici dac-ar fi...

— Ai destui colonei care te iubesc, fără să-l mai socotim pe judecător. Ca să nu mai vorbim de domnul Nacib; ăsta e mort...

— Nu știu de ce... a surâs. E-așa de bun domnu' Nacib. Acum îmi face tot timpul cadouri. Prea multe cadouri... Nu e bătrân deloc... Atâtea lucruri, de ce? Pentru că e așa bun...

— Să nu te sperii când o să te ceară de nevastă...

— N-are nevoie, de ce să mă ceară? Nu-i nevoie.

Nacib descoperise că are un dinte cariat și o trimisese să și-l trateze, să-și pună un dinte de aur. Alesese chiar el dentistul (își amintea de Osmundo și de

Sinhàzinha), un bătrân scheletic de pe strada portului. De două ori pe săptămână, după ce trimitea gustările și pregătea cina pentru Nacib, se ducea la dentist îmbrăcată în rochie de mătase. Era aproape gata, dintele era tratat, ce păcat. Străbătea orașul, unduindu-și trupul, privea vitrinele, străzile pline de lume, de care se atingea în trecere. Auzea lumea vorbind, fraze galante, îl vedea pe domnul Epaminondas măsurând pânzeturi, vânzând stofe. La întoarcere se oprea la bar, plin la ora aceea a aperitivului. Nacib se burzuluia:

— De ce-ai venit?

— Am trecut doar să văd...

— Pe cine să vezi?

— Pe domnu' Nacib...

Nu trebuia să mai spună ceva, el se topea de tot. Domnișoarele bătrâne priveau, bărbații priveau, părintele Basílio venea de la biserică și îi dădea binecuvântarea:

— Dumnezeu să te binecuvânteze, trandafirul meu de Ierihon.

Nu știa ce înseamnă, dar era plăcut. Ziua de mers la dentist era plăcută. În sala de așteptare începea să se gândească. Domnul colonel Manuel das Onças – ce nume caraghios! –, babalâc încăpățânat, îi trimisese vorbă că, dacă vrea, trecea pe numele ei o moșie gata plantată, negru pe alb, la notar. O plantație. Dacă domnul Nacib n-ar fi atât de bun și bătrânul atât de bătrân, ar accepta. Nu pentru ea, la ce i-ar folosi? Plantație, pentru ce? Pentru ea, nu voia... Dar ca să i-o dea lui Clemente, el dorea atât de mult... Pe unde umbla Clemente? O mai fi pe plantația tatălui acelei fete frumoase cu inginerul? Ce rău c-a bătut-o cu biciul, biata de ea. Ce rău făcuse? Dacă ar avea o plantație, i-ar da-o lui Clemente. Ce grozav ar fi... Dar domnu' Nacib ar înțelege și n-o să-l lase fără bucătăreasă. Dacă n-ar insista, ar putea accepta. Bătrânul era urât, dar petrecea o grămadă de timp pe plantații, și în timpul ăsta, domnul Nacib putea veni s-o consoleze, să se culce cu ea...

Atâtea prostii la care se gândea. Uneori era bine să gândești, alteori, nu. Nu-i plăcea să se gândească la ele, la lucruri triste. Dar dintr-odată îi veneau în minte. Cei ce muriseră pe drum, unchiu-su printre ei. Bietul de unchiu-su; o bătea când era mică. Se vârâse în patul ei când era copilă încă. Mătușa îi smulgea părul, înjura, el o îmbrâncea, îi dădea scatoalce. Dar nu era rău; era prea sărac, nu putea fi bun. Să se gândească la lucruri vesele, asta-i plăcea. Să se gândească la balurile de pe plantație, bătând pământul cu picioarele desculțe. La orașul iluminat unde se dusese când murise mătușă-sa, în casa aceea atât de bogată, cu oameni mândri, să se gândească la Bebinho. Asta era plăcut.

Unii oameni nu vorbeau decât despre lucruri triste. Ce tâmpenie... Dona Arminda avea zile din astea; se trezea cu fața la cearșaf, și veneau supărările, necazurile, bolile. Nu mai vorbea de altceva. Se trezea bine dispusă, era o plăcere s-o asculți. Parcă mușcai dintr-o prăjitură cu unt, gustoasă, s-o mănânci din ochi.

Povestea tot felul de lucruri, despre naşteri, despre copii nou-născuţi. Asta era plăcut.

Dintele pus, ce păcat! Dinte de aur. Domnul Nacib era un sfânt, îi plătea dentistul fără să-i fi cerut ea. Era un sfânt, îi făcea atâtea cadouri, pentru ce?

Când o vedea la bar, o certa. Era gelos. Ce nostim...

— Ce cauţi aici? Du-te acasă...

Se ducea acasă. Îmbrăcată în rochia de mătase, cu pantofi în picioare, ciorapi şi toate cele. În faţa bisericii, în piaţă, copiii se zbenguiau în cerc. Fetele lui domnu' Tonico, cu părul atât de blond că părea de porumb. Copiii procurorului, cel cu braţul bolnav, copiii zdraveni ai lui João Fulgêncio şi finii părintelui Basílio. Şi negrişorul Tuísca, în mijlocul horei, cântând şi ţopăind.

„Trandafirul a căzut la pat
garoafa să-l vadă a venit,
trandafirul a leşinat
garoafa pe plâns s-a pornit."

Gabriela mergea, cântecul acela îl cânta şi ea când era mică. S-a oprit să asculte şi să vadă cum se-nvârte hora. Înainte de-a muri taică-su şi maică-sa, înainte de-a se muta la unchiu-su. Ce frumuseţe! Picioarele micuţe ţopăind pe pământ. Picioarele ei se revoltau, voiau să danseze. Nu putea să reziste, grozav îi plăcea să se prindă în horă. Şi-a azvârlit pantofii pe trotuar şi a alergat spre copii. De o parte Tuísca, de cealaltă parte, Rosinha. Se roteau în piaţă, cântând şi dansând.

„Palmierul, palmier, palm e
Piciorul, picior, picior.
Ne-nvârtim şi ne-nvârtim...
Racul tot un peşte e".

Să cânte, să se învârtească, să bată din palme. Gabriela copil.

Despre flori şi glastre

Lupta politică a ajuns şi la alegerile de la Confreria São Jorge, în plină catedrală. Mult dorise episcopul să împace cele două curente, să repete ceea ce făcuse Ataúlfo Passos. I-ar fi plăcut să-i vadă reuniţi în jurul altarului sfântului războinic pe credincioşii clanului Bastos şi pe entuziaştii lui Mundinho. Dar cât de episcop era el, cu potcap purpuriu, n-a reuşit.

Adevărul este că Mundinho nu lua în serios istoria asta cu confreria. Plătea în fiecare lună şi cu asta, basta. I-a spus episcopului că e dispus să voteze, dacă

trebuie să voteze, pe cine îi indica el. Doctorul, însă, care viza președinția, s-a opus. A început să tragă sforile. Doctorul Maurício Caires candida pentru a fi reales. Și îi datora asta mai ales inginerului.

În oraș avusese un ecou puternic zbuciumatul sfârșit al idilei. Deși dialogul de pe țărm între Melk și Rômulo nu fusese auzit de nimeni, existau cel puțin vreo zece versiuni, care mai de care mai violentă și mai fără pic de simpatie față de inginer. Îl puseseră până și să cerșească milă în genunchi, lângă bancă, pe bulevard. Îl transformaseră într-un monstru imoral, cu vicii de nemărturisit, ademenind femeile, pericol înspăimântător pentru familiile din Ilhéus. *Jornal do Sul* îi consacrase unul dintre cele mai lungi articole ale sale – toată pagina întâi cu continuare pe a doua – și dintre cele mai grandilocvente. Morala, Biblia, onoarea familiilor, demnitatea familiei Bastos, viața lor exemplară, depravarea tuturor celor din opoziție, începând cu șeful lor. Anabela și imperativul de a ține Ilhéus-ul departe de degradarea tradițiilor ce avea loc în lume făceau din acest articol o pagină antologică. Ba chiar mai multe pagini.

— Pentru o Antologie a Imbecilității... spusese Căpitanul.

Pasiune politică. Pentru că în Ilhéus îl savuraseră mai ales domnișoarele bătrâne, când doctorul Maurício Caires repetase mari extrase din articol în discursul rostit cu prilejul realegerii ca președinte al confreriei: „...aventurieri veniți din centrele corupției, sub pretextul unor discutabile și inutile lucrări, vor să pervertească sufletul incoruptibil al poporului din Ilhéus...”. Inginerul devenise simbolul depravării, al ruinei morale. Poate că asta se datora mai ales faptului că fugise, speriat, tremurând de frică, în camera de la hotel, îmbarcându-se pe ascuns, fără să-și ia măcar rămas-bun de la prieteni.

Dacă ar fi reacționat, ar fi luptat, cu siguranță c-ar fi găsit sprijin. Antipatia pentru el n-o atingea pe Malvina. E clar că se bârfea despre idila lor, sărutările de la cinema și la poartă, ba erau și unii care se îndoiau de virginitatea ei. Dar poate pentru că se știa că fata îl înfruntase cu capul sus pe taică-su turbat, strigând la el când o lovea cu cravașa, fără să se plece, orașul simpatiza cu ea. Când, după câteva săptămâni, Melk a dus-o la Bahia, ca s-o interneze la Colegio das Mercês, mai multă lume a condus-o în port, chiar și câteva colege de la Colegiul Călugărițelor. João Fulgêncio i-a adus o pungă cu bomboane, i-a strâns mâna și i-a spus:

— Curaj!

Malvina a zâmbit, privirea ei glacială și trufașă a dispărut, odată cu poza ei de statuie. Niciodată nu fusese așa frumoasă. Josué nu venise în port, dar îi mărturisise lui Nacib, la tejghea la bar:

— Eu am iertat-o. Era zglobiu și vorbăreț, deși cu obrajii mai scobiți și cu cearcăne negre, enorme.

Nhô-Galo, de față, privea fereastra râzătoare a Glóriei:

— Dumneata, profesore, umbli cu cioara vopsită. Nimeni nu te vede la

cabaret, eu cunosc toată suflarea muierească din Ilhéus şi ştiu cu cine e încurcat fiecare. Nici una cu dumneata... De unde-ai făcut rost, domnia ta, de asemenea cearcăne?

— Din cauza studiului şi a lucrului...

— Studiezi anatomia... Şi eu vreau lucru din ăsta. Ochii lui indiscreţi se mutau de la Josué la fereastra Glóriei.

Nici Nacib nu-l prea credea. Josué afişa o indiferenţă excesivă faţă de mulatră şi încetase complet să-i mai dea târcoale Gabrielei. Era ceva.

— Inginerul ăsta i-a cam făcut-o lui Mundinho Falcão.

— Chestia n-are prea mare importanţă. Mundinho o să câştige cu siguranţă. Sunt în stare să pariez.

— Nu e chiar aşa de sigur. Dar, chiar de câştigă, n-o să-l recunoască guvernul, o să vezi.

Gestul colonelului Altino de a adera la cauza lui Mundinho, ruptura lui cu familia Bastos, fusese urmat şi de alţii... Timp de câteva zile, ştirile se succedaseră:

Colonelul Otaviano, din Pirangi, colonelul Pedro Ferreira, din Mutuns, colonelul Abdias de Souza, din Agua Preta. Aveai impresia că dacă prestigiul familiei Bastos nu se prăbuşise complet, în orice caz, fusese bine zguduit.

Aniversarea colonelului Ramiro, sărbătorită la câteva săptămâni după incidentul cu Rômulo, a venit să demonstreze cât de exagerate erau aceste concluzii. Niciodată nu fusese sărbătorit cu atâta tam-tam. Rachete de dimineaţă, ca să trezească oraşul, salve şi focuri de artificii în faţa casei sale şi la primărie. Slujbă ţinută de episcop, cu Confreria São Jorge în păr, biserica ticsită, cu predica părintelui Cecilio, slăvind, cu vocea lui ardentă şi efeminată, virtuţile colonelului. Veniseră moşieri din toata regiunea şi Aristóteles Pires, primarul din Itabuna. Era o demonstraţie de forţă. Care continuă toată ziua, cu vizite una după alta acasă la sărbătorit, unde era deschis salonul cu scaune cu spătar înalt. Colonelul Amâncio Leal comanda bere la baruri, anunţa victoria în alegeri, cu orice preţ. Chiar şi câţiva dintre membrii opoziţiei s-au dus să-l felicite pe Ramiro Bastos, printre ei, Doctorul. Colonelul îi primea în picioare, vrând să le arate nu doar prestigiul său, ci şi sănătatea lui de fier. Adevărul e că, în ultima vreme, se ramolise mult. Înainte părea un om de vârstă înaintată, dar zdravăn şi ţeapăn, acum era un bătrân căruia îi tremurau mâinile.

Mundinho Falcão nu fusese la slujbă şi nici nu se dusese să-l felicite personal. Trimisese, însă, un buchet mare de flori pentru Jerusa, cu o carte de vizită pe care scrisese: „Te rog, tânăra mea prietenă, să-i transmiţi respectabilului dumitale bunic urările mele de fericire. În tabăra adversă, rămân totuşi, admiratorul dumitale”. A fost un succes monstru. Toate fetele din Ilhéus erau în culmea extazului. Povestea li se părea super-super şic, ceva nemaivăzut pe pământurile unde opoziţia politică însemna duşmănie de moarte. Şi pe lângă asta, câtă

superioritate, cât rafinament! Chiar și colonelul Ramiro Bastos, când a citit cartea de vizită și a văzut florile, a comentat:

— E diplomat acest domn Mundinho! Dacă-mi transmite felicitările prin nepoată-mea, nu pot să nu le primesc...

Pentru o scurtă perioadă de timp, s-a ajuns să se creadă într-un acord. Tonico, cu cartea de vizită în mână, simțea că i se nasc noi speranțe. Dar totul se limitase la asta, lupta era tot mai acerbă. Jerusa a sperat ca Mundinho să vină la balul cu care se încheiau festivitățile, în salonul de onoare de la primărie. Nu îndrăznise să-l invite, dar îi sugerase Doctorului că prezența lui Mundinho ar fi bine primită.

Exportatorul n-a venit. Îi sosise o damă nouă de la Babia și petrecea acasă.

Toate astea se comentau la bar, la toate lua parte Nacib. Îi fuseseră comandate dulciurile și gustările pentru balul de la primărie, tânăra Jerusa stătuse chiar personal de vorbă cu Gabriela ca să-i explice ce dorește. Și la întoarcere îi spusese lui Nacib:

— Bucătăreasa dumitale e o frumusețe, domnule Nacib, și e așa simpatică... – frază prin care a devenit sfântă pentru arab.

Băuturile fuseseră cumpărate de la Plínio Arçá; bătrânul nu voia să supere pe nimeni.

Lua parte la discuții, dar fără entuziasm. Nici un eveniment din oraș, întâmplare politică sau socială, nici faza cu autobuzul care se răsturnase pe șosea rănind patru persoane – dintre care una murise –, nimic nu-l putea smulge din gândurile lui. Ideea de a se căsători cu Gabriela, azvârlită odată de Tonico, într-o doară, își săpase făgaș. Nu vedea altă soluție. El o iubea, era cert. Cu o dragoste fără limite, având nevoie de ea ca de apă, ca de mâncare, de patul în care doarme. Și nici barul nu se putea lipsi de ea. Toată această prosperitate – banii ce se adunau la bancă, plantația de cacao tot mai palpabilă – s-ar duce de râpă dacă ea ar pleca. Căsătorindu-se, nu s-ar mai teme, cine ar putea să-i mai ofere altceva? Și cu ea patroana barului, conducând o bucătărie cu trei ori patru bucătărese, doar dregând mâncărurile, Nacib și-ar fi putut realiza un proiect pe care îl nutrea de mult: să deschidă un restaurant. Era nevoie în oraș, Mundinho o spusese și-o repetase: Ilhéus avea nevoie de un restaurant bun, mâncarea la hoteluri era proastă, bărbații necăsătoriți trebuiau să se mulțumească cu pensiuni ordinare și cu hrană rece. Când soseau vapoarele, călătorii n-aveau unde să mănânce bine. Unde oferi un banchet de gală, festiv, mare, depășind proporțiile saloanelor de acasă? Chiar el, Mundinho, ar fi dispus să participe cu o parte din capital. Umbla zvonul că perechea de greci se gândea la așa ceva și căuta local. Dac-ar avea siguranța că Gabriela îi conduce bucătăria, Nacib ar deschide un restaurant.

Dar ce siguranță putea să aibă? În șezlong, se gândea la ceasul siestei, ceasul celor mai mari torturi, cu trabucul stins și amar, cu gura plină de amăreală și

mustățile pleoștite. Nu demult, dona Arminda, Casandră metisă, îl speriase de moarte. Pentru prima dată, Gabriela se simțise tentată de o propunere. Dona Arminda i-a descris în amănunțime, cu o plăcere aproape sadică, șovăielile fetei când aflase de oferta colonelului Manuel das Onças. O plantație de cacao, de două sute de *arrobas*, nu era de ici de colo, cine n-ar sta pe gânduri? De Clemente nu știau nimic, nici el, nici dona Arminda; știau puține despre Gabriela...

Câteva zile a fost ca nebun și nu o dată deschisese gura să-i vorbească de căsătorie. Dar chiar dona Arminda afirma că Gabriela ar fi respins propunerea:

— N-am mai văzut așa ceva. Merită să te căsătorești, să știi că merită.

Propunerea aceea nu fusese suficientă, „Orice femeie, și cea mai credincioasă, are o limită" – auzea glasul fonfăit al lui Nhô-Galo. Nu atinsese limita, prețul ei, dar era destul de apropiat, nu fusese tentată să accepte? Și dacă pe lângă arborii de cacao, colonelul Manuel das Onças ar fi adăugat o casă pe o stradă periferică, cu acte în regulă? Nimic nu le influențează mai mult pe femei decât o casă a lor. Era de-ajuns să te uiți la surorile Dos Reis cum refuză o grămadă de bani pe casele lor, cea în care locuiau și cele de închiriat. Și Manuel das Onças putea foarte bine s-o facă. Banii erau floare la ureche pentru el și cu recolta din anul acesta – o nebunie – o să se îmbogățească și mai mult. Acum își construia în Ilhéus un adevărat palat pentru familie, avea chiar și un turn, de unde se puteau vedea tot orașul, navele din port și calea ferată. Și înnebunit după Gabriela, pasiune de bătrân, o să ajungă la prețul ei, oricât de mare ar fi fost.

Dona Arminda îl înghesuia acasă, pe Ladeira. Tonico îl întreba în fiecare zi la începutul după-amiezei, la bar:

— Cum e cu însurătoarea, arabule? Te-ai hotărât?

În fond, se hotărâse, era decis. O amâna doar de teama a ce-o să zică lumea. Vor putea ei, prietenii lui, să înțeleagă? Unchiu-su, mătușă-sa, soră-sa, cumnatu-su, rudele bogate din Itabuna, acei orgolioși Aschar? La urma urmei, ce-l interesa? Rudele din Itabuna nici nu se ocupau de el, preocupate de cacaua lor. Lui unchiu-su nu-i datora nimic, iar cumnatu-su să se ducă dracului. Cât privește prietenii, clienții de la bar, partenerii la jocul de dame și la pocher, se purtaseră oare respectuos cu el, cu excepția lui Tonico? Nu-i dădeau târcoale Gabrielei, nu și-o disputau de față cu el? Ce respect le datora el?

În ziua aceea, înainte de prânz, la bar se discutase mult, mai ales chestiuni politice, problema poporului. Umblau zvonuri, răspândite de oamenii familiei Bastos: raportul inginerului fusese trimis la arhivă și problema portului fusese încă o dată îngropată. Era inutil să se insiste; o chestiune fără rezolvare. Mulți credeau. Nu-l mai vedeau pe inginer cu instrumentele lui, într-o barcă, scormonind nisipul din radă. Și pe lângă asta, Mundinho Falcão se îmbarcase pentru Rio. Partizanii familiei Bastos jubilau. Amâncio Leal i-a propus un nou rămășag lui Ribeirinho. Douăzeci de milioane că n-o să vină niciodată remorcherele și dragele. Nacib a

fost iarăşi chemat ca martor.

Poate din cauza asta, la ora obişnuită a aperitivului, Tonico era atât de bine dispus. Apăruse din nou prin cabarete, sfârâindu-i călcâiele acum după una din Ceará cu cozi negre.

— Viaţa e frumoasă...

— Ai dreptate să fii mulţumit. Ai iubită nouă...

Tonico îşi curăţa unghiile şi aproba:

— Sunt chiar mulţumit... Lucrările din radă s-au dus... Fata din Ceará e focoasă...

Nu colonelul Manuel das Onças avea să-l hotărască, în cele din urmă, pe Nacib. Ci judecătorul.

— Şi dumneata arabule, tot trist?

— Ce să fac?

— Să fii şi mai trist. Am o veste proastă pentru dumneata.

— Ce e? – cu voce alarmată.

— Judecătorul, dragul meu, a închiriat o casă pe Beco das Quatro Maripôsas.

— Când?

— Ieri după-masă...

— Pentru cine?

— Pentru cine crezi?

O tăcere atât de adâncă încât se-auzea zburând musca. Chico Moleza, întors de la masă, completa:

— Doamna Gabriela mi-a zis să vă spun că pleacă, dar că se întoarce repede:

— De ce pleacă?

— Nu ştiu, domnule. Cred că să cumpere nişte lucruri de care are nevoie.

Tonico privea ironic. Nacib l-a întrebat:

— Când vorbeşti de chestia cu însurătoarea, vorbeşti serios? Crezi că e posibil?

— Bineînţeles că da. Ţi-am spus, arabule... dac-aş fi în locul...

— M-am gândit. Cred că da...

— Te-ai hotărât?

— Da, dar am nişte probleme; mă poţi ajuta.

— Vino să te-mbrăţişez! Felicitările mele! Turc fericit!

După două îmbrăţişări, Nacib, încă amărât, a continuat:

— N-are acte, am verificat. Nici certificat de naştere, nici nu ştie când s-a născut. Nici nume de familie. Părinţii i-au murit când era mică, ea nu ştie nimic. Pe unchiu-su îl chema Silva, dar era frate cu maică-sa. Nu ştie câţi ani are, nu ştie nimic. Ce-i de făcut?

Tonico și-a apropiat capul:

— Sunt prietenul dumitale, Nacib. O să te ajut. În privința actelor, nu-ți face griji. Aranjez eu totul la birou. Certificat de naștere cu nume pentru ea, pentru taică-su și pentru maică-sa. Vreau doar un lucru: să fiu naș la nuntă...

— Ești invitatul meu... Și dintr-odată Nacib s-a simțit eliberat, îi revenea întreaga veselie, simțea căldura soarelui, dulcea briză a mării.

João Fulgenico intra punctual, era ora când deschidea librăria. Tonico a exclamat:

— Știi noutatea?

— Sunt atâtea... Care dintre ele?

— Nacib se însoară...

João Fulgêncio, atât de calm întotdeauna, s-a mirat:

— E-adevărat, Nacib? Din câte știam, nu erai logodit. Cine e fericita, se poate ști?

— Cine poate fi? Ghicește... a zâmbit Tonico.

— Gabriela, a spus Nacib. Îmi place și mă-nsor cu ea. Nu mă interesează ce-o să spună lumea...

— N-o să poată spune decât că ești un suflet nobil, un om de bine. Altceva n-ar putea spune nimeni. Felicitările mele...

João Fulgêncio l-a îmbrățișat, dar avea o privire îngrijorată. Nacib a insistat:

— Dă-mi un sfat; crezi c-o să iasă bine?

— În chestii din astea nu se dau sfaturi, Nacib. Cine poate ști dac-o să iasă bine? Eu doresc să iasă, o meriți. Numai că...

— Numai că, ce?

— Există anumite flori, ai observat? Care sunt frumoase și parfumate câtă vreme cresc în grădină. Când le pui în vaze, chiar și dacă sunt de argint, se ofilesc și mor.

— Și de ce să moară ea?

Tonico a intervenit:

— Ce mai vorbe, dom'le João! Lasă-te de poezie. O să fie cea mai veselă nuntă din Ilhéus.

João Fulgêncio a zâmbit aprobator:

— Prostii de-ale mele, Nacib. Te felicit din inimă. Gestul dumitale e de o mare noblețe. De om civilizat.

— Hai să ciocnim, a propus Tonico.

Briza mării, soarele strălucind, Nacib auzea cântecul păsărelelor.

Despre drage și mireasă

A fost nunta cea mai veselă din Ilhéus. Judecătorul (cu țiitoare nouă, pentru care închiriase casa de pe Beco das Quatro Maripôsas, când își pierduse nădejdea s-o mai aștepte pe Gabriela) a rostit câteva cuvinte pentru a dori fericire acelei noi perechi pe care o dragoste adevărată o unea mai presus de convențiile sociale și de diferența de poziție și clasă.

Gabriela în *bleu ciel*, cu ochii plecați, cu pantofi care-o strângeau și-un râs timid pe buze, era fermecătoare. Intrase în încăpere la brațul lui Tonico, notarul, de o eleganță de zile mari. Casa de pe Ladeira de São Sebastião era ticsită. Venise toată lumea, invitată sau nu, nimeni nu voia să piardă spectacolul. De când îi vorbise de căsătorie, Nacib o trimisese pe Gabriela să stea la dona Arminda. Nu se cădea ca ea să doarmă sub același acoperiș cu logodnicul.

— De ce? a întrebat Gabriela. Nu contează...

Ba da, conta. Acum era logodnica lui, o să fie soția lui, i se cuvenea cel mai mare respect. Când îi dăduse vestea, când îi ceruse mâna, ea rămăsese pe gânduri.

— De ce domnu' Nacib? Nu-i nevoie...

— Nu ești de acord?...

— De acord, sunt. Dar nu era nevoie. Mă simt bine și fără asta.

Pentru moment, angajase două servitoare: una pentru curățenie și alta, tinerică de tot, ca să învețe să gătească. Pe urmă o să se gândească la celelalte pentru restaurant. A zugrăvit casa și a cumpărat mobile noi. Zestrea pentru ea o alesese cu ajutorul mătușă-sii. Rochii, jupoane, pantofi și ciorapi. Unchiul și mătușa, după ce le-a trecut surpriza, au fost drăguți. S-au oferit chiar și s-o găzduiască în casa lor. N-a acceptat. Cum să rămână fără ea în acele zile? Zidul care despărțea grădina lui de cea a donei Arminda era scund. Gabriela îl sărea ca o căprioară sălbatică, arătându-și picioarele. Venea nopțile să doarmă cu el. Soră-sa și cumnatu-su nici n-au vrut s-audă de așa ceva și au rămas certați. Familia Aschar din Itabuna a trimis un cadou: un abajur făcut tot din scoici, de mai mare frumusețea.

Venise toată lumea să-l vadă pe Nacib în bleumarin, cu mustățile strălucind, cu o garoafă la butonieră și pantofi de lac. Gabriela surâdea cu ochii în podea. Judecătorul i-a declarat căsătoriți. Nacib Aschar Saad, de treizeci și trei de ani, comerciant, născut în Ferradas, înregistrat la Itabuna, și Gabriela da Silva, de douăzeci și unu de ani, de profesiune casnică, născută și înregistrată în Ilhéus.

Casa era plină de lume, mulți bărbați, puține femei: nevasta lui Tonico, care-a fost martoră, blonda Jerusa, nepoată-sa, nevasta Căpitanului, atât de cumsecade și de modestă, surorile Dos Reis, amândouă numai zâmbet, și soția lui João Fulgêncio, veselă mamă a șase copii. Altele n-au vrut să vină; ce căsătorie era aia, așa nepotrivită? Masa era întinsă, băutură după pofta inimii. Nu încăpeau în casă, așa mulți erau; umpluseră și culoarul. A fost cea mai veselă nuntă din Ilhéus.

Până și Plínio Aracá uitase rivalitatea dintre baruri și adusese șampanie. Căsătorie religioasă, cum ar fi fost mai bine, nu s-a făcut. De-abia atunci s-a aflat că Nacib era mahomedan, deși în Ilhéus îi pierduse pe Alah și Mahomed. Fără să-l câștige, în schimb, pe Christos sau pe Iehova. Dar asta nu l-a împiedicat pe părintele Basílio să vină să-i dea binecuvântarea Gabrielei.

— Să faci mulți boboci de copii, trandafirul meu de Ierihon. Îl amenința pe Nacib.

— Pe copii îi botez eu, vrei nu vrei...

— De acord, părinte...

Petrecerea s-ar fi întins, cu siguranță, până noaptea, dacă în lungul asfințit n-ar fi strigat cineva, în trecere:

— Uite dragele, sosesc...

Toată lumea se repezi în stradă. Mundinho Falcão, întors de la Rio, venise la cununie cu flori pentru Gabriela, trandafiri roșii, și o tabacheră de argint pentru Nacib. A ieșit în fugă în stradă cu zâmbetul pe față. Îndreptându-se spre radă, două remorchere împingeau patru drage. A răsunat un „ura”, mai multe altele i-au răspuns și lumea a început să-și ia rămas-bun. Mundinho a fost primul, împreună cu Căpitanul și Doctorul.

Petrecerea s-a mutat pe cheiuri, la debarcadere. Au mai rămas nițel doar doamnele, Josué și cizmarul Felipe. Glória privea de pe trotuar; până și ea își părăsise fereastra în ziua aceea. Când dona Arminda, în sfârșit, le-a dorit „noapte bună” și a plecat, în casa goală și cu susu-n jos, cu sticle și farfurii, peste tot, Nacib a spus:

— Bié...

— Domnu’ Nacib...

— De ce „domnul” Nacib? Sunt bărbatul tău, nu-ți sunt patron...

Bié a zâmbit, și-a azvârlit pantofii și a început să facă ordine, cu picioarele desculțe. El a luat-o de mână și a dojenit-o:

— Nu se mai poate, Bié...

— Ce?

— Să umbli fără pantofi. Acum ești o doamnă.

S-a speriat:

— Nu pot? Să umblu desculță, cu picioarele goale?

— Nu.

— De ce?

— Pentru că ești o doamnă, cu poziție, cu ținută.

— Nu sunt domnu’ Nacib. Eu sunt doar Gabriela...

— O să te educ... A luat-o în brațe și a dus-o spre pat.

— Băiat frumos...

În port, mulțimea striga, aplauda. Explodau rachete; nimeni nu știa de

unde. Urcau pe cer; cădea noaptea și strălucirea rachetelor lumina drumul dragelor. Rusul Jacob, de tulburare, vorbea într-o limbă necunoscută. Remorcherele șuierau, intrau în port.

51 Pasăre cântătoare din America meridională *(Turaus rufiventris, T. ferrugineas, Turdus albiventris).*

52 Pasăre cântătoare din familia Icteridelor, al cărei tril asemănător cu cuvântul portughez *sofrer* („a suferi”) i-a dat numele.

CAPITOLUL AL PATRULEA

RAZA DE LUNĂ A GABRIELEI

(Poate un copil, poate un popor, cine știe?)

„S-au transformat nu numai orașul, portul, târgurile și satele. S-au schimbat și obiceiurile, oamenii au evoluat...”

(Din acuzația doctorului Ezequiel Prado, în procesul colonelului Jesuíno Mendonça)

CÂNTEC DE PRIETENIE PENTRU GABRIELA

Oh, sultane, ce-ai făcut
cu-a mea veselă copilă?
Un palat regal i-am dat
și un tron de nestemate
și papuci brodați cu aur
cu rubine și smaralde
și inele cu-ametist
rochii pline de briliante
roabe care s-o slujească
pe sofa am așezat-o
și i-am spus Regina mea.
Oh, sultane, ce-ai făcut
cu-a mea veselă copilă?
Ea dorea doar câmpu-ntins
să culeagă floricele.
Ea dorea doar o oglindă
să-și privească chipu-n ea.
Ea dorea să ia din soare
doar căldura, să trăiască.
Ea dorea raza de lună

de argint, să se-odihnească.
Ea dorea numai iubirea,
cu bărbați să se iubească.

Oh, sultane, ce-ai făcut
cu-a mea veselă copilă?
La-mpărat la bal am dus-o
pe-a ta veselă copilă
îmbrăcată ca regină,
cu prințese a vorbit
și cu doctori a glumit
danț străin a dănțuit
vinul cel mai scump bău
poame din Europa vru
o Regină adevărată
Regele o strânse-n brațe.

Oh, sultane, ce-ai făcut
cu-a mea veselă copilă?
Du-o repede acasă
la ograda cu guayabe
și la dansul legănat
și la rochia-i de percal
la papucii ei cei verzi
și la gându-i de copilă
cu un râs adevărat
la copilăria-i dusă
la suspinele-i în pat
la dorința-i de-a iubi
să o schimbi de ce voiești?

Acesta-i cântul
Gabrielei
făcută din garoafe
și scorțișoară.

De la inspiratul poet la mizerabilele griji băneşti

— Doctorul Argileu Palmeira, eminentul și inspiratul nostru poet, cinstea literelor din Bahia. Doctorul îl prezenta cu o notă de orgoliu în glas.

— Poet, hm... Colonelul Ribeirinho îl privea cu neîncredere; poeții ăștia,

în general, nu erau decât niște iluștri escroci. Îmi pare bine...

Inspiratul poet, un om de vreo cincizeci de ani enorm și gras, mulatru, în mod evident, spilcuit, cu un zâmbet larg și o coamă leonină, îmbrăcat cu pantaloni reiați și cu vestă pepit, în ciuda căldurii toride, cu mai mulți dinți de aur și poză de senator în vilegiatură, era, evident, obișnuit cu acea neîncredere a bărbaților din topor din interiorul provinciei față de muze și de aleșii lor. A scos o carte de vizită din buzunarul vestei, și-a dres glasul atrăgând atenția întregului bar și a spus cu voce tunătoare și cântată:

— Licențiat în științe juridice și sociale, sau cu alte cuvinte, avocat cu diplomă și licențiat în litere. Procuror pentru districtul Mundo Novo în regiunea bahiană. La dispoziția dumneavoastră, scumpe domn.

S-a înclinat și i-a întins cartea de vizită lui Ribeirinho, care rămăsese tablou. Moșierul și-a căutat ochelarii ca să citească:

DR. **ARGILEU PALMEIRA**
DUBLU LICENȚIAT
(în științe juridice și sociale și în științe și litere)
*
PROCUROR
POET LAUREAT
Autor a șase cărți consacrate de critică
Mundo-Novo – Bahia *Parnas*

Lui Ribeirinho i se opriseră vorbele în gât, s-a ridicat de pe scaun și a îngâimat câteva vorbe fără șir:

— Foarte bine, domnule doctor... La ordinele dumneavoastră...

Peste umărul moșierului, Nacib a citit, impresionat și el, și a clătinat, din cap:

— Da, domnule! Asta e ceva!

Poetului nu-i plăcea să piardă timpul; a pus pe masă servieta mare de piele și a deschis-o. Ilhéus era cel mai mare dintre orașele provinciei, dar mai avea încă multe vizite de făcut. A scos întâi un teanc de bilete pentru conferință.

Ilustrul locuitor al Parnasului era, din nenorocire, supus problemelor materiale ale vieții în această lume meschină și mojică, unde burta e înaintea sufletului. Dobândise, astfel, un simț practic destul de pronunțat și când pleca într-un „turneu” de conferințe, lucra conștiincios, scoțând câștigul maxim. Mai ales când ajungea în locuri bogate, unde banii curgeau, cum era Ilhéus, încerca să-și ia măsuri de apărare și să-și facă o anumită rezervă, ca să compenseze situația din locurile mai înapoiate, unde disprețul pentru poezie și sila de conferințe ajungeau la proastă creștere și la uși trântite în nas. Înarmat cu o splendidă obrăznicie, nu se lăsa înfrânt nici în astfel de condiții extreme. Pornea din nou la atac și aproape

întotdeauna învingea; cel puțin un bilet tot vindea.

Onorariile de procuror de-abia ajungeau, și asta cu greu pentru nevoile numeroasei familii, cu mulțimea de plozi în creștere. Familie numeroasă, sau mai bine zis, familii numeroase, fiindcă avea cel puțin trei. Eminentul bărbat se supunea de nevoie legilor scrise, bune poate pentru majoritatea muritorilor, dar, fără îndoială, incomode pentru ființele de excepție ca „dublul licențiat” Argileu Palmeira. Ca de pildă, căsătoria și monogamia. Cum putea un adevărat poet să se supună unor astfel de limite? Niciodată nu voise să se însoare, deși trăia de aproape douăzeci de ani cu altădată neastâmpărata Augusta, azi îmbătrânită în ceea ce s-ar putea numi casa lui de bază. Pentru ea scrisese primele sale două cărți: *Smaralde* și *Diamante* (toate volumele lui aveau ca titlu nume de pietre prețioase sau semiprețioase) și ea, în schimb, îi dăruise cinci fii robuști.

Un slujitor al muzelor nu poate sluji o unică muză; un poet are nevoie să-și reînnoiască sursele de inspirație. El și le reînnoia năvalnic, orice femeie în calea lui devenea imediat sonet în pat. Cu alte două muze ce-l inspiraseră crease noi familii și cărți. Pentru Raimunda, boboc de mulatră adolescentă și picoliță, acum mamă a trei copii ai lui, șlefuise *Turcoazele* și *Rubinele*. *Safirele* și *Topazele* se datorau Clementinei, văduvă nesatisfăcută de starea ei și care îi născuse pe Hercule și Afrodita. Și bineînțeles că în toate aceste volume consacrate existau rime și pentru diverse alte muze minore. E posibil, de asemenea, să mai existe și alți copii în afară de cei zece recunoscuți, înregistrați și botezați toți cu nume de zei și eroi greci spre scandalizarea preoților. Zece robuști Palmeira, de diferite vârste, douăsprezece (pentru că la cei zece ai lui se adăugau cei doi ai răposatului soț al Clementinei) guri curajoase de hrănit, moștenitoare ale mitologicului apetit al tatălui. Ei mai ales – precum și plăcerea de-a schimba priveliștea, de-a vedea locuri noi – îl purtau pe poet în acele peregrinări literare în timpul concediilor. Cu un stoc de cărți și una sau două conferințe în enorma valiză neagră sub care se îndoiau umerii celui mai vânjos hamal.

— Unul singur? Nu faceți așa ceva... Luați-o și pe doamna. Și copiii, ce vârste au? La cincisprezece ani sunt deja sensibili la influența poeziei și a ideilor pe care le conține conferința mea. Pe lângă asta, sunt extrem de educative, potrivite pentru modelarea sufletului celor tineri.

— Nu sunt lucruri indecente? întreba Ribeirinho, amintindu-și de conferințele lui Leonardo Motta, care venea la Ilhéus o dată pe an și fără să vândă bilete, avea sala ticsită datorită poveștilor lui despre *sertão*. Anecdote deocheate?

— Drept cine mă luați, scumpe domn? Cea mai severă moralitate... Cele mai nobile simțăminte.

— N-am spus-o ca o critică, ba chiar îmi plac, la drept vorbind, de fapt, sunt singurele conferințe pe care le suport... – din nou se zăpăcea. Asta e; nu vă ofensați, vreau să zic că sunt nostime, nu? Eu sunt țăran, nu am multă școală, la

conferințe m-apucă un somn... Am întrebat doar din cauza nevestei și-a fetelor. Pentru că, altfel, nu le pot duce, nu-i așa? Și ca să terminăm cu asta, cât fac patru bilete?

Nacib a cumpărat două, cizmarul Felipe unul. Pentru a doua zi seara, în salonul de onoare al primăriei, cu o prezentare făcută de doctorul Ezequiel Prado, coleg de facultate cu Argileu.

Poetul trecea la a doua fază a operației, cea mai dificilă. Bilete nu refuza aproape nimeni. Cărțile nu erau primite la fel. Mulți strâmbau din nas în fața paginilor unde versurile se aliniau cu caractere mărunte. Chiar și aceia care se hotărau, interesați sau din amabilitate, nu știau cum să procedeze când, întrebând de preț, autorul răspundea:

— Cât vreți dumneavoastră... Poezia nu se vinde. Dacă n-ar trebui să plătesc tipografia și hârtia, culesul și legatul, aș împărți cărțile mele gratis, cu amândouă mâinile, cum trebuie să facă un poet. Dar... cine poate scăpa de înjositorul materialism al vieții? Acest volum, care reunește ultimele și cele mai reprezentative poezii ale mele, cunoscut de la nord la sud în toată țara, bucurându-se de o critică entuziastă, în Portugalia, m-a costat o avere. Nici nu l-am plătit încă... Rămâne la aprecierea dumitale, scumpe prieten...

Ceea ce era o bună tehnică atunci când avea de-a face cu exportatori de cacao sau cu mari moșieri. Mundinho Falcão i-a dat o sută de mii de reali pentru o carte și a cumpărat și un bilet. Colonelul Ramiro Bastos i-a dat cincizeci, dar a cumpărat, în compensație, trei bilete. Și l-a invitat la cină peste două zile. Argileu se informa dinainte despre particularitățile fiecărui loc pe care îl vizita. Așa că aflase de lupta politică din Ilhéus și venise cu scrisori pentru Mundinho și Ramiro, cu recomandări pentru oameni importanți din ambele grupuri.

Cu experiența multor ani în plasarea, cu răbdare și curaj, a ediției cărților sale, corpolentul poet își dădea seama imediat când cumpărătorul era capabil să decidă singur și să scoată din buzunar o sumă mai mare, sau trebuia el să-i sugereze:

— Douăzeci de mii de reali și vă dau și un autograf. Când posibilul cititor continua să reziste, el rămânea senin și propunea prețul-limită:

— Fiindcă îmi dau seama că sunteți interesat de poezia mea, v-o las cu zece. Ca să nu fiți privat de porția dumneavoastră de vise, de iluzii, de frumusețe!

Ribeirinho, cu cartea în mână, se scărpina în cap. Îl consulta pe Doctor din ochi, voind să știe cât să plătească. Frumoasă plictiseală toată povestea, bani aruncați pe fereastră. Băgă mâna în buzunar și mai scoase cincizeci de mii de reali, o făcea pentru Doctor. Nacib nu cumpăra, Gabriela de-abia știa să citească, iar în ceea ce îl privea pe el, îi prisosea poezia recitată la bar de Josué și Ari Santos. Cizmarul Felipe a refuzat să cumpere; era destul de ciupit:

— Iartă-mă, domnule poet. Eu citesc doar proză și o anumită proză –

accentua pe „anumită”. Romane, nu! Literatură militantă, care mișcă munții și schimbă lumea. L-ați citit pe Kropotkin?

Ilustrul poet a șovăit. A vrut să zică „da”; numele îi era cunoscut, dar a considerat mai potrivit să rostească o frază mare:

— Poezia se află deasupra politicii.

— Iar eu mă cac în poezie, domnul meu, a întins el degetul. Kropotkin este cel mai mare poet al tuturor timpurilor! Numai când era foarte înflăcărat sau foarte băut vorbea spaniolă curată. Mai mare ca el nu-i decât dinamita. Trăiască anarhia!

Venise deja cu chef la bar și acolo continuase să bea. Asta se întâmpla o dată pe an cu exactitate și doar puțini știau că ăsta era modul lui de a comemora moartea unui frate, împușcat în timpul unei demonstrații la Barcelona, cu mulți ani în urmă. Acela fusese cu adevărat un anarhist militant, un exaltat, plin de curaj. Felipe adunase broșurile și cărțile lui, dar nu ridicase stindardul rupt. Preferase să plece din Spania ca să scape de suspiciunea care îl înconjura, datorită gradului lor de rudenie. Chiar și acum, după mai bine de douăzeci de ani, își închidea atelierul și se îmbăta în ziua aniversării demonstrației, când oamenii fuseseră uciși pe stradă. Jurându-se că se va întoarce în Spania ca să pună bombe și să se răzbune.

Bico-Fino și Nacib l-au condus pe comemorativul spaniol spre separeul pentru pocher, unde putea să bea în voie, fără să supere pe nimeni. Felipe îl apostrofa pe Nacib:

— Ce-ai făcut, sarazin necredincios, cu floarea mea roșie, cu farmecul Gabrielei? Avea ochii veseli, era un cântec, o veselie, o sărbătoare... De ce-ai furat-o doar pentru tine și-ai închis-o după gratii? Burghez împuțit...

Bico-Fino i-a adus sticla de rachiu și a pus-o pe masă.

Doctorul îi explica poetului motivul beției spaniolului și-i cerea scuze. Felipe era, în mod obișnuit, o persoană foarte bine crescută, cetățean onorabil, doar o dată pe an...

— Înțeleg perfect. Câte o beție, din când în când, se-ntâmplă și la casele mari. Nici eu nu sunt un abstinent și-mi beau păhărelul...

La asta Ribeirinho se pricepea, la băuturi se simțea pe teren cunoscut și a început o prelegere despre diferitele tipuri de rachiu. În Ilhéus se făcea unul grozav, *Cana de Ilhéus*, care se vindea aproape tot în Elveția, unde era băut ca whiskyul. Mister – „englezul, directorul de la căile ferate”, îi explica lui Argileu – nu bea altceva. Și e expert în materie...

Expunerea a fost întreruptă de mai multe ori. La ora aperitivului au sosit clienții casei și i-au fost prezentați poetului. Ari-Santos l-a îmbrățișat și l-a ținut strâns la piept. Îl cunoștea bine după nume și din lecturi, vizita aceea la Ilhéus o să rămână în analele vieții culturale a orașului. Poetul, salivând de plăcere, mulțumea. João Fulgêncio i-a studiat cartea de vizită și a pus-o cu grijă în buzunar.

După ce și-a împărțit biletele, i-a plasat un volum lui Ari Santos dedicație

și altul colonelului Manuel das Onças, Argileu s-a așezat la o masă, cu Doctorul João Fulgêncio, Ribeirinho și Ari, ca să probeze mult lăudatul *Cana Ilhéus*.

Și tot sorbindu-și rachiul în mijlocul noilor prieteni, mai renunțând nițel la aerul de mare personalitate, poetul s-a dovedit un excelent interlocutor, povestind bancuri cu vocea lui răsunătoare, râzând în gura mare și interesându-se de chestiunile locale de parcă ar fi trăit acolo de multă vreme și n-ar fi debarcat chiar în dimineața aceea. De îndată ce îi era prezentat unui nou client, scotea din servietă bilete și cărți. În cele din urmă, la propunerea lui Nhô-Galo, au născocit un fel de cod ca să-i ușureze munca. Atunci când victima avea disponibilități pentru bilete și cărți, făcea prezentările Doctorul. Când era vorba de mai multe bilete, dar fără cărți, îl prezenta Ari. Pentru bărbații neînsurați sau strâmtorați cu banii, doar un bilet, făcea el, Nhô-Galo, prezentările. Câștigau timp. Poetul a stat un pic pe gânduri înainte de-a accepta.

— Aparențele înșală... Eu am experiență. Uneori, un tip la care nici nu te gândești ia o carte... Până la urmă prețul diferă...

Își îngroșase totalmente obrazul, în acea adunare veselă la care se adăugaseră Josué, Căpitanul și Tonico Bastos. Nhô-Galo garanta:

— Aici, dragul meu, nu te poți înșela. Ne cunoaștem posibilitățile, gusturile, analfabetismul fiecăruia...

Un pușți a intrat în bar împărțind fluturași cu reclama unui circ care dădea primul spectacol a doua zi. Poetul a tunat:

— Nu, nu pot admite! Mâine e conferința mea. Am ales-o în mod special, pentru că la cele două cinematografe se dau filme de aventuri, oamenii mari nu prea vin. Și deodată îmi cade pe cap circul ăsta...

— Dar, doctore, biletele dumitale n-au fost vândute înainte? Plătite pe loc? Nu e nici un pericol, l-a calmat Ribeirinho.

— Și dumneavoastră credeți că eu sunt din cei care vorbesc în fața scaunelor goale? Să-mi recit versurile pentru jumătate de duzină? Scumpe domn, eu am un nume de apărat, un nume cu o anumită rezonanță și un petic de glorie în Brazilia și Portugalia...

— Nu vă faceți griji... l-a informat Nacib, în picioare, lângă ilustra masă. E un circuleț ambulant, vine de la Itabuna. Nu face două parale. N-are animale, n-are artiști cunoscuți. Numai copiii o să se ducă...

Poetul era invitat să ia masa cu Clóvis Costa. Prima vizită o făcuse la redacție la *Diário de Ilhéus*, imediat după ce debarcase. Voia să știe dacă Doctorul îl va putea însoți după-amiază.

— Bineînțeles, cu cea mai mare plăcere. Iar acum, ilustre prieten, o să vă conduc la Clóvis.

— Vino să mănânci cu noi, dragul meu.

— N-am fost invitat.

— Dar sunt eu invitat şi te invit. Asemenea mese nu se pierd, dragul meu. Sunt întotdeauna mai plăcute decât cele obişnuite de-acasă. Ca să nu mai vorbim de mâncarea de la hoteluri, proastă şi puţină, foarte puţină!

Când au plecat, Ribeirinho a comentat:

— Doctorul ăsta dublu nu-mi cade bine nicicum... Nu scapă nimic: nici bilete, nici cărţi, nici prânz... Ăsta cred că mănâncă precum un şarpe boa...

— E unul din cei mai mari poeţi din Bahia, a afirmat Ari.

João Fulgêncio a scos din buzunar cartea de vizită.

— Cartea de vizită e splendidă, în orice caz. Niciodată n-am mai văzut aşa ceva... Dublu licenţiat, închipuiţi-vă! Locuieşte în Parnas... Iartă-mă, Ari, dar nu-mi place poezia lui, deşi n-am citit-o. Nu poate fi mare lucru de capul ei...

Răsfoia un exemplar din *Topaze*, cumpărat de colonelul Ribeirinho, şi citea versuri cu glas scăzut:

— N-are vână, sunt versuleţe anemice. E rămas în urmă de parcă poezia n-ar fi evoluat. Astăzi, când futurismul...

— Nu spuneţi asta... E un sacrilegiu, se exalta Ari. Ascultă, João Fulgêncio, ascultă sonetul ăsta. E divin – citea titlul, cu ton declamator: „Vuietul torentului”.

Şi n-a putut citi mai departe, pentru că spaniolul Felipe a apărut în sală, nu prea sigur pe picioare, izbindu-se de mese şi împleticindu-i-se limba:

— Sarazin burghez şi împuţit, unde e Gabriela? Ce ai făcut cu floarea mea roşie, cu farmecul...

Acum îi aducea sufertaşul cu mâncare o mulatră şi ucenică la bucătărie. Felipe, împiedicându-se de scaune, voia să ştie unde îngropase Nacib farmecul şi veselia Gabrielei. Bico-Fino încerca să-l ducă înapoi în separeul de pocher. Nacib a făcut un gest vag cu mâinile, cerându-şi parcă scuze, nu se ştie dacă pentru starea lui Felipe sau pentru lipsa de la bar a farmecului, veseliei, florii Gabrielei. Ceilalţi priveau în tăcere. Unde era animaţia acelor zile de altădată, când ea sosea la miezul zilei, cu un trandafir după ureche? Simţeau absenţa ei, de parcă barul şi-ar fi pierdut căldura, intimitatea. Tonico a rupt tăcerea:

— Ştiţi cum se intitulează conferinţa poetului?

— Nu. Cum?.....

— „Lacrima şi dorul”.

— O dulcegărie, o să vedeţi, a prezis Ribeirinho.

Despre greşelile doamnei Saad

Era cel mai mizerabil circ. Negrişorul Tuísca îşi clătina capul în faţa catargului instabil, aproape la fel de mic cât catargul unei bărci. Mai mic şi mai nenorocit nu se putea. Cortul de pânză era găurit ca un cer într-o noapte cu stele

sau ca îmbrăcămintea nebunei Maria Me Dá. Nu era cu mult mai mare decât hala de peşte şi n-arăta nicicum pe terenul viran de lângă port. De n-ar fi fost dovedită loialitatea ce-l caracteriza, negrişorul Tuísca nu s-ar fi interesat deloc de *Circo Tres Américas*. Ce diferenţă faţă de *Grande Circo Balcanico*, cu cortul lui monumental, cuştile cu animale, cei patru clovni, piticul şi uriaşul, cai dresaţi şi acrobaţi la trapez atât de curajoşi. Fusese o adevărată sărbătoare în oraş şi Tuísca nu pierduse nici o reprezentaţie. Clătina din cap.

Mica şi generoasa lui inimă era plină de dragoste şi dorinţe. Pentru maică-sa, negresa Raimunda, care acum, din fericire, se simţea mai bine cu reumatismul, ce spăla şi călca rufe, pentru mica Rosinha, cu părul de aur, fiica lui Tonico Bastos, pasiunea lui tainică; pentru doamna Gabriela şi domnu' Nacib; bunele surori Dos Reis; frate-su Filó, eroul şoselelor, regele volanului, maiestuos, conducând camioane şi autobuze. Şi pentru circuri. De când începuse să înţeleagă, în Ilhéus nu se ridicase nici un cort de circ fără sprijinul său hotărât, fără inimoasa sa colaborare; însoţind clovnii pe străzi, ajutându-i pe îngrijitori, conducând entuziast cetele de copii plătiţi să aplaude, făcând comisioane, neobosit şi indispensabil. Nu iubea circul doar ca pe o distracţie supremă, spectacol magic, aventură ispititoare. Era atras de circ ca cineva care-şi urmează destinul. Şi dacă nu plecase cu vreunul, asta se datora reumatismului Raimundei. Era nevoie de ajutorul lui acasă. De bănuţii pe care-i aduna cu diversele lui meserii: de la aceea de conştiincios lustragiu la cea de garson ocazional, de la vânzător al apreciatelor dulciuri ale surorilor Dos Reis la cea de discret purtător al scrisorilor de dragoste, sau la aceea de nepreţuit ajutor al lui Nacib la dresul băuturilor. A oftat când a văzut cât de sărac era circul de-abia venit. *Circo Tres Américas* venea dându-şi duhul pe drumuri. Ultimul animal, un leu bătrân şi fără dinţi, fusese donat primăriei din Conquista drept răsplată pentru biletele de călătorie şi pentru că n-aveau cu ce să-l mai ţină. „Cadou de la greci"[53], spusese primarul. În fiecare localitate artiştii fugeau, fără să-şi mai ceară măcar lefurile din urmă. Transformau în mâncare tot ce se putea, până şi covoarele din arenă. Ansamblul se reducea la familia directorului: nevastă-sa, două fete măritate, una nemăritată, cei doi gineri şi o rudă depărtată, care era casier şi pe urmă şef peste îngrijitori. Cei şapte apăreau pe rând în arenă cu numere de echilibristică, salturi mortale, înghiţind săbii şi mâncând foc, mergând pe sârmă, făcând trucuri cu cărţi de joc, ridicând prăjini vopsite în negru şi reunindu-se toţi pentru „piramidele umane". Bătrânul director era clovn, iluzionist şi cânta la ferăstrău în timp ce dansau cele trei fete. În partea a doua a spectacolului se adunau să joace *Fata paiaţei*, un amestec de comedioară şi melodramă, „amuzantă şi emoţionantă tragicomedie ce va face onoratul public să râdă şi să plângă în hohote". Dumnezeu ştie cum ajunseseră în Ilhéus. Sperau să câştige suficient acolo ca să-şi plătească biletele de vapor până la Bahia, unde s-ar fi putut uni cu un circ mai prosper. În Itabuna aproape că cerşiseră. Banii de tren îi

obținuseră cele trei fete, cele două căsătorite și cea nemăritată, minoră încă, dansând la cabaret.

Tuísca a fost divina providență. L-a dus pe umilul director la prefect (ca să obțină o scutire de impozitul încasat de poliție), la domnul João Fulgêncio (pentru tipărirea programelor pe credit), la domnul Côrtes, proprietarul *Cinematografului Vitoria* (ca să le împrumute, fără să plătească chirie, vechile scaune scoase din uz după renovarea cinematografului), la rău famata cârciumă *Cachaça Barata* de pe strada Sapo (ca să angajeze, la sfatul lui, îngrijitori dintre vagabonzii de-acolo) și s-a angajat să joace rolul servitorului în piesa *Fata paiaței* (artistul care-l juca înainte renunțase la carieră și leafă în Itabuna, pentru o tejghea de prăvălie).

— A rămas paf; când m-a pus să repet replicile și i le spuneam șnur. Și încă nu m-a văzut dansând...

Gabriela a bătut din palme ascultând peripețiile din ziua aceea și întâmplările din lumea magică a circului.

— Tuísca, tu ai s-ajungi un artist adevărat. Mâine o să fiu acolo, în primul rând. O s-o invit și pe dona Arminda. Se gândea. Și-o să vorbesc și cu domnu' Nacib, să vină și el. Ar putea să vină foarte bine și să lase nițel barul. Ca să te vadă... O să aplaud până o să mi se umfle mâinile.

— O să vină și mama. Intră gratis. Poate că dacă o să mă vadă, mă lasă să plec cu ei. Dar e un circ așa de sărac... Stau prost cu banii. Își fac de mâncare chiar ei ca să nu cheltuiască la hotel.

Gabriela avea idei ferme despre circ:

— Orice circ e bun. Și când e o dărăpănătură, tot bun e. Nu există ceva mai bun decât o reprezentație de circ. Îmi place la nebunie. Mâine o să fiu acolo, să te aplaud. Și-o să-l iau și pe domnul Nacib. Contează pe mine.

În noaptea aceea, Nacib a venit foarte târziu, la bar fusese lume până spre ziuă. În jurul poetului Argileu Palmeira se strânsese lume multă după cinema. Eminentul poet cinase acasă la Căpitan, făcuse încă niște vizite, mai vânduse câteva exemplare din *Topaze* și era încântat de Ilhéus. Mizerul circ ce se profila în port nu era un concurent. Discuțiile la bar s-au prelungit până noaptea târziu, poetul se dovedea un băutor de nădejde numind rachiul „nectarul zeilor" și „absint aborigen". Ari Santos i-a recitat din versurile sale și a fost elogiat de eminentul poet:

— Inspirație profundă. Formă corectă.

La cerere, a recitat și Josué. Poeme moderniste, ca să-l scandalizeze pe vizitator. Nu se scandaliza:

— Minunat. Nu sunt partizan al futurismului, dar aplaud talentul oriunde. Ce vigoare, ce imagini!

Josué s-a predat. La urma urmei, Argileu era un nume cunoscut. Avea un bagaj de cunoștințe respectabil și cărți consacrate. I-a mulțumit pentru aprecieri și

i-a cerut îngăduința să-i recite una din ultimele lui creații. În timpul seratei literare, Glória, nerăbdătoare, ieșise de mai multe ori la fereastră să privească spre bar. Așa l-a văzut și l-a auzit pe Josué declamând, în picioare, versuri în care se rostogoleau sâni și fese din abundență, pântece goale, săruturi păcătoase, îmbrățișări și copulări în incredibile bacanale. Până și Nacib a aplaudat. Doctorul a amintit numele lui Teodoro de Castro; Argileu a ridicat paharul:

— Teodoro de Castro, marele Teodoro! Mă plec în fața celui ce a cântat-o pe Ofenísia și beau în memoria lui. Au băut cu toții. Poetul își amintea fragmente din poemele lui Teodoro, stâlcindu-le pe ici pe colo:

— Fermecătoare, pe fereastră aplecată Ofenísia, sub clar de lună, cu țipete... „în plâns”... îl corecta Doctorul.

Istoria Ofenísiei, amintită între toasturi, a stârnit altele; s-au pomenit numele Sinhàzinhei și al lui Osmundo și cu asta au început bancurile. Ce-a mai râs Nacib... Căpitanul s-a produs cu repertoriul lui inepuizabil. Augustul poet știa și el să spună bancuri. Glasul lui tunător se revărsa în hohote, zguduia piața și murea spre stânci. Funcționa și separeul pentru pocher; Amâncio Leal juca la miză mare cu doctorul Ezequiel, sirianul Maluf, Ribeirinho și Manuel das Onças – un pocher în cinci, animat.

Nacib a ajuns acasă obosit, mort de somn. S-a trântit în pat și Gabriela s-a trezit, cum făcea în fiecare noapte.

— Domnu’ Nacib... Ai întârziat... Ai aflat ce s-a întâmplat?

Nacib căsca, ochii lui priveau trupul ce se arăta din cearșafuri, trupul acela plin de mister zilnic reînnoit și o ușoară scânteie de dorință s-a aprins între oboseală și somn.

— Mor de somn. Ce s-a întâmplat?

S-a întins și și-a pus piciorul pe coapsa Gabrielei.

— Tuísca a devenit artist.

— Artist? Ce aiureală mai e și asta?

— La circ. O să joace...

Mâna arabului i se plimba obosită pe picioare.

— Să joace? La circ? Nu știu despre ce vorbești.

— Cum să știi?

Gabriela s-a așezat în pat; nu puteau exista vești mai senzaționale. A fost aici după cină și mi-a povestit... îl gâdila pe Nacib ca să-l trezească și l-a trezit.

— Vrei să...? a râs strengărește. Stai că vezi... Dar ea îi povestea despre Tuísca și despre circ și îl imita!

— Domnu’ Nacib, ai putea să vii mâine cu mine și cu dona Arminda. Ca să-l vezi pe Tuísca. Să lași barul nițeluș.

— Mâine e imposibil. Mâine mergem amândoi la o conferință.

— De ce, domnu’ Nacib?

— O conferință, Bié. A sosit un doctor, poet. Face niște versuri nemaipomenite. E formidabil, ajunge să-ți spun că-i doctor de două ori... Un savant. Astăzi toată lumea era în jurul lui. Ce mai discuții, ce versuri... Ceva nemaiauzit. Mâine ține o conferință la primărie. Am cumpărat două bilete, pentru mine și pentru tine.

— Și cum e conferința? Nacib își răsucea mustața:

— Eh! Ceva rafinat, Bié.

— Mai frumos ca la cinema?

— Mai deosebit...

— Mai frumos ca la circ?

— Nici nu se compară. Circul e mai mult pentru copii. Merită să te duci când are numere bune. Dar de o conferință n-ai parte oricând.

— Și cum e? E cu muzică, dans?

— Muzică, dans... a râs. Trebuie să-nveți multe lucruri, Bié. Nici vorbă de-așa ceva.

— Și-atunci ce are de-i mai grozav ca la cinema și la circ?

— Am să-ți explic, fii atentă. Apare un bărbat, un poet, un doctor care vorbește despre ceva.

— Despre ce vorbește?

— Despre ceva. Ăsta o să vorbească despre lacrimi și dor. El vorbește și lumea ascultă.

Gabriela a făcut ochii mari, speriată:

— El vorbește și noi ascultăm. Și pe urmă?

— Pe urmă? El termină și lumea aplaudă.

— Asta-i tot? Nu mai e nimic?

— Nimic altceva, dar asta-i toată chestia, ce spune...

— Și ce spune?

— Lucruri frumoase. Uneori, se spun lucruri complicate, lumea nu înțelege totul. Atunci e cel mai frumos.

— Domnu' Nacib... Doctorul vorbește și lumea ascultă... Și domnu' Nacib compară asta cu filmul și cu circul, ce poveste! Și domnu' Nacib, care-i atâta de citit. Mai frumos ca circul nu poate fi.

— Ascultă, Bié, ți-am mai spus: tu, acum, nu mai ești servitoare. Ești o doamnă. Doamna Saad. Trebuie să pricepi asta. O să fie o conferință, o să vorbească un doctor care e fenomenal. Toată crema societății din Ilhéus o să vină acolo. Și noi. Nu se poate renunța la un lucru atât de important pentru un circ mizerabil de doi bani.

— Nu se poate, domnu' Nacib? Chiar nu se poate? De ce?

Glasul ei neliniștit l-a răscolit pe Nacib. A mângâiat-o.

— Pentru că nu se poate, Bié. Ce-o să spună toată lumea? Idiotul ăla de

Nacib, un ignorant, n-a venit la conferință, ca să vadă o porcărie de circ. Și pe urmă? Toată lumea la bar o să comenteze conferința omului și eu o să povestesc tâmpeniile de la circ,

— Îmi dau seama... Domnu' Nacib nu poate. Păcat... Bietul Tuísca. Așa s-ar fi bucurat dacă ai fi venit. Îi promisesem. Dar nu poți, ai dreptate. Îi spun lui Tuísca. Și-am să bat din palme pentru mine și pentru domnu' Nacib, a râs, strângându-se lângă el.

— Bié, ascultă-mă: tu trebuie să te instruiești, tu ești o doamnă. Trebuie să-ți duci viața și să te porți ca soția unui comerciant. Nu ca o femeiușcă oarecare... Trebuie să mergi la chestiile astea unde vine lumea bună din Ilhéus. Ca să înveți, să te educi, ești o doamnă.

— Adică, nu pot?

— Ce?

— Să mă duc la circ mâine? Mă duc cu dona Arminda. Și-a retras mâna cu care o mângâia.

— Ți-am spus că am cumpărat bilete pentru amândoi.

— El vorbește, lumea ascultă. Nu-mi place. Nu-mi place lumea bună. Oameni eleganți, femei plictisite, nu-mi plac. Circul e așa frumos! Lasă-mă să mă duc, domnu'Nacib. Altă dată o să merg la conferinţă.

— Nu se poate, Bié, o mângâia din nou. Conferința nu-i în fiecare zi...

— Nici circul...

— Nu poți să lipsești de la conferință.. Deja mă întreabă lumea de ce nu ieși niciunde. Toată lumea vorbește și nu e bine.

— Dar eu vreau să ies. La bar, la circ, pe stradă.

— Vrei să te duci doar acolo unde nu trebuie. Numai asta vrei să faci. Când o să-ți bagi în cap că ești nevasta mea, că eu m-am însurat cu tine, că ești nevasta unui comerciant serios și bine aranjat? Că nu mai ești...

— Te-ai supărat, domnu'Nacib? De ce? N-am făcut nimic.

— Vreau să fac din tine o doamnă distinsă, din înalta societate. Vreau ca toată lumea să te respecte, să se poarte frumos cu tine. Să uite că ai fost bucătăreasă, că umblai cu picioarele goale și că ai venit în Ilhéus ca pribegită. Că nu erau respectuoși cu tine la bar. Asta-i, înțelegi?

— Eu, domnu' Nacib, nu sunt făcută pentru așa ceva! Sunt lucruri plictisitoare. Asta sunt și nu pot s-ajung altceva. Ce să fac?

— O să înveți. Astelalte, pline de ifose, ce crezi că sunt? Niște țărănci îngrămădite, doar că au învățat să se poarte.

S-a făcut tăcere. Somnul îl cuprindea din nou, mâna i se odihnea pe corpul Gabrielei.

— Lasă-mă să merg la circ. Doar mâine...

— Nu te las, am spus. Vii cu mine la conferință. Nu mai discutăm.

S-a răsucit în pat, cu spatele la ea și și-a tras cearșaful. Simțea că-i lipsește căldura ei, se obișnuise să doarmă cu piciorul pe coapsele ei. Dar trebuia să-i arate că i se urâse de atâta îndărătnicie. Până când o să se încăpățâneze să nu ia parte la viața socială, să nu se poarte ca o doamnă din societatea din Ilhéus, ca soția lui. În fond, el nu era un om oarecare, era cineva, domnul Nacib A. Saad, cu credit în oraș, proprietarul celui mai bun bar din localitate, cu bani la bancă, prieten cu toți oamenii importanți, secretar al Asociației Comerciale. Acum se pronunța numele lui și în legătură cu comitetul de conducere al *Clubului Progresso*. Și ea stătea închisă în casă, ducându-se doar la cinema cu dona Arminda sau cu el duminica, de parcă nu s-ar fi schimbat nimic în viața ei și-ar fi fost tot Gabriela aia fără nume de familie pe care o întâlnise la „piața de sclavi”, și n-ar fi doamna Gabriela Saad. Se luptase cu ea ca s-o convingă să nu mai vină cu sufertașul la bar; ea chiar plânsese. Era un chin s-o facă să-și pună pantofi. Să nu vorbească tare la cinema, să nu fie familiară cu servitoarele, să nu râdă fără rușine, ca înainte, cu fiecare client de la bar întâlnit din întâmplare. Să nu-și pună un trandafir în păr când ieșeau la plimbare. Să renunțe la o conferință pentru un circ de două parale...

Gabriela se strânse în ea, pierdută. De ce se supărase domnu’ Nacib? Era supărat, întors cu spatele, fără s-o atingă măcar. Simțea că-i lipsește greutatea piciorului lui pe coapse. Și mângâierile obișnuite, sărbătoarea patului. S-o fi supărat pentru că Tuísca se angajase ca artist fără să-l întrebe? Tuísca făcea parte din bar, acolo își avea lădița de lustragiu. Îl ajuta în zilele cu clientelă multă. Nu, nu pe Tuísca era supărat. Nu, pe ea. Nu voia s-o lase la circ; de ce? Voia s-o ducă să-l asculte pe doctor în sala mare de la primărie. Nu-i plăcea. La circ putea să meargă cu pantofii cei vechi în care-i încăpeau degetele ei rășchirate. La primărie trebuia să meargă îmbrăcată cu rochie de mătase, cu pantofi noi, strâmți. Toată lumea aia bună, femeile alea care-o priveau de sus și râdeau de ea. Nu-i plăcea. De ce făcea domnu’ Nacib atâta caz de asta? La bar nu voia s-o lase și ei îi plăcea așa de mult să vină. Era gelos, ce caraghios. Nu se mai ducea la bar, îi făcuse pe plac, nu voia să-l supere, era atentă cu el. Dar de ce o obligă să facă atâtea lucruri fără haz, plictisitoare? Nu putea înțelege. Domnu’ Nacib era bun, cine se putea îndoi? Cine putea s-o nege? Și-atunci, de ce era supărat, de ce se întorsese cu spatele, numai pentru că ea îi ceruse s-o lase la circ? Spunea că ea e doamna Saad. Dar nu era așa, ea era doar Gabriela, nu-i plăcea societatea înaltă. Bărbații chipeși din înalta societate îi plăceau, da. Dar nu întruniți într-un loc important. Atunci erau așa de serioși, nu spuneau lucruri drăguțe, nu-i zâmbeau. Îi plăcea circul, nu exista altceva mai frumos pe lume. Și mai ales cu Tuísca angajat ca artist... Ar muri de supărare dacă nu s-ar duce... Chiar de-o trebui să fugă.

În somnul lui neliniștit, Nacib și-a pus piciorul pe coapsa ei. Somnul i s-a liniștit. Ea a simțit obișnuita greutate; nu voia să-l supere.

A doua zi, la plecare, i-a spus:

— După aperitivul de după-masă, vin să mănânc acasă și să mă pregătesc pentru conferință. Vreau să te faci cât mai elegantă, să-ți pui o rochie frumoasă, să te invidieze toate celelalte femei.

Da, pentru că îi cumpărase și continua să-i cumpere rochii de mătase, pantofi, pălării, ba chiar și mănuși. Îi dăruise inele, coliere veritabile, brățări, nu se uita la bani. Voia să fie la fel de bine îmbrăcată ca cea mai bogată doamnă, ca și cum asta ar fi șters trecutul, arsurile de la bucătărie și lipsa de maniere a Gabrielei. Rochii agățate în dulap, acasă umbla în rochie de stambă, cu papuci sau desculță, cu motanul prin bucătărie. La ce-i trebuiau cele două servitoare? Pe cea care făcea curat o dăduse afară, la ce-i folosea? Acceptase să-i dea rufele la spălat Raimundei, dar asta ca s-o ajute pe mama lui Tuísca. Copila de la bucătărie nu făcea mare lucru.

Nu voia să-l supere. Conferința era anunțată pentru ora opt. Circul la fel. Dona Arminda îi spusese că o conferință din asta nu dura mai mult de o oră. Și Tuísca nu apărea decât în partea a doua a reprezentației. Ce păcat c-o pierde pe prima – clovnul, trapezul, fata pe sârmă. Dar nu voia să-l supere, nu voia să-l amărască.

La brațul lui Nacib în costumul albastru de la nuntă, ea îmbrăcată ca o prințesă, cu pantofi care o strângeau, a străbătut străzile din Ilhéus, și a urcat fără chef scările primăriei. Arabul se oprea să se salute cu prieteni și cunoscuți, doamnele o priveau pe Gabriela din cap până-n picioare, șușoteau și zâmbeau. Ea se simțea încurcată, speriată, nu știa ce să facă. În salonul de onoare, o mulțime de bărbați, în picioare; în fund, doamne pe scaune. Nacib a condus-o spre al doilea rând, a așezat-o și a plecat spre grupul unde erau Tonico, Nhô-Galo și Ari, să stea de vorbă cu ei. Ea nu știa ce să facă. În apropierea ei, nevasta doctorului Demósthenes, bățoasă, cu lornion și o capă de blană – pe căldura asta! a privit-o scurt și a întors capul. Sporovăia cu nevasta procurorului. Gabriela a început să privească salonul; era o frumusețe, te dureau ochii cât de frumos era. La un moment dat, s-a întors spre nevasta medicului și a întrebat-o tare:

— La ce oră se termină?

Râsete în jurul ei. A rămas și mai încurcată; de ce o pusese domnu’ Nacib să vină? Nu-i plăcea.

— Încă n-a început.

În sfârșit, un bărbat corpolent, cu pieptul scos înainte, a urcat împreună cu doctorul Ezequiel pe estrada unde erau așezate două scaune și o masă cu o cană de sticlă și un pahar. Toată lumea a aplaudat. Nacib s-a așezat lângă ea. Doctorul Ezequiel s-a ridicat, și-a dres glasul și a umplut paharul cu apă.

— Prea distinse doamne, domnii mei, azi e o zi scrisă cu roșu în calendarul vieții intelectuale din Ilhéus. Cultul nostru oraș găzduiește azi, cu mândrie și emoție, geniul inspirat al poetului Argileu Palmeira, consacrat... Și-așa mai

departe. Și vorbea și lumea asculta. Gabriela asculta. Din când în când aplaudau și bătea și ea din palme. Se gândea la circ. Probabil c-o fi început. Din fericire, întotdeauna întârziau, cel puțin o jumătate de oră. Ea fusese de două ori la *Grande Circo Balcanico* cu dona Arminda. Înainte de-a se mărita. Era anunțat pentru opt și nu începea decât după opt și jumătate. Privea ceasul mare cât un dulap din fundul sălii. Făcea zgomot mare, distrăgea atenția. Doctorul Ezequiel vorbea frumos, ea nici nu distingea cuvintele, dar era un sunet ce se rostogolea, te învăluia, te adormea, întrerupt de tic-tacul orologiului, cu limbile învârtindu-se. Aplauzele puternice au smuls-o din somnolență și l-a întrebat bucuroasă pe Nacib:

— S-a terminat deja?

— Prezentarea. Conferința începe acum.

Bărbatul corpolent cu plastron scrobit s-a ridicat și a fost aplaudat. A scos din buzunar un teanc gros de foi de hârtie, le-a pus pe masă, le-a îndreptat cu mâna, și-a dres glasul, ca doctorul Ezequiel, dar mai tare, și a băut o înghițitură de apă. Un glas de tunet a zguduit sala.

— Amabile domnișoare, flori din straturile acestei înflorite grădini ce este Ilhéus. Virtuoase doamne ce ați părăsit încăperile sacrelor voastre cămine pentru a mă asculta și aplauda, iluștri domni, voi care ați construit pe țărmurile Atlanticului această civilizație a Ilhéus-ului...

Și tot așa, oprindu-se să bea apă, dregându-și glasul, ștergându-se de transpirație cu o batistă. Părea că nu mai termină niciodată. Și totul, plin de versuri. Câteva cuvinte tunătoare spre sală și glasul i se îndulcea și urmau versurile:

— Lacrimi de mamă deasupra cadavrului micului copil chemat la ceruri de Atotputernic, lacrima cea mai sfântă. Ascultați: „Lacrimă de mamă. Lacrimă...”.

Cu el era mai greu să dormitezi. Gabriela închidea ochii în cadența versurilor. Luându-și privirea de la ceas și gândul de la circ și brusc, versurile se terminau și vocea se înălța, Gabriela tresărea și-l întreba pe Nacib:

— Se termină?

— Pstt... făcea el. Dar și lui îi era somn. Gabriela își dădea seama. În ciuda privirii lui atente, a ochilor fixați asupra conferențiarului, în ciuda eforturilor pe care le făcea, din când în când, la poeziile mai lungi, genele lui Nacib clipeau și ochii i se închideau. Se trezea la aplauze, bătea din palme și el și-i spunea soției doctorului Demósthenes de lângă el: Ce talent!

Gabriela vedea limbile orologiului, ora nouă, nouă și zece, nouă și un sfert. Prima parte a reprezentației trebuia să se apropie de sfârșit. Chiar dacă a început la opt și jumătate, la nouă și jumătate tot se termină. E-adevărat că era și pauza, poate o să ajungă la timp să vadă partea a doua unde juca Tuísca. Numai că doctorul ăsta nu mai termina. Rusul Jacob dormea în scaunul lui. Mister, care se așezase lângă o ușă, dispăruse de mult. Aici nu făceau pauză, mergea în continuare. Nu mai văzuse ceva atât de plictisitor. Bărbatul corpolent bea apă și ei i s-a făcut sete.

— Mi-e sete...

— Pstt...

— Când se termină?

Doctorul întorcea foile de hârtie. Dura o groază până lua una. Dacă nici lui domnu' Nacib nu-i plăcea şi murea de somn, de ce venise? Ce ciudăţenie, de ce venise, plătise biletele, lăsase barul, nu se dusese la circ? Nu înţelegea şi se supăra, se întorcea cu spatele, pentru că ea îl rugase să n-o aducă acolo. Mare ciudăţenie.

Aplauze şi iar aplauze, scaune trase, toată lumea îndreptându-se spre estradă. Nacib s-a ridicat. Îi strângeau mâna bărbatului, îi spuneau cuvinte de laudă:

— Formidabil! Minunat! Ce geniu! Ce talent! Sirianu' Nacib şi el:

— Mi-a plăcut foarte mult! Nu-i plăcuse, minţea, ea ştia când îi place ceva. Dormise o bucată, de ce trebuia să-l laude? S-au salutat cu persoanele cunoscute. Doctorul, domnu' Josué, domnu' Ari, Căpitanul, nu-l mai lăsau pe vorbitor, Tonico şi-a scos pălăria şi se apropia cu dona Olga.

— Bună seara, Nacib. Ce mai faci, Gabriela? Dona Olga zâmbea. Domnu' Tonico, numai atenţii.

Domnu' Tonico ăsta, băiat frumos cât cuprinde, cel mai frumos dintre toţi, era un şmecher. Când era dona Olga de faţă, părea un sfânt de biserică. Cum pleca dona Olga devenea mieros, se topea tot, se lipea de ea, îi spune „frumuseţe" şi îi făcea bezele. Trecea pe Ladeira, se oprea la fereastra ei când o vedea, şi de la nuntă îi spunea „fină". Aflase că el îl convinsese pe Nacib să se însoare. Îi aducea bomboane, îi făcea ochi dulci şi o lua de mână. Băiat frumos, cât cuprinde.

Strada era plină de lume. Nacib se grăbea, barul urma să se umple. Ea era grăbită din cauza circului. El nici n-a mai condus-o până la uşă; s-a despărţit de ea la mijlocul străzii pustii. De-abia a dat colţul şi ea s-a întors, aproape alergând. Mai greu era să nu fie văzută de la bar. N-a vrut s-o ia pe Unhão, o stradă pustie. A luat-o pe ţărmul mării; domnul Mundinho intra în casă şi s-a oprit s-o privească. A evitat barul şi mergând repede a ajuns în port. Era un circ mititel aproape că n-avea lumini. Ţinea banii strânşi în mână, dar nu era nimeni la bilete. A dat la o parte pânza de la uşă şi a intrat. Partea a doua începuse, dar nu l-a văzut pe Tuísca. S-a aşezat sus la cucurigu, atentă. Asta era într-adevăr ceva de văzut. Şi Tuísca a apărut, tare nostim, îmbrăcat ca sclav. Gabriela a aplaudat, nu s-a putut stăpâni şi a strigăt:

— Tuísca!

Puştiul n-a auzit-o. Era o poveste tristă, cu un clovn nefericit pe care nevastă-sa nemernică îl părăsise. Dar avea şi părţi de râs; Gabriela râdea şi-l aplauda pe Tuísca. O voce în spatele ei, răsuflare de bărbat în ceafa ei:

— Ce faci aici, fină?

Domnul Tonico, în picioare, lângă ea.

— Am venit să-l văd pe Tuísca.

— Dacă află Nacib...

— Nu știe... Nu vreau să știe. Domnu' Nacib e-atât de bun.

— Fii liniștită, că nu-i spun.

S-a terminat foarte repede și era așa frumos!

— Te conduc...

La ieșire s-a hotărât (era mare șmecher domnu' Tonico):

— S-o luăm pe Unhão; ocolim dealul, ca să nu trecem pe lângă bar.

Mergeau repede. Mai încolo se sfârșeau stâlpii electrici și lumina. Domnu' Tonico vorbea cu glas îndurerat, cel mai frumos băiat.

Despre candidaturi cu scafandri

Spectacolul se repeta de luni de zile, aproape zilnic, dar oamenii nu se plictiseau să-i privească pe scafandri. Îmbrăcați în metal și sticlă, păreau ființe de pe alte planete debarcate în radă. Se scufundau în apă, acolo unde marea se împreuna cu râul. La început, orașul în păr se deplasase pe vârful dealului Unhão ca să-i vadă mai de-aproape. Însoțeau cu exclamații fiecare mișcare, intrarea în apă, pompele în funcțiune, vârtejurile din apă și bășicuțele de aer. Vânzătorii își părăseau tejghelele, lucrătorii lăsau sacii de cacao, bucătăresele bucătăriile, croitoresele croitul, Nacib barul. Unii închiriau bărci și veneau să roiască în jurul remorcherelor. Inginerul-șef, roșu la față și burlac (Mundinho îi ceruse ministrului să-i trimită un bărbat neînsurat ca să evite complicațiile), dădea ordine.

Dona Arminda se mira văzând figurile monstruoase.

— Nu mai știu ce să inventeze! Când o să-i povestesc răposatului la ședință, e în stare să mă facă mincinoasă, săracul, n-a apucat să vadă și el.

— Credeam că-i minciună, că nu-i adevărat. Să te cobori în fundul mării... Nu credeam, mărturisea Gabriela.

Se înghesuiau pe vârful dealului Unhão sub soarele tot mai arzător cu fiecare zi. Recolta era pe sfârșite, cacaua se usca pe șalande și în magazii, umplând antrepozitele caselor exportatoare și calele micilor nave ale companiilor Bahiana, Costeira, Lloyde. Când intra în port vreuna din ele, remorcherele și dragele se îndepărtau de radă. Ca să se întoarcă imediat; lucrările înaintau rapid. Scafandrii au fost marea senzație a sezonului. Gabriela le explica donei Arminda și negrișorului:

— Se spune că pe fundul mării e mai frumos decât pe pământ. Sunt de toate, merită să le vezi. Dealuri mai înalte decât Conquista, pești de toate culorile, păsuni pentru ei, grădini cu flori mai frumoase decât grădina primăriei. Sunt și pomișori și chiar și orașe pustii. Ca să nu mai vorbim de vapoare scufundate.

Negrișorul Tuísca se îndoia:

— Nu-i decât nisip acolo. Și *baraúna*[54].

— Prostule. Eu vorbesc de largul mării, de adâncimi. Mi-a povestit un băiat, era student, trăia numai printre cărți și știa o mulțime de lucruri. Într-o casă unde-am fost servitoare, într-un oraș. Mi-a povestit totul... a zâmbit amintirilor.

— Ce coincidență! a exclamat dona Arminda. Am visat un tânăr care bătea la ușa domnului Nacib, cu un evantai în mână. Și-și ascundea chipul după evantai. Întreba de tine.

— Ferească-ne Dumnezeu, dona Arminda. Astea-s lucruri necurate.

Întregul Ilhéus trăia lucrările din radă. În afara scafandrilor, mașinile instalate pe drage stârneau uimire și teamă. Să răscolească nisipul, să scormonească în fundul radei, să sape și să facă mai largi canalele. Cu un zgomot ca de cutremur, de parcă ar fi răscolit chiar viața orașului, schimbând-o pentru totdeauna.

Odată cu sosirea lor se modificase raportul de forțe pe plan politic. Prestigiul colonelului Ramiro Bastos, destul de zdruncinat, amenința să se năruie sub acea lovitură colosală; drage și remorchere, excavatoare și ingineri, scafandri și tehnicieni. Fiecare mușcătură a mașinilor în nisip însemna, după Căpitan, zece voturi mai puțin pentru colonelul Ramiro. Lupta politică devenise înverșunată și mai dură din amurgul în care sosiseră remorcherele, în ziua căsătoriei lui Nacib cu Gabriela. Noaptea aceea fusese furtunoasă; coreligionarii lui Mundinho sărbătoreau victoria, cei ai lui Ramiro Bastos proferau amenințări. La cabaret fusese o încăierare. Dora Cur de Pepenoaică fusese împușcată în coapsă de Loirinho și pistolarii intraseră acolo trăgând în lămpi. Dacă scopul lor era să-l ciomăgească pe inginerul-șef, așa cum totul părea să arate, și să-l oblige să plece din Ilhéus, dăduseră chix. În îmbulzeală, Căpitanul și Ribeirinho reușiseră să-l scoată afară pe roșcovanul specialist care, de altfel, a dovedit că-i plac încăierările: i-a spart capul unui adversar cu o sticlă de whisky. După cum a povestit însuși Loirinho, planul fusese prost făcut, în ultimul moment.

A doua zi, *Diário de Ilhéus* țipa în gura mare: vechii proprietari de pământuri, dinainte înfrânți, recurgeau, din nou, la procedeele de acum douăzeci-treizeci de ani. Iată-i demascați; nu vor fi niciodată decât șefii unor bande de tâlhari. Dar se înșelau închipuindu-și că-i vor speria pe competenții ingineri și tehnicieni trimiși de guvern să amenajeze canalul de intrare în port, datorită eforturilor acestui vrednic de recunoștință propagator al progresului, Raimundo Mendes Falcão, în ciuda urletelor lipsite de patriotism ale bandiților aflați la putere. Nu, nu vor speria pe nimeni. Partizanii dezvoltării regiunii cacauei detestă asemenea metode de luptă. Dar, dacă vor fi obligați de josnicii lor adversari, vor ști să riposteze cum se cuvine. Nici un alt inginer nu va mai fi izgonit din Ilhéus. De astă dată, pretextele și amenințările vor eșua. Numărul din *Diário de Ilhéus* era senzațional.

Au sosit pistolari de pe moșiile lui Altino Brandão și Ribeirinho. O vreme,

inginerii au umblat pe străzi însoțiți de ciudate gărzi de corp. Loirinho, cel de tristă faimă, cu un ochi scos, umbla și el cu o ceată de pistolari de-ai lui Amâncio Leal și Melk Tavares, printre care și un negru cu numele de Fagundes. Dar, cu excepția câtorva bătăi prin bordeluri și pe străduțe întunecoase, nu s-a mai întâmplat nimic grav. Lucrările continuau și oamenii de pe remorchere și drage erau înconjurați de o admirație generală. Moșierii, în număr tot mai mare, treceau de partea lui Mundinho. Se împlinea previziunea colonelului Altino: colonelul Ramiro Bastos începea să rămână singur. Fiii săi și prietenii își dădeau seama de situație. Speranța lor acum era solidaritatea guvernului, nerecunoașterea victoriei opoziției, dacă avea să se întâmple așa. Despre asta discutau, în casa colonelului Ramiro, cei doi fii ai săi (doctorul Alfredo era la Ilhéus) și cei doi prieteni ai săi cei mai devotați: Amâncio și Melk. Alegerile trebuiau pregătite după moda veche: punând stăpânire pe birourile și centrele electorale, pe registre. Alegeri cu armele în mână. În felul acesta își asigurau provincia. Din nefericire, în Ilhéus și Itabuna, orașe importante, era dificil să întrebuințezi asemenea metode fără unele riscuri. Alfredo spunea că guvernatorul îi dăduse garanții absolute: niciodată Mundinho și oamenii lui nu vor fi recunoscuți, chiar dacă vor învinge legal în alegeri. Doar n-o să lase zona cacauei, cea mai bogată și mai prosperă din stat, pe mâna opoziției, a unor ambițioși ca Mundinho. Absurd.

Bătrânul colonel asculta, cu bărbia sprijinită în mânerul de aur al bastonului. Ochii lui, din care dispăruse strălucirea, se îngustau. O astfel de victorie nu era victorie, era mai rău decât o înfrângere. El n-avusese niciodată nevoie de așa ceva. Întotdeauna câștigase în fața urnelor, voturile erau ale lui. Ghilotinarea adversarilor în momentul recunoașterii puterii fusese un lucru pe care nu trebuise să-l facă niciodată. Acum, Alfredo și Tonico, Amâncio și Melk vorbeau despre asta liniștiți; fără să-și dea seama de groaznica umilință la care-l supuneau.

— N-o s-avem nevoie de asta. O să câștigăm prin voturi!

Faptul că Mundinho Falcão candida ca deputat federal era îmbucurător. Marele pericol ar fi fost să aspire la primărie. Ajunsese să fie popular, câștigase prestigiu. Mare parte din alegătorii din oraș, dacă nu cea mai mare parte, o să-l voteze pe el, alegerea era aproape sigură.

— Organizarea alegerilor aici cu ajutorul armelor e destul de dificilă, a constat Melk Tavares.

Alegerea lui Mundinho ca deputat federal depindea de voturile întregii regiuni, districtul electoral șapte, care cuprindea nu numai Ilhéus, ci și Belmonte, Itabuna, Canavieiras și Una, municipii din zona cacauei care alegeau doi deputați. Unul din ei pentru Itabuna, Ilheus și Una. Una nu prea conta, câteva voturi. Dar Itabuna era acum aproape la fel de important ca Ilhéus și acolo conducea, fără rivali, colonelul Aristóteles Pires, care-i datora lui Ramiro Bastos cariera sa politică. Nu Ramiro îl făcuse subprefect pentru vechiul district Tabocaas?

— Aristóteles votează cu cine poruncesc eu.

În afară de asta, deputații federali nu depindeau de politica municipală, și doar pentru candidații capitalelor alegerile nu erau o pură formalitate. Acești deputați apăreau în urma aranjamentelor dintre guvernator și guvernul federal. Actualul deputat pentru Ilhéus și Itabuna (celălalt era ales de Belmonte și Canavieiras) trecuse pe-acolo doar o dată, după ultimele alegeri. Era un medic ce locuia la Rio, protejatul unui senator federal. Mundinho n-avea nici o posibilitate să obțină asemenea funcție. Chiar dacă ar câștiga în Ilhéus, ar pierde în Itabuna și Una, iar în provincie, alegerile o să fie fraudate.

— Ăsta a intrat în junglă fără călăuză, a conchis Amâncio.

— Dar trebuie să piardă oricum. Să fie înfrânt! Începând chiar cu Ilhéus. Vreau o înfrângere cumplită, cerea Ramiro.

Căpitanul candida pentru primar, doctorul Ezequiel Prado pentru deputat statal. Ramiro își râdea de candidatura avocatului. Alfredo o să fie ales cu siguranță. Ezequiel era bun la tribunal și la tras sforile și să țină discursuri în zilele de sărbătoare. În afară de asta, n-avea nici un credit, dedat la beție și făcând scandal cu muierile. Pe lângă faptul că avea nevoie, ca Mundinho, de voturile întregului district electoral.

— Nu reprezintă un pericol, confirma Amâncio.

— O să învețe să nu se mai plece după cum bate vântul...

Căpitanul avea nevoie doar de voturile municipiului Ilhéus. Adversar periculos, chiar și Ramiro o recunoștea. Trebuia să fie învins în sate, în oraș ar fi putut câștiga. Cazuzinha, taică-su, răsturnat de familia Bastos, rămăsese legendar în viața orașului ca om bun și gospodar exemplar. Prima stradă pietruită el o făcuse; și acum se mai numea Paralelipípedos. Prima piațetă, primul parc. Loial până la fanatism, rămăsese credincios clanului Badaros, își cheltuise toată averea ca să lupte contra familiei Bastos într-o bătălie fără speranțe. Numele său continua să fie rostit ca pildă de bunătate și devotament. Căpitanul nu beneficia doar de această legendă ce învăluia memoria tatălui său, ci era el însuși foarte simpatizat. Născut în Ilhéus, trăit în marile orașe, mirosea a civilizație, era un orator aplaudat și se bucura de mare popularitate. De la Cazuzinha moștenise înclinația pentru gesturile romantice și eroice.

— Candidat periculos... mărturisea Tonico.

— Și tip prietenos și bine văzut, era de acord Melk.

— Depinde de cine-o să fie candidatul nostru.

Ramiro Bastos îl propunea pe Melk; nu era el președintele Consiliului Municipal? Amicul Amâncio nu accepta nici o funcție politică, de-asta nici nu-i oferea. Și Melk refuza:

— Vă mulțumesc mult, dar nu vreau. După părerea mea, nu trebuie să fie un moșier...

— De ce?

— Poporul vrea oameni mai instruiți, spune că moșierii n-au timp să se ocupe de administrație. Și că nici nu se prea pricep. Și are dreptate. Timp n-avem deloc...

— E-adevărat, a spus Tonico. Oamenii cer tot timpul un primar mai priceput. Trebuie să fie cineva din oraș.

— Cine?

— De ce nu Tonico? a propus Amâncio.

— Eu? Ferească-mă Dumnezeu. Eu nu sunt bun de-așa ceva. Dacă mă amestec în politică, o fac pentru tata. Să mă ajute Dumnezeu să nu fiu primar. Stau foarte bine pe scaunul meu.

Ramiro a ridicat din umeri; nici măcar nu merita să se gândească la o asemenea ipoteză. Tonico la primărie... Doar ca să umple sediul municipalității cu prostituate.

— Eu văd două persoane, a spus. Sau doctorul Maurício sau doctorul Demósthenes. În afară de ei, nu mai văd pe altcineva.

— Doctorul Demósthenes a venit aici de mai puțin de patru ani. După Mundinho. Nu poate să-i facă față Căpitanului, s-a opus Amâncio.

— Eu îl văd mai potrivit, totuși, decât pe doctorul Maurício. Cel puțin e medic cunoscut și se ocupă de construirea spitalului. Maurício are mulți dușmani.

Au discutară cele două nume, cântărind avantajele și dezavantajele. S-au hotărât pentru avocat. În ciuda cunoscutei lui înclinații spre bani, a puritanismului exagerat și ipocrit, a bigotismului și a relațiilor lui strânse cu clerul, care, pe meleagurile acelea puțin religioase, îl făcuseră să fie nepopular. Nici doctorul Demósthenes nu se bucura de popularitate. Medic celebru, în tot orașul nu era om mai pedant, mai suficient, mai plin de idei preconcepute și făcând pe aristocratul ca el, după cum ne spunea.

— Foarte bun medic, dar aristocrat mai greu de înghițit decât un purgativ. Amâncio reflecta opinia locală. Maurício are dușmani, dar e și multă lume care-l place. Vorbește bine.

— E un om loial. Ramiro învățase în ultima vreme să aprecieze valoarea loialității.

— Chiar și-așa, tot poate să piardă.

— Trebuie să câștige. Și să câștige aici în Ilhéus. Nu vreau să recurg la guvernator ca să tai capul cuiva. Vreau să câștig! Ajunsese să semene cu un copil încăpățânat care vrea o jucărie. Sunt dispus să renunț la totul, decât să mă mențin prin prestigiul altcuiva.

— Cumătrul are dreptate, a zis Amâncio. Dar pentru asta trebuie să băgăm spaima într-o groază de oameni. Să aducem câțiva pistolari în oraș.

— Să facem tot ce trebuie, dar să nu pierdem în fața urnelor.

Studiau diferite nume pentru Consiliul municipal. În mod tradițional, opoziția alegea un consilier. Tot în mod tradițional, acesta era întotdeauna bătrânul Honorato, reprezentant al opoziției doar cu numele, deoarece îi datora favoruri lui Ramiro. Ajungea să fie mai partizan al guvernului decât toți colegii săi.

— De data asta nici nu l-au trecut pe listă.

— Doctorul se alege. E-aproape sigur.

— Lasă-l să se aleagă. E un tip valoros. Singur, ce opoziție o să ne facă?

Colonelul Ramiro avea o slăbiciune pentru Doctor. Îi admira știința de carte, cunoștințele sale despre istoria Ilhéus-ului, îi plăcea să-l asculte vorbind despre trecut, povestind isprăvile familiei Avila. Ar da strălucire Consiliului și ar sfârși prin a vota cu ceilalți, ca doctorul Honorato. Chiar și în momentul acela al calculelor electorale nu întotdeauna optimiste, când umbra înfrângerii se profila în încăpere, Ramiro era un mare senior, lăsând generos un scaun pentru opoziție și desemnându-l pe cel mai nobil dintre adversari pentru a-l ocupa. Cât despre victorie, Amâncio promitea:

— Stai liniștit, cumetre Ramiro, o să mă ocup eu. Câtă vreme mă ține Dumnezeu în viață, nimeni n-o să râdă de cumătrul meu pe străzile din Ilhéus. Plăcerea de a câștiga alegerile contra dumitale nu le-o facem. Lasă-te pe seama noastră, a mea și-a lui Melk.

În vremea asta, în vara aceea toridă, prietenii lui Mundinho se agitau. Ribeirinho nu uita nici un locșor, mergea din district în district, își propusese să străbată toată regiunea. Căpitanul fusese și el la Itabuna, Pirangi, Agua Preta. La întoarcere l-a sfătuit pe Mundinho să se ducă neîntârziat Ia Itabuna.

— La Itabuna n-o să ne voteze nici chiorii.

— Ai auzit vreodată vorbindu-se de o administrație care se bucură de popularitate? Ei bine, există: cea a colonelului Aristóteles la Itabuna. Omul îi are pe toți în palmă, de la moșieri până la cerșetori.

Mundinho a constatat adevărul afirmației, deși a fost foarte bine primit în orașul vecin. Mai multe persoane au venit la gară în ziua în care își anunțase sosirea și s-au păcălit. Mundinho a venit pe șosea, în noul lui automobil, o mașină senzațională, care umplea ferestrele de curioși când trecea pe străzi. Clienții lui l-au sărbătorit cu dejunuri și dineuri, l-au dus la plimbare, la cabaret, la *Clubul Grapiuna* și chiar la biserici. Dar nu i-au vorbit de politică. Atunci când Mundinho le-a expus programul, au fost totalmente de acord cu el.

— Dacă n-aș fi obligat față de Aristóteles, aș vota cu dumneavoastră.

Porcăria era că toți aveau obligații față de Aristóteles. În a doua zi a ședерii sale, colonelul Aristóteles a trecut pe la hotel să-l vadă. Mundinho nu era acolo și i-a lăsat câteva rânduri amabile și invitația de a veni să bea o cafea la primărie. Mundinho s-a hotărât să accepte.

Colonelul Aristóteles Pires era un tip imens, cu trăsături de mulatru, ciupit

de vărsat, pus pe glume și comunicativ. Moșier cu venituri medii, culegându-și cele o mie cinci sute de *arrobas*, autoritatea lui era indiscutabilă în Itabuna. Se născuse ca să administreze și avea în sânge gustul pentru politică. Niciodată de când fusese numit subprefect, nimeni nu se gândise să-i ia șefia, nici chiar marii moșieri ai municipiului.

Pornise alături de familia Badaros, dar știuse să întrevadă, înaintea tuturora, declinul politic al vechiului senior înfrânt în luptele pentru pădurile din Sequiero Grande. L-a părăsit când încă nu era urât să-l părăsească. Și chiar așa, tot voiseră să-l ucidă; scăpase ca prin minune. Glonțul nimerise pe unul din oamenii care-l însoțeau. Cei din familia Bastos, recunoscători, l-au făcut subprefect al sătucului, numit pe atunci Tabocas, din apropierea plantațiilor lui Aristóteles. Și în scurtă vreme, micuța așezare a început să se transforme într-un oraș.

După câțiva ani, a înălțat steagul separării districtului Tabocas de Ilhéus, transformându-l în municipiul Itabuna. Tot poporul s-a unit în jurul acestei idei. Colonelul Ramiro Bastos s-a înfuriat. În împrejurarea aceea, aproape că se rupseseră relațiile dintre cei doi. Cine era Aristóteles, se înflăcăra Ramiro, ca să amputeze Ilhéus-ul, să-i fure o bucată imensă? Aristóteles, plin de umilință și mai devotat ca niciodată, a încercat să-l convingă. Guvernatorul de atunci îi spusese, la Bahia, că o să aprobe decretul doar dacă obține consimțământul lui Ramiro. A fost greu, a trebuit să se roage, dar l-a obținut. Ce pierdea Ramiro? – întreba el. Formarea noului municipiu era inevitabilă, avea să se producă fie că voiau, fie că nu. Colonelul putea s-o amâne, dar nu s-o împiedice. De ce Ramiro, în loc să combată ideea, să nu apară ca inițiatorul ei? El, Aristóteles, subprefect sau primar, nu dorea decât să-l sprijine pe Ramiro. Iar acesta, în loc să fie șeful unui municipiu, ar conduce în două, asta ar fi singura diferență. Ramiro s-a lăsat convins în cele din urmă și a apărut la festivitatea instalării noului primar. Aristóteles și-a ținut promisiunea: a continuat să-l sprijine, deși rămăsese cu o secretă amărăciune pentru umilințele pe care colonelul îl făcuse să le îndure. Pe deasupra, Ramiro îl trata în continuare de parcă ar fi fost tot tânărul subprefect de Tabocas.

Om cu idei și inițiative, Aristóteles își asumase sarcina de a face Itabuna să prospere. A curățat orașul de pistolari, a pietruit străzile centrale. Nu se preocupa prea mult de piațete și parcuri, nu se ocupa de înfrumusețarea orașului. În schimb, a organizat iluminatul public, o excelentă canalizare, a construit drumuri care să lege orașul de sate, a adus specialiști pentru altoirea cacauei, a înființat o cooperativă a producătorilor, a acordat facilități pentru dezvoltarea comerțului, s-a îngrijit de districte, a făcut din tânăra urbe punctul central al unei provincii întinse până spre *sertão*.

Mundinho l-a găsit la primărie, studiind planurile unui nou pod peste râu, ce lega cele două părți ale orașului. Părea că-l așteaptă pe exportator, a ordonat să

fie aduse cafelele.

— Domnule colonel, am venit să vă felicit pentru orașul dumneavoastră. Activitatea dumneavoastră e extraordinară. Și să discutăm politică. Cum nu-mi place să deranjez, dacă discuția nu vă interesează, spuneți-mi chiar acum. De felicitat, v-am felicitat.

— Și de ce nu, domnule Mundinho? Politica e viciul meu. Vedeți, dacă n-ar fi politica, aș fi un om bogat. Nu fac decât să cheltuiesc cu politica. Nu mă plâng, îmi place. E slăbiciunea mea. N-am copii, nu joc, nu beau... Femei, ei bine, din când în când, mai calc pe de lături... Râdea cu un râs simpatic. Doar că, pentru mine, politică înseamnă gospodărire. Pentru alții e afacere și prestigiu. Pentru mine, nu, credeți-mă.

— Vă cred întru totul. Itabuna e cea mai bună dovadă.

— Ceea ce îmi dă satisfacție e să văd Itabuna dezvoltându-se. În curând o să depășim Ilhéus-ul, domnule Mundinho. Nu vorbesc de oraș, Ilhéus e port. Dar municipiul. Acolo e bine de trăit, aici e bine de muncit.

— Toată lumea mi-a vorbit frumos de dumneavoastră. Toți vă respectă și vă stimează. Nu aveți opoziție.

— Nu e chiar așa. Există vreo jumătate de duzină... Dacă o să căutați bine o să găsiți câțiva care nu mă plac. Doar că nu spun de ce. Sunt alături de dumneavoastră, încă nu v-au căutat?

— Ba m-au căutat. Știți ce le-am spus? Cine vrea să mă voteze, să mă voteze, dar eu n-am să servesc drept scut pentru a lupta contra colonelului Aristóteles. Itabuna e bine cârmuită.

— Am aflat... Am aflat imediat... Și vă mulțumesc, a râs din nou spre Mundinho; fața lui mare, cu trăsături de mulatru iradia cordialitate. La rândul meu, am urmărit activitatea dumneavoastră și am aplaudat-o. Când se termină lucrările din radă?

— Peste câteva luni o să exportăm direct. Lucrările înaintează cât se poate de repede. Dar e mult de lucru.

— Povestea asta cu rada a făcut să se vorbească mult. S-ar putea să vă alegeți. Am studiat problema și-o să vă spun un lucru. Adevărata soluție e portul de la Malhado, amenajarea radei. Puteți draga cât vreți, nisipul iar o să se-adune. Rezolvarea este construirea unui nou port în Ilhéus, la Malhado.

Se aștepta ca Mundinho să-l contrazică, dar se înșelase:

— Știu asta perfect. Soluția finală e portul de la Malhado. Dar credeți că guvernul e dispus să-l construiască? Și câți ani calculați că vor trece de la începerea lucrărilor până la inaugurare? Portul de la Malhado o să fie o bătălie grea, colonele. Și până atunci, cacaua să continue să plece prin Bahia? Cine plătește transportul? Noi, exportatorii, și dumneavoastră, moșierii. Să nu credeți că văd amenajarea radei ca o soluție. Cei ce mă combat aduc ca argumente portul, dar

nu știu că și eu gândesc ca ei. Doar că, e mai bine să avem o radă practicabilă, câtă vreme nu avem un port. O să începem exportul direct. Dar, de îndată ce se termină lucrările în radă, o să încep lupta pentru port. Și încă ceva, o dragă va rămâne permanent la Ilhéus ca să asigure intrarea pe canal.

— Înțeleg... a rămas pe gânduri, nu surâdea.

— Aș vrea să știți un lucru: dacă fac politică, fac din aceleași motive ca și dumneavoastră.

— E un noroc pentru Ilhéus. Păcat că nu v-ați preocupat și de Itabuna. Cu excepția liniei de autobuze.

— Centrul meu de acțiune e Ilhéus. Dar, că mă aleg sau nu, vreau să mă extind în privința afacerilor, mai ales în Itabuna. Unul din motivele pentru care am venit aici este să studiez posibilitatea deschiderii unei filiale a casei mele exportatoare. Am s-o fac.

Beau cafeaua; Aristóteles o savura odată cu vestea:

— Foarte bine. Itabuna are nevoie de oameni întreprinzători.

— Ei, am stat de vorbă. Colonele, v-am spus ce aveam de spus. N-am venit să vă cer voturi, știu că sunteți trup și suflet cu colonelul Ramiro Bastos. Mi-a făcut plăcere că v-am văzut.

— De ce atâta grabă? De-abia ați venit... Și cine v-a spus că eu sunt trup și suflet cu bătrânul Ramiro?.

— Dar toată lumea știe asta... În Ilhéus se spune că voturile dumneavoastră vor asigura victoria deputatului federal și a celui statal. Adică, doctorul Vitor Melo și doctorul Alfredo Bastos.

Aristóteles a râs de parcă s-ar fi amuzat grozav:

— Mai aveți câteva minute de pierdut? O să vă povestesc câteva lucruri, merită. A strigat servitorul și a mai cerut cafea:

— Pe doctorul ăsta Vitor, care e deputat federal, nimeni nu-l știa. L-a impus guvernul, colonelul a acceptat, eu ce era să fac? Și să fi vrut și n-aveam cu cine vota. Opoziția în Ilhéus și Itabuna a pierit cu moartea colonelului Cazuza. Ei bine, doctorul ăsta, după ce a fost ales, a venit pe-aici. În trecere. Când a văzut orașul a strâmbat din nas. Totul i s-a părut urât. M-a întrebat ce dracu' fac, de nu amenajam parcuri și ce dreg și ce învârtesc. I-am răspuns că eu nu sunt grădinar, ci primar. Nu i-a plăcut. Ca să spunem adevărul, nu i-a plăcut nimic. N-a vrut să vadă șoselele, canalizarea, nimic. N-avea timp. I-am cerut fonduri pentru o groază de lucruri. Am trimis o grămadă de scrisori. Așa cum le-ați cerut dumneavoastră de la buget, așa le-a cerut și el. Așa cum mi-ați răspuns dumneavoastră la scrisori, așa mi-a răspuns și el. Și ca pe-o mare favoare, o carte de vizită la sfârșitul anului, de sărbători. Spuneți că o să fie, din nou, candidat. În Itabuna n-o să fie votat.

Mundinho a dat să spună ceva, dar colonelul a râs și a continuat:

— Colonelul Ramiro e un om drept, în felul lui. El m-a făcut subprefect

aici, acum mai bine de douăzeci de ani. A spus la toată lumea că lui îi datorez ceea ce sunt. Vreți să știți adevărul? El i-a putut da jos pe Badaros numai pentru că eu am rămas de partea lui. Și se mai spune că eu i-am părăsit pe Badaros pentru că erau pe ducă. I-am abandonat când erau în vârf, victorioși. Erau pe ducă, e-adevărat, dar asta pentru că nu mai erau buni să cârmuiască. Pentru ei politica însemna doar să adune pământuri. Pe vremea aceea colonelul Ramiro era pentru ei ceea ce sunteți dumneavoastră azi pentru colonel.

— Vreți să spuneți că...

— Așteptați puțin, termin îndată. Colonelul Ramiro a fost de acord cu separarea Itabunei. Dacă n-ar fi fost de acord, s-ar fi lungit, guvernul ar mai fi tergiversat lucrurile. De-asta l-am sprijinit. El crede c-am făcut-o din obligație. Când ați început să vă ocupați de chestiunile din Ilhéus, am devenit atent. Ieri, când ați venit aici, mi-am zis în sinea mea: o să-l caute ceata asta de vagabonzi. Să vedem ce face, asta o să fie proba de foc – a râs cu ușurința-i obișnuită. Domnule Mundinho Falcão, dacă vreți voturile mele, sunt ale dumneavoastră. Nu vă cer nimic, nu e o tranzacție. Un lucru doar; ocupați-vă și de Itabuna, zona cacauei e una singură. Ocupați-vă și de meleagurile părăsite din interior.

Mundinho era atât de surprins încât n-a reușit să spună decât:

— Împreună, colonele, o să facem lucruri mari.

— Și-acum, păstrați asta doar pentru dumneavoastră. Când o să se apropie alegerile, mă însărcinez să-mi anunț chiar eu hotărârea.

N-a fost însă posibil să aștepte atât cât îi recomandau înțelepciunea și prudența. Pentru că, peste câteva zile, colonelul Ramiro l-a chemat la Ilhéus ca să-i comunice lista cu candidații guvernului. Aristóteles a stat de vorbă cu prietenii lui cei mai influenți și a luat autobuzul pentru Ilhéus.

Pentru el, colonelul Ramiro nu poruncea să se deschidă salonul cu scaune cu spătar înalt. I-a dat o hârtie cu niște nume:

„Deputat federal: dr. Vitor Melo”. Și urma lista. Aristóteles a citit încet, de parcă silabisea. I-a înapoiat lista:

— Pe doctorul ăsta Vitor nu-l mai votez, colonele. Nici de s-ar sfârși lumea. Nu-i bun de nimic. I-am cerut atâtea și n-a făcut nimic.

Ramiro a vorbit pe un ton autoritar, ca cineva care dojenește un copil neascultător:

— De ce nu mi-ai adresat mie cererile? Dacă i-ai fi cerut prin intermediul meu, nu te-ar fi refuzat. E vina dumitale. Cât despre voturi, e candidatul guvernului și o să-l alegem. E o obligație a guvernatorului.

— Obligația lui, nu a mea.

— Ce vrei să spui?

— V-am spus, colonele. Pe tipul ăsta nu-l votez.

— Și pe cine-ai să votezi?

Aristóteles şi-a plimbat ochii prin cameră şi în sfârşit i-a ţintuit asupra lui Ramiro:

— Pe Mundinho Falcão.

Bătrânul s-a ridicat palid, sprijinindu-se în baston.

— Vorbeşti serios?

— Cum aţi auzit.

— Atunci, ieşi afară din casa asta, i-a arătat uşa cu degetul. Şi repede.

Aristóteles a ieşit calm, fără să se tulbure. S-a dus direct la redacţie la *Diário de Ilhéus* şi i-a spus lui Clóvis Costa:

— Poţi să dai la ziar că am trecut de partea lui Mundinho.

Jerusa l-a găsit pe bunicu-su căzut pe un scaun:

— Bunicule! Ce e? Ce ai? A strigat-o pe maică-sa, pe servitoare, voia să cheme un medic.

Bătrânul şi-a revenit şi a spus:

— Doctor nu, nu-i nevoie. Chemaţi-l pe cumătrul Amâncio. Repede.

Medicii l-au obligat să stea la pat. Doctorul Demósthenes le explica lui Alfredo şi lui Tonico:

— Probabil a avut o emoţie foarte puternică. Trebuie evitat să se mai repete. Încă un atac ca ăsta şi inima nu mai rezistă.

A sosit Amâncio Leal, îl anunţaseră când să se aşeze la masa de prânz şi plecase, lăsându-şi familia alarmată. A intrat în camera lui Ramiro.

În acelaşi moment când apărea *Diário de Ilhéus* cu un titlu pe toată pagina întâi: „Itabuna sprijină programul lui Mundinho Falcão”, Aristóteles, în compania exportatorului, se întorcea într-o barcă dintr-o vizită în radă la drage şi remorchere. Văzuse scafandrii coborând în adâncul apelor, privise excavatoarele mâncând nisipul, ca nişte animale fabuloase. Râdea cu râsul lui vesel, ,,împreună o să facem portul de la Malhado”, îi spunea lui Mundinho.

Glonţul îi pătrunse piept când el şi Mundinho străbăteau terenul viran de pe Unhão, îndreptându-se spre barul lui Nacib, să bea ceva.

— Alcool nu beau, tocmai spunea, când l-a doborât glonţul.

Un negru o rupse la fugă spre coasta dealului, urmărit de doi martori anonimi ai scenei. Exportatorul l-a sprijinit pe primarul din Itabuna. Sângele cald i-a murdărit cămaşa. Soseau oameni, se îmbulzeau.

Se auzeau strigăte în depărtare:

— Prinde-l! Puneţi mâna pe asasin! Nu-l lăsaţi să fugă!

Despre marea vânătoare

După-amiază şi mai agitată decât cea a asasinării Sinhazinhei şi a lui Osmundo. Poate că de la sfârşitul luptelor, acum mai bine de douăzeci de ani, nici

un alt eveniment nu zguduise și nu tulburase atât de mult nu numai orașul, ci și municipiile vecine, tot interiorul regiunii. La Itabuna a fost sfârșitul de pe lume. La puține ore după atentat, în Ilhéus au început să sosească automobilele din orașul vecin, autobuzul de după-masă a venit supraaglomerat și din camioane au debarcat pistolari. Parc-ar fi început un război.

— „Războiul cacauei". O să dureze treizeci de ani, a prezis Nhô-Galo.

Colonelul Aristóteles Pires a fost dus la spitalul încă în construcție al doctorului Demósthenes. Nu funcționau decât sala de operații și câteva saloane. În jurul rănitului se strânseseră somitățile medicale locale. Doctorul Demósthenes, prieten pe plan politic cu colonelul Ramiro, nu a vrut să-și asume responsabilitatea operației. Starea lui Aristóteles era gravă; ce-o să se spună dacă moare în mâinile lui? Doctorul Lopes, medic foarte renumit, negru ca noaptea și om foarte de treabă, a fost cel care l-a operat, asistat de doi colegi. Când au sosit medicii din Itabuna, trimiși în grabă de rude și prieteni, intervenția se terminase și doctorul Lopes își spăla mâinile cu alcool.

— Acum depinde de el. De cât e de rezistent.

Barurile pline, străzile pline, o nervozitate generală. Ediția din *Diário de Ilhéus* cu senzaționalul interviu al lui Aristóteles fusese smulsă, în câteva minute, din mâinile puștilor și un exemplar se vindea cu zece *tostãos.* Asasinul care trăsese se ascunsese în pădurea de pe dealul Unhão, nu fusese identificat. Unul din martorii întâmplării, zidar pe un șantier, afirma că-l văzuse de mai multe ori în tovărășia lui Loirinho pe străzile periferice și la *Bate-Fundo*, cârciumă de ultimă speță. Celălalt cetățean, care fugise să-l prindă pe asasin și era cât pe ce să fie împușcat, nu-l mai văzuse niciodată înainte, dar spusese cu ce era îmbrăcat: pantaloni de gata și cămașă în carouri. Cât despre cei ce dăduseră ordinul, nimeni nu avea îndoieli, se șopteau nume cu voce scăzută.

Mundinho a rămas la spital cât a durat operația. A trimis automobilul său la Itabuna s-o aducă pe nevasta lui Aristóteles. Pe urmă a trimis o serie de telegrame la Bahia și la Rio. Câțiva pistolari de-ai lui Altino Brandão și Ribeirinho aflați în oraș de la sosirea remorcherelor răscoleau dealul, cu ordinul să-l aducă pe negru viu sau mort. A apărut poliția locală, l-au ascultat pe Mundinho, și prefectul a trimis doi soldați să dea o raită prin împrejurimi. Căpitanul, și el la spital, i-a acuzat în gura mare pe coloneii Ramiro, Amâncio și Melk că ar fi ordonat asasinatul. Prefectul a refuzat să-i consemneze declarația; nu fusese martor ocular. Dar l-a întrebat pe Mundinho dacă împărtășește acuzațiile căpitanului:

— Și ce-i cu asta? – a zis exportatorul. Nu sunt copil, știu că dumneavoastră, domnule locotenent (prefectul era locotenent de poliție), n-o să luați nici o măsură. Important e să-l prindem pe ucigaș. O să ne spună el cine a dat ordinul. Și asta o s-o facem noi înșine.

— Mă insultați.

— Vă insult? De ce? O să vă dau afară din Ilhéus. Puteți să vă faceți bagajele – acum vorbea cu tonul unui colonel de pe timpuri.

La barul lui Nacib, arabul alerga de la o masă la alta să audă comentariile. João Fulgêncio anunța:

— Nici o schimbare în societate nu se face fără vărsare de sânge. Această crimă e de rău augur pentru Ramiro Bastos. Dacă l-ar fi lichidat pe om, poate ar fi reușit să divizeze Itabuna. Dar acum, prestigiul lui Aristóteles o să crească. Ăsta-i sfârșitul lungii domnii a lui Ramiro I Grădinarul. Și nu vom fi supușii lui Tonico cel Iubit. Va începe domnia lui Mundinho cel Vesel.

Circulau zvonuri și în legătură cu starea sănătății colonelului Ramiro, în ciuda faptului că familia încercase să păstreze secretul. Tonico și Alfredo nu se mișcau de lângă el. Se spunea că bătrânul e pe moarte. Zvon dezmințit seara de Doctor și de Josué.

Povestea cu Doctorul era ciudată. Lider important în campania lui Mundinho, luase masa de seară, totuși, într-o atmosferă cordială, cu Ramiro și familia lui în seara atentatului. Fusese invitat în ajun, cu Ari și Josué, să cineze în casa combatantului adversar, în onoarea poetului. Acceptase; lupta politică nu influențase bunele sale relații personale cu familia Bastos. În ciuda articolelor violente semnate de el în *Diário de Ilhéus*, în ziua aceea se duseseră la plimbare, el, poetul, și Josué să mănânce undeva dincolo de Pontal, pe o plantație de cocotieri, o delicioasă *moqueca* stropită cu rachiu, invitați de doctorul Helvécio Marques, avocat și boem. Întârziaseră pe-acolo și se întoarseră în fugă la hotel ca poetul să-și pună o cravată și apoi au plecat direct la Ramiro. Josué, deși a observat agitația neobișnuită de pe străzi, nu i-a dat prea mare importanță. În timpul ăsta, Ari Santos, la bar, și-a zis că invitația a fost revocată și nu s-a mai dus.

Nu se poate spune că masa a fost veselă. Era o atmosferă rece și încordată. Probabil colonelul nu se simțise bine dimineața. Băieții ar fi vrut ca el să nici nu vină la masă, dar Ramiro se încăpățâna, deși n-a mâncat nimic. Tonico era ciudat de tăcut, Alfredo nu reușea să urmărească discuțiile. Soția lui, care le supraveghea pe fetele ce serveau, avea ochii roșii, de parcă ar fi plâns. Jerusa era cea care anima cina, înghiontindu-l pe taică-su ca să răspundă când i se vorbea, conversând cu poetul și cu Doctorul, în vreme ce Ramiro, imperturbabil, îl întreba pe Josué de niște elevi de la Colegiul Enoch. Din când în când, conversația murea și Ramiro sau Jerusa o reînnodau. Într-unul din aceste momente s-a legat un dialog între tânără și poet, dialog comentat apoi prin baruri:

— Sunteți căsătorit, doctore Argileu? a întrebat, amabilă, Jerusa.

— Nu, domnișoară, a răspuns poetul cu glasul lui de tunet.

— Văduv? Săracul de dumneavoastră... cred că e trist.

— Nu, domnișoară. Nu sunt văduv...

— Sunteți încă burlac? Doctore Argileu, e timpul să vă însurați.

— Nu sunt burlac, domnișoară.

Încurcată și fără maliție, Jerusa a insistat:

— Atunci, ce sunteți, doctore Argileu?

— Concubin, domnișoară – a răspuns, înclinând capul.

A fost atât de neașteptat încât Tonico, tăcut și trist în seara aceea, a izbucnit într-un hohot de râs. Ramiro l-a privit sever. Jerusa și-a lăsat ochii în farfurie; poetul zâmbea. Josué își stăpânea râsul cu greu. Doctorul a salvat situația povestind o întâmplare cu familia Avila. La sfârșitul mesei a sosit Amâncio Leal. Doctorul a simțit că se întâmplă ceva extraordinar. Amâncio, evident, era surprins să-l vadă acolo. A rămas tăcut; aștepta. Toată familia aștepta. În sfârșit, Ramiro nu s-a mai stăpânit și l-a întrebat:

— Ai aflat rezultatul operației?

— Se pare că scapă. Așa se spune.

— Cine? a vrut să știe Doctorul.

— N-ați aflat nimic?

— Am venit direct de la Helvécio.

— L-au împușcat pe colonelul Aristóteles.

— În Itabuna?

— Aici, în Ilhéus.

— De ce?

— Cine știe?...

— Cine-a tras?

— Nimeni nu știe. Se pare că un pistolar. A fugit.

Doctorul, care nu citise ziarul și nu știa nimic, și-a exprimat regretul:

— Ce întâmplare... Era prieten bun cu dumneavoastră, domnule colonel, nu?

Ramiro a lăsat capul în jos. Masa s-a sfârșit fără chef; poetul a recitat câteva versuri pentru Jerusa. Dar tăcerea în încăpere era atât de grea încât Josué și Doctorul au hotărât să plece. Poetul, bine hrănit, voia să mai rămână; își bea coniacul. Dar ceilalți l-au luat cu ei și a plecat revoltându-se:

— Ce-i graba asta? Oameni distinși, coniac minunat.

— Voiau să rămână singuri.

— Da’ ce dracu’ s-a-ntâmplat?

De-abia la bar au aflat; Doctorul a alergat la spital. Ilustrul poet nu se resemna:

— De ce dracu’ omoară cineva oameni tocmai azi când se dă o masă pentru mine? Nu putea alege altă zi?

— Necesități urgente, l-a lămurit João Fulgêncio.

Lumea intra și ieșea de la bar. Aducea vești despre urmărirea de pe dealul Unhão, despre hăituiala întreprinsă, despre marea vânătoare organizată ca să-l

prindă pe negru mort sau viu. Oamenii sosiți din Itabuna, pistolarii debarcați din camioane afirmau că nu se întorc fără capul banditului. Ca să-l plimbe prin oraș. Venea lume și de la spital. Aristóteles dormea; doctorul Lopes spunea că e prea devreme ca să facă vreun pronostic. Glonțul îi străpunsese plămânul.

Nacib s-a dus și el să privească hăituiala de pe deal, de la capul străzii. Le-a povestit noutățile Gabrielei și donei Arminda, mirate de agitația oamenilor.

— Au dat ordin să-l omoare pe primarul din Itabuna, colonelul Aristóteles. L-au rănit, dar n-a murit. Ăsta dacă moare, nu moare în spital. Se spune că ar fi fost oameni de-ai colonelului Ramiro Bastos, de-ai lui, de-ai lui Amâncio ori de-ai lui Melk, ceea ce-i tot una. Asasinul s-a ascuns pe deal. Dar n-o să scape. Îl hăituiesc peste treizeci de persoane. Și dacă-l înhață...

— Ce-i fac? Îl bagă la pușcărie? a vrut să știe Gabriela.

— La închisoare? După cum spun, vor să-i taie capul, să-l ducă la Itabuna. S-au luat deja la harță cu prefectul.

Ceea ce era adevărat. Prefectul cu un soldat, apăruse pe Unhão venind dinspre port, de unde trăsese negrul. Oameni înarmați păzeau drumurile spre culme. Prefectul a vrut să urce, dar nu i-au dat voie

— Pe-aici nu trece nimeni.

Era în uniformă, cu însemnele de locotenent. Cel care-i interzicea să treacă era un tânăr cu un aer insolent și un revolver în mână.

— Cine sunteți dumneavoastră?

— Sunt secretarul primăriei din Itabuna. Americo Matos, dacă vreți să-mi știți numele.

— Și eu sunt prefectul din Ilhéus. Vreau să-l arestez pe criminal.

În jurul tânărului, cinci pistolari cu carabine:

— Să-l arestați? Nu mă faceți să râd. Dacă vreți să arestați pe cineva nu-i nevoie să urcați dealul. Arestați-l pe colonelul Ramiro, pe canalia aia care se numește Amâncio Leal. Pe Melk Tavares sau pe ăla, pe Loirniho. Nu-i nevoie să urcați. Aveți destule de făcut în oraș.

A făcut un gest și pistolarii au ridicat armele. Tânărul a zis:

— Domnule prefect, plecați dacă nu vreți să muriți. Locotenentul a privit în jur; soldatul dispăruse.

— O să mai auzi de mine, i-a întors spatele.

Toate drumurile erau păzite, erau trei: două dinspre port și unul dinspre mare, unde se afla casa lui Nacib. Peste treizeci de oameni înarmați, pistolari din Itabuna și din Ilhéus, cercetau dealul, răscolind pădurile cu copaci rari și hățișuri dese, intrând în casele sărăcăcioase, scotocind prin toate ungherele. În oraș, bârfa atinsese apogeul. Din când în când, în barul *Vesúvio* apărea cineva cu câte o știre nouă: poliția păzea casa colonelului Ramiro, unde se aflau baricadați el, fiii săi, prietenii lui cei mai devotați, inclusiv Amâncio și Melk. Știre născocită, pentru că

Amâncio în persoană a trecut după câteva minute pe la bar, iar Melk era pe plantație. În două rânduri a circulat zvonul despre moartea lui Aristóteles. Se povestea că Mundinho ceruse întăriri – oameni de-ai lui Altino Brandão – și că trimisese pe cineva cu automobilul, să-l caute pe Ribeirinho. Zvonuri care mai de care mai absurde, cu o durată de câteva minute, mărind starea de tensiune, înlocuite imediat de altele. Apariția lui Amâncio crea o oarecare senzație. A spus: „Bună seara, domnilor", cum făcea de obicei, cu vocea lui moale, s-a îndreptat spre tejghea, a cerut un coniac și a întrebat dacă sunt amatori pentru pocher. Nu erau. S-a plimbat printre mese, a schimbat câteva vorbe cu unii și cu alții și toți simțeau cum colonelul sfidează acuzațiile. Nimeni n-a îndrăznit nici măcar să pomenească ceva. Amâncio a salutat din nou și a pornit-o în sus pe strada Colonel Adami, spre casa lui Ramiro.

Oamenii de pe deal scotociseră deja toate cocioabele, căutaseră prin grotă, răscoliseră pădurea. De mai multe ori fuseseră la câțiva pași de negrul Fagundes.

Urcase dealul cu revolverul încă în mână. De când Aristóteles coborâse din barcă, așteptase momentul potrivit ca să tragă. Cum terenul viran de pe Unhão era aproape pustiu la ceasul acela, se hotărâse și a țintit în inimă. L-a văzut pe colonel căzând, cel pe care i-l arătase Loirinho în port, și a luat-o la goană. Un tip l-a urmărit și l-a pus pe fugă cu un foc. S-a ascuns printre copaci, în așteptarea nopții. Mesteca niște tutun. O să câștige bani mulți. În sfârșit, începeau luptele. Clemente auzise de niște pământ de vânzare și nu-i mai ieșea asta din cap, gândindu-se la o mică plantație a lor, împreună. Dacă încăierările se întețeau, un om ca el, ca Fagundes, curajos și bun trăgător, se aranja repede. Loirinho îi dăduse întâlnire la *Bate-Fundo* la lăsatul serii, înainte de-a începe aglomerația. Așa, cam pe la opt, Fagundes era calm. S-a odihnit puțin și a început să urce spre culme cu gândul să coboare pe partea cealaltă, de îndată ce se lasă seara, s-o ia pe plajă și să se ducă la întâlnirea cu Loirinho. A trecut liniștit pe lângă mai multe căscioare, ba chiar îi dădu „bună seara" femeii unui arendaș. A intrat în hățișuri, a căutat un loc ferit și s-a întins cu gândurile lui, așteptând să se întunece. De-acolo zărea plaja. Amurgul se prelungea; dacă ridica puțin capul, Fagundes putea vedea soarele deschizând un evantai roșu, de culoarea sângelui, acolo unde se termina marea. Se gândea la visatul petic de pământ. La Clemente, bietul de el, vorbind încă de Gabriela, pe care nu putea s-o uite. Nici nu știa că se măritase, că acum era o doamnă bogată, îi povestiseră oamenii din oraș. Încet, umbrele se lungeau. Pe deal, tăcere.

Când a luat-o spre coborâș, a zărit oamenii. Cât pe ce să se întâlnească. A luat-o înapoi spre pădure. De-acolo i-a văzut intrând prin case. Numărul lor creștea. Se împărțiseră în grupuri. O grămadă de oameni înarmați. A auzit fragmente de conversație. Voiau să-l prindă, viu sau mort, să-l ducă la Itabuna. S-a scarpinat în cap. Așa de important era tipul pe care îl împușcase? La ora asta

probabil că zace întins, acoperit de flori. Și el, Fagundes, era viu, nu voia să moară. Exista un petic de pământ care-o să fie al lui și al lui Clemente. Încăierările erau de-abia la început, erau bani mulți de câștigat. Oamenii, în grupuri de câte patru-cinci, umblau prin pădure.

Negrul Fagundes a intrat în hățișul cel mai des. Spinii îi sfâșiau pantalonii și cămașa. Ținea revolverul în mână. A rămas câteva minute ghemuit printre tufe. În scurt timp a auzit glasuri:

— A trecut cineva pe-aici. Tufișurile sunt călcate.

Aștepta neliniștit. Vocile s-au îndepărtat, el a mers mai departe prin hățișul des. Piciorul îi sângera dintr-o zgârietură adâncă – un spin mare. Un animal a fugit văzându-l și așa a descoperit o vizuină adâncă, ascunsă de tufe. Se aciuat acolo. Era și timpul. Glasurile erau din nou aproape:

— A trecut cineva pe-aici. Uite...

— Spinii dracului.

Hăituiala a continuat până s-a lăsat seara. În unele momente, vocile erau atât de aproape încât se aștepta să vadă pe cineva trecând prin fragila perdea de tufișuri și intrând în vizuină. Zărea printre ramuri zburând un licurici. Nu-i era teamă, dar începea să se neliniștească. O să ajungă târziu la întâlnire. Auzea conversații; ziceau c-o să-l taie cu cuțitele, voiau să afle cine îi dăduse ordin. Nu-i era frică, dar nu voia să moară. Tocmai acum când începeau încăierările și puteau să cumpere bucata aia de pământ el și Clemente.

Tăcerea a durat o vreme, noaptea a căzut repede, obosită parcă să aștepte. A ieșit din vizuină înclinat; tufișurile erau mici. Privea cu grijă. Nimeni prin împrejurimi. Să fi renunțat? Era posibil, cu lăsarea nopții. S-a îndreptat, s-a uitat în jur, nu vedea decât copacii din apropiere, în rest, întunecime. Era ușor să se orienteze, în față, marea; în spate, portul. Trebuia să meargă înainte, să iasă lângă plajă, să ocolească stâncile și să-l caute pe Loirinho. Probabil că nu mai era la *Bate-Fundo*. Să-și primească banii câștigați cinstit; merita chiar și-o recompensă în plus pentru urmărirea aceea. La dreapta lui, lumina de la un stâlp electric, marcând capătul unui drum și pe la mijloc, altul. Mai încolo, pipernicite și rare, luminile caselor. A început să umble. De-abia făcuse doi pași îndepărtându-se de pădure când s-a ivit prima torță urcând pe drum. Un zgomot de voci a ajuns până la el purtat de vânt. Se întorceau cu torțe aprinse, nu renunțaseră cum își închipuise el.

Primele torțe ajunseseră sus, unde se aflau casele. S-au oprit în așteptarea celorlalți și stăteau de vorbă cu cei ce locuiau acolo, întrebând dacă nu se ivise.

— Vrem să-l prindem viu. Să-l punem la cazne.

— Vrem să-i ducem căpățâna la Itabuna.

Să-l pună la cazne... Știa ce înseamnă asta. Dacă trebuia să moară, o să moară ucigând și el unu-doi. A apucat din nou pistolul; se pare că răposatul era o persoană foarte importantă. Dacă scapă cu viață o să ceară o recompensă mai mare.

Deodată, lumina unei lanterne electrice a spintecat întunericul şi a ţintit chipul negrului. Un strigăt:

— Acolo!

Mişcare de oameni alergând. Se aplecă repede şi intră în pădure. Când ieşise din vizuină, rupsese ramurile tufişurilor, nu-i mai slujea de ascunzătoare. Urmăritorii se apropiau. Negrul ţâşni înainte, animal hăituit, rupând tufele de spini, sfâşiindu-şi carnea pe spate, cum mergea îndoit. Coborâşul era abrupt, hăţişul mai des, arbuştii erau înlocuiţi de copaci, picioarele i se loveau de pietre. După zgomot, erau mulţi oameni. De data asta nu se mai împărţiseră, mergeau împreună. Erau aproape. Tot mai aproape. Negrul rupea cu greu hăţişul des, căzu de două ori, rănit acum pe tot corpul, cu faţa sângerândă. Auzi lovituri de *machete* tăind hăţişul şi o voce dând ordine:

— Nu poate scăpa. În faţă e prăpastia. Să-l încercuim – şi împărţea oamenii.

Coborâşul era tot mai abrupt. Fagundes se strecura ca o pisică. Acum îi era frică. N-avea cum să scape. Şi-acolo era greu să tragă, să omoare doi sau trei, cum voia, ca să-l omoare şi pe el fără să se chinuiască, cu câteva gloanţe în corp. O moarte pentru un om ca el. Un glas îi strigă, printre loviturile de *machete*:

— Pregăteşte-te, ucigaşule, o să te tăiem cu cuţitele!

Voia să moară împuşcat, dintr-odată, fără să simtă. Dacă îl prind viu, o să-l tortureze... Se cutremură, târându-se cu greu pe pământ. De moarte nu-i era frică. Oamenii se nasc ca să moară când le bate ceasul. Dar dacă-l prind viu, o să-l pună la cazne, o să-l omoare cu încetul, cerându-i să spună cine l-a trimis. Odată în *sertão* omorâse şi el împreună cu alţii pe un lucrător de pe plantaţie, voind să afle unde se ascunsese un tip. Îi tăiase cu cuţitul, cu un pumnal ascuţit. Îi tăiaseră urechile, îi scoseseră ochii nenorocitului. Nu voia să rămână aşa. Tot ce-şi dorea acum era un luminiş unde să-i poată aştepta cu arma în mână. Ca să ucidă şi să fie omorât, ca să nu fie torturat ca nenorocitul ăla din *sertão*.

Şi s-a văzut pe buza prăpastiei. N-a căzut doar pentru că un copac creştea în margine şi s-a agăţat de el. Privi în jos, imposibil să vadă ceva. Se întoarse spre stânga, descoperi un coborâş repede, aproape vertical, ceva mai încolo. Pădurea se rărea, creşteau doar câţiva arbori. Loviturile de *machete* se îndepărtau. Urmăritorii intrau acum în pădurea deasă dinaintea prăpastiei. Porni pe pantă, începu s-o coboare mergând înainte, într-un efort deznănăjduit. Nu simţea spinii zgâriindu-i pielea, dar simţea vârful pumnalelor în piept, în ochi, în urechi. Coborâşul se termină la câţiva metri de fund. Se agăţă de nişte crengi şi se lăsă să cadă. Mai auzea încă zgomotul loviturilor de *machete*. Căzu în fund pe un tufiş mare, aproape fără să facă zgomot. Se lovi la braţ cu revolverul. Se ridică în picioare. În faţa lui, zidul scund al unei curţi. Sări. O pisică se sperie văzându-l şi fugi spre deal. El aşteptă, ascuns în umbra zidului. În spatele casei se vedea lumină. Ridică

revolverul și străbătu curtea. Văzu o bucătărie luminată. Și pe Gabriela spălând vase. Zâmbi, nu era alta pe lume mai frumoasă ca ea.

Despre cum s-a amestecat doamna Saad în politică, încălcând tradiționala neutralitate a soțului său, și despre îndrăznețele și primejdioasele acțiuni ale acestei doamne din înalta societate în noaptea ei de luptătoare

Negrul Fagundes a râs, cu chipul umflat de spinii veninoși, cămașa pătată de sânge și pantalonii rupți.

— O să-și petreacă noaptea vânându-l pe negru. Și negrul e-aici, bine mulțumesc, flecărind cu Gabriela.

A râs și Gabriela și a mai turnat rachiu:

— Ce trebuie să fac, deci?

— E un băiat, Loirinho îi spune. Îl cunoști?

— Loirinho? Am auzit de el. De mult, la bar.

— Caută-l. Aranjează un loc de întâlnire cu mine.

— Unde-l găsesc?

— Mă aștepta la *Bate-Fundo*, un local unde se dansează. Pe strada Sapo. Nu cred că mai e acolo. Mă aștepta la ora opt. Cât e ceasul?

S-a dus să se uite la ceas în cameră; stăteau de vorbă în bucătărie.

— Nouă trecute. Și dacă nu-l găsesc?

— Dacă nu-l găsești? s-a scărpinat în cap. Colonelul e pe plantație, nevastă-sa e bolnavă la cap. Nu merită.

— Care colonel?

— Domnu' Melk. Îl cunoști pe colonelul Amâncio? Unul chior de-un ochi?

— Îl cunosc bine. Vine des la bar.

— Bun. Dacă nu-l găsești pe numitul Loirinho, caută-l pe colonel; să găsească el o soluție.

Norocul era că servitoarea cea tânără nu dormea acolo. Se ducea acasă seara, după cină. Gabriela l-a condus pe negrul Fagundes în camera din fund, unde locuise atâtea luni. El i-a spus:

— Îmi mai dai un rachiu?

I-a adus sticla.

— Nu bea prea mult.

— Fii liniștită. Doar o dușcă să uit de tot. Să mor de gloanțe, nu mă împotrivesc. Oamenii mor în luptă, râzând mulțumiți. Dar torturat cu cuțitele nu vreau. Așa te omoară cu dușmănie, moarte tristă și mizerabilă. Am văzut pe cineva murind așa. Urât lucru.

Gabriela a vrut să știe:

— De ce l-ai împușcat? Ce nevoie aveai? Ce-ți făcuse?

— Mie nu mi-a făcut nimic. Colonelului. Mi-a ordonat Loirinho. Ce puteam face? Fiecare cu meseria lui, alta-i meseria mea. Și-am făcut-o și ca să cumpăr o bucată de pământ împreună cu Clemente. Chestia e ca aranjată.

— Dar tipul a scăpat. O să vezi, n-o să capeți nici un ban.

— Nu știu cum a scăpat. Nu i-a bătut ceasul.

I-a spus să nu facă zgomot, să nu aprindă lumina și să nu iasă din cămăruța din fund. Pe deal, vânătoarea continua. Pisica, trecând repede prin tufișuri, îi înșelase pe pistolari. Cercetau pădurea palmă cu palmă. Gabriela și-a pus niște pantofi galbeni vechi. Ceasul arăta ceva mai mult de nouă și jumătate. La ora aceea, o femeie căsătorită nu ieșea singură pe stradă în Ilhéus. Doar prostituatele. Nici nu s-a gândit la asta. Nu s-a gândit nici la reacția lui Nacib dacă ar fi aflat, la ce-o să spună cei care ar fi văzut-o. Negrul Fagundes fusese bun cu ea pe drum. În timpul pribegiei. Îl dusese pe unchiu-su în brațe cu puțin înainte de-a muri. Când Clemente o îmbrâncise furios, el venise s-o apere. N-o să-l lase fără ajutor, riscând să cadă în mâna pistolarilor. Era rău să ucizi, nu-i plăcea! Dar negrul Fagundes nu știa să facă altceva. Nu-nvățase altceva, știa doar să ucidă.

A ieșit, a încuiat ușa de la stradă și a luat cheia. Nu fusese niciodată pe strada Sapo; era spre calea ferată. A coborât spre plajă. A văzut barul zgomotos, cu multă lume în picioare. Nacib circula, se oprea pe la mese. În Piața Rui Barbosa a scurtat drumul și a luat-o spre Piața Seabra. Pe stradă era lume. Câțiva au privit-o curioși, alți doi au salutat-o. Cunoscuți de-ai lui Nacib, clienți de la bar. Dar erau atât de tulburați de întâmplarea de după-masă încât nu i-au dat atenție. A ajuns la calea ferată și la casele sărăcăcioase de pe străzile mărginașe. Târfe de ultimă speță treceau pe lângă ea mirate. Una a apucat-o de braț:

— Ești nouă pe-aici. Nu te-am mai văzut... De unde vii?

— Din *sertão* a răspuns automat. Unde vine strada Sapo?

— Mai înainte. Acolo mergi? La casa lui Me?

— Nu. La *Bate-Fundo*.

— Te duci acolo? Ai curaj. Eu nu calc pe-acolo. Mai ales azi, e-o nebunie. Ia-o la dreapta și-ajungi.

A luat-o la dreapta, după colț. Un negru a oprit-o:

— Unde te duci, dulceață? S-a uitat la fața ei, a găsit-o frumoasă, și a ciupit-o de obraji cu degete puternice. Unde stai?

— Departe de-aici.

— Nu-i nimic. Hai, dulceață, să punem de-un plod.

— Nu pot acum. Sunt grăbită.

— Ți-e frică să nu te trag pe sfoară? Uite-aici... a băgat mâna în buzunar și a scos câteva bancnote mici.

— Nu mi-e frică. Sunt grăbită.

— Eu sunt mai grăbit. Pentru asta am ieşit.

— Eu am ieşit pentru altceva. Lasă-mă să plec. Mă întorc mai încolo.

— Chiar te întorci?

— Jur că mă întorc.

— Te aştept.

— Poţi să mă aştepţi chiar aici.

A plecat, grăbind pasul. În apropiere de *Bate-Fundo* – de unde răzbătea o zgomotoasă muzică de tamburină şi chitară – un beţiv s-a legat de ea. Voia s-o sărute. I-a dat un cot, el şi-a pierdut echilibrul şi s-a agăţat de un stâlp. Din uşa cârciumii *Bate-Fundo* se auzea în strada slab luminată zgomot de vorbe, hohote şi strigăte. În stradă o voce a strigat când a văzut-o:

— Vino-ncoa' frumoaso, să bem o duşcă.

Un bătrân cânta la chitară şi un puşti bătea în tamburină. Femei îmbătrânite, prea fardate, unele băute. Altele erau fetişcane foarte tinere. Una din ele, cu păr lins şi faţa suptă, nu părea să fi împlinit paisprezece ani. Un bărbat insista ca Gabriela să vină să stea lângă el. Femeile, bătrânele şi tinerele, o priveau cu neîncredere. De unde venea concurenta aceea frumoasă şi cu vino-ncoa'? A strigat-o şi-un alt bărbat. Stăpânul barului, un mulatru şchiop, s-a îndreptat spre ea; piciorul de lemn suna sec când păşea. Un tip în haine de marinar, probabil de pe vreun vas al companiei Bahiana, a apucat-o de mijloc şi i-a şoptit:

— Eşti liberă, iubire? Vin cu tine...

— Nu sunt liberă...

I-a zâmbit, era un băiat simpatic, mirosea a mare. El a spus „ce păcat", a strâns-o niţel la piept şi a pornit în căutarea alteia. Şchiopul s-a oprit în faţa Gabrielei.

— Unde te-am mai văzut? Te-am mai văzut, cu siguranţă. Unde?

A rămas pe gânduri; ea l-a întrebat:

— E pe-aici un băiat cu numele Loirinho? Vreau să vorbesc cu el. E ceva urgent.

Una dintre femei a auzit întrebarea şi i-a strigat alteia:

— Edith! Madam îl vrea pe Loirinho!

Râsete în cârciumă; puştoaica de circa cincisprezece ani a sărit:

— Ce vrea vaca asta cu Loirinho al meu? A venit spre intrare cu mâinile în şolduri, sfidătoare.

— Azi nu-l găseşti, a râs un tip. A încurcat-o. Puştoaica, în rochie scurtă deasupra genunchilor, s-a postat în faţa Gabrielei:

— Ce vrei mă, căcat cu ochi, cu omul meu?

— Vreau doar să vorbesc cu el...

— Să vorbeşti... a scuipat. Te ştiu eu, cur împuţit. Ţi s-au aprins călcâiele

după el. Toate muierile sunt înnebunite după el. Toate, niște curve.

N-avea mai mult de cincisprezece ani. Gabriela și-a amintit de unchiu-su, fără să știe de ce. Altă femeie, mai în vârstă, a intervenit:

— Dă-l dracului pe tip, Edith. Nu-ți dă nici o atenție.

— Lasă-mă-n pace. I-arăt eu vacii ăsteia...

A întinse mâinile ei mici de copil spre fața Gabrielei care, atentă, a apucat-o de încheieturile subțiri și i-a dat mâinile jos: „Vacă!”, a strigat Edith și a tras-o spre ea. Toată cârciuma în păr s-a ridicat să privească; nimic nu le plăcea mai mult ca o bătaie între femei. Dar șchiopul s-a băgat și le-a despărțit. A îmbrâncit-o pe puștoaică într-o parte.

— Pleacă de-aici, că altfel îți turtesc mutra – a luat-o pe Gabriela de braț și a condus-o dincolo de ușă, afară. Spune-mi un lucru: nu ești nevasta domnului Nacib de la bar?

A dat din cap.

— Și ce dracului cauți aici? Îl placi pe Loirinho?

— Nici nu-l cunosc. Dar trebuie să vorbesc cu el. E foarte urgent.

Șchiopul se gândea; a privit-o în ochi:

— Vreun mesaj? În legătură cu afacerea de azi?

— Da, domnule.

— Vino cu mine. Dar nu spune nimic, lasă-mă pe mine să vorbesc....

— Bine, domnule. E ceva urgent, foarte urgent. Au dat un colț, încă unul și au ajuns la o ulicioară neluminată. Șchiopul mergea nițel înainte, s-a oprit s-o aștepte în fața unei case. A bătut în ușa întredeschisă, vrând parcă să-și anunțe sosirea și a intrat:

— Vino cu mine...

A apărut o prostituată, în combinezon și nepieptănată:

— Cine-i asta, Picior de Lemn? Prospătură?

— Unde-i Teodora?

— E-n cameră, nu vrea să vadă pe nimeni.

— Spune-i că trebuie să vorbesc cu ea.

Târfa a măsurat-o pe Gabriela din cap până-n picioare. A plecat spunând:

— Au trecut deja pe-aici.

— Poliția?

— Niște pistolari. Căutau știi tu pe cine.

Peste câteva minute, după ce șușotise la ușa deschisă a unei camere, s-a întors cu altă femeie, cu părul vopsit.

— Ce vrei? a întrebat-o blonda oxigenată.

Prima o privea pe Gabriela, care asculta. Dar șchiopul s-a apropiat de Teodora, a tras-o spre perete și i-a spus ceva la ureche; amândoi o priveau pe Gabriela.

— Nu știu unde e. A trecut pe-aici, mi-a cerut niște bani și a plecat ca din pușcă. A plecat de vreun ceas. Imediat după asta, nici nu-ți vine să crezi, au venit niște pistolari după el. Dacă-l găseau, îl omorau...

— Unde s-a dus? Nu știi?

— Pe Dumnezeul meu că nu știu.

Au ieșit în stradă. În ușă, șchiopul i-a zis:

— Dacă nu-i aici, nimeni nu știe unde e. Dar precis că s-a tras spre junglă. O fi plecat cu barca, ori călare.

— N-avem cum să aflăm? E urgent.

— Nu văd cum.

— Unde locuiește colonelul Amâncio Leal?

— Amâncio Leal?

— El.

— Lângă Școala primară. Știi unde e?

— Înspre plajă, la capătul străzii. Știu. Mulțumesc mult.

— Te conduc o bucată.

— Nu-i nevoie.

— Până ieși din mahalaua asta. Altfel s-ar putea să n-ajungi.

A condus-o până la Piața Seabra. Câțiva curioși priveau din colț, de la *Clubul Progresso*, casa colonelului Ramiro, încă luminată. Șchiopul i-a pus multe întrebări. I-a răspunse în doi peri, nu i-a spus nimic. A luat-o pe niște străzi pustii, a ajuns la Școala primară, a găsit casa lui Amâncio Leal, una cu ușă albastră, așa cum o informase proprietarul cârciumii *Bate-Fundo*. Totul era cufundat în tăcere, luminile stinse. Acum, o lună întârziată se înălța pe cer, lumina plaja largă și cocotierii de pe drumul spre Malhado. A bătut la ușă. Fără rezultat. Din nou. În vecini au lătrat câinii, alții, mai departe, le-au răspuns. Gabriela a strigat: „E cineva acasă?”. A bătut din nou, cu toată puterea, o dureau mâinile. În cele din urmă, s-a auzit mișcare în fundul casei. S-a aprins o lumină și cineva a întrebat:

— Cine e?

— Oameni buni.

Un mulatru, gol până la brâu, a ieșit cu arma în mână.

— Domnu’ colonel Amâncio e-acasă?

— Ce vrei cu el? O privea cu neîncredere.

— E ceva foarte urgent.

— Nu-i acasă.

— Da’ unde e?

— De ce vrei să știi? Ce vrei cu el?

— Ți-am spus.

— Nu mi-ai spus nimic.

— Că-i ceva foarte urgent.

— Și-atât?

Ce putea face? Trebuia să rişte:

— Am un mesaj pentru el.

— De la cine?

— De la Fagundes.

Omul s-a dat un pas înapoi, a înaintat din nou și a privit-o:

— Vorbești serios?

— Ăsta-i purul adevăr...

— Uite-te bine la mine; dacă nu-i adevărat...

— Te rog, hai repede.

— Așteaptă aici.

A intrat în casă, a stat câteva minute și s-a întors. Își pusese o cămașă și stinsese lumina.

— Vino cu mine. Și-a băgat revolverul în pantaloni, la brâu, patul rămânea afară.

Au început să meargă. El nu i-a pus decât o întrebare.

— A reușit să scape?

A răspuns dând din cap. Au ajuns pe strada colonelului Ramiro. S-au oprit în fața foarte cunoscutei case. În colț, în apropiere de primărie, doi soldați i-au văzut și au făcut câțiva pași spre ei. Omul cu revolverul bătea la ușă. Prin ferestrele deschise se strecura un zgomot înăbușit de glasuri. Jerusa a apărut la fereastră și s-a uitat la Gabriela atât de mirată încât aceasta a zâmbit. Atâta lume se mirase văzând-o în noaptea aceea... Și cel mai mult, negrul Fagundes.

— Puteți să-l chemați pe colonelul Amâncio? Spuneți-i că-i Altamiro.

Colonelul a apărut în ușă grăbit:

— S-a întâmplat ceva?

Soldații ajunseseră la intrare. Omul l-a privit, a rămas tăcut și unul din soldați a întrebat:

— Se întâmplă ceva nou, domnule colonel?

— Nimic, mulțumesc. Rămâneți la locurile voastre. După ce-au plecat, bărbatul cu revolverul a zis:

— Asta... Vrea să vorbească cu dumneavoastră. Din partea lui Fagundes. De-abia atunci Amâncio a observat-o pe Gabriela. A recunoscut-o imediat.

— Nu ești Gabriela? Vrei să-mi vorbești? Intră, te rog.

A intrat și bărbatul. De pe coridor, Gabriela a zărit sufrageria. I-a văzut pe Tonico și pe doctorul Alfredo vorbind; și era și altă lume. Amâncio aștepta și ea arăta spre bărbat.

— Mesajul e doar pentru dumneavoastră.

— Du-te înăuntru, Altamiro. Spune, fata mea – cu vocea lui moale.

— Fagundes e acasă la mine. M-a trimis să vă anunț. Vrea să știe ce să

facă. Și trebuie să facem ceva repede, domnu' Nacib o să vină în scurtă vreme.

— Acasă la dumneata! Și cum a ajuns acolo?

— A fugit de pe deal. Curtea casei începe la poalele dealului.

— E-adevărat, nu m-am gândit. Și de ce l-ai ascuns?

— Îl cunosc de mult pe Fagundes. Din *sertão*...

Amâncio a zâmbit. Tonico a apărut pe culoar, curios.

— Mulțumesc foarte mult. N-o să uit asta niciodată. Vino cu mine.

Tonico s-a întors în cameră. Ea a intrat cu Amâncio. Și a văzut toată familia reunită; bătrânul Ramiro, așezat într-un balansoar, palid ca un mort, dar cu ochii scânteind ca ai unui om tânăr.

Pe masă mai erau încă farfurii, cești de cafea și sticle de bere. Pe scaune, într-un capăt al camerei, doctorul Alfredo, soția lui și Jerusa. Tonico, în picioare, înlemnit, privind-o cu coada ochiului. Doctorul Demósthenes, doctorul Maurício și vreo trei colonei, pe scaune. Bucătăria și curtea din dos pline de oameni înarmați. Peste cincisprezece pistolari. Servitoarele le aduceau mâncarea în farfurii de cositor. Amâncio a spus:

— Toată lumea o cunoaște, nu?... Ga... Dona Gabriela, nevasta lui Nacib de la bar. A venit să ne facă un serviciu. Și i s-a adresat de parcă el ar fi fost stăpânul casei: Ia loc, te rog.

Atunci toată lumea i-a spus „bună seara". Tonico i-a oferit un scaun. Amâncio s-a îndreptat spre bătrânul colonel și i-a vorbit la ureche cu voce scăzută. Chipul lui Ramiro a prins viață și i-a zâmbit Gabrielei:

— Bravo, copilă. De azi înainte, îți rămân îndatorat. Dacă vreodată ai nevoie de mine, trebuie doar să vii. De mine sau de-ai mei... A arătat spre familie la capătul încăperii, trei așezați, unul în picioare, păreau un tablou; nu lipseau decât dona Olga și nepoata cea mai mică. Și e bine să știți – se adresa fiilor, nurorii și nepoată-sii. Dacă vreodată dona Gabriela are nevoie de noi, ea dă ordin, nu ne roagă. Haide, cumetre.

S-a ridicat și s-a dus cu Amâncio în altă cameră. Bărbatul cu revolverul a trecut pe lângă ei, a spus „bună seara", și a plecat. Gabriela nu știa ce să facă, ce să spună, ce să facă cu mâinile. Jerusa i-a zâmbit și i s-a adresat:

— O dată am stat de vorbă cu dumneavoastră, vă amintiți?... a început Jerusa, dar a tăcut imediat, gândindu-se că poate este o lipsă de delicatețe să-i amintească de vremea când era încă bucătăreasa arabului.

— Îmi amintesc, da. Am făcut o groază de prăjituri. Au fost bune?

Tonico a prins curaj:

— Gabriela e o veche prietenă de-a noastră. Fina mea și-a Olgăi. I-am fost nași la cununie.

Soția doctorului Alfredo a catadicsit să zâmbească. Jerusa a întrebat-o:

— Nu serviți o prăjitură? Nu vreți un lichior?

— Mulțumesc. Nu vă deranjați.

A acceptat o ceașcă de cafea. Din altă cameră s-a auzit vocea lui Amâncio chemându-l pe doctorul Alfredo. Deputatul s-a întors repede și a poftit-o:

— Vreți să veniți cu mine, vă rog? Când Gabriela a intrat în cealaltă cameră, Ramiro i-a spus:

— Fata mea, ne-ai făcut un mare serviciu. Doar că am vrea să ne îndatorezi și mai mult. E posibil?

— Dacă stă în puterea mea...

— Trebuie să-l scoți pe negru din casă. Fără să știe nimeni. Și asta nu se poate decât în zori. Trebuie să rămână ascuns acolo, fără să afle nimeni. Iartă-mă că spun, dar nici Nacib nu trebuie să știe.

— El vine după ce se închide barul.

— Nu-i spune nimic. Lasă-l să doarmă. Și pe la trei, la trei fix, scoală-te și du-te la fereastră. Uite-te să vezi dacă sunt niște oameni pe stradă. O să fie și cumătrul Amâncio cu ei. Dacă-i vezi, deschide ușa și lasă-l pe Fagundes să iasă, ceilalți o să aibă grijă de el.

— N-o să-l prindă? Să-i facă vreun rău?

— Fii liniștită. O să am grijă să nu-l omoare nimeni.

— Da, da. Acum, permiteți-mi să plec. E deja târziu.

— Nu pleca singură. O să te conducă cineva. Alfredo, condu-o pe dona Gabriela până acasă.

Gabriela a zâmbit.

— Știu și eu, domnule... Noaptea, pe stradă, singură cu doctorul Alfredo... Trebuie s-o iau pe plajă, ca să nu mă vadă lumea de la bar... Dacă ne vede cineva, ce-o să creadă? Să creadă și să vorbească? Mâine, domnu' Nacib ar afla.

— Ai dreptate, fata mea. Iartă-mă, nu m-am gândit – s-a întors spre fiu-su. Spune-i nevesti-tii și Jerusei să se facă repede gata. O s-o duceți toți trei pe fată. Repede.

Alfredo a deschis gura să spună ceva, dar Ramiro a repetat:

— Repede!

Așa s-a făcut că în seara aceea a ajuns acasă însoțită de un deputat, de nevastă-sa și de fiică-sa. Nevasta lui Alfredo mergea tăcută, mestecându-și furia. Jerusa, însă, o luase de braț pe Gabriela și vorbea câte-n lună și-n stele. Noroc că acasă la dona Arminda nu era nimeni. Erau la ședință, moașa încă nu se întorsese. Puțini curioși treceau pe stradă; vânătoarea continua.

Nacib a venit puțin după miezul nopții și a mai rămas la fereastră să-i vadă pe pistolari întorcându-se de pe deal. Rămăseseră să păzească doar drumurile. Cineva spusese că negrul căzuse în prăpastie. În cele din urmă s-au dus să se culce. De mult nu mai fusese Gabriela atât drăgăstoasă și de focoasă, dăruindu-se cu atâta ardoare și dorindu-l atâta ca în noaptea aceea. În ultima vreme se plânsese chiar că

era ursuză, îl evita, de parcă ar fi fost veşnic obosită. Niciodată nu-l refuza când el îşi dorea. Dar nu-l mai îmboldea ca înainte – gâdilându-l şi cerându-i s-o iubească şi s-o aibă – când el venea obosit şi se trântea în pat somnoros. Râdea doar şi el îi cerea să doarmă, cu piciorul pe coapsa ei. Când el o dorea, i se dăruia râzătoare. Îi spunea băiat frumos, gemea în braţele lui, dar unde era nebunia de altădată? Acum parcă era o joacă plăcută ceea ce înainte era iubire nebună, naştere şi moarte, un mister în fiecare noapte, dezvăluit şi reînnoit, de fiecare dată fiind ca prima dată, descoperindu-se speriaţi, de parcă atunci ar fi fost ultima dată, cu deznădejdea sfârşitului.

Se plânsese chiar şi lui Tonico, vechiul său confident. Notarul îi explicase că aşa se întâmpla cu toate perechile căsătorite; dragostea se potoleşte, amor blând de soţie, discret şi mai rar, înlocuind violenţa amantei, exigentă şi lascivă. Explicaţie bună, poate adevărată, dar nu îl consola. Avea de gând să vorbească cu Gabriela. În noaptea aceea, însă, ea redevenise cea de altădată. Căldura ei îl ardea, foc mistuitor, flacără imposibil de stins, foc fără cenuşă, o vâlvătaie de suspine şi vaiete. Pielea Gabrielei îi ardea pielea. Pe femeia asta nu o avea doar în pat. I se întipărise pentru totdeauna în piept, era cusută de trupul lui, pe talpa picioarelor, pe pielea capului, în vârful degetelor. Îşi zicea că trebuie să fie plăcut să mori în braţele ei. A adormit fericit, cu piciorul pe coapsa obosită a Gabrielei.

La ora trei, Gabriela l-a zărit, prin fereastra întredeschisă, pe Amâncio, fumând lângă stâlp. Mai jos, pistolarii. S-a dus să-l caute pe Fagundes. Când a trecut prin faţa dormitorului, l-a văzut pe Nacib agitat în somn, simţind lipsa coapsei ei. A intrat şi i-a pus o pernă sub piciorul ce se mişca. Nacib zâmbea, era un băiat aşa bun!

— Să te răsplătească Dumnezeu. Fagundes îşi lua rămas bun.

— Cumpără pământul cu Clemente.

Amâncio se grăbea:

— Haide, repede! – şi adresându-se Gabrielei. Încă o dată, mulţumesc. Fagundes s-a mai întors o dată şi a văzut-o în uşă. Nu mai era alta ca ea pe lume. Cine se putea compara cu ea?

Despre plăcerile şi neplăcerile căsătoriei

Noaptea aceea de pasiune dezlănţuită în pat, noapte de amintiri de neuitat – Gabriela mistuindu-se ca un foc, Nacib născându-se şi murind în acea dulce vâlvătaie –, a avut consecinţe triste.

Nacib crezuse, fericit, că este reîntoarcerea nopţilor de altădată, după o lungă perioadă de ape liniştite. Perioadă datorată prostiilor şi micilor supărări. Tonico, consultat în cadrul unor încâlcite spovedanii, atribuia schimbarea aceasta căsătoriei, diferenţei subtile şi complicate între iubirea soţiei şi iubirea amantei.

Putea fi și asta, dar Nacib se îndoia. De ce, atunci, nu se întâmplase imediat după căsătorie? O vreme continuaseră aceleași nopți amețitoare dinainte, când el se trezea târziu a doua zi și ajungea la bar după ora obișnuită. Schimbarea devenise vizibilă când începuseră neînțelegerile. Gabriela probabil că se supărase mult mai tare decât arăta. Poate că el îi ceruse prea mult, fără să țină seamă de felul de-a fi al nevesti-sii, vrând s-o transforme de azi pe mâine într-o doamnă din înalta societate, din crema Ilhéus-ului, smulgându-i aproape cu forța obiceiurile înrădăcinate. Fără răbdarea necesară ca s-o educe încetul cu încetul. Ea voia să meargă la circ, el o târa la o conferință plictisitoare și soporifică. N-o lăsa să râdă pentru orice fleac cum îi era obiceiul. O dojenea tot timpul, pentru niște copilării, în dorința de-a o face să fie la fel cu soțiile medicilor și avocaților, ale coloneilor și comercianților. „Nu vorbi tare, nu-i frumos", îi șoptea la cinema. „Stai dreaptă, nu întinde picioarele, apropie genunchii." „Nu pantofii ăia, pune-i pe cei noi, de ce-i ai?" „Pune-ți o rochie ca lumea." „Astăzi mergem în vizită la mătușă-mea. Vezi cum te porți." „Nu putem să mai stăm, mergem la întrunirea *Asociației Rui Barbosa*." (Poeți care declamau, citeau niște hârtii pe care ea nu le înțelegea, o peltea îngrozitoare.)

„Astăzi vorbește doctorul Maurício la Asociația Comercială, trebuie să mergem." (Să asculte Biblia de la cap la coadă, ce plictiseală!) „Ne ducem în vizită la dona Olga, nu știu dacă-i plictisitoare sau nu, dar e nașa noastră." „De ce nu-ți pui bijuteriile pe care ți le-am cumpărat?"

Cu siguranță că până la urmă o supărase, chiar dacă nu-și arăta supărarea pe chip și în relațiile de fiecare zi. Discuta cu el, da, fără să ridice glasul, vrând să știe de ce-i cerea fiecare lucru, poate nițel tristă, rugându-l uneori să n-o oblige. Dar sfârșind întotdeauna prin a-i face pe plac, cedând în fața ordinelor sale, îndeplinindu-i hotărârile. Pe urmă nu mai vorbea despre asta. Se schimbase doar în pat, ca și cum discuțiile acelea – nici măcar nu erau niște dispute – și ceea ce îi cerea el i-ar fi înfrânat pasiunea, i-ar fi stăvilit dorința, i-ar fi înghețat trupul. Dacă el o dorea, i se deschidea asemeni corolei unei flori. Dar nu era însetată și înfometată ca înainte. Doar în noaptea aceea, când el se întorsese târziu și așa de obosit, în ziua când fusese împușcat colonelul Aristóteles, ea redevenise cea dinainte, dacă nu chiar mai focoasă. Apoi, se întorseseră zilele liniștite, zâmbetul calm, când se dăruia cu plăcere pasivă, iar el lua inițiativa. Înadins a lăsat-o trei zile în pace. Ea se trezea când îl simțea că sosește, îl săruta pe față, își vâra coapsa sub piciorul lui și adormea dusă. A patra zi n-a mai putut și i-a spus de-a dreptul:

— Nu-ți pasă...

— Ce nu-mi pasă, domnu' Nacib?

— De mine. Vin acasă și parcă n-aș fi venit.

— Vrei să mănânci? Vrei suc de mango?

— Suc de dracu'! Nu mă mai iubești, înainte mă căutai.

— Domnu’ Nacib vine obosit, nu știu dacă mă dorește, nu știu ce să fac. Se duce să se culce, nu vreau să abuzez.

Răsucea un capăt de cearșaf, privea în pământ, niciodată n-o văzuse atât de tristă. Nacib s-a înmuiat. Deci nu vroia să-l deranjeze, să-l obosească în plus, îl lăsa să se odihnească după oboseala de peste zi? Bié a lui...

— Ce crezi tu de mine? Pot să vin obosit, dar pentru așa ceva sunt gata oricând, nu sunt bătrân, nici altceva...

— Nu vin lângă tine când îmi faci semn cu degetul? Când te văd că vrei...

— Dar mai e și altceva, înainte erai ca o pală de foc, ca un vânt năprasnic. Acum ești doar o adiere, un zefir.

— Nu-ți mai plac? Te-ai plictisit de Bié?

— Îmi placi tot mai mult, Bié. Fără tine nu pot trăi. Tu pari că te-ai plictisit. Ți-ai pierdut nebunia de altădată.

Ea privea cearșafurile, nu se uita la el.

— Nu e așa, nu. Și mie îmi placi foarte mult. Poți să mă crezi, domnu’ Nacib. Dar mi se întâmplă să fiu obosită, de-asta...

— Și cine-i de vină? Am angajat servitoare pentru curățenie, tu ai concediat-o. Am angajat-o pe puștoaică la bucătărie, trebuie doar să dregi mâncărurile. Și cine gătește? Vrei să faci totul ca și cum ai mai fi încă servitoare?

— Domnu’ Nacib e așa de bun, e mai mult decât un soț.

— Uneori, nu sunt. Mă cert cu tine. Am crezut că de-asta ești așa. Dar o fac pentru binele tău. Vreau să fac din tine o doamnă.

— Îmi place să fac ce vrea domnu’ Nacib. Doar că sunt lucruri pe care nu le știu face. Oricât aș vrea, nu reușesc să-mi placă. Ai răbdare cu Bié. Trebuie să mă ierți pentru multe...

El a luat-o în brațe. Ea și-a ascuns capul în pieptul lui și plângea.

— Ce ți-am făcut, Bié, de ce plângi? N-o să-ți mai spun asemenea lucruri, n-am vrut.

Ochii ei pironiți în cearșaf, își ștergea lacrimile cu dosul mâinii, și iar își sprijinea capul de pieptul lui.

— Nu mi-ai făcut nimic... Eu sunt rea, domnu’ Nacib e-atât de bun...

Și iarăși a început să-l aștepte cu înflăcărarea de dinainte, în nopți fără somn. La început, fusese entuziasmat. Gabriela era mai minunată decât își imaginase. Era de-ajuns să deschidă gura acum și ea îi lua somnul și oboseala cu mâna. În schimb, oboseala ei era evidentă, era tot mai mare. Într-o noapte, el i-a spus:

— Bié, chestia asta trebuie să se termine. Și-o să se termine.

— Ce, domnu’ Nacib?

— Tu muncești până cazi jos.

— Nu, domnu’ Nacib.

— Nici nu mai suporți, noaptea... A zâmbit. Nu-i așa?

— Domnu' Nacib e bărbat vânjos...

— Stai să-ți spun; am închiriat deja etajul de deasupra barului. Pentru restaurant. Acum rămâne doar să plece chiriașii, să aranjăm, să zugrăvim și să facem curat cum trebuie. Cred că la-nceputul anului putem deschide. Domnu' Mundinho vrea să fie asociat. Vrea să aducă o serie de lucruri de la Rio, frigider, nu știu ce mașină de gătit, farfurii și pahare care nu se sparg. O să accept.

Ea a bătut din palme veselă.

— O să caut două bucătărese oriunde-o fi. Poate la Sergipe. Tu să le supraveghezi doar. Să alegi felurile de mâncare, să le explici cum să le dea gust. O să gătești propriu-zis doar pentru mine. Și mâine să angajezi o femeie pentru curățenie, tu să rămâi numai cu bucătăria, până învață puștoaica. Mâine vreau să văd o servitoare nouă în casa asta.

— De ce, domnu' Nacib? Nu-i nevoie. Sunt obosită pentru că am fost s-o ajut pe dona Arminda.

— Ai mai făcut și asta?

— A fost bolnavă, știi. Nu era s-o las singură. Acum însă e mai bine; dar n-am nevoie de servitoare. Nu-mi plac.

N-a discutat, nu și-a impus punctul de vedere. Era cu gândul la restaurant. Reușise să închirieze etajul clădirii unde, la parter, se afla barul *Vesúvio*. Acolo fusese un cinema înainte ca Diógenes să fi construit *Cine-Teatrul Ilhéus*. Pe urmă, fusese împărțit în camere unde locuiau funcționari din comerț. În cele două încăperi mai mari era instalată o loterie. Proprietarul clădirii, arabul Maluf, prefera să închirieze unui singur chiriaș. Și cu-atât mai mult lui Nacib, care ocupa și parterul. Celorlalți le-a dat un termen de o lună ca să se mute. Nacib a avut o lungă conversație cu Mundinho Falcão. Exportatorul era favorabil ideii și au studiat posibilitatea de-a înființa o societate. A scos o revistă din sertar și i-a arătat răcitoare și frigidere, noutăți de ultimă oră în restaurantele străine. E clar că asta era prea mult pentru Ilhéus. Dar o să facă o treabă bună, mai bună decât orice exista în Bahia. În zilele acelea cu atâtea proiecte uitase până și de oboseala Gabrielei în ceasurile de amor.

Tonico, nelipsit după siestă, puțin înainte de ora două după-amiază, ca să-și bea biterul ce-l ajuta la digestie (nu și-l mai trecea în cont, acum bea fără să plătească, îi fusese naș patronului barului la nuntă), îl întreba încet:

— Cum mai merg lucrurile pe-acasă?

— Mai bine. Doar că Gabriela e foarte obosită. Nu vrea să-i iau femeie la curățenie, vrea să facă totul singură. Și-o mai ajută și pe vecina noastră. Noaptea cade frântă, moartă de somn.

— Nu trebuie să-i impui nimic. Dacă angajezi pe cineva pentru curățenie și ea nu vrea, o s-o superi. Pe de altă parte, arabule, dumneata se pare că nu vrei să

pricepi că soția nu e damă de consumație. Iubirea soției e pudică. Nu vrei chiar dumneata ca fină-mea să fie o doamnă respectabilă? Începe cu patul, dragul meu. Prisosesc femeile în Ilhéus dacă vrei să faci nebunii... și unele sunt de vis. Ai devenit un călugăr, nu mai vii deloc la cabaret...

— Nu-mi mai trebuie altă femeie...

— Și pe urmă te plângi că e obosită...

— Trebuie să-și angajeze o servitoare. Nici nu se cade ca nevastă-mea să se ocupe de curățenie în casă.

Tonico l-a bătut cu palma pe umăr, în ultima vreme rămânea mai puțin, nici nu-l mai aștepta pe João Fulgêncio:

— Stai liniștit, zilele astea o să-i dau câteva sfaturi finei mele. O să-i spun să-și ia o servitoare. Fii liniștit.

— Chiar așa. Pe dumneata te ascultă. Pe dumneata și pe dona Olga.

— Știi cine-o place grozav pe Gabriela? Jerusa, nepoată-mea. Mereu vorbește de ea. Zice că Gabriela e cea mai frumoasă femeie din Ilhéus.

— Așa și e... a suspinat Nacib. Tonico voia să plece. Nacib glumea:

— Acum pleci repede... E ceva la mijloc... Ai o iubită nouă, nu-i așa? Și ții secretul față de bătrânul Nacib...

— Îți povestesc eu într-o zi...

Pleca înspre port. Nacib se gândea la restaurant. Ce nume să-i dea? Mundinho propusese „Furculița de argint”. Ce nume fără haz, nu spunea nimic. Lui îi plăcea „Restaurantul Comerțul”, un nume distins.

Suspinele Gabrielei

De ce se însurase cu ea? N-avea nevoie... Era mai bine înainte. Domnu’ Tonico îl influențase, cu ochii puși pe ea; dona Arminda pusese paie pe foc, îi plăcea să aranjeze căsătorii. Nacib o iubea, îi era teamă c-o pierde, c-o să plece. Prostia domnului Nacib. De ce să plece, dacă era cât se poate de mulțumită? Îi era teamă că o să schimbe bucătăria, patul și îmbrățișările lui pentru o casă a ei pe o stradă pustie, pentru un moșier. Cont la prăvălie și la magazin. Toți babalâci groaznici, cu cizme și revolver la brâu și cu bani în buzunar. Ce vremuri frumoase... Gătea, spăla, făcea curat în casă. Se ducea la bar cu sufertașul. Cu un trandafir în păr și cu zâmbetul pe buze. Glumea cu toată lumea, simțea dorința plutind în aer. Îi făceau cu ochiul, îi făceau complimente, îi atingeau mâna, uneori sânul. Domnu’ Nacib era gelos, era drăguț!

Domnu’ Nacib venea noaptea. Ea îl aștepta, se culca cu el, cu toți bărbații, era de-ajuns să se gândească, să dorească. Îi aducea cadouri: lucrușoare din târg, flecuștețe de la prăvălia lui unchiu-su. Broșe, brățări, inele de sticlă. I-a adus o pasăre și ea i-a dat drumul. Nu-i plăceau pantofii care-o strângeau. Umbla în

papuci, îmbrăcată ca oamenii săraci, cu o panglică în păr. Îi plăcea totul: curtea cu *guayabe, papaya*[55] și *pitanga*[56]. Soarele care-o încălzea pe ea și pe motanul vagabond. Să stea de vorbă cu Tuísca, să-l pună să danseze, să danseze și ea pentru el. Dintele de aur pe care i-l pusese domnu' Nacib. Să cânte dimineața, să facă treabă în bucătărie. Să umble pe străzi, să se ducă la cinema cu dona Arminda. Să se ducă la circ, când se instala vreun circ pe Unhão. Ce vremuri frumoase. Când nu era doamna Saad, când era Gabriela. Doar Gabriela.

De ce se însurase cu ea? Era rău să fii măritată, nu-i plăcea. Rochii frumoase, plin dulapul. Pantofi ascuțiți, mai mult de trei perechi. Până și bijuterii îi dădea. Un inel costa mult, dona Arminda aflase; costase aproape două mii de reali. Ce-o să facă cu toate lucrurile alea? Nu putea face nimic din ceea ce-i plăcea... Nu putea să se joace în cerc cu Rosinha și Tuísca în piață. Să se ducă la bar cu sufertașul nu putea. Să râdă cu domnu' Tonico, cu Josué, cu domn' Ari ori domn' Epaminondas? Nu putea. Să umble desculță prin casă nu putea. Să alerge pe plajă cu vântul în plete, nepieptănată, cu picioarele prin apă? Nu putea. Să râdă când avea chef, oriunde ar fi fost, de față cu ceilalți, nu putea. Să spună ce-i trecea prin minte, nu putea. Din toate câte-i plăceau, nu putea face nimic. Era doamna Saad. Nu putea. Era rău să fii măritată.

Niciodată nu s-a gândit să-l supere, să-l amărască. Domnu' Nacib era bun, mai bun nu se putea, nu exista pe lume. O plăcea, o iubea cu-adevărat, dragoste nebună. Un om atât de important, proprietarul unui bar, cu bani la bancă. Și nebun după ea... Era nostim! Ceilalți, toți ceilalți, n-o făceau din dragoste, voiau doar să se culce cu ea, s-o strângă în brațe, s-o sărute pe gură, să suspine între sânii ei. Ceilalți, toți ceilalți, fără excepție. Bătrâni sau tineri, drăguți sau urâți, bogați sau săraci. Cei de-acum, cei dinainte, toți ceilalți. Fără excepție? Cu excepția lui Clemente. Și poate Bebinho, dar era un copil, ce știa el despre iubire? Domnu' Nacib, ah, ăsta știa ce e iubirea. Și ea simțea ceva pentru el pe dinăuntru, altfel decât simțea pentru toți ceilalți. Cu toți ceilalți, fără excepție, fără nici o excepție, nici chiar Clemente, nici Bebinho, o făcuse doar pentru pat. Când se gândea la un băiat, când îi zâmbea Tonico sau Josué, Epaminondas, Ari, se gândea doar să-l aibă în pat, să geamă în brațele lui, să-i muște buzele, să-și bucure trupul. Și pentru domnu' Nacib simțea același lucru și ceva în plus: îi plăcea să stea împreună, să-l asculte vorbind, să-i gătească mâncăruri picante pe care el să le mănânce, să-i simtă noaptea piciorul greu pe coapsa ei. El îi plăcea în pat pentru ceea ce se face în pat în loc să dormi. Dar nu numai în pat și nu numai pentru asta. Și pentru celelalte. Și pentru celelalte, numai el îi plăcea. Pentru ea, domnu' Nacib era totul: soț și patron, familia pe care n-o avusese niciodată, tata și mama, fratele ei care murise de-ndată ce se născuse. Domnu' Nacib era totul, tot ce avea. Rău e să fii măritată. O prostie că s-a căsătorit. Mult mai bine era înainte. Verigheta de pe deget nu schimbase cu nimic sentimentele ei pentru domnu' Nacib. De-abia se

căsătorise și se ciorovăiau, îl jignea, îl supăra în fiecare zi. Nu-i plăcea să-l jignească. Dar cum să n-o facă? Tot ceea ce-i plăcea Gabrielei, ah, îi era interzis doamnei Saad. Tot ceea ce trebuia să facă doamna Saad, ah, lucrurile astea nu lenghițea Gabriela. Până la urmă ceda, ca să nu-l amărască pe domnu' Nacib, atât de bun. Celelalte lucruri le făcea pe ascuns, fără ca el să știe. Ca să nu-l supere.

Mult mai bine era înainte, putea să facă orice; el era gelos, dar era gelozie de holtei, îi trecea repede, îi trecea în pat. Putea să facă orice, fără teamă că el o să rămână supărat. Înainte, fiecare clipă era veselă, trăia cântând și dansând. Acum fiecare clipă de veselie o plătea cu tristețe. Nu trebuia să facă vizite familiilor din Ilhéus? Stătea așa, fără să știe ce să facă, îmbrăcată în mătase, cu pantofi care-o strângeau, pe scaune tari. Fără să deschidă gura ca să nu spună ceva nepotrivit. Fără să râdă, ca de lemn; nu-i plăcea. La ce-i foloseau atâtea rochii, pantofi, bijuterii, inele, mărgele și cercei, toate de aur, dacă nu putea fi Gabriela? Nu-i plăcea să fie doamna Saad.

Acum nu mai avea ce să facă; de ce acceptase? Ca să nu-l jignească? Cine știe, poate de teamă să nu-l piardă într-o bună zi? A făcut rău c-a acceptat; acum era tristă, trăia făcând ce nu-i plăcea. Și mai rău era că, pentru a fi Gabriela, ca să mai aibă ceva al ei, să-și trăiască viața, ah, o făcea pe ascuns, supărând și îndurerând. Prietenul ei Tuísca nu mai venea s-o vadă. Îl adora pe Nacib și avea și de ce. Când Raimunda era bolnavă, Nacib îi trimitea bani acasă, pentru coșniță. Era bun domnu' Nacib. Tuísca consideră că ea trebuie să fie doamna Saad, să nu mai fie Gabriela. De-asta nu venea, pentru că Gabriela îl necăjea pe Nacib, îl amăra pe Nacib. Nici prietenul ei Tuísca n-o înțelegea.

Nimeni n-o înțelegea. Dona Arminda se mira, zicea că din cauza spiritelor rele nu voia ea să se schimbe. Unde s-a mai văzut să ai de toate și să ai capul plin de prostii? Nici măcar Tuísca nu putea înțelege, darămite dona Arminda.

Chiar și-acum, nu știa ce să facă; se apropia sfârșitul anului. Cu *bumba-meu-boi*, Cei Trei Crai de la Răsărit, păstorițele, ieslea, ah, cât îi plăceau. La țară făcea pe păstorița. Era o reprezentație sărăcăcioasă, n-aveau nici lampioane, dar era așa de plăcut! Foarte aproape de-ai ei, acasă la Dora (ultima casă în susul străzii, unde se ducea ea să-și probeze rochiile, că Dora era croitoreasa ei), începeau repetițiile pentru reprezentația cu cei trei crai. Cu păstorițe, lampioane și tot ce trebuie. Dora spusese:

— Doar dona Gabriela e potrivită să ducă steagul, stindardul celor trei crai.

Cele trei fete care-o ajutau erau de acord. Gabriela s-a luminat la chip și a bătut din palme mulțumită. N-avusese curaj să-i spună lui Nacib. Se ducea seara, pe ascuns, să repete. În fiecare zi voia să-i spună și amâna pentru altădată. Dora îi făcea rochia de satin, cu paiete și mărgele de sticlă strălucitoare. Păstorița celor trei crai dansând pe străzi și purtând stindardul, cântând colinde și conducând cea mai

frumoasă reprezentație cu cei trei crai din Ilhéus. Asta-i plăcea, pentru asta se născuse, ah, Gabriela! Doamna Saad nu putea apărea ca păstoriță în reprezentație. Repeta pe ascuns, o să apară ca păstoriță a crailor, o să danseze pe străzi. O să-l necăjească, o să-l supere. Dar ce putea face? Ah, ce putea face?

53 *Timeo Danaos et dona ferentes* (în lat.) „Mă tem de greci chiar când aduc daruri” (Vergiliu, *Eneida* II, 49), frază rostită de preotul Laocoon în încercarea de a-i convinde pe troieni să nu aducă în cetate calul de lemn lăsat de greci în fața porților, ca o pretinsă ofrandă adusă zeilor.

54 Copac din familia Leguminoaselor, cu lemn foarte tare, folosit în construcții.

55 Fruct tropical al unui arbore din familia Caricaceelor, de forma unui pepene alungit cu un miez galben-portocaliu dulce, din care se prepară și o dulceață foarte apreciată.

56 Fruct tropical al unui arbust din familia Mirtaceelor, asemănător cu roșcova, care se folosește pentru aromatizarea băuturilor alcoolice.

Despre serbările de sfârşit de an

Venea sfârşitul anului, lunile cu Sărbătorile Crăciunului, Anul Nou, cu cei trei crai, serbările cu prilejul bacalaureatului, cele de la biserică, cu chermeze organizate în piaţa din faţa barului *Vesúvio*, cu oraşul plin de elevi şi studenţi în vacanţă, obraznici şi îndrăzneţi, veniţi de la colegiile şi facultăţile din Bahia. Baluri în casele înstărite, sambe în casele săracilor de pe dealuri şi din Ilha das Cobras. Oraşul cu aer sărbătoresc şi pus pe sărbătoare, beţii şi bătăi prin cabaretele şi tavernele de prin mahalale. Barurile şi cabaretele din centru pline. Plimbări la Pontal, picnicuri la Malhado şi pe dealul Pernambuco pentru a vedea cum lucrează dragele. Amoruri, logodne, proaspeţii absolvenţi primind, în faţa ochilor umezi ai taţilor şi ai mamelor, vizitele de felicitări. Primii locuitori din Ilhéus cu diplomă, fii de colonei. Avocaţi şi medici, ingineri, agronomi, profesoare care studiaseră chiar acolo, la Colegiul Călugăriţelor. Părintele Basílio, mulţumit de viaţă, şi-a botezat cel de-al şaselea fin, născut prin voia Domnului, din pântecele rudei sale Otália. Subiecte din belşug pentru bârfele fetelor bătrâne.

Niciodată nu mai fusese un sfârşit de an atât de însufleţit. Recolta era cu mult peste tot ce se putea imagina. Banii se rostogoleau cu uşurinţă, în cabarete curgea şampania, cu fiecare navă sosea o nouă încărcătură de femei, studenţii le făceau concurenţă în materie de prostituate băieţilor din comerţ şi comis-voiajorilor. Coloneii plăteau, plăteau cu mărinimie, aruncau banii în bancnote de cinci sute de mii de reali. Noua casă a colonelului Manuel das Onças, aproape un palat, fusese inaugurată cu o petrecere de zile mari. Multe case noi, străzi noi, bulevardul de pe plajă întinzându-se pe drumul spre plantaţiile de cocotieri de la Malhado. Vapoare soseau de la Bahia, Recife ori Rio, ticsite de mărfuri; creştea confortul în case. Prăvălii şi prăvălii, cu vitrine îmbietoare. Oraşul se dezvolta, se transforma.

La colegiul Enoch aveau loc primele examene oficializate la nivel federal. Examinatorul, ziarist la organul guvernamental, venise din Rio ca să facă acest oficiu. Era un cronicar cunoscut, a ţinut o conferinţă, puştii de la colegiu vânduseră biletele. A venit lume multă, băiatul avea faimă că e foarte talentat. Prezentat de Josué, a vorbit despre „Noile curente în literatura modernă – de la Martinetti la Graça Aranha”. O peltea cumplită; doar vreo patru-cinci reuşiseră să priceapă: João Fulgêncio, Josué, în parte Nhô-Galo şi Căpitanul. Ari înţelegea, dar nu era de acord. Făceau comparaţii cu mereu pomenitul doctor Argileu Palmeira, dublul licenţiat, cu glasul lui de tunet. Ăla da, conferenţiar! O prostie să faci comparaţie. Fără să mai vorbim că tipul din Rio nu ştia să bea. Erau de-ajuns două înghiţituri de rachiu bun din partea locului ca să cadă beat. Doctorul Argileu se putea măsura

cu cei mai faimoși băutori de rachiu din Ilhéus, era un butoi la băutură și un Rui Barbosa la vorbă. Ăla da, era un talent.

Cu toate acestea, controversatei conferințe nu i-a lipsit o notă de veselie și de pitoresc. Dată cu un parfum atât de tare că se simțea în toată sala, îmbrăcată mai elegant decât toate doamnele, cu o rochie de dantelă comandată la Bahia, făcându-și vânt cu un evantai, adevărată matroană – nu ca vârstă, pentru că era foarte tânără, ci ca ținută, comportare serioasă și privire rezervată, prin extrema ei demnitate, o autentică doamnă –, și-a făcut neașteptata apariție în sală ostracizata Glória, fosta singurătate de la fereastră, consolatul trup minunat, care acum nu mai suspina. Rumoare printre doamne. Soția doctorului Demósthenes, lăsând să-i cadă lornionul, a pufnit:

— Nerușinata!

Nevasta doctorului Alfredo, soție de deputat (statal, ce-i drept, dar chiar și-așa, important), s-a ridicat de pe scaun când Glória glorioasă, în salonul de onoare, după ce i-a cerut voie, și-a așezat râvnitele fese pe scaunul de lângă ea. Târând-o pe Jerusa, ofensata doamnă s-a dus să se așeze mai în față. Glória a zâmbit, aranjându-și faldurile rochiei. Cine s-a așezat lângă ea a fost părintele Basílio; la câte nu-l obliga mila creștinească! Bărbații aruncau priviri tematoare, sub atentul control al soțiilor. „Băftosul de Josué!” – îl invidiau, riscând câte-o privire pe furiș. Cu toate precauțiile și cele mai prevăzătoare măsuri de prevedere, cine nu știa, în orașul Ilhéus, de necugetata pasiune a profesorului de la colegiu pentru amanta colonelului? Doar Coriolano mai trebuia să afle.

Josué s-a ridicat, palid și slab, și-a șters o inexistentă sudoare cu batista de mătase, cadou de la Glória (de altfel, era îmbrăcat de Glória din cap până-n picioare, de la briantina parfumată până la crema de ghete), și-a căutat vorbele lui frumoase, denumindu-l pe jurnalistul din Rio „fulgurantul talent al noii generații, generația antropofagilor și a futuriștilor”. L-a elogiat pe tip, dar mai ales a combătut ipocrizia ce domnea în literatura anterioară și în societatea din Ilhéus. Literatura era făcută pentru a cânta frumusețea vieții, bucuria de a trăi, trupul frumos al femeilor. Fără fățărnicie. A profitat ca să declame un poem inspirat de Glória, groaznic de imoral. Glória, mândră, aplauda. Soția lui Alfredo a vrut să plece, dar n-a făcut-o, pentru că Josué terminase și voia să-l asculte pe doctor. Pe doctor nu l-a înțeles nimeni, dar nu era imoral.

Lucruri care aproape că nu mai scandalizau pe nimeni până-ntr-atât se schimbase Ilhéus, „paradisul femeilor de moravuri ușoare, al corupției, pierzându-și acea sobrietate, acea simplicitate, acea decență a timpurilor de altădată” – cum predica doctorul Maurício, candidat la funcția de primar, dispus să reinstaureze austera morală. Cum să se scandalizeze de prezența Glóriei la o conferință când circula vestea, confirmată, mai apoi, despre fuga Malvinei? Soseau studenți cu fiecare navă. Doar Malvina nu debarca, internă la Colegio das Merces. La început

au crezut că Melk Tavares, ca s-o pedepsească și mai tare, hotărâse să n-o lase în vacanță.

Dar când Melk a plecat pe neașteptate în capitală și s-a întors singur, așa cum plecase, cu chipul întunecat și îmbătrânit cu zece ani, s-a aflat adevărul. Malvina fugise fără urmă, profitând de zăpăceala plecării în vacanță și de dezordinea din colegiu. Melk chemase poliția, nu era în Bahia. Au luat legătura cu Rio, dar n-au găsit-o. Toți și-au spus că se încurcase cu Rômulo Vieira, inginerul cu rada. Alt motiv nu putea explica fuga sentimentală, hrană suculentă pentru fetele bătrâne. Până și João Fulgêncio a crezut asta. Și s-a bucurat când a aflat că inginerul, chemat la poliție la Rio, dovedise că nu știe nimic de Malvina și că nu primise nici o veste de la fată, de când se întorsese de la Ilhéus. Nu știa nimic și nici nu voia să știe de ea. Atunci misterul a devenit total, nimeni nu înțelegea și-i prevesteau apropiata întoarcere, căită.

João Fulgêncio nu credea în întoarcerea fetei ca să-și ceară iertare:

— Nu se-ntoarce, sunt sigur. O să-ajungă departe. Știe ea ce face.

După multe luni, în plin sezon de recoltă, în anul următor, s-a aflat că lucra într-un birou, la São Paulo, că învăța noaptea și că trăia singură. Maică-sa a reînviat; nu mai ieșise din casă deloc. Melk a refuzat să asculte vreo vorbă măcar:

— Nu mai am fată!

Dar toate astea s-au întâmplat după multă vreme. În acel sfârșit de an, Malvina era doar un scandal indecent, o pildă proastă citată în sprijinul vehementelor discursuri ale doctorului Maurício, în anticipata lui campanie electorală.

Alegerile aveau să fie în mai, dar avocatul profita de toate ocaziile ca să se slobozească la gură, chemând poporul să reinstaureze pierduta decență în Ilhéus. Cu toate acestea, puțină lume părea dispusă s-o facă, noile obiceiuri pătrundeau peste tot, până și-n sânul căminelor și situația se agrava la sfârșitul anului, cu venirea studenților. Toți erau de partea Căpitanului. Au oferit chiar un banchet la barul lui Nacib, în onoarea viitorului primar – cum îl numise studentul în anul al treilea la Drept, Estevão Ribeiro, fiul colonelului Coriolano, deși taică-su făcea parte dintre fidelii lui Ramiro Bastos – care va elibera Ilhéus-ul de înapoiere, ignoranță și de obiceiurile patriarhale, candidat la înălțimea progresului, care va lumina cu o rază de cultură capitala cacauei. Și mai rău era că fiul colonelului Amâncio Leal se înfrunta cu taică-su în interminabile discuții:

— N-ai altă soluție, tată, trebuie să înțelegi. Nașul Ramiro reprezintă trecutul, Mundinho Falcão viitorul. Studia ingineria la São Paulo și nu vorbea decât de șosele, mașini, progres. Ai dreptate să rămâi alături de el. Rațiuni sentimentale, afective, pe care le respect. Dar eu nu pot să te însoțesc. Și dumneata trebuie să mă înțelegi – și s-a împrietenit cu inginerii și tehnicienii din radă, și-a pus costum de scafandru și a coborât pe fundul canalului.

Amâncio asculta, îi aducea contraargumente, se dădea bătut. Mândru de fiul său, student strălucit, cu note mari la examene.

— Cine știe, poate ai dreptate, sunt alte timpuri. Doar că eu am pornit la drum împreună cu cumătrul Ramiro. Tu nici nu te născuseși. Am trecut împreună prin primejdii, eu eram un tinerel, el un om matur. Împreună ne-am vărsat sângele, împreună ne-am îmbogățit. N-o să-l părăsesc în momentele astea, când omul e pe moarte și este atât de amărât.

— Ai dreptate. Și eu am. Îmi place naşul, dar dac-ar fi să votez, n-aș vota cu el.

Pentru Amâncio, acele ceasuri în zori, devreme, când el pornea spre hala de pește, iar fiu-su Berto se întorcea de la petreceri, erau o fericire. Stăteau de vorbă.

Era fiul cel mare, bun la învățătură, care-i dădea atâtea bucurii. Se folosea de prilej ca să dea sfaturi:

— Te-ai încurcat cu nevasta lui Florêncio – un colonel în vârstă care se căsătorise cu focoasa fată a unor sirieni din Bahia, tânără încă și posesoarea unor imenși ochi languroși. Intri noaptea în casă la el, pe ușa din dos. Sunt atâtea femei în Ilhéus, la cabarete. Nu-ți ajung? De ce te-ncurci cu o femeie măritată? Florêncio nu e obișnuit cu coarnele. Dacă află... N-am chef să pun pistolari să te păzească. Termină cu ea, Berto. Nu mai am liniște – râdea în barbă, dat dracu' fiu-su ăsta, îi punea coarne lui Florêncio.

— N-am nici o vină, tată. Ea mi-a făcut avansuri și nu sunt de lemn. Dar fii liniștit. O să plece la Bahia pentru sărbători. Și-n fond, tată, când o să se termine în Ilhéus cu obiceiul ăsta de-a omorî nevasta care-și înșală bărbatul? N-am mai văzut loc ca ăsta! Nu poți să te strecori dintr-o casă la patru dimineața, că imediat se deschid toate ferestrele dinspre stradă, ca să te spioneze.

Amâncio își privea fiul cu ochiul sănătos plin de duioșie:

— Ce reprezentant al opoziției dat dracului...

Invariabil, în fiecare zi, îl vizita pe Ramiro. Bătrânul conducea campania electorală, cu sprijinul lui, al lui Melk, Coriolano și încă vreo câțiva. Alfredo, profitând de vacanța Camerei, călătorea prin provincie, îi vizita pe alegători. Tonico nu era bun de nimic, se gândea doar la femei. Amâncio îl asculta pe Ramiro vorbind, îi dădea vești îmbucurătoare, ajungea chiar să mintă. Știa că alegerile erau pierdute. Ca să se mențină, Ramiro avea să depindă de guvern, de înfrângerea adversarilor prin nerecunoașterea autorității lor. Dar nici nu voia să audă de așa ceva. Considera că prestigiul său este de nezdruncinat și zicea că poporul e alături de el. Ca dovadă, o dădea de exemplu pe nevasta lui Nacib, care venise noaptea, străbătând orașul, ca să salveze numele lui și-a lui Melk. Pentru a evita ca ei să apară amestecați, în mod public, în procesul privind atentatul contra lui Aristóteles, ceea ce s-ar fi întâmplat cu siguranță dacă negrul ar fi fost prins de pistolari. Mai

ales cu idioțenia aia de tribunal care desemnase un procuror special pentru acest proces.

— Eu, cumetre, cred că negrul ar fi murit fără să vorbească. E un negru dintr-o bucată, păcat că și-a greșit ținta.

Aristóteles, vindecat și influent, declara că Itabuna va vota, în unanimitate, cu Mundinho Falcão. Se îngrășase după ieșirea din spital, fusese la Bahia, dăduse interviuri unor ziare; guvernatorul n-a putut împiedica tribunalul să se ocupe de cazul său. Mundinho stârnise multă lume la Rio, unde atentatul avusese ecou. Un deputat din opoziție ținuse un discurs în Camera Federală, vorbind despre revenirea vremurilor de banditism în zona cacauei. Multă zarvă și puține rezultate. Proces dificil. Criminalul era necunoscut. Se spunea că ar fi fost un pistolar cu numele Fagundes, care lucra împreună cu un oarecare Clemente, pe moșiile lui Melk Tavares, defrișând terenuri. Dar cum să dovedești? Cum să dovedești participarea lui Ramiro, a lui Amâncio, a lui Melk? Dosarul a fost până la urmă clasat, cu tot procurorul special și celelalte.

— Tipi fără rușine... spunea Ramiro, referindu-se la autorități.

Nu vruseseră să-l dea afară pe prefect? Fusese nevoie să-l trimită pe Alfredo la Bahia, să ceară să fie lăsat pe loc. Nu fiindcă prefectul ar fi meritat, o mămăligă, un bleg, făcând în pantaloni de frica pistolarilor; fugise până și de secretarul primăriei din Itabuna, un tinerel. Dar dacă l-ar fi schimbat pe locotenent, ar fi rămas de rușine el, Ramiro Bastos.

Stătea de vorbă cu Amâncio, cu Tonico, cu Melk. Era momentul când se-nviora, când trăia cu adevărat. Pentru că acum își petrecea o parte din zi culcat în pat, nu mai era decât piele și os și ochi care străluceau când vorbea de politică. Și doctorul Demósthenes îl vizita în fiecare zi. Din când în când îi asculta inima, îi lua pulsul.

Cu toate acestea, deși medicul îi interzisese, într-o seară a ieșit din casă. Ca să se ducă la inaugurarea ieslei surorilor Dos Reis. Nu putea lipsi. Și cine din oraș n-ar fi venit? Casa era plină, ticsită.

Gabriela le ajutase pe Quinquina și Florzinha la ultimele pregătiri. Tăiase chipuri, le lipise pe carton, făcuse flori. Acasă la unchiul lui Nacib găsise niște reviste din Siria și astfel în democratica iesle au apărut niște mahomedani, pași și sultani orientali. Spre distracția lui João Fulgêncio, Nhô-Galo și a cizmarului Felipe, Joaquim construise niște hidroavioane din carton care stăteau spânzurate deasupra staulului – noutatea din acel an. Ca să-și păstreze neutralitatea (ieslea, barul lui Nacib și Asociația Comercială erau singurele care continuau să fie neutre față de candidaturile la alegeri), Quinquina l-a rugat pe Doctor să ia cuvântul, iar Florzinha i-a cerut doctorului Maurício să țină un discurs.

Și unul și celălalt revărsaseră fraze frumoase peste capetele argintate ale fetelor bătrâne. Căpitanul le spuse în taină, cerându-le să-l voteze, că dacă va fi

ales, le promite un ajutor oficial. Venea lume de departe ca să vadă grandioasa iesle: din Itabuna, Pirangi, Agua Preta, până și din Itapira, familii întregi. Din Itapira veniseră dona Vera și dona Angela; băteau din palme în extaz:

— Ce minunăție!

Dar în îndepărtatul oraș nu ajunsese doar faima tradiționalei iesle. Ajunsese și faima bucătăriei Gabrielei. Cu toată încăperea plină, dona Vera nu și-a găsit locul până n-a reușit s-o tragă deoparte pe Gabriela și să-i ceară niște rețete de sosuri și de mâncăruri. Din Agua Preta venise și sora lui Nacib cu soțul ei. Gabriela aflase de la dona Arminda. Nu trecuseră pe-acasă pe la frate. La inaugurarea ieslei, sora lui Nacib o examinase cu dispreț pe modesta cumnată stând, fără eleganță, pe un scaun. Gabriela i-a zâmbit timid; doamna Saad de Castro, orgolioasă, i-a întors spatele. Gabriela s-a întristat. Nu din cauza disprețului arătat de nevasta agronomului. Pentru asta a răzbunat-o, după aceea, dona Vera, după care umbla cealaltă, s-o lingușească cu zâmbete și salamalecuri. După ce i-a prezentat-o pe dona Angela, dona Vera i-a spus:

— Cumnata dumitale e plină de farmec. Atât de frumoasă și de bine crescută... Fratele dumitale a avut noroc, a făcut o partidă bună.

A răzbunat-o și mai și bătrânul Ramiro când a intrat în salon cu pasul lui șovăitor. I se făcea loc să treacă în fața ieslei. A vorbit cu surorile Dos Reis, l-a lăudat pe Joaquim. Se întindeau mâini ca să-l salute. Dar el a văzut-o pe Gabriela, a dat la o parte toată lumea, s-a apropiat, i-a strâns mâna foarte amabil:

— Ce mai faci, dona Gabriela? Nu te-am văzut de mult. De ce nu te arăți? Aș vrea să vii într-o zi la prânz la noi, împreună cu Nacib.

Jerusa, lângă bunicu-su, îi zâmbea, îi vorbea mereu. Sora lui Nacib tremura de furie, roasă de ciudă. Și, în sfârșit, a răzbunat-o Nacib când a venit s-o ia. Domnu' Nacib era bun. A făcut-o înadins. Au ieșit la braț. Au trecut aproape pe lângă soră-sa și de cumnatu-su. Nacib a spus tare, ca să se audă.

— Bié, ești mai frumoasă decât toate, soțioara mea.

Gabriela a lăsat ochii în jos; era tristă. Nu din cauza disprețului cumnatei, ci pentru că, fiind soră-sa în oraș, Nacib n-o s-o lase în veci să apară îmbrăcată în păstoriță, purtând steagul, în reprezentația cu cei trei crai. S-a gândit să-i spună când o fi mai aproape sfârșitul anului. Se ducea la repetiții, ce plăcut era! Cânta, dansa. Repetițiile le făcea băiatul acela cu miros de mare pe care-l întâlnise la *Bate-Fundo*, în noaptea când îl hăituiau pe Fagundes. Fusese marinar, acum lucra la docuri, în Ilhéus, și se numea Nilo. Un băiat plin de viață, foarte priceput la repetiții. O învăța pașii, cum să țină stindardul. Uneori, după repetiții, dansau. Sâmbăta, dansul se prelungea până în zori, dar Gabriela venea devreme acasă, ca nu cumva să sosească domnu' Nacib... O să-i spună când o să fie cât mai aproape, în ajun. În felul ăsta, dacă n-o să fie de acord, cel puțin profită de repetiții. Dora se necăjea:

— I-ai spus, dona Gabriela? Vrei să-i spun eu?

Acum s-a terminat, era imposibil. Cu soră-sa în oraș, dispreţuitoare şi arogantă, Nacib n-o s-o lase nici mort să iasă pe străzi cu craii, să ducă stindardul cu pruncul Iisus. Şi avea dreptate... Asta era cel mai rău; cu soră-sa în oraș era imposibil; avea dreptate. Nu putea să-l supere, să-l amărască atât de mult...

Păstorița Gabriela sau Despre doamna Saad la revelion

„Ce-o să spună soră-mea şi măgarul de cumnatu-meu?” Nu, Gabriela, cum putea să fie de acord Nacib? Nu putea deloc. Şi în chestia cu soră-sa, avea dreptate.

Ce-o să spună lumea din Ilhéus, prietenii lui de la bar, doamnele din înalta societate, colonelul Ramiro, care o preţuia aşa de mult? Imposibil, Gabriela, imposibil să te gândeşti la aşa ceva, e o absurditate nemaivăzută. Bié, trebuie să înveţi că nu mai eşti o biată servitoare, fără familie, fără nume, fără dată de naştere şi fără poziţie socială. Cum să ţi-o închipui pe doamna Saad în fruntea cortegiului, cu coroană de carton aurit pe cap, unduindu-şi trupul într-un dans cu paşi mărunţi, îmbrăcată în satin albastru şi roşu, ducând steagul, cu încă douăzeci şi două de păstorițe cu lampioane, păstorița Gabriela, prima dintre toate, cea mai cunoscută dintre toate? Imposibil Bié, ce idee trăsnită...

E limpede că lui i-ar plăcea s-o vadă, ar aplauda-o la bar şi ar da un rând de bere la toată lumea. Cui nu-i plăcea? Era frumos, cine nu recunoaşte? Dar mai văzuse ea vreo doamnă, căsătorită, distinsă, dansând într-o reprezentaţie cu cei trei magi? Şi să nu i-o dea pe Dora de exemplu, că pentru lucruri de-astea o lăsase bărbatul şi rămăsese cu maşina de cusut să lucreze pentru alţii. Şi mai ales, cu soră-sa în oraș, dându-şi atâtea ifose, şi cu cumnatu-su ăla, plin de aere că are diplomă. Imposibil, Gabriela, nici nu merita să-mi spui.

Gabriela lăsă capul în jos, dându-i dreptate. Avea dreptate, nu putea să-l jignească în prezenţa soră-sii, nu putea să-l supere sub ochii cumnatului doctor. A luat-o şi a aşezat-o pe genunchi.

— Nu fi tristă, Bié. Râzi pentru mine.

A râs, dar în sufletul ei plângea. A plâns în după-masa aceea pe rochia de satin, atât de frumoasă, albastru cu roşu, aşa o combinaţie frumoasă de culori!

Peste coroana aurită, cu o stea. Peste stindardul cu însemnele celor trei crai şi în mijloc pruncul Iisus şi mieluşelul. Nu a mângâiat-o cadoul pe care i l-a adus el, noaptea, când s-a întors acasă, o eşarfă scumpă, brodată, cu franjuri.

— Pentru tine, s-o porţi la balul de Anul Nou. La *réveillon*, cum i se spune. Vreau ca Bié să fie cea mai frumoasă de la petrecere.

Nu se mai vorbea despre altceva în Ilhéus decât despre acest revelion de la *Clubul Progresso*, organizat de studenţi – fete şi băieţi. Croitoresele nu mai făceau faţă la atâtea comenzi. Soseau rochii de la Bahia. Croitorii probau costume

bărbătești din stofă albă; toate mesele fuseseră rezervate din timp. Venea chiar și Mister, cu nevastă-sa, care sosise să petreacă Crăciunul cu soțul ei, așa cum făcea în fiecare an. În locul obișnuitelor petreceri prin case particulare, societatea din Ilhéus avea să se întrunească în saloanele *Clubului Progresso* la un bal fără precedent.

În aceeași seară era și reprezentația celor trei crai, cu lampioane, cântece și cu steagul. Gabriela o să fie în rochie de mătase, cu eșarfă de dantelă și pantofi ascuțiți. Stând pe scaun la bal, cu ochii în pământ, tăcută, fără să știe cum să se poarte. Cine-o să ducă steagul? Dora fusese decepționată. Domnul Nilo, băiatul cu miros de mare, nu-și ascunsese întristarea. Doar Miquelina fusese mulțumită; poate c-o să ducă ea steagul.

Mai uită puțin și nu mai plânse, când pe terenul viran de pe Unhão sosi parcul de distracții. Parcul din China, cu o roată uriașă, cu călușei, lanțuri și casă de nebuni. Strălucind de atâta metal, o risipă de lumină. S-a vorbit așa de mult despre el încât negrișorul Tuísca, foarte distant cu ea în ultima vreme, n-a rezistat și a venit să-i povestească.

Nacib i-a spus:

— În Ajunul Crăciunului nu mă duc la bar. Doar trec pe-acolo. Hai să mergem după-masă la parc și diseară la chermeză.

Asta da, merita. Peste tot s-a plimbat cu domnu' Nacib. În roata mare s-a dat de două ori. În lanțuri era minunat; te lua cu frig de la buric în jos.

A ieșit ametită din casa de nebuni. Negrișorul Tuísca, cu ghete în picioare – și el – cu haine noi, intrase gratis pentru că ajutase la lipitul afișelor pe străzile din oraș.

Seara s-au dus la chermeză, în fața bisericii São Sebastiao. Pe-acolo se plimbau Tonico cu dona Olga și Nacib a lăsat-o cu ei, ca să dea o raită până la bar, să vadă cum merge treaba. Pe la barăci, fetele studente ofereau spre vânzare cadouri. Băieții cumpărau. Se organizase o licitație în beneficiul bisericii. Ari Santos, transpirând din abundență, era unul dintre organizatori.

Anunța:

— Un platou cu prăjituri oferit de gentila domnișoară Iracema. Prăjituri făcute chiar de mâinile ei. Cât oferiți?

— Cinci mii de reali, oferea un student la Medicină.

— Opt, ridica prețul un funcționar din comerț.

— Zece, striga un student la Drept.

Iracema avea mulți admiratori, portița unde cocheta era disputată și din acest motiv și platoul cu prăjituri. La ora licitației a venit lume de la bar, să privească și să participe. Familiile au umplut piața, îndrăgostiții îți făceau semne, cei logodiți, la braț, își zâmbeau.

— Un serviciu de ceai oferit de tânăra Jerusa Bastos. Șase cești, șase

farfurioare, șase farfurii pentru prăjiturele și alte piese. Cât se oferă?

Ari Santos arăta o ceșcuță.

Fetele își aruncau priviri rivale în materie de prețuri. Fiecare voia ca darul făcut Sfântului Sebastian să fie vândut cât mai scump. Îndrăgostiții și logodnicii își cheltuiau banii ridicând oferta, ca să le vadă zâmbind. Uneori, doi colonei se înfruntau pentru același obiect. Creștea animația, se ridicau ofertele, ajungând la o sută și la două sute de mii de reali. În seara aceea, în înfruntare cu Ribeirinho, Amâncio Leal dăduse cinci sute de mii de reali pentru șase șervețele. Asta era deja risipă, bani aruncați pe fereastră. Atât de mulți bani curgeau pe străzile din Ilhéus. Fetele de măritat îi încurajau din priviri pe îndrăgostiți și pretendenți; să vadă ce vor face când se va anunța obiectul oferit de ele. Iracema bătuse recordul: farfuria cu prăjituri fusese cumpărată cu optzeci de mii de reali. Oferta lui Epaminondas, cel mai tânăr asociat al magazinului de stofe „Soares & Irmaos”. Biata Jerusa, fără iubit! Foarte orgolioasă, nu se cobora la băieții din Ilhéus. Se vorbea de o iubire a ei la Bahia, un student din anul al cincilea la Medicină. Dacă familia nu lua parte la licitație – unchiu-su Tonico și dona Olga, nici vreun prieten de-al bunicului ei –, serviciul de ceai n-o să aibă succes. Iracema zâmbea victorioasă.

— Cât oferiți pentru serviciul de ceai?

— Zece mii de reali, a oferit Tonico. Cincisprezece, Gabriela, cu Nacib iarăși lângă ea.

Colonelul Amâncio, care-ar fi putut mări oferta, nu mai era. Plecase la cabaret. Ari Santos transpira pe estradă, strigând:

— Cincisprezece mii de reali... Cine oferă mai mult?

— Un milion de reali.

— Cât ați spus? Cine-a vorbit? Vă rog, nu glumiți.

— Un milion de reali, a repetat Mundinho Falcão.

— Ah, domnul Mundinho... Iertați-mă. Domnișoară Jerusa, vreți să fiți atât de amabilă și să-i dați cavalerului obiectul? Un milion, domnii mei, un milion! Sfântul Sebastian îi va fi veșnic recunoscător domnului Mundinho. După cum știți, acești bani sunt pentru construirea viitoarei biserici, pe același loc, o biserică mare care o va înlocui pe cea de acum. Domnule Mundinho, banii rămân la mine... Foarte mulțumesc.

Jerusa a luat cutia cu cești și i-a dat-o exportatorului. Fetele învinse comentau nebunia asta. Ce semnificație avea? Mundinho ăsta, putred de bogat, băiat elegant din Rio, ducea o luptă pe viață și pe moarte cu familia Bastos. O luptă cu ziare incendiate, oameni bătuți și atentate criminale. Se înfrunta cu bătrânul Ramiro, își disputa cu el posturile, îl făcea să aibă atacuri de inimă. Și în același timp, dădea un milion de reali, două bancnote foșnitoare de cinci sute, pentru o jumătate de duzină de cești de porțelan ieftin, oferite de nepoata dușmanului său. Era chiar nebun, ce să creadă? Toate, de la Iracema la Diva, oftau după el, bogat,

holtei, elegant și umblat, ducându-se mereu la Bahia, cu casă la Rio... Fetele știau de aventurile lui cu prostituatele. Cu Anabela, cu altele aduse de la Bahia, din sud. Uneori le vedeau trecând, elegante și degajate, pe bulevardul de pe țărm. Dar n-avusese nici un flirt cu vreo fată nemăritată. Cu nici una, de-abia le privea. Nici cu Jerusa. Mundinho Falcão ăsta, atât de bogat și de elegant!

— Nu făcea atâta, a spus Jerusa.

— Sunt un păcătos. Așa, cu ajutorul dumitale, mă pun bine cu sfinții. Dobândesc un loc în cer.

Ea a zâmbit, n-a putut rezista și l-a întrebat:

— Veniți la revelion?

— Încă nu știu. Am promis c-o să fac Anul Nou la Itabuna.

— Se pare că acolo o să fie o petrecere reușită. Dar și aici.

— Îți doresc să te distrezi și un An Nou fericit!

— Și eu dumneavoastră. Dacă nu ne mai vedem până atunci.

Tonico Bastos trăgea cu urechea la conversație. Nu-l înțelegea pe tipul ăsta. Mai visa încă la un acord de ultimă oră, care să salveze prestigiul familiei Bastos. L-a salutat pe Mundinho cu un zâmbet. Exportatorul i-a răspuns, se retrăgea, se ducea acasă.

În ajunul Anului Nou, Mundinho s-a dus la Itabuna, a luat prânzul cu Aristóteles, a asistat la inaugurarea târgului de vite, cu importante îmbunătățiri, care aveau să atragă în municipiu comerțul cu bovine din toată regiunea. A ținut un discurs, a fost aplaudat, s-a urcat în mașină și s-a întors la Ilhéus. Nu pentru că și-ar fi amintit de Jerusa, ci fiindcă voia să petreacă noaptea de Anul Nou cu prietenii săi, la *Clubul Progresso*. A meritat; petrecerea a fost de toată frumusețea, lumea zicea că numai la Rio se mai pot vedea asemenea baluri.

Luxul, oglindindu-se în rochii de crepe de Chine, tafta, catifele, în bijuterii, acoperea o oarecare lipsă de rafinament și aerul de țărănci al unor doamne, după cum teancurile de bancnote de cinci sute de mii din buzunare ascundeau comportarea mitocănească a coloneilor și vorba lor de țărani. Dar stăpânii petrecerii erau tinerii. Fetele râdeau prin saloane, făcându-și vânt cu evantaiele, cochetând, bând răcoritoare. Curgeau șampania și cele mai scumpe băuturi. Saloanele erau împodobite original cu serpentine și flori artificiale. La o petrecere atât de mare și de comentată apăruse până și João Fulgêncio, dușman al balurilor. El și Doctorul.

Jerusa a zâmbit când l-a zărit pe Mundinho Falcão stând de vorbă cu arabul Nacib și cu buna Gabriela care de-abia se putea ține pe picioare. Pantofi nenorociți, o băteau în vârf. Picioarele ei nu erau făcute să umble încălțate. Dar era atât de frumoasă că până și cele mai înfumurate cucoane – chiar și soția doctorului Demósthenes, urâtă și cu nasul pe sus –, nu puteau nega că mulatra era cea mai frumoasă femeie de la petrecere.

— Oamenii din popor sunt mai frumoşi, mărturiseau.

O fată din popor, pierdută în acest zgomot de conversaţii pe care nu le înţelegea, de lux care n-o atrăgea, de invidie, vanitate şi bârfă care nu o tentau. Peste puţin timp, cortegiul crailor, cu păstoriţele vesele şi stindardul brodat o să apară pe străzi. Oprindu-se în faţa caselor, a barurilor, cântând, dansând, cerând voie să intre. Uşile se deschideau, dansau şi cântau în case, beau lichior, mâncau prăjituri. În noaptea asta de Anul Nou şi în cele două nopţi ale crailor, o să pornească peste zece cortegii de crai şi de *bumba-meu-boi* de pe Unhão, Conquista, din Ilha das Cobras, Pontal, de pe celălalt mal al râului, ca să joace pe străzile din Ilhéus. Gabriela dansa cu Nacib, cu Tonico, cu Ari, cu Căpitanul. Se învârtea cu graţie, dar nu-i plăcea să danseze dansurile astea. Să se învârtă în braţele unui cavaler. Pentru ea, dansul era altceva, un *côco*[57] îndrăcit, o sambă în cerc, un *maxixe*[58] ritmat. Sau o polcă la acordeon. Tangoul argentinian, valsul, foxtrotul nu-i plăceau. Mai ales cu pantoful ăla care-i muşca degetul răşchirat.

Petrecere veselă. Trist era Josué. Proptit în fereastră, privind afară, cu o cupă în mână. Din mijlocul mulţimii ce privea, de pe trotuar şi de pe stradă, Glória se uita la el. Lângă ea, ca din întâmplare, Coriolano, obosit, vrând să meargă la culcare. Petrecerea lui, cum spunea el însuşi, era patul Glóriei. Dar Glória întârzia, toată numai lux, privind chipul supt al lui Josué de la fereastră. La mese explodau dopurile sticlelor de şampanie. Mundinho Falcão, disputat de fete, dansa cu Jerusa, Diva, Iracema şi a invitat-o şi pe Gabriela.

Nacib stătea cu bărbaţii, la discuţii. Nu-i plăcea să danseze, îşi târâse picioarele, de două-trei ori în timpul nopţii, cu Gabriela. Pe urmă o lăsase la masă cu buna soţie a lui João Fulgêncio. Pe sub faţa de masă, Gabriela îşi scotea pantoful şi-şi trecea mâna peste piciorul chinuit. Făcea eforturi să nu caşte. Diverse cucoane veneau la masă, stăteau de vorbă şi râdeau vesele cu nevasta lui João Fulgêncio. Ca o mare favoare, îi spuneau „bună seara” şi o întrebau de sănătate. Rămânea tăcută şi cu ochii în pământ. Tonico, ca un preot într-un ritual dificil, o răsucea pe dona Olga într-un tangou argentinian. Băieţi şi fete râdeau şi glumeau, dansând mai ales în salonul din fund, unde fusese interzisă intrarea bătrânilor. Sora lui Nacib şi bărbatu-su dansau şi ei, băţoşi. Se făceau că n-o văd.

În jurul orei unsprezece, când mulţimea se redusese la câteva persoane – Glória se retrăsese de mult şi cu ea şi colonelul Coriolano, s-au auzit venind din stradă muzică de viori şi chitare, fluiere şi dairele şi glasuri cântând refrenele celor trei crai. Gabriela a înălţat capul. Nu se putea înşela. Era cortegiul Dorei.

S-a oprit în faţa *Clubului Progresso*, orchestra de la bal a tăcut şi toţi au alergat la ferestre şi uşi, Gabriela şi-a pus pantoful şi a ajuns printre primii pe coridor. Nacib a venit lângă ea, soră-sa şi cumnatu-su erau foarte aproape, dar se făceau că n-o văd.

Păstoriţele cu lampioane, Miquelina cu steagul. Nilo, fostul marinar, cu un

fluier în gură, dirija cântecele și dansul. La aceeași oră, din Piața Seabra veneau boul, văcarul, țăranul, cortegiul de *bumba-meu-boi,* dansând pe stradă. Păstorițele cântau:

„Sunt frumoasă păstoriță
pe Iisus vin să-l slăvesc
și în ieslea din Bethleem
pe crai să îi preacinstesc”.

Acolo nu ceruseră voie să intre, nu îndrăzneau să întrerupă petrecerea bogaților. Dar Plínio Araçá, în fruntea ospătarilor, le împărțea sticle de bere. Boul s-a odihnit câteva clipe, cât a băut. Țăranul, la fel.

Au porniră iarăși să danseze, să cânte. Miquelina în mijloc ridica steagul, unduindu-și șoldurile slabe, și domnu’ Nilo fluiera. Strada s-a umplut cu lumea de la bal. Băieți și fete râdeau, aplaudau.

„Sunt frumoasă păstoriță
din argint și-aur cioplită,
Să-l adorm pe pruncu’ Iisus
cu cântecu-mi sunt venită.”

Gabriela nu mai vedea nimic decât cortegiul crailor, păstorițele cu lampioane, pe Nilo cu fluierul și pe Miquelina cu steagul. Nu-i vedea pe Nacib, pe Tonico, nu vedea pe nimeni. Nici chiar pe cumnată-sa cu mutra ei insolentă. Domnu’ Nilo fluiera, păstorițele se adunau, cortegiul cu *bumba-meu-boi* o luase deja înainte. Fluierul s-a auzit din nou, păstorițele dansau, Miquelina fâlfâia stindardul în noapte.

„Păstorițele-acum pleacă
să cânte în altă parte...”

Se duceau să cânte în altă parte, să danseze pe străzi. Gabriela și-a scos pantofii, a alergat până în fața cortegiului și a smuls steagul din mâinile Miquelinei. Trupul i s-a răsucit, șoldurile parcă i s-au frânt, picioarele ei eliberate s-au slobozit în dans. Cortegiul înainta, cumnata exclama: „Oh!”.

Jerusa l-a văzut pe Nacib aproape plângând, cu chipul împietrit de rușine și tristețe. Și-atunci a înaintat și ea, a luat lampionul unei păstorițe și a pornit să danseze. A venit și-un băiat, încă unul. Iracema a luat lampionul Dorei. Mundinho Falcão, fluierul din gura lui Nilo. Mister și nevastă-sa s-au aruncat și ei în vârtejul dansului. Nevasta lui João Fulgêncio, veselă mamă a șase copii, bunătatea întruchipată, a intrat și ea în cortegiu. Alte doamne au urmat-o; și Căpitanul și Josué. Tot balul era pe stradă distrându-se. La coada cortegiului, sora lui Nacib și

bărbatu-su licențiat. În frunte, Gabriela cu stindardul în mână.

De la nobila Ofenísia la plebeea Gabriela cu felurite întâmplări și înșelăciuni

În acel început de an se succedară realizările și proiectele, Ilhéus avu parte de noutăți și scandaluri. Studenții considerară că e de datoria lor să transforme modesta inaugurare a bibliotecii Asociației Comerciale într-o serbare de pomină.

— Copiii ăștia, de fapt, vor să danseze... – protestase președintele Ataúlfo.

Căpitanul, însă, organizator al bibliotecii cu inestimabilul ajutor al lui João Fulgêncio, a văzut în ideea studenților o excelentă ocazie ca să-și facă propagandă pentru alegerea lui ca primar. În afară de asta, avea dreptate când îi spunea lui Ataúlfo că tinerii nu voiau numai să se distreze. Biblioteca aceea era prima din Ilhéus (cea a *Asociației Rui Barbosa* se reducea la un mic raft de cărți, aproape toate de poezie) și avea o însemnătate deosebită. Cum, de altfel, a subliniat și tânărul Silvio Ribeiro, fiul lui Ribeirinho, student în anul al doilea la medicină, în elegantul său discurs. A fost un tip de petrecere necunoscut până atunci în Ilhéus. Studenții au organizat o seară literară, la care au participat mai mulți dintre ei, în afară de personalități ca Doctorul, Ari Santos, Josué. Au luat cuvântul, de asemenea, Căpitanul și doctorul Maurício, primul ca bibliotecar al Asociației, al doilea ca orator oficial, ambii fiindcă erau candidați la funcția de primar. Cea mai mare noutate a fost că fetele de la Colegiul Călugărițelor și din lumea bună din Ilhéus au venit și au citit poezii în public. Unele timide și ruşinate, altele dezinvolte și stăpâne pe ele. Diva, care avea o voce clară și plăcută, a cântat o romanță. Jerusa a cântat Chopin la pian. În sală au răsunat versuri de Bilac, Raimundo Correia, Castro Alves și de poetul Teodoro de Castro, ale acestuia din urmă întru slăvirea Ofenísiei. În afară de poemele lui Ari și Josué, recitate chiar de autori. Examinatorului de la colegiu, care mai rămăsese să viziteze Itabuna, aşezările și moșiile, adunându-și destul material pentru ziarul din Rio, toată povestea i s-a părut o farsă caraghioasă. Dar pentru lumea din Ilhéus era o serbare încântătoare.

— O frumusețe! a comentat Quinquina.

— O plăcere să asiști, a fost de acord Florzinha.

Apoi a urmat dansul, bineînțeles. Asociația adusese de la Belmonte, ca să conducă biblioteca, pe poetul Sosígenes Costa, care avea să aibă o remarcabilă influență asupra dezvoltării vieții culturale a orașului.

Și vorbind despre cultură și cărți, amintind versurile lui Teodoro pentru Ofenísia, cum să treci sub tăcere publicarea unui mic volum, cules și tipărit chiar acolo, în Ilhéus, la tipografia lui João Fulgêncio de meșterul Joaquim, cu câteva capitole din memorabila carte a Doctorului: „Istoria familiei Avila și a orașului

Ilhéus”? Nu cu acest titlu, căci publicând doar capitolele referitoare la Ofenísia și la controversata ei poveste cu împăratul Pedro al II-lea, Doctorul o intitula modest: „O pasiune istorică” cu subtitlul, între paranteze: („Ecouri ale unei vechi polemici”). Optzeci de pagini, cu corp 7, de erudiție și ipoteze, de dificilă proză din secolul al XVI-lea, în stilul lui Camões. Era romantica istorie cu toate amănuntele, cu citate din autori și din versurile lui Teodoro în abundență. Broșură care a încununat cu glorie venerabilul cap al ilustrului locuitor din Ilhéus. E foarte adevărat că un critic din capitală, cu siguranță invidios, a găsit subțirelul volum ilizibil, de „o prostie dincolo de toate limitele admise”. Dar era vorba de un individ pestriț la mațe, un șobolan de redacție mort de foame, autor al unor caustice epigrame la adresa celor mai autentice glorii din Bahia. În compensație, din Mundo Novo, unde se consacra formării unei a patra familii, eminentul poet Argileu Palmeira a scris tot pentru un ziar din Bahia șase pagini laudative, în care cânta pasiunea Ofenísiei, „precursoarea ideii de amor liber în Brazilia”. O altă observație ciudată, în pofida caracterului ei puțin literar, a făcut-o Nhô-Galo stând de vorbă cu João Fulgêncio la papetărie:

— Ai observat, João, că străbunica noastră Ofenísia și-a schimbat nițel fizicul în broșura Doctorului? Înainte, îmi aduc aminte foarte bine, era o subțirică, slăbuță ca o bucată de pastramă. În cărticică s-a-ngrășat, citește pagina paisprezece. Știi cu cine seamănă portretul ei de-acum? Cu Gabriela...

A râs João Fulgêncio cu râsul lui inteligent și fără răutate:

— Cine n-a făcut o pasiune pentru ea în oraș? Dacă ar fi candidată la funcția de primar, i-ar învinge pe Căpitan și pe Maurício, ba chiar și pe-amândoi la un loc. Toată lumea ar vota-o.

— Femeile nu...

— Femeile n-au drept de vot, amice. Dar chiar și-așa, unele ar vota-o. Are ceva ce n-are nimeni. N-ai văzut la balul de Anul Nou? Cine-a târât toată lumea în stradă să danseze în cortegiul crailor? Cred că asta e forța care face revoluțiile și duce la descoperiri. Nimic nu-mi place mai mult decât s-o văd pe Gabriela în mijlocul unei mulțimi de oameni. Știi la ce mă gândesc? La o floare de grădină, adevărată, răspândind parfum, în mijlocul unei grămezi de flori de hârtie...

Acele zile însă, când s-a publicat volumul Doctorului, au fost zilele Ofenísiei, nu ale Gabrielei. Un nou val de popularitate a învăluit memoria nobilei Avila ce suspina cu pasiune după barba împărătească. Despre ea s-a vorbit prin case, la ora cinei, la *Clubul Progresso* – acum într-o veșnică animație cu baluri intime și ceaiuri dansante –, au vorbit de ea băieții și fetele în timpul plimbărilor de seară, acum obișnuiții bulevardului de pe plajă, ai autobuzelor, ai trenurilor, ai discursurilor și ai versurilor, ziarelor și barurilor. Până și ai cabaretelor. O oarecare spaniolă proaspăt venită, cu nasul coroiat și ochii negri, s-a îndrăgostit nebunește de Mundinho Falcão. Dar exportatorul era ocupat cu o cântăreață de muzică

populară pe care o adusese de la Rio în ultimul lui voiaj, după Anul Nou. Suspinele spaniolei și privirile ei pierdute l-au făcut pe un mucalit s-o poreclească imediat Ofenísia. Și numele a prins, și ea l-a purtat și după ce a plecat din Ilhéus spre minele de diamante din Minas Gerais.

Aceste ultime întâmplări se petrecuseră în noul cabaret *El Dorado*, deschis în ianuarie și făcând o serioasă concurență celorlalte, *Bataclán* și *Trianon*, pentru că aducea atracțiile și femeile direct de la Rio. Era proprietatea lui Plínio Araçá, cel cu *Pinga de Ouro*, și se afla în port. Se inaugura și clinica doctorului Demósthenes, cu binecuvântarea episcopului și un discurs al doctorului Maurício. Sala de operații unde fusese dus Aristóteles l-a avut ca prim oaspete, după inaugurarea oficială, printr-o coincidență ce i-a scăpat donei Arminda, pe celebrul Loirinho, cu un glonț în umăr, rezultatul unei încăierări la *Bate-Fundo*. S-a deschis un viceconsulat al Suediei și, în același local, o agenție a unei companii maritime cu un nume lung și complicat. Din când în când, în barul lui Nacib putea fi văzut un american lung ca o prăjină, conversând cu Mundinho Falcão și bând *Cana de Ilhéus*. Era agentul companiei suedeze și viceconsul. Se construise un hotel nou în port, o clădire cu cinci etaje, un colos. Studenții adresaseră o proclamație poporului, în *Diário de Ilhéus*, cerând voturile pentru candidatul la funcția de primar care garanta construirea unui gimnaziu municipal, un stadion sportiv, un azil pentru bătrâni și cerșetori și extinderea șoselei până la Pirangi. A doua zi, în același ziar, Căpitanul se angaja să facă toate acestea și multe altele.

O altă noutate a fost că *Jornal do Sul* a devenit cotidian. E-adevărat că pentru scurtă vreme, după câteva luni a redevenit săptămânal. Era aproape exclusiv politic și-i ataca pe Mundinho Falcão, pe Aristóteles și pe Căpitan în fiecare număr. *Diário de Ilhéus* răspundea.

Peste scurt timp își anunța deschiderea restaurantul lui Nacib. Mai mulți chiriași se mutaseră deja de la etajul de deasupra. Doar loteria și doi lucrători din comerț mai erau în căutarea altor case. Nacib se grăbea. Comandase deja la Rio, prin intermediul lui Mundinho, partenerul lui capitalist, o grămadă de lucruri. Arhitectul nebun desenase interiorul restaurantului. Arabul era iarăși vesel. Nu atât de vesel ca la începutul legăturii cu Gabriela, când încă nu se temea c-o să plece. Nici acum nu-l mai preocupa asta, dar ca să fie pe deplin fericit era necesar ca ea să se hotărască, o dată pentru totdeauna, să se poarte ca o doamnă de lume. Nu se mai plângea de lipsa ei de interes la pat. Era și el destul de obosit; în perioada sărbătorilor, la bar era o muncă infernală. Se obișnuise cu acea iubire de soție, mai puțin violentă, mai potolită și blândă. Doar că ea se împotrivea, pasiv, e-adevărat, să se integreze în înalta societate locală. În ciuda succesului pe care-l avusese în noaptea de Anul Nou cu povestea cu cei trei crai. Când Nacib crezuse că totul se dusese de râpă, se petrecuse minunea: până și el sfârșise dansând pe stradă. Și pe urmă, nu veniseră soră-sa și cumnatu-su să-i viziteze, s-o cunoască pe Gabriela?

Atunci, de ce continua să umble prin casă îmbrăcată ca o sărăntoacă, cu papuci în picioare, jucându-se cu pisica, gătind, făcând curățenie, fredonându-și cântecele și râzând în gura mare cu toți cu câți vorbea?

Conta pe restaurant ca să-i desăvârșească educația. Chiar și Tonico era de părerea asta. Pentru restaurant trebuia să angajeze două-trei ajutoare la bucătărie, și astfel Gabriela o să apară pe-acolo doar ca doamnă și patroană, dând ordine și dregând mâncărurile. Și zilnic o să aibă de-a face cu oameni fini.

Ceea ce-l supăra cel mai mult e că ea nu voia servitoare pentru curățenie. Casa era mică, dar tot era de lucru. Mai ales dacă țineai seama că ea continua să gătească pentru el și pentru bar. Chiar și puștoaica se plânsese că dona Gabriela n-o lasă să facă nimic. Spăla doar vasele, aranja cratițele și tăia carnea. Dar Gabriela era cea care pregătea mâncarea, nu se mișca de lângă soba de gătit.

Nenorocirea s-a întâmplat într-o după-masă calmă, când el se afla într-o stare sufletească de perfectă liniște și se bucura de vestea pe care tocmai o primise, despre mutarea loteriei în niște încăperi din centrul comercial. Trebuia să grăbească doar mutarea celor doi vânzători de prăvălie. N-aveau să întârzie, venind cu o navă de la Costeira sau Lloyde, nici lucrurile comandate la Rio. Angajase deja un zidar și un zugrav ca să transforme etajul, împărțit de pereți și murdar, într-o bijuterie, un salon luminos și o bucătărie modernă. Gabriela nu voia să audă de mașină de gătit din metal. Voia o plită din cele mari, de cărămidă, cu lemne. Discutase totul cu zidarul, cu zugravul. În după-amiaza aceea l-a prins pe Bico-Fino în flagrant delict, furând bani din casă. Nu era o surpriză, de câtva timp Nacib nu mai avea încredere în el.

Dar și-a pierdu cumpătul și i-a dat câteva palme măgarului.

— Hoțule! Tâlharule!

Curios e că nu se gândea să-l dea afară. O să-i dea o lecție, ca să se îndrepte, asta da. Dar Bico-Fino, ajuns în spatele tejghelei în timpul bătăii, a început să-l insulte și el:

— Hoț ești tu, turc-căcănar! Care amesteci băuturile! Și încarci notele de plată.

I-a mai dat câteva scatoalce, dar tot nu se gândea să-l concedieze. L-a apucat pe Bico-Fino de cămașă, l-a ridicat și i-a cârpit una cu forță peste față:

— Să te înveți să nu mai furi.

I-a dat drumul, el a ieșit din spatele tejghelei, plângând și insultându-l.

— De ce n-o bați pe mă-ta? Sau pe nevastă-ta?

— Taci din gură că te bat de-adevărat.

— Vino să mă bați... a fugit spre ușă, țipând. Turc încornorat, pui de căței! De ce n-ai grijă de nevastă-ta? Nu te dor coarnele?

Nacib s-a apropiat și a reușit să-l prindă:

— Ce tot spui acolo?

Bico-Fino s-a speriat de chipul arabului:

— Nimic, domnu' Nacib. Dă-mi drumul...

— Spune, ce știi? Spune, sau te fac bucățele.

— Chico Moleza mi-a povestit.

— Ce?

— Că s-a încurcat cu domnu' Tonico...

— Cu Tonico? Spune tot și repede – îl strângea cu atâta putere că i-a sfâșiat cămașa.

— În fiecare zi, după ce pleacă de-aici, Tonico se duce acasă la dumneavoastră.

— Minți, nenorocitule.

— Toată lumea știe și râde de dumneavoastră. Dați-mi drumul, domnu' Nacib...

A dat drumul cămășii, și Bico-Fino a plecat în goană. Nacib a rămas pe loc, orb, surd, fără vlagă, golit de gânduri. Așa l-a găsit Chico Moleza când s-a întors de la fabrica de gheață.

— Domnu' Nacib... Domnu' Nacib...

Domnul Nacib plângea.

L-a pus pe Chico Moleza să se spovedească în separeul de pocher. Îl asculta, acoperindu-și fața cu mâinile. Chico înșira nume, amănunte. De pe vremea când o angajase la „piața de sclavi". Tonico era ceva recent, cu mult după căsătorie. Cu toate acestea, el nu credea; de ce n-ar fi minciună? Voia probe, să vadă cu ochii lui.

Cel mai rău a fost noaptea, cu ea în același pat. Nu putea să doarmă. Când sosise, ea se trezise, îi zâmbise și îl sărutase pe obraz. El și-a smuls câteva vorbe din pieptul rănit:

— Sunt foarte obosit.

S-a întors pe o parte, a stins lumina. S-a îndepărtat de căldura corpului ei, trăgându-se la marginea patului. Ea s-a apropiat, încercând să-și vâre coapsa sub piciorul lui. N-a dormit toată noaptea, prea îndurerat ca s-o întrebe, să afle adevărul din gura ei și s-o ucidă pe loc, cum trebuia să facă un bun bărbat din Ilhéus. Oare după ce-ar omorî-o ar mai suferi? Era o durere fără margini, un gol pe dinăuntru. De parcă cineva i-ar fi smuls sufletul.

A doua zi s-a dus la bar devreme. Bico-Fino nu s-a arătat. Chico Moleza își vedea de treabă fără să-l privească, strecurându-se pe lângă ziduri. Cu puțin înainte de ora două a apărut Tonico, și-a băut biterul și a constatat că Nacib e prost dispus:

— Ai necazuri pe-acasă?

— Nu. Totul e-n ordine. Cu ceasul în mână, a așteptat cincisprezece minute după plecarea lui Tonico. A scos revolverul din sertar, l-a pus la cingătoare

și s-a îndreptat spre casă. Chico Moleza i-a spus imediat lui João Fulgêncio, foarte trist:

— Veniți domnu' João! Domnu' Nacib s-a dus să-i omoare pe dona Gabriela și pe domnu' Tonico Bastos.

— Ce poveste mai e și asta?

I-a povestit în câteva cuvinte și João Fulgêncio a pornit spre Ladeira. De cum a dat colțul bisericii, a auzit strigătele donei Armida. Tonico alerga spre plajă, desculț, cu haina și cămașa pe mână, gol de la brâu în sus.

Despre cum a călcat arabul Nacib legea strămoșească și s-a retras demn din respectabila confrerie a Sfântului Corneliu sau despre cum doamna Saad a redevenit Gabriela

Goală, întinsă în patul matrimonial, Gabriela surâdea. Gol, așezat pe marginea patului, Tonico cu ochii plini de dorință. De ce nu-i ucisese Nacib? Nu așa cerea legea, vechea lege crudă și neiertătoare? Dusă la împlinire cu scrupulozitate întotdeauna când se prezenta ocazia ori era nevoie? Cinstea bărbatului înșelat se spală cu sângele vinovaților. Nu trecuse nici un an de când colonelul Jesuíno Mendonça o pusese în practică... De ce nu-i omorâse? Nu se gândise s-o facă, noaptea, în pat, când simțise coapsa de jar a Gabrielei arzându-i piciorul? Nu se jurase că o s-o facă? De ce n-o făcuse? N-avea revolverul la brâu, nu-l luase din sertarul tejghelei? Nu dorea să se poată uita cu capul sus la prietenii lui din Ilhéus? Și totuși, n-o făcuse.

Se înșelau dacă-și imaginau că este laș. Nu era laș, o dovedise de mai multe ori. Se înșelau dacă-și închipuiau că n-avusese timp. Tonico o rupsese la fugă spre grădină, sărise zidul scund, își trăsese pantalonii fără chiloți pe coridorul donei Arminda scandalizată, după ce se bâlbâise bolborosind:

— Nu mă omorî, Nacib! Îi dădeam doar niște sfaturi...

Nacib nici nu și-a amintit de revolver; a întins doar mâna grea și jignită. Tonico s-a rostogolit de pe marginea patului, ca apoi să se ridice în picioare cu un salt, să-și strângă lucrurile de pe scaun și să dispară. Timp destul ca să tragă, fără pericol să greșească ținta. De ce n-o făcuse? De ce, în loc s-o omoare, a bătut-o doar, în tăcere, fără o vorbă, cu lovituri groaznice, lăsând pe pielea ei de culoarea scorțișoarei pete de un roșu închis, aproape violet? Nici ea n-a vorbit, n-a scos nici un țipăt, nici un scâncet, plângea tăcută, suporta în tăcere. Încă o mai bătea când a sosit João Fulgêncio și ea s-a acoperit cu un cearșaf. Destul timp să omoare.

Se înșelau dacă-și imaginau că o iubea prea tare, că n-o făcuse din prea multă iubire. În acel moment, Nacib n-o iubea. Nici n-o ura. O bătea mecanic, ca să-și potolească nervii, pentru cât suferise în după-amiaza aceea și în seara dinainte, în dimineața aceea. Era gol, fără nimic pe dinăuntru, gol, ca o glastră fără

flori. Simțea că îl doare inima, ca și cum cineva i-ar fi înfipt un pumnal cu încetul. Nu simțea nici ură, nici dragoste. Doar durere.

Nu ucisese pentru că el nu era dintre cei ce ucid. Toate istoriile alea de groază din Siria pe care le povestea erau scorneli. Putea să bată când era furios. Și bătea fără milă, de parcă și-ar fi încasat o datorie, o socoteală veche. Să omoare nu putea.

A ascultat în liniște când João Fulgêncio a sosit, l-a apucat de mână și i-a spus:

— Gata, Nacib. Vino cu mine.

În ușa camerei s-a oprit și i-a spus încet, cu spatele:

— Mă întorc diseară. Nu vreau să te mai găsesc aici.

João Fulgêncio l-a dus acasă la el. Când a intrat, i-a făcut un semn nevestii să-i lase singuri. S-au așezat în camera plină cu cărți. Arabul își ascundea fața în mâini. A rămas mult timp tăcut și apoi a întreb:

— Ce mă fac eu, João?

— Ce vrei să faci?

— Plec din Ilhéus. Aici nu mai pot trăi.

— De ce? Nu văd motivul.

— Încornorat. Cum să mai trăiesc?

— Chiar o părăsești?

— N-ai auzit ce i-am spus? De ce mă întrebi? Pentru că n-am omorât-o? De-asta crezi c-o să rămân mai departe însurat cu ea? Știi de ce n-am ucis-o? N-am știut niciodată să omor... Nici o găină... Nici o gâză. Niciodată n-am putut omorî nici un gândac.

— Cred c-ai făcut foarte bine, e o prostie să omori din gelozie. Asta nu se mai întâmplă decât în Ilhéus. Sau la oamenii foarte puțin civilizați. Ai făcut foarte bine.

— Plec din Ilhéus...

Soția lui João Fulgêncio a apărut în ușa camerei, anunțând:

— João, te caută cineva. Domnu' Nacib, ți-aduc o cafea.

João Fulgêncio a stat o vreme. Nacib nu s-a atins de cafea. Era gol pe dinăuntru, nu-i era nici foame, nici sete, simțea doar durere. Librarul a apărut, a căutat o carte în raft și a spus:

— Mă-ntorc peste un minut.

S-a întors ca să-l găsească în aceeași poziție, cu privirea pierdută. S-a așezat lângă el, i-a pus palma pe picior:

— Cred că faci o prostie imensă dacă pleci din Ilhéus.

— Cum să rămân? Să râdă lumea de mine?

— Nimeni n-o să râdă...

— Dumneata nu, pentru că ești om de treabă...

— Spune-mi un lucru, Nacib, dacă în loc de soție ți-ar fi amantă, ai pleca, ți-ar păsa?

Nacib a cântărit întrebarea, reflectând:

— Ea era totul pentru mine. De-asta m-am însurat, ți-amintești?

— Îmi amintesc. Și ți-am atras chiar atenția.

— Mie?

— Adu-ți aminte. Ți-am spus că sunt unele flori care se ofilesc în vază.

Era adevărat, niciodată nu-și amintise de asta. Nu-i dăduse importanță. Acum înțelegea. Gabriela nu era făcută pentru căsătorie și soț.

— Dar dacă ți-ar fi doar amantă? a continuat librarul. Ai pleca din Ilhéus? Nu vorbesc de suferință, oamenii suferă fiindcă iubesc, nu pentru că sunt căsătoriți. Pentru că sunt căsătoriți oamenii ucid și pleacă.

— Dacă mi-ar fi doar amantă, nimeni n-ar râde de mine. Bătaia e de-ajuns. Știi la fel de bine ca mine.

— Ei, atunci află că n-ai nici un motiv să pleci. În fața legii, Gabriela n-a fost niciodată decât țiitoarea dumitale.

— Da' m-am însurat cu ea, cu judecător și totul în regulă. Și dumneata ai fost.

João Fulgêncio ținea o carte în mână; a deschis-o la o pagină:

— Ăsta e Codul Civil. Ascultă ce spune la articolul 219, paragraful I, capitolul al VI-lea din secțiunea I. E dreptul familiei, partea despre căsătorie. Ceea ce o să-ți citesc se referă la anularea căsătoriei. Ascultă: aici spune că o căsătorie e nulă când are loc o inducere în eroare esențială cu privire la persoană.

Nacib asculta fără mare interes și nu înțelegea nimic.

— Căsătoria dumitale e nulă și poate fi anulată, Nacib. E de-ajuns să vrei și nu numai că n-o să mai fii însurat, dar e ca și cum n-ai fi fost niciodată. Ca și cum ai fi trăit doar în concubinaj.

— Cum asta, explică-mi ca lumea – se interesă arabul.

— Ascultă – citea – „se consideră inducere în eroare esențială cu privire la persoană tot ceea ce se referă la identitatea celuilalt partener, la cinstea și bunul său renume, astfel încât descoperirea ulterioară a acestui fapt să facă insuportabilă conviețuirea pentru partea indusă în eroare". Eu țin minte că atunci când m-ai anunțat că te însori, mi-ai spus că ea nu știa nici numele ei de familie, nici data nașterii...

— Nu știa nimic nimic...

— Și Tonico s-a oferit să-ți facă actele necesare.

— Le-a făcut pe toate în biroul lui.

— Și-atunci? Căsătoria dumitale e nulă. A fost o inducere în eroare esențială cu privire la persoană. M-am gândit la asta când am sosit. Pe urmă a venit Ezequiel și-am avut de discutat o afacere. Am profitat și l-am consultat. Am avut

dreptate. Trebuie doar să dovedești că actele ei erau false și nu mai ești însurat. Și nici n-ai fost niciodată însurat. Ai fost doar încurcat cu ea.

— Și cum să dovedesc?

— Trebuie să vorbești cu Tonico și cu judecătorul.

— Nu mai vorbesc niciodată cu tipul ăsta.

— Vrei să mă ocup eu de asta? Să vorbesc cu el, vreau să spun. De partea juridică se poate ocupa Ezequiel, dacă vrei. S-a și oferit.

— Știe deja?

— Nu te frământa pentru asta. Vrei să mă ocup de problemă?

— Nici nu știu cum să-ți mulțumesc.

— Atunci, pe curând. Rămâi aici, citește o carte, l-a bătut pe umăr pe arab. Sau plângi, dacă-ți vine. Nu-i nici o rușine.

— Vin cu dumneata.

— Nu, stimabile. Unde să te duci? Așteaptă-mă aici. Mă-ntorc repede.

N-a fost atât de ușor cum prevăzuse João Fulgêncio. Întâi a trebuit să cadă la învoială cu Ezequiel. Avocatul nu voia să discute cu Tonico și să aranjeze lucrurile *a l'amiable.*

— Vreau să-l bag la pușcărie pe individul ăsta. Să fie acuzat de fals în acte. El, frate-su și tat'su au spus grozăvenii despre mine. Va trebui să plece din Ilhéus. O să fie un scandal...

João Fulgêncio a sfârșit prin a-l convinge. S-au dus împreună la notariat. Notarul era încă palid, îi privea neliniștit, râzând strâmb, făcând glume fără haz:

— Dacă nu spălam repede putina, turcul era în stare să mă străpungă cu coarnele... Am tras o spaimă pe cinste...

— Nacib e clientul meu și îți cer să-l tratezi cu respect, a spus Ezequiel, foarte grav.

Au discutat problema. La început, Tonico s-a opus categoric la orice acord. Spunea că nu e cazul să se anuleze căsătoria. Actele, chiar false, fuseseră acceptate ca autentice. Nacib era căsătorit de cinci luni și nu protestase. Și cum era să mărturisească în public, el, Tonico, că falsificase actele? Nu mai erau pe vremea bătrânului Segismundo, care vindea certificate de naștere și înscrisuri pentru pământ. Ezequiel a ridicat din umeri și a exclamat, adresându-se lui João Fulgêncio.

— Nu ți-am spus?

— Tonico, asta se poate aranja, a spus João Fulgêncio. O să vorbim cu judecătorul. O să se găsească o modalitate de a delimita problema, astfel încât falsificarea actelor să nu ajungă de domeniul public. Sau, cel puțin, ca dumneata să nu apari ca vinovat. Se poate spune că ai procedat de bună-credință, că ai fost înșelat de Gabriela. O să născocim o istorie în vreun fel. La urma urmei, ceea ce numim civilizația din Ilhéus s-a construit pe bază de documente false.

Dar Tonico tot se mai opunea. Nu voia ca numele lui să fie amestecat în chestia asta.

— Amestecat eşti, dragul meu, a spus Ezequiel. Până peste cap. Din două una: ori eşti de acord şi vii cu noi la judecător, să aranjăm totul prietenește şi rapid, ori îți intentez chiar azi un proces, în numele lui Nacib. Pentru anularea căsătoriei din motiv de inducere în eroare esențială cu privire la persoană, datorată unor acte falsificate de dumneata. Falsificate ca să-ți măriți amanta, de ale cărei favoruri te-ai bucurat şi după aceea, cu un om bun şi nevinovat, despre care spuneai că ți-e prieten. O să fii inculpat de două ori: pentru fals şi adulter. Şi ambele, cu premeditare. E un caz frumos.

Tonico aproape că-şi pierduse graiul:

— Ezequiel, te rog, vrei să mă nenorocești?

João Fulgêncio a completat:

— Ce-o să zică dona Olga? Şi tatăl dumitale, colonelul Ramiro? Te-ai gândit la asta? N-o să reziste la scandal, o să moară de ruşine şi vinovat o să fii dumneata, îți spun asta, pentru că n-aş vrea să se întâmple.

— De ce m-am vârât în asta, Dumnezeule? Am făcut actele doar ca să-i ajut. Încă n-aveam nimic cu ea, atunci...

— Vino cu noi la judecător. E mai bine pentru toată lumea. Dacă nu, te anunț, în mod cinstit, că toată istoria apare mâine în *Diário de Ilhéus.* Scrisă de mine, ca să nu apari în postură de june prim. De mine, João Fulgêncio...

— Dar João, am fost întotdeauna prieteni...

— Ştiu. Dar ți-ai bătut joc de Nacib. Dac-ar fi fost nevasta altuia, nu m-ar fi interesat. Sunt prieten cu el şi cu Gabriela. Ți-ai bătut joc de amândoi. Ori eşti de acord, ori te acopăr de ocară, te fac de râs. Cu situația politică de-acum, n-o să mai poți rămâne în Ilhéus.

Toate aerele lui Tonico se risipiră. Scandalul îl îngrozea, îi era frică să nu afle dona Olga, să nu ajungă la urechile lui taică-su. Cel mai bine era să înghită hapul, să se ducă la judecător, să mărturisească falsificarea actelor.

— Fac cum vreți. Dar, pentru Dumnezeu, să aranjăm povestea asta cu actele cât mai bine posibil. La urma urmei, suntem prieteni.

Judecătorul se distra grozav cu toată istoria:

— Deci, dom'le Tonico, prieten la cataramă cu arabul şi pe la spate îi pui coarne? Şi pe mine m-a interesat persoana, dar după ce s-a căsătorit nu m-am mai gândit la asta. Eu respect femeile căsătorite.

De fapt, aşa cum se întâmpla şi cu Ezequiel, era niţel iritat că era de acord cu anularea căsătoriei în mod discret, fără să-l judece pe Tonico, care apărea ca victimă, funcționar cinstit şi de bună-credință, înşelat de Gabriela. Nu-l simpatiza şi nu era sigur dacă elegantul notar nu-i împodobise şi lui capul pe vremea Prudenciei, amanta magistratului aproape doi ani. În schimb, îi plăcea Nacib, voia

să-l ajute. Când să plece, judecătorul s-a interesat:

— Și ea? Ce-o să facă, hm? Acum e liberă și neangajată. Dacă n-aș fi atât de bine îngrijit... În altă ordine de idei, trebuie să vină să vorbească cu mine. Acum, totul depinde de ea. Dacă nu e de acord...

Înainte de-a se-ntoarce acasă, João Fulgêncio s-a dus s-o caute pe Gabriela. Dona Arminda o luase la ea. Ea era de acord cu totul, nu voia nimic, nici măcar nu se plângea c-o bătuse, vorbindu-l de bine:

— Domnu' Nacib e-așa de bun... Nu voiam să-l jignesc pe domnu' Nacib.

Și astfel, printr-un proces de anulare a căsătoriei, care s-a desfășurat repede, de la deschiderea procesului până la pronunțarea sentinței, în scurt timp, arabul Nacib s-a văzut din nou holtei, după ce fusese căsătorit fără să fie realmente, și făcuse parte din Confreria Sfântului Corneliu, fără să fi făcut parte de fapt din batjocorita și respectabila societate a bărbaților împăcați cu soarta. Și astfel, doamna Saad a devenit, din nou, Gabriela.

Iubirea Gabrielei

La *Papetăria Modêlo* se comenta întâmplarea. Nhô-Galo spunea:

— Soluție genială. Cine-și putea închipui că Nacib e un geniu? Mie-mi plăcea și-nainte, dar acum îmi place și mai mult. În sfârșit, în Ilhéus există un bărbat civilizat.

Căpitanul întreba:

— Cum îți explici, João Fulgêncio, comportarea Gabrielei? Din câte spui, ea chiar îl iubește pe Nacib. L-a iubit și continuă să-l iubească. Zici că pentru ea despărțirea e mult mai grea decât pentru el. Că nu înseamnă nimic că i-a pus coarne. Cum e asta? Dacă-l iubea, de ce îl înșela? Ce explicație îmi dai?

João Fulgêncio privea strada aglomerată, le-a văzut pe surorile Dos Reis cu voaluri pe cap și a zâmbit:

— De ce să-ți explic? Nu vreau să explic nimic. A explica înseamnă a stabili niște limite. Gabrielei nu i se pot stabili limite, sufletul ei nu poate fi disecat.

— Corp frumos, suflet de păsăruică. Oare o avea suflet? Josué se gândea la Glória.

— Sufletul de copil, poate. Căpitanul voia să înțeleagă.

— De copil? Poate. De păsăruică? O prostie, Josué. Gabriela e bună, generoasă, impulsivă, pură. Putem să-i înșirăm calitățile și defectele, dar niciodată să-i găsim explicații. Face ceea ce îi place, refuză ceea ce nu e pe gustul ei. Nu vreau să-i găsesc explicații. Pentru mine e de ajuns s-o văd, să știu că există.

Acasă la dona Arminda, aplecată peste ceva de cusut, învinețită încă de lovituri, Gabriela se gândește. De dimineață sărise gardul, înainte de-a veni servitoarea, intrase în casa lui Nacib, măturase și făcuse curat. E-așa de bun

domnu' Nacib. A bătut-o, era furios. Ea era vinovată. De ce acceptase să se mărite? Voia să iasă cu el pe stradă, la braț, cu verighetă în deget. Poate de teamă să nu-l piardă, de teamă să nu se însoare cu alta într-o bună zi, și s-o dea afară. De-asta a făcut-o, în mod sigur. A făcut rău, nu trebuia să accepte. Înainte, totul era doar veselie.

O bătuse cu năduf, avea dreptul s-o și omoare chiar. Femeia măritată care-și înșală bărbatul nu merită decât să moară. Toată lumea spunea așa, i-au spus și dona Arminda și judecătorul, chiar așa era. Merita să moară. El era bun; o bătuse doar și-o dăduse afară din casă. Pe urmă, judecătorul o întrebase dacă era de acord cu desfacerea căsătoriei, ca și cum n-ar fi fost măritată niciodată. O prevenise că în felul ăsta n-avea dreptul la nimic din bar, din banii de la bancă, din casă. Depindea de ea. Dacă nu accepta, procesul avea să dureze și nimeni nu putea ști cum o să se termine. Dacă era de acord... Nici nu voia altceva. Judecătorul îi explicase: era ca și cum n-ar fi fost niciodată măritată. Mai bine nici nu se putea... Pentru că, așa stând lucrurile, domnu' Nacib nu mai avea motiv să sufere atâta, să fie așa de supărat. Bătaia nu conta... Și dacă-ar fi omorât-o, nu s-ar fi supărat, pentru că el avea dreptate. Dar o durea că o dăduse afară din casă, că nu-l putea vedea, nu-i putea zâmbi, nu putea să-l asculte vorbind, să-i simtă piciorul lui greu peste coapsele ei, mustățile gâdilând-o pe gât, mâinile mângâindu-i trupul, sânii, fesele, șoldurile, pântecele. Pieptul lui domnu' Nacib ca o pernă. Îi plăcea să adoarmă cu fața băgată în părul de pe pieptul lui mare și primitor. Să gătească pentru el, să-l audă lăudându-i mâncarea gustoasă. Pantofii nu-i plăceau. Și nici să meargă în vizită la familiile bune din Ilhéus. Nici la petreceri, cu rochii scumpe, bijuterii veritabile, care costau atâția bani. Nu-i plăcea. Dar îi plăceau domnu' Nacib, casa de pe Ladeira, grădina cu *guayabe*, bucătăria și salonul, patul din cameră.

Judecătorul îi spusese: peste câteva zile n-o să mai fie măritată și n-ai fost niciodată. Și n-ai fost niciodată... Ce nostim! Chiar judecătorul o căsătorise, cel care mai înainte voise atât de tare să ia casă pentru ea. Și-acum îi spusese același lucru. Nu voia; era un babalâc fără haz. Dar persoană de treabă. Dacă n-o să mai fie măritată și n-a fost niciodată, de ce nu se putea întoarce acasă la domnu' Nacib, în cămăruța din spate, să aibă grijă de bucătărie, să spele rufele, să deretice?

Dona Arminda spusese că domnu' Nacib n-o să se mai uite niciodată la ea, n-o să-i mai spună „bună ziua" și n-o să mai vorbească cu ea. Dar de ce, dacă nu mai erau căsătoriți și nu fuseseră niciodată? Peste câteva zile... spusese judecătorul. A rămas pe gânduri; acum se putea întoarce, iarăși, la domnu' Nacib. Nu voise să-l supere, să-l amărască. Dar îl jignise pentru că era măritată, îl amărâse pentru că se culcase cu altul în patul lui, fiind căsătorită. Un om așa mare era caraghios. De-atunci avusese grijă, grijă multă, pentru că nu voia ca el să sufere. Ce lucru tâmpit, fără explicație: de ce suferă bărbații atâta când o femeie cu care se culcă se culcă și cu altul? Ea nu înțelegea. Dacă domnu' Nacib avea chef, putea foarte bine să se

culce cu alta, să doarmă în brațele ei. Ea știa că Tonico se culca cu altele; dona Arminda îi povestea că are o grămadă de femei. Dar, dacă era plăcut să te culci cu el, să te zbengui cu el în pat, de ce să pretindă să fie numai ea? Nu înțelegea. Îi plăcea să doarmă în brațele unui bărbat. Nu oricine. Un băiat frumos ca Tonico, Clemente, ca domnu' Nilo, Bebinho, ah, ca Nacib. Dacă și bărbatul voia, dacă o privea cerându-i, dacă-i zâmbea, dacă o ciupea, de ce să refuze, de ce să spună nu? Dacă și unul și celălalt voiau? Nu vedea de ce. Era plăcut să dormi în brațele unui bărbat, să-i simți freamătul trupului, gura când te mușcă, să i se stingă într-un geamăt. Că domnu' Nacib se înfuriase, că rămăsese supărat, fiindcă era căsătorit, asta înțelegea. Exista o lege, nu era permis. Doar bărbatul avea dreptul, femeia nu. Ea știa, dar cum să reziste? Avea chef și atunci o făcea, nici nu-și amintea că nu e permis. Avea grijă să nu-l jignească, să nu-l amărască. Dar niciodată nu crezuse c-o să-l supere așa tare, c-o să-l amărască atât de mult. Peste câteva zile, însă, când căsătoria va fi sfârșită, sfârșită în viitor, sfârșită în trecut, de ce-ar mai fi supărat domnu' Nacib?

Îi plăceau câteva lucruri, îi plăceau foarte mult: soarele de dimineață când nu încălzea foarte tare. Apa rece, plaja albă, nisipul și marea. Circul, parcul de distracții. Și cinematograful. *Guayabele* și *pitanga.* Florile, animalele, să gătească, să mănânce, să meargă pe stradă, să râdă, să stea de vorbă. Nu cu doamne pline de sine. Dar cel mai mult îi plăcea un băiat frumos, să doarmă în brațele lui, să geamă, să ofteze. Astea-i plăceau. Și domnu' Nacib. El îi plăcea într-un fel diferit. În pat, să geamă, să sărute, să muște, să ofteze, să moară și să renască. Dar și să doarmă de-adevărat, visând soarele, motanul sălbatic, nisipul de pe plajă, luna de pe cer și mâncarea de făcut. Simțind pe coapsele ei greutatea piciorului lui domnu' Nacib. El îi plăcea mult, foarte mult, îi simțea lipsa, se ascundea în spatele ușii ca să-l vadă când vine. Venea foarte târziu, uneori beat. Atât de mult ar vrea să-l aibă din nou, să-și pună capul frumos pe pieptul lui, să-l asculte spunându-i vorbe de dragoste într-o limbă străină, să-i audă glasul șoptit: „Bié!".

Numai pentru că o găsise în pat, zâmbindu-i lui Tonico. De ce dădea atâta importanță, de ce suferea atâta dacă ea se culca cu un băiat? Nu lua vreo bucată din ea, ea nu se schimba, pe el îl iubea la fel de mult și mai mult decât atât nu se putea. Ah, mai mult nu se putea! Se îndoia că mai există pe lume femeie care să iubească atâta un bărbat, cu care să doarmă ori să trăiască, fie că era soră, fiică, mamă, amantă ori nevastă, cum îl iubea ea pe domnu' Nacib. Și-atâtea probleme și zarvă doar pentru că o găsise cu altul? Asta nu însemna că-l iubea mai puțin, că-l plăcea mai puțin, că suferea mai puțin când el nu era cu ea. Dona Arminda jura că domnu' Nacib n-o să se întoarcă niciodată, niciodată în brațele ei. Cel puțin voia să-i gătească. Unde o să mănânce? Și barul? Cine-o să pregătească gustările și dulciurile? Și restaurantul care urma să se deschidă? Voia, cel puțin, să-i gătească.

Și voia, cât de mult voia, să-l vadă zâmbind, cu chipul lui atât de bun, cu

fața lui frumoasă. Zâmbind împreună cu ea, luând-o în brațe, spunându-i Bié, afundându-și mustățile în ceafa ei parfumată. Nu există pe lume femeie care să iubească un bărbat așa, care să suspine cu atâta dragoste pentru iubitul ei, cum suspină, moartă de iubire, Gabriela pentru domnul Nacib.

La papetărie, discuția continua.

— Fidelitatea este cea mai mare dovadă de iubire, spunea Nhô-Galo.

— E singura unitate de măsură cu care se pot calcula dimensiunile iubirii, îl susținea Căpitanul.

— Iubirea nu se dovedește și nici nu se măsoară. E asemenea Gabrielei. Există și asta e de-ajuns, a spus João Fulgêncio. Faptul că nu înțelegem sau nu ne explicăm un lucru nu înseamnă că nu există. Nu știu nimic despre stele, dar le văd pe cer, sunt frumusețea nopții.

Despre surprinzătoarea viață

Acea primă noapte în casă fără Gabriela, golită de prezența ei, îndurerată la amintirea ei. În locul zâmbetului ei care-l aștepta, umilința ce-l chinuia, certitudinea că nu e vorba de un coșmar, că acel lucru imposibil, niciodată închipuit, se întâmplase. Casa goală, fără Gabriela, plină de amintiri și sentimente. Îl zărea pe Tonico așezat pe marginea patului. Furia, tristețea, faptul că totul se terminase, că ea nu era, că era a altuia, că n-o să mai fie a lui. Noapte obosită, ostenită, de parcă ar fi dus în spate toată greutatea pământului, lungă ca sfârșitul lumii. N-avea să se sfârșească niciodată. Durerea aceea adâncă, golul acela, neștiind ce să facă, neștiind de ce trăiește, de ce muncește. Ochii secătuiți de lacrimi, pieptul străpuns de-un pumnal. Stătea pe marginea patului, imposibil să doarmă. Niciodată n-o să mai doarmă în noaptea asta abia începută, noapte ce va dura toată viața. Parfumul Gabrielei rămăsese impregnat în cearșafuri, în saltea, în nările lui. Nu putea să privească patul, pentru că o vedea culcată, goală, cu sânii țepeni, linia curbă a coapselor ei. Culoarea de scorțișoară pe care Nacib își lăsa urma vineție a buzelor sale, pe umeri, pe piept. Ziua se sfârșise pentru totdeauna, noaptea aceea din pieptul lui o să dureze toată viața, mustățile pleoștite, căzute pentru totdeauna, un gust amar în gura veșnic amară, n-o să mai zâmbească, niciodată!

După câteva zile, zâmbea deja, auzindu-l pe Nho-Galo, la *Vesúvio*, blestemându-i pe popi. Primele săptămâni au fost grele. Săptămâni goale de orice, pline de absența ei. Fiecare lucru, fiecare persoană i-o aducea în fața ochilor. Privea tejgheaua și o vedea acolo, în picioare, cu o floare după ureche. Privea spre biserică și o vedea venind cu papucii în picioare. Îl vedea pe Tuísca și iat-o și pe ea dansând în horă și cântând. Venea Doctorul, vorbea despre Ofenísia și el o asculta pe Gabriela. Căpitanul și Felipe jucau o partidă și în bar răsuna râsul ei cristalin.

Acasă era și mai rău; o zărea în fiecare colțișor, gătind la plită, stând la soare în pragul ușii, mâncând *guayabe* în grădină, strângând capul pisicii lângă obrazul ei, arătându-și dintele de aur, așteptându-l la lumina lunii în cămăruța din spate. Nu-și dădea seama de o particularitate a acestor amintiri ce-l însoțeau timp de săptămâni la bar, pe stradă, acasă, și anume că niciodată nu și-o amintea în timpul căsătoriei (sau a concubinajului, cum le explica celorlalți: totul nu fusese decât concubinaj), și-o amintea doar pe Gabriela dinainte, din prima perioadă. Îl făcea să sufere, dar erau amintiri dulci. Din când în când, totuși, îl răneau în suflet, în orgoliul său de mascul (pentru că nu-l mai puteau răni în onoarea de soț, nu era soț și nici nu fusese), și și-o imagina în brațele altuia. Grele primele săptămâni, goale, el mort pe dinăuntru. De acasă la bar, de la bar acasă. Uneori se ducea să stea de vorbă cu João Fulgêncio, îl asculta povestind diverse lucruri, într-o zi, prietenii l-au luat aproape cu forța la noul cabaret. A băut mult, foarte mult. Dar avea o rezistență de animal și nu se îmbăta de tot. A venit și a doua seară. A cunoscut-o pe Rosalinda, o blondă din Rio, opusul Gabrielei. Începea să trăiască, încetul cu încetul o uita. Cel mai greu a fost să se culce cu altă femeie. Între ei era Gabriela. Zâmbind. Întinzându-i brațele, vârându-și coapsa sub piciorul lui, punându-și capul pe pieptul lui. Nici una n-avea gustul ei, parfumul ei, căldura ei, felul ei de a-și da sufletul și de-a ucide. Dar chiar și asta a dispărut cu încetul. Rosalinda i-o amintea pe Risoleta, pricepută la pat. Acum venea în fiecare seară la ea, când ea nu trebuia să se culce cu colonelul Manuel das Onças, care-i plătea camera și masa în casa Mariei Machadão. Într-o noapte n-aveau partener la pocher. A pus mâna pe pachetul de cărți și a jucat până târziu. A început, iarăși, să se așeze la mese, să stea de vorbă cu prietenii, să joace partide de dame și de table. Să comenteze noutățile, să discute politică, să râdă la bancuri, să spună și el. Să povestească despre țara părinților lui, unde era și mai și, tot ce se întâmpla în Ilhéus acolo se petrecea la scară mai mare. N-o mai zărea în bar, putea să doarmă în patul lui, mai simțea doar parfumul de garoafe. Niciodată nu fusese atât de des invitat la prânzuri, cine și banchete în casa Mariei Machadão și la zaiafeturi cu muieri pe plantațiile de cocotieri de la Pontal. Ca și cum toți îl iubeau și mai mult, și mai mult îl stimau și-l respectau.

Niciodată nu-și închipuise. El o rupsese cu ea. În loc s-o omoare, o lăsase să plece cu Dumnezeu. În loc să-l împuște pe Tonico, se mulțumise să-i dea o palmă. Din acel moment, își imaginase viața ca pe un infern. Nu așa se întâmplase cu doctorul Felismino? Că nu-l mai salutau? Nu îl porecliseră „Boul blând”? Nu-l obligaseră să plece din Ilhéus? Pentru că medicul nu-și omorâse nevasta și pe amant, nu împlinise legea. E-adevărat că el, Nacib, anulase căsătoria, trecuse cu buretele peste prezent și trecut. Dar nu se așteptase deloc ca ceilalți să înțeleagă și să fie de acord. Își imagina barul pustiu, fără clienți, amicii care nu-i dau mâna, râsetele de batjocură, prietenii bătându-l pe spate pe Tonico și felicitându-l, râzând

de Nacib. Nu se întâmplase nimic din toate astea. Ba din contră. Nimeni nu-i pomenise de poveste și când, din întâmplare, se refereau la asta, era ca să-i laude isteţimea, abilitatea, maniera în care ieșise din încurcătură. Râdeau și-și băteau joc, dar nu de Nacib, ci de Tonico, îl ridiculizau pe notar, elogiind înţelepciunea arabului. Tonico se mutase la *Pinga de Ouro*, cu biterul lui zilnic. Dar chiar și Plínio Araçá a găsit o modalitate de a-i aminti de măgăria pe care i-o făcuse lui Nacib. Fără să mai vorbim de scatoalca primită. A fost cântată în proză și versuri, Josué scrisese o epigramă. Despre Gabriela nu vorbea nimeni. Nici de bine, nici de rău, ca și cum ea ar fi fost mai presus de orice comentariu, ori ca și cum n-ar fi existat. Nu ridicau glasul contra ei, ba unii o și apărau. În fond, o ţiitoare cu casă plătită are dreptul să se distreze nițel. Nu fusese măritată, n-avea prea mare importanţă.

Ea rămăsese în casa donei Arminda. Nacib n-o mai văzuse. Aflase de la moașă că făcea croitorie pentru înfloritorul atelier al Dorei. Și de la alţii aflase de ofertele ce-i curgeau gârlă, mesaje, scrisori, bilețele. Plínio Araçá îi trimisese vorbă că-i dă ce salariu vrea. Manuel das Onças îi dădea iarăși târcoale. Și Ribeirinho. Judecătorul era dispus să termine cu ţiitoarea lui și să-i pună ei casă la dispoziţie. După cum se spunea, până și arabul Maluf, aparent atât de serios, era candidat. Lucru ciudat; nici o propunere n-o ispitea. Nici casă, nici cont la prăvălie, nici plantaţie de cacao, nici banii peșin. Lucra pentru Dora.

Barul suferise serios. Puștoaica făcea mâncare fără gust. Gustările și dulciurile veneau, din nou, de la surorile Dos Reis, foarte scumpe. Și pe deasupra, îi făceau o favoare. Nacib nu găsea bucătăreasă. Cu gândul la restaurant, trimisese după una la Sergipe, dar încă nu sosise. Angajase un alt chelner, un tânăr pe nume Válter. Fără practică, nu știa să servească. Pierduse enorm. Cât despre proiectul cu restaurantul, cât pe ce să se ducă dracului. O vreme nici nu s-a ocupat de bar și de restaurant. Cei doi vânzători se mutaseră de la etajul de deasupra, când Nacib era încă în acea primă fază de disperare, când absenţa Gabrielei era singura realitate ce îi umplea zilele goale. Dar când s-a împlinit o lună de când se eliberase etajul, Maluf i-a trimis nota pentru chirie. A plătit și asta l-a obligat să se gândească la restaurant. Și totuși, a mai amânat. Într-o după-masă, Mundinho Falcão i-a trimis vorbă că-l așteaptă la biroul firmei exportatoare. A fost primit cu dovezi de multă prietenie. Mundinho nu mai venise la bar de multă vreme, umbla prin provincie, cu campania electorală. Odată, Nacib îl zărise la cabaret. De-abia îșI vorbiseră; Mundinho dansa.

— Cum îți mai merge, Nacib? Tot prosper?

— Așa și-așa. Și ca să încheie povestea, a spus: Probabil că ați aflat ce mi s-a întâmplat. Sunt din nou celibatar.

— Am aflat. E formidabil ce-ai făcut. Ai acționat ca un european. Ca un bărbat din Londra, ori din Paris. Îl privea cu simpatie. Dar, spune-mi ceva, între

noi, așa, te mai doare nițel, acolo, înăuntru, ori nu te mai doare?

Nacib s-a speriat. De ce-l întreba așa ceva?

— Știu cum e, a continuat Mundinho. Și mie mi s-a întâmplat un lucru, nu spun asemănător, dar, într-un anumit fel, cam tot așa. De-asta am venit la Ilhéus. Cu timpul, rana se cicatrizează. Din când, în când, însă, mai doare. Când stă să plouă, nu?

Nacib a aprobat, reconfortat. Era liniștit că lui Mundinho Falcão i se întâmplase ceva identic. Femeia iubită l-a înșelat cu altul. Dar fuseseră căsătoriți și desfăcuseră căsătoria? Aproape că-i venea să-l întrebe. Se simțea în bună companie.

— Dragul meu, vreau să-ți vorbesc de restaurant. Trebuia să fie deja inaugurat. E-adevărat că n-a sosit încă ce-am comandat la Rio. Dar trebuie să vină. Au fost îmbarcate deja pe un vapor al companiei Ita. Nu vreau să te bat la cap cu asta, ai avut necazuri, dar, la urma urmei, au trecut mai mult sau mai puțin de două luni de când s-au mutat ultimii chiriași de la etaj. E timpul să ne gândim la afaceri. Ai renunțat?

— Nu, domnule. De ce să renunț? Doar că la început nu puteam să gândesc. Acum, însă, totul e în ordine.

— Atunci, foarte bine, s-o pornim la drum. Să renovăm salonul, să primim lucrurile de la Rio. Să încercăm să-l inaugurăm la începutul lui aprilie.

— Fiți fără grijă.

Întors la bar, i-a chemat pe zidar, zugrav și un electrician. A discutat planurile de renovare, din nou plin de entuziasm, cu gândul la banii pe care o să-i câștige. Dacă totul avea să meargă bine, în maximum un an putea să-și cumpere visata plantație de cacao.

În toată povestea aceea, doar soră-sa și cumnatu-su se purtaseră urât. Veniseră la Ilhéus de cum aflaseră. Soră-sa îi zisese: „Nu ți-am spus?”. Cumnatu-su, cu inelul lui de doctor[59] și un aer de plictis, ca cineva care suferă de stomac. Au vorbit-o de rău pe Gabriela și l-au compătimit pe Nacib. El tăcea, având chef să-i dea afară din casă.

Soră-sa scotocise prin dulapuri, examinase rochiile, pantofii, furourile, jupoanele, șalurile. Unele rochii nu fuseseră îmbrăcate niciodată de Gabriela. Soră-sa a exclamat:

— Asta-i nouă, n-a fost purtată deloc, îmi vine ca turnată.

Nacib a mârâit:

— Lasă totul acolo. Nu scotoci prin lucruri.

— Ei, asta-i culmea! s-a ofensat doamna Saad de Castro, Da’ ce-s lucrurile unei sfinte?

S-au întors la Agua Preta. Lăcomia soră-sii i-a amintit de banii cheltuiți pe rochii, pantofi, bijuterii. Bijuteriile le putea da înapoi de unde le cumpărase, cu o

mică pierdere. Rochiile le putea vinde la prăvălia lui unchiu-su. Și două perechi de pantofi noi. Nu-i încălțase niciodată. Asta trebuia să facă. Dar, pentru o vreme, a uitat de gândul acesta și nici nu a mai privit dulapurile încuiate.

A doua zi după conversația cu Mundinho, a pus bijuteriile în buzunarul hainei și a făcut două pachete cu rochiile și pantofii. A trecut pe la bijutier și pe urmă pe la prăvălia lui unchiu-su.

Despre șarpele de sticlă

Spre sfârșitul după-amiezei, în amurgul acela interminabil de pe plantații, când umbrele păreau năluci printre tufe și arbori de cacao, când noaptea se lăsa fără grabă, prelungind, parcă, istovitoarea zi de muncă, Fagundes și Clemente au terminat de plantat.

— Am băgat totul în pământ, a râs negrul. Patru mii de arbori de cacao, ca să se îmbogățească și mai mult colonelul.

— Și noi să ne cumpărăm o bucată de pământ peste trei ani, a răspuns mulatrul Clemente, a cărui gură pierduse gustul zâmbetului.

După focul ratat tras asupra lui Aristóteles, după ce auzise reproșurile lui Melk („Credeam că știi măcar să ochești. Nu ești bun de nimic”), ascultase în tăcere (Ce putea răspunde? Greșise ținta, cum de se-ntâmplase?) și primise mica recompensă („Te-am angajat să ucizi un om, nu să-l rănești. Sunt prea bun că-ți mai și plătesc”), Fagundes acceptase slujba aceea împreună cu Clemente. Despre faptul că greșise ținta îi explicase colonelului doar atât:

— Nu-i sunase ceasul să moară. Fiecare cu ceasul lui, însemnat acolo sus, arăta el spre cer.

Slujba era să curețe de vegetație zece parcele, să le ardă, să le desțelenească, să planteze patru sute de arbori de cacao pe fiecare parcelă și să-i îngrijească timp de trei ani. Printre arborii de cacao cultivau manioc, porumb, *boniato*[60] și *ñame*[61]. Cu aceste culturi mărunte trebuiau să trăiască trei ani. La sfârșitul contractului, pe fiecare arbore de cacao care rodea, colonelul le dădea o mie cinci sute de reali. Cu banii ăștia, Clemente visa să cumpere un petic de pământ pentru ei doi și să aibă o plantație. Ce pământ vor putea cumpăra cu bani atât de puțini? O nimica toată, o bucățică de pământ prost. Negrul Fagundes gândea că dacă încăierările despre care se vorbea nu reîncepeau, era greu, foarte greu. Cu manioc, porumb și *boniato* n-o să poată trăi. Doar să-și ducă zilele. Nu le ajungea să poată merge în sat, să se culce cu o curvișină, să facă un chef și să tragă câteva focuri în aer. Trebuia să ceară niște bani împrumut. La capătul celor trei ani primeau plata, uneori nu ajungea nici la jumătate din valoarea contractului. Ce se-ntâmplase cu încăierările alea care începuseră atât de bine? Calm total, nici nu se mai vorbea de ele. Pistolarii lui Melk se întorseseră împreună cu Fagundes, într-o

barcă, în zori.

Colonelul era întunecat; și el își pierduse cheful de râs. Fagundes știa de ce. Toți știau pe plantație, auziseră noutățile la Cachoeira do Sul. Fiică-sa, aia mândră pe care-o cunoscuse Fagundes, fugise de la colegiu îndrăgostită de-un bărbat căsătorit. Femeia e animalul dracului, strică viața tuturora. Și dacă nu e nevasta, e fata sau sora. Clemente nu trăia doborât, spetindu-se cu munca, petrecându-și nopțile în poarta casei de chirpici, așezat pe-o piatră și privind cerul? De când aflase de la negrul Fagundes, la întoarcerea lui din Ilhéus, că Gabriela se măritase cu proprietarul unui bar, doamnă cu inel pe deget, cu dinte de aur, poruncind servitorilor.

Negrul îi povestise peripețiile fugii lui, hăituiala de pe colină, cum sărise zidul, întâlnirea cu Gabriela măritată și cum îi salvase ea viața. Dăduseră foc la hățișuri, animalele înspăimântate fugeau de foc. Porci sălbatici, mistreți, *paca*62, căpriori, șopârle mari și păsări și o mulțime de șerpi: *jararaca, surucucu*63, șarpele cu clopoței.

Pe urmă, trebuiau să umble cu grijă, în iarbă se ascundeau șerpii vicleni, gata să se repeadă să te muște. Era moarte sigură.

Când au început să sădească puieții plăpânzi de cacao, colonelul a trimis după el. Se lovea cu cravașa peste cizmă, în pridvorul casei. Cu cravașa aia o bătuse pe fiică-sa, făcând-o să fugă. L-a privit pe negrul Fagundes cu ochii lui gânditori și triști de la fuga Malvinei și a vorbit cu mânie adunată în glas:

— Pregătește-te, negrule! Zilele astea te duc, din nou, la Ilhéus. O să fie nevoie de oameni în oraș.

O fi vrând să-l omoare pe tipul care-i furase fata? Să-l împuște pe el, sau, cine știe, pe fată? Era mândră, parcă era o icoană. Dar el, Fagundes, nu omora femei. Sau începeau iarăși încăierările? A întrebat:

— Ne luptăm din nou? a râs. De data asta n-o să mai greșesc.

— Pentru perioada alegerilor. Se apropie. Trebuie să câștigăm. Chiar de-o fi s-o facem cu pușca-n mână.

Veste bună după atâta timp de calm. S-a întors să planteze cu mai multă însuflețire. Soarele necruțător lovea ca un bici pe spate. În sfârșit, terminaseră, patru mii de puieți de cacao acopereau pământul unde fusese jungla virgină, înspăimântătoare.

Întorcându-se spre casă, cu sapele pe umăr, Clemente și negrul Fagundes stăteau de vorbă. Amurgul murea, noaptea pătrundea pe plantații, aducând cu sine strigoii și moroaicele, sufletele morților din înfruntări de demult. Umbrele se prelingeau printre arbori, bufnițele își deschideau ochii nocturni.

— Zilele astea mă întorc la Ilhéus. Merită banii. Sunt atâtea muieri la *Bate-Fundo*, una mai frumoasă ca alta. O să mă satur. Se bătea peste burta neagră cu buricul proeminent. O să mi se albească burta de-atâta frecat de burți albe.

— Te duci la Ilhéus?

— Ți-am spus de ieri. M-a anunțat colonelul. O să fie alegeri. Noi o să câștigăm, chiar de-o fi să tragem cu pușca. M-a anunțat, așteptăm doar ordinul să ne-mbarcăm.

Clemente mergea gânditor, rumegând parcă o idee. Fagundes zicea:

— De data asta mă întorc cu bani. Nu-i afacere mai bună ca alegerile. Mănânci și bei și faci petreceri ca să sărbătorești c-ai câștigat. Și banii curg în buzunare. Poți să fii sigur; de data asta o să vin cu miile ca să cumpărăm bucata aia de pământ.

Oprindu-se în umbră, cu fața în întuneric, Clemente i-a cerut:

— Ai putea să vorbești cu colonelul să mă ia și pe mine.

— De ce vrei să vii? Tu nu ești bun de încăierări... Tu știi să lucrezi pământul, să sădești, să culegi. De ce vrei să mergi?

Clemente a pornit din nou, n-a răspuns. Fagundes a repetat:

— De ce? Și-și aminti. Ca s-o vezi pe Gabriela?

Tăcerea lui Clemente era un răspuns. Întunericul creștea, moroiaca venită din iad n-o să întârzie să bântuie slobodă pe câmp, în goană, lovind pietrele cu copitele, cu o flacără în loc de cap ieșindu-i din gâtul retezat.

— Ce câștigi, la ce-o să-ți folosească s-o vezi iarăși? E o doamnă măritată, mai frumoasă ca niciodată, nu și-a schimbat firea după căsătorie, vorbește cu tine la fel ca-nainte. De ce vrei s-o vezi? Nu câștigi nimic.

— Doar ca s-o văd. S-o văd o dată, să-i privesc chipul, să-i simt parfumul. S-o văd râzând, să învăț și eu să râd din nou.

— Ți-a rămas în minte. Nu te gândești decât la ea. Mi-am dat seama, tu acum vorbești de peticul de pământ doar așa ca să vorbești. După ce-ai aflat că s-a măritat. De ce vrei s-o vezi?

Un șarpe de sticlă ieși din iarbă și alergă pe cărare.

În penumbra difuză, corpul lung strălucea, era frumos la înfățișare, parcă un miracol în noaptea de pe plantație.

Clemente a înaintat, a pus mâna pe sapă și a tăiat șarpele de sticlă în trei bucăți. Cu altă lovitură i-a zdrobit capul.

— De ce-ai făcut asta? Nu e veninos... Nu face rău nimănui.

— E prea frumos; de-asta face rău.

Au mers în tăcere o bucată de drum. Negrul Fagundes a zis:

— Bărbatul nu trebuie să omoare femeia. Chiar dacă nenorocita distruge viața bărbatului.

— Cine-a vorbit de omorât?

N-ar face-o niciodată, n-avea curaj, n-avea forță. Dar era în stare să-și dea zece ani din viață, nădejdea într-un petic de pământ, ca s-o mai vadă o dată, doar o dată, s-o asculte râzând. Era un șarpe de sticlă, nu era veninos dar semăna suferință

doar trecând printre bărbați, ca un mister, un miracol. Pe cioturile copacilor, în adâncul pădurii, strigătul bufnițelor chemând-o pe Gabriela.

Despre clopote bătând pentru morți

Pistolarii n-au apucat să vină de pe plantații. Nici cei ai lui Melk, Jesuíno, Coriolano, Amâncio Leal, nici cei ai lui Altino, Aristóteles, Ribeirinho. N-a fost nevoie.

Și campania electorală îmbrăcase aspecte noi, inedite pentru Ilhéus, Itabuna, Pirangi, Agua Preta, pentru regiunea cacauei. Înainte, candidații, siguri de victorie, nici nu se arătau. În cel mai bun caz îi vizitau pe coloneii cei mai puternici, proprietarii celor mai mari întinderi de pământ și ai celui mai mare număr de arbori de cacao. De data asta a fost altfel. Nimeni nu avea siguranța că va fi ales, trebuiau să-și dispute voturile. Înainte hotărau coloneii, sub ordinele lui Ramiro Bastos. Acum totul era încurcat: dacă Ramiro mai poruncea în Ilhéus și-i dădea ordine primarului, în Itabuna poruncea Aristóteles, dușmanul lui. Și unul, și celălalt sprijineau guvernul statal. Și guvernul pe cine o să sprijine după alegeri? Mundinho nu-i îngăduise lui Aristóteles să rupă cu guvernatorul. În baruri, la *Papetăria Modêlo*, în conversațiile de la hala de pește, opiniile erau împărțite. Unii afirmau că guvernul va continua să-l sprijine pe Ramiro Bastos și că nu va recunoaște decât candidații săi, chiar de-o să fie înfrânți. Nu era bătrânul colonel unul dintre susținătorii statului, nu ajutase statul în momentele dificile? Alții considerau că guvernul va fi alături de cei ce vor învinge în fața urnelor. Guvernatorul era la sfârșitul mandatului, noul împuternicit avea nevoie de sprijin ca să guverneze. Dacă Mundinho câștigă, spuneau ei, noul guvernator îl va recunoaște și, astfel, va conta pe Ilhéus și Itabuna. Familia Bastos nu mai făcea două parale, era un balast, bun de aruncat. O a treia categorie credea că guvernul va încerca să împace amândouă părțile. N-o să-l recunoască pe Mundinho, lăsându-l pe medicul din Rio să sugă indemnizația de deputat federal. O să-l mențină pe Alfredo Bastos în Camera statală. În schimb, o să-l recunoască pe Căpitan, de a cărui victorie nu se îndoia nimeni. Primar în Itabuna o să fie, bineînțeles, candidatul lui Aristóteles, vreo rudă de-a lui, ca el să continue să guverneze. Pe de altă parte, prevedeau că guvernul îi va oferi lui Mundinho un scaun de senator statal, când o să moară Ramiro. În fond, bătrânul împlinise deja optzeci și trei de ani.

— Ăsta bate suta...

— Chiar așa. O să aștepte mult Mundinho scaunul de senator...

Astfel, guvernul se va pune bine și cu unii, și cu alții și se va întări în sudul statului.

— O să se pună prost cu amândoi...

În vreme ce populația făcea presupuneri și discuta, candidații celor două grupări se speteau. Vizite, călătorii, botezuri, cadouri, întruniri, discursuri cu duiumul. Nu trecea o duminică fără vreo întrunire la Ilhéus, Itabuna, prin sate. Căpitanul rostise deja peste cincizeci de discursuri. Își pierduse glasul, răgușise de cât repetase răsunătoarele tirade. Promițând marea cu sarea, mari reforme în Ilhéus, șosele, amenajări, ca să continue opera inițiată de tatăl său, neuitatul Cazuza de Oliveira. Doctorul Maurício nu se lăsa mai prejos. În vreme ce Căpitanul vorbea în Piața Seabra, el citea din Biblie în Piața Rui Barbosa. João Fulgêncio afirma:

— Știu deja tot *Vechiul Testament* pe dinafară. De cât am auzit discursurile lui Maurício. Dacă o să câștige, dragii mei, o să devină obligatorie citirea Bibliei în cor, în piața publică, sub conducerea părintelui Cecílio. Cel mai mult o să sufere părintele Basílio. Tot ce știe el din Biblie e că Domnul a spus: „Creșteți și înmulțiți-vă”. Dar, în timp ce Căpitanul și doctorul Maurício Caires se limitau la oraș și la așezările și satele din municipiu, Mundinho, Alfredo și Ezequiel călătoreau la Itabuna, Ferradas, Macuco, străbătând zona cacauei, fiindcă depindeau de voturile întregii regiuni. Până și doctorul Vitor Melo, speriat de zvonurile ajunse la Rio că realegerea lui era improbabilă, s-a îmbarcat pe un vapor al companiei Ita pentru Ilhéus, blestemând oamenii ăștia nesupuși din zona cacauei. Abandonându-și cabinetul elegant unde trata de nervi doamnele „blazate”, lăsându-le îndurerate pe franțuzoaicele de la *Assírio* și pe fetele din ansamblul de la revistă, nu mai înainte de a-l întreba, în Cameră, pe Emilio Mendes Falcão, colegul lui în partidul republican, deputat de São Paulo:

— Cine-i ruda asta a dumitale care s-a hotărât să-și dispute cu mine scaunul pentru Ilhéus? Un oarecare Mundinho, îl cunoști?

— E fratele meu mai mic. Am aflat și eu.

Atunci, deputatul pentru zona cacauei s-a alarmat. Dacă este frate cu Emilio și Lourival, alegerea lui – și mai rău –, recunoașterea lui erau realmente în pericol. Emilio l-a informat:

— E nebun. A lăsat totul aici ca să se îngroape în vizuina aia. Și deodată apare drept candidat. Zice c-o să vină în Cameră cu unicul țel de a-mi contracara discursurile... a râs și l-a întrebat: De ce nu-ți schimbi districtul electoral? Mundinho e un copil teribil. E în stare să se aleagă.

Cum să și-l schimbe? Era protejat de un senator, unchiul lui dinspre mamă, așa pusese mâna pe scaunul pentru acel al șaptelea district electoral din Bahia. Celelalte erau ocupate toate. Și cine-ar fi vrut să schimbe cu el, să concureze cu un frate al lui Lourival Mendes Falcão, marele senior al cafelei, care îi poruncea președintelui republicii? S-a îmbarcat în grabă pentru Ilhéus.

Joao Fulgêncio era de acord cu Nhô-Galo: cel mai bun lucru pe care deputatul Vitor Melo l-ar fi putut face în sprijinul alegerii sale era să nu fi venit la

Ilhéus. Era cel mai antipatic tip de pe lume.

— Te face să verși... zicea Nhô-Galo.

Vorbea complicat, discursuri presărate de termeni medicali („discursurile lui trăsnesc a formol”, explica João Fulgêncio), cu o voce grețoasă, efeminată, cu niște sacouri fanteziste, pe talie, i s-ar fi dus buhul de pederast dacă n-ar fi fost atât de muieratic.

— E Tonico Bastos la cub, îl definea Nhô-Galo.

Tonico era în plimbare la Bahia, cu soția. Cu speranța că în oraș se va uita de tot trista lui aventură. Nu voia să se amestece în campania electorală. Adversarii lui puteau să exploateze povestea cu Nacib. Nu-i lipiseră pe zidul casei un desen în culori, unde era înfățișat alergând în chiloți – infamie, ieșise în pantaloni! – și strigând ajutor! Cu niște versuri mârșave, șchioape, dedesubt:

„Tonico Pinico
Don Juan de mahala
— A-ncurcat-o, da.
— Tu ești măritată?
— Sunt doar combinată,
Și-o palmă îndesată
A primit Tonico”.

Cine a fost cât pe ce să primească niște palme, dacă nu și-un glonț, a fost deputatul doctor Vitor Melo. Cu aerul lui de cuceritor, cu nasul pe sus, și experiența lui cu doamnele din Rio, paciente nervoase vindecate pe divanul din cabinet, cum vedea o femeie drăguță, îi făcea propuneri. Nu-l interesa câtuși de puțin cine era soțul. La *Clubul Progresso* a avut loc o petrecere unde n-a încasat-o doar pentru că Alfredo Bastos a intervenit la timp, când impulsivul Moacir Estrela, acționar al Întreprinderii de Autobuze, dădea să-și înfigă deja pumnul în nobilele fălci parlamentare ale lui Vitor. Acesta o invitase la dans pe nevasta lui Moacir, drăguțică și modestă, care începuse să frecventeze saloanele de la *Clubul Progresso* datorită recentei prosperități a soțului ei. Doamna l-a părăsit în mijlocul salonului, strigând tare:

— Obraznicule!

A povestit prietenelor că deputatul își vârâse tot timpul piciorul între picioarele ei, strângând-o la piept, de parcă, în loc să danseze ar fi vrut altceva. *Diário de Ilhéus*, prin pana agresivă și puritană a Doctorului, a relatat incidentul sub titlul: „Un tip dat afară de la bal pentru nerușinare”. Nu fusese dat afară propriu-zis. Alfredo Bastos îl luase pe deputat cu el; spiritele erau înfierbântate, însuși colonelul Ramiro, aflând de întâmplarea asta și de altele, le mărturisise prietenilor:

— Aristóteles avea dreptate. Dacă aș fi știut toate astea înainte, nu m-aș fi

înfruntat cu el, n-aș fi pierdut Itabuna.

Și la barul lui Nacib a avut loc un incident cu deputatul. Într-o discuție, tipul își pierduse capul și zisese că Ilhéus e un meleag de țopârlani și prost crescuți, fără nici un pic de cultură. De data aceasta l-a salvat João Fulgêncio; Josué și Ari Santos, considerându-se ofensați personal, au vrut să-i tragă o bătaie. A fost nevoie ca João Fulgêncio să uzeze de toată autoritatea lui ca să evite chelfăneala. Barul lui Nacib era o redută a lui Mundinho Falcão. Asociat al exportatorului și dușman al lui Tonico, arabul (cetățean brazilian prin naștere și alegător) intrase în campania electorală. Și oricât de groaznic ar părea, în acele zile pline de întruniri, la cea mai mare dintre ele, când doctorul Ezequiel bătuse toate recordurile lui anterioare în materie de rachiu și inspirație, Nacib a rostit un discurs. A simțit ceva așa, înăuntrul lui, după ce l-a auzit pe Ezequiel. Nu a mai răbdat și a cerut cuvântul. A fost un succes fără precedent, mai ales pentru că a început în portugheză și lipsindu-i cuvintele frumoase, pescuite cu greu în memorie, a terminat în arabă, într-o rostogolire de vorbe ce se succedau cu o impresionantă rapiditate. Aplauzele nu mai conteneau.

— A fost discursul cel mai sincer și cel mai inspirat din toată campania, l-a categorisit João Fulgêncio.

Toată această agitație s-a sfârșit într-o blândă dimineață cu lumină albăstruie, când grădinile din Ilhéus își răspândeau parfumul și păsărelele ciripeau slăvind atâta frumusețe. Colonelul Ramiro se trezea foarte devreme. Cea mai veche servitoare din casă era la familia Bastos de aproape patruzeci de ani, îi aducea o ceșcuță cu cafea. Bătrânul se așeza în balansoar, gândindu-se la mersul campaniei electorale și făcând calcule. Se obișnuia cu ideea de a se menține la putere grație recunoașterii oficiale promise de guvernator și respingerii adversarilor aleși. În dimineața aceea, servitoarea a așteptat cu ceașca de cafea. El nu se ivea. Alarmată, a trezit-o pe Jerusa. L-au găsit mort, cu ochii deschiși și mâna dreaptă strângând cearșaful. Un hohot de plâns a zguduit pieptul fetei, iar servitoarea a început să strige: „A murit nașu'!".

Diário de Ilhéus, cu chenar negru, făcea elogiul colonelului: „În acest ceas de doliu și durere încetează toate divergențele. Colonelul Ramiro Bastos a fost un mare fiu al Ilhéus-ului. Lui îi datorează mult orașul, municipiul, regiunea. Progresul cu care azi ne mândrim și pentru care luptăm n-ar fi existat fără Ramiro Bastos". Pe aceeași pagină, între multe alte ferpare – din partea familiei, primăriei, Asociației Comerciale, Confreriei São Jorge, a familiei lui Amâncio Leal, a Căii Ferate Ilhéus-Conquista –, era unul din partea Partidului Democratic din Bahia (secțiunea Ilhéus), invitându-i pe toți membrii săi să ia parte la funeraliile „neuitatului om de vază, adversal loial și pildă de cetățean". Semnau Raimundo Mendes Falcão, Clóvis Costa, Miguel Batista de Oliveira, Pelópidas de Assunção d'Avila și colonelul Arturo Ribeiro.

Alfredo Bastos și Amâncio Leal primeau, în salonul cu scaune cu spătar înalt unde se afla depus corpul, condoleanțele unei mulțimi ce-a defilat toată dimineața și după-masa. Tonico a fost anunțat printr-o telegramă. La amiază, aducând o coroană imensă, Mundinho Falcão a intrat în casă, l-a îmbrățișat pe Alfredo și i-a strâns mâna, tulburat, lui Amâncio Leal. Jerusa stătea în picioare lângă sicriu, cu chipul ei ca de perlă stropit de lacrimi ca roua. Mundinho s-a apropiat, ea și-a ridicat privirea, a izbucnit în hohote de plâns și a fugit din încăpere.

La ora trei după-amiază nu mai încăpea nimeni în casă. Strada, până în apropiere de *Clubul Progresso* și de primărie, era plină de lume. Veniseră tot Ilhéus-ul și un tren special și trei autobuze de la Itabuna. Altino Brandão sosise de la Rio do Braço și îi spunea lui Amâncio:

— E mai bine așa, nu credeți? A murit înainte de-a pierde, a murit poruncind, așa cum îi plăcea. Era un om care știa ce vrea, din vechea gardă. Ultimul care mai rămăsese.

Episcopul, însoțit de toți preoții. Sora stareță de la Colegiul Călugărițelor, cu măicuțele și elevele încolonate pe stradă, așteptând să iasă înmormântarea. Enoch cu toți profesorii și elevii de la gimnaziul lui. Profesorii și elevii de la Școala primară, copiii de la colegiul donei Guilhermina și de la alte două colegii particulare. Confreria São Jorge și doctorul Maurício îmbrăcat cu o tocă roșie. Mister, îmbrăcat în negru, lunganul suedez de la compania de navigație, perechea de greci. Exportatori, moșieri, comercianți (prăvăliile își închiseseră porțile în semn de doliu) și oameni din popor, veniți de pe dealuri, de la Pontal și din Ilha das Cobras.

Cu greu, însoțită de dona Arminda, Gabriela și-a făcut loc până în salonul plin de coroane și de lume. A reușit să se apropie de sicriu, a ridicat bucata de mătase care acoperea fața mortului și l-a privit o clipă. Apoi, s-a aplecat peste mâna albă de ceară și a sărutat-o. În ziua inaugurării ieslei la surorile Dos Reis, colonelul fusese bun cu ea. În fața cumnatei și-a cumnatului doctor. A îmbrățișat-o pe Jerusa, fata se agăța de gâtul ei, plângând. Plângea și Gabriela și multă lume plângea încetișor în salon. Clopotele de la toate bisericile băteau pentru mort.

La ora cinci, cortegiul a pornit. Mulțimea nu încăpea pe stradă, se răspândise în piață. Începuseră deja discursurile în fața gropii – au vorbit doctorul Maurício, doctorul Juvenal, avocat din Itabuna. Doctorul, din partea opoziției, Episcopul a rostit câteva cuvinte, și o parte din cortegiu mai urca încă pe Ladeira da Vitoria ca să ajungă la cimitir. Seara cinematografele închise, cabaretele neluminate, barurile goale, orașul pustiu, de parcă toți ar fi murit.

Despre sfârșitul (oficial) al singurătății

Ilegalitatea e periculoasă și complicată. Cere răbdare, înțelegere, vivacitate și un spirit veșnic alert. Nu e ușor să păstrezi intacte toate precauțiile pe care le impune. E greu s-o ferești de o delăsare, normală cu trecerea timpului și cu creșterea pe nesimțite a sentimentului de siguranță. La început, precauțiunile sunt exagerate, dar, încetul cu încetul, sunt abandonate, una după alta. Ilegalitatea își pierde caracterul, lasă să-i cadă mantia de mister și, dintr-odată, secretul neștiut de nimeni ajunge în gura tuturor. Asta s-a întâmplat, fără îndoială, cu Glória și Josué.

Colaj, iubire, pasiune, amor – clasificarea sentimentului depindea de cultura și bunăvoința celui ce îl comenta, legătura dintre profesor și mulatră era un fapt cunoscut în întregul Ilhéus. Despre asta se vorbea nu numai în oraș, ci până și pe moșiile pierdute înspre munții Baforé. Și totuși, în primele zile, toate precauțiunile le păreau inutile lui Josué și, mai ales, Glóriei. Ea îi explicase iubitului ei cele două profunde și respectabile rațiuni pentru care voia ca poporul din Ilhéus, în general, și colonelul Coriolano, în particular, să ignore toată acea frumusețe cântată în proză și versuri de Josué, acea mulțumire ce se citea pe fața Glóriei. În primul rând, datorită puțin recomandabilului trecut de violențe al moșierului. Gelos, nu ierta trădarea unei țiitoare. Dacă-i plătea luxul de regină, pretindea drepturi exclusive asupra favorurilor ei. Glória nu voia să rişte o chelfăneală și să se vadă tunsă chilug, cum se-ntâmplase cu Chiquinha. Nu voia să pună în primejdie nici delicatele oase ale lui Josué, căci și Juca Viana, seducătorul, fusese ciomăgit. Și fusese și el ras în cap cu briciul. În al doilea rând, pentru că nu voia să piardă, odată cu părul și rușinea, confortul splendidei case, contul la prăvălie și la magazin, servitoarea bună la toate, coloniile și banii păstrați sub cheie, în sertar. Așa că Josué trebuia să intre în casă la ea după ce se retrăgea ultimul noctambul și să plece înainte de a se trezi cel mai matinal cetățean. O ignora complet în afara acestor ore când, cu ardoare și lăcomie, se răzbuna, în patul ce scârțâia, pentru aceste oprelişti.

O asemenea ilegalitate neagră poți s-o păstrezi o săptămână, cincisprezece zile. Pe urmă încep neatențiile, lipsa de vigilență, de grijă. Nițel mai devreme ieri, nițel mai devreme azi, Josué ajunsese să intre în casa blestemată când barul *Vesúvio* era încă plin de lume, de cum se termina spectacolul la *Cine-Teatro Ilhéus*, sau chiar mai devreme. Încă cinci minute de somn azi, încă cinci minute mâine și sfârșise prin a pleca din camera Glóriei direct la colegiu să-și țină lecțiile. O mărturisise ieri lui Ari Santos („Să nu mai spui la nimeni...”), azi lui Nhô-Galo („Ce femeie!”), un secret șoptit ieri la urechea lui Nacib („Să nu spui cuiva, pentru numele lui Dumnezeu”), azi la urechea lui João Fulgêncio („E divină, domnule João!”), istoria profesorului cu amanta colonelului se răspândise imediat.

Și nu fusese doar el indiscretul – cum să tăinuiască în inimă această iubire care exploda în pieptul lui? –, unicul imprudent – cum să aștepte mijlocul nopții ca să pătrundă în paradisul oprit? Nu era toată vina a lui. Nu începuse și Glória să se

plimbe prin piață, părăsindu-și fereastra solitară, ca să-l vadă mai de-aproape stând la bar și să-i zâmbească? Nu cumpăra prin prăvălii cravate, ciorapi și cămăși bărbătești, ba chiar și chiloți? Nu-i dusese croitorului Petronio, cel mai bun și mai scump din oraș, un costum de-al lui Josué, ros și cârpit, pentru ca meșterul croitor să-i facă altul, din caşmir albastru, surpriză pentru ziua lui de naștere? Nu venise să-l aplaude în salonul de onoare de la primărie când prezentase un conferențiar? Nu se ducea ea, unica femeie între șase maimuțoi adormiți, la întrunirile duminicale ale *Asociației Rui Barbosa*, trecând insolentă printre fetele bătrâne ce ieșeau de la slujba de zece? Quinquina și Florzinha, severa Dorotéia și furibunda Cremildes comentau cu părintele Cecílio acel devotament al Glóriei pentru literatură.

— Mai bine-ar veni să se spovedească de păcate...

— Într-o bună zi o să scrie și la ziar...

Nesocotința lor a culminat când, într-o duminică după-masă, cu piața plină, Josué a fost văzut prin jaluzelele imprudent ridicate, umblând în chiloți prin camera Glóriei. Domnișoarele bătrâne se revoltau; asta era prea mult, o persoană decentă nici nu mai putea trece liniștită prin piață.

Și totuși, cu atâtea noutăți și evenimente în Ilhéus, „depravarea” aceea (cum spunea Dorotéia) nu mai reprezenta un scandal. Se discutau și se comentau lucruri mai serioase și foarte importante. De exemplu, după înmormântarea colonelului Ramiro Bastos, lumea voia să știe cine o să-i ia locul, cine o să ocupe postul vacant de șef. Unii considerau, normal și just, ca șefia să treacă în mâinile fiului său, doctorul Alfredo Bastos, fost primar și actual deputat statal. Îi cântăreau defectele și calitățile. Nu era un tip strălucitor, nici nu excela prin energie, nu se născuse să poruncească. Fusese un primar zelos, cinstit, un gospodar cumpătat, era un deputat mediocru. Bun doar ca medic pentru copii, primul care profesase pediatria în IIhéus. Căsătorit cu o femeie plictisitoare, pedantă, cu fumuri de noblețe, se trăgeau concluzii cam pesimiste cu privire la viitorul partidului guvernamental și la progresul zonei, aflata pe mâini atât de debile.

Erau, totuși, câțiva care vedeau în Alfredo un succesor al lui Ramiro. Majoritatea erau de acord cu numele periculos și neliniștitor al colonelului Amâncio Leal. Acesta era adevăratul moștenitor politic al lui Ramiro. Fiilor lui le rămâneau averea, istoriile de povestit nepoților, legenda colonelului dispărut. Dar conducerea partidului, asta nu putea aparține decât lui Amâncio. El fusese omul numărul doi după Ramiro, neinteresându-l posturile, dar participând la luarea tuturor deciziilor, singurul a cărui părere era respectată de răposatul proprietar de pământuri. Se șoptea și că cei doi prieteni proiectaseră unirea familiilor Bastos și Leal prin căsătoria Jerusei cu Berto, de îndată ce băiatul avea să-și termine studiile. Vechea servitoare a lui Ramiro povestea că îl auzise pe bătrân vorbind de acest plan chiar cu câteva zile înainte de-a muri. Se mai știa de asemenea că

guvernatorul îi oferise lui Amâncio scaunul din Senatul statal – devenit vacant prin moartea amicului său.

În mâinile violente ale lui Amâncio, care avea să fie soarta zonei cacauei şi a forţei politice a guvernului? Greu de imaginat, fiind vorba de un om atât de imprevizibil, impetuos, contradictoriu, încăpăţânat. Prietenii îl lăudau pentru două calităţi: curajul şi loialitatea. Alţii îl condamnau pentru încăpăţânare şi severitate. Toţi erau de acord în a prevedea un sfârşit agitat al campaniei electorale în curs. Cu Amâncio conducând acţiuni violente.

Cu asemenea chestiuni arzătoare, cum să se mai intereseze locuitorii din Ilhéus de povestea Glóriei cu Josué, ce se prelungea de luni de zile fără incidente? Doar fetele bătrâne, invidioase acum pe fericirea constantă imprimată pe chipul Glóriei, se mai ocupau de caz. Era necesar un eveniment dramatic sau pitoresc care să spargă monotonia fericită a îndrăgostiţilor, pentru ca ei să atragă din nou atenţia locuitorilor din Ilhéus. Dacă Coriolano ar afla şi-ar face una de pomină, atunci da, ar fi ceva. L-ar porecli tot timpul pe Josué *gigolo,* cum i-au spus la început de-atâtea ori, şi ar putea să comenteze poemele în care el descria, cu amănunte scabroase, nopţile din pat. De Josué şi Glória o să se ocupe doar când Coriolano va afla de trădarea ţiitoarei. O să fie amuzant.

Întâmplarea face că n-a fost amuzant. Povestea s-a petrecut seara, relativ devreme, în jurul orei zece, când, după terminarea spectacolelor la cinema, barul *Vesúvio* era plin. Nacib mergea de la o masă la alta anunţând deschiderea, peste puţină vreme, a *Restaurantului Comerţul*. Josué intrase pe uşă la Glória de peste o oră. Renunţase la ultimele precauţii, nu dădea importanţă opiniei moraliste a familiilor şi a unor cetăţeni ca doctorul Maurício. De fapt, cui îi mai păsa acum de aşa ceva.

S-a auzit un zgomot de mese şi scaune trase când Coriolano a apărut în piaţă, îmbrăcat ca vai de lume, îndreptându-se spre casa unde înainte locuise familia lui şi unde acum amanta lui petrecea cu tânărul profesor. Întrebările se întretăiau: o fi înarmat, o să-i bată cu biciul, o să facă scandal, o să tragă? Coriolano a vârât cheia în uşă; agitaţia la bar creştea, Nacib s-a dus spre uşa dinspre lunga terasă. Au rămas atenţi, în aşteptarea ţipetelor, poate a împuşcăturilor. Nu s-a întâmplat nimic din toate acestea. Din casa Glóriei nu răzbătea nici un zgomot.

Trecură câteva minute lungi, clienţii de la bar schimbau priviri. Nhô-Galo, nervos, se ţinea de braţul lui Nacib, Căpitanul propunea să meargă câţiva până acolo ca să evite o nenorocire. João Fulgêncio nu a fost de acord cu ideea de a se amesteca:

— Nu e nevoie.. N-o să se întâmple nimic. Fac prinsoare.

Şi nu s-a întâmplat. Cu excepţia faptului că Glória şi Josué au ieşit pe uşă la braţ, îndreptându-se spre bulevardul de pe ţărm, ca să evite să treacă prin faţa

barului *Vesúvio*, aglomerat. Puțin după aceea, servitoarea a adus și a îngrămădit pe trotuar cufere și geamantane, o chitară și o oală de noapte, unicul detaliu amuzant din toată povestea. Când a terminat, s-a așezat pe cel mai mare geamantan și a rămas să aștepte. Ușa a fost încuiată pe dinăuntru. Pe urmă a apărut un hamal, ca să ducă valizele. După ora unsprezece, însă, când nu mai era decât puțină lume la bar.

Senzațională, în schimb, a fost știrea despre vizita lui Amâncio Leal la Mundinho, după câteva zile. Moșierul plecase spre plantațiile lui imediat după înmormântarea lui Ramiro. Rămăsese acolo mai multe săptămâni, fără să dea vreun semn de viață. Campania electorală suferise o bruscă întrerupere odată cu moartea bătrânului șef, ca și cum cei din opoziție n-ar mai fi avut împotriva cui să lupte, iar cei din partidul de guvernământ n-ar mai fi știut să acționeze fără șeful lor de atâția ani. În cele din urmă, Mundinho și prietenii lui s-au mișcat din nou. Dar o făceau într-un ritm lent, fără acel entuziasm, acea febrilitate de la începutul campaniei.

Amâncio Leal a coborât din tren și s-a dus direct la biroul exportatorului. Era nițel trecut de patru după-amiază; centrul comercial deborda de atâta lume. Știrea a circulat cu viteză, a ajuns în cele patru colțuri ale orașului înainte chiar ca discuția lor să se fi încheiat. Câțiva gură-cască s-au adunat pe trotuarul din fața firmei exportatoare, întinzându-și gâturile ca să vadă prin ferestrele biroului lui Mundinho.

Colonelul i-a strâns mâna adversarului său, s-a așezat în fotoliul confortabil, a refuzat lichiorul, rachiul și țigările de foi:

— Domnule Mundinho, tot timpul am luptat contra dumneavoastră. Eu am poruncit să se dea foc ziarelor – glasul lui moale, unicul lui ochi și cuvintele pronunțate clar, ca venind după o lungă cugetare. Tot eu am poruncit să fie împușcat Aristóteles.

A aprins o țigară și a continuat:

— Eram pregătit să întorc orașul Ilhéus cu dosu-n sus. Pentru a doua oară. Când eram mai tânăr am mai făcut-o o dată, împreună cu cumătrul Ramiro. S-a oprit, parcă să-și amintească. Pistolarii erau anunțați, gata să sosească. Ai mei și cei ai altor prieteni. „Ca să terminăm cu alegerile”. A privit cu ochiul lui sănătos spre exportator și a surâs. Era unul, trăgător bun, un cunoscut vechi de-al meu, ales pentru dumneavoastră.

Mundinho asculta, foarte serios. Amâncio a tras din țigară:

— Mulțumiți-i cumătrului Ramiro că sunteți în viață, domnule Mundinho. Dacă el n-ar fi murit, dumneavoastră ați fi fost acum la cimitir. Dar n-a vrut Dumnezeu; l-a chemat la sine mai întâi pe el.

A tăcut, gândindu-se poate la prietenul dispărut, Mundinho a așteptat, puțin palid.

— Acum totul s-a sfârșit. Am fost împotriva dumneavoastră fiindcă pentru

mine cumătrul era mai mult decât un frate, era ca un tată. Niciodată nu m-a interesat să știu cine are dreptate. Dumneavoastră erați contra lui, eu eram contra dumneavoastră. Și dacă el ar mai fi trăit, aș fi fost alături de el și contra lui Scaraoțchi în persoană. Pauză. În vacanță a fost aici băiatul meu cel mare...

— L-am cunoscut. Am stat de vorbă de câteva ori.

— Știu. A discutat cu mine; spunea că aveți dreptate. Dar nu din acest motiv mi-aș fi schimbat eu poziția. Nici n-am vrut să-i impun voința mea. Vreau să fie independent, să gândească singur. De-asta muncesc și câștig bani. Ca fiii mei să nu depindă de nimeni, să poată lua atitudine când doresc.

S-a făcut iarăși tăcere; fuma. Mundinho nu s-a clintit:

— După aceea, a murit cumătrul. Am plecat pe plantație și-am început să mă gândesc. Cine-o să rămână în locul cumătrului? Alfredo? A făcut un gest a lehamite cu mâna. E băiat bun, îi vindecă de boli pe copii. În afară de asta, e leit maică-sa, o femeie sfântă. Tonico? Ăsta nu știu cu cine seamănă. Se spune că tatăl cumătrului era muieratic. Dar nu era canalie. Am tot stat pe gânduri și n-am găsit decât un om care să-l poată înlocui pe cumătru în Ilhéus. Și acesta sunteți dumneavoastră. Am venit să v-o spun. Pentru mine s-a sfârșit, nu mai lupt contra dumneavoastră.

Mundinho a rămas câteva minute tăcut. Se gândea la frații lui, la maică-sa, la nevasta lui Lourival. Când funcționarul îl anunțase pe colonelul Amâncio, scosese revolverul din sertar și-l pusese în buzunar. Ajunsese să se teamă pentru viața lui. Se aștepta la orice, dar nu la o mână întinsă din partea colonelului. Acum era noul șef al pământurilor cacauei. Și totuși, nu se simțea vesel sau mândru. Nu mai avea cu cine să lupte. Cel puțin, până când o să apară cineva care să-l înfrunte, când timpurile se vor schimba din nou, și el n-o să mai fie bun să conducă. Cum se întâmplase cu colonelul Ramiro Bastos.

— Domnule colonel, vă mulțumesc. Și eu am luptat contra dumneavoastră și-a colonelului Ramiro. Nu din motive personale. Îl admiram pe colonel. Dar nu eram de acord cu privire la viitorul Ilhéus-ului.

— Știu.

— Și noi aveam oamenii pregătiți. Nu știu cine-ar fi putut pune Ilhéus-ul pe picioare după ce noi l-am fi întors cu dosu-n sus. Și pentru dumneavoastră fusese ales un om. Nu era un vechi cunoscut de-al meu, ci de-al unui prieten al meu. Acum, toate astea s-au sfârșit, în ceea ce mă privește. Dar să știți un lucru, colonele: pușlamaua aia de Vitor Melo n-o să fie deputat de Ilhéus. Pentru că Ilhéus-ul trebuie să fie reprezentat de cineva de-aici, interesat de progresul ținutului. Cu excepția lui, poate fi oricine altcineva, cine doriți dumneavoastră; spuneți un nume și eu mă retrag, anunț numele pe care mi-l dați și-l recomand prietenilor mei. Doctorul Alfredo? Dumneavoastră? Mie mi se pare că sunteți mai potrivit să ocupați scaunul colonelului Ramiro în Senatul din Bahia.

— Nu vreau, domnule Mundinho, dar vă mulțumesc. Nu vreau nimic pentru mine. Dacă votez, vă votez pe dumneavoastră; l-aș fi votat pe potlogarul ăla de Vitor doar pentru cumătru. Pentru mine, însă, s-a terminat cu politica. O să stau la locul meu. Am venit doar să vă spun că nu mai sunt împotriva dumneavoastră. La mine acasă o să se facă politică doar după ce-o termina fiu-meu, dac-o vrea să se bage în așa ceva. Dar vreau să vă rog ceva: nu le faceți rău copiilor cumătrului, nici prietenilor lui. Copiii, nu-i cine știe ce de capul lor, știu. Dar Alfredo e un om cinstit. Iar Tonico e un biet smintit. Prietenii noștri sunt oameni cum trebuie, au rămas lângă cumătru în clipele grele. Ăsta-i singurul lucru pe care voiam să vi-l cer. Pentru mine nu vreau nimic.

— N-am de gând să fac rău nimănui, nu sunt genul. Din contră, vreau să discut cu dumneavoastră modalitatea de a nu-i pricinui neplăceri doctorului Alfredo.

— Cel mai bine pentru el e să se întoarcă la Ilhéus, să trateze copiii. Asta îi place. Acum, prin moartea cumătrului, a devenit foarte bogat. N-are nevoie de politică. Iar pe Tonico lăsați-l cu biroul lui de notar.

— Și colonelul Melk? Și ceilalți?

— Asta-i treaba dumneavoastră cu el. Melk e amărât de când cu povestea cu fiică-sa. E foarte posibil să facă la fel ca mine, să nu se mai amestece în politică. Plec acum, domnule Mundinho, v-am răpit destul timp. De azi înainte contați pe un prieten. Nu în politică. Atunci când s-or termina alegerile aș vrea să treceți într-o zi pe la moșioara mea. Să vânăm niște *preá*[64].

Mundinho l-a condus până la scară. Pe urmă a plecat și el imediat, mergând singur și tăcut pe stradă, aproape fără să răspundă saluturilor numeroase, extrem de cordiale.

Despre pierderi și câștiguri cu un *chef de cuisine*[65]

João Fulgêncio a mestecat o chifteluță și a scuipat:

— Calitate proastă, Nacib. Bucătăria e artă, dumneata ar trebui să știi asta. Cere nu doar cunoștințe, ci în primul rând, vocație. Și bucătăreasa asta nouă nu-i făcută pentru așa ceva. E o impostoare,

Au râs toți, în afară de Nacib, care era îngrijorat. Nhô-Galo cerea un răspuns la întrebarea lui dinainte: „De ce se mulțumise Coriolano să-i dea afară și s-o părăsească pe țiitoare? Tocmai el, atât de înclinat spre violență, călăul Chinquinhei și-al lui Juca Viana, care-l amenințase încă acum vreo doi ani pe Tonico Bastos. De ce-a procedat așa?”.

— Pe dracu’, de ce... Din cauza bibliotecii Asociației Comerciale, a balurilor de la *Clubul Progresso*, a liniei de autobuze, a lucrărilor din radă... Din cauza lui fiu-su care-și termină facultatea, a morții lui Ramiro Bastos și din cauza

lui Mundinho Falcão...

A tăcut o clipă. Nacib se ocupa de altă masă:

— Din cauza Malvinei, din cauza lui Nacib. Ferestrele închise de la fosta casă a Glóriei dădeau o notă melancolică peisajului pieții. Doctorul a reflectat:

— Trebuie să mărturisesc că simt lipsa figurii ei încadrate de fereastră. Ne obișnuisem.

Ari Santos a suspinat, amintindu-și de sânii ridicați, oferindu-se parcă, de permanentul ei zâmbet și ochii languroși. Când o să se întoarcă de la Itabuna (unde plecase pentru câteva zile împreună cu Josué), în ce casă o să locuiască, peste ce fereastră o să se aplece, căror ochi o să le arate sânii și zâmbetele ei, buzele cărnoase și ochii umezi?

— Nacib! a strigat João Fulgêncio. Trebuie să iei măsuri, dragul meu. Măsuri urgente! Să-ți schimbi bucătăreasa și să obții casa lui Coriolano, ca s-o instalam iarăși acolo pe Glória. Altfel, ilustre descendent al lui Mahomed, barul ăsta se va duce de râpă...

Nhô-Galo a sugerat să se facă o listă de subscripții pentru a se plăti chiria casei în care să fie reinstalată, în mod festiv, persoana Glóriei.

— Și eleganța lui Josué cine-o s-o plătească? a zis Ari.

— Din câte se pare o să fie Ribeirinho al nostru... a spus Doctorul.

Nacib râdea, dar era îngrijorat. Făcând un bilanț al afacerilor sale, necesar în vederea apropiatei inaugurări a restaurantului, se luase cu mâinile de cap. Poate ca să vadă dacă-l mai avea, după ce și-l pierduse așa tare în ultimele luni. Natural că, în primele săptămâni după ce-l descoperise pe Tonico în camera lui, nu se ocupase de bar și uitase de proiectul cu restaurantul. Trăise în acele zile gemând de durere, golit din cauza absenței Gabrielei, fără să gândească. Chiar și după aceea, nu făcuse decât tâmpenii.

Aparent, totul revenise la normal. Clienții erau acolo, jucând dame și table, tăifăsuind, râzând, bând bere, legumind câte-un aperitiv înainte de prânz și de masa de seară. El se refăcuse complet, rana din piept se cicatrizase, n-o mai căuta pe dona Arminda ca să afle de Gabriela, să audă noutățile privind propunerile pe care le primise și le refuzase. Clienții, însă, nu mai consumau băutură ca înainte, nu mai lăsau atâția bani ca pe vremea Gabrielei. Bucătăreasa adusă din Sergipe, cu biletul plătit, era cea mai mare păcăleală. Nu făcea decât lucruri obișnuite, cu gust îndoielnic, mâncăruri grase, prăjiturele cu prea mult zahăr. Gustările pentru bar, o porcărie. Și pretențioasă, voia ajutoare, zicea că-i multă muncă, o catastrofă. Și pe deasupra și urâtă foc, cu negi și păr pe barbă. Era clar că nu era bună pentru restaurant. Și nici pentru bar, cu atât mai puțin să fie șefă la bucătăria restaurantului.

Gustările și dulciurile cereau băutură, îi rețineau pe clienți, făcându-i să mai ia un rând. Aglomerația nu scăzuse la bar, era la fel de mare, simpatia pentru

Nacib menținea clientela pe poziție. Dar scăzuse consumul de băuturi, și odată cu asta, și câștigurile. Mulți se limitau la un singur pahar, alții nu mai veneau în fiecare zi. Acea ascensiune fulminantă a barului *Vesúvio* înregistra o stagnare, și chiar o scădere a veniturilor și asta când erau bani cu ghiotura în oraș și toată lumea cheltuia în prăvălii și cabarete. Trebuia să ia măsuri, să concedieze bucătăreasa, să angajeze alta, cu orice preț. În Ilhéus era imposibil, avea experiență. A stat de vorbă cu dona Arminda despre această problemă și moașa a avut curajul să-l sfătuiască:

— Ce coincidență, domnu' Nacib. M-am gândit că o bucătăreasă bună pentru dumneavoastră ar fi chiar Gabriela. Nu văd pe altcineva.

A fost nevoit să se stăpânească să nu tragă o înjurătură. Dona Arminda asta era tot mai țicnită. Se ținea doar de ședințe de spiritism și sporovăia cu morții, îi povestise că bătrânul Ramiro apăruse în casă la Deodoro și rostise un discurs emoționant, iertându-i pe toți dușmanii lui, în frunte cu Mundinho Falcão. Baba dracului, bolnavă la creier... Acum nu trecea o zi fără să nu-l întrebe de ce n-o lua pe Gabriela ca bucătăreasă? De parcă se putea propune așa ceva.

Ea își revenise, e-adevărat, din câte o auzea pe dona Arminda vorbind de Gabriela, lăudându-i comportarea și hărnicia la lucru. Ziua și noaptea cosea, punea căptușeală la rochii, făcea butoniere, însăila bluze – o treabă grea – deși, chiar ea spunea, nu era făcută pentru croitorie, ci pentru bucătărie. Dar hotărâse, totuși, să nu gătească pentru nimeni altcineva decât pentru domnul Nacib. În ciuda ofertelor care-i curgeau din toate părțile. Ca bucătăreasă ori ca ibovnică, una mai ispititoare ca alta. Nacib o asculta pe dona Arminda, aproape indiferent, dar nițel orgolios de această fidelitate târzie a Gabrielei. Ridica din umeri și intra în casă.

Era vindecat, reușise s-o uite; nu bucătăreasa, femeia. Când își amintea de nopțile petrecute cu ea, o făcea cu același dor potolit cu care-și amintea de priceperea Risoletei, de picioarele lungi ale Reginei, una dinainte, de sărutările furate verișoarei Munira în timpul unei vacanțe la Itabuna. Fără durere profundă în piept, fără ură, fără iubire. Suspina mai mult după bucătăreasa fără pereche, după *moqueca*, *xin-xin*[66], fripturi, antricoate și tocănițe de măruntaie de pasăre. Își revenise după lovitură, dar îl costase bani. Săptămâni de-a rândul fusese în fiecare noapte la cabaret, jucând la ruletă și bacara și plătind șampania pentru Rosalinda. Blonda asta interesată îi smulgea bancnotele de cinci sute de mii de reali ca și cum el ar fi fost un colonel cu plantații de cacao care întreține o iubită, nu amantul ei în patul plătit de Manuel das Onças. Nu mai avusese niciodată o asemenea legătură; era luat de prost. Făcându-și bilanțul afacerilor, și-a dat seama exact câți bani cheltuise cu ea și la ce risipă se dedase. Până la urmă a părăsit-o, sedus de o minionă din statul Amazonia, o indiancă numită Mara. Cucerire mai puțin spectaculoasă, mai modestă, ce se mulțumea cu o bere și câte un cadou. Dar cum indianca n-avea proprietar fix, locuia în casa Mariei Machadão și nu era în fiecare

noapte liberă, el sfârșea prin a-și îneca amarul în mese și zaiafeturi prin cabarete ori bordeluri, cheltuind fără măsură. Aruncase pe fereastră o grămadă de bani.

Cu viața asta, în tot acest timp nu depusese deloc bani la bancă. Își achitase datoriile față de furnizori, dar își devorase câștigurile, într-o boemie scumpă. Înainte se ducea la cabaret o dată, de două ori pe săptămână și se culca cu câte-o femeie înnebunită după el, fără să cheltuiască aproape nimic. Chiar și după ce se căsătorise, cu tot ce-i luase Gabrielei, reușise să pună deoparte în fiecare lună câteva milioane de reali pentru viitoarea plantație de cacao. S-a hotărât să pună capăt vieții aceleia destrăbălate și dăunătoare. A putut s-o facă ușor, nu-l mai chinuiau absența Gabrielei, teama de-a rămâne singur, nu mai căuta piciorul și coapsa ei rotunjită pe care să se odihnească. Simțea, însă, tot mai mult lipsa unei bucătărese.

Din fericire, bilanțul nu era negativ la toate capitolele. Separeul pentru pocher aducea un câștig bun cu banii care curgeau din plin anul acela. Acum, cu restabilirea bunelor relații între Amâncio și Melk și Ribeirinho și Ezequiel, separeul funcționa zilnic, partidele de pocher durau până noaptea târziu și, uneori, până dimineața. Jucau tare și caniota casei creștea.

Și mai era restaurantul, la care Mundinho venise cu banii și Nacib cu munca și cu experiența. Câștig sigur de împărțit, pentru că n-o să aibă concurență. La hoteluri, mâncarea era mizerabilă. Pe lângă asta, nopțile, restaurantul va funcționa ca salon pentru pocher, *sete-e-meio, bisca*[67], douăzeci și unu, jocuri de cărți de care erau amatori coloneii, preferându-le chiar ruletei și bacaralei de la cabarete. Acolo puteau să se distreze discret.

Cel mai rău lucru era că n-avea bucătăreasă. Etajul fusese deja zugrăvit, împărțit în salon, oficiu și bucătărie, mesele și scaunele, gata, soba de gătit, chiuvetele pentru spălatul vaselor și toaletele pentru clienți terminate. Toate, de cea mai bună calitate. De la Rio sosiseră lucrurile comandate: mașină de făcut înghețată, frigider în care să țină carnea și peștele, care făcea singur gheață. Lucruri de lux, nemaivăzute în Ilhéus; clienții de la bar erau paf de uimire. Pe scurt, totul era gata; lipsea doar bucătăreasa. În ziua aceea când suprema autoritate, João Fulgêncio, criticase așa de dur gustările de la bar, Nacib se decisese să se sfătuiască cu Mundinho în această chestiune.

Exportatorul arăta mult interes pentru restaurant. Îi plăcea să mănânce bine, tot timpul blestema mâncarea de la hoteluri, mutându-se de la unul la altul. Și el, Nacib, era la curent, îi propusese un salariu regesc Gabrielei. A discutat problema cu Nacib și i-a propus să caute un bucătar la Rio, cu experiență de restaurant. Era unica soluție. În Ilhéus o să angajeze ajutoarele, două sau trei fetișcane. Nacib a strâmbat din nas; bucătarii ăștia din Rio nu știu să gătească mâncăruri bahiane și cer o groază de bani. Mundinho era, totuși, încântat de ideea lui: un maestru bucătar îmbrăcat în alb, cu bonetă pe cap, ca la resturantele din

Rio. Care să vină să stea de vorbă cu clienții, să le recomande mâncărurile. A trimis o telegramă urgentă unui prieten de-al lui.

Nacib, ocupat cu ultimele și complicatele amănunte privind amenajarea restaurantului, revenea la vechea lui viață: se ducea la cabaret rar, se culca cu fata din Amazonia când avea timp și când ea era liberă. De îndată ce o să sosească bucătarul de la Rio, o să stabilească data pentru inaugurarea solemnă a *Restaurantului Comerțul*. La ora aperitivului, multă lume urca scara ce ducea la etaj ca să se extazieze în fața salonului ornamentat cu oglinzi, a imensei sobe de gătit și a frigiderului, autentice minuni.

Bucătarul a sosit prin Bahia, împreună cu Mundinho Falcão, cu același vapor. Exportatorul se dusese în capitală la invitația guvernatorului, ca să discute situația politică și să rezolve probleme legate de apropiatele alegeri. Fusese cu Aristóteles și se întorseseră victorioși. Guvernatorul cedase în toate problemele; îi lăsase pe Vitor Melo în soarta lui și pe doctorul Maurício tot așa. Cât despre Alfredo, acesta își retrăsese candidatura ca deputat statal și în locul lui se prezenta doctorul Juvenal, din Itabuna, fără nici o șansă. În realitate, campania electorală se terminase, opoziția începuse să guverneze.

Nacib a rămas cu gura căscată în fața bucătarului. Ciudată creatură: grăsuț și bine legat, cu o mustăcioară pomădată cu vârfuri răsucite, avea niște gesturi suspecte, maniere efeminate. Foarte important, cu un aer de mare duce, pretenții de femeie frumoasă și un preț halucinant.

João Fulgêncio spusese:

— Ăsta nu-i bucătar, e președintele republicii în persoană.

Portughez de naștere, cu un accent evident, multe din cuvintele ce i se rostogoleau disprețuitoare de pe buze erau franțuzești. Nacib, umilit, nu le înțelegea. Se numea Fernand, așa cu *d* la sfârșit. Pe cartea lui de vizită păstrată cu grijă de Joao Fulgêncio, ca s-o pună împreună cu cea a „dublului licențiat" Argileu Palmeira, scria: *Fernand – Chef de cuisine.*

Însoțit de câțiva clienți curioși din bar, Fernand a urcat împreună cu Nacib, să examineze restaurantul. A clătinat din cap în fața sobei de gătit:

— *Très mauvais...*[68]

— Ce? se sufoca Nacib.

— Prost, mizer... traducea João Fulgêncio. Voia o mașină de gătit din metal, cu cărbuni. Cât mai repede. În termen de o lună, altfel pleca. Nacib a rugat să aștepte două luni, trebuia s-o comande de la Bahia ori Rio. Excelența Sa a acceptat, cu un gest de superioritate, cerând, în același timp, o serie de ustensile de bucătărie. A criticat mâncărurile bahiane, nedemne, după el, de stomacuri delicate. Făcându-se imediat profund antipatic. Doctorul a sărit în apărarea unor mâncăruri ca *vatapá, caruru*[69]*, efó*[70]*:*

— Un maimuțoi a șoptit.

Nacib se simțea umilit și înspăimântat. Voia să spună câte ceva, dar *le chef de cuisine* îi arunca o privire critică, superioară, care-l înghețа. Dacă tipul n-ar fi venit din Rio, n-ar fi costat atâția bani și, mai ales, dacă n-ar fi fost ideea lui Mundinho Falcão, l-ar fi trimis să crape în iad cu mâncărurile lui cu nume complicate și vorbele lui franțuzești.

Ca să-l pună la probă, i-a cerut să înceapă să facă gustările și dulciurile pentru bar și mâncarea pentru el, Nacib. Din nou s-a luat cu mâinile de cap. Mâncarea ieșea foarte scumpă, gustările la fel. *Le chef de cuisine* adora cutiile de conserve: măsline, pește, șuncă. Fiecare chifteluță costa aproape prețul cu care-o vindea. Și cădeau greu, erau prea păstoase. Ce diferență, Dumnezeule mare, între pateurile lui Fernand și cele ale Gabrielei. Primele, numai cocă ce-ți intra printre dinți și se lipea de cerul gurii. Celelalte, picante și fragede, topindu-se în gură, cerând băutură, Nacib clătina din cap.

I-a invitat pe João Fulgêncio, Nhô-Galo, pe Doctor, pe Josué și pe Căpitan la un prânz pregătit de nobilul *chef*. Maioneze, supă cu verdețuri, găină *à la milanaise*, mușchi la grătar cu cartofi prăjiți. Nu că mâncarea ar fi fost rea, nu era. Cum s-o compari, însă, cu mâncărurile din partea locului, condimentate, aromate, picante, colorate? Cum s-o compari cu mâncarea Gabrielei? Josué își amintea: erau poeme de crevete și *dendê*, de pește și lapte de cocos, de carne și piper. Nacib nu știa cum avea să se sfârșească totul. O să accepte clienții aceste mâncăruri necunoscute, sosurile acelea fără culoare? Mâncau fără să știe ce mănâncă, dacă era pește, carne ori pui. Căpitanul a rezumat totul într-o frază:

— Foarte bun, dar nu merge.

Cât despre Nacib, acest brazilian născut în Siria, se simțea străin în fața oricărei mâncări ce nu era din partea locului; cu excepția gustoasei *quibe*[71]. Era exclusivist în materie de mâncare. Dar ce să facă? Omul era acolo, câștigând un salariu de prinț, plin de importanță și impertinență, cotcodăcind în franțuzește. Îi arunca priviri languroase lui Chico Moleza și băiatul îl amenințase deja c-o să-i dea câteva scatoalce. Nacib se temea pentru soarta restaurantului. Cu toate acestea, lumea era foarte curioasă, se vorbea despre *chef* ca despre o figură importantă, se spunea că ar fi condus restaurante celebre, se inventau povești. Mai ales cu privire la lecțiile de artă culinară pe care le dădea fetelor venite să-l ajute. Bietele de ele nu pricepeau nimic, cea din Sergipe, invidioasă, îl poreclise „cocoșel castrat”.

În cele din urmă, totul a fost gata și inaugurarea anunțată pentru o duminică. Un mare dejun avea să fie oferit de proprietarii *Restaurantului Comerțul*” personalităților locale. Nacib a invitat toate notabilitățile din Ilhéus, toți bunii clienți ai barului. Cu excepția lui Tonico Bastos, bineînțeles. *Le chef de cuisine* a studiat unul dintre cele mai complicate meniuri. Nacib se gândea la spusele donei Arminda. Nu exista bucătăreasă ca Gabriela.

Din nenorocire, era imposibil, nici nu se putea imagina. Păcat.

Despre camaradul de pe câmpul de luptă

Când luna se ivea din spatele stâncii Rapa, sfâșiind negura nopții, croitoresele deveneau păstorițe. Dora se preschimba în regină, iar casa Dorei era o corabie cu pânze. Pipa domnului Nilo era o stea, el ținea în mâna dreaptă un sceptru de rege și în stânga veselia. Când intra, arunca cu precizie boneta de marinar, unde se ascundeau vânturile și furtunile, în capul vechiului manechin, începea vraja. Manechinul prindea viață, femeia cu un singur picior, acoperit de o rochie neterminată și cu boneta pe capul pe care nu-l avea. Domnu' Nilo îl lua de mijloc și dansau prin cameră. Dansa caraghios manechinul cu un singur picior. Păstorițele râdeau, Miquelina izbucnea în hohotele ei de nebună, iar Dora surâdea, ca o regină ce se afla.

De pe deal coborau celelalte păstorițe, Gabriela venea de-acasă de la dona Arminda; nu mai erau doar păstorițe, erau fiicele zeilor[72], *iaôs* de Iansan[73]. În fiecare seară, domnu' Nilo dădea drumul veseliei în cameră, în bucătăria săracă, Gabriela plămădea minunății: *acarajé* de aramă, *abará* de argint, tainica *vatapá* de aur. Petrecerea începea.

Dora a lui Nilo, Nilo al Dorei, dar pe care dintre păstorițe nu o călărise domnu' Nilo, micul zeu *terreiro*[74]. Erau iepe în noapte, călărite de zei. Domnu' Nilo se transforma în toți zeii, era Ogún și Xangô, Oxossí și Omulu, Oxalá[75] pentru Dora. Gabrielei îi spunea Yemanjá[76], din ea se năștea apele, râul Caehoeira și marea din Ilhéus, izvoarele din stâncă; în razele lunii, casa naviga prin aer, urca pe deal, pleca să petreacă. Cântecele erau vântul, dansurile erau vâslele, Dora mascaronul de pră. Comandant, domnu' Nilo, ce poruncea matrozilor.

Marinarii veneau de pe cheiuri: negrul Terencio, care cânta la tobă, mulatrul Traira, chitarist vestit, tânărul Batista, care cânta din gură, și Mario Cravo, cucernicul nebun, vrăjitor de bâlci. Domnu' Nilo fluiera, încăperea dispărea și devenea *terreiro*, *candombe*[77] și *macumba*[78], era sală de dans, pat nupțial, o corabie rătăcită pe dealul Unhão, navigând. În razele lunii, domnu' Nilo slobozea veselia în fiecare noapte. Aducea dansul în picioare și cântecul în gură.

Sete Voltas era o spadă de foc, un fulger rătăcit, o spaimă în noapte, un clinchet de clopoței. Casa Dorei a devenit toată o *capoeira*[79] când el s-a ivit cu domnu' Nilo, unduindu-și trupul, cu cuțitul la cingătoare, mândru și fermecător. Păstorițele se înclinau, sosea un crai, un zeu *terreiro*, un cavaler al zeilor, venit să încalece pe caii săi.

Calul lui Yemanjá, Gabriela, pornea peste munți și câmpii, văi și mări și oceane adânci. Dansând dansuri, cântând cântece, călărind cai. De pe stâncă arunca zeiței mării un pieptene de os și-o sticluță cu parfum și-i cerea soba de gătit a lui Nacib, bucătăria lui și cămăruța din fund, părul de pe piept, mustața care-o gâdila și piciorul greu pe coapsa ei în jug.

Când chitara tăcea, venea ceasul mângâierilor și se înșirau poveștile. Domnu' Nilo naufragiase de două ori, văzuse moartea de-aproape. Moartea pe mare, cu părul verde și un fluier. Dar domnu' Nilo era curat ca apa de izvor. *Sete Voltas* era o fântână fără fund, o taină de moarte, cuțitul lui purta cu el oameni uciși. Polițiști în uniformă, polițiști fără uniformă umblau să-l prindă. La Bahia, Sergipe, Alagoas, la câte o *capoeira*, prin acele *terreiro*, târguri și bâlciuri, prin ascunzătorile și barurile din port. Chiar și domnu' Nilo se purta cu el respectuos; cine se punea cu el? Tatuajul de pe piept amintea singurătatea temniței. De unde venea? Din moartea moartă. Era în trecere și se grăbea. Pe cheiurile din Bahia îl așteptau jucătorii de *ronda*[80], maeștrii din Angola, părinții zeilor și patru femei. Stătea doar cât să-l uite poliția. Profitați, fetelor.

Duminică după-masă în spatele casei, în grădina îngrijită, răsuna drâmba. Veneau mulatri și negri, să petreacă. *Sete Voltas* cânta:

„Camarade de pe câmpul de luptă
Haide cu mine la drum,
Lumea s-o umblăm acum
Hei, camarade..."

Îi dădea drâmba domnului Nilo și se prindea în joc. Terêncio zbura și cădea în mâini. Cu picioarele în aer trecea peste mulatrul Traira. Tânărul Batista cădea pe jos, *Sete Voltas* strângea batista în dinți. Rămânea singur pe câmpul de luptă, cu pieptul lui tatuat.

Pe plajă, lângă stânci, *Sete Voltas* mușca nisipul Gabrielei, valurile mării ei de spumă și furtuni. Ea era dulceața lumii, lumina zilei, misterul nopții. Dar tristețea rămânea, se plimba pe plajă, alerga spre mare, răsuna printre stânci.

— De ce ești tristă, femeie?

— Nu sunt. Doar acum.

— Nu vreau tristețe în jurul meu. Sfântul meu patron e vesel, eu sunt petrecăreț din fire. Ucid tristețea cu cuțitul.

— N-o ucide!

— De ce nu?

Voia o sobă de gătit, o grădină cu *guayabe*, *mamon*[81] și *pitanga*, o cămăruță în spate și un bărbat foarte bun.

— Nu-ți ajung eu? Sunt femei în stare să omoare și să moară pentru oacheșul tău; poți să-i mulțumești sorții.

— Nu-mi ajunge. Nimeni nu-mi ajunge. Toată lumea la un loc nu-mi ajunge.

— Chiar așa nu poți să uiți?

— Chiar așa.

— Atunci...

— Atunci e rău.

— E ca și cum n-ai mai avea gust.

— E rău.

— Și-ți piere veselia din suflet.

— Rău.

Într-o noapte a luat-o cu el; în ajun fusese cu Miquelina, sâmbătă cu Paula, cea cu sânii de porumbiță, și acum era mult așteptatul rând al Gabrielei. Acasă la Dora, domnu' Nilo în hamac cu regina de gât. Corabia cu pânze sosea în portul ei.

Dar Gabriela plângea pe nisip, la marginea mării. Luna o poleia cu aur, parfumul ei de garoafe plutea în vânt.

— Plângi, femeie.

I-a atins obrazul de scorțișoară cu mâna de brici.

— De ce? Lângă mine femeia nu plânge, râde de plăcere.

— S-a sfârșit, acum s-a sfârșit.

— Ce s-a sfârșit?

— Mă gândesc că vreodată...

— Ce?

S-ar putea întoarce la soba de gătit, la cămăruța din fund, la bar. Nu trebuia Nacib să deschidă restaurantul? N-avea nevoie de-o bucătăreasă bună? Cine era mai bună ca ea? Dona Arminda spunea că sunt speranțe. Numai Gabriela putea să se ocupe de o bucătărie așa de mare și să facă o treabă perfectă. În locul ei venise un tip din Rio, o paiață umplută cu paie, vorbind în limbi străine. Peste trei zile o să fie inaugurarea, o petrecere din cele mari. Acum, nu mai avea nici măcar o speranță. Voia să plece din Ilhéus. În fundul mării.

Sete Voltas era libertatea semănată în fiecare zi în zori. Era dăruire și hotărâre. Mândrie și dar. Rănea ca trăsnetul, hrănea ca ploaia camaradul de pe câmpul de luptă.

— Un portughez?

S-a ridicat în picioare camaradul de pe câmpul de luptă. Vântul se înfiora atingându-l, raza de lună pălea în mâinile lui, valurile veneau să-i lingă picioarele de dansator de *capoeira*, plămăduitoare de ritm.

— Nu plânge, femeie. Lângă *Sete Voltas* nici o femeie nu plânge, râde doar de plăcere.

— Ce pot să fac? Pentru prima oară se simțea sărmană și tristă și nenorocită, fără chef să mai trăiască.

Nici soarele, nici lumina lunii, nici apa rece ori motanul ei sălbatic, nici trupul unui bărbat și nici căldura unui zeu t*erreiro* n-o puteau face să râdă, să simtă gustul vieții în sufletul gol. Gol de domnu' Nacib, atât de bun, băiat frumos.

— Tu nu poți să faci nimic. *Sete Voltas* poate să facă și-o să facă.

— Ce? Nu-mi dau seama.

— Dacă dispare prostughezu', cine-o să gătească? În ziua petrecerii, dacă dispare, ce poa' să facă decât să te cheme pe tine? Ei, o să dispară.

Uneori era negru ca noaptea fără lună și dur ca stânca ce înfruntă marea. Gabriela s-a cutremurat:

— Ce vrei să faci? Să-l omori? Nu vreau.

Când ea râdea, se iveau zorile, era Sfântul Gheorghe din lună, pământul întâlnit de naufragiatul deznădăjduit, ancora unei corăbii.

— Să-l omor pe portughez? Nu mi-a făcut nimic. Îl trimit la plimbare nițel mai repede. Îl dau afară de-aci. Și-o să-l terfelesc nițel doar, dacă face pe căposul.

— Faci asta? De-adevărat?

— Lângă mine femeia râde, nu plânge.

Gabriela zâmbi. Camaradul de pe câmpul de luptă închise ochii de jar pe jumătate și se gândi că-i mai bine așa. Putea să plece, să-și vadă mai departe de drum, cu libertatea în suflet, cu inima liberă. Mai bine că ea murea de dor pentru altul, ea, unica în stare să-l țină în loc, să-l lege de acel port mic, cu cheiurile pline de cacao, să-l îndoaie și să-l îmblânzească. În noaptea asta avea de gând să-i spună, să-i povestească, să i se predea, învins de iubire. Mai bine așa, că oftează și plânge după altul, că moare de iubire pentru altul. *Sete Voltas* putea să plece. Camarade de pe câmpul de luptă, haide cu mine la drum, lumea s-o umblăm acum.

Ea l-a apucat de mână, s-a luminat recunoscătoare. Corabie pe o mare senină, navigând în ape liniștite, insulă plantată cu trestie de zahăr și piper, naviga pe o corabie cu prova înălțându-se mândră, camaradul de pe câmpul de luptă. Hei, camarade! Îi ardea pieptul durerea c-o s-o piardă. Dar era un zeu *terreiro,* în mâna dreaptă orgoliul, libertatea în stânga.

Despre onorabilul cetățean

În acea sâmbătă, în ajunul solemnei inaugurări a *Restaurantului Comerțul*, proprietarul său, arabul Nacib, putea fi văzut, fără haină, alergând ca un nebun pe stradă cu voluminoasa lui burtă bălăbănindu-se peste curea, cu ochii ieșiți din orbite, spre firma exportatoare a lui Mundinho Falcão.

În ușa Percepției federale, Căpitanul a reușit să oprească disperata cursă, apucându-l de braț pe stăpânul barului:

— Ce se-ntâmplă omule, unde alergi cu-atâta grabă?

Amabil și prietenos din fire, Căpitanul exagera cu politețea de când îi fusese anunțată candidatura ca primar:

— S-a întâmplat ceva? Te pot ajuta eu ceva?

— A dispărut! A dispărut! gâfâia Nacib.

— Ce-a dispărut?

— Bucătarul ăla, Fernand.

N-a trecut mult și tot orașul era la curent cu încurcatul mister: din ajun, de seara, bucătarul venit din Rio, spectaculosul *chef de cuisine*, Monsieur Fernand (cum îi plăcea să i se spună), dispăruse din Ilhéus. Stabilise o întâlnire pentru dimineața cu cei doi garsoni angajați pentru restaurant și cu asistentele lui de la bucătărie ca să dea ultimele dispoziții pentru a doua zi. Dar nu apăruse, nimeni nu-l văzuse.

Mundinho Falcão l-a chemat pe prefect, i-a explicat despre ce este vorba și i-a cerut să ancheteze cu meticulozitate. Era același locotenent pe care-l pusese pe fugă secretarul primăriei din Itabuna. Acum era umil și foarte supus în fața lui Mundinho și-i spunea „doctor”.

La *Papetăria Modêlo*, João Fulgêncio și Nhô-Galo emiteau ipoteze. După maniere și după privirile aruncate în dreapta și-n stânga, bucătarul era curist. Să fie vorba de o crimă grosolană? Îi dădea târcoale lui Chico Moleza. Prefectul l-a interogat pe tânărul chelner, care s-a înfuriat:

— Mie-mi plac femeile!... Nu știu nimic de poponarul ăsta. Acum câteva zile era să-i trag vreo câteva, că prea se obrăznicise.

Cine știe, poate fusese victima unor pungași; în Ilhéus erau mulți escroci, tâlhari, hoți de buzunare, persoane puțin recomandabile fugite din Bahia și din alte locuri. Acum îi înlocuiau pe pistolari în peisajul urban al orașului. Prefectul și soldații cutreieraseră portul, Unhão, Conquista, Pontal, Ilha das Cobras. Nacib își mobiliza prietenii: Nhô-Galo, cizmarul Felipe, Josué, ospătarii, mai mulți clienți. Au scotocit prin Ilhéus, fără rezultat.

João Fulgêncio trăgea concluzii privind fuga:

— Teoria mea e că respectabilul nostru poponar și-a făcut valiza și-a întins-o de bunăvoie. A zburat. Cum Ilhéus nu este un meleag înclinat spre asemenea rafinamente în materie de cur, fiind de-ajuns pentru consumul redus Machadinho și Miss Pirangi, s-a simțit dezolat și a plecat. Și, de fapt, a făcut bine, scăpându-ne în timp util de scârboasa lui prezență.

— Dar cum a plecat? Ieri n-a fost nici un vapor. Azi ridică ancora un vapor al companiei Canavieiras... se îndoia Nhô-Galo.

— Cu autobuzul, cu trenul...

Nici cu trenul, nici cu autobuzul, nici călare, nici pe jos. Garanta prefectul. Pe la ora patru, negrișorul Tuísca a apărut agitat; dăduse de o pistă. Dintre toți Sherlock Holmes-ii răsăriți în ziua aceea, a fost singurul care descoperise ceva concret. Un tip grăsan și elegant – și acesta putea fi foarte bine bucătarul, care avea mustățile în furculiță și-și legăna bucile – fusese văzut noaptea târziu de o târfă de cea mai joasă speță. Ea venea de la *Bate-Fundo* și zărise înspre docuri, în port, un tip însoțit de trei persoane suspecte. Toate astea i le spusese lui Tuísca, dar la poliție fusese mult mai puțin concretă. I se părea că văzuse, nu era sigură, băuse, nu știa cine erau oamenii, auzise discutându-se. În realitate, îi recunoscuse perfect

pe domnu' Nilo, pe negrul Terêncio și pe șeful celor doi, a cărui nume nu-l știa, dar pentru care suspinau și ea și toate târfele de la *Bate-Fundo*. Un tip periculos venit din Bahia. Cu faimă de dur. Impresia ei nemărturisită, care-o făcea să-i tremure sufletul, era că bucătarul respectiv zăcea pe fundul apei în port. Nu spusese nimic din toate astea la poliție, părându-i rău deja că-i povestise întâmplarea lui Tuísca. Nimeni nu s-a gândit să-l caute acasă la Dora, unde Fernand începuse prin a plânge și terminase prin a ajuta la croitorie, dat fiindcă lucrătoarelor li se dăduse liber în ziua aceea, întru totul de acord să plece după-amiază cu un vapor „Bahiana" la clasa a treia, îmbrăcat cu o bluză marinărească, pentru că *Sete Voltas* pleca cu același vapor. Dora i-a promis că o să-i expedieze bagajele direct la Rio.

Așa că, atunci când João Fulgêncio a apărut agitat la bar, spre sfârșitul după-mesei, l-a găsit pe Nacib în cea mai neagră disperare. Cum să inaugureze restaurantul a doua zi? Totul era gata, alimentele, cumpărate, fetele angajate și instruite de Fernand, doi ospătari la posturi, invitațiile trimise pentru prânzul festiv. Venea lume din Itabuna, inclusiv Aristóteles, din Agua Preta, Pirangi, venea Altino Brandão din Rio do Braço. Unde să găsească o bucătăreasă care să-l înlocuiască pe cel dispărut? Da, pentru că nu putea conta nici pe cea din Sergipe. Plecase, certată cu Fernand, lăsând cămăruța din spate într-o mizerie înspăimântoare. Fetele care ajutau? Doar dacă voia să închidă a doua zi. Nu se pricepeau să gătească cu-adevărat, erau bune doar să tranșeze carnea, să taie găini, să curețe măruntaiele, să aibă grijă de foc. Unde să găsească o bucătăreasă în răstimpul ăsta? Plângea pe umărul prietenos al librarului spunându-i toate acestea, în separeul pentru pocher, unde, în fața unei sticle de coniac neîndoit, își ascundea agonia. Clienții și prietenii discutau pe la mesele din bar că niciodată înainte nu-l văzuseră atât de disperat. Nici chiar în zilele când se despărțise de Gabriela. Poate că atunci deznădejdea lui fusese mai profundă și mai teribilă, dar era tăcută, tristă și sumbră, pe când acum Nacib se văicărea în gura mare, își trâmbița ruina și pierderea reputației. Când l-a văzut pe João Fulgêncio, l-a târât în separeul de pocher:

— Sunt pierdut, João. Ce să fac? De când librarul îi desfăcuse căsătoria, avea în el o încredere fără margini.

— Calmează-te, Nacib, o să găsim o soluție.

— Care? Unde să găsesc eu o bucătăreasă? Surorile Dos Reis nu acceptă o comandă așa, de pe o zi pe alta. Și chiar dac-ar accepta, cine-ar găti luni, pentru clienți?

— Aș putea să ți-o împrumut pe Marocas pentru câteva zile. Doar că ea gătește bine când stă nevastă-mea lângă ea, ca să dreagă mâncărurile.

— Ce rezolv cu câteva zile?

Nacib sorbea din coniac, îi venea să plângă:

— Nimeni nu-mi dă o soluție. Fiecare sfat e fără cap și fără picioare. Smintita de dona Arminda mi-a propus s-o angajez din nou pe Gabriela. Închipuie-

ți!

João Fulgêncio s-a ridicat, entuziasmat:

— Patria e salvată, Nacib! Știi cine e dona Arminda? E Columb, ăla cu oul și cu America. A rezolvat problema. Uite; soluția era sub ochii noștri, buna, justa, perfecta soluție și noi n-o vedeam. Totul e rezolvat, Nacib.

Nacib întreba precaut și neîncrezător:

— Gabriela? Crezi? Nu faci bancuri?

— De ce nu? N-a fost bucătăreasa dumitale? De ce să nu fie din nou? Ce-i cu asta?

— A fost nevasta mea...

— A fost doar o legătură, nu? Căsătoria doar a fost falsă, știi... Și tocmai de-asta. Angajând-o, din nou, bucătăreasă, lichidezi complet căsătoria asta, mai abitir decât prin anulare. Nu crezi?

— Ar fi o lecție bună... a reflectat Nacib. Să se întoarcă bucătăreasă, după ce-a fost stăpână...

— Și-atunci? Singura eroare în toată istoria asta a fost că te-ai însurat cu ea. Rău pentru dumneata, și mai rău pentru ea. Dacă vrei, vorbesc cu ea.

— O să vrea?

— Garantez că vrea. Mă duc chiar acum.

— Spune-i că-i doar pentru o vreme...

— De ce? E bucătăresă și-o ții cât timp face treabă bună. De ce pentru o vreme? Mă-ntorc cu răspunsul!

Și astfel, chiar în seara aceea, plutind de bucurie, Gabriela a dereticat și s-a instalat în cămăruța din fund. Înainte i-a mulțumit lui *Sete Voltas*, acasă la Dora. De la fereastra lui Nacib, spre seară, după șase, a fluturat batista când vaporul de la Canavieiras a ieșit din radă și a pornit spre Bahia. A doua zi, la ora prânzului, invitații, peste cincizeci, au găsit, din nou, gustoasele mâncăruri, felurile fără pereche, gustul între sublim și divin.

Succes mare banchetul inaugural. La aperitiv s-au servit gustările și dulciurile de altădată. Felurile de mâncare se succedau într-o paradă a minunilor. Nacib, așezat între Mundinho și judecător, a ascultat emoționat discursul Căpitanului și pe cel al Doctorului. „Onorabilul fiu al Ilhéus-ului”, spusese Căpitanul, devotat progresului meleagurilor sale... „Demnul cetățean Nacib Saad, ce înzestrase Ilhéus-ul cu un restaurant la înălțimea marilor capitale”, îl lăudase Doctorul. Josué a răspuns în numele lui Nacib, mulțumind și elogiindu-l și el pe arab. Era încununarea, culminând cu vorbele lui Mundinho, care zisese că este gata „să întindă mâna ca să fie bătut la palmă”. Adusese un bucătar din Rio, Nacib fusese contra. Avea dreptate. Nu exista pe lume mâncare să se compare cu cea din Bahia.

Și atunci toți au vrut să-l vadă pe artistul care crease acel prânz, mâinile

dumnezeiești ce plămădiseră acele minunății. João Fulgêncio s-a ridicat și s-a dus s-o caute la bucătărie. Ea a apărut zâmbind, cu papuci în picioare, un șorț alb peste rochia albastră și un trandafir purpuriu după ureche. Judecătorul a strigat:

— Gabriela!

Nacib a spus cu glas tare:

— Am angajat-o iarăși ca bucătăreasă.

Josué a aplaudat, Nhô-Galo la fel, toți au aplaudat, câțiva s-au ridicat să o salute. Ea zâmbea, cu privirea în pământ, cu părul prins cu o panglică.

Mundinho Falço i-a șoptit lui Aristóteles, care era lângă el:

— Turcul ăsta e un maestru al traiului bun...

Pământul Gabrielei

De mai multe ori întârziate, lucrările din radă s-au terminat în cele din urmă. Un nou canal, adânc și fără meandre, fusese tăiat. Prin el puteau trece fără pericol de împotmolire navele companiilor Lloyde, Ita, Bahiana și, mai ales, puteau intra în portul Ilhéus marile cargouri, pentru a încărca direct acolo sacii de cacao.

După cum explicase inginerul-șef, terminarea lucrărilor întârziase din cauza unor nenumărate dificultăți și complicații. Nu se referea la încăierările stârnite de sosirea remorcherelor și a tehnicienilor, la noaptea aceea cu împușcături și sticle sparte la cabaret, la amenințările cu moartea de la început. Se referea la nisipurile mișcătoare din radă; se mișcau din cauza mareelor, vânturilor, furtunilor, modificau fundul mării, acopereau și distrugeau în câteva ceasuri munca de săptămâni. Trebuiau s-o ia de la capăt, iarăși și iarăși cu răbdare, schimbând de douăzeci de ori traseul canalului, căutând punctele cele mai apărate. Tehnicienii ajunseseră, la un moment dat, să se îndoiască de reușită, cuprinși de deznădejde, lumea mai pesimistă din oraș repeta argumentele din timpul campaniei electorale: rada din Ilhéus era o problemă insolubilă, nu avea rezolvare.

Plecau remorcherele și dragele, inginerii și tehnicienii. O dragă rămânea permanent în port, ca să supravegheze cu promptitudine nisipurile mișcătoare și să mențină canalul deschis pentru navigația de mare pescaj.

O mare petrecere de adio, beție de zile mari, începută la *Restaurantul Comerțul* și terminată la *El Dorado*, s-a organizat în cinstea realizării inginerilor, a tenacității și a capacității lor profesionale. Doctorul a fost la înălțimea faimei sale cu discursul de adio, în care l-a comparat pe inginerul-șef cu Napoleon, dar „un Napoleon al bătăliilor pentru pace și progres, învingătorul mării aparent de neîmblânzit, al râului viclean, al nisipurilor dușmane ale civilizației și al vânturilor întunecate”, putând contempla cu mândrie, din înaltul farului din insula Pernambuco, portul Ilhéus, „eliberat de el de sub sclavia radei, deschis tuturor

pavilioanelor, tuturor navelor, prin inteligența și abnegația generoșilor ingineri și a competenților tehnicieni”.

Lăsau în urmă nostalgii și prostituate. La debarcadere, femei de pe dealuri plângeau, îmbrățișând marinari. Una din ele era însărcinată, bărbatul promitea c-o să se întoarcă. Inginerul-șef ducea cu el o prețioasă încărcătură de *Cana de Ilhéus*, plus o maimuță *jupará* ca să-i amintească, la Rio, de acest pământ cu bani mulți și ușor de câștigat, al curajului și al muncii aspre.

Au plecat când au început ploile, punctuale în acel an, căzând cu mult înainte de Sfântul Gheorghe. Pe plantații înfloreau arborii de cacao, mii de copaci tineri legau primul rod, noua recoltă se anunța și mai bună, prețurile aveau să crească și mai mult, o să fie și mai mulți bani în orașe și sate; n-o să mai fie asemenea recoltă în toată țara.

De pe terasa barului *Vesúvio*, Nacib privea remorcherele, ca niște cocoșei de luptă, tăind valurile mării, trăgând dragele în drumul spre sud. Câte lucruri nu se întâmplaseră în Ilhéus între sosirea și plecarea inginerilor și a scafandrilor, a tehnicienilor și a marinarilor. Bătrânul colonel Ramiro n-o să mai vadă marile vapoare intrând în port. Se ivea pe la ședințele de spiritism, devenise misionar pe lumea cealaltă, dădea sfaturi oamenilor din zonă, predica bunătatea, iertarea, răbdarea. Cel puțin așa afirma dona Arminda, competentă în acest domeniu atât de discutat și misterios. Ilhéus se schimbase mult în acest timp scurt în luni și lung în evenimente. În fiecare zi, ceva nou: o filială nouă de bancă, noi birouri ale reprezentanților unor firme din sud, și chiar din străinătate, prăvălii, case de locuit. De câteva zile, pe Unhão, într-o clădire veche se instalase Uniunea Meșteșugarilor și Muncitorilor, cu Liceul de arte și meserii, unde studiau băieții săraci meseria de tâmplar, zidar, cizmar, și cu o școală primară pentru adulți, pentru docherii din port, încărcătorii de cacao, muncitorii de la fabrica de ciocolată. Cizmarul Felipe vorbise la inaugurare, la care participaseră cele mai importante persoane din Ilhéus. Într-o amestecătură de portugheză și spaniolă, exclamase că sosise vremea muncitorimii, că în mâinile ei se afla destinul omenirii. Atât de absurdă părea afirmația încât toți cei prezenți au aplaudat automat, inclusiv doctorul Maurício Caires și coloneii cacauei, stăpâni peste imense suprafețe de pământ și peste viețile oamenilor frânți de mijloc pe câmpuri.

Și existența lui Nacib fusese agitată și plină în aceste luni: se căsătorise și se descăsătorise, cunoscuse belșugul și se temuse de ruină, avusese pieptul plin de neliniște și bucurie, apoi golit de viață, rămas doar cu deznădejdea și durerea. Fusese foarte fericit, foarte nefericit, pe urmă totul redevenise calm și plăcut. Barul revenise la ritmul vechi, din primele timpuri cu Gabriela: clienții stăteau mai mult la ora aperitivului, mai bând un pahar; unii urcau să mănânce la restaurant. Barul *Vesúvio* prospera, Gabriela cobora la amiază din bucătăria de la etajul de sus și trecea printre mese zâmbind, cu un trandafir după ureche. Îi spuneau vorbe-n doi

peri, îi aruncau priviri lacome, o apucau de mână, câte unul mai îndrăzneț îi dădea o palmă peste fund. Doctorul îi spunea „copila mea”. Lăudau înțelepciunea lui Nacib, felul în care știuse să iasă, onorabil și în câștig, din labirintul complicațiilor în care se vârâse. Arabul circula printre mese, oprindu-se să asculte și să stea de vorbă, se așeza la masă cu João Fulgêncio și Căpitanul, cu Nhô-Galo și Josué, cu Riberinho și Amâncio Leal. Era ca și cum, printr-o minune a Sfântului Gheorghe, s-ar fi întors în timp și nimic greșit și trist nu s-ar fi întâmplat. Iluzia ar fi fost perfectă, fără restaurant și absența lui Tonico Bastos, definitiv stabilit la *Pinga de Ouro*, cu biterul și ghetrele lui de Don Juan.

Restaurantul se dovedea o investiție acceptabilă de capital, aducând un câștig sigur, dar modest. Nu era afacerea excepțională pe care și-o închipuiseră Nacib și Mundinho. Cu excepția perioadelor când în port se aflau nave în tranzit, clientela era puțină, așa că nu se servea decât prânzul. Oamenii din partea locului mâncau, în general, acasă. Doar din timp în timp, tentați de mâncărurile Gabrielei, veneau bărbați singuri, ori cu familiile să ia prânzul acolo. Clienții permanenți îi numărai pe degete: Mundinho, aproape întotdeauna cu invitați, Josué, văduvul Pessoa. În schimb, seara, jocurile din salonul restaurantului aveau un succes nemaipomenit. Se făceau cinci-șase mese de pocher, *sete-e-meio*, *bisca*. Gabriela pregătea de după-masa gustări și dulciuri, băutura curgea și Nacib strângea caniota. În legătură cu jocurile, Nacib avusese aproape o criză de conștiință; trebuia sau nu să-l considere pe Mundinho partener la acest aspect al afacerii? Sigur că nu, pentru că exportatorul participase cu capital la restaurant, nu la sala de joc. Poate că da, se gândea fără plăcere, ținând seama că plăteau în asociație chiria pentru sală și erau amândoi proprietari ai meselor și scaunelor, ai farfuriilor în care se servea și ai paharelor din care se bea. Acolo câștigul era mare, compensa clientela puțin numeroasă și puțin sigură de la prânz. Lui Nacib i-ar fi plăcut ca banii să-i rămână doar lui, dar se temea de represalii din partea exportatorului. A hotărât să vorbească cu el.

Mundinho nutrea o simpatie deosebită pentru arab. Obișnuia să afirme, după complicațiile matrimoniale ale actualului său asociat, că Nacib e omul cel mai civilizat din Ilhéus. Afișând multă atenție, l-a ascultat vorbind, expunându-i problema. Nacib voia să știe părerea exportatorului: el se considera partener și la jocuri sau nu?

— Care-i părerea dumitale, meștere Nacib?

— Vedeți, domnule Mundinho... își răsucea vârfurile mustăților. Judecând ca un om cinstit, cred că sunteți partener, că aveți dreptul la jumătate din câștig, ca la restaurant. Judecând ca unul de pe-aici, aș putea spune ca n-am semnat nici o hârtie, că dumneavoastră sunteți bogat și n-aveți nevoie de așa ceva. Că noi n-am discutat niciodată despre jocuri, că eu sunt sărac, că strâng niște bănuți să cumpăr o mică plantație de cacao și că venitul ăsta suplimentar mă ajută mult. Dar, cum

spunea colonelul Ramiro, obligația e obligație, ce dacă nu-i în acte. Am adus contul de la jocuri, ca să vă uitați...

A dat să pună niște hârtii pe biroul lui Mundinho. Exportatorul i-a îndepărtat mâna și l-a bătut pe umăr.

— Ține-ți contul și banii, meștere Nacib. La jocuri nu mă asociez. Dacă vrei să fii pe deplin împăcat cu conștiința dumitale, plătește-mi o mică sumă pentru folosirea salonului seara. Vreo sută de mii de reali, acolo. Sau mai bine, dă-mi o sută de mii de reali pe lună pentru construirea unui azil de bătrâni. Unde s-a mai văzut ca un deputat federal să aibă un tripou? Doar dacă te îndoiești de alegerea mea...

— Nu există lucru mai sigur pe lume. Vă mulțumesc, domnule Mundinho. Vă rămân îndatorat.

S-a ridicat să plece; Mundinho l-a întrebat:

— Spune-mi un lucru... Și coborând glasul, atinse cu degetul pieptul arabului: Mai doare?

Nacib a râs, cu chipul strălucitor:

— Nu, domnule. Nici un pic...

Mundinho și-a lăsat capul în jos și a murmurat:

— Te invidiez. Pe mine mă mai doare.

Îi venea să-l întrebe dacă se culcă iarăși cu Gabriela, dar i s-a părut nedelicat. Nacib, plutind de fericire, a plecat să-și depună banii la bancă.

Într-adevăr, nu mai simțea nimic, se sfârșise orice rămășiță de durere, de suferință. Când o reangajase pe Gabriela se temuse că prezența ei o să-i amintească trecutul, c-o să-l viseze pe Tonico Bastos gol în patul lui. Dar nu se întâmplase nimic. Era ca și cum totul fusese un coșmar lung și groaznic. Reveniseră la relațiile de la început de patron și bucătăreasă, ea foarte degajată și veselă, făcea curat în casă, cânta, venea la restaurant să pregătească mâncarea de prânz, cobora la bar la ora aperitivului ca să anunțe meniul din masă în masă, cucerind clienți pentru etajul de sus. Gând aglomerația se potolea, în jur de unu și jumătate, Nacib se așeza să mănânce, servit de Gabriela. Ca pe vremuri. Ea se învârtea în jurul mesei, îi aducea mâncarea, îi deschidea sticla de bere. Pe urmă, mânca ea cu singurul garson (Nacib îl concediase pe celălalt, nu era necesar la puțina clientelă a restaurantului) și cu Chico Moleza, în timp ce Válter, înlocuitorul lui Bico-Fino, avea grijă de bar. Nacib lua un ziar vechi din Bahia, își aprindea un trabuc *São Felix* și pe șezlong găsea trandafirul căzut. În primele zile îl aruncase, pe urmă începuse să-l păstreze în buzunar. Ziarul îi cădea pe jos, trabucul se stingea, Nacib adormea, își făcea siesta la umbră, în adierea brizei. Se trezea odată cu glasul lui João Fulgêncio, în drum spre papetărie. Gabriela pregătea gustările și dulciurile pentru după-masă și seară și pe urmă se ducea acasă, el o vedea străbătând piața, în papuci, și dispărând după biserică.

Ce-i lipsea ca să fie complet fericit? Mânca mâncarea fără pereche făcută de Gabriela, câștiga bani, îi aduna la bancă, peste puțin o să caute pământ de cumpărat. I se vorbise de o nouă bucată desțelenită, dincolo de munții Baforé, pământ așa bun pentru cacao nu mai exista. Ribeirinho îi propunea să-l ducă până acolo, era aproape de moșiile lui. Prietenii și clienții erau zilnic la bar, uneori și la restaurant. Partide de dame și de table. Conversația plăcută a lui João Fulgêncio, a Căpitanului, Doctorului, a lui Nhô-Galo, Amâncio, Ari, Josué, Ribeirinho. Ăștia doi, tot timpul împreună de când moșierul îi luase casă Glóriei, lângă gară. Uneori, mâncau toți trei la restaurant, se înțelegeau bine.

Ce-i lipsea ca să fie complet fericit? Nici o gelozie nu-i mai rodea sufletul, nici o temere c-o să rămână fără bucătăreasă, unde ar fi găsit un salariu mai bun și un post mai sigur? În plus, era insensibilă la ofertele de casă, cont la prăvălii, la rochii de mătase, pantofi și la luxul ibovnicelor. De ce? Nacib nu știa; era o prostie, fără îndoială, dar nici nu-l interesa să afle motivul. Fiecare cu goanga lui. Poate era povestea aia cu florile de câmp care se ofilesc în vas, de care vorbise odată João Fulgêncio. Asta-l afecta prea puțin, așa cum nu-l mai iritau vorbele șoptite când ea intra în bar, zâmbetele, privirile și palmele pe fund, mâna, brațul ori sânul mângâiate ușor. Toate astea mențineau clientela, încă un pahar, încă o dușcă.

Judecătorul încerca să-i fure trandafirul din păr; ea fugea. Nacib privea indiferent. Ce-i lipsea ca să fie complet fericit? Indianca aceea din Amazonia, din casa Mariei Machadão, îl întreba în nopțile când se întâlneau, râzând cu dinți sălbatici:

— Îți place Mara ta? E bună?

Era bună. Mică și durdulie, cu fața lată și rotundă, așezată pe pernele din pat, părea o statuie de aramă. O vedea cel puțin o dată pe săptămână, se culca cu ea, era o combinație fără probleme, fără mistere. Amor fără surprize, fără extazuri violente, fără schelălăitul cățelelor și o herghelie de iepe în călduri, fără să moară și să renască. Umbla și cu altele. Mara avea mulți admiratori, coloneilor le plăcea fructa aceea verde din Amazonia, avea puține nopți libere. Nacib descoperea, la întâmplare, prin cabarete și bordeluri, diverse plăceri. Se culcase o dată până și cu noua țiitoare a lui Coriolano, în casa din piață. O metisă tinerică, adusă de pe plantație. Coriolano nu mai încerca să afle dacă e înșelat. Nacib ciugulea de ici, de colo, ducându-și vechea viață dintotdeauna. Dar legătura stabilă continua să fie amazoniana. Cu ea dansa la cabaret, beau bere împreună, mâncau. Când era liberă, îi scria un bilet cu scrisul ei de școlăriță și, când închidea barul, venea la ea. Erau zile plăcute cele în care, cu biletul în buzunar, se bucura dinainte de noaptea în patul Marei.

Ce-i lipsea ca să fie complet fericit? Într-o zi, Mara i-a trimis un bilet, îl aștepta diseară, „să se joace de-a pisicile pe acoperiș”. A zâmbit mulțumit și după ce a închis barul a pornit spre casa Mariei Machadão. Această figură tradițională în

Ilhéus, cea mai cunoscută patroană de bordel, maternă și de toată încrederea, i-a spus după ce l-a îmbrățișat:

— Ai pierdut trenul, turculețule. Mara e cu colonelul Altino Brandão. A venit special de la Rio do Braço, ce putea să facă?

A plecat enervat. Nu pe Mara, nu se putea amesteca în viața ei, s-o împiedice să-și câștige pâinea. Ci din cauza nopții ce i se furase, cu dorința rozându-l ca un șobolan, și ploaia ce cădea cerând trup de femeie sub cearșaf. Intră în casă, își aruncă hainele. Din spate, din bucătărie ori din cămară, se auzi un zgomot de porțelan spart. Se duse să vadă ce e. O pisică fugea prin grădină. Ușa camerei din spate era deschisă și privi. Piciorul Gabrielei atârna din pat și ea zâmbea în somn. Un sân se desena pe saltea și parfumul de garoafe te amețea. Se apropie. Ea deschise ochii și zise:

— Domnu' Nacib!...

El s-a uitat la ea și, fascinat, a văzut pământul muiat de ploaie, brazda răsturnată de sapă, arbori de cacao, pământ pe care se înălțau copaci și creșteau grâne. Pământ cu văi și munți, cu peșteri adânci, în care el prinsese rădăcini. Ea a întins brațele și l-a tras spre ea.

Când s-a culcat lângă ea și i-a atins jarul, a simțit deodată totul: umilința, furia, ura, absența, durerea din nopțile de moarte, mândria rănită și bucuria de-a arde în focul ei. A strâns-o cu forță, însemnând cu roșu pielea de culoarea scorțișoarei:

— Cățea!

Ea a zâmbit cu buzele de sărutat și de mușcat, a zâmbit cu sânii țepeni, palpitându-i, cu coapsele de flacără, cu pântecele de dans și așteptare și a șoptit:

— Nu contează...

Și-a pus capul pe pieptul lui păros:

— Băiat frumos...

Despre nava suedeză și sirena iubirii

Acum, da, era complet fericit. Timpul trecea, duminica viitoare o să fie alegerile. Nimeni nu se îndoia de rezultat, nici chiar doctorul Vitor Melo, trist în cabinetul lui din Rio de Janeiro. Altino Brandão și Ribeirinho comandaseră, deja, un banchet colosal la *Restaurantul Comerțul*, pentru săptămâna imediat următoare, cu șampanie și focuri de artificii. Se anunțau festivități mărețe. Se făcuse o listă de subscripții, deschisă de Mundinho, ca să se cumpere și să i se ofere Căpitanului casa în care se născuse și unde locuise Cazuzinha Oliveira, de nostalgică amintire. Dar viitorul primar a făcut un gest mărinimos; a donat banii dispensarului pentru copiii săraci înființat de doctorul Alfredo Bastos pe colina Conquista. Nacib voia ca după alegeri să viziteze cu Ribeirinho pământurile acelea de care i se vorbise,

dincolo de munții Baforé. Să cumpere o bucată și să înceapă să planteze arborii de cacao.

Își juca partida de table, tăifăsuia cu prietenii, povestea istorii din Siria: „În țara părinților mei e și mai rău!”... Își făcea siesta, cu burta plină, sforăind liniștit. Se ducea la cabaret cu Nhô-Galo, se culca cu Mara și cu altele. Cu Gabriela ori de câte ori n-avea altă femeie și ajungea acasă fără să fie obosit și adormit. Poate mai mult cu ea decât cu altele. Pentru că nici una nu se compara cu ea atât de focoasă și umedă, atât de nebunatică la pat, atât de dulce când făcea amor, atât de născută pentru asta. Pământ în care prinsese rădăcini. Nacib adormea cu piciorul lui greu pe coapsa rotundă. Ca pe vremuri. Și, totuși, cu o diferență: acum nu mai era gelos pe ceilalți, nu se mai temea c-o pierde, nu se speria la gândul s-o schimbe. La ceasul siestei, înainte de-a adormi, se gândea: acum nu-l mai interesa decât pentru pat, avea aceleași sentimente pentru ea ca și pentru celelalte, Mara, Raquel, blonda Natacha, fără nimic în plus, fără duioșia de altădată. Așa era bine. Ea se ducea pe-acasă pe la Dora, dansa și cânta, organiza petreceri pentru luna Fecioarei Maria. Nacib știa, ridica din umeri și chiar se gândea să asiste și el. Era bucătăreasa lui cu care făcea amor când avea chef. Și ce bucătăreasă! Mai bună nu se putea. Bună și la pat, mai mult decât bună, o nebunie de femeie.

Acasă la Dora, Gabriela râdea și se distra, cântând și dansând. O să ducă steagul în cortegiul crailor. O să sară peste foc în sfânta noapte de Sfântul Ion. Se distra Gabriela, viața era frumoasă. Când se făcea ora unsprezece, se întorcea acasă să-l aștepte pe domnu’ Nacib. Poate venea în noaptea aceea în cămăruța ei, cu mustața gâdilând-o pe gât, piciorul greu pe coapsa ei și pieptul moale ca o pernă. Acasă își lipea fața de motan; el mieuna încetișor. O asculta pe dona Arminda vorbind despre spirite și nou-născuți. Se încălzea la soare în diminețile fără ploaie, mânca *guayabe și pitanga* roșie. Stătea la taclale ceasuri întregi cu prietenul ei Tuísca, care acum învăța tâmplăria. Alerga desculță pe plajă, cu picioarele în apă rece. Dansa hora cu copiii, după-masa, în piață. Privea razele lunii, așteptându-l pe Nacib. Viața e frumoasă. Când mai rămăseseră doar patru zile până la duminica alegerilor, cam pe la trei după-amiază, nava suedeză, cargou de dimensiuni nemaivăzute prin acele locuri, a șuierat maiestuos în apele Ilhéus-ului. Negrișorul Tuísca a pornit în goană să răspândească vestea gratis pe străzile din centru. Populația s-a adunat pe bulevardul de pe țărmul mării.

Nici la sosirea episcopului nu fusese atâta însuflețire. Se înălțau rachete, explodau pe cer. Două vapoare de la Bahiana șuierau în port, sirenele barcazurilor și șalupelor salutau cargoul. Bărci și luntre au ieșit din radă, înfruntând largul mării, ca să însoțească vaporul suedez.

A străbătut rada încet; de catargele sale atârnau steagurile tuturor țărilor, într-o sărbătoare a culorilor. Lumea alerga pe străzi, se aduna pe cheiuri. Portul era un furnicar, ticsit de lume. A sosit *Asociația Euterpe 13 Mai* cântând marșuri

militare, cu Joaquim la tobă. Prăvăliile și-au închis porțile. Și-au suspendat cursurile colegiile particulare, Școala primară și colegiul lui Enoch. Puștimea aplauda în port, fetele de la Colegiul Călugărițelor flirtau pe cheiuri. Claxonau automobilele, camioanele, autobuzele. Într-un grup, râzând zgomotos, Glória între Josué și Ribeirinho, înfruntând doamnele. Tonico Bastos, seriozitatea în persoană, de braț cu dona Olga. Jerusa, în mare doliu, îl saluta pe Mundinho. Nilo, cu fluierul lui, îi dirija pe Terêncio, Traira și tânărul Batista. Părintele Basílio, cu finii lui, Șchiopul de la *Bate-Fundo* se uita cu invidie la Nacib și Plínio Araçá. Fetele bătrâne își făceau cruce, surorile Dos Reis zâmbeau zglobii, în ieslea viitoare o să apară și cargoul. Doamne din înalta societate, fete de măritat, prostituate, Maria Machadão, generăleasa străzilor lăturalnice și a cabaretelor. Doctorul pregătindu-și glasul și cuvintele cele mai complicate. Cum s-o pomenească pe Ofenísia în discursul pentru nava suedeză? Negrișorul Tuísca cățărat pe catargul unei bărci cu pânze. Păstorițele Dorei aduseseră stindardul celor trei crai; Gabriela conducea cortegiul în pas de dans. Coloneii cacauei își scoteau revolverele și trăgeau în aer. Întregul oraș Ilhéus era pe cheiuri.

În cadrul unei ceremonii simbolice, idee hazlie a lui João Fulgêncio, Mundinho Falcão și Stevenson, exportatori, Amâncio Leal și Ribeirinho, moșieri, au cărat un sac de cacao până la capătul cheiului, unde ancorase nava, primul sac ce avea să fie îmbarcat direct din Ilhéus pentru străinătate. La entuziastul discurs al Doctorului a răspuns viceconsulul Suediei, lunganul agent al companiei de navigație.

Seara, când au debarcat marinarii, însuflețirea a crescut în oraș. Li se dădea de băut la baruri, comandantul și ofițerii au fost duși la cabarete. Comandantul purtat aproape în triumf. Era un băutor de rezistență, învățat cu rachiul din porturile celor șapte mări ale lumii. A fost adus ca un mort de la *Bataclán* la vapor, pe brațele locuitorilor din Ilhéus.

A doua zi după prânz, marinarii au avut din nou permisie și s-au împrăștiat pe străzi. „Ce le mai plăcea rachiul din Ilhéus!”, constatau cu mândrie băștinașii. Vindeau țigări străine, bucăți de stofă, sticle de colonie și gablonzuri aurite. Își cheltuiau banii pe rachiu, intrau în bordeluri și cădeau beți pe stradă.

S-a întâmplat după siestă. Înainte de ceasul aperitivului de după-masă, în perioada aceea de pauză între trei și patru și jumătate. Când Nacib profita ca să-și facă socotelile, să numere banii din casă și să-și calculeze câștigul. Când Gabriela, după ce și-a terminat slujba, a plecat acasă. Marinarul suedez, un blond de aproape doi metri, a intrat în bar, duhnind greu a alcool în nasul lui Nacib și a arătat cu degetul sticlele de *Cana de Ilhéus*. O privire rugătoare, câteva cuvinte într-o limbă imposibilă. Nacib își îndeplinise deja în ajun datoria sa de cetățean și le dăduse marinarilor rachiu pe gratis. Și-a frecat degetul arătător de cel mare, întrebând de bani. Blondul suedez s-a scotocit prin buzunare; nici urmă de bani. Dar a

descoperit o broşă nostimă, o sirenă, aurită. A pus pe tejghea acea zeiță a apelor, această Yemanjá din Stockholm. Ochii arabului o priveau pe Gabriela dând colțul în spatele bisericii. S-a uitat la sirenă, la coada ei de pește. Așa erau coapsele Gabrielei. Femeie atât de focoasă ca ea nu mai era pe lume, cu acea căldură, blândețe, cu suspinele şi duioşia ei. Cu cât se iubea mai mult cu ea, cu atât o dorea mai tare. Părea făcută din cântec şi dans, din soare şi lună, era din garoafe şi scorțișoară. Nu-i mai făcuse nici un cadou, nici un flecuşteț de bâlci. A luat o sticlă de rachiu, a umplut un pahar mare de sticlă, marinarul a întins braţul, a spus noroc în suedeză, l-a dat pe gât în două înghiţituri, a scuipat. Nacib a pus în buzunar sirena aurită, zâmbind. Gabriela o să râdă mulţumită şi o să-i spună printre gemete: „Nu era nevoie, băiat frumos...”.

Şi aici se termină istoria lui Nacib şi a Gabrielei, când flacăra iubirii renaşte din jăraticul adormit sub cenuşa din piept.

Post-scriptum

După câtva timp, colonelul Jesuíno Mendonça a compărut în faţa tribunalului acuzat că îşi omorâse soţia cu focuri de armă, pe dona Sinhàzinha Guedes Mendonça şi pe doctorul dentist Osmundo, din motive de gelozie. Douăzeci şi opt de ore au durat dezbaterile furtunoase, uneori sarcastice şi violente; s-au adus argumente şi contraargumente, doctorul Maurício Caires a citat din Biblie, a amintit scandaloşii ciorapi negri, morala şi depravarea. A fost patetic. Doctorul Ezequiel Prado, emoţionant. Ilhéus nu mai era meleagul bandiţilor, raiul asasinatelor. Cu un gest şi un suspin a arătat spre tatăl şi mama lui Osmundo îndoliaţi şi înlăcrimaţi. Tema pledoariei sale au fost civilizaţia şi progresul. Pentru prima oară în istoria Ilhéus-ului, un colonel al cacauei a fost condamnat la închisoare pentru că îi ucisese pe soţia sa adulteră şi pe amantul ei.

SFÂRŞIT

(Petrópolis-Rio, mai 1958)

57 Dans popular brazilian cu mulți pași diferiți.

58 Dans popular brazilian.

59 Unele universități înmânează absolvenților odată cu diploma și un inel, ca semn distinctiv al licențiaților.

60 Plantă tropicală din familia Convolvulaceelor cu tubercul comestibil, asemănător la gust cu cartoful.

61 Plantă tropicală din familia Dioscoraceelor, cu tuberculi comestibili.

62 Mamifer rozător cu carne comestibilă, care poate fi domesticit.

63 Șerpi foarte veninoși, din familia Viperidelor.

64 Mamifer rozător din America de Sud.

65 Bucător șef (în fr. în orig.)

66 Mâncare cu carne de găină și creveți, condimentată.

67 Jocuri de cărți.

68 Foarte prost (în fr. în orig.).

69 Plantă folosită în bucătăria braziliană.

70 Mâncare de creveți cu verdețuri, cu mult piper.

71 Mâncare siriană din carne tocată, grâu și diverse condimente.

72 Practicante ale cultului fetișist afro-brazilian.

73 Slujitori ai lui Iansan, zeitate feminină ce stăpânește vânturile și furtunile, în cultul afro-brazilian.

74 Zeitate a cultului afro-brazilian *macumba*, și localul unde se oficiază ceremoniile cultului.

75 Zeități afro-americane: Ogún, zeul războiului, Xangô, zeul suprem, Oxossí, zeul vânătorilor, Omulu, zeul protector contra vărsatului, Oxalá, cea mai importantă zeitate secundară a cultului *jejê-nagô*.

76 Zeița apelor, denumită și Janaína, sau *mae d'agua*.

77 Reuniune în care se practică cultul *macumba*.

78 Ceremonie fetișistă de origine africană, cu influențe creștine.

79 Dans tradițional afro-brazilian, cu mișcări rapide, în care dansatorii folosesc un hanger.

80 Joc de noroc.

81 Arbore tropical din familia Sapindaceelor, cu un fruct acrișor.